

TÜRK İDARE DERGİSİ

YIL: 75

ARALIK 2003

SAYI: 441

İÇİNDEKİLER

CUMHURİYETİMİZİN 80. YILI ÖZEL BÖLÜMÜ

	Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Cumhuriyetimizin 80. Yılı Etkinlikleri.....	3
Mustafa AYIK	Atatürk'ün Düşünce ve Eylemleri ve Kamu Yönetimi	17
Ziya ÇOKER	Cumhuriyetimizin 80. Yılında Atatürk İlkeleri - Avrupa Birliği ve Temel Sorunlar	47
Ahmet ÖZER	Sivas Kongresi ve Mehmet Reşit Paşa	75
Mehmet ALDAN	Vilâyet-i Şarkıyye Valilerinin Erzurum Kongresi Karşısında Tavırları... ..	85
Ömer TORAMAN	Osmanlı-Alman Bağlaşması Sürecinde Mustafa Kemal İle Enver Paşa İlişkilerinde İhtiyat Yaratıcı Olaylar (1914-1918).....	105
Ali YÜKSEL	Atatürk Döneminde Devletin İdari Yapılanması ve Bugünkü Durum... ..	121
Mustafa TEKMEK	Cumhuriyetin 80. Yıl Dönümü	127
Erdal KESİN	Hidematı Vatanıye	137
Abdullah ASLANER	Osmanlıdan Günümüze Türk Kentinin Değişen Kimliği	147
Yrd. Doç. Dr. Arife KARADAĞ		

DİĞER KONULAR

Prof. Dr. Zerrin TOPRAK	Belediyeler Arası Yurtiçi ve Sınırötesi İşbirliği.....	167
Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZEL	Yerel Yönetimleri Geliştirme Açısından Devlet, Yerel Yönetim ve Küreselleşme Kavramları Üzerine.....	191
Yrd. Doç. Dr. Yakup BULUT	Sivil Toplum, Devlet ve Yerel Yönetimler.....	217
Kamuran Mustafa BALLI	Yolsuzluk Üzerine: Kavram, Sebepler, Sonuçlar ve Kontrol Yolları... ..	233
Hasan DURSUN	Kamu Görevlilerinin Etik Kuralları.....	247
Abdullah TEKBAŞ	Türk Hukukunda Bakanlar Kurulu Kararlarının Denetimi	267
Mehmet BİÇKİCİ	Düzenleyici Etki Analizinin Türkiye'de Uygulanabilirliği	285
HABERLER	İçişleri Bakanlığında Haberler.....	307

MEVZUAT

Mustafa AYIK	1 Ekim 2003 - 31 Aralık 2003 Tarihleri Arasında Resmi Gazete'de Yayımlanan İçişleri Bakanlığı ve Mülki İdare Amirleri İle İlgili Mevzuat .	327
	Mevzuat Metni.....	335
FİHRİST	Türk İdare Dergisi'nin 438-441 inci Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist	357
Muallâ ERKUL		

İÇİŞLERİ BAKANLIĞI

ISSN 1300-3216

• İDARECİLER,

BANA İÇTEN SEVGİLERİNİ HAYKIRANLAR; YARIM ASIRDAN BERİ BÜYÜK TÜRK ULUSUNUN TAM ANLAMIYLA MİLLET OLMASINA ÇALIŞAN, ONUNLA EN MODERN BİR TÜRK DEVLETİ KURMAK İÇİN İNSANLIK FEDAKÂRLIKLARININ HİÇBİRİNİ ESİRGEMEYEN KÜLTÜR, İDARE, İNTİZAM VE DEVLET ANLAMLARINI EN SON İLMÎ TELÂKKİLERE GÖRE TEBELLÜR ETTİRMEYE ÇALIŞMIŞ VE ÇALIŞAN YÜKSEK DEĞERDE ARKADAŞLARIMDIR.

MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

CUMHURİYETİN 80. YILI
ÖZEL BÖLÜMÜ

BAKANLIĞIMIZCA GERÇEKLEŞTİRİLEN CUMHURİYETİMİZİN 80. YILI ETKİNLİKLERİ

Mustafa AYIK
APK Uzmanı

Yüce Atatürk Onuncu Yıl Nutkunda “Türk Milleti! Ebediyete akıp giden her on senede, bu büyük millet bayramını daha büyük şereflerle, saadetlerle, huzur ve refah içinde kutlamayı gönülden dilerim” derken, aynı zamanda her on yılda hedeflerle gerçekleştirilenlerin mukayesesinin yapılması yönünde direktifte bulunuyordu.

Başbakanlığın 2003/24 nolu genelgesiyle¹ Cumhuriyetimizin kazananlarının, geleceğe yönelik amaçlarının, milletimizin ortak ülkü ve hedefleri doğrultusunda her on yılda değerlendirilmesinin yapılarak daha farklı bir anlam, önem ve görkem içinde kutlanması doğrultusunda 2003 yılında Cumhuriyetin 80. Yıldönümü etkinliklerinin daha kapsamlı ve belli bir plan ve program doğrultusunda yapılması istenmiştir. Cumhuriyetimizin 100. yılı kutlamalarının yapılacağı 2023 yılına kadar uzanan bu dönemde, bundan sonraki kutlamalara ışık tutacak biçimde Cumhuriyetin temel değerleri, toplumsal kalkınma, ulusal moral, dayanışma, güven ve çalışkanlık duygusunu öne çıkarıcı, tüm toplum kesimlerinin anlamlı, yaratıcı, paylaşımcı ve gönüllü katılımıyla, bilimsel, sosyal, kültürel, sanatsal ve sportif etkinliklerle kutlanması öngörülmüştür.

Bakanlığımız da bu emir uyarınca Cumhuriyetin 80. yıldönümü kutlamalarının önemine yaraşır biçimde, Ankara Valiliğince ve genel olarak yapılan kutlamalar dışında, Bakanlığa bağlı bütün birimlerin ve illerin tam katılımıyla Ankara da coşkulu etkinliklerle kutlanmasını sağlamak amacıyla Cumhuriyetin 80. yıldönümünü kutlama yönergesi hazırlamıştır.

Hazırlanan yönerge doğrultusunda; Müsteşar Yardımcısı Can Direkçi, İller İdaresi Genel Müdürü Osman Güneş, Mahalli İdareler Genel Müdürü Kayhan Kavas, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanı Süleyman Tomas, Eğitim Dairesi Başkanı Cengiz Kalkandelen, Vilayetler Hizmet Birliği Genel Sekreteri Erdal Ulukan ile Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı temsilcilerinin katılımıyla bir Üst Kurul oluşturulmuştur. Ayrıca komiteler kurularak görev dağılımı yapılmıştır.

1 T.C. Başbakanlık Personel ve Prensipier Genel Müdürlüğünün 18.04.2003 tarih ve B.02.0.PPG.0.12.320-6243 sayılı yazısıyla yayımlanan 2003/24 no’lu genelge.

Personel Genel Müdür Yardımcısı İ. Ejder Kaya, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Ahmet Hikmet Şahin, İller İdaresi Genel Müdürlüğü Daire Başkanı S. Nevzat Korkmaz, Eğitim Dairesi Başkanlığı Şube Müdürü Aziz Yıldırım, Personel Genel Müdürlüğü Şube Müdürü İlker Sert, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığı Güvenlik Şube Müdürü Can Acar, Emniyet Genel Müdürlüğü Polis Radyosu Müdürü Haydar Acun, Mahalli İdareler Şube Müdürü Okay Memiş, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Cemil Özgür Öneği, İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanı Mükerrerem Ünlüer, Ankara Valiliği Vali Yardımcısı Muammer Muşmal, Personel Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Gülden Yıldızlımın katılımıyla Sosyal Etkinlikler ve Tanıtım Komitesi;

İller İdaresi Genel Müdürlüğü Genel Müdür Yardımcısı Alp Arslanargun, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Daire Başkanı A. Sait Kurnaz, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü Daire Başkanı Ahmet Hamdi Usta, APK Kurulu Başkanlığı Daire Başkanı Abdurrahman Savaş, İller İdaresi Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Ahmet Sarıcan, Hukuk Müşavirleri F. Ahmet Kurt ve Mehmet Oduncu'nun katılımıyla Tören Komitesi;

İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanı Süleyman Tomas*, Hukuk Müşaviri Ahmet Katırcı, İdari ve Mali İşler Dairesi Şube Müdürü Yüksel Teke, İdari ve Mali İşler Dairesi Şube Müdürü Cüneyt Sevim, İdari ve Mali İşler Dairesi Şube Müdürü Cevat Kahrıman'ın katılımıyla İdari ve Teknik İşler Komitesi oluşturulmuştur. Basınla İlişkiler Görevlisi olarak ise Basın Müşaviri İbrahim Saraçoğlu belirlenmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucu şu etkinlikler planlanarak uygulamaya konulmuştur :

Fuar/Sergi

20-23 Ekim tarihleri arasında geniş katılımlı “İçişleri Bakanlığı ve İller Sergisi”.

Panel/Konferans

27-28 Ekim 2003 tarihleri arasında Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nce “Cumhuriyetin 80'inci Yılında Nüfus Hizmetleri” konulu panel ve konferans düzenlenmesi ve MERNİS'in tanıtımı,

30 Ekim 2003 tarihinde Eğitim Dairesi Başkanlığı'na “Cumhuriyetimizin 80'inci Yıldönümü ve Türkiye'nin Stratejik Önemi” konulu konferans,

*Daha sonra Bakanlık Müşavirliğine atanmış, görevi İdari ve Mali İşler Dairesi Başkanlığına atanan Mükerrerem Ünlüer sürdürmüştür.

Ekim ayı içinde “Cumhuriyetimizin 80’ inci Yılında Polisin Dünü ve Bugünü” konulu panel.

Yayın/Anı Kitap

Türk İdare Dergisi’nin Aralık sayısının bir bölümünün Cumhuriyetin 80’ inci Yılına Armağan olarak basılması (Sayı 441),

Emniyet Genel Müdürlüğünce; “Dava, Disiplin, Mevzuat ve Adli Yardım Hizmetleri” adlı kitabın 80’inci yıl anısına ve logosuyla basımı,

Polis Dergisi Ekim Sayısının “Cumhuriyetimizin 80’inci Yılına Armağan” olarak çıkarılması,

Cumhuriyetimizin 80 inci Yılı dizi kitapları çerçevesinde “Sınır Aşan Örgütlü Suçlar ve Türkiye”, “Osmanlıdan Günümüze Polisin Özlük Dosyaları” isimli kitapların yayınlanması.

Yarışma/Ödül

Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü’nce personel arasında Cumhuriyet konulu şiir ve kompozisyon yarışmaları düzenlenerek 28 Ekime kadar sonuçlandırılması.

Gösteri/Yürüyüş

Emniyet Genel Müdürlüğü’nce havacılık, özel harekât, asayiş ve trafik motorize ekiplerinin gösterisi,

Polis Akademisi öğrencilerinin 80 inci Yıl Kutlamaları için Yürüyüş Korteji.

Gezi /Ziyaret

Anıtkabir, Kurtuluş Savaşı Müzesi (Eski TBMM Binası), Pembe Köşk, Atatürk’ün Evi ile Ankara Kalesini kapsayan ve personelin katıldığı “Cumhuriyet Gezisi” düzenlenmesi,

Emniyet Genel Müdürlüğünce şehit ailelerine yemek verilmesi, etkinlikleri programlanarak uygulamaya konmuştur.

Cumhuriyetimizin Kuruluşunun 80 inci Yılında İçişleri Bakanlığı ve İller Sergisi

Bakanlığımızca gerçekleştirilen “İçişleri Bakanlığı ve İller Sergisi” 80. Yıl için düzenlenen etkinliklerin en kapsamlı ve belirleyicisi olmuştur. Sergi İçişleri Bakanlığı Park Alanında 20-23 Ekim 2003 tarihleri arasında Vilayetler Hizmet Birliği ile 81 İl Valiliğinin işbirliğiyle düzenlenmiş, Serginin açılışını Baş-

bakan Recep Tayip ERDOĞAN yapmıştır. Kutlama etkinlikleri Anıtkabir ziyaretiyle başlamış, Bakanlık tören alanında devam etmiştir. Anıtkabir ziyaretine Bakanımız Abdülkadir AKSU, Müsteşar, Müsteşar Yardımcıları, Birim Amirleri katılmışlar, bunlara birçok İl ve merkezde görevli Valiler ile illerden gelen temsilciler eşlik etmiştir.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Bülent ARINÇ, Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN, İçişleri Bakanı Abdülkadir AKSU, Devlet Bakanı Güldal AKŞİT, Milli Savunma Bakanı Vecdi GÖNÜL, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı Murat BAŞESGİOĞLU, Bayındırlık ve İskân Bakanı Zeki ERGEZEN, TBMM Başkanvekili Sadık YAKUT, bazı Milletvekilleri, üst düzey bürokratlar serginin açılışına katılmış, vatandaşlar yoğun ilgi göstermişlerdir.

Sergide 81 il valiliğince illerimize ait el sanatları, folklorik malzemeler, yöresel mutfak ürünleri, halk dansları, müzik, doğal güzellikler ve tarihi eserler, ekonomik değerler, turistik varlıklar ve zenginlikler ile bu illere ait tanıtım broşürleri, film, kaset, cd gibi tanıtım ürünleri sergilenerek yöresel folklor gösterileri yapılmıştır. Bağlı Kuruluşlar stand açarak kuruluşlarıyla ilgili ilginç gösteriler ve tanıtım programları yapmışlardır. Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce vatandaşlara Soy Ağacı ve 80'inci yıl anısına plastik kartlara T.C. Kimlik No bastırılarak verilmiştir. Serginin ilk gününde Sivil Savunma Genel Müdürlüğü Arama ve Kurtarma Birliği ekibi tarafından, Başbakan Recep Tayip ERDOĞAN ile basın mensuplarının ve davetlilerin de ilgiyle izlediği bir kurtarma tatbikatı yapılmış, ayrıca vatandaşlara tanıtıcı broşürler dağıtılmıştır. Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığınca açılan standlarda kuruluşlar faaliyetlerini tanıtmışlardır. Sinevizyon, havai fişek, ses ve ışık gösterileri ile izleyicilerin hoş vakit geçirmeleri sağlanmıştır.

Açılış töreninde; Mülki İdare Amirleri adına Ankara Valisi Yahya GÜR, İçişleri Bakanı Abdülkadir AKSU ve Başbakan Recep Tayip ERDOĞAN birer konuşma yaparak duygu ve düşüncelerini dile getirmişlerdir.

Ankara Valisi **Yahya GÜR**'ün Mülki İdare Amirleri adına açılış töreninde yaptığı konuşmanın tam metni aşağıda verilmiştir.

TBMM'nin Sayın Başkanı,
Sayın Başbakanım, Sayın Bakanlarımız,
Değerli Konuklar,
İçişleri Bakanlığının Değerli Mensupları,
Değerli Meslektaşlarım, İllerimizin Değerli Valileri, Değerli
Basın Mensupları,

İçişleri Bakanlığı İller Sergisine teşriflerinizle bu mutluluğu bizlere yaşattığınız için teşekkürlerimi, sevgi ve saygılarımı arz ediyorum.

Birincisi, 1998 yılında Cumhuriyetimizin 75 inci yıl kutlamaları çerçevesinde yapılan bu sergi, toplumumuzun her kesiminden vatandaşlarımızın yoğun ilgisine mazhar olmuştur. O zaman pek çok kişi sergiyi duyup gelemediklerini ifade etmişlerdi.

Bu defa, Cumhuriyetimizin 80 inci yılı kutlamaları münasebetiyle İçişleri Bakanlığı ve İller sergisinin 2 incisinin düzenlenerek halkımızın beğenisine sunma kararı alındı. Bu karar ışığında bu gün, bu alanda 81 İlimiz, İçişleri Bakanlığına bağlı ve ilgili Jandarma Genel Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Sivil Savunma ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlükleri yer almaktadır. Malumları olduğu üzere İçişleri Bakanlığı Ülkemizin her; köşesinde huzur ve güvenliği, kişi ve konut dokunulmazlığını koruyan, afetlerde vatandaşlarımızın imdadına koşan ve dahilde sivil savunma teşkilleri ile sivil savunmayı koordine eden, vatandaşlarımızın nüfus ve şahsi hal kayıtlarını tutan, sahillerimizi koruyan, üst düzey devlet memurlarını eğiten, mahalli idareleri denetleyen ve üzerlerinde idari vesayet yetkisini kullanan çok geniş yetki, görev ve sorumlulukları üstlenen bir Bakanlıktır. İçişleri Bakanlığı bu haliyle Devletin tüm kurum ve kuruluşlarının faaliyet ve çalışmaları için gereken huzur ortamını sağlayan Devletimizin temel taşı bir Bakanlıktır. Gerek İçişleri Bakanlığının bu yetki, görev ve sorumluluklarını taşıyan ve gerekse diğer bakanlıkların illerdeki temsilcileri olarak biz Mülki İdare Amirleri Devletimizin, Hükümetimizin ve ayrı ayrı her Bakanımızın idari ve siyasi temsilcileri olarak, bu sergiye çok önem veriyor ve en güzel bir şekilde topluma sunulması için gayret gösteriyoruz. Mülki İdare Amirleri olarak bizler, halkımızın mutluluğu, huzur ve güvenliği, refah seviyesini yükseltici, alt yapı sorunlarını çözüm mercii olarak görevimizi gururla ve zevkle yapmaktayız. Bu hizmetlerin ifasında, Cumhuriyetimizin temel niteliklerinin korunması, yurdumuzun çağdaş uygarlık seviyesine kavuşturulması, vatandaşlarımızın kamu hizmetlerinden eşit ve adil bir şekilde istifade etmeleri, Devlet-Millet kaynaşması temel ilkelerimiz olmaktadır. Ülkemizi modern çağdaş devletler seviyesini taşımak, ulusumuzun her ferdinin mutlu olmasını sağlamak başlıca amacımızdır. Tüm bu çalışmalarımızda, Devletimizin kurucusu Ulu Önderimiz Atatürk'ün ilke ve devrimleri yol göstericimiz olmaktadır. Bugün, güzel yurdumuzun her köşesinde Mülki İdare Amirlerimizin hizmetleri, vatandaşlarımız tarafından saygıyla ve hayırla yad edilmektedir. Ülkenin her karış toprağında Vali ve Kaymakamlarımızın alın teri, vatandaşlarımızın ki ile birlikte hizmetlerin harcı olmaktadır.

Bu hizmetlerimizin ifasında modern yönetim teknikleri uygulamak, Vali ve Kaymakamlarımızın yetişmelerinde en yüksek bilgi seviyesi ile yer, zaman ve

mesai mefhumu gözetmeksizin çalışmak, hizmet üretmek, değişen, globalleşen dünya şartlarında hizmetin en iyisini vatandaşlarımıza sunarak onların mutluluğunu paylaşmak, olursa kederlerine ortak olmak her Mülki İdare Amirinin temel ilkelerindendir. Mülki İdare Amirleri kamu kesiminin en yetişmiş yönetici sınıfındandır. Bunun göstergesi son bir yıl içinde çeşitli bakanlıklar ile kamu kurum ve kuruluşlarında 50 nin üzerinde Mülki İdare Amiri üst yönetici olarak görev üstlenmişlerdir.

Hizmetlerimizin ifasında belirttiğimiz dünya şartlarındaki gelişmeleri anında takip ederek uygulamaya koymak için çalışılmaktadır. Bugün uymak ve uygulamakta olduğumuz yasalarla» kullanmakta olduğumuz yetki, görev ve sorumluluklar çok defa yetersiz kalmaktadır. Hükümetimizin çalışmalarını son aşamaya getirdiğini bildiğimiz Kamu Yönetimi Reformu ile Yerel Yönetimler Yasa Taslaklarının bir an önce yasallaşarak uygulamaya konulmasını yürekten dilemekteyiz. Bu konuda asla bir gecikmeye meydan verilmemelidir. Ülkemizin bütünlüğü, Ulusumuzun birliği ilkelerinden hareketle, tüm kamuoyu gibi biz Mülki İdare Amirleri de bu yasaların bir an önce hayata geçirilmesini beklemekteyiz. Ülkemizin önünün açılmasına, ufkunun genişlemesine, hizmetlerin eşit, yaygın ve adil dağılımının sağlanmasına, modern, zengin batı ülkeleri ile aramızdaki aleyhimize olan farkın kapatılmasına bu reformlar yardımcı olacaktır. Böylece Mülki idare Amirlerine, yerel yönetici ve Belediye Başkanlarına yetki, imkân ve kaynak sağlanacaktır. Hükümetimizin bazı yetkilerini taşra yönetimlerine devrederek aktarılmasından çekinil memelidir. Böyle bir yetki, imkân ve kaynakla Mülki İdare Amirleri eserlere eserler katacak, ülkenin çehresi değişecek, vatandaşlarımızın dertlerine çare için Ankara 'ya koşmalarına gerek kalmayacak, işte o zaman çağdaş uygarlığı yakalamak kolaylaşacaktır; Mülki İdare Amirleri, eğitimleri, yetişme usul ve tarzları, kazandıkları deneyimle ülkemizin ve aziz Milletimizin hak ettiği hizmetleri vermek arzu ve isteğindedirler. Türk İdarecisi ağır başlı vakur ve mağrurdur. Bu karakterini Aziz Milletimizin örfünden, geleneğinden almaktadır. Bu azim ve kararlılıkla görevlerini yapan Mülki İdare Amirlerimiz, daha bir şevkle hizmetlerin takipçisi olabilmek ve tabii ki toplumdaki saygın yerini koruyabilmek için görev ve yetkileri ile hak ettikleri maddi ve mali durumlarının düzeltilmesini beklemektedirler.

TBMM'nin Sayın Başkanı,
Sayın Başbakanım,
Değerli Bakanlarımız,
Değerli Konuklar,

Bu sergi alanındaki İller Sergisinde, İllerimizi, Cumhuriyetimizin 80 inci yılında geldikleri seviye, kalkınma çabalarının vardığı nokta, illere verilen dar

mekanlara rağmen zatı alilerinin ve aziz Milletimizin beğenisine sunulmaktadır. Böyle bir imkânı bizlere veren İçişleri Bakanımız Sayın Abdülkadir Aksu'ya ve Bakanlığın her kademesinde görev alan Bakanlığımız mensuplarına, serginin kusursuz hazırlanması için seferber olup, bugün burada bulunan değerli Valilerimize ve İllerin görevlilerine, serginin düzenleme hizmetlerini üstlenen Firma yetkililerine teşekkürlerimizi, bu mutlu günümüze gelerek bizleri pek çok mutlu eden Sayın TBMM Başkanımıza, Sayın Başbakanımıza ve değerli Bakanlarımıza ve tüm konuklarımıza Mülki İdare Amirleri, Valilerimiz ve şahsım adına sonsuz, sevgi ve saygılarımızı sunarım.

Daha sonra kürsüye Bakanımız **Abdülkadir AKSU** gelerek bir konuşma² yapmıştır. Bu konuşmanın tam metni aşağıya alınmıştır.

Sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanımız,

Sayın Başbakanım, Sayın Bakanlarımız,

Değerli Konuklar, Basınımızın Değerli Temsilcileri,

“Cumhuriyetimizin 80 inci yılında İçişleri Bakanlığı ve İller Sergisi”ni bugün yüksek huzurlarınızda açmaktan büyük bir mutluluk duyuyoruz.

Hoş geldiniz. Teşriflerinizle bizleri onurlandırdınız.

Bu anlamlı günü bizlerle paylaşarak bize güç verdiniz.

Şahsım, Bakanlığım ve 81 İl'imiz adına şükranlarımı, teşekkürlerimi arz ediyorum.

1930'lu yıllarda bakanlığımız binası projelendirilirken, şu anda üzerinde bulunduğumuz bu alan, ülke bütünlüğünü temsil etmek üzere “Vilayetler Meydanı” olarak düzenlenmiş ve bu meydana her il için özel bir bölüm ayrılmıştır.

Cumhuriyetimizin 80 inci yılı kutlamaları çerçevesinde “Vilayetler Meydanı”nda bugün amacına uygun bir sergi açılmaktadır.

Bakanlığımızca tertiplenen bu sergi ve tanıtımlar, Cumhuriyetimizin dününün ve bugününün mukayese edilmesini sağlayacak, illerimizin gelişmişlik düzeyi gözler önüne serilecektir.

Bu sergide, illerimiz kendilerine ayrılan standlarda; yörelerine ait güzel sanatlar, el sanatları, folklorik malzemeler, yöresel mutfak, kültürel, doğal, tarihi, ekonomik ve turistik değerlerini sergileyecek, müzik ve halk dansları gösterileri yapacaklardır. Böylece, kültürel değerlerimizin, vatandaşlarımıza ve yeni kuşaklara bir kez daha tanıtılmasına ve aktarılmasına fırsat bulunmuş olacaktır.

2 <http://195.142.210.20/basinarsiv/basinaciklamasi.asp>

Değerli Konuklar,

Millet olarak, devlet olarak bugün ulaştığımız aşamayı ve sahip olduğumuz büyük hedefleri borçlu olduğumuz Cumhuriyetimiz' in 80'inci yılını kutluyoruz.

Yüce milletimiz; İstiklâl Harbi'nde ve cumhuriyetin kuruluşunda, savaşların acılarını, zaferlerin sevinç ve övünçlerini paylaşmada, birlik ve beraberlik şuurunu daima göstermiştir. Yine bu aziz millet, şartlar ne kadar zor olursa olsun, milletin topyekün iradesiyle girişilen mücadelelerin mutlaka başarıya ulaşacağını tüm dünyaya kanıtlamış, vatan sevgisini ve hürriyetini her şeyin üzerinde tuttuğunu açıkça ortaya koymuştur.

Her türlü fedakârlığı göstererek, bizlere dünya varoldukça taşıyacağımız şerefti bir geçmiş, paha biçilmez bir miras bırakan büyük Atatürk'le, ecdadımızla, milletimizle ne kadar gurur duysak azdır.

Bu vesileyle, Cumhuriyetimizin kurucusu; Yüce Atatürk'ü, kahraman silah arkadaşlarını, vatan ve millet uğuruna ölmeyi bir görev sayan aziz şehitlerimizi huzurlarınızda bir kez daha minnet, şükran ve rahmetle anıyorum. Bugün bizlere düşen görev, atalarımızdan kalan bu mirasa en iyi şekilde sahip çıkıp sonsuza dek yaşatarak, onlara layık olmaya devam etmektir. Ülkeyi daha ileriye götürmektir. Muasır medeniyet seviyesinin üstüne varmayı temin etmektir. Bugün güzel Türkiye'miz; cumhuriyeti, demokrasisi, alt yapısı ve sahip olduğu tüm diğer dinamikleri ile bölgesinin ve dünyanın en önemli ülkelerinden biridir. Bugün ülkemiz, içinde bulunduğumuz bölgenin ve dünyanın en huzurlu ülkelerinden biridir.

Ancak, biz; Türkiye 'yi geleceğe hazırlamaya devam edeceğiz. Bu ülkenin her köşesindeki güzel insanlarımızı daha mutlu ve daha müreffeh kılacağız.

Değerli Konuklar,

21. Yüzyıl artık olaylara ve gelişmelere stratejik pencereden bakmayı zorunlu kılmaktadır. Geçmişten geleceğe uzanan çizgide en iyi yönelim stratejik vizyon ile kazanılabilir. Memnuniyetle ifade etmeliyim ki, içişleri bakanlığı artık, bilgi teknolojisine sahip, strateji ve vizyon geliştiren bir bakanlık olma yolunda hızla ilerlemektedir. Plan, proje ve program üreten, bunu yaparken de misyona dayalı hareket eden bir yaklaşımı hakim kılmada önemli mesafeler kat ettik. Bu misyon;

-Bireye değer veren,

-İnsana yönelik her hareketin başlangıç ve bitiş noktası sevgi olan,

-Katılımcı,

-Saydam,

- Kaliteli,
- Performans yönelimli,
- Etkin ve verimli,
- Kıscacası iyi yönetimi gerçekleştirmektir.

Bu misyon doğrultusunda;

- Ülkemizin e-devlet dönüşümündeki en önemli projesi olan Mernis projesinden, illerimiz ve yerel yönetimlerimize ait her türlü bilgiyi sadece bir tuşa dokunarak öğrenilebilecek hale getiren İlemod ve Yerel-Net projelerine;

- Polis bilgisayar ağı ve Polis İletişim Ağı projelerinden, Jandarma Entegre Muhabere ve Bilgi Sistemi Projesine;

- Kısa adı Mobese olan mobil elektronik sistem entegrasyonu projesinden, trafik bilgi sistemi projesine varıncaya kadar pek çok projeye büyük önem veriyoruz.

- Toplum destekli güvenlik hizmeti modelini hayata geçirerek; halkın, kurumların ve sivil toplum örgütlerinin beklenti ve taleplerini dikkate alan güvenlik stratejileri oluşturarak, suçla mücadele yetki ve görevinin asıl sahibi olan toplumun ve organlarının, bu sorumluluğun yerine getirilmesinde duyarlılık kazanmasını sağlamayı hedefliyoruz.

- Yine bu misyon doğrultusunda;

- Polisimizin eğitim sisteminden, karakolların iyileştirilmesine,

- Yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasına ilişkin yasa çalışmalarından, sivil savunma teşkilatının reorganizasyonuna kadar birçok yapısal değişimi sürdürüyoruz.

- Temel hedeflerimizi bu stratejik bakış açısı ile ortaya koyuyoruz ve bu doğrultuda bir yandan huzur ve güvenin devamı için gereken önlemleri dinamik bir yaklaşımla alırken, öte yandan temel hak ve özgürlükleri koruyup evrensel standartlara ulaştırmak için büyük bir gayret gösteriyoruz.

Kıymetli Misafirler,

Sanayi ötesi toplumuna doğru ilerleyen bir dünyada, Türkiye'nin daha fazla vakit kaybetmeden adımlarını hızla ve cesaretle atması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Değişimi ve dönüşümü, hızlı, istikrarlı, dengeli ve ulusal çıkarlarımıza ve kalkınmamıza uygun bir şekilde yönetmek zorundayız.

İnsan onuru, özgürlüğü, hakları, güvenliği, kişilik ve değerlerinin gelişimi; insanın kendini yönetimde ifade etmesi, gelişmeye ters düşen eski alışkanlık ve yapıları cesaretle sorgulayıp değişim yönünde yol alması ile mümkün olur.

Bunun için, çözüm üretemeyen geleneksel bürokratik direnç noktalarımızdan süratle vazgeçmek zorundayız. Diğer taraftan, bir ülkenin hızla kalkınabilmesi, kalkınma düşüncesi ve amacının yalnız merkezi yönetim ve onun taşra birimleri tarafından değil, kamu-sivil tüm kurum, kuruluş ve kişiler tarafından benimsenmesi ve üzerinde birleşilerek uygulamaya geçilmesi ile mümkündür. Diğer bir ifadeyle, devletin yanı sıra diğer kurumların ve bireylerin girişimcilik ve teşebbüs güçlerinin harekete geçmesi de son derecede mühimdir.

Yerel yönetimlerin ve yerel yönetim meclislerinin, yörelerine ilişkin karar ve uygulamalarda etkin kılınması, yerel temsilciler aracılığıyla halkın katkı ve desteklerinin sağlanması, bu açıdan ayrı bir önem taşımaktadır. Bu anlayışla, 59 uncu Cumhuriyet Hükümetimiz Türk idari yapısını geleceğe hazırlamaya devam etmektedir.

Amacımız;

- Güçlü "İl Sistemi" ve güçlü "Yerel Yönetimler"le,
- Yönetim sürecinde demokrasiyi ve birey hak ve özgürlüklerini evrensel kavramlar olarak tüm boyutlarıyla hayata geçirmek,
- Hukukun üstünlüğünü egemen kılmak,
- Katılımcılığı ve şeffaflığı artıracak yeterli mekanizmaları oluşturmak,
- Ve nihayet cumhuriyetimizin özüne yaraşır, "Vatandaş Memnuniyeti"ni esas alan bir kamu yönetimi yapılanmasını süratle gerçekleştirmektir.

Değerli Konuklar,

Yüksek takdirlerinize sunduğumuz bu sergi, ülkemizin dününü ve bugününü gözler önüne sermesi nedeniyle, Cumhuriyetimizin erdemlerini, özellikle genç nesillerimize göstermesi bakımından son derecede anlamlıdır.

Aziz Atatürk'ün ifade ettikleri gibi; "Milli Azim ve Bilincin Kıymetli Eseri Olan Cumhuriyetin, bugünkü ve yarınki neslin demir ellerinde her an yükselip sağlamlaşacağına güvenimiz tamdır. " "Türkiye Cumhuriyeti; her manası ile, büyük Türk Milletinin öz ve aziz malıdır. Kıymetli evlatlarının elinde daima yükselecektir, ebediyen payidar olacaktır. "

Bu düşüncelerle sözlerime son verirken; Bu serginin hazırlanmasında emeği geçen, katkı sağlayan herkese; açılışına teşrif ederek bizleri onurlandıran siz kıymetli misafirlerimize teşekkür ediyor, hepinize en içten sevgi ve saygılarımı sunuyorum.

Bakanımızdan sonra kürsüye gelen Başbakan Recep Tayyip ERDOĞAN ise hava muhalefeti nedeniyle açıklamalarını³ kısa tutmuştur. Açıklamanın tam metni aşağıdadır.

3 <http://www.basbakanlik.gov.tr/basintoplantilari/ekim/20ekim2003.htm>

Sayın Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanımız,

Değerli Konuklar, Değerli Basın Mensupları;

Cumhuriyetimizin 80. Yıl etkinlikleri çerçevesinde düzenlenen İçişleri Bakanlığı ve İller Sergisi münasebetiyle sizlerle birlikte olmaktan büyük bir mutluluk duyduğumu ifade ederek sözlerime başlıyorum.

Huzurlarınızı fazla meşgul edemeyeceğim, gerçi Allah'ın rahmetinden kaçılmaz ama gerekli olan her şey söylendi. Biraz şöyle gönlümün derinliklerinden geçen kanaatleri ifade etmek isterdim fakat şu anda ben fazla konuşmadan burada emeği geçen başta İçişleri Bakanımız olmak üzere tüm İçişleri yetkililerine ve Anadolu'muzun 81 vilayetinden bugün burada toplanan valilerimize huzurlarınızda çok teşekkür ediyorum.

Tek cümleyle şunu söylüyorum; Türkiye'de; bu güzel ülkemizde, vatanımızda yapacağımız çok şey var. Siyasî kadrolarımızla, bürokratlarımızla el ele vereceğiz daha ileri, daha ileri, daha ileri gideceğiz.

İyi günler diliyorum, hayırlı olsun diyorum.

Bu konuşmadan sonra. Cumhuriyetin 80. Yılı nedeniyle düzenlenen ve Başbakan tarafından açılışı yapılan "İçişleri Bakanlığı ve İller Sergisi" dört gün sürmüş, vatandaşlarımız tarafından ilgiyle izlenmiştir.

Sergi programı şu şekilde gerçekleşmiştir.

Sergi Alanındaki Etkinlikler

1. Gün (20 Ekim 2003)

10:00-10:20	Giresun Folklor Ekibi
10:20-10:40	İğdır Folklor Ekibi
10:50-11:00	TBMM Başkanı Sayın Bülent Arınç ve Sayın R. Tayyip Erdoğan'ın Teşrifleri
11:00-11:05	İğdır Folklor Ekibi
11:05-11:10	Saygı Duruşu ve İstiklal Marşı
11:10-11:25	T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Korosu
11:25-11:55	Ankara Valisi Yahya Gür'ün konuşmaları İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'nun konuşmaları Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın konuşmaları
11:55-12:30	Serginin Açılması ve Gezilmesi
14:30-15:00	Erzurum Folklor Ekibi
15:00-16:00	Jandarma Genel Komutanlığı Bando
16:00-16:30	Van Folklor Ekibi
16:30-17:30	Bilecik Dodurga Kına Gecesi Günboyu Sinevizyon Gösterisi

2. Gün (21 Ekim 2003)

11:00-11:30 Elazığ Folklor Ekibi
 11:30-12:00 Çankırı Folklor Ekibi
 12:30-13:00 Mersin Silifke Folklor Ekibi
 15:00-15:30 Kars Folklor Ekibi
 15:30-16:00 Düzce Folklor Ekibi

Akşam Programı

18:00-18:30 Van Folklor Ekibi
 18:30-19:30 Kütahya Folklor Ekibi ve Kına Gecesi
 19:30-20:00 Kars Folklor Ekibi
 Havai Fişek Gösterisi (Sakarya Valiliğince)
 Günboyu Sinevizyon Gösterisi

3.Gün (22 Ekim 2003)

10:30-11:00 Kırıkkale Folklor Ekibi
 11:00-12:00 Kırıkkale Belediyesi Mehteran Bölüğü
 13:00-13:30 Artvin Folklor Ekibi
 15:30-16:00 Bolu Folklor Ekibi

4.Gün (23 Ekim 2003)

10:30-11:00 Konya Folklor Ekibi
 11:00-11:30 Adıyaman Folklor Ekibi
 13:00-13:30 Artvin Folklor Ekibi
 14:00-14:30 Kırşehir Folklor Ekibi

Sergi Alanı Dışındaki Etkinlikler

Birinci Gün

Iğdır ve Kırşehir Folklor Ekipleri 12:30-13:30 saatleri arasında Kızılay Güvenparkta,

Ağrı ve Kırıkkale Folklor Ekipleri 12:30-13:30 saatleri arasında Ulus Atatürk Anıtı önünde gösteri sunmuşlardır.

İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu Başkanlığında İl Valileri, Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer'i saat 16:00'da, Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ı 17:00'de ziyaret etmişlerdir.

İkinci Gün

Balıkesir ve Elazığ Folklor Ekipleri saat 15:00-16:00 arasında Keçiören Şelale Parkında, Çankırı ve Aydın Folklor Ekipleri saat 15:00-16:00 arasında

Karum Alışveriş Merkezi önünde, Mersin Silifke Folklor Ekipleri saat 14:30-15:00 arasında, Polis Bاندosu 15:00-16:00 saatleri arasında Kızılay Güven Parkta etkinliklerde bulunmuşlardır.

Üçüncü Gün

Bilecik ve Kütahya Folklor Ekipleri saat 15:00-16:00 arasında Sincan Lale Meydanında, Konya, Düzce ve Adıyaman Folklor Ekipleri 15:00-16:30 saatleri arasında Ulus Gençlik Parkında, Sivas Folklor Ekibi 14:30-15:00 saatleri arasında, Kırıkkale Belediyesi Mehteran Bölüğü 15:00-16:00 saatleri arasında Kızılay Güven Parkta gösterilerini sunmuşlardır.

Dördüncü Gün

Tokat, Bolu ve Yozgat Folklor Ekipleri Migros Alışveriş Merkezi Önünde 12:00-13:30 saatleri arasında gösterilerini sunmuş ve etkinlikler tamamlanmıştır.

ATATÜRK'ÜN DÜŞÜNCE VE EYLEMLERİ VE KAMU YÖNETİMİ

Ziya ÇOKER
E. Vali

Atatürk ve Kamu Yönetimi

Cumhuriyetimizin 80 inci yıldönümünde, onun kurucusu ve yaşatıcısı, gerçek ve üstün bir devlet adamı olarak, Atatürk'ün ülke için düşündüklerini ve yaptıklarını anımsamak, özellikle de, ülkeyi yönetmede, ister seçilmiş ister atanmış, pay sahibi olanlar ya da olmak isteyenler açısından çok önemli bir zorunluluk olarak görülmelidir.

Ben bu yazımda, eski bir kamu yöneticisi olarak, Atatürk'ün Cumhuriyete giden yoldaki düşünce ve eylemlerinin çok az bir bölümünü, kamu yönetimi ilkeleri çerçevesinde anlatmaya çalışacağım. Hiç kuşkusuz konu, gerçekte, bir makalenin dar sınırları içinde ele alınamayacak kadar geniş ve kapsamlıdır. Buna karşın, kamu yönetiminin temel ilkeleri bağlamında, Atatürk'ün düşünce ve eylemlerinden çok sınırlı örnekler verilebilir. Ben de bunu yapmak istiyorum. Bu çerçevede aldığım örneklerin, en iyi, en uygun, amacı en güzel anlatacak örnekler olduğu savında değilim. Amacım sadece, kamu yönetiminin bazı temel ilkeleriyle Atatürk'ün düşünce ve eylemleri arasındaki koşutluğu gösterecek çok sınırlı bazı örnekler vermek. Bu konudaki eksiklikler için okuyucularımdan bağışlanmamı diliyorum.¹

Durum Saptaması

Kamu yönetimine ilişkin herhangi bir girişime, özellikle de, küçük ya da büyük, yeni bir yapılanma girişimine başlamadan önce, var olan durumun saptanması, bundan doğan sakıncaların ve sorunların ortaya çıkarılması, sakınca ve sorunların ortadan kaldırılmasına dönük gerçekçi yaklaşımların buna dayandırılması gerekmektedir. Atatürk'ün, 19 Mayıs 1919'da, Ülkenin o günkü durumuna ilişkin saptaması, buna en güzel bir örnektir.

¹ Bu konuyu çok daha geniş çapta inceleyerek, "Atatürk'ün Düşünce ve Eylemleri ve Kamu Yönetimi İlkeleri" başlıklı bir kitap yazmayı planlıyorum.

19 Mayıs 1919’da Durum - Atatürk tüm eylemlerinde önce çok gerçekçi bir durum saptaması yapmış, sorunları ve sorunlardan doğan sakıncaları bir bir belirleyerek, girişeceği eylemin temel hedeflerini buna göre kesinleştirmiştir. Bunun en güzel örneklerinden birisi, Büyük Söylevinin daha ilk sayfasında, **“1919 yılı Mayısının 10’uncu günü Samsun’a çıktım. Genel durum ve görünüş:”** diye başladığı bölümdür.²

Bu “Genel Durum”u Atatürk’ün kendi sözleriyle özetleyelim:

“Düşman devletler Osmanlı Devleti’ne ve ülkesine maddi ve manevi bakımdan saldırmışlar; yok etmeye ve paylaşmaya karar vermişler. Padişah ve Halife olan kişi, hayat ve rahatını kurtarabilecek çareden başka bir şey düşünmüyor. Hükümeti de aynı durumda. Farkında olmadığı halde başsız kalmış olan ulus, karanlık ve belirsizlik içinde, olup bitecekleri bekliyor. Felaketin korkunçluğunu ve ağırlığını anlamaya başlayanlar bulundukları çevreye ve sezebildikleri etkilere göre kurtuluş çaresi saydıkları yollara başvuruyorlar. Ordu, adı var, kendi yok bir durumda. Komutanlar ve subaylar, Genel Savaşın bunca sıkıntı ve güçlükleriyle yorgun, yurdun parçalanmakta olduğunu görmekte yürekleri kan ağlıyor; gözleri önünde derinleşen karanlık felâket uçurumunun kıyısında kafaları, çıkar yol, kurtuluş yolu aramakta...

Burada, pek önemli olan bir noktayı da belirtmeli ve açıklamalıyım. Ulus ve ordu, Padişah ve Halifenin hainliğinden haberli olmadığı gibi, o makama ve o makamda bulunana karşı yüzyılların kökleştirdiği din ve gelenek bağlarıyla içten bağlı ve uysal, Ulus ve ordu, kurtuluş yolu düşünürken bu atadan gelen alışkanlık dolayısıyla kendinden önce yüce halifelik ve padişahlığın kurtuluşunu ve dokunulmazlığını düşünüyor. Halifesiz ve padişahsız kurtuluşun anlamını kavrama yeteneğinden yoksun. Bu inançla bağdaşmaz oy ve düşüncelerini açığa vuracakların vay haline! Hemen dinsiz, vatansız, hain, istenmez olur.

Bir başka önemli noktayı da söylemek gerekir. Kurtuluş yolu ararken, İngiltere, Fransa, İtalya gibi büyük devletleri gücendirmemek, temel ilke gibi gösterilmekteydi. Bu devletlerden yalnız biriyle bile başa çıkılamayacağı kuruntusu, hemen bütün kafalarda yer etmişti. Osmanlı Devleti'nin yanında, koskoca Almanya, Avusturya - Macaristan varken hepsini birden yenen, yerlere seren İtilaf kuvvetleri karşısında, yeniden onlarla düşmanlığa varabilecek durumlara girmekten daha büyük mantıksızlık ve akılsızlık olamazdı.

2 Türk Tarih Kurumu, Nutuk-Söylev, 1981, s. 1-19.

Bu anlayışta olan yalnız halk değildi; özellikle, seçkin denilen insanlar bile öyle düşünüyordu.

Öyleyse, kurtuluş yolu ararken iki şey söz konusu olmayacaktı. İlkın İtilaf Devletlerine karşı düşmanlık durumuna girilmeyecekti, sonra da, Padişah ve Halifeye canla başla bağlı ve sadık kalmak temel koşul olacaktı.

Şimdi baylar, izin verirsiniz size bir soru sorayım: Bu durum ve koşullar karşısında kurtuluş için, nasıl bir karar düşünülebilirdi?

Açıkladığım bilgilere ve gözlem sonuçlarına göre üç türlü karar ortaya atılmıştı:

Birincisi, İngiltere'nin koruyuculuğunu istemek;

İkincisi, Amerika'nın güdümünü istemek.

Bu iki türlü karara varmış olanlar, Osmanlı Devleti'nin bütün olarak kalmasını düşünenlerdir. Osmanlı ülkesinin çeşitli devletler arasında paylaşılmasından ise, bu ülkeyi bütün olarak bir devletin koruyuculuğu altında bulundurmaya yeğleyenlerdir.

Üçüncü karar, bölgesel kurtuluş yollarına yönelikti. Örneğin, bazı bölgeler, kendilerinin Osmanlı Devleti'nden koparılacağı görüşüne karşı ondan ayrılmamak yollarına başvuruyor. Bazı bölgeler de, Osmanlı Devleti'nin ortadan kaldırılacağına, Osmanlı ülkelerinin paylaşılacağına oldubitti gözüyle bakarak kendi halini kurtarmaya çalışıyorlar.

Bu üç türlü kararın gerekçesi, yapmış olduğum açıklamalar arasında vardır.

Baylar, ben bu kararların hiç birini yerinde bulmadım. Çünkü bu kararların dayandığı bütün kanıtlar ve mantıklar çürüktü, temelsizdi. Gerçekte, içinde bulunduğumuz o günlerde Osmanlı Devletinin temelleri çökmüş, ömrü tükenmişti. Osmanlı ülkeleri bütün bütüne parçalanmıştı. Ortada bir avuç Türkün barındığı bir ata yurdu kalmıştı. Son sorun, bunun da paylaşılmasını sağlamak için uğraşmaktan başka bir şey değildi. Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamını yitirmiş, bir takım anlamsız sözlerdi.

Neyin ve kimin dokunulmazlığı için kimden ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu?

Öyleyse sağlam ve gerçek karar ne olabilirdi?"

Atatürk'ün bu sözlerinde, Ülkenin o günlerde içinde bulunduğu durum, bütün çıplaklığı ve bütün yönleriyle ortaya konulmuştur. Gerçeklere dayalı bir durum saptaması olduğunda da kimsenin kuşkusuz yoktur. Atatürk, Ülkeyi bu durumdan kurtarmak için nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini düşünmektedir. O günün koşullarına çok uygun gibi görünen çözüm yolları üzerinde düşünce üreten pek çok aydın ve devlet adamı vardır. Bunlar, Amerika ve İngiltere gibi büyük devletlerin hangisinin koruması altına girilmesinin ülke yararına olduğunu tartışmaktadırlar. Bunlardan bir bölümü de, ülke bütünlüğünden tümüyle umudunu kesmiş, bölge bölge kendilerini kurtarma çabasına girilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Atatürk ise, sorunların temeline inmiş bir kişi olarak, bambaşka hedefler peşindedir.

Hedef Belirleme ve Uygulama

Atatürk, Birinci Dünya Savaşından yenik çıkan, savaşı kazanan ülkelerin tutsağı durumuna gelen, bütün kaynakları elinden alınmış, yoksul ve bitik Türkiye'nin durumunu, yukarıda belirtildiği gibi o birkaç sayfa içinde çok açık ve gerçekçi biçimde özetlemiş ve bu gerçeklere dayanarak temel hedefini belirlemiştir:

“Bu durum karşısında bir tek karar vardı. O da ulus egemenliğine dayanan, tam bağımsız yeni bir Türk Devleti kurmak.”

Atatürk, bu kararın dayandığı mantığı ve sağlam düşüncüsü şu biçimde açıklıyordu:

“Temel ilke, Türk ulusunun onurlu ve saygın bir ulus olarak yaşamasıdır. Bu, ancak, tam bağımsız olmakla sağlanabilir. Ne denli zengin ve gönenmiş olursa olsun, bağımsızlıktan yoksun bir ulus, uygar toplumlar karşısında uşak durumunda kalmaktan öteye gidemez. Oysa Türkün onuru, kendine güveni ve yetenekleri çok yüksek ve büyüktür. Böyle bir ulus tutsak yaşamaktansa yok olsun, daha iyidir.”

“Öyleyse ya bağımsızlık, ya ölüm!”

Atatürk'ün uyguladığı bu durum saptaması örneğinden de anlaşılacağı gibi, karar vermenin en önemli öğelerinden birisi, karar vermenin gerekliliğini belirleyen durumun, en gerçekçi ve açık bir biçimde saptanması ve bu durumun ortaya koyduğu gerçekler ve koşullar altında en doğru hedefin belirlenmesidir.

Kuşkusuz bu hedef, o günün koşulları içinde, çok büyük çoğunluğun algılama sınırları dışında bulunuyor, bu hedefe dönük çalışmaların acı bir

serüvenle biteceği ve bir düş uğruna büyük devletlerle savaşa girilmemesi gerektiği savunuluyordu. Ancak Atatürk, bu hedefi belirlerken, işin olabirliğini çok iyi incelemiş, hesaplarını çok iyi yapmıştı.

Hedefe Aşama Aşama Varma

Atatürk'ün yukarda açıklanan durum saptamasındaki son bölümlerinden de anlaşılacağı gibi, gerçekte Atatürk'ün tek hedefi kurtuluşu ve bağımsızlığı sağlama değildi. O, Osmanlının devlet yapısındaki tüm bozuklukları ve bunların temel nedenlerini çok iyi görüyor ve biliyordu. Ama önce ülkenin kurtuluşu ve bağımsızlığı sağlanmalıydı, bu birinci hedefti, diğerleri arkadan bir bir gelecekti.

Durum saptamasındaki son sözleri bir kere daha yineleyelim:

Osmanlı Devleti, onun bağımsızlığı, padişah, halife, hükümet, bunların hepsi anlamını yitirmiş, bir takım anlamsız sözlerdi.

Neyin ve kimin dokunulmazlığı için kimden ve ne gibi yardım istemek düşünülüyordu?

Görüldüğü gibi gerçekte Atatürk'ün hedefi, Osmanlı devletini tümüyle, tüm sistemiyle birlikte ortadan kaldırmak ve yepyeni, çağdaş bir devlet kurmaktır.

Atatürk'ün tüm hayatı, bu ana hedef doğrultusunda, yapılması gerekenlerin aşama aşama gerçekleştirilmesi için gereken çalışmalarla geçmiştir. Atatürk, bu aşama aşama gerçekleştirmeyi şöyle açıklamaktadır:

“Ulusal Savaşın tek amacı yurdu dış saldırıdan kurtarmak olduğu halde, bu savaşın, başarıya ulaştıkça ulusal egemenliğin bütün ilkelerini ve kurumlarını evre evre bugünkü döneme değin gerçekleştirmesi olağan ve kaçınılmaz bir tarih akışı idi.”

Görüldüğü gibi, “Türk ulusunun onurlu ve saygın bir ulus olarak yaşaması” temel ilkesi etrafında, hedefler, başta en önemlisinden başlayarak yavaş yavaş belirlenmektedir. Önce Ülkenin kurtuluşu ve tam bağımsızlığı ele alınmıştır. “Ulus egemenliğine dayalı yeni bir Devlet”in bütün ilke ve kurumlarını gerçekleştirme daha sonranın işi olmuştur. Bu, “kaçınılmaz bir tarih akışı” olsa bile, açıklaması ve gerçekleştirilmesi için uygun zaman beklenmektedir. Zira Atatürk, önündeki tehlikeyi görmüştür:

“Bu kaçınılmaz tarih akışını, gelenekten gelen alışkanlığı ile hemen sezinleyen Padişah soyu, ilk andan başlayarak ulusal savaşın amansız bir

düşmanı oldu. Bu kaçınılmaz tarih akışını, ilk anda ben de gördüm ve sezinledim. Ama baştan sona bütün evreleri kapsayan sezgilerimizi ilk anda bütünüyle açığa vurmadık ve söylemedik. İleride olabilecekler üzerinde çok konuşmak, giriştiğimiz gerçek ve maddesel savaşa boş kuruntular niteliği verebilirdi. Dış tehlikenin yakın etkileri karşısında üzüntü duyanlar arasında göreneklerine, düşünme yeteneklerine, ruhsal durumlarına uymayan, olasılık içindeki değişikliklerden ürkeceklerin ilk anda direnmelerine yol açabilirdi. Başarı için kestirme ve güvenli yol, her evreyi zamanı geldikçe uygulamaktır.”

Ulusa İnanç - Toplumsal Görüş Birliği Sağlama - Özveri

Atatürk, Kurtuluş savaşı da dâhil, tüm cumhuriyet ilkelerinin başarısında toplumsal görüş birliğinin önemini her zaman vurgulamış ve bunu sağlamak için çok büyük çaba harcamıştır. Bunu sağlayabilmek için önce ulusun sağduyusuna inanması gerekiyordu. Gerçekte de bu inancını, ilk günlerden başlayarak tüm girişimlerinde her zaman yinelemiş ve başarılarının sırrını ulusun yeteneklerinde aramış ve bulmuştur. Bu nedenle de, daha 1919 Haziranında, yazdırdığı Amasya Genelgesinin 3. maddesinde,

“Ulusun bağımsızlığını yine ulusun kesin kararı ve direnişi kurtaracaktır.”³ demektedir.

Atatürk’ün her girişimi ve her kararı, ulusun gerçek gereksinmelerinden doğmuş ve bunlar ulusuyla paylaşılmıştır, ortak bir karar ve girişim olarak gerçekleştirilmiştir. Bu anlayışına diğer bir örnek de, 7 Şubat 1923 günü Balıkesir Paşa Camiinde yaptığı konuşmada görülmektedir:

“Ulus işleri için her bireyin anlama gücü başı başına çalışmalıdır. Ben yalnız kendi düşüncemi söylemek istemiyorum. Ulusal istekler, ulusal buyruk, yalnız bir kişinin düşünmesinden değil, bütün ulus bireylerinin isteklerinin, dileklerinin elde edilen sonucudur.”⁴

Atatürk ulusal isteklerin, ulus özgürlüğünün ve bağımsızlığının gerçekleşmesi, ulusça saptanan hedefe kesintisiz bir biçimde yürünebilmesi için her özveriye hazırdır. Büyük ulusal hedeflerin gerçekleşmesinde elbette ulusça özveriye gereksinim bulunmaktadır. Ancak bu özveriye, hareketin başında olan önderlerin öncülük etmesi ve önce kendilerinin özveride bulunması gerekmektedir. İşte, Kurtuluş Savaşı hazırlıklarının daha başında iken Atatürk’ün gösterdiği yaşamsal özveri:

3 TDK: Söylev, 1978, s. 22.

4 ASD II, 1952, S. 94.

3. Ordu Müfettişi kimliği ile Samsun'a çıkan Atatürk'ün yaptığı çalışmalardan kuşkulanan İstanbul Hükümeti, kendisini İstanbul'a geri çağırması, gelmeyince de 8 Temmuz 1919'da görevine son verdiğini bildirmiştir. Atatürk'ün İstanbul Hükümetine aynı günün gecesinde verdiği yanıt, görevinden ve askerlikten çekildiğini bildirmek olmuştur. Bu durumla ilgili olarak Atatürk şöyle demektedir:

“Durumu ordulara ve ulusa kendim bildirdim. O günden sonra resmi görev ve yetkiden ayrılmış olarak, yalnız ulusun sevgisine, cömertliğine ve yiğitliğine güvenerek ve onun bitmez verimlilik ve yaratıcılık kaynağından esin ve güç alarak, vicdanımızın gösterdiği yolda görevimizi sürdürmeye koyulduk.”⁵

Burada, Atatürk'ün, doğrulara ve gerçeklere olan bağlılığı kadar, ulusuna karşı beslediği çok güçlü sevgi ve inancı da çok açık biçimde görüyoruz.. Ulusu ve ulusunun kurtuluşu için, ulusuna olan sevgisi için, çok küçük yaşlarda başladığı askerlik hayatını ve mesleğini bitirmeyi, her şeyini, hatta canını feda etmeyi göze alabilmektedir. Bunları yaparak kenara mı çekilmektedir? Hayır, artık ulusun bağrında bir bireydir ve birey olarak aynı çalışmaları sürdürmek kararındadır. İçinde, birey olarak yalnız kalabileceği korkusuna hiç yer vermemektedir. Zira, düşüncelerine ve ulusuna büyük güven duymakta, ulusun hakları adına yaptığı ve yapacağı girişimlerde ulusu yanında bulacağına inanmaktadır.

Her türlü girişimde haklı nedenlere dayanma, neden-sonuç ilişkisini çok iyi irdeleme, sorunlar ve gereksinmelerle öneriler arasında doğru bağlantılar kurma, başarısızlığı ve yalnız kalmayı önleyen çok önemli etkenlerdir. Yukarıdaki örnekte, bu ilkelerin çok çarpıcı özelliklerini görüyoruz. Atatürk önce kendisine, kendi düşüncelerinin ve izlediği yolun doğruluğuna inanmakta, sonra da çevresini ve toplumu buna inandırmaktadır. Duyduğu inanç, her türlü özveriye beraberinde getirmektedir. Tıpkı kendine ve düşüncelerine güvenme gibi, özveriye de önce kendisi göstermekte, sonra da benzer özveriye başkalarından ve ulustan beklemektedir.

Burada bir noktayı daha belirtmekte yarar vardır. Atatürk'ün kendisine ve düşüncelerine olan inanç ve güveni, dogmatik bir yapıdan gelmemektedir. Bunun temelinde sağlam bir eğitim ve bu eğitime dayalı uzun bir devlet deneyimi bulunmaktadır. Ülke sorunlarıyla askeri okullarda başlayan tanışma, bu sorunları tartışma aşamalarından geçmiş, bütün yaşamı boyunca uygula-

5 TDK: Söylev, 1978, s. 35.

malardaki yanlışlıkları ve bunların çok olumsuz sonuçlarını görmüş, bunlara karşı arkadaşlarıyla birlikte öneriler üretmeye çalışmış, bunlardan büyük bir bölümünü içinde ve başında bulunduğu etkin görevlerde sınama olanağı yakalamış, düzeltemediği sorunların temel kaynağının yönetsel yapıdan ve bu yapıyı oluşturan yanlış düşüncelerden kaynaklandığını anlamış, dış ülkeleri ve onların uygarlığını tanımış, çok çeşitli kitaplar okuyarak halkların gelişme çizgilerini öğrenmiş, halkın içinde yaşamış ve halkın geri bırakılma nedenlerini çok iyi çözümlemiş olan Atatürk, bütün bunlara dayanarak, ülke yönetimine ilişkin gerçekçi ve sağlam düşüncelere sahip olmuştur.

19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak kurtuluş savaşını başlatırken kendisine, düşüncelerine ve ulusuna olan inanç ve güveni bu sağlam düşüncelerden ve bunlara esin kaynağı olan ülke gerçeklerinden kaynaklanmakta idi.

Atatürk, benzer bir konuşmayı, Başkomutanlık Yasasının uzatılması tartışmaları sırasında, 20 Temmuz 1922 günü Mecliste yapmıştır. Başkomutanlık yetkisinin uzatılmasına karşı çıkanlara Atatürk diyor ki:

“Başkomutanlık görevi, olsa olsa ulusal andımızın özüne uygun kesin sonuca ulaşacağımız güne değin sürer. Gerçekleri bilen, gönlünde ve özünde ruhsal ve kutsal tatlardan başka tat bulunmayan kişiler için, ne denli yüksek olursa olsun, oturulacak katların hiçbir değeri yoktur.”⁶

Atatürk için başkomutanlık bir görev yeridir. Kutsal bildiği görevin başarıyla sonuçlanmasında gerekli bir araç olma dışında, makam olarak hiçbir değeri yoktur. Değer, görevin yapılış biçimindedir ve görevin başarıyla sonuçlandırılmasındadır. Görev yeri, tek başına bunu sağlayamaz, onu başaracak önder niteliğindeki bireydir. Görev yeri, içerdiği kamusal yetkilerle yalnızca o bireye yardımcı olur. Tüm kamusal görev yerleri geçicidir ve onu değerlendiren de o görevi yapanların başarısıdır.

Yönetimde belli görev yerlerine gelenler ve sadece o yere gelmiş olmakla övünenler bakımından Atatürk örneği çok büyük önem taşımaktadır.

Halkı Hedefe İnandırma, Bu İnancı Yaygınlaştırma

Atatürk, Kurtuluş Savaşına başlama ve bunun gereklerini yerine getirme kararını, önce çevresindeki çok yakın arkadaşlarıyla görüşmüş, daha sonra, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkışından başlayarak, bu çevreyi her geçen gün genişletmiştir. Önce yakın çalışma arkadaşları olan askerler ve bürokratlar,

6 TDK: Söylev, 1978, s. 485.

hedefin kaçınılmazlığına ve doğruluğuna inanarak Mustafa Kemal'in etrafında toplanmışlar, daha sonra, Amasya'da, Erzurum'da ve Sivas'ta yapılan çalışmalara halkın temsilcileri de artan bir ölçüde katılmaya başlamışlardır. Atatürk'ün ve arkadaşlarının bu süre içinde en önemli işi, hedefe ulaşma inancını halka yayma ve hedefe inananların çevresini genişletme olmuştur. Bu genişletme, sonunda tüm toplumu kapsar bir biçim almıştır.

Doğru hedef seçme ve bu hedef doğrultusunda çalışmaları sürdürmede başarıyı yakalamanın en önemli yolu, bu hedefle ve hedef doğrultusunda alınan kararlarla yarar ve çıkar ilişkisi ve yükümlülükleri olanların, bu hedefe ve alınan kararlara inanmaları ve inandırılmaları yolunda çaba harcamaktır. Beş on kişinin çalıştığı küçük bir büroda bile, yapılacak bir takım değişirme ve iyileştirmeler için, çalışanların yapılacak işlere inandırılmaları, buna katılmaları ve değişikliklere hazırlıklı olmaları gerekmektedir. Yeniden yapılanma önerileri düşünce olarak ne derece güçlü olursa olsun, toplumsal değişikliklerde ve yeniden yapılanmalarda başarılı olmanın yolu bundan geçmektedir.

Yeni Hedefler ve Cumhuriyet

Kurtuluş Savaşından başarı ile çıkmak, ulusun bağımsızlığını ve özgürlüğünü sağlamak birinci hedefti. Bu hedefe ulaşıldıktan sonra, sıra diğer yeni hedeflere gelmektedir. Atatürk bu yeni hedefleri, Konya'da 20 Mart 1923 günü hükümet binasında esnaf ve tüccarla konuşurken şöyle açıklamaktadır:

“Sümgü ile, silâhla, kanla elde ettiğimiz utkudan sonra, kültür, bilim, teknik, iktisat gibi alanlarda utkan olmak için çalışacağız. Ulusu gönenç ve mutluluğâ götüreceğ bu alanlarda güvenle, başarıyla yürüyebilmek ise, yalnız bir koşula dayanır. Bu koşul bulunmazsa o alanlarda başarımız olanaksızdır. Bu koşul şudur: Ulusun doğrudan doğruya kendi egemenliğine kendinin sahip olmasıdır. Üç buçuk dört yıldan beri uygulanarak ulusu kurtuluşa erdiren, bundan sonra sonsuza dek uygulanması ile ulusu mutluluğâ götüreceğ olan bu yönetim biçimi için tehlikelerin hepsi ortadan kalkmış değıldir. Ancak egemenliğine doğrudan doğruya sahip olmanın değerini pekiyi anlayan ve pekiyi bilen ulus, bu kutsal egemenliğine karşı baş gösterecek her tehlikeyi yok edecektir.”

Atatürk'ün, hareketin en başından başlayarak amaçladığı yönetim biçimi cumhuriyet ve demokrasidir. Bütün çalışmalarında, en zor günlerde bile demokratik yöntemler kullanılmış, halkın seçtiğı üyelerden oluşan meclislerle birlikte, meclislerin aldığı kararlar doğrultusunda uygulama yapılmıştır. Egemenliğin ulusa ait olması ise cumhuriyetin ve demokrasinin baş koşuludur. Tüm

konuşmalarında buna ne derece önem verdiği görülmektedir. Zira önceki yönetimlerin temel noksanlığının bu noktada yoğunlaştığını, temel sorunların bunun yoksunluğundan kaynaklandığını görmüştür.

Atatürk, **“Dünya yüzünde Osmanlı Devletinin çöküşünden sonra bir Türkiye Devleti oluşmuştur. Yeni Türkiye Devletini ulusun vekillerinden bileşik olan Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetir”**⁷ derken ulus egemenliğine hiçbir ortak tanımadığını, egemenliğin parçalanamayacağını ifade etmektedir. **“Türkiye Cumhuriyetinde ve Türkiye Devletini kuran Türkiye halkında taçlı yoktur, diktatör yoktur”**⁸ derken yine egemenliğin ulusta olduğunu vurgulamaktadır.

Atatürk 5 Şubat 1924 günü, İzmir’de gazetecilere verdiği bir demeçte şöyle demektedir:

“Sultanların boğdukları sanılan ulus ruhu, saltanat tahtı ve tacı parçalanarak canlandırıldı. Ulusun uyanışına, ulusun ilerleme ve gelişmesine, yeteneğine güvenerek, ulusun kararından hiçbir zaman kuşulanmayarak Cumhuriyetin bütün gereklerini yapacağız.”

Atatürk, çeşitli konuşmalarında Cumhuriyet yönetimini şöyle tanımlamaktadır. Bu tanımlarda sık sık demokrasi sözcüğü de geçmektedir:

“Türk ulusunun doğasına ve alışkanlıklarına en uygun olan yönetim, cumhuriyet yönetimidir”.

“Büyük ve önemli bir devrim oldu. Bu devrim, ulusun esenliği adına, hak adına yapıldı. Ulusumuz demokratik bir hükümet kurma yoluyla düşman ordularını yok etti.”

“Demokrasi ilkesinin en çağdaş ve akılcı uygulamasını sağlayan hükümet biçimi cumhuriyettir.”

“Cumhuriyet düşünce özgürlüğünün yanındadır.”

“Cumhuriyet rejimi demek, demokrasi sistemiyle devlet şekli demektir.”

“Cumhuriyet ahlaki fazilete dayanan bir yönetimdir.”⁹

7 ASD II, 1952, S. 96.

8 ASD I, 1945, S. 300.

9 Prof. Dr. Utkan Kocatürk, Atatürk’ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi, S. 70-71.

Görüldüğü gibi, bugünlerde kuruluşunun 80 inci yılını kutladığımız cumhuriyet yönetimi, daha başlangıcından başlayarak, temelinde özgür düşüncüyü, ulus egemenliğini, akılcı yönetimi ve sonuç olarak demokrasiyi amaçlamıştır. Cumhuriyetin ilk on beş yılında, demokratik bir yönetimin, başta eğitim ve din ile devlet işlerinin birbirinden ayrılması (laiklik ilkesi) olmak üzere, alt yapısı hazırlanmaya çalışılmış, aynı zamanda demokratik yönetimin koşulları aşama aşama uygulamaya konulmuştur. Atatürk'ün ölümünden sonra da, O'nun en yakın devrim ve uygulayıcı arkadaşı İsmet İnönü'nün devlet başkanlığı döneminde, 1945 yılından başlayarak, karşıt partilerle, özgür seçimlere geçilmiştir.

Demokratik yönetimin uygulanışındaki eksiklikleri ve bunun ortaya getirdiği rahatsızlıkları bugün de yaşıyoruz. Bunda, elli yılı aşkın bir süredir, özgür seçimlerle ve halkoyuyla iktidara gelen partilerimizin eksiklikleri, yanlışlıkları ve hatalı uygulamalarının etkisi çok büyüktür. 1920'lerin koşulları içinde, yukarıda belirttiğimiz durum saptamasıyla içinde bulunduğu koşulları belirlenen bir ülkeyi önce, iki yıldan fazla süren büyük bir savaşla kurtaran ve bağımsızlığını sağlayan, neredeyse sıfır kaynaklı bir ülkede, hiç dış borç almadan, eğitimi, sağlığı, ekonomiyi ve her türlü kamu gereksinimini düzlüğe çıkaran, bu arada demokratik yaşamı da olabildiğince yürürlüğe koyan Atatürk'ü, bütün dünyada, ağırlıklı olarak 1950'lerden sonra uygulamaya başlanan ve sürekli geliştirilen demokrasiyi tam olarak uygulamadığı için eleştirenler, gözlerini 1950'den sonra iktidara gelen seçilenlere ve onlarla birlikte ülkeyi yöneten bürokrasiye çevirmeli ve tam demokrasinin 1950'den bu yana niçin yaşama geçirilemediğini sorgulamalıdır.

Yeni Hedeflerde Yol Ayrılıkları

Temel hedefte birleşmekle birlikte, bu uzun yollu hedefin uygulama araçlarını saptamada çoğunluk görüşüne katılamayanlar elbette olabilecektir. Ancak doğru olan çoğunluk görüşü, ilerleme ve değişim yönünde yoluna devam edecektir.

Atatürk'ün yukarıda belirtilen hedef doğrultusundaki uzun yürüyüşünde başına gelenler buna en çarpıcı örnek oluşturmaktadır. Atatürk diyor ki :

“Başarı için kestirme ve güvenli yol, her evreyi zamanı geldikçe uygulamaktır. Ulusun gelişmesi ve yükselmesi için esenlik yolu bu idi. Ben de böyle yaptım. Ancak Tuttuğum bu kestirme ve güvenli başarı yolu, yakın çalışma arkadaşım olan tanınmış kişilerden kimileriyle aramızda, zaman zaman ilkelerde, davranışlarda, yapılan işlerde özle ve ayrıntıyla ilgili bir takım anlaşmazlıklar, kırgınlıklar ve dahası ayrılıklar çıkmasının nedeni ve açıklaması olmuştur. Ulusal savaşa birlikte başlayan yolculardan

kimileri, ulusal yaşamın bugünkü cumhuriyete ve cumhuriyet yasalarına değin uzayan gelişmelerde; kendi düşünce ve ruh yapılarının kavrama sınırı bittikçe, bana direnmeye ve karşı çıkmaya başlamışlardır.”¹⁰

Gerçekten de, bağımsızlık savaşını Atatürk’ün önderliği altında ve onunla birlikte yürütenler, Cumhuriyetin biçimlenmesinden ve ona kaynaklık eden ilkelerin eyleme dönüşmesinden sonra, Atatürk’le yollarını ayırmaya, ona karşıtlık yapmaya başladılar. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunun çeşitli aşamalarında oluşan, ayrıntılarına girilmesine burada gerek görülmeyen bu ayrılıklar, Atatürk’ün çevresinde oluşan çoğunluk görüşüne karşı bir etkinlik gösterememiş ise de, yeni düzenin oluşumunda ve daha sonraki aşamalarında bazı zorluklara da neden olmuştur. Bugün demokratik toplum yaşamının ayrılmaz parçaları olarak görülen cumhuriyetin temel ilkeleri, bu güçlükler içinde topluma kazandırılabilmiştir.

Bu düşünce ayrılıkları ve bundan kaynaklanan sorunlar, Atatürk’ün yeni bir devlet kurmada karşılaştığı engeller içinde belki en hafifi görülebilir. Ancak bu ayrılıkların etkisinin Ülkemizde demokrasinin kurulmasında, özellikle de bunlardan bir bölümünün dinsel öğeleri kötüye kullanmaları sonucu, büyük engeller oluşturmıştır.

Atatürk’ün önündeki asıl büyük engeller şunlardı:

Önce, Padişah ve Halife, tümüyle Saltanat ve İstanbul Hükümeti ve çok büyük çoğunluğu ile İstanbul basını Atatürk’e karşıdır. Hükümet, Atatürk’ü yolundan alıkoymak için üzerine ordular göndermiş, bir takım parayla tutulmuş serserileri onu öldürmeye yollamış, her türlü kaynaklarını kesmeye çalışmıştır.

Ülke içinde, bir bölümü İstanbul hükümetinin de yardımıyla, onlarca isyan çıkmış, Ankara Hükümeti uzun süre bu tür konularla uğraşmıştır.

15 Mayıs 1919’da, İtilaf Devletlerinin özendirmesiyle Yunanlılar İzmir’e çıkmış ve adım adım Anadolu’ya el koymaya başlamıştır. Ankara Hükümetinin en büyük uğraşısı da bu el koymaya direnme ve önlemeye yönelik olmuştur.

Ülkenin büyük bölümü ve önemli kaynakları yabancıların elindedir.

Çok kabaca ve çok özetle belirtilen tüm bu zorluk ve engeller bir bir aşılmış ve Bağımsızlık Savaşı sonrasında etkileri en aza indirilmiştir.

Ancak, yukarıda da değindiğim gibi, tüm karşıt cephelerin, dinsel öğeleri ağır basan ortak çalışmaları, tam demokrasi düşüncesini yaşama geçirmekte zorluklar yaratmıştır.

10 Atatürk’ün buraya kadarki sözleri için bk. TDK: Söylev, 1978, s. 1-12.

Gerçekte şuna da bir kez daha dikkati çekmekte yarar bulunmaktadır: Tüm bu sıkıntılar içinde Atatürk, seçilmiş meclisle birlikte, demokratik bir biçimde, çalışmaların her aşamasında meclis üyelerini ve karşıtlarını inandırarak bağımsızlık savaşını kazanmıştır.

Önderlik

Kamu yönetiminde önemi çok açık olan önderliği, önderliğin en güzel örneklerini vermiş olan Atatürk'ten dinleyelim. Atatürk, 3 Temmuz 1919'da Erzurum'a geldiğinde, o günün koşulları içinde bile şöyle diyor:

“Önder olacakların, her ne olursa olsun, tutulan yoldan dönmemeleri, yurttan barınabildikleri son noktada, son nefeslerini verinceye değin amaç uğrunda özveriyi sürdüreceklerine işin başında karar vermeleri gerekir. Yürelerinde bu gücü duymayanların işe girişmemeleri çok daha iyi olur. Çünkü, böyle bir durumda, hem kendilerini, hem de ulusu aldatmış olurlar.”¹¹

Burada, önderlik nitelikleri olarak vurgulanan deyimler şunlar: “Tutulan yoldan dönmeme”, “Amaç uğrunda özveri gösterme”, “Karar verme”, “Güçlü olma”, “Ulus aldatmama”.

Tutulan yoldan dönmeme, bir inatçılık konusu değildir. Tutulan yol, her türlü değerlendirmelerden, verilerin çözümlemesinden ve varılan sonuçların tartışılıp doğruluğuna kesin olarak inanıldıktan sonra saptanmıştır. Bu nedenle de artık tutulan yoldan dönmek söz konusu olamaz.

Saptanan bu doğru yolda yürürken elbette pek çok engeller ortaya çıkacak ya da çıkarılacaktır. Engellerin niteliği ne olursa olsun, bunların ortadan kaldırılması için her türlü çaba harcanacak, bu yolda her türlü özveriye katlanılacaktır.

Hedeflere ve amaca yürüyüşte, verilmesi gereken her türlü kararlar, sadece amacın gerçekleşmesine dönük olmalıdır.

Kuşkusuz bu çok dikenli ve engelli yolda, amaca doğru kararlılıkla yürüme hiç de kolay değildir. Bu yolda yürüten kişinin çok güçlü olması gerekmektedir. Güçlü olma, önce, saptanan amacın doğru, gerçekçi ve uygulanabilir olmasından kaynaklanır. Bilgi birikimi, deneyim ve bilimsel yöntemler, hiç kuşkusuz gücü artırıcı etkenlerdir. Amaca birlikte yürütenlerin amacı gerçekleştirme ülküsünde bilinçli birleşimi ve bu yoldaki istenci de güçlü olmanın

11 TDK: Söylev, 1978, s. 32-33.

önemli öğeleridir. Belirtilen yönlerde güçlü olanlar, amacın gerçekleşmesi için gerekli araç, gereç ve kaynakları bulmakta, hatta yaratmakta güçlük çekmeyeceklerdir.

Atatürk'le ilgili olarak, bu sözlerin söylenmesinden önce ya da sonra gerçekleşmiş olan binlerce olayda, bu niteliklerin kendi özünde nasıl doğrulandığı hepimizce bilinmektedir.

Kuşkusuz önderlikle ilgili olarak Atatürk'ün daha birçok konuşmaları bulunmaktadır. Aşağıda buna bir örnek daha verilmektedir.

Kararlılık

Atatürk, Büyük Nutkunda, 1919 yılı Temmuzunda, ülkenin önderliğe en çok gereksinime duyduğu günlerde toplanan Erzurum Kongresi çalışmalarını anlatırken bakınız ne söylüyor:

“...tarih söz götürmez bir biçimde ortaya koymuştur ki, büyük işlerde başarı için, gücü ve yeteneği sarsılmaz bir başkanın varlığı çok gereklidir. Bütün devlet büyüklerinin umutsuzluk ve güçsüzlük içinde, bütün ulusun başsız olarak karanlıklar içinde kaldığı bir sırada “yurtseverim” diyen bin bir çeşit kişinin, bin bir türlü davranış ve inanç gösterdiği kargaşalı bir zamanda danışmalarla, birçok saygın ve erkli kişilerin sözlerine uyma zorunluluğuna inanmakla; sağlam, esaslı ve özellikle sert yürünebilir mi ve en sonunda ulaşılması çok zor hedefe varılabilir mi? Tarihte buna ulaşmış bir topluluk gösterilebilir mi?”¹²

Atatürk'ün buradaki önderlik tanımı, ülkenin içinde bulunduğu en zor günlerin koşullarını yansıtmaya açısından özelliği olmakla birlikte, önderliğin evrensel ilkelerini de içermektedir. Atatürk'ün, bütün düşünce ve eylemlerinde danışmaya ne derece önem verdiği bellidir. Ancak karar verme yetkisi kesin olmalıdır. Birbirlerinden çok farklı öneriler içinde şaşkınlığa düşen, karar vermekte duraksayan bir kişi elbette önder olamaz. Karar vermenin önemi, özellikle de, herkesin yolunu şaşırdığı, ne yapacağını bilemediği, çaresizliğe düştüğü, her kafadan ayrı bir sesin çıktığı zor günlerde daha çok ortaya çıkmaktadır. Tıpkı Bağımsızlık Savaşı öncesinde Atatürk'ün karşılaştığı durum gibi... Böyle durumlarda toparlayıcı, gerçekçi, doğru ve herkesi inandırıcı kararı vermek ancak büyük önderlerin işidir. Burada önemli olan, kararın oluşması evresindeki değerlendirmenin sağlamlığı ve gücüdür. Önder, ilgili herkesi dinleyecek, ama kararı kendisi verecektir.

12 TDK: Söylev, 1978, s. 51, Türk Tarih Kurumu, Nutuk-Söylev, 1981, s. 95.

Yaşam, Savaş ve Başarı İlişkileri

24 Nisan 1920’de, TBMM’nin açılışından bir gün sonra, Atatürk, Türk Ulusunun izleyeceği siyaseti anlatırken, yaşam-savaş ve başarı ilişkileri üzerinde durmaktadır:

“Bilirsiniz ki yaşam demek savaş ve çarpışma demektir. Yaşamda başarı yüzde yüz savaşta başarı kazanmakla elde edilebilir. Bu da maddesel ve tinsel güce dayanır. Bir de, insanların uğraştığı bütün sorunlar, karşılaştığı bütün tehlikeler, elde ettiği başarılar, toplumca yapılan genel savaşın dalgaları içinde doğagelmıştır.”

“...Her saldırıya her zaman bir karşı saldırı düşünmek gerekir. Karşı saldırıya uğranılabileceğini düşünmeden ve ona karşı güvenilir önlem bulmadan eyleme geçenlerin sonu yenilgi ve bozgundur, silinip gitmektir.”¹³

Bu sözler, hiç kuşkusuz, ulusal savaş ortamında, hatta onun başlangıç evresinin koşulları içinde söylenmiştir. Askerî bir savaştan, bunun sonucunda elde edilmesi gereken başarıdan ve başarı koşullarından söz edilmektedir. Ancak söylenen sözler ve belirtilen ilkeler yaşam savaşımının her evresinde doğru ve geçerlidir.

Yaşam tümüyle bir savaşımdır. Her gün bu savaşımın içindeyiz. Hayatta kalmak ve hayatımızı yaşanabilir kılmak (onurla yaşamak) istiyorsak bu savaşımın her evresinde başarı kazanmak zorundayız. Başarı da, maddî ve manevî güce dayanmaktadır. O halde her iki yönden kendimizi güçlendirmek zorundayız. Toplum içi sorunlar bu savaşımı etkilemektedir. Her an karşı saldırılar, yanılıcı karışt düşünceler gelebilir. Öyleyse hem kendimizi tüm olasılıklara karşı hazırlıklı kılmak, karışt düşüncelerin etkisini ortadan kaldırmak, saldırılara karşı güvenilir önlemler almak, hem de elimizden geldiğince toplumu sorunlardan kurtarmakla yükümlü olduğumuzu bilmeliyiz. Zira toplumsal sorunlar tüm ulus bireylerini ilgilendirmekte, her birisinin sorunlarını daha da artırmaktadır. Demokratik Cumhuriyet yönetimi bireylerin bu yükümlülüğünü kolaylaştırmaktadır. Ancak, demokratik haklarını bilmeyen toplumlar için demokrasi, ülkeyi sorunlardan arındıracak sihirli bir değnek olamaz. Demokratik haklarımızın en başında da yöneticilerimizi seçme hakkı gelmektedir. Atatürk’ün, aşağıda “Seçme ve Seçilme” başlığı altında belirttiğimiz uyarısında olduğu gibi, toplumsal savaşta başarı kazanabilmek için, en başta seçme hakkımızı çok iyi kullanmak zorundayız.

13 Nutuk, Türk Devrim Tarihi Enstitüsü, 1981, Cilt II, S. 434.

Bu kişisel savaşım yanında, bir kurum yöneticisi olarak, kurum hizmetlerinin başarısı için de savaşım vermek zorundayız. Burada kurum içi bir toplumsal savaşım söz konusudur. Bunun da yukarıdakine benzer sorunları vardır. Bu sorunları hem bireysel olarak hem de bütün çalışanlarla birlikte çözmek durumundayız.

Bütün bu savaşımalar içinde, başarı için ürettiğimiz her düşünce ve eylemin, karşıtları olduğunu ya da olabileceğini düşünmek zorundayız. Yaşam, karşıt düşünce ve eylemlerin savaşımıdır. Bu savaşımında başarı kazanmak için, kendimizi savaşımın gereklerine göre çok iyi hazırlamak yanında, karşıt düşünce ve eylemlerin gücünü de çok iyi tanımalı ve değerlendirmeliyiz.. Düşünce ve eylemde, hem kendisini, hem de çevresini ve toplumu çok iyi hazırlayan ve karşıt düşünce ve eylemlerden daha iyi olduklarını kanıtlayanlar bireysel ve toplumsal savaşımı kazanacaklardır.

Başarının Koşulu

Atatürk, 11.1.1925 günü, Konya'da Birinci İnönü Savaşını anma töreninde başarı ile ilgili şu sözleri söylemiştir:

“Utku, utku benimdir diyebilenindir, başarı, başaracağım diye başlayanın ve başardım diyebilenindir.”¹⁴

Burada, özellikle istemenin ve buna eklenen istencin gücü vurgulanmaktadır. “Başaracağım” diye işe başlamak kolaydır, bunu herkes yapabilir. Önemli olan; başaracağım diye başlamak, başarmanın gerektirdiği tüm alay ve koşulları yerine getirmek, buna giden yolda hiç bir özveriden ve çalışmadan kaçınmamak, tüm bunların sonunda “Başardım” diyebilmektir. Utku söz ile kazanılamaz. Çok büyük uğraşların ve özverilerin sonunda, utku ile o kişinin özdeşleşmesi ve “Utku benimdir” diyebilmesi önemlidir.

Başarının önündeki en büyük engel korkudur. Başarının korkuyla ilişkisini Atatürk şöyle anlatmaktadır:

“Maddesel ve ruhsal çöküş, korkuyla, güçsüzlükle başlar. Gücsüz ve korkak insanlar, herhangi bir yıkım karşısında ulusun da duraksamasına ve çekingen bir duruma gelmesine yol açarlar.”

Maddesel ve ruhsal çöküş başarının önünde en büyük engeldir. Herhangi bir yıkım karşısında korkuya düşmek değil, o yıkımdan kurtulmak için çare aramak gerekir. Bu da güçlü ve cesur olmayla sağlanabilir. Başarıya uzanan her

14 ASD II, 1997, S. 214.

yolda karşınıza binbir engel, pek çok sorun ve karşıt düşünceler çıkacaktır. Bunlar insanda “başaramayacağım” korkusu yaratabilir. Bu, başarıyı etkileyen en önemli etkidir. Tüm bunlar, hangi alanda olursa olsun, başarının hiç de kolay olmadığını göstermektedir.

Atatürk, askerî bir utkunun kazanılabilmesi için üç türlü aracın hazır olmasına gerek bulunduğunu şu biçimde ifade etmektedir:

“...Onlardan birincisi, en önemlisi ve temel olanı, doğrudan doğruya ulusun kendisidir; ulusun varlığı ve bağımsızlığı için gönlünde, vicdanında beliren ve gelişen istek ve dileklerin sağlamlığıdır. İkinci araç, ulus adına iş gören meclisin, ulusal isteği belirtmekte ve bunun gereklerini inanarak uygulamakta göstereceği dayanç ve yiğitliktir. Meclis, ulusal isteği ne denli çok dayanışma ve birlik içinde belirtirse, düşmana karşı o denli güçlü bir üstünlük aracı olur. Üçüncü araç, ulusun silahlı yavrularından meydana gelip düşman karşısına çıkarılmış bulunan ordumuzdur.”¹⁵

Gerçekte Atatürk bu konuşmayı askerî utkularla ilgili olarak söylemiştir. Ancak bu ilke tüm kamu hizmetlerinin yürütümünde ve başarısında da özen gösterilmesi gereken bir başarı ögesidir.

Atatürk, kazanılacak tüm utkuların temelinde ulusu, ulusun istek ve dileklerindeki sağlamlığı görmektedir. Ulusun dilek ve istenci ve bunun oluşmasındaki sağlamlık ve kararlılık, tüm kamu yönetimine de yön verecek, başarıyı getirecek bir güçtür. Ulus, kendisinde oluşan bu istek ve kararlılıkla, girişimi, maddi ve manevi her yönden destekleyeceğini açıklamaktadır. Böylece yöneticinin işi kolaylaşmakta, ulus yararına olan bir girişimde ulusu arkasında bulmaktadır.

Bu noktada önder yöneticiye düşen en önemli görev, ulusun istek ve dileklerinin gerçekten ulus yararına oluşması için, ulusu aydınlatma işlevini çok bilinçli bir biçimde yürütmektir. Asıl zor olan da budur, halkı ulus çıkarları çevresinde toplamak ve bütünleştirmek, ortak inancın oluşmasına katkıda bulunmaktır. Bu konuda ortak bir bilinç yaratmaktır. Atatürk’ün yürüttüğü en başarılı çalışmalardan birisi de, ulustan çok büyük özveri istemesine karşın, onun kesin desteğini sağlamasıdır. Bu da, başarıyı, kesin utkuyu getiren en önemli öge olmuştur.

Her türlü kamu yönetimi girişiminde, ulus çıkarları doğrultusunda bilinçli bir ortak düşünce yaratma çabasında bulunarak, ulusun bu desteğini sağlamak, başarı için baş koşuldur.

15 TDK: Söylev, 1978, s. 467-469.

Atatürk, utkuyu getirecek başarının ikinci koşulu olarak, ulus adına iş gören meclisin, ulusal isteği belirtmekte ve bunun gereklerini inanarak uygulamakta göstereceği dayanç ve yiğitliği görmektedir. Ulus adına iş gören Türkiye Büyük Millet Meclisi, ulusun gerçek isteğini çok iyi belirlemeli, bu isteği uygulamaya geçirecek araçları, çok iyi bir değerlendirme sonucu ortaya koyabilmeli, içinden çıkardığı hükümetle birlikte, en azından bazı etkin grupların bencil çıkarlarına set çekebilme cesareti ve hatta yiğitliğini gösterebilmelidir.

Atatürk'ün askerî bir utku için zorunlu gördüğü, üçüncü araç olan silahlı gücü, biz kamu yönetimine, bürokrasi olarak çevirebiliriz. Gerçekten de, kamu hizmetinin başarısında; hizmetleri ve çok çeşitli konularda alınan önlemleri uygulayacak olan, en küçüğünden en büyüğüne kadar tüm kamu örgütünün çok iyi yetişmiş olmasının etkisi çok büyüktür. İyi yetişmiş, eline, uygulamaya dönük her türlü araçlar verilmiş olan kamu örgütü, tıpkı savaşta, iyi yetiştirilmiş ve güçlü silâhları olan bir ordunun utku kazanması gibi, kamu hizmetinin gereklerini en iyi biçimde yerine getirmede kesin başarılı olacaktır. Kamu hizmetinin yürütümünde kamu örgütünü önemsememek, bir savaşta ordunun gereksinimlerine özen göstermemek kadar sakıncalı sonuçlar getirebilir.

Atatürk'ün, daha çok askerî başarılarla ilgili görüşleri, görüldüğü gibi, kamu yönetiminin başarı koşulları olarak da geçerli bulunmaktadır.

Gerçekçilik

Atatürk'ün gerçekçilikle ilgili olarak 1923 yılında söylediği şu sözler, önderliğin önemli bir niteliğini daha açıklamaktadır. Aşağıda açıklanan bu sözler, tüm kamu hizmeti yürütenler için, tutulması ve uygulanması zorunlu olan öğütlerdir:

“Gerçekten memlekete hizmet etmek isteyenlerin kalbi açık olmalıdır. Açık söylemelidirler. Ulusu yönlendiren ve yönetenler, ulus ile, çok açık görüşmelidirler. Olan şeyler ve yapılacak şeyler olduğu gibi söylenmelidir. Yoksa, boş ve temelsiz sözlerle ulusu aldatmak, onu birbirine düşürmek demektir. Kuralımız, ulusa karşı sürekli gerçekleri söylemektir. Ulusu aydınlatma bu demektir. Ulusa gerçeği söyleyenler, kendilerinin de aldanmadığına inanmalıdırlar.”¹⁶

Görüldüğü gibi Atatürk, ülkeyi yönetmede açıklığı, ulusa gerçekleri söylemeyi, boş ve temelsiz sözlerle ulusu aldatmamayı en önemli bir öğe say-

16 Gazi ve İnkılâp, Mahmul Soydan, Milliyet Gazetesi - 8.12.1929.

maktadır. Bugün kamu yönetiminin en gözde ilkelerinden birisi olan açıklığı, saydamlığı Atatürk daha 1920’lerde çok açık bir biçimde ortaya koymuştur. Her durumda ulusa gerçekler söylenmelidir. O, kamu ile ilgili her şeyin açıkça ulusa söylenmesi gereğine inanmaktadır.

Bu konuda Atatürk’ün tek koşulu vardır: **“Ulusa gerçeği söyleyenler kendilerinin de aldanmadığına inanmalıdırlar.”** Doğruluğu kesin olarak saptanmamış, kuşkulu söylemlerle gerçekleri söyledikleri savında bulunanlar, halkı iki kez aldatmış olurlar. Bu açıdan, gerçek denilenlerin gerçekliği, doğruluğu, kanıtlarıyla ortada olmalıdır. Bu, ulusa sunulacak söylemlerin, çok iyi bir değerlendirmeden geçirilmesi, doğruluğunun saptanması gereğini vurgulamaktadır. Tersi durumda yönetici, bilerek ya da bilmeyerek halkı kandırmış olur.

Atatürk, bunun dışında, gerçeklerin her koşulda söylenmesi gerektiğine inanmaktadır. Onun, gerçekleri söylemek için başka bir koşulu yoktur. Bu düşüncesini 1925 yılında şöylece açıklamaktadır:

“Birbirimize sürekli olarak gerçeği söyleyeceğiz. Yıkım ya da mutluluk getirsin, iyi ya da kötü olsun, her zaman gerçekten ayrılmayacağız.”¹⁷

Atatürk burada popülist davranışların açıkça karşısında olduğunu bildirmektedir. Durumun ve söylemin iyi ya da kötü olması, yıkımı ya da mutluluğu belirtmesi önemli değildir. Önemli olan doğruları ve gerçekleri söylemektir.

Başka bir konuşmasında da, gerçekleri söylemenin tersini ele alarak bunu ikiyüzlülük olarak nitelemekte ve eleştirmektedir:

“Yaşamda en kötü şey ikiyüzlülüktür. Gerçek ne olursa olsun, ikiyüzlüler, onu temizlik ve saflık kılıfına bürünerek saklamaya çalışırlar ki, bu en büyük sakıncadır.”¹⁸

Tüm kamu yaşamında gördüğümüz gibi, örnekleri oldukça çok görülen niteliksiz yöneticiler, yaptıklarını ve yapacaklarını sürekli abartarak, yalnızca iyi yönlerini göstererek, “temizlik ve saflık kılıfına bürünerek” gerçekleri saklamışlar, ulusu çoğu kez aldatmışlardır. Atatürk bu tür davranışların getireceği sakıncalara dikkati çekmektedir.

Dış İlişkilerde Gerçekçi Olma - Düşlere Kapılmama

Atatürk, düşlere kapılmayan, koşulları çok iyi ölçüp biçen, değerlendirmelerini akla ve bilime dayandıran gerçekçi bir komutan, yönetici ve devlet

¹⁷ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, s. 226.

¹⁸ Kılıç Ali. Atatürk’ün Hususiyetleri, 1955, s. 118.

adamıdır. Dış ilişkilerle ilgili aşağıdaki sözleri bunu açıkça göstermektedir. Uygulamaları da bu yönde oluşmuş, uygulanamayacak, koşulları oluşmamış girişimleri, kaçınılması gereken birer serüven olarak nitelemiştir.

Atatürk bu yöndeki düşüncesini şu sözlerle açıklamaktadır:

“Değişik ulusları ortak ve genel bir ad altında toplamak ve bu değişik ulus topluluklarını eşit haklar ve koşullar altında bulunduracak güçlü bir devlet kurmak, parlak ve çekici bir siyasal görüştür. Ama aldatıcıdır. Dahası hiçbir sınır tanımayarak, Dünyadaki bütün Türkleri de bir devlet olarak birleştirmek, ulaşılamayacak bir amaçtır.”

“İslamcılık ve Turancılık siyasasının başarı kazandığına ve Dünyayı uygulama alanı yapabildiğine tarihte rastlanamamaktadır.”

“İnsanlara her türlü özel duygularını ve bağlantılarını unutturup onları kardeşlik ve tam eşitlik içinde birleştirerek insancıl bir devlet meydana getirme kuramının da kendine özgü koşulları vardır.”

“Bizim aydınlık ve uygulanabilir gördüğümüz siyasal yöntem, ulusal siyasadır. Dünyanın bugünkü genel koşulları ve yüzyılların kafalarda ve özyapılarda yerleştirdiği gerçekler karşısında düşü olmak kadar büyük yanılı olamaz. Tarihin dediği budur, bilimin, aklın, mantığın dediği böyledir.”

“Ulusal siyasa demekle anlatmak istediğim şudur: Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler ardında ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir.”¹⁹

Atatürk'ün gerçekçi bulmadığı birinci konu, birçok ülkeyi sınırları içine alacak bir imparatorluk kurma düşüdü. Dünyadaki bütün Türkleri, ya da Müslümanları bir araya getirme, tek bir devlet çatısı altında toplama düşüncesini de Atatürk gerçekçi bulmamaktadır.

Tüm insanları birleştirecek, onları kardeşlik ve tam eşitlik içinde bütünleştirecek insancıl bir devlet oluşumuna Atatürk, yukarıdakilere göre biraz daha sıcak bakmakta, ancak gerçekçi bir yaklaşımla bunun zorluklarını görerek, böyle bir devleti oluşturmanın kendine özgü koşullarından söz etmektedir.

19 TDK: Söylev, 1978. s. 322-323.

Atatürk'ün bu konudaki seçimi Ulus-Devlettir. Ulusun, büyük ölçüde kendi gücüne dayanmasıdır. Ulusun varlığı korunmalı, onun mutluluğu ve bağımsızlığı için çalışılmalıdır.

Atatürk, uluslararası ilişkilerde, **“Uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışına ve karşılıklı dostluğuna”** önem verdiğini de, hem yukarıdaki konuşmasında, hem de diğer pek çok konuşmasında vurgulamıştır. Atatürk, içine kapanık, çevreyle ilişkisini kesmiş bir ulus-devlet düşüncesinde değildir. Yeter ki ilişkiler uygarca, insanlık ülküsüne uygun biçimde olsun.

Devlet Yönetimi

Atatürk, 1927 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde söylediği büyük nutkunda, devlet yönetiminin nasıl oluşması gerektiği konusunda düşüncelerini de anlatmaktadır:

“Ulusal egemenlik temeli üzerinde yönetilen uygar devletlerde benimsenmiş ve uygulamada da geçerli olan esas, ulusun genel isteklerini en çok temsil eden ve bu isteklerin bağlı olduğu yarar ve gerekleri en yüksek güç ve yetkiyle yapabilecek siyasal grubun, devlet işlerinin yönetimini üzerine alması ilkesidir. Zaten bu koşulları kazanamayan bir hükümet görev yapamaz. Hükümetin, kuvvetli grup üyeleri arasından ve fakat birinci derecede olmayanlardan zayıf bir hükümet yapmak ve onu partinin birinci liderinin emir ve öğütleriyle yürütmeye kalkışmak düşüncesi elbette doğru değildir.”

Atatürk, yönetimde, ulusal egemenlik kavramını temel ilke olarak kabul etmektedir. Bunun sonucu olarak da, yönetimin, “ulusun genel isteklerini en çok temsil eden” partiye verilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Bunun ancak genel oyla belirleneceği kuşkusuzdur. Ayrıca, yönetimi üstlenecek partinin, “ulusun genel isteklerinin bağlı olduğu yarar ve gerekleri en yüksek güç ve yetkiyle yapması” gerektiğini de vurgulamaktadır. Kuşkusuz, yöneticileri seçecek olan halk bu noktaya dikkat etmelidir. Güçlü ve yetkili olmayan bir hükümetin devlet işlerini gerektiği biçimde yürütemeyeceği açıktır.

Atatürk'ün yukarıya alınan konuşmasının son bölümünde belirttiği düşünce, 50 yılı aşkın demokrasimizin en önemli sorunlarından birisi olan lider sultasına işaret etmektedir. Atatürk, daha 1920'lerde, liderin ağzına bakan, onun sözlerinden dışarı çıkamayan zayıf üyelerden oluşan hükümetlerin yararlı hizmet yapamayacağını söylüyor. Gerçekten de, kendi aralarında tartışamayan, yeni düşünceler ve öneriler üretemeyen bakanlardan oluşan bir hükümetten başarılı çalışmalar çıkamaz. Lider, aykırı düşüncelerden korkmamalıdır. Eğer

liderin düşünceleri sağlam ve doğruysa, diğerlerini buna inandırmakta zaten güçlük çekmez. Ancak, başkalarının konuşmalarına, düşünce üretmelerine olanak tanımayan, bu düşüncelerden yararlanmayan bir lider çok şey yitiriyor demektir.

Kamu Yönetimi ve Ulus Çıkarları

Atatürk, 30 Ağustos 1924'te, Dumlupınar'da yaptığı bir konuşmada, ülkenin kaderinde söz sahibi olacak kişilerin temel düşünce doğrultusunu şu sözlerle belirlemektedir:

“Kendilerine bir ulusun talihi emanet edilen adamlar, ulusun gücünü ve erkini yalnız ve ancak yine ulusun gerçek ve elde edilebilir çıkarları yolunda kullanmakla yükümlü olduklarını bir an unutmamalıdır.”²⁰

Kamu hizmetini kullanan, en küçüğünden en büyüğüne kadar herkes, ancak ulusun gücünü ve erkini kullanarak hizmet verebilmektedir. Bu güç ve erk olmadan hiç kimse hiçbir şey yapamaz. Bu güç ve erk de yalnızca ulusun gerçek ve elde edilebilir çıkarları yolunda kullanılabilir, kullanılmalıdır. Ulusa ait olan bu güç ve erk, bu amaçla kişilere emanet edilmektedir. Bunun bilincinde olmayan, bütün yönetme üstünlüğünü kendinde bulan sözde devlet adamları, bu erk ve gücü, çok büyük bir rahatlık içinde bencil çıkarları uğruna kullanabilirler. Bu tür insanları, devletin en üst görev yerinde de olsalar, önder olarak kabul etme olanağı yoktur. Onlar, ülkemizde de pek çok örnekleri görüldüğü gibi, yalnızca kendi çıkarlarının tutsağıdır, ulus erk ve gücünü de bunu sağlamada bir araç olarak görmektedirler.

“Ulusun çıkarları” deyimini çok tartışılabilir. Herkes ulusun çıkarları konusunda başka başka şeyler söyleyebilir. Atatürk burada da ulus çıkarları deyimine bir sınır koymakta ve bu çıkarların “gerçek” ve “elde edilebilir” olması koşulunu getirmektedir. Burada da Atatürk’ün düş peşinde koşan bir insan olmadığını, ulusal çıkarlar konusunda da gerçekçi olduğunu görüyoruz. Gerçekten de ulus çıkarının ne olduğu üzerinde çok durulmalı, tartışılmalı, Atatürk’ün yukarıdaki sözlerinde belirlendiği gibi gerçekçi bir biçimde ortaya konulmalıdır.

Ulusun gücü, yurt kaynaklarının toplamıdır. Bu kaynakların en küçük diliminin bile ülke çıkarları dışında, bencil çıkarlar doğrultusunda harcanması ve ulusun erkini oluşturan kamu yetkilerinin, kişisel kazançlar için paraya çevirmede bir basamak olarak kullanılması ise, ulusun güçsüzlüğüne neden olacağı için, yurdu satma ile eşdeğer kabul edilmelidir.

Komutan - Yönetici - Siyaset

Atatürk, 1920 yazında Trakya'daki Kolordunun başarısızlığı üzerine şunları söylemiştir:

“...Komutanlar askerlik görev ve gereklerini düşünürken ve uygularken, kafalarını siyasa düşüncesinin etkisi altında bulundurmaktan sakınmalıdırlar. Siyasal durumun gereklerini düşünen başka görevliler bulunduğunu unutmamalıdırlar.”²¹

“Komutanlar buyruk vermek için buyruk vermezler. Gerekli ve yapılabilecek işleri buyururlar. Buyruk verirken kendini, o buyruğu yürütecek olanın yerine koymak ve buyruğun nasıl uygulanıp yürütüleceğini düşünmek ve bilmek gerekir.”²²

Atatürk'ün yukarıdaki ve benzeri tüm konuşma ve yazılarından ve uygulamalarından; orduyu, devlet örgütünü ve insanları yönetme açısından ne derece hazırlıklı olduğunu görüyor ve anlıyoruz.

Atatürk'ün yukarıdaki tümcede, belli bir olay nedeniyle ordu komutanları için söylediklerini, tüm sivil yöneticiler (seçilenler ve atanalar) için de geçerli buluyoruz. Gerçekten, asker ya da sivil kamu görevlisi olarak, hizmeti yürütenler, sadece, yasaların belirlediği ölçüde kendi görevlerini ve hizmetin gereklerini düşünmelidirler. **“Kafalarını siyasa düşüncesinin etkisi altında”** bırakmamalıdırlar. Atatürk'ün dediği gibi, **“Siyasal durumun gereklerini düşünen başka görevliler”** vardır.

Atatürk başka bir konuşmasında da, **“Buyruk vermenin”** önemine değinmektedir. Üst yöneticiler, **“Gerekli ve yapılabilecek işleri”** buyurmalıdırlar. Kuşkusuz, “gerekli ve yapılabilecek işleri” buyurmak için, konuyla ilgili inceleme, araştırma ve değerlendirmeler yapılarak çok iyi hazırlanmalıdır. Düşünülmeden, iyice tartılıp biçilmeden, getirisi ve götürüşü hesaplanmadan gerilecek buyruklar istenilen amaca hizmet etmez, ters teper. Atatürk'ün dediği gibi, buyruk vermek için buyruk verilmemelidir.

Ayrıca buyruğun uygulama olasılığı ve koşullarının da çok iyi değerlendirilmesi gerekmektedir. Buyruğu veren, önce, kendisi bu buyruğu nasıl uygulayabileceğini düşünmeli, uygulama koşulları oluşmamış buyrukları vermemelidir.

21 TDK: Söylev, 1978, s. 363-364.

22 TDK: Söylev, 1978, s. 543.

Üst Yöneticinin İlgili Alanı

Mustafa Kemal'e verilen Başkomutanlık yetkisi, Meclisin 6.5.1922 tarihli gizli oturumunda uzatılırken yapılan tartışmalarda Atatürk, Başkomutanın (üst yöneticinin) yetkileriyle ilgili olarak şunları söylemiştir:

“Kara Vasıf Bey demiş ki: “Başkomutanlık cephenin gerisindeki işlerle uğraşmasın.” Bu düşünce yanlıştır. Cephenin insan sayısıyla, bunların yiyeceği, giyeceği, silâhı, cephanesi ile ve başka eksiklikleriyle ilgili bulunan başkomutan, kuşkusuz bütün bunların gerideki kaynaklarıyla da ilgilidir.”²³

Bir savaşı kazanmak için yapılacak planlarda, savaş alanındaki başarı koşulları kadar, belki ondan da çok, savaş alanındaki çalışmaları besleyen ve destekleyen cephe gerisi olanakları da yer almak zorundadır. Cephe gerisindeki durumun ne olduğunu bilmeyen bir komutan, başarılı bir savaş planı yapamaz.

Kamu yöneticileri de, herhangi bir girişimi planlarken, bu girişimle ilgili, iç ve dış her türlü etkenleri, kaynakları, girişimin olabilirliğini sağlayacak, iç ve dış her türlü koşulları düşünmek zorundadır. Her yönetici, girişimin başarısı için, ilçesinden, ilinden, merkezden, diğer kamu kuruluşlarından, sivil toplum kuruluşlarından ve halktan gelebilecek destekleri gerçekçi bir biçimde hesaplamalıdır. Bunun için de her üst yönetici, kendi yetki ve olanakları kadar, konuyla ilgili olabilecek, çevresindeki tüm olanak ve yetkileri bilmek ve tanımak, girişimlerinde onları da göz önünde bulundurmak zorundadır.

Seçme ve Seçilme

Atatürk, 1920 yılı kışında yaptığı bir konuşmada, ulus bireylerinin kendilerini yönetmek üzere seçeceği kişileri nasıl incelemesi gerektiğini şöyle anlatmaktadır:

“Sırası gelmişken saygıdeğer ulusuma şunu öğütlerim ki; bağrında yetiştirerek başının üstüne dek çıkaracağı adamların kanındaki, vicdanındaki öz mayayı çok iyi incelemeye dikkat etmekten hiçbir zaman geri kalmasin.”²⁴

Atatürk, düşündüğü her eylemi, arkadaşlarıyla danışarak olgunlaştırmaya ve yürütmeye çalışmıştır. Amasya'da, Erzurum'da ve Sivas'ta yaptığı çalışmaları da bir çeşit sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği olarak tanımlayabiliriz. Daha

23 TDK: Söylev, 1978, s. 483-484.

24 TDK: Söylev, 1978, s. 445.

sonra da, ulusal savaşın daha başlangıcında, 23 Nisan 1920’de, halkın seçtiği kişilerden oluşan Türkiye Büyük Millet Meclisini Ankara’da toplamış ve bütün eylemlerini Meclis içinde tartışılarak alınan kararlara dayandırmıştır. Bu açıdan, kurulmasına öncülük ettiği devlette, ilk günden başlayarak demokratik bir yönetim kurmaya çalıştığında hiç kuşku yoktur. Halkın seçtiği kişilere verdiği önem de açıkça görülmektedir.

Ancak Atatürk bir başka şeye daha önem vermektedir. Başa getirilecek kişilerin en iyiler arasından seçilmesi... Her seçimde çok iyi incelenmesi gereken, seçileceklerin “...kanındaki, vicdanındaki öz maya...” deyimini, gerçekte, seçimlerde seçilecek kişiler üzerinde halkın ne derece özenle durması gerektiğini vurgulamaktadır. Buradaki kanın, ırkçılığı çağrıştıran bir anlamda söylenmediği açıktır. Atatürk, hiçbir konuşmasında, ırkçılığa ilişkin bir savda bulunmamıştır. Burada, yaradılışında kötülük olan, ulus yarar ve çıkarları için zararlı eğilimleri bulunan yetersiz kişilerin seçilmemelerine özen gösterilmesi söz konusudur. Bu, bugün de geçerliliği ve gereksinmemiz olan, son derece haklı bir uyarıdır.

Seçilmiş-Atanmış Yönetici

Atatürk aşağıdaki sözleri, 1921 Ağustosunda, TBMM’nde Başbakanlık Yasası tartışılırken söylemiştir:

“Gerçi temel olan ulustur. Onun da genel buyrumu Mecliste belirir. Bu her yerde böyledir. Ama bireyler de vardır. Meclis, yurt ve devlet işlerini bireylerle, kişilerle yürütmektedir. Her devletin işlerini yöneten kişi ve kişiler gözlerimizin önündedir. Gerçeği, anlamsız kurallarla yadsımanın yeri yoktur.”²⁵

Devlet yönetimiyle ilgili olarak Atatürk’ün her zaman yinelediği temel kural, “Egemenlik Ulusundur” kuralıdır. Her türlü egemenliğin kaynağı ulustur, ulus istencidir. Ulus bu egemenliği, seçilmiş temsilcilerin oluşturduğu “Meclis” aracılığı ile kullanır. Bu temel ilkede Atatürk’ün hiç bir kuşkusu yoktur. Atatürk, yukarıdaki düşüncesinin bu noktaya kadarki bölümünde, Meclis’in ve ulusu temsil eden seçilmişlerin önemini vurgulamaktadır.

Ancak, ulus istencini temsil eden seçilmişlerden oluşan Meclis ve Meclisin seçtiği hükümet, bu dar kadroyla tüm yurt ve devlet işlerini yürütemez. Atanmışlardan oluşan çok geniş bir uzman kadroya, konularında yetişmiş personele gereksinimi bulunmaktadır. Bu yönetim kadrosu, gerçekte yasalara

25 TDK: Söylev, 1978, s. 481.

uygun olarak Meclisin ve hükümetin verdiği buyrukları uygulayacaktır ama bu yasaların oluşmasında onların düşüncelerinden ve deneyimlerinden de yararlanılacaktır. Hiç bir Meclis ve hükümet, bu yönetim kadrosunu bir yana bırakamaz, onun önemini küçümseyemez. Bu açıdan seçilmişlik ve atanmışlık, bir üstünlük konusu gibi ele alınmamalı, her iki grubun birbirinden farklı görev, yetki ve sorumlulukları olduğu, yurt yönetiminde bunların her ikisinin de vazgeçilemez nitelikte oldukları gerçeği benimsenmeli, birbirlerinin görev, yetki ve sorumluluk sınır ve alanlarına saygılı olarak, işbirliği içinde çalışmalıdırlar.

Yürütme Sorumluluğu ve Yönetim Merkezi

Atatürk, Sivas Kongresinden sonra, seçilen temsilciler kurulunun 27 Aralık 1919 tarihinde Ankara'ya taşınması öncesinde, Kâzım Karabekir Paşa'nın buna karşı çıkması üzerine, yönetimde önemli bir konu olan, yönetim merkezi üzerine sunları söylemiştir:

“Yol ve yöntem odur ki, işleri bütünüyle yönetip yürütme sorumluluğunu yüklenenler, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, elden geldiğince yakın bir yerde bulunurlar. Yeter ki yaklaşma, genel durumu gözden uzak bırakacak ölçüde olmasın.”²⁶

Bu ilke, yalnızca başkentin saptanmasında değil, her türlü kurum ve kuruluşta, baş yöneticinin konumu için de geçerlidir. Baş yönetici, sorumlu olduğu hizmetlerin hem tümünü gözden kaçırmamalı, hem de her hizmetin uygulanışını izleyebilmelidir. Bir orman örneği üzerinde açıklanmak istenirse, yönetici, hem ormanın tümünü düşünmek zorundadır, hem de tek tek her ağacın durumunu izlemelidir. Ancak ne ormanın bütünlüğünü gözden kaçırarak derecede ağaçlarla uğraşmalı, ne de tek tek her ağacın sağlığıyla ilgilenemeyecek derecede genele eğilmelidir. Bu, bir çelişki gibi görünse ve yapılması çok zor olarak algılsa bile, başarılı bir yönetim için buna gerek bulunmaktadır. Zaten devlet adamı kimliği de zor olanın başarılmasında kendini gösterir.

Benzer bir konu, birden çok tümene komuta etmek durumunda olan bir komutanın hangi tümende görev yapması gerektiği tartışmasında da görülmektedir. Yine Başkomutanlık Yasası tartışmaları içinde Atatürk, böyle bir durumda alınması gerekli konumu şöyle anlatmaktadır:

“Hayır! Ne orada bulunacaksın, ne de burada! Öyle bir yerde bulunacaksın ki, hepsini yöneteceksin! O zaman, “ben hiç birini gereği gibi

26 TDK: Söylev, 1978, s. 242.

göremem” der. Kuşkusuz göremezsin, kuşkusuz gözlerinle göremezsin! Aklınla ve anlayışınla görmen gerekir.”²⁷

Burada da yöneticinin bütünü görebilme yeteneği, geniş görüşlülüğe olan gereksinmesi, akıl ve mantık gücü ön plana çıkmaktadır. Yönetici, bütünü göremeyecek kadar ayrıntılara inmeyecek ama bütünü oluşturan parçalara da gereken önemi verecektir. Tersi durumda, bütünü oluşturan parçaların güçsüz kalması ve bu güçsüzlüğün bütünün gücü için çekince yaratması kaçınılmaz olabilir.

Tam Bağımsızlık ve Uluslararası İlişkiler

Atatürk, tam bağımsızlıkla ilgili sözlerini, 9 Haziran 1921 günü Ankara’ya gelen Fransız diplomat Franklin Bouillion’a karşı söylemiştir:

“Tam bağımsızlık, bizim bugün üzerimize aldığımız görevin özüdür. Bu görev, bütün ulusa ve tarihe karşı yüklenilmiştir.”

“...Bizden öncekilerin yaptıkları yanlış işler yüzünden ulusumuz sözde bağımsızdı, ama gerçekte bağımlı bulunuyordu. Şimdiye değin Türkiye’yi uygarlık dünyasında kötü gösteren neler düşünülebilirse hep bu yanlışlıktan ve hep bu yanlışlığı sürdürmekten doğuyor.”

“...Biz yaşamak isteyen, onuru ve şerefiyle yaşamak isteyen bir ulusuz. Bu yanlışlığı sürdürmek yüzünden bu niteliklerden yoksun kalmaya katlanamayız.”

“...tam bağımsızlık demek, kuşkusuz, siyasa, iktisat, adalet, askerlik, kültür gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarımın herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir.”²⁸

Atatürk, bağımsızlık bağlamında yargılama hakkının önemini şöyle anlatmaktadır:

“...Adalet gücünün bağımsızlığının önemi açıklamaya gereksinme göstermez. Ulusların yargılama hakkı bağımsızlığının birinci koşuludur. Adalet gücü bağımsız olmayan bir ulusun devlet olarak varlığı kabul olunamaz.”²⁹

27 TDK: Söylev, 1978, s.483-484.

28 TDK: Söylev, 1978, s. 457-458.

29 ASD 1,1945, S. 55-56.

Tam bağımsızlığa ve özgürlüğe düşkünlük Atatürk'ün kişiliğinden kaynaklanmakta, bunu da ulusun istekleriyle özdeşleştirmektedir. Atatürk 24 Nisan 1921 günü Hâkimiyeti Milliye Gazetesi yazarıyla yaptığı konuşmada şöyle diyor:

“Özgürlük ve bağımsızlık benim öz yapımdır. Ben ulusumun ve bütün atalarımın en değerli kalıtlarından olan bağımsızlık aşkı ile yaratıldım.”

“...Bence bir ulusta onurun, saygınlığın ve insanlığın var olması ve kalıcı olabilmesi kesinlikle o ulusun özgürlük ve bağımsızlığına sahip olmasıyla olanaklıdır.”

Atatürk tam bağımsızlığın uluslararası ilişkilere yansımaları da, aynı konuşmada şöyle değerlendirmektedir:

“Ulus ve ülkenin çıkarları gerektirdiğinde, insanlığı oluşturan uluslardan her biriyle uygarlık gereği olan dostluk ve siyasa ilişkilerini büyük bir duyarlılıkla değerlendiririm.”³⁰

Atatürk'ün, ulusumuza düşmanlık yapmadığı sürece, tüm uluslara saygısı vardır. Zira onların hepsi de insanlığın birer parçasıdır, insanlığı oluşturmaktadır. Uygarlığın gereği olan uluslararası ilişkilerde, ona göre, bir yanda “ulus ve ülkenin çıkarları” söz konusudur, diğer yanda “dostluk ve siyasa ilişkileri” vardır. Bu ikisinin bağdaştırılması gerekmektedir.

Atatürk, insanlık ülküsüne olan bağlılığını, 1 Mart 1922 günü, TBMM'nin üçüncü toplantı yılını açarken yaptığı konuşmada şöyle ifade etmektedir:

“...Dış siyasamızda başka bir devletin haklarına saldırmak yoktur. Ancak hakkımızı, yaşamımızı, ülkemizi, namusumuzu savunuyoruz ve savunacağız.”

“İnsanlığın bugünkü uygarlığının uluslararası ilişkilerde ortaya attığı ve en yüce, aksoylu dileklerin ve düşüncelerin bir özü demek olan “her ulusun kendi alın yazısına kendisinin egemen olması” hakkını biz yeryüzünde yaşayan ulusların tümü için tanıyoruz. Bizim de hakkımızın bağız koşulsuz tanınmasını istiyoruz.”³¹

Benzer bir düşünce, Atatürk'ün 2 Kasım 1922 tarihinde Petit Parisien muhabirine Bursa'da verdiği ve kapitülasyonlardan söz ettiği demeçte de vurgulanmaktadır:

“Eğer yabancı uyruklular, eskiden olduğu gibi, bundan sonra da kapitülasyonlardan yararlanmayı düşünüyorlarsa aldanyorlar. Kapitülas-

30 ASD III, 1954, S. 24-25.

31 ASD II, 1952, S. 35.

yonlar bizim için yoktur ve hiç olmayacaktır. Türkiye'nin bağımsızlığı her alanda tümüyle ve toptan olarak onaylanmak koşuluyla kapılarımız bütün yabancılara genişçe açık kalacaktır.”³²

Görüldüğü gibi Atatürk'te yabancı düşmanlığı yoktur. O, sadece eşit ülkeler arasında eşit ilişkiler istemektedir.

Atatürk, 24 Ekim 1922 günü United Press muhabirine verdiği demeçte de, hem ulusun bağımsızlığa ilişkin kesin iradesini ortaya koymakta, hem de bu konudaki insanlık ve uygarlık dünyasına olan inancını vurgulamaktadır:

“Amerika, Avrupa ve bütün uygarlık dünyası bilmelidir ki, Türkiye halkı, her uygar ve yetenekli ulus gibi, bağımsız koşulsuz özgür ve bağımsız yaşamaya kesinlikle karar vermiştir..... Bu konuda insanlık ve özgürlük dünyasının öz vicdanı kesinlikle Türkiye ile birliktedir.”³³

Aynı konuşmada izleyeceği barış ilkesini de açıklamaktadır:

“Ülkemizin kıyıcılıkla uğradığı yıkımları bayındırlaştırmak ve yıllardan beri türlü türlü engeller altında baskıda kalmış iktisadımızın yasal ferahlığını sağlamak, teknik ve kültür içinde çalışan bir yaşama kavuşmak barış ilkimizdir.”

Bu sözlerden de anlaşılacağı gibi, Atatürk'ün savaş hedefi tek bir noktaya yönelmiştir. Ülkenin, bağımsız koşulsuz özgürlüğünü ve bağımsızlığını kazanmak... Bunun dışında bir savaş hedefi yoktur. Bu sağlandıktan sonra, artık tüm uğraşlar ülkenin bayındırlığı ve gönencine yöneltilecektir.

Sonuç

Atatürk'ün tüm yaşamı, düşünceleri, eylemleri, uygulamaları; seçilmiş ya da atanmış tüm kamu yöneticileri için paha biçilmez derslerle doludur. Yukarıda, çok sınırlı ve bir makale ölçeği içinde sunulduğu için yetersiz kalmaya yargılı örnekler bile, sanırım bu konudaki düşüncemi haklı çıkaracak boyuttadır. Ülke yönetiminde görev ve sorumluluk alan ya da almaya hazırlanan kişilerin, ilk ders olarak, Atatürk'ü, düşüncelerini, eylemlerini, ülke için yaptıklarını ve bunların yapılma biçimini, yaptıklarının dayandığı temel ilkeleri öğrenmeleri ve tanımları gerekmektedir. Kanımca bunları bilmeden yapılacak bir kamu yönetimi uygulamasında çeşitli sakıncaların, eksikliklerin, ilkelerde zayıflığın ve sonuçta başarısızlığın ortaya çıkma olasılığı çok yüksektir.

Atatürk, hem düşünce hem de eylem bazında örnek bir kamu yöneticisi, gerçek bir devlet adamıdır.

³² ASD III, 1954, S. 56-57.

³³ ASD III, 1954, S. 48.

CUMHURİYETİMİZİN 80. YILINDA ATATÜRK İLKELERİ - AB VE TEMEL SORUNLAR

Ahmet ÖZER
E. Vali

GİRİŞ

2003 yılında Cumhuriyetimiz 80 yaşında. 2023 yılında yaşayanlar yüzüncü yılı kutlayacaklar. Acaba önümüzdeki 20 yıl içinde ülkemiz nasıl bir konumda, hangi olaylarla karşılaşacak? İyi bir yönetimle sorunlarını çözerek yüzüncü yılında bölgesinde güçlü, gelişmiş, dostluğu aranan bir ülke olarak yoluna devam edecek mi? Yoksa beceriksiz kötü yönetimlerle sorunlarına yeni sorunlar eklenen, mutsuz, umutsuz insanların yaşadığı bir diyar mı olacak?

İşte sekseninci yılda birinci olasılık için tüm gücümüzü birleştirip, çok dikkatli ve kararlı olarak ülkemizi çağdaş uygarlığın nimetlerine kavuşturmak için çok çalışmaya mecbur değil, mahkûm olduğumuzu unutmamalıyız.

Çok zor bir coğrafyada, 80 yılda azımsanamayacak güçlüklerle boğuşa boğuşa bugünlere geldik. İçten ve dıştan bu güzel ülkenin insanlarına huzuru ve mutluluğu çok gören yıkıcı güçler hiç eksik olmadı.

Eşsiz kahraman, büyük devlet adamı, Ulu Önder Atatürk'ümüzün engin dehası ile kurulan genç Cumhuriyetimiz demokratik, laik bir hukuk devleti olarak yapılandırılmış, çağdaş uygarlık yolunda ilerlemeye devam etmiştir.

Bu 80 yıla damgasını vuran en çarpıcı olaylar özetle, Atatürk ilke ve devrimleri ile başarılan hukuksal ve toplumsal değişim ve gelişmeler yanında yıkıcı ve bölücü terörün 15-20 yılı bulan ve yüz milyarlarca dolar maddi zarar yanında 30-40 bini bulan masum vatan evlatlarının yitirilmesine yol açan büyük acıların yaşanması olmuştur.

Son yıllarda gözü dönmüş çıkarıcıların yasalarındaki boşluklardan yararlanarak ülke kaynaklarını yağmalamadaki cüret ve hüneleri ülkemizde kitlelerin yoksullaşmasına, ekonominin daha da dışa bağımlı hale gelmesine, aşırı borçlanmaya neden olmuştur. Maliye Bakanı 2004 yılı bütçesi verilerini açıklamıştır. 2004 yılında giderler 160,9 katrilyon, gelirler 114,5 katrilyon, bütçe

açığı 46,4 katrilyondur. Borç faizlerine ödenecek para ise 66,2 katrilyondur. Bu ağır ekonomik yük altında yığınlar ezilmiştir.

Yönetilenlerde yönetenlere karşı güven duygusunun hayli zayıflamasıyla mutsuz, huzursuz insanların sayısı artmıştır. Yaygınlaşan karamsarlığın yok edilmesi, ışıklı, aydınlık dolu günlerin yeniden yaşanması için artık kaybedilecek bir tek saatimiz kalmamıştır. Zaman kendini toparlama ve hamle zamanıdır, peki çözüm nedir?

Bu soruya yanıt vermek için bir durum değerlendirmesi yapmak istiyoruz. Bu nedenle önce Atatürk ilkeleri, Avrupa Birliği ve temel hedefler ve stratejiler üzerinde kısaca bir hatırlatmada bulunmak yerinde olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ATATÜRK İLKELERİ

1) Laiklik

Laiklik ilkesi, Atatürk ilkelerinin kilit taşıdır ve çağdaş Cumhuriyetin vazgeçilmez, geri dönülmez ilkesidir.

Laik devletin koruduğu ve gözettiği vicdan ve din hürriyeti çağdaş demokrasilerde temel insan haklarından biridir ve demokratik anayasalarda güvence altına alınmıştır. Laiklik aslında bir batı kurumu olup, batıda uzun yıllar süren şiddetli, hatta kanla mücadeleler sonucu ortaya çıkmıştır.

Türklerde din ve vicdan hürriyeti batılı düşünürlerin ve bilim adamlarının da doğruladığı gibi Türkler ve Osmanlı Türkleri egemenlikleri altına aldıkları ülkelerdeki halkların dinlerine, dillerine, örf ve adetlerine kavuşmasıyla, kiliselere herhangi bir müdahalede bulunmamışlar ve yabancı kökten ve dinden gelen insanlara geniş bir din ve vicdan hürriyeti tanımışlardır. Osmanlı Türklerinin İspanya'da engizisyon zulmüne uğrayan Yahudileri 15. ve 16. asırlarda gemiler göndererek Türkiye'ye getirdikleri, bunlara Türkiye'de yer ve iş verdikleri herkes tarafından bilinmektedir.

Fakat ne gariptir ki, Hristiyan ve Yahudiler hakkında bu kadar hoşgörülü olan Müslüman ülkelerinde ve Osmanlı İmparatorluğunda, uygulamada Müslümanlar, Hristiyan ve Yahudiler kadar geniş bir din ve vicdan hürriyetine sahip olamamışlardır. Şöyle ki ilk dört halife döneminden başlayarak, daha sonra Emeviler ve Abbasiler zamanında ve 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunda devlet bazı dini akımlara, inanış ve tarikatlara karşı amansız bir mücadele sürdürmüştür.

Atatürk İlkeleri ve Din Hürriyeti:

Atatürk devrimi ile birlikte Türkiye’de din ve vicdan hürriyeti konusunda yeni bir yaklaşım gelmiştir. Bugün günümüzde Atatürk ilkelerinin ve laiklik hareketinin dini ortadan kaldırmak, din ve vicdan hürriyetini yok etmek için yapıldığını ileri sürenler vardır. Türkiye’de ulusal egemenliğin amacı iktidarın kaynağını halkta görmek ve bu iktidarı bir kişi hâkimiyetinden kurtarıp topluma mal edildiği demokratik bir cumhuriyet kurmaktır. Günümüzde çoğulcu, katılımcı bir demokraside din, laiklik ve din hürriyeti elbette yeni koşulların ışığında yeniden değerlendirilecektir. Ancak bu yeniden değerlendirme Atatürk ilkelerinin, Atatürk devrimlerinin özünü teşkil eden bir düşüncüyü korumak ve halk egemenliğini pekiştirmek, millet iradesinin üstünlüğünü savunmak amacından uzaklaşmayacaktır. Ayrıca dine değil, cehalete ve din adına ileri sürülen safsatalara, dinle hiç bir ilgisi olmayan hurafelere ve dini siyasal amaçlara alet ederek egemenlik sürdürmek isteyenlere karşı yapılmış olan devrimlerin bir amacının da her yönden geri kalmış Türk toplumuna taassuptan uzak gelişme yollarını açmak olduğunu hiç unutmayalım.

2) Atatürk ve Demokrasi

Atatürkçü düşünce sistemi, temel amaç olarak Türkiye’de milli, laik, güçlü ve çağdaş devleti aynı zamanda demokratik bir devlet olarak düşündüğünde kuşku yoktur. Demokrasi ilkesi, Atatürkçü düşünce sisteminin, Cumhuriyetçilik, milli egemenlik ve halkçılık gibi diğer temel ilkeleriyle de çok yakın ilişki içindedir.

Gerçekten halkçılık ilkesi, çoğu zaman siyasal demokrasi ile anlamdaş olarak kullanılmıştır. Gerçi halkçılığın kanun önünde eşitlik, hiç bir kişi veya zümreye ayrıcalık tanınmaması, sınıf mücadelelerinin reddi ve devletin sosyo ekonomik hayata müdahaleleriyle sosyal gruplar arasındaki denge ve dayanışmanın korunması (dayanışmacılık, solidarisme) gibi ek anlamlarla da kullanıldığı görülmektedir.

Denilebilir ki halkçılık, Atatürkçü düşünce sisteminin, milliyetçilik, milli egemenlik ve tam bağımsızlık ilkeleriyle birlikte, daha Milli Mücadelenin ilk günlerinden beri en çok vurgulanan unsurlarından biridir. Halkçılık, Atatürk’ün Milli Mücadele yıllarında yeni rejimin temel yönlendirici ilkelerinden biri olarak yer almıştır. Mesela, “Bugünkü mevcudiyetimizin asli mahiyeti, milletin genel eğilimlerini ispat etmiştir. O da halkçılıktır ve halk hükümetidir. Hükümetlerin halkın eline geçmesidir. İradeyi halka teslim etmek için çalışalım. O zaman bütün güçlüklerin ortadan kalkacağına kaniim.”

İç siyasetimizde şiarımız olan halkçılık, yani milleti bizzat kendi mukadderatına hâkim kılmak esas Teşkilat-ı Esasiye Kanunumuzla tespit edilmiştir.

“Bizim sıdıtai nazarımız- ki halkçılıktır- kuvvetin, kudretin, hâkimiyetin, idarenin, doğrudan doğruya halka verilmesidir, halkın elinde bulunmasıdır. Kısaca Türkiye halk devletidir, halkın devletidir.”

“Halkçılık” (veya Demokrasi) ilkesi ile “Milli Egemenlik” arasında çok yakın bir ilişki olduğunda şüphe yoktur. Daha doğrusu halkçılık, milli egemenlik ilkesinin tabii ve zorunlu sonucudur.

Atatürkçü düşünce sistemi içinde demokrasi ile eşanlamlı olarak kullanılan halkçılık, milli mücadele yıllarının ve özellikle TBMM’nin demokratik atmosferi içinde gelişmiştir. Milli Mücadelenin en dikkate değer yönlerinden birisi, bu ölüm kalım savaşının, hukuk açısından her şeye yetkili, uygulamada da devletin yetkilerinin titizlik ve kıskançlıkla kullanan demokratik bir meclis eliyle yürütülmüş olmasıdır. Prof. Feyzioğlu’nun belirttiği gibi, “Bağımsızlık savaşı, milli egemenlik ilkesinden güç alınarak, bu konuda hesap soran, kıyasıya eleştiren, milletin haklarına titizlikle sahip çıkan bir Meclisle kazanılmıştır.” Büyük bir savaşın, millet adına, bir parlamento tarafından yönetilip yürütülmesi, dünya tarihi açısından da üzerinde durulmaya değer bir olaydır.

İsmet İnönü de bu konuda şunları söylemiştir. “Milli mücadelenin askeri safhada idaresi kadar, siyasi idaresi de nazikti. Hatta daha nazikti denilebilir. Atatürk, siyasi safhanın idaresinde de aynı derecede maharetli, daha maharetli olmuştur. Mesela benim kanaatimce Milli Mücadelenin bir Millet Meclis’i tarafından kurularak onunla beraber yürütülmesi son derece güç, fakat harikulade isabetli bir karar olmuştur. Askeri sahada, idari sahada, iç ve dış siyaset sahasında bu harikulade bir buluştur. Emsali de hemen hemen yok gibidir.

Atatürk tek parti sisteminin Türkiye için sürekli bir ideal değil, Türkiye’nin sosyal, ekonomik ve siyasal gelişmelerinin belli bir aşamasında, zorunlulukların ortaya çıkardığı geçici bir dönem olarak görmüştür.

Serbest Fırka denemesinin başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra da demokrasi yolunda bazı girişimlerde bulunulmuştur. Türkiye, bir tek parti sisteminin savaş, işgal, ihtilal, darbe olmaksızın, kendi evrim kanunları uyarınca bir çoğulcu demokrasiye dönüştüğü pek az örnekten biridir.(2)

3) Atatürk ve Milliyetçilik

“Milliyetçilik” Atatürkçü düşünce sisteminin başlıca ilkelerinden biridir.

Milli Mücadele, Türk milliyetçiliğine ve Türk milletinin bağımsız yaşama azmine dayanılarak kazanılmıştır.

Tam anlamıyla inançlı bir milliyetçi olan Atatürk, fikir ve devlet adamı olarak, acı günler yaşayan Türk Milletini yeniden güven duygusuna kavuşturmuş; Osmanlı Devletinin çöküş dönemlerinde bir kısım yazı aydınların yüreğini kaplayan aşağılık duygusunu yok edip bütün millete Türk olmanın mutluluğunu ve gururunu duyurmuş; Türk milliyetçiliğini şahlandırmış ve doğru bir çizgiye yerleştirmiş olan önderdir.

Atatürk'ün birleştirici, toplayıcı, yüceltici ve çağdaş ve medeni milliyetçilik anlayışı, bugün de milli beraberlik ve bütünlüğümüzü her türlü saldırıya karşı korumak, Atatürkçülüğe aykırı çeşitli totaliter ideolojiler karşısında ve başka milletlerle ilişkilerimizde doğru yolu bulmak için sağlam bir rehberdir.

Hemen belirtelim ki, bazı yabancı dillerden farklı olarak, Türkçemizde “Milliyetçilik” sözcüğü daima olumlu bir anlam taşır. Milletini canından aziz bilmek yüce bir duygu, asil bir davranıştır. Milliyetçi olmak, değerler hiyerarşisinde, millet gerçeğine ve milleti oluşturan unsurlara gereken yeri vermektir. Çağımızın en büyük gerçeklerinden biri olan “millet” gerçeğini reddetmeğe kalkışan, milli bilinci ve beraberliği yok edip onun yerine sadece sınıf bilincini, sınıf kavgasını geçirmek isteyen, onun anlamını çarpıtarak ona aşırı ve ters anlamlar vermek isteyenler vardır.

Atatürk'ün temel ilkelerinden olan “milliyetçilik” Türk dilinde taşıdığı olumlu ve güzel anlamıyla; “bütün başka milletleri hor görmek, millet bağı dışındaki bütün manevi, ahlaki ve insani değerleri hiçe saymak, aşırı şovenliğe kapılmak, saldırgan olmak” gibi çarpık yorumlara elverişli değildir.

Milletini sevmek, ailesini sevmek kadar tabii ve asil bir duygudur. Mensup olduğu milletin her alanda yücelmesine, ilerlemesine, güçlenmesine hizmet etmek, hem yurttaşlık hem de insanlık görevidir. Yakın aile mensuplarına karşı sevgi duygusu beslemeyi bilmeyen bir kişinin başkalarına karşı böyle bir duygu besleyebilmesi, kendi milletini sevmeyenin insanlığı sevmesi kolay değildir.

Milli birlik ve beraberlik duygusu, aralarındaki bütün ayrılıklara rağmen millet fertlerini sınıksı birbirine bağlar. Milleti teşkil eden birimlerin doğum yerleri, büyüdükleri yurt köşeleri, eğitim düzeyleri, meslekleri, mezhepleri, siyasi parti rozetleri ayrı olabilir. Fakat, doğum yerleri ayrı da olsa, vatan birdir. Parti kaynakları ayrı da olsa, ayyıldızlı bayrak birdir. Meslekler, mezhepler ayrı da olsa millet birdir.

Bir milletin mensuplarının aynı gemide yolculuk eden insanlar oldukları; gemi su alırsa, mürettebatıyla, yolculuklarıyla, herkesin tehlikeye düşeceği unutulmamalıdır.

İlk bakışta ayrı gibi duran parmaklar nasıl aynı ele, aynı kola bağlı iseler, doğum yerleri, geçim kaynakları, meslekleri, siyasi tercihleri ayrı olan yurttaşlar da aynı millete bağlıdır. Nasıl ayrı duran parmaklar kazmayı, küreği, kalemi beraberce tutuyor ve gerektiğinde birleşip tek bir yumruk oluyorsa, bir milletin fertleri de milletin kalkınması veya savunulması uğrunda el ele vermeyi bilmelidir. Gerektiğinde tek bir yumruk gibi birleşebilmek için, parmakların arasına düşmanlık dikenleri yerleştirilmesine fırsat verilmemelidir.

Yüzyıllar boyunca aynı bayrak altında aynı inançları paylaşarak yaşamış, ortak vatanlarını omuz omuza savunmuş, “kaderde, kıvançta ve tasada ortak olmuş” aynı büyük milletin şerefli evlatları olarak yaşamaya kararlı insanların arasına ayrılık tohumları ekilmeye çalışılması, Atatürk’ün toplayıcı, birleştirici Türk milliyetçiliği anlayışıyla bağdaşmaz.

İrkçi olmayan, laiklik esasında ayrılmayan sınıf kavgası değil, sosyal dayanışmayı hedef tutan Atatürkçü milliyetçilik anlayışı, büyük Türk milletini ırk, mezhep kavgalarıyla bölmeye kalkışacak olanlara karşı en sağlam savunma aracıdır. Türkiye Cumhuriyeti’nin devlete sadakatli, millete sevgi ile bağlı bütün yurttaşları, rahatlıkla ve içtenlikle “ben Türk’üm” diyebilmelidir.

Van’dan, Diyarbakır’dan Edirne’ye, Karadeniz’den Akdeniz’e kadar yurdumuzun her köşesindeki memleket evlatlarını “hep aynı cevherin damarları” olarak vasıflandıran Atatürk, ırk, mezhep, sınıf ayrılıklarını körükleyenlere karşı çıkmış, milli birlik ve bütünlüğü sarsmaya çalışanların “düşmana alet olmuş beyinsizler” dışında kimseyi etkileri altına alamayacaklarını söylemiştir. Tarih potasında kaynaşmış, birlikte sevinip, birlikte ağlamış insanları ırk veya mezhep kavgalarını körükleyerek birbirine düşürmek ihanettir. Türkiye’de “Türk halkları” değil bir millet vardır.(3)

4) Atatürk ve Türkiye’nin Modernleşmesi

1922’de Lozan Konferansına delegelerimiz eşsiz bir zaferle gittiler. Fakat orada müzakereler açıldığı zaman batılı devletler Türkiye’ye eşitlik hakkı tanımak istemiyorlar, bilhassa Türkiye’nin geri bir memleket olduğu noktası üzerinde duruyorlardı. Kapitülasyonların ipkası için Ryan “Medeni Kanun İslam mevzuatından alınmadır”, Galli ise “Kanuni Esasi, kanunların daima fıkıh mevzuatına uygun olmasını ister. Muhtelif mahkemelerde bile Mecelle ihticac olunur” diyordu. Başdelegemiz İsmet Paşa Türk adliyesini övdüğü zaman da Gurzan, “Yazık ki, bütün âlemin bildiği üzere mesele böyle değildir” diye bunu istihza ile karşılıyordu. İşte o zaman Rıza Nur ve Münir Beyler Türkiye’nin umumi ve asri bir kanun neşredeceğini Barış Konferansına bildirdiler.

Aynı tarihte Mustafa Kemal Türk milletine şu sözlerle hitap ediyordu. “Memleket behemahal asri, medeni, müteceddit olacaktır. Bizim için bu bir hayat davasıdır. O günden beri, modernleşme, Türkiye için bir hayat davası, mücadelemizin ana meselesi olmuştur.

Türkiye’de modernleşme hareketi asırlarca gerilere uzanır. Türkler tarihleri boyunca ileri medeniyetleri benimsemekte daima büyük kabiliyet göstermişlerdir.

Modernleşmede Atatürk ihtilali topyekûn bir ihtilaldir. O Batıyı hayat felsefesi ve onun bütün sembolleri ve değer hükümleriyle benimsiyor ve şöyle diyordu: “Dünyada her şey için maddiyat için, maneviyat için, maneviyat için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde bir mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir.”

“Memleketler muhtelifdir, fakat medeniyet birdir ve bir milletin terakkisi içinde bu yegâne medeniyete iştirak etmek lazımdır.”

1923 İzmir İktisat Kongresi’nde söylenmiş şu sözler onundur:

“Bence halk devri, iktisat devri mefhumu ile ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki, onda memleketimiz mamur olsun, milletimiz müreffeh olsun ve zengin olsun. Fakrı fazilet bilmek felsefesine de iktisat devri hitam versin.”

1937’de daha açık olarak “büyük davamız en medeni, en müreffeh millet olarak varlığımızı yükseltmektir. Bu teşebbüste başarı ancak töreli bir planla ve rasyonel tarzda çalışmakla olur.”

“Milletimizi en geniş refah vasıta ve kaynaklarına sahip kılacağız”. (1933)

Türkiye hala gelişmemiş memleketler arasındadır. Modernleşme gerçekleşmemiştir. Bugün bir dönüm noktasına gelmiş bulunuyoruz. Durum şudur:

İktisadi problem, modernleşme buhranının esas konusu olmakta devam ediyor. Türkiye gelişmemiş memleketleri tehdit eden kısır döngü içindedir. Rekor seviyede bir nüfus artışına karşılık gelir yeter derecede bir kalkınmayı sağlayacak miktarda artmamakta, daima bir fakirleşme ve bundan doğacak içtimai ve siyasi tehlikeler memleketi tehdit etmektedir. Son kalkınma planımıza göre Türkiye’de nüfus başına gelir modern cemiyetlerden on defa düşüktür. Okuma yazma bilmeyenlerin oranı %61’dir. Şehirlerde meskenlerin % 30’u oturulamayacak seviyededir. Bunun sebebi nedir?

Modernleşme, Batıda uzun bir tekâmül neticesinde aşağıdan, kitlenin geleneksel cemiyeti değiştirmesi şeklinde olmuş; Türkiye’de ise devletin ve

aydın bir zümrenin devrim hareketi olarak yukarıdan gelmiştir. Eğitim nimetlerinden mahrum, mistik zihniyete sahip, gelenekçiliğin hâkim olduğu kitlede, modernleşmeye karşı bir direnme kendini göstermiş ve kitlenin oy sahibi olduğu siyasi iktidar mücadelesi devrinde ise, siyasetçiler bu cereyandan istifade etmeyi denemişlerdir. Gelenekçilik teşvik olunmuş, kitlenin muhafazakâr hisleri aydınlara karşı bir düşmanlık haline getirilmeğe çalışılmıştır.

Son Anayasamız ve iktisadi kalkınma hamlemiz, Atatürk'ün milli demokratik refah devleti yolunda bir atılımdır. Bu hamlenin başarıya ulaşması, hiç şüphesiz bu devletin kudret kaynağı olan milli dava heyecanını beraber duymakla ve bütün milletin bu hedefe doğru birlik halinde yürümesi ile mümkün olacaktır.(4)

5) Atatürk ve Eğitim

“Milletin, yüzyıllarca başkalarının hırs ve faydalanma aracı kılan en büyük düşmanı bilgisizliktir. Milleti yüzyıllarca kendi benliğine sahip yapmayan, milleti yüzyıllarca kendi hakkında ihtiyatsız bulunduran hep bu bilgisizliktir. Hükümdarların, şunun bunun, milleti esir gibi, köle gibi kullanmaları, bütün vatani kendi öz arazileri gibi saymaları hep milletin bu bilgisizliğinden istifade edilmek sayesinde idi. Gerçek kurtuluşu istiyorsak, her şeyden önce, bütün kuvvetimiz, bütün süratimizle bu bilgisizliği yok etmeğe mecburuz. Burada bilgisizliği yalnız okuyup yazmak manasında almıyorum.” (21.3.1923’de Konya Lisesi öğretmen ve öğrencileri ile konuşma)

“Bir milletin yüzde onu, yirmisi okuma yazma bilir, yüzde sekseni okuma yazma bilmezse, bu ayıptır. Bundan insan olarak utanmak lazımdır.” (8.8.1923 Sarayburnu konuşması)

“Bir millet ırfan ordusuna malik olmadıkça, muharebe meydanlarında ne kadar parlak zaferler elde ederse etsin. O zaferlerin payidar (sürekli, kalıcı) neticeler vermesi ancak ırfan ordusuyla kaimdir.”(24.3.1923’te Kütahya’da öğretmenlere seslenişi)

“Muallimler, yeni neslin, Cumhuriyetin fedakâr muallim ve mürebbileri, sizler yetiştireceksiniz, yeni nesil sizin eseriniz olacaktır.” (25.8.1924’te Muallimler Birliği Kongresi’nde üyelere seslenişi)

“Milletleri kurtaranlar, yalnız ve ancak öğretmenlerdir. Öğretmenlerden, eğiticiden mahrum bir millet, henüz millet adını almak istidadını kazanmamıştır. (14.10.1923’de İzmir Erkek Öğretmen Okulu’ndaki konuşması)

Atatürk'ün çeşitli yer ve zamanlarda eğitimle ilgili belirttiği görüşleri kısaca şöyle özetlenebilir:

-Gelecek nesiller Türkiye'nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir.

-Eğitim milli olmalıdır.

-Eğitim bilime dayanmalıdır.

Eğitim işe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir.

-Eğitim, çocuğa hürriyet vererek, yeni nesillerde fazilet, fedakârlık, düzen, disiplin, kendine ve milletimizin geleceğine güven duygularını geliştirmelidir.

-Eğitim toplumu cehaletten kurtarmalı, onun bilgi ve ahlak düzeyini yükseltmeli, kabiliyetlerini ortaya çıkarıp geliştirmelidir.(5)

6) Atatürk ve Dış Politika

Atatürk'ün dış politikasının temel nitelikleri şunlardır:

a) Gerçekçilik

Atatürk'ün dış politikasının temel niteliği gerçekçiliği, yani amaç ve hedeflerdeki ustalığıydı.

Kurtuluş Savaşı sırasında Misak-ı Milli'de ifadesini bulan hedefler gerçekçi biçimde çizilmişti. Mesela sınırlarla ilgili olan 1.maddeye bakıldığında, o sıralarda bazı Türk yöneticileri, özellikle yurt dışında faaliyette bulunan eski ittihatçılar daha geniş bir çerçeveyi hedef aldıkları halde, Anadolu kendini frenlemiş, Atatürk Pan-İslam, Pan-Türk ve Turancılık hareketlerine iltifat etmemiştir.

Atatürk Misak-ı Milli'de belirlenen hedeflerini gerçekleştirinceye kadar savaşı ve başardı.

1926'da Musul dolayısıyla yeniden savaşa girmeyip, İngiltere ile anlaşma yoluna gitti.

Keza Avrupa'da iki blokun ortaya çıktığı 1930'larda bu kıtada çıkan çıkar çatışmalarına alet olmadı, ülkesini bir serüvene sokmadı.

b) Taktikte Ustalık

Atatürk Kurtuluş Savaşı sırasında Antanak ülkeleri arasındaki çatışmaları çok iyi görüp, ayrılıklardan yararlanmasını bilmiştir. Gereksiz yere düşmanına tavır alıp, bu ülkelerin Anadolu karşısında birleşmelerine sebep olabilirdi. Atatürk böyle bir hata yapmaktan dikkatle kaçındı.

c) Diyaloga açık olmak

Atatürk Kurtuluş Savaşı sırasında mücadele ederken dahi düşmanla diyalog kapısını açık bırakmıştır. Anadolu'nun hedeflerinin iyi anlatılması için ve bu

amaçları gerçekleştirdiği anda da savaşa derhal son vermek üzere, düşmanla barışçı temaslara daima hazır olmuştur.

Atatürk düşmanlık ilişkilerinde aşırılıktan kaçındığı gibi dostluklara da gereğinden fazla bel bağlamamak gerektiğini de bilmıştır.

d) Dünü, Bugünü, Yarını Başarılı Kavrayış

Tarih bilgisinin diplomaside önemli yerini bilen Atatürk, bu alanda çok okuyan ve gerekli dersleri çıkaran bir kişi idi.

Dünü çok iyi bildiği için bugünü ustalıkla kavlıyor, böylece yarın da ustalıkla önceden tahmin edebiliyordu. İkinci Dünya Savaşı ile ilgili tahminleri aynen gerçekleşmiştir.

e) Güvenilirlik

Dış politikada verilen sözün tutulması hayati önem taşımaktadır. Kurtuluş Savaşında Misak-ı Milli ile belirlenen hedeflerin ötesine geçilmemiş, 1930'lar da Avrupa'da kaba kuvvete başvurma'nın yaygınlaştığı bir dönemde Atatürk bu yola iltifat etmemiştir.

f) Kendi Gücüne Dayanma Fakat Gerektiğinde İttifaklara Girme

Gerçekten de Atatürk Kurtuluş Savaşı'na başlarken içinde bulunduğu çok ağır şartlarda bile kendi gücüne dayanmayı esas tutarak, milleti bu yolda seferber etmeye çalışmıştır. Atatürk, Osmanlı Devletinin çöküş sebeplerinden birinin, kendi gücüne dayanmaktan uzaklaşma olduğunu çok iyi tespit ederek, aynı yanlışlığa sürüklenmemeğe dikkat etmiştir. Uluslararası alanda kendi gücüne dayanmayan ve bunu kanıtlayamayan ülkelerin yaşama hakkının olamayacağını görmüştür.

Atatürk kendi gücüne dayanmayı esas alırken, gerektiğinde ittifaklara girilmesine de karşı değildi. Devletin çıkarları gerektirdiğinde bir ittifaka girilmesi ülkenin gücünü artırabilirdi. Üstelik kendi gücüne dayanmaya öncelik veren bir devlet, böyle bir ittifak içinde ezilmekten de kurtulacaktı.

g) Aktif Fakat Sömürgecilikten Uzak Dış Politika

1934 Balkan Antantı, 1936 Montrö Boğazlar Sözleşmesi, 1937 Sadabat Paketi konusundaki öncü rolü uluslararası alanda aktif dış politikada gösterdiği maharetin en iyi örneklerindendir.

h) İnsaniyetçiliği

1920'lerde İtalya'da, 1930'larda Almanya'da görüldüğü gibi bazı ülkeler milliyetçiliği ırkçı bir yöne sürükledikleri halde Atatürk, bu akımın dışında kalmış hatta karşısında olmuştur.

Ekim 1931’de Ankara’da yapılan Balkan Konferansına katılan delegelere Atatürk şunları söylüyordu:

“İnsanları mesut edeceğim diye, onları birbirine boğazlatmak gayri insani ve son derce teessüfe şayan bir sistemdir. İnsanları mesut edecek yegâne vasıta, onları birbirine yaklaştırarak, onları birbirine sevdirecek, karşılıklı maddi ve manevi ihtiyaçlarını temine yarayan hareket ve enerjidir. Cihan Sulhu içinde beşeriyetin hakiki saadeti, ancak bu yüksek ideal yolcularının çoğalması ve muvaffak olmasıyla mümkün olacaktır.”

i) Batılılaşma Çabaları ve Sömürge Dolayısıyla Mazlum Milletlerle İlgilenmesi

Atatürk, Türkiye’nin Avrupa’da toprağı bulunan tek Orta Doğı (Müslüman) ülkesi olduğı gerçeğine uygun biçimde, hem Avrupalı bir kişilik taşıyan hem de büyük kısmı sömürge durumundaki Doğı dünyasının problemlerine karşı ilgi duyan bir dış politika izlemiştir. Kurtuluş Savaşı tüm mazlum milletlere bağımsızlıklarını kazanmada öncülük etmiştir.(6)

İKİNCİ BÖLÜM AVRUPA BİRLİĞİ

1) Oluşumu ve Gelişimi

Avrupa Birliğinin oluşum süreci, Marshall Yardımı adı altında Avrupa’ya akan ABD sermayesinin kendilerini giderek ABD’ye bağımlı kılacağını gören Batı Avrupa ülkelerinin, Avrupa kaynaklı yeni bir sermaye piyasası oluşturmak istemeleriyle başlamıştır. Bu amaçlarına bireysel olarak ulaşmaları mümkün olmadığından bu ülkelerin ekonomik potansiyellerinin bir araya getirilmesi ve böylece güçlü bir Avrupa Ortak Pazarı oluşturulması planlanmıştır. Avrupa Topluluğunun kurulmasındaki temel ekonomik neden budur.

Sovyetler Birliğinin batıya doğru yayılmasının engellenmesi de Avrupa Topluluğı’nun temel felsefesinin politik boyutunu oluşturmaktadır. Buna Amerikan vesayetinden kurtulma arzusu da eklenmelidir.

9 Mayıs 1950’de Fransız Planlama Örgütü Başkanı Jean Monnet’in görüşlerinden de etkilenen zamanın Fransız Dışışleri Bakanı Robert Schuman, Ruhr bölgesindeki zengin kömür ve demir madenlerinin, Almanya ile birlikte ve bir uluslarüstü örgüt aracılığıyla işletilebileceğini, aynı ideale sahip diğerk demokratik Avrupa ülkelerinin de bu örgüte katılabileceklerini açıklamıştır. Planın arkasındaki ana sebep ise savaş sanayinin ana maddeleri olan demir ve çeliğin üretim ve kullanım yetkisinin uluslarüstü bir organa verilmesi, Avru-

pa'nın birliğinde başarıya ulaşılması ve gelecekteki muhtemel bir Fransa Almanya çatışmasının önlenmesi için yeni bir ekonomik ve politik çerçevenin gerekliliğine olan inançtır. Çağrıda Almanya'nın yanısıra İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un olumlu yanıt vermesi üzerine bu altı ülke arasında imzalanan 1951 Paris Anlaşması ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (A.K.Ç.T.) kurulmuştur.

AKÇT'nin başarısı ve yukarıda belirtilen görüşten hareketle kömür ve çelik gibi sınırlı endüstrilerden ekonominin tüm sektörlerini kapsayacak bir entegrasyon aşamasına geçilmesine karar verilmiş ve 1957'de imzalanan Roma Antlaşması ile Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kurulmuştur.

Avrupa'da oluşturulmaya çalışılan bu yeni yapılanmanın temelinde gümrük birliği vardır. Anlaşmaya imza koyan ülkeler kendi aralarındaki tüm gümrük engellerini ve diğer kısıtlamaları terk etmeyi; fiyat ve teslim koşulları, ulaşım masrafları, üreticilerin seçimi vb. açılardan üreticiler, tüketiciler veya kullanıcılar arasındaki tüm farklı uygulamaları kaldırmayı, devlet sübvansiyonlarına veya bağış şeklindeki yardımlara son vermeyi ve piyasaların işleyişine müdahale eden tüm uygulamaları kaldırmayı kabul etmişlerdir.

AET'nin kuruluşundan hemen sonra tarife engellerinin kaldırılması yönünde hızlı ve önemli adımlar atılmışsa da, ithalat ve ihracatta milli bazda uygulanan kotalar, kişilerin serbest dolaşımını engelleyen kurallar, üye ülkeler arasındaki sermaye akışı üzerindeki kontroller ve yerleşme hakkı ile hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin kısıtlamalar başta olmak üzere, bir kısım engellerin ortadan kaldırılmasının aynı hızla gerçekleştirilemediği görülmüştür. Bu gerçekten hareketle Tek Avrupa Pazarı'nın oluşumunu hızlandırmak üzere 1985 yılında yeni bir hedef, "Tek Pazar" hedefi konulmuştur.

Avrupa entegrasyon süreci, yukarıda kısaca özetlenen ekonomik yaklaşımın yanısıra, siyasi, tarihi, hukuki vb. diğer perspektiflerden de ele alınabilir.

Türkiye, 1964 Ankara Antlaşması ile Avrupa ile bütünleşme arzusunu dile getirmiştir. Ancak 1970'li yıllarda tüm dünyada yaşanan ekonomik sıkıntılara paralel olarak Türkiye, büyük ölçüde içine kapanmış ve bir yandan ekonomik ağırlıklı olarak ithal ikamesine dayalı bir sistemi benimserken, aynı zamanda AET'ye yönelik yükümlülüklerini dondurarak bir anlamda ilişkilerini askıya almıştır.

1980'li yıllarda ise Türkiye'de piyasa ekonomisine, serbest rekabete ve dış açılmaya dayalı yeni bir ekonomik sisteme geçiş çabaları ortaya çıkmıştır.

Bu kapsamda AET ile ilişkileri de normale döndürebilmek amacıyla, askıya alınmış olan yükümlülükler hızlandırılmış bir takvimle yeniden yerine getirilmeye başlanılmıştır. Tüm bu çabalar, birbirinden bağımsız olarak alınan kararların sonuçları değil, Türkiye'nin ekonomisini libere etmek, dünya ekonomisine entegre olmak ve dolayısıyla gelişme düzeyini artırmak hedefinin birer parçasıdır.

Bu çerçevede Türkiye 1.1.1996 tarihi itibarıyla AB ile bir Gümrük Birliği oluşturmuştur. Türkiye açısından Gümrük Birliği'nin önemi, Avrupa bütünleşme sürecinin içinde geri dönülmez biçimde yer alması açısından üstleneceği rol ve gerek ekonomisini, gerek sanayiini dünya koşullarına uydurmasında sağlayacağı katkılar çerçevesinde ortaya çıkmaktadır.

AET daha sonra Avrupa Birliği (AB) adını almış ve genişleme sürecine girmiştir.

1969 yılında La Haye'de yapılan zirvede topluluğa katılma isteğinde bulunan İngiltere, İrlanda, Danimarka ve Norveç ile konuya ilişkin müzakerelerin başlatılması kabul edilmiştir. İki yıl süren müzakerelerden sonra İngiltere, İrlanda ve Danimarka tam üye olarak 22 Ocak 1972 tarihinde Topluluğa katılmışlardır. Norveç ise yapılan referandumun olumsuz sonuçlanması nedeniyle üye olamamıştır. 1981 yılında Yunanistan'ın katılmasıyla üye sayısı 10'a çıkmıştır. 1.1.1986 tarihinde İspanya ve Portekiz'in katılmasıyla Topluluğun üye sayısı 12'ye yükselmisti.

Bundan sonra üyelik için başvuran ülkeler tarih sırasıyla şunlardır:

Türkiye 14.4.1987, Avusturya 17.7.1989, Kıbrıs Rum Kesimi 4.7.1990, Malta 16.7.1990, İsveç 1.7.1991, Finlandiya 18.3.1992, İsveç 20.5.1992, Norveç 25.11.1992, Macaristan 31.3.1994, Slovakya 26.6.1996, Letonya 13.10.1995, Estonya 24.11.1995, Litvanya 8.12.1995, Bulgaristan 14.12.1995, Çek Cumhuriyeti 17.1.1996, Slovenya 10.6.1996.

1.1.1995 tarihi itibarıyla daha önce Avrupa Serbest Mübadele Bölgesi (EFTA) üyesi olan Avusturya, Finlandiya ve İsveç AB'nin üyesi olmuşlardır.(7)

Daha sonra Romanya da üyelik başvurusunda bulunmuştur. Üzülerek görüyoruz ki yukarıda başvuruda bulunan ülkelerden on adedi 1.5.2004 tarihinde, Romanya ve Bulgaristan 2007 tarihinde, yeni başvuruda bulunan Hırvatistan muhtemelen 2008 yılında, şayet müzakere tarihi 2004 Aralık'ında verilirse Türkiye çok daha sonraki bir tarihte AB üyesi olacaktır. Ancak ülkemizde büyük çoğunluk bu katılımı desteklerken Avrupa'da özellikle Hristiyan Demokratlar Türkiye'nin AB üyeliğini engellemek için çaba göstermektedir.

2) AB Organları

- AB Bakanlar Konseyi
- AB Komisyonu
- Avrupa Parlamentosu
- Danışma Komiteleri
- Adalet Divanı
- Sayıştay
- Avrupa Yatırım Bankası

a) AB Bakanlar Konseyi

Birliğin yasama ve karar alma organıdır. Onbeş üye ülkenin hükümetlerindeki birer bakanın katılımından oluşur. Genellikle Dışişleri Bakanlarının katıldığı Konsey toplantılarında görüşülecek konuya göre ilgili bakanlar katılabilir.

Bakanlar Konseyi'nin başkanlığı alfabetik sırayla altı ayda bir değişir. Herhangi bir kararın konseyce alınabilmesi için komisyon tarafından önerilmesi gerekmektedir. Birliğe yeni bir üyenin katılması, komisyon üyelerinin seçimi gibi konularda konsey oybirliği ile karar verir. Diğer konularda oy çokluğu ile karar alınabilir. Nüfus durumuna göre her ülkenin oy sayısı belirlenmiştir.

Konseyin en önemli yardımcı organı Daimi Temsilciler Komitesidir (COREPER). Bu Komite Konsey müzakerelerinin ön çalışmalarını yapar. Konseyin gündemindeki konular önce burada ele alınır ve bu aşamada sorunlar çözümlerse Konsey'de tekrar görüşülmez. COREPER, bazıları sürekli olan çok sayıda çalışma grubundan oluşur ve bu grupların tüm çalışmalarında bir komisyon temsilcisi hazır bulunur.

b) AB Komisyonu

Komisyon Birliğin yürütme organıdır. Komisyon oluşturan üyeler kendi hükümetlerinden bağımsız olarak hareket ederler ve görevlerine dört yıl için atanırlar. Merkezi Brüksel'dedir. Düşürülmesi gensoru ve güvensizlik oyu ile parlamento kanalıyla olur.

Bir başkan ve altı yardımcından oluşan Komisyon, Birlik antlaşmalarının bekçiliğini yapmakta, çeşitli politikalar üreterek Konsey'e sunmakta ve Birliği dış ilişkilerde temsil etmektedir.

c) Avrupa Parlamentosu

Topluluğun tüm faaliyetleri ile ilgili bir danışma ve denetim organı niteliğindeki Avrupa Parlamentosu doğrudan seçim sistemiyle belirlenen 626

üyeden oluşmaktadır. Üye ülkelerin oy ağırlığı o ülkedeki nüfus yoğunluğu ile orantılı olarak belirlenir.

Parlamento, Komisyon'dan gelen konuları inceleyerek görüşünü Konsey'e iletir. Konsey ile birlikte Birliğin bütçesini saptar. Konsey ve Komisyon üzerinde sınırlı bir siyasal kontrol kurar.

Parlamentoda ülkelerin oy ağırlıkları milletvekili sayısına göre şöyledir:

Almanya	99	Hollanda	31	Avusturya	21
Fransa	87	Belçika	25	Danimarka	16
İtalya	87	Yunanistan	25	Finlandiya	16
İngiltere	87	Portekiz	25	İrlanda	15
İspanya	64	İsveç	22	Lüksemburg	6

TOPLAM 626

d) Ekonomik ve Sosyal Komite ve Danışma Komitesi

Bu Komitede işverenlerin, sendikaların ve serbest meslek sahiplerinin temsilcilerini kapsayan üç ana grup bulunmaktadır. AB'de bir karar alınmadan önce komitenin görüşü alınmakta veya komite kendi inisiyatifi ile çeşitli konularda çalışmalar yaparak görüş bildirmektedir.

Komitede oy ağırlığı yine üye ülke nüfusları ile orantılıdır. Komitenin tarım, ulaştırma, enerji, nükleer enerji, ekonomik ve mali işler, bölgesel kalkınma, dış ilişkiler, tüketim, sağlık, el sanatları, hizmetler, çevre konularını içeren çalışma grupları vardır. Ayrıca kömür ve çelik ile ilgili konularda üretici, satıcı, işçi ve tüketici temsilcilerinden oluşan Danışma Komitesi bulunmaktadır.

e) Adalet Divanı

AB'nin bağımsız yargı organı niteliğindedir. Bir üye ülkenin bir diğerine yönelttiği ve Roma Antlaşması'nın hükümlerine uymama, Komisyon'un bir üye ülke hakkındaki aynı yöndeki iddiası, Konsey ve Komisyonun diğer Birlik kuruluşlarının işlemlerinin hukuksal geçersizliği ile ilgili iddia, başvuru ve şikâyetler, Roma Antlaşması'nın yorumu Adalet Divanı'nın görev sahasına girmektedir. Divanın kararları temyiz edilemez ve bütün üye ülkeler için bağlayıcıdır. Kararlar oy çokluğu ile alınır ve azınlıktaki görüşler ilan edilemez. Altı yıl için atanan 13 yargıç ve 6 savcıdan oluşan Adalet Divanı'nın çalışma organları Lüksemburg'da bulunmaktadır.

f) Sayıştay

Birliğin mali denetim organıdır. Parlamentonun görüşü alınarak Bakanlar Konseyi tarafından 6 yıl için atanan 12 üyeden oluşmaktadır. Birliğin hesap ve harcamaları ile topluluk bütçesinin yasallığını denetleme yetkisine sahiptir. Her bütçe dönemi kapandıktan sonra, oy çokluğu ile kabul ettiği raporu komisyona sunmakla görevlidir.

g) Avrupa Yatırım Bankası

Roma Antlaşması ile kurulmuştur. Tüzel kişiliğe sahip özerk bir kuruluştur. Yönetimi üye ülkelerin maliye bakanlarından oluşan, Güvernörler Konseyi, Yönetim Kurulu ve Yönetim Komitesi tarafından yerine getirilir. Banka, sermaye piyasalarına ve çeşitli kaynaklara başvurarak topluluğun dengeli bir biçimde kalkınması için faaliyette bulunur. Kar amacı gütmeyen banka genellikle bölgesel kalkınma, enerji, haberleşme, ileri teknolojiler, işletmelerin modernizasyonu gibi özellikle birden fazla üye ülkenin çıkarını ilgilendiren, ancak bir ülke tarafından finanse edilemeyen kaynakları sağlamaktadır.(8)

3) AB'de Alınan Önemli Kararların Kronolojisi

- 1945: 2. Dünya Savaşından hemen sonra yaşlı kıtanın yöneticileri ekonominin yeniden yapılanmasının ve kalıcı barışın ancak birleşik bir Avrupa ile mümkün olabileceği inancına vardılar.
- 1946: Nazizme karşı mücadelede, İngiltere Başbakanı olarak çok önemli bir rol oynayan Winston Churchill, Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasını önerdi.
- 09.05.1950: Jean Monnet'in girişimi üzerine, Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, Fransa ve arasında kurulacak ve tüm Avrupa ülkelerinin katılımına açık bir kuruluş eliyle kömür ve çelik üretim ve tüketiminin müştereken yapılmasını önerdi.
- 18.04.1951: Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu Antlaşması 6 ülke tarafından imzalandı; Fransa, Almanya, Belçika, İtalya, Lüksemburg, Hollanda. Bu antlaşma altı imzacı ülke arasında kömür ve çeliğin serbest dolaşımına izin veriyordu. Böylece Altılar Topluluğu doğdu.
- 25.03.1957: Altılar, ortak pazarın tüm ekonomik etkinliklere açılmasına karar verdiler. Roma'da iki antlaşma imzalandı; Biri Avrupa

- Ekonomik Topluluğu'nun doğmasına yol açtı (AET). Diğer nükleer enerjinin barışçı amaçlarla ortak üretimini öngören Avrupa Enerjisi Topluluğu'nu oluşturdu.
- 14.01.1962 : Ortak tarım politikasının doğuşu. Tarımın yönlendirilmesi ve güvence altına alınması için Avrupa Fonu kurulması.
- 01.07.1968 : Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişi: Altılar arasında Gümrük Vergilerinin kaldırılması ve üçüncü ülkelerden gelen ürünler için ortak dış tarifenin uygulamaya konulması.
- 22.04.1970 : Topluluk kendine özgü gelir kaynaklarına kavuştu. O tarihe kadar topluluk bütçesinin kaynakları ulusal bütçe katkılarından oluşuyordu.
- 01.01.1973 : Danimarka, İngiltere ve İrlanda Avrupa Topluluğu'na katıldılar. Altılar Avrupa'sı böylece Dokuzlar Avrupa'sı oldu. Katılım belgesini daha önce imzalayan Norveç referandum sonucunda %53 çoğunlukla red oyu çıkınca adaylıktan çekilmek zorunda kaldı.
- 10.12.1974 : Devlet ve Hükümet başkanları, sadece Topluluk işlerini değil, aynı zamanda dış politika sorunlarını görüşmek üzere yılda üç defa, gerekirse her zaman, Avrupa Konseyi halinde toplanmaya karar verdiler.
- 28.02.1975 : Avrupa Ekonomik Topluluğu ile 46 Afrika, Karaibler ve Pasifik ülkeleri arasında LOME Sözleşmesi imzalandı. Sözleşme ticari, sınai ve mali konularda işbirliğini ve bu ülke ürünlerinin tamamına yakın kısmının serbestçe girişini sağlıyordu.
- 10.03.1979 : Avrupa'da paraya bir istikrar kazandırmak için Avrupa Para Sistemi kuruldu. EURO, üye devletlerde tek para olarak ortaya çıktı.
- 07/10.06.1979: Genel oyla doğrudan Avrupa Parlamentosu'nun ilk seçimi yapıldı. Topluluğun dokuz üyesinin vatandaşları 410 Avrupa milletvekilini seçtiler. Avrupa Parlamentosu'nun ilk Başkanı Bayan Simone Veil oldu.
- 01.01.1981 : Yunanistan Topluluk üyesi oldu. Böylece Onlar Avrupa'sı doğdu.
- 01.01.1983 : İlk Avrupa pasaportları üye devletlerin çoğunda kullanılmaya başlandı.

- 14.06.1985 : Avrupa Komisyonu 1993'den itibaren iç pazarın sona erdiğine ilişkin beyaz kitabı Avrupa Konseyi'ne sundu. (300 teklif)
- 01.01.1986 : Topluluğa İspanya ve Portekiz katıldı ve Onikiler Avrupa'sı doğdu.
- 27/28.02.1986: Roma Antlaşmasında değişiklik yapan ve 1 Ocak 1993'den itibaren tüm hudutları kaldıran ve bir iç pazarı oluşturan "Tek Avrupa" sözleşmesi Lüksemburg ve La Haye'de imzalandı.
- 15.06.1987 : Üniversite öğrencilerinin öğrenimlerinin bir kısmını diğer üye ülkelerde burslu olarak sürdürmelerine olanak tanıyan "Erasmus" programı kabul edildi.
- 04.1990 : Dokuzlar Dublin'de Almanya'nın birleşmesini onayladılar ve gelecekte Avrupa'da siyasi birlik için anlaştılar.
- 19.06.1990 : Fransa, Almanya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında sınırlarda kontrollerin tamamının kaldırılmasını sağlayan Shengen (Lüksemburg) sözleşmesi imzalandı.
- 01.07.1990 : Ekonomik ve parasal birliğin ilk aşaması: Sermaye hareketlerinde tam serbestlik.
- 07.02.1992 : Avrupa Birliği'nin kurulmasına ilişkin Maastricht (Hollanda) Sözleşmesinin imzası.
- 05.1992 : Ortak tarım politikasında reform (müdahale ve fiyatlarda indirim, üreticilere doğrudan yardım.)
- 01.01.1993 : İç pazarın uygulamaya konulması.
- 01.11.1993 : Maastricht Sözleşmesi'nin uygulamaya girişi.
- 05.12.1993 : Büyüme, rekabet ve istihdam alanında 21. asra girerken takip edilecek yol ve ileri sürülen savlara ilişkin beyaz kitabın Avrupa Komisyonu tarafından kabulü.
- 15.12.1993 : Gümrük ve ticaret tarifesine ilişkin sözleşmelerin imzalanması.
- 01.01.1994 : Ekonomik ve Parasal Birliğin 2 nci aşamasının başlangıcı: Avrupa parasal kuruluşunun Frankfurt'ta göreve başlaması. Bir yandan Avrupa Birliği üyeleri, diğer yandan Avusturya, İsveç, Finlandiya, Norveç ve Lihtenştayn gibi ülkeler arasında bir iç pazar kurulmasını öngören Avrupa ekonomik sahası sözleşmesinin yürürlüğe girmesi.

- 01.01.1995 : Avusturya, Finlandiya ve İsveç Avrupa Birliği üyesi oldular.
- 13/14.12.1996: Dublin’de Onbeşler yeni bir kambiyo, istikrar ve büyüme mekanizmasını kabul ederek, Euro’ya geçiş sürecinden geri dönülmezliği teyit ettiler.
- 02.10.1997 : Maastricht Sözleşmesi’nde değişiklik yapan Amsterdam Sözleşmesi’nin imzalanması.
- 03.1998 : Birliğin Kıbrıs, Estonya, Macaristan, Polonya, Çek Cumhuriyeti ve Slovenya’ya açılımı amacıyla müzakerelerin başlaması.
- 02.05.1998 : Devlet ve hükümet başkanları tek paraya geçişi kabul eden üye devletleri belirlediler.
- 01.06.1998 : Avrupa Merkez Bankası’nın Frankfurt’ta hizmete açılışı.
- 01.01.1999 : Euro, 15 Avrupa Birliği üyesinin resmi parası oldu.

AB’nin 2000’li yıllarda aldığı en önemli karar, Birliğin diğer Avrupa ülkelerini de içine almaya yönelik genişleme politikasıdır. 2004 yılında 25’ler Avrupası ortaya çıkacaktır. Bulgaristan, Romanya, Hırvatistan’dan sonra diğer Balkan ülkeleri de muhtemelen gelecek yıllarda birlik üyesi olacaklardır. Türkiyemizin 2004 yılında müzakere tarihi alacağı, bir ihtimale göre 2010 yılında ya da biraz daha sonra bu entegrasyona dâhil olacağı ileri sürülmektedir. Yaşayanlar olanları göreceklerdir.

4) AB’nin Hedefleri

AB’nin kuruluşunu, amaçlarını ve işleyişini belirleyen temel metinler 25.3.1957 tarihli Roma, 7.2.1992 tarihli Maastricht ve 2.10.1997 tarihli Amsterdam Sözleşmeleridir. Bu sözleşmeler bir takım değişikliklerle birbirlerini izlemişlerdir.

Tüm değişiklikler sonunda sözleşmenin giriş bölümünde ana hedefler şöyle sıralanmıştır:

- Avrupa Ekonomik Topluluğu ile yaratılan Avrupa Entegrasyonu sürecinde yeni bir aşamaya ulaşmakta kararlıyız.
- Avrupa kıtasındaki bölünmüşlüğe bir son vermenin önemine ve bundan sonraki Avrupa’nın yapılanması için çok sağlam temeller atmanın zaruretine inanıyoruz.

- Özgürlük, demokrasi, hukuk devleti ve temel insan hakları ve özgürlüklerine saygı ilkelerine bağlılığımızı teyit ediyoruz.

- 18.10.1961'de Turin'de imzalanan Avrupa Sosyal Şartı'nda ifade edilen temel sosyal haklara ve 1989 tarihli işçilerin temel sosyal haklarına ilişkin Topluluk Şartı'nda yer alan haklara bağlılığımızı yineliyoruz.

- Üye ülkelerin tarihlerine, kültürlerine ve geleneklerine saygı içinde aralarında dayanışmayı daha da derinleştirmek arzusundayız.

- Kurumların tek bir kurumsal yapılaşma çerçevesinde kendilerine düşen görevleri daha etkili ve daha demokratik nitelikte yapmalarına güç katmak istiyoruz.

- Üye devletlerin ekonomilerini güçlendirmek ve onları aynı hedefe yönlendirmek ve bu sözleşme hükümlerine göre tek ve kalıcı bir parayı içeren ekonomik ve parasal birliği kurmakta kararlıyız.

- Sürekli bir kalkınma ilkesini göz önünde bulundurarak, iç pazarın sona erdirilmesi, bağların güçlendirilmesi ve çevrenin korunması çerçevesinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı gerçekleştirmek, ekonomik entegrasyon ve diğer alanlarda birbirine paralel gelişmeleri sağlayacak politikaları hayata geçirmekte kararlıyız.

- Üye devletlerin vatandaşlarını ortak bir vatandaşlıkta birleştirmekte kararlıyız.

- Avrupa ve dünyada barışı, güvenliği ve gelişmeyi gerçekleştirmek amacıyla, 17. madde hükümlerine uygun olarak Avrupa'nın kişiliğini ve bağımsızlığını güçlendirmek suretiyle ortak bir savunma ve ortak bir dış politikayı yürürlüğe koymakta kararlıyız.

- Bu sözleşme hükümlerine uygun olarak özgürlük, güvenlik ve adalet alanı yaratarak, kişilerin mensup oldukları halkların da güvenliğini sağlayarak, serbestçe dolaşımını kolaylaştırmakta kararlıyız.

- Yerindelik ilkelerine uygun olarak, kararların mümkün olduğu kadar vatandaşlara en yakın yerde alınmasını içeren ve Avrupa halkları arasında giderek sıklaşan bir birliktelik yaratan süreci devam ettirmekte kararlıyız. (19)

Özetle:

Avrupa Birliği'nin sağladığı en büyük yenilik, üretim araçları olarak emeğin (insanların), sermayenin, mal ve hizmetlerin Birlik üyesi ülkelerde serbestçe dolaşımına izin vermesidir.

Görüldüğü gibi, hudutlarda kontroller sona ermekte, tek Avrupa vatandaşı kimliği yaratılmakta, Birlik üyesi ülkelerde tek para sistemi uygulanmaktadır. Ortak savunma ve ortak dış politika ile ülkeler arasında kalıcı bir barış ve sürekli bir ekonomik büyüme hedeflenmektedir.

5) TBMM’de Kabul Edilen Avrupa Birliği Uyum Yasaları

Avrupa Birliği normları ile örtüşmeyen mevzuatımızdaki hükümler taranmış ve şimdiye kadar 7 ayrı uyum paketi TBMM’de görüşülüp kabul edilmiştir.

Bunlar sırasıyla şunlardır:

- 1- 06.02.002 tarih ve 4744 sayılı Kanun ile;
 - Türk Ceza Kanunu
 - Terörle Mücadele Kanunu
 - Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
 - Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
- 2- 26.03.2002 tarih ve 4748 sayılı Kanun ile;
 - İl İdaresi Kanunu
 - Basın Kanunu
 - Devlet Memurları Kanunu
 - Siyasi Partiler Kanunu
 - Dernekler Kanunu
 - Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
- 3- 03.08.2002 tarih ve 4771 sayılı Kanun ile;
 - Türk Ceza Kanunu Basın Kanunu
 - Kaçakçılığın Men ve Takibine Dair Kanun
 - Orman Kanunu
 - Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
 - Dernekler Kanunu
 - Vakıflar Kanunu
 - Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
 - Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu

- Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları hakkında Kanun
- Basın Kanunu
- Polis Vazife ve Selahiyetleri Kanunu
- Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretimi Kanunu
- 4- 02.01.2003 tarih ve 4778 sayılı Kanun ile;
 - Türk Ceza Kanunu, Basın Kanunu
 - Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
 - Vakıflar Kanunu
 - Basın Kanunu
 - Damga Vergisi Kanunu
 - Siyasi Partiler Kanunu
 - Milletvekili Seçimi Kanunu
 - Dernekler Kanunu
 - Mahalli İdareler ve Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun
 - Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun
 - İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu
 - Adli Sicil Kanunu
 - Olağanüstü Hal Bölge Valiliği ve Olağanüstü Halin Devamı Süresince Alınacak İlave Tedbirler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname
 - Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun
 - Türk Medeni Kanunu
 - Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
 - Devlet Güvenlik Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
- 5- 23.01.2003 tarih ve 4793 sayılı Kanun ile;
 - Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanunu
 - Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu
 - Dernekler Kanunu
- 6- 15.07.2003 tarih ve 4928 sayılı Kanun ile;
 - Türk Ceza Kanunu

- Vakıflar Kanunu
- Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanun
- Nüfus Kanunu
- İdari Yargılama Usulü Kanunu
- Devlet Güvenlik - Mahkemelerinin Kuruluş ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
- İmar Kanunu
- Sinema, Video ve Müzik Eserleri Kanunu
- Adli Sicil Kanunu
- Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayınları Hakkında Kanun
- Terörle Mücadele Kanunu
- 7- 06.08.2003 tarih ve 4963 sayılı Kanun ile;
 - Türk Ceza Kanunu
 - Askeri Mahkemeler Kuruluşu ve Yargılama Usulü Hakkında Kanun
 - Sayıştay Kanunu
 - Çocuk Mahkemelerinin Kuruluşu, Görev ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun
 - Bakanlıklar ve Bağlı Kuruluşlarda Atama Usulüne İlişkin Kanun
 - Dernekler Kanunu
 - Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu
 - Yabancı Dil Eğitimi ve Öğrenimi İle Türk Vatandaşlarının Farklı Dil ve Lehçelerinin Öğrenilmesi Hakkında Kanun
 - Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği Kanunu
 - Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Teşkilat ve Görevleri hakkında Kanun
 - Terörle Mücadele Kanunu
 - Türk Medeni Kanunu

hükümlerinde AB normları esas alınarak ya değişiklik yapılmış ya bir kısım hükümler veya fıkralar yürürlükten kaldırılmış veya yeni hükümler eklenmiştir.

Bir kaç gün sonra Türkiye'nin AB yolunda ilerleme raporu yayınlanacaktır. Radyo ve televizyon yayınlarında bu son raporun geçen raporlara göre oldukça olumlu hükümler taşımakla beraber özellikle yedi konuda eksiklikler olduğu bunların da 2004 Aralık ayına kadar giderilmesinin umulduğu belirtilmiştir.

Zira bir aksilik olmazsa 2004 Aralık zirvesinde Türkiye'ye AB'ye katılım için müzakere tarihi verilecektir.

Bu eksiklikler özetle şöyle sıralanmıştır.

- Sivil-Asker ilişkilerinin AB normlarına uygun hale getirilmesi.
- Askeri harcamaların denetim altına alınması.
- Ana dil ve lehçelerde eğitimde noksanlıkların giderilmesi.
- Cemaat ve vakıfların mal varlığı ile ilgili uyuşmazlıkların giderilmesi.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarının uygulanmasındaki eksiklikler.
- Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kaldırılması.
- Kıbrıs'ta süre giden uyuşmazlığın çözümü.

Önümüzdeki bir yıl içinde Türkiye bu sorunları çözebilir. Asıl önemli olan alınan önlemlerin uygulamaya konulmasıdır. Bu konuda da hayli yol katılabileceği kesindir. Burada asıl sorun AB ülkelerinin dürüst ve samimi olarak hareket edip etmeyecekleri, AB'yi bir "Hristiyan Topluluğu" olarak görüp, dini farklılıklar nedeni ile Türkiye'yi dışlamak için yeni bahaneler bulup bulmayacaklarıdır. Türk Ulusu bu kaygı ve kuşkuyla AB'ye inanmakta güçlük çekmektedir. Asıl sorun budur. Türkiye samimiyetle teşvik edilmeli diyen Avrupalıların yanında Türkiye'nin AB üyeliğine karşı olanlar da az değildir. Türkiye için karar kesindir. Bunun dönüşü yoktur. Kim ne derse desin bu büyük insanlık projesinin asli unsurları arasına Türkiye er geç girecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETİMİZİN 80. YILINDA

TEMEL SORUNLARIMIZ VE DEĞERLENDİRME

Bu değerlendirmeye açıklık getirmek için okuyuculara iki alanda özet bilgiler sunuldu: Atatürk İlkeleri ve Avrupa Birliği.

Bilindiği gibi Atatürk yüzünü daima Batıya dönmüş, Türk ulusuna temel hedef ve strateji olarak, çağdaş uygarlık yolunda ilerlemeyi ve en gelişmiş ülkelerden çok daha ileri bir düzeyde yer almayı göstermiştir. Türk Milletinin yeteneği bunu başaracak durumdadır. Türk Milleti bu yücelmeye layıktır. Ancak 80 yıllık yolculuktan sonra bugün bir durum değerlendirmesi yaptıktan sonra ayrıntılara hiç girmeden içinde bulunduğumuz 4 temel sorun şöyle saptanabilir:

- 1- Cehaleti yenemedik.
- 2- Fakirliğı bir türlü ortadan kaldıramadık.
- 3- Rejimi tehdit eden radikal akımlardan tam olarak kurtulamadık.
- 4- Ülkenin üniter yapısına yönelik yıkıcı ve bölücü terör gündemden hiç düşmedi.

Bütün bu çetin sorunlardan kaynaklanan ve Cumhuriyet'imizin getirdiğı ve getireceğı kazanımları yavaşlatan ve sınırlayan diğere sorunların sonucu olarak bugün mutsuz insanlarımızın sayısı, mutlu olanlardan çok çok fazla.

Kimse bunun aksini söyleyemez. Bugün Cumhuriyetin 59 uncu Hükümeti işbaşındadır. Gelmiş geçmiş bütün Cumhuriyet Hükümetleri Türk Ulusu'nun yüceltilmesi için hep iyi niyetle programlar uygulamışlar ve tüm engellere rağmen Atatürk ilkelerinin ışığında Türkiye'yi bugünkü noktaya getirmişlerdir. İçten ve dıştan gelen beklenmedik acı ve talihsiz olaylara sahne olmasaydık, hele hele 15-20 yıl teröre giden enerji ve kaynaklarımızı ülkemizin kalkınmasına harcayabilseydik bugün çok daha ileri, güçlü ve daha az sorunlu bir ülke haline gelebilirdik.

AB perspektifi doğrultusunda Türkiye'mizin kat ettiği mesafe bu olmamalıydı. Bu konuda ne yazık ki 1970'li yılların olaylarıyla boğuşan yönetimler hiç öngörülü davranmamışlardır. AB ile ilişkilerin dondurulması işi çok zorlaştırmış, yolumuzu kesen engellerin çoğalmasına yol açmıştır.

Bugün AB uyum yasaları konusunda Hükümet ve Parlamento karardır. 2004 Aralık ayında Türkiye'mize müzakere tarihi verilmesini gönülden arzuluyoruz. Bazı art niyetli iç ve dış odakların belirttiğı gibi Atatürk İlkeleri ile AB Normları birbiriyle uyumsuz değil, tam tersine yüzde yüz örtüşüyor.

Bu Birlik "uluslarüstü" (supranationale) bir kurum yaratıyor. İç hukuk yanında bir üst hukuk yaratıyor. Milli Egemenlikten hiç vazgeçmiyoruz. Tam tersine bu üst Kurumun Parlamentosuna nüfus oranında "Avrupa milletvekili" göndererek ulusal iradeyi çok daha geniş bir alanda kullanma şansı yakalıyoruz.

AB'nin temel hedefleri yukarıda sayılmıştır. Bu hedeflerde ortak savaşına katılan bir Türkiye'de mutsuz insanların sayısı giderek azalmayacak mıdır?

O halde temel hedef ve strateji doğru tespit edilmiştir. Bugün Türkiye bu yolu tıkayan tüm engelleri ortadan kaldırmaya karardır ve son yıllarda bu kararlılık azimle sürdürölmektedir. Bundan büyük mutluluk duyuyoruz.

Ancak bunca iyi niyete rağmen bu hedef gerçekleşmezse ne olacaktır? Bunun cevabını yüce Atatürk veriyor: kendine güveneceksin. Hiç bir ülkede

olmayan çeşitlilikte zengin kaynakları olan bir ülkeye sahipsin. Çocuklarını, gençlerini çağdaş eğitimin tüm nimetlerinden ve olanaklarından yararlanıracaksın. Cehaleti boğacaksın. Tüm yurtseverleri, varlıklı insanları, milli eğitimde yurt ve insan sevgisi ile dolu, dil bilen, proje üreten, dürüst, çalışkan güçlü bir nesil ve nesiller üretmek üzere savaşa sokacaksın.

Dengeli bir nüfus planlamasıyla milli gelirden fert başına düşen geliri en az on kat artıracaksın. Üretken bir ekonomi için ne gerekiyorsa onu yapacaksın. Adil bir gelir dağılımının gerektirdiği tüm ekonomik önlemlerde gecikmeyeceksin.

Böylece yoksulluk bu ülkenin kaderi olmaktan çıkacaktır.

Atatürk devrimleri ve ilkeleri sayesinde Türkiye'miz azımsanamayacak bir mesafe kat etmiştir. Bundan dönüş yoktur. Büyük Türk Ulusu bu ilkeler sayesinde elde ettiği kazanımlardan asla vazgeçmeyecektir.

Bu nedenle sistemi sarsacak sağ ve sol radikalizmin tehditlerinin başarı şansı yoktur. Ancak yine de çok dikkatli olmak zorundayız. Çünkü artık rejim kavgalarına ayıracak zamanımız kalmamıştır.

“AB perspektifi Türkiye'deki üniter yapıyı bozacaktır” iddiasında olanlara hiç katılmıyoruz. Fransa Üniter Devlet yapısını AB'nin en güçlü ülkesi olarak sürdürmektedir. Türkiye'de yaşayan insanların AB normları içinde kullanacakları temel haklar ve özgürlükler Türkiye'nin parçalanmasının nedeni olamaz.

Türk Ulusu, bin yıla yakın bir zaman içinde Anadolu topraklarını vatan olarak elde tutan güçlü ve özverili bir ulustur. Çünkü en kutsal varlığı olan canını vatan için vermesini bilen evlatlarla doludur. Güçlü bir ordusu vardır. Uluslararası ilişkilerde temel itibar kaynağı güçtür. Güçlüye itibar ve iltifat edilir. Bu nedenle ulusal gelirimizin önemli bir bölümünü ulusal güvenliğimize ve savunmamıza ayırmak zorundayız. Coğrafyamız bunu zorunlu kılmaktadır.

Sonuç olarak, iyi yoldayız. AB olursa ne ala olmazsa da dünyanın sonu değil. Biz AB normlarını AB'ye yaranmak için değil Türk insanı ona layık olduğu için mevzuatımıza aktarıyoruz.

Şunu hiç unutmayalım: AB ancak güçlü bir Türkiye ile ortaklık kurar, çıkar birliği görürse, sen güçlü isen ardına kadar kapılarını açar. Öyle ise güçlü, ileri Türkiye sevdalısı insanlar durmayın, çalışın, yurt ve insan sevgisi ile yüreklerinizi doldurun. Bu güzel vatanda yaşayanlar birleşin, kader birliği içinde onurunuz için savaşın. İşte o zaman dostluğu onanan güçlü bir Türkiye ortaya çıkacaktır ve 2023 yılında Türkiye Avrupa'nın en gelişmiş, en güçlü ülkesi olacaktır. Buna inanalım.

KAYNAKÇA

- (1) Prof. Dr. Bülent Daver, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 8, 1987 s. 229-234.
- (2) Prof. Dr. Ergun Özbudun, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 14, 1989 s. 285-295.
- (3) Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 2, 1985 s. 353-410.
- (4) Prof. Dr. Halil İnalcık, **Belleten-Türk Tarih Kurumu Dergisi**, Sayı 204, 1988 s. 985-991.
- (5) Prof. Dr. Yahya Akyüz, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, 1995 Sİ77-200.
- (6) Prof. Dr. Mehmet Gönübol - Prof. Dr. Ömer Kürkçüoğlu, **Atatürkçü Düşünce El Kitabı**, 1995 s. 351-373.
- (7) **Avrupa Birliği ve Türkiye**, TC Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayını, Ekim 1999, s. 1-12.
- (8) **Avrupa Topluluğu ve Türkiye İle İlişkiler**, İstanbul Ticaret Odası Yayın No: 1990-16, s. 1-26.
- (9) **Guide De L'Europe des 15**, François Boucher, Jose Echkenazi Editions Nathan, 2000.
- (10) **Les Traites de Rome**, Maastricht et Amsterdam, Textes Compares-La Documentation Française, Edition 1999.

SİVAS KONGRESİ VE MEHMET REŞİT PAŞA

Mehmet ALDAN
E. Vali

Bu yazı, hem T.C. Devleti 'nin kuruluşunda çok önemli bir yeri olan Sivas Kongresi'ni ve onun yaratıcılarını anmak, hem de saygın bir gazetemizin 21.6.2003 tarihli sayısında, "Bir Ulus'un Doğuşu" başlığı ile yayınlanan bir yazıdaki önemli bir yanlışlığı belirtmek için kaleme alınmıştır. Bir meslektaşımızın imzasını da taşıyan bu makalede: "...İstanbul Hükümeti 'nin aldığı tüm kararları Sivas girişinde öğrenir Mustafa Kemal. Elâzığ Valisi Ali Galip ve Sivas Valisi Reşit Paşa'nın, kendisini tutuklamak için tertipler peşinde olduğunu da..."

MEHMET REŞİT PAŞA'NIN KISA ÖZGEÇMİŞİ

Mehmet Reşit Paşa, Mahkeme-i Temyiz (Yargıtay) üyelerinden Kadıasker İzzet Molla'nın oğludur. 1868 yılında, babasının görevle bulunduğu Şam'da doğmuştur. Amcası Baha Molla, Dr. Adnan Adıvar'ın babasıdır.

Mehmet Reşit, İstanbul Nûr-ı Osmaniye İptidâî Mektebi'nde ilk, Soğukçeşme Rüşdiyesi'nde orta, Mülkiye İdâdisi'nde lise öğrenimini tamamladı. Ekim 1888 yılında Mekteb-i Mülkiye'nin yüksek kısmını bitirdi.

Ocak 1888'de Şurâ-yı Devlet (Danıştay) Muhakemat Dairesi Mülâzımlığı ile Devlet hizmetine girdi. Bir süre sonra Millî Eğitim örgütüne geçti. İdâdi öğretmenliklerinde, müdürlüklerinde ve Maarif (Millî Eğitim) müdürlüklerinde bulundu.

1906 yılında idare mesleğine geçerek Serez Sancağı Mutasarrıflığına atandı. Bu görevde iken Paşa (Rumeli Beylerbeyi) rütbesini kazandı. Paşa, daha önce İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmiş, çalışmalara eylemli olarak katılmıştı. Meşrutiyet'in ilânı için Serez Mutasarrıfı olarak Saray'a bir telgraf çekmişti.

Bunda:

"Yirmi dört saat zarfında Meşrutiyet İlân edilmediği ve Kanûn-ı Esâsî (Anayasa) mer 'iyete sokulmadığı takdirde, Serez Sancağı 'nın, Veliâht Reşat Efendi'ye biat edeceği... ", O'nun emrine gireceği bildiriliyordu.

Reşit Paşa, Meşrutiyet'in ilânından sonra Edirne Valiliği'ne atandı. Bu görevi, merkezi Sakız'da olan Cezâyir-i Bahr-i Sefid (Akdeniz Adaları) Valiliği izledi. Bundan sonra Manastır, Ankara ve Kastamonu Valiliklerinde bulundu. Bir süre açıkta kaldı.

Ağustos 1916'da yapılan seçimler sonunda Ergani Mebusu olarak Meclis-i Mebûsan'a girdi. Mondros Anlaşmasından ve Mebuslar Meclisi'nin dağıtılmasından sonra geçim sıkıntısı çekti.

Yeni dönemde İtilâfçı olma becerisini gösteren, eski İttihatçı bir arkadaşının yardımı ile Mayıs 1919'da Sivas Valiliği'ne atandı. Sivas'ta 11 Haziran 1919 tarihinde işe başladı.

16 Mart 1920'de İstanbul'un işgali ve Mebuslar Meclisi'nin dağıtılmasından sonra yapılan seçimlerde Kozan Mebusu olarak Meclis'e girdi. Ancak Valilik görevini sürdürmek üzere 7 Ekim 1920 tarihinde Milletvekilliği'nden ayrıldı.

SİVAS VALİLİĞİ

O tarihte Sivas İli; Sivas, Amasya, Tokat ve Şebinkarahisar Sancaklarından¹ oluşuyor; geniş bir alanı kapsıyor ve nüfusu bir milyona yaklaşıyordu. Vali Reşit Paşa, ilk iş olarak İl'in genel güvenlik sorunu ile uğraşmak zorunda kaldı ve bunda büyük başarı sağladı. O'nu, Sivas'ta uğraştıran asıl konu, Sivas Kongresi olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, 3. Ordu Müfettişi olarak İstanbul'dan ayrılırken Anadolu'da kongreler yapılmasını kararlaştırmış; Amasya'da, Ulusal Bağımsızlık bayrağını açmış bulunuyordu. Kamuoyu oluşturması için Sivas'a gönderdiği Dr. Albay İbrahim Tali Bey Vali'ye, Mustafa Kemal Paşa'nın amaçlarından ve Millet'e olan güveninden söz etmişti.

Reşit Paşa anılarında, bu karşılaşmaya değindikten sonra, "İstanbul'dan gelen emirleri infaza çalışmakla beraber Mustafa Kemal Paşa'nın isteklerini yapanlara da ilişik etmekten uzak kalıyordum" demektedir.²

Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan Reşit Paşa'ya gönderdiği 22 Haziran 1919 tarihli genelgede: Vatanın parçalanması tehlikesinin açıkça belirdiği bir dönemde, miting ve gösterilerin ulusal amaca ulaşmak için yeterli olmadığına değinmiş, Kuvâ-yı Milliye'nin öneminden söz etmiştir. Vatanın kurtuluşuna kadar Anadolu'dan ve Ulus'un bağrından ayrılmayacağına; Milletin bir bireyi

1 **Sancak veya Liva**, Vilâyet ile Kaza arasında yönetsel bir kademe olup başında Mutasarrıf bulunurdu.

2 **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, Cevdet Y. Yularkıran, Muallim Ahmet Halit Kitapevi, İstanbul 1939.

Yazımıza, bu yapıttan yer yer alıntılar yapılmıştır.

olarak sonuna kadar çalışacağına ilişkin kararını bildirmiştir. Bu kararın tüm Anadolu'da yönetimin başında bulunan sorumlu ve değerli bütün arkadaşlarının ortak düşünce ve inancına dayanmakta olduğunu da bildirmiştir. Bu genelgeye Amasya Tamimi de eklenmiştir.

Reşit Paşa, Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesinin eline geçtiği gün İstanbul'dan, Dahiliye Nâzırı Ali Kemal imzasını taşıyan bir tel buyruğunu da almıştır. Bunda, "Mustafa Kemal Paşa'nın büyük bir asker ve olağanüstü yurtsever olmasına karşın, günün siyasetini aynı ölçüde bilmediği için yeni görevinde başarılı olamadığı, İngiliz olağanüstü temsilcisinin isteği ve üstelemesi üzerine görevinden alındığı; bundan sonra da yaptıkları ve yazdıkları ile kusurlarını ağırlaştırdığı belirtildikten sonra kendisinin görevine son verildiği bildirilmiş, hiçbir isteğine uyulmaması istenmiştir.

Mustafa Kemal Paşa'nın genelgesi ve Dâhiliye Nâzırı'nın telgrafı, Sivas Valisi Reşit Paşa'yı güç durumda bırakmıştır. Paşa, sözü edilen anılarında pek haklı olarak: "Örs ve çekiç arasında kalmış oluyordum!" demek; "Kanunun ve Vicdanın bana yüklediği vazifelerle meşgul oluyordum ve olmak istiyordum" diye eklemektedir.

Dâhiliye Nâzırı'nın 23 Haziran 1919 tarihli emri Sivas'a ulaşınca; İstanbul'a destek olanlar bundan cesaretlenmiş, taşkınlıklara başlamışlardı. Her yere, Mustafa Kemal Paşa'nın görevden uzaklaştırıldığını, tutuklanmasının gün meselesi olduğunu bildiren yazılar yapıştırılmıştı. Şehirde gözle görülür bir huzursuzluk egemendi. Bunda, Elazığ Valiliğine atandığı hâlde, Sivas'ı üs edinen emekli Kurmay Albay Ali Galip'in büyük payı vardı. Ayağının tozuyla Vali Reşit Paşa'yı ziyaret eden Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa'nın azlinden, hemen tutuklanıp İstanbul'a gönderilmesinden söz etmiş; Vali Paşa'nın "Ne hakla?" demesi üzerine taşkınlık belirtileri göstermiş ise de, yaşta ve yolda kendisinden büyük bir Vali'ye saygılı olma gereğini duymuştur.

Reşit Paşa, Ali Galip'e: "Fikrinize hiçbir suretle katılmıyorum" dedikten sonra: "Siz benim yerimde olsanız, Mustafa Kemal Paşa'yı tevkife teşebbüs eder miydiniz? sorusuna: "Tereddütsüz" yanıtını almıştır!..

26 Haziran 1919 günü Samsun'a, Ali Kemal'in Dâhiliye Nâzirliği'nden çekildiği haberi ulaşmıştır. Aynı gün Ali Galip, yanına Hürriyet ve İtilâf Fırkası Başkanı Halit Bey'i alarak tekrar Valiliğe gelmiştir. Amaçları çekilme haberi üzerine kesin bir bilgi edinmek, Sivas'a geldiği zaman, Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklaması için Vali'yi sıkıştırmaktı. Bu yüzden tartışmanın kızıştığı bir sırada, Reşit Paşa'ya bir telgraf sunuldu. Bunda, 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, Tokat'tan Sivas'a hareket ettiğini bildiriyordu.

Reşit Paşa: “Ben karşılamaya gideceğim. İsterseniz siz, Halit Bey’in temin edeceği kuvvetle kendisini tevkif ediniz” demiştir. Ali Galip’in buna yanıtı: “O’nunla Harput’ta (Elazığ) karşılaşırsaydık, dediğimi mutlaka yapardım. Lâkin burada sorumluluk size aittir.” şeklinde olmuştur.

Vali, Mustafa Kemal Paşa’yı, Numune Çiftliği’nde karşılamış, şehirdeki hazırlıkların tamamlanabilmesi için, burada bir süre dinlenmesi ricasında bulunmuştur. Fakat o, güvenlik düşüncesiyle hemen şehre hareketi uygun görmüş ve Vali Paşa’yı arabasına davet etmiştir. Vali, bunun Sivas’ta olası bir pusuya karşı bir önlem olarak alındığını öğrendiği zaman çok üzülmüştür. Valinin, Ali Galip ve Halit Beylere karşı yaptığı konuşmalardan ve olumlu tutumlarından haberi olan Mustafa Kemal Paşa, gülümseyerek şöyle demiştir: “İhtiyat iyi şeydir. Size de tavsiye ederim. Ve bu mâcerayı unutunuz.”

Sivas’ta büyük bir coşkuyla karşılanan Mustafa Kemal Paşa, arabasından inerken hemen Harput Valisi Ali Galip’in buldurulmasını istemiştir.

Paşa, huzuruna getirilen Ali Galip’i “silleden farkı olmayan kelimelerle” aşağıladıktan sonra “hayrete değer münasebetler düşürerek” gerekli uyarılarda bulunmuştur. “Şimdi, demiştir, gidin Harput’a mı gitmek, İstanbul’a mı dönmek lâzım olduğunu kararlaştırın. Yalnız şunu unutma ki, Anadolu’da sizin gibilerin ve efendilerinizin düdüğü artık ötmez!..”

Mustafa Kemal Paşa, Sivas’ta yapılacak işler üzerine ilgililere gereken tâlimatı verdikten sonra, hiç uyumadan geçirdiği bir gecenin sabahında 28 Haziran günü Erzurum’a hareket etmiştir.

Sivas Kongresi ’ni Önleme Girişimleri

Sivas’ta ulusal bir kongrenin toplanmasına ilişkin Amasya Genelgesi’ne karşı ilk resmî tepki İstanbul Hükûmeti’nden geldi. Bu konudaki duyumların doğruluk derecesi hakkında acele bilgi isteniyordu. Reşit Paşa, buna verdiği yanıtta: Sivas’ta eski mebusların davetiyle bir millî meclis kurulması hakkında bir girişim ve düşünce olmadığını; ancak, Vilâyât-ı Şarkîye Müdafaa-i Hukuku Milliye Cemiyeti’nin Erzurum Şubesi tarafından yapılan çağrı üzerine, doğu illerinin her şubesinde yapıldığı gibi, Sivas Şubesi’nce de iki delegenin seçilmiş olduğu, Erzurum Kongresi’nden sonra, gerekli görülürse Sivas’ta da böyle bir toplantı yapılması düşünüldüğünün anlaşıldığı bildirilmiştir.

23 Temmuz 1919 tarihinde Erzurum Kongresi toplanmış, Reşit Paşa, Sivas merkezinden iki delegenin kongreye katılmasına göz yummuştur.

Erzurum Kongresi’nin toplandığını öğrenen İstanbul Hükûmeti, Valiliklere ve Kolordu Komutanlıklarına gönderdiği telgraf ile Mustafa Kemal Paşa ile

Rauf Bey'in hemen tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesini istemiştir. Reşit Paşa, bu buyruğu yanıtsız bırakmayı uygun görmüştür. Fakat Ağustos ayı başında, memleketin çeşitli bölgelerinden Sivas Kongresi'ne katılacak delegelerin yola çıktıklarına ilişkin haberlerin yayılması üzerine, Reşit Paşa Dâhiliye Nezâreti'ne bir açıklama yapma zorunda kalmış, Nezâret'e 14 Ağustos günü şu telgrafi göndermiştir:

“Erzurum’da toplanan Mûdafaa-i Hukuku Milliye Kongresi’nin çalışmalarını bitirerek dağıldığını, Mustafa Kemal ve Rauf Bey’lerin Kongrece seçilen bir heyetle birlikte, bütün vilâyetler murahasalarının katılmalarıyla Sivas’ta açılması kararlaştırılan ikinci bir kongrede bulunmak için Erzurum’dan hareket etmek üzere bulunduklarını, diğer murahasaların da, Sivas’a hareket ettiklerini şimdi kesin bir şekilde öğrendim. Her ne kadar Mustafa Kemal Paşa ve Rauf Bey’lerin tutuklanması ve kongrenin engellenmesi emir buyrulmakta ise de, yüksek Nezâretçe meçhul olmayan zorunlu sebeplerden dolayı, Erzurum’da olduğu gibi, buna burada da muvaffak olunamayacağı anlaşıldığından; eğer şahsıma itimat buyrulursa, işi iyi idare ederek Sivas muhitinde Hükümetin isteğine aykırı ve memlekete zararlı bir neticenin ortaya çıkmaması için son derece gayret göstereceğimi arz ve bu konudaki emirlerinizi beklerim. Efendim.”

Reşit Paşa, 18 Ağustos günü, kendisini ziyaret eden Fransız Binbaşı Brûno (Brunot)nun, Sivas’ta bir kongrenin toplanmaması için kendisine yaptığı baskı ve önerileri, makine başında Mustafa Kemal Paşa’ya naklederek kongrenin, mümkünse, savunma olanakları daha fazla olan Erzurum veya Erzincan’da toplanmasını önermiş; bu konudaki buyruklarını öğrenmek istemiştir.

Mustafa Kemal Paşa, aynı gün Reşit Paşa’ya verdiği yanıtta, Fransız subayı Brûno’nun sözlerinin “Kurusıkı” olarak nitelenebileceğini kaydettikten sonra, bu konuda Temsilciler Kurulu kesin kararının gönderileceğini bildirmiştir. Reşit Paşa’nın buna verdiği yanıt: “Buyruklarınızı yerine getireceğimi bildirir, özel saygılarımı sunarım Efendim.” şeklinde sonuçlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, böylece beklediği cevabı almıştır.

Reşit Paşa, gönlü ve kafasıyla Mustafa Kemal Paşa’dan yanaydı. Ulusal Dava’ya inanmıştı. Fakat İstanbul Hükûmeti’ne açıkça karşı gelmek, görevinden olmak istemiyordu. İstanbul’a gönderdiği tel yazısında, Mustafa Kemal Paşa’yı tutuklama girişimlerinin, kesin olarak kan dökümüne neden olacağını, Sivas’ın İtilâf Devletlerinin işgâline yol açacağını, böyle bir olayın hukukî ve manevî sorumluluğunu üzerine alamayacağını bildiriyor; aksi hâlde görevden alınmasını veya yerinin değiştirilmesini istiyordu.

Sivas Kongresi

Reşit Paşa, Erzurum'dan gelmekte olan Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Kurulu'nun karşılanması konusunu uzun süre düşündükten sonra, 2 Eylül günü akşama doğru, Kongre'nin yapılacağı Lise kapısı önünde kendilerini karşıladı ve Vali Konağı'na döndü.

Akşam yemeğinden sonra, Mazhar Müfit (Kansu) ile baş başa kalan Paşa'nın: "Mütereddit olmasına rağmen, Reşit Paşa'nın daha çok bize taraftar olduğunu hissediyorum." demesi üzerine, Mazhar Müfit; "Reşit Paşa'yı Rumeli'den ve yakından tanıyorum. İttihat ve Terakki'nin faaliyete geçmesi sırasında, kendisi Serez Mutasarrıfı idi. Sultan Abdülhamid'e ilk telgrafi o çekmiştir. Bizden ayrılacağını ummam." yanıtını vermiştir.

Buna karşılık Paşa: "Bakalım, göreceğiz." demekle yetinmiştir.

Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919 Perşembe günü saat 15'de, Mustafa Kemal Paşa'nın başkanlığında çalışmaya başlamış ve 11 Eylül günü kapanmıştır. Kongrede, başlıca şu hususlar karara bağlanmıştır:

- İlk günlerde uzun tartışmalara yol açan Amerikan Mandacılığı konusu, Kongre Başkanı'nın kararlı tutumu sonucunda geri çevrilmiştir.
- Erzurum Kongresi'nde kabul edilen ilkeler, yurt ölçüsünde benimsenmiştir.
- Yurttaki bütün ulusal örgütler "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" adı altında birleştirilmiş; Temsil Kurulu'nun yurdun bütününi temsil ettiği ifade olunmuştur.
- Erzurum Kongresi'nce seçilen 9 kişilik Temsil Kurulu'na 6 üye daha eklenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Temsil Heyeti Başkanı olarak kalmış, yurdun bütünü için konuşma hakkını kazanmıştır.

Sivas Kongresi'nin devam ettiği günlerde, Elazığ Valisi Ali Galip olayı yeni boyutlar kazanmıştır. İstanbul gazeteleri Reşit Paşa'nın görevden alındığını, yerine Ali Galip'in atandığını yazmaya başlamışlardır. Sivas postahanesinde ele geçirilen belgelere göre, kendisine Sivas Valisi ve Kolordu Komutanı sıfatı verilmiştir. İstanbul'dan gönderilen emirler uyarınca Ali Galip Sivas İli'ni basacak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklayacaktır.

İstanbul Hükümeti'nin emirlerini uygulamak üzere, kuvvet toplamak amacıyla Malatya'ya gelen Elâzığ Valisi Ali Galip, Mustafa Kemal Paşa'nın aldığı önlemler sonucu 10 Eylül gecesi, Malatya'dan Haleb'e doğru kaçmak zorunda kalmıştır.

Olayları sürekli izleyen Mustafa Kemal Paşa, yanında bulunan Reşit Paşa'ya: "Haydi, demiştir, seni azleden ve yerine Ali Galip'i yollamak isteyen Nâzır Bey'e bir telgraf yaz da, yaptığının namussuzluk olduğunu anlat!.."

Reşit Paşa, 10 Eylül 1919 günü Dâhiliye Nezâreti'ne gönderdiği telgrafta: Nezâret ile Ali Galip arasında alınıp verilen telgrafların, Kongre Heyeti'nce ele geçirilerek Vilâyete iletildiğini; Ali Galip'e verilen görevlerle müslümanları birbirine kırdırma tertiplerinin şaşkınlık yarattığını bildirmiş; böyle haince girişimlerin başarıya ulaşacağına nasıl inanılabildiğini sormuştur. Vilâyette güvenin, dirlik ve düzenin egemen olduğunu; Kongre'yi dağıtmaya ve istenen tutuklamaları yapmaya olanak bulunmadığını; Nâzır'ın, mevki hırsıyla gerçekleri göremediğini, düşmanların ekmeklerine yağ sürüldüğünü açıklamıştır. Telgrafın sonunda Vali Paşa: "Bu hâl ve vaziyette bulunan bir Nâzır'a artık itimadım kalmadı!" demiş, bu konudaki sorumluluğun Nezâret'e ait olduğunu bildirmiştir.

Dâhiliye Nâzırı Adil Bey, aynı gün alınan telgrafında: Kongre'nin, İtilâf Devletleri üzerinde yaratacağı kötü tesirlerin, vatan ve milletin zararına olacağını daha önce bildirdiğini, buna rağmen siyasetin gereklerine aykırı hareketlerde ısrar edildiğini açıklıyor. Valilik telgrafını "uygunsuz" ve "yakışksız" buluyor ve kınıyordu. Sonunda, "Hamiyet'i Vatanîye"den nasibinin kimseden aşağı olmadığını kaydediyordu.

Reşit Paşa'nın, "Hayâsızlığın şaheserlerinden biri" olarak nitelendirdiği bu telgrafa, Mustafa Kemal Paşa, yeni bir yanıt verilmesini istedi. Reşit Paşa, yanıtında, görevden alındığına ilişkin Padişah buyruğunun "şâyânî itimat bir Nâzır" tarafından resmen tebliğ olunmasını, bundan sonra sorumluluk kabul edemeyeceğinden Vali vekâletinin kime bırakılacağını, yine o Nâzır tarafından bildirilmesini talep etti.

İstanbul ile Resmî Haberleşmenin Kesilmesi

Mustafa Kemal Paşa, Damat Ferit Paşa'nın çekilmeye zorlanması konusunda, Kolordu Komutanlarından yararlanmayı düşündü, metnini verdiği bir telgrafın Sadrazamlık Makamına çekilmesini istedi. Bunda, Padişah'a bazı önemli konuları arz etmek zorunluluğundan söz ediliyor; engel olunması durumunda, doğacak sorumluluğun kendisine ait olacağı bildiriliyordu.

Padişah'a sunulacak önemli konular: Namuslu kişilerden oluşan yeni bir Hükümet kurulması, sorumlular hakkında ivedilikle adaletli bir soruşturma yapılması ve âdil bir Hükümet'in kurulmasına değin, İstanbul Hükümeti ile hiçbir yazışma yapılmaması hususları idi.

Damat Ferit, Padişah ile istenen haberleşmeyi sağlamadığı gibi. Kolordu Komutanlarının telgraflarına da yanıt vermedi. Bunun üzerine, Mustafa Kemal Paşa, 11 Eylül günü Dâhiliye Nâzırı'na çok ağır bir telgraf yolladı. Telgraf şöyledir:

“Dâhiliye Nâzırı Adil Bey 'e,

Ulus'un, Padişah'ına düşünce ve dileklerinin bildirilmesine engel oluyorsunuz. Alçaklar, cana kıyıcılar! Düşmanlarla birlik olup Ulus 'a karşı haince düzenler kuruyorsunuz. Ulusun gücünü ve buyruğunu anlamaya gücünüz yetmeyeceğine kuşum yoktur. Fakat yurda ve ulusa karşı haincesine ve bütün gücünüzle uğraşacağınıza inanmak istemiyordum. Aklınızı başınıza toplayın.

Galip Bey ve yordakçıları gibi şaşkınlara, bönce ve kuruntuya dayanan sözlerine kapılarak ve Bay Novil gibi ulusumuz ve yurdumuz için dokuncalı olan yabancılara vicdanınızı satarak işlediğiniz alçaklıkların ulusça yükletilecek sorumluluğunu göz önünde tutunuz. Güvendiğiniz kişilerin ve kuvvetin sonunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla karşılaşmayı unutmayınız.

Mustafa Kemal ”

Sivas Kongresi, 11 Eylül günü son toplantısını yaptı. Görüşmeler sırasında, Ali Galip olayında, İstanbul Hükümeti'ne karşı takındığı tavır yüzünden Sivas Valisi Reşit Paşa'ya teşekkür edilmesine karar verildi.

Bütün çabalara karşın, Padişah ile haberleşme sağlanamadığından 11/12 Eylül gecesi, Ferit Paşa'ya Kongre adına gönderilen bir telgrafla son bir uyarıda daha bulunuldu. Bundan da bir sonuç alınamayınca, İstanbul ile her türlü telgraf ve posta haberleşme ve ulaştırmasının kesilmesine karar verilerek durum, bütün Valilik ve Komutanlıklara duyuruldu. Böylece, Sivas ihtilâlin ve kurtuluşun merkezi ve Mustafa Kemal Paşa da bunun söz götürmez lideri oluyordu.

Bu etkin eylemler sonunda, 30 Eylül akşamı, Damat Ferit Sadrazamlıktan çekildi. Yeni Hükümet, Ali Rıza Paşa tarafından kuruldu.

Damat Ferit Hükümeti, Reşit Paşa'yı görevinden aldığı hâlde, Mustafa Kemal Paşa, bu işlemi geçersiz saymıştı. Valiliklere ve Kolordu Komutanlıklarına bir telgraf göndererek bunun aynen Harbiye ve Dâhiliye Nâzırlıklarına çekilmesini istemişti. Bu telgrafta: Dâhiliye Nâzırı'nın haince davranışlarına alet olan Valilerin tutuklanarak askerî mahkemeye verilmeleri ve ulusal ülküye hizmetlerinden dolayı görevinden çıkarılan Sivas Valisi Reşit Paşa'nın bu görevde bırakılması; Bitlis eski Valisi Mazhar Müfit (Kansu) ile Van eski Valisi Haydar Beyler'in, açık bulunan illere hemen atanmaları isteniyordu.

3 Eylül 1919 tarihinden beri Sivas'ta bulunan Temsil Kurulu, 18 Aralık 1919 tarihinde Sivas'tan ayrıldı. Temsilciler Kurulu Başkanı Mustafa Kemal Paşa, Vilâyet sınırını geçerken Sivas Valisi Reşit Paşa'yı, şu telgrafla onurlandırdı:

“ Vilâyetiniz hududunu geçerken Sivas 'ta, hakkımızda göstermiş olduğunuz konukseverliğe ve değerli yardımlara bir kere daha minnet ve duygularımızı iletmeyi görev sayarak hep birlikte saygılarımızı sunarız. ”

*

Reşit Paşa'nın eşi Melek Reşit Hanım da, Sivas'ta kurduğu ve başkanlığını yaptığı “Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti” yoluyla ulusal davaya değerli katkılarda bulunmuştur.

Cemiyet Padişah'a, Sadrazam'a, Dâhiliye Nâzırı'na ve İstanbul'daki işgalci devletlerin temsilcilerine telgraflar çekerek protestolarda bulunmuştur.

Cemiyet ayrıca, askeri ihtiyaçlar için para, giyecek ve yiyecek için yardım kampanyaları düzenlemiş, kayda değer başarılar sağlamıştır. Cemiyet Temsil Kurulu ile kurduğu sıkı ilişkiyi Ankara Hükümeti ile de sürdürmüştü; Mustafa Kemal Paşa'nın yazılı takdirlerini kazanmıştır.

Sivas'tan Sonra

Reşit Paşa, sağlığından şikâyetle başlamıştı. Sivas'ın sert iklimi, kendisine yaramıyordu. Başka bir İl'e verilmesini istediğinden ikinci kez Kastamonu İl'ine atandı. Bu görevde iken sağlık nedeniyle Ağustos 1921'de emekliye ayrıldı.

Bir süre İnebolu'da oturduktan sonra Aralık 1922'de İstanbul'a gitti. 14 Nisan 1924'de orada Hakk'ın rahmetine kavuştu.

Reşit Paşa, 4. Rütbe'den Osmanî, 3. Rütbe'den Mecidî Nişanlarına sahiptir.

Sivas İlkokullarından biri “Vali Reşit Paşa” adını taşımaktadır.

Reşit Paşa, kalabalık ailesini maaşıyla kıt kanaat geçindirebilmişti. Ölümünden sonra 1927 yılında Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın ilgisi üzerine Vatanî Hizmet Tertibi'nden eşine ve çocuklarına maaş bağlanmıştır.

*

Yukarıdan beri açıklandığı gibi Reşit Paşa, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın bunalımlı günlerinde ve koşullarında başarıyla görev yapmış; Mustafa Kemal Paşa'nın takdirini kazanmış, kurtuluş tarihimizde seçkin bir yer edinmiştir.

Başta Atatürk olmak üzere, Sivas Kongresi yaratıcılarını saygıyla, şükranla anıyoruz...

KAYNAKÇA

- Cevdet R. Yularkıran, **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, İstanbul, 1939.
- Vehbi Cem Aşkun, **Sivas Kongresi**, Sivas, 1954.
- Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam**, İstanbul, 1964.
- H. İzzet Dinamo, **Kutsal İsyan**, İstanbul 1966.
- Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**.
- Kâmil Erdaha, **Millî Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler**.
- Cemal Kutay, **Türkiye İstiklâl ve Hürriyet Mücadeleleri Tarihi**, cilt-19.
- Türk Dil Kurumu, **Nutuk**, Ankara 1978.
100. Yıl Komitesi, **Atatürk Sivas'ta**, Sivas 1981.
- Sabahattin Selek, **Millî Mücadele**, İstanbul 1962.
- Fahri Belen, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara 1983.
- Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, Ankara 1986.
- Prof. Bekir Sıtkı Baykal, **Millî Mücadele'de Anadolu Kadınları, Müdafaa-i Vatan Cemiyeti**, Ankara 1986.
- Reşit Paşa'nın Kızı Nimet Paşakay'ın 10.2.1989 tarihli mektubu.

VİLÂYÂT-I ŞARKİYYE VALİLERİNİN ERZURUM KONGRESİ KARŞISINDA TAVIRLARI

Ömer TORAMAN
Elazığ Vali Yardımcısı

I. Giriş

Erzurum Kongresi öncesinde ve sırasında, taşradaki askeri ve mülki yöneticilerin tavırları milli mücadele fikrinin olgunlaşıp, gelişmesinde şüphesiz önemli bir rol oynamıştır. Ancak idarenin başı olan valilerin tavırları her zaman olumlu olmadı, hatta bazı valiler milli mücadele hareketini etkisiz kılmak için ciddi teşebbüsler içinde yer aldılar. Valilerin takındığı bu müspet ve menfi tavırları etkileyen faktörler nelerdi ve Kongreyi nasıl etkilemişti?

1919 yılı itibariyle Osmanlı İmparatorluğu'nun idari taksimatı; vilayet, liva, kaza, nahiye ve karye şeklindedir. Bu idari birimlerin yöneticileri ise sırasıyla vali, mutasarrıf, kaymakam, müdür ve muhtardır. Livalar; vilayetlere bağlı “mülhak livalar” ile doğrudan doğruya Dâhiliye Nezaretine bağlı “müstakil livalar” diye iki şekildedir. Liva yanında, “sancak” tabiri de kullanılmaya devam etmiştir.

“Vilâyât-ı Şarkıyye” ile Sivas, Erzurum, Bitlis, Diyarbakır, Van ve Mamure't-ül Aziz kast edilmektedir. Bunlara “vilâyât-ı sitte” yani “altı vilayet” de denilmektedir.

Tablo: Vilâyât-ı Şarkıyye (vilâyât-ı Site; altı vilayet)¹:

-
- * Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü tarafından 23-26 Temmuz 2002 tarihinde Erzurum'da düzenlenen 23 Temmuz Erzurum Kongresi ve Kurtuluştan Günümüze Erzurum I. Uluslararası Sempozyumu'na sunulan tebliğ.
- 1 Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, defa 64, Hicri 1326. Kamil Erdeha, 1914 yılı nüfus istatistikleri ile Birinci Büyük Millet Meclisi tutanaklarından yararlanarak hazırladığı listede farklı olarak: Erzurum'a bağlı Hınıs Livasına yer vermezken. Diyarbakır'a bağlı olarak Siverek Livasına yer vermektedir. Bkz, Kâmil Erdeha, Milli Mücadelede Vilâyetler ve Valiler. Remzi Kitapevi, İstanbul 1975, ss.42-44. Kongreye iştirak eden Trabzon Vilayeti ise, Trabzon (8), Canik (5), Lâzistan (2), Gümüşhâne (3) livalarından meydana geliyordu. Erzincan ve Canik livaları, müstakil livadır. Bugünkü Kars ve Ardahan ise Osmanlı toprakları dışında idi ve Batum'la birlikte Elviye-i Selase yani “üç liva” diye anılıyordu. Bunlar 1878 Berlin Antlaşması ile Ruslara terk edilmişti. 3 Mart 1918 Brest-Litovsk Antlaşması ile Ruslar'ın

Sıra	Vilayet	Livalar ²
1	Sivas	Sivas (14), Amasya (2), Kara-hisar-ı Şarkî (4), Tokad 3)
2	Erzurum	Erzurum (7), Erzincan (4), Bayezid (4), Hınıs
3	Bitlis	Bitlis (3), Muş (4), Siird (4), Gene (2)
4	Van	Van (5), Hakkâri (4)
5	Mamure't-ül Aziz ³	Mamure't-ül Aziz (5), Malatya (4), Dersim (5)
6	Diyarbakır ⁴	Diyarbakır (5), Mardin (4), Ergâni Madeni (2)

30 Ekim 1918 tarihli Mondros Mütarekesinde bu vilayetlerin gerek görüldüğünde işgal edilebileceğine dair hüküm bulunmakta idi.⁵ Bu vilayetlerde bir Ermeni devleti kurulacağı endişesi hâkimdi. Bölgede bağımsız bir Kürdistan oluşturma yönünde de özellikle İngilizler gayret sarf etmekteydi.⁶ Bu yörelerde Rum ve Ermeni çetelerinin asayiş bozucu hareketlerinin, bu vilayetlerin İtilaf Devletlerince işgal edilmesine yol açacağından endişe ediliyordu. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali bu endişeleri iyice körükledi.

M. Kemal Paşa, 3. Ordu Müfettişliği yetki ve sorumluluk sahasını Nutuk'ta şu şekilde ifade etmektedir⁷. Askeri yönden; doğrudan doğruya emri altında

Harbi bırakması üzerine, Türk Ordusu taarruza geçerek kaybettiği yerleri geri aldı; 1914 sınırını da geçerek Baktı'ye kadar ilerledi. Bunun üzerine 7 Zilhicce 1336 H. (14 Eylül 1334 R./ 14 Eylül 1918 M.) tarihli Kanun-u Muvakkat ile üç sancak ve mülhakatında Batum ve Kars Livalarından ibaret Batum Vilayeti kuruldu. 30 Ekim 1918 tarihinde yapılan Mondros Mütarekesi ile Türk Ordusu 1914 hududuna çekildi. Batum'u önce İngilizler ardından Gürcüler. Kars'ı Ermeniler. Ardahan'ı Gürcüler işgal ettiler. Kurtuluş Savaşında Doğu Harekâtı sonucunda üç sancak tekrar geri alındı. 19 Mart 1921 tarihli Türkiye- Rusya dostluk antlaşması ile Batum Ruslara bırakıldı. Bizde kalan kısımlarında ise 3 Zilkade 1339 H. (7 Temmuz 1337 R./ 7 Temmuz 1921 M.) tarih ve 133 sayılı kanunla Artvin, Ardahan ve Kars müstakil Livaları kuruldu. Bkz., Mefahir Behlülil, İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde İllerimiz, İstanbul 1992, s. 157.

2 Parantez içindeki rakamlar kaza sayısını göstermektedir.

3 Mamure't-ül Aziz Vilayetinin adı XIX. Yüzyılın ikinci yarısına kadar Harput'tur. Bu tarihlerde şehrin yeri değişmiş ve "Mezre" denilen muhite kademeli olarak taşınmıştır. Dönemin Padişahı Sultan Abdülaziz'e izafeten Mamure't-ül Aziz diye, yani Sultan Abdülaziz tarafından mamur edilmiş yer manasına, isimlendirilmiştir. Yazılışında ve söylenişindeki zorluklar nedeniyle halk arasında ve kısmen de olsa resmi yazışmalarda "Elaziz" olarak kullanılmıştır. Yine bu dönemde Harput adı da kullanılmaya devam etmiştir.

4 Diyarbakır ismi, 1937 yılında Diyarbakır olarak değiştirildi.

5 Mütarekenin 24.maddesi: "Vilayât-ı Sitte'de iğtişâş (karışıklık) zuhurunda mezkur vilayetlerin herhangi bir kısmını işgal hakkını İtilâf Devletleri muhafaza ederler" şeklindeydi.

6 Bkz. M. Kemal Öke, **İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri (1919)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988.

7 M. Kemal Atatürk, **Nutuk**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989, s.6.

bulunan Sivas'taki 3.Kolordu⁸ ve Erzurum'daki 15.Kolordu⁹ ile müfettişlik mıntikasına mücavir bulunan askeri birliklerdir ki bunlar, Ankara'daki 20.Kolordu ve bunun mensup olduğu müfettişlik sahası ve doğrudan İstanbul'a bağlı Diyarbakır'daki 13.Kolordu'dur¹⁰. İdari yönden; 3. Ordu Müfettişliği mıntikasında bulunan vilayetler ile bu mıntikalara mücavir bulunan vilayetler "rüesa-yı memurin-i mülkiyesi"dir.

Müfettişliğin görev ve yetkilerini belirleyen Talimat'a göre, Müfettişlikçe verilecek emirleri doğrudan doğruya yerine getirecek olan vilayetler Trabzon, Erzurum, Sivas, Van'dır. Müfettişlik hududuna mücavir ve Müfettişlikçe verilecek emirleri dikkate alacak olan vilayetler ise Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara, Kastamonu'dur.¹¹

Görüldüğü gibi, Vilâyât-ı Şarkıyye hem askeri, hem de idari yönden M. Kemal Paşa'nın sorumluluk sahası içerisinde kalıyordu. M. Kemal Paşa bu vilayet valileri ile doğrudan yazışabiliyor ve emir verebiliyordu.

II. Erzurum Kongresi Öncesinde ve Sırasında Vilâyât-ı Şarkıyye Valileri

Damat Ferit Paşa Hükümeti işbaşına geldiğinde, İttihat ve Terakki yanlısı bazı valileri hemen görevden almış ve boş bulunan valiliklerle birlikte buralara, kendisine yakın valiler atamıştır.¹²

M. Kemal Paşa Samsun'a çıktığında, Sivas Valiliği'ne Kadı Hasbi Efendi vekâlet ediyordu.¹³ 13 Mayıs 1919'da Sivas Valiliği'ne Mehmed Reşid Paşa atandı. M. Reşid Paşa; Selanik Maarif Müdürü iken İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne girmişti.¹⁴ Meşrutiyet sonrası kurulan Hükümet tarafından valiliğe terfi ettirilmişti. 1916 yılında Ergani Mebusu olarak girdiği Meclis-i Mebusan'ın 21 Aralık 1918 tarihinde dağılmasını müteakip, açıkta kaldı.

8 3.Kolordu'ya bağlı birlikler; Amasya'da 5.Kafkas Fırkası, Samsun'daki 15.Fırka.

9 15.Kolordu'ya bağlı birlikler; Erzurum'daki 9.Fırka, Trabzon'daki 3.Fırka, Hasankale'deki 12. Fırka, Bayazıt'daki 11.Fırka.

10 13. Kolordu'ya bağlı birlikler; Siirt'deki 2.Fırka, Mardin'deki 5.Fırka.

11 Genelkurmay Başkanlığı, Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler, ATASE Yayınları, Ankara 1999, ss.22-23.

12 Erdeha, s. 121.

13 Erdeha, s.77.

14 Meşrutiyet arafesinde Serez Mutasarrıfı iken Sultan II. Abdülhamit'e çektiği "...24 saat zarfında Meşrutiyet ilan edilmediği ve Kanun-ı Esasi yürürlüğe konulmadığı takdirde Serez Sancağının Veliht Reşat Efendiye biat edeceği..." şeklindeki telgrafları ile ün kazanmıştı. Ali Çankaya, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.III, Ankara 1969, s.315.

İstanbul'da maddi sıkıntılar içerisinde iken İtilâf ve Hürriyet Fırkasına yakın bazı tanıdıkları aracılığı ile Sivas Valiliği'ne tayin edildi.¹⁵ 28 Ağustos 1919'da azledilerek yerine Elazığ Valisi Ali Galip Bey atandı ise de kendisine tebliğ Sivas Kongresi'nden sonra yapıldı. Sivas Kongresi'nde alınan "Milli Hareket'e yardım ettiklerinden dolayı azledilenler, me'muriyetlerine iade olunmalıdır" hükmü gereği vazifesinden ayrıldı.

Vekâletle idare edilen bir diğer doğu vilayeti de Diyarbakır'dı. Mustafa Nadir Bey, 17 Ocak 1918 tarihinden beri valiliğe vekâlet ediyordu. Damat Ferit Paşa Hükümeti, Diyarbakır Valiliği'ne, Beyoğlu Mutasarrıfı Faik Ali Bey'i¹⁶ atadı. Faik Ali Bey, 5 Temmuz 1919'da Diyarbakır'da göreve başlamış ve 14 Ocak 1920 tarihinde istifa edene kadar görevini sürdürmüştür.¹⁷

Elazığ Valiliğini ise 1917 yılından itibaren Vali Ali Seydi Bey yürütmekteydi. Ali Seydi Bey İttihat ve Terakki Hükümetince atanmıştı. 3 Mayıs 1919'da görevinden alınarak yerine Ali Galip Bey atandı. Ali Galip Bey, Kayseri'nin Feyzioğulları ailesindendi. Kurmay yarbay rütbesindeyken, 14 Nisan 1911'de (İttihat Terakki düşmanlığı sebebiyle Enver Paşa tarafından) emekliliğe sevk edilmiştir. 5 Nisan 1912'de Meclis-i Mebusan'a Kayseri Mebusu olarak girmişti.¹⁸ Ali Seydi Bey'e Haziran başlarında tebligat yapıldığında, yerine vilayet erkânından Hulusi Bey'i vekil bırakarak, hemen Elazığ'dan ayrıldı. Ali Galip Bey ise 6 Temmuz 1919'da Elazığ'a gelerek göreve başladı.¹⁹

Bitlis Valisi Mazhar Müfit Bey, 11 Nisan 1918 tarihinde atanmıştı.²⁰ Koyu bir İttihat ve Terakki Fırkası yanlısıydı. 3 Mayıs 1919'da valilikten azledildi. Ermeni tehcirinden dolayı suçlanmış ve tutuklanması için Elazığ ve Diyarbakır Valiliklerine talimat verilmişti. Mülkiye'den sınıf arkadaşı olan Elazığ Valisi Ali Seydi Bey'den aldığı 2 Haziran 1919 tarihli telgrafla durumu öğrenmiş ve

15 Erdeha, s.78.

16 Kendisi de Diyarbakırlı olan Faik Ali Bey, ünlü şair Süleyman Nazif in küçük kardeşidir. Süleyman Nazif, İstanbul'da Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-i Milliye Cemiyeti'nin de kurucularındandır.

17 Çankaya, ss.880-881; Erdeha, s. 147 ve s. 153.

18 Çankaya, s.317; Öke, s.88. Ali Galip hakkında detaylı bilgi için bkz. **Deniz Bilgen, Milli Mücadele'de Ali Galip Meselesi**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erzurum 1990.

19 Erdeha, ss. 118-119.

20 Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, C.I, TTK, Ankara 1986, s.3. Ali Çankaya, Mazhar Müfit Bey'in Ocak 1919'da Bitlis Valiliği'ne atandığını yazmaktadır. Kamil Erdeha ise 18 Nisan 1918 tarihini vermektedir. Karşılaştırınız, Çankaya, s.478.; Erdeha, s. 158.

13 Haziran 1919'da Bitlis'ten ayrılmıştır. Azerbaycan'a gitmek üzere Erzurum'a gelmiş, ancak burada M. Kemal Paşa ile fikir teatisinde bulunmasıyla bu fikrinden vazgeçmiştir. Mazhar Müfit Bey'in yerine atanan Ziya Paşa ise oldukça yaşlı olduğundan, Temmuz 1919'da yaklaşık 20-25 gün Bitlis'te kaldıktan sonra, daha fazla dayanamayarak görevinden ayrılmış ve İstanbul'a dönmüştür.²¹

Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından Mayıs 1919 tarihi itibarıyla valisi değiştirilmeyen iki doğu vilayeti vardı. Bunlar; Erzurum ve Van vilayetleriydi.

Erzurum Valiliği görevini 10 Mayıs 1918 tarihinden itibaren Ahmed Münir Bey yürütmekteydi.²² Erzurum Kongresi'ne engel olmadığı, bilakis yardım ettiği gerekçesi ile 24 Haziran 1919'da azledildi.²³ M. Kemal Paşa'nın emri üzerine bir müddet daha Erzurum'da kaldı.²⁴ M. Kemal Paşa'nın Erzurum'a gelişi (3 Temmuz) ile birlikte yanında yer aldı ise de mazeret göstererek fiili görev almak istemedi. Müteakiben Vali Vekilliğini Kadı Mehmet Hurşit Efendi yürüttü ise de Ahmed Münir Bey bir müddet daha Erzurum'dan ayrılmadı. İstanbul Hükümetince Vali Münir Bey'in yerine Ahmed Reşid Paşa atanmıştı. Aynı tarihte Van Valiliğine atanan Mithat Bey'le birlikte 8 Ağustos 1919'da Padişah tarafından kabul edildiler. İstanbul Hükümeti Erzurum ve Van'a kendi sözlerini dinleyecek valiler tayin etmişti. Valilerin İstanbul'dan Trabzon'a hareketlerini öğrenen M. Kemal Paşa'nın emri üzerine Mithat Bey Trabzon'da tutulurken, Ahmed Reşid Paşa'nın, Erzurum'a gelişine, İstanbul Hükümetinin kararları hakkında bilgi alınabileceği de düşünülerek, engel olunmamıştı. Ahmed Reşid Paşa 26 Ağustos 1919'da Erzurum'a geldi.²⁵ Ancak Hükümetin beklentisinin aksine Ahmed Reşid Paşa da milli mücadele hareketinin içinde yer aldı. Bunun üzerine Ahmed Reşid Paşa, "...ayaklanmış kişilerle işbirliği yaparak Hükümet emirlerine uymaktan saptığı..." gerekçesi ile, 10 Ağustos 1920'de azledildi.²⁶

21 Kansu, ss. 14-15; Çankaya, s.478; Erdeha, ss. 158-163.

22 Ali Çankaya, Ahmed Münir Bey'in Erzurum valiliğine başlayış tarihi olarak Nisan 1919'u vermektedir. Kamil Erdeha ise 1967 Erzurum İl Yıllığına dayanarak, 10 Mayıs 1918 tarihini vermektedir. Bu ikinci tarihi doğru olarak kabul etmek gerek; zira Damat Ferit Hükümeti 4 Mart 1919'da göreve başlamıştı ve Mayıs ayında yapılan vali atamalarında Erzurum Valiliği bulunmuyordu. Karşılaştırınız Çankaya, s.634; Erdeha, s.50.

23 Çankaya, s.634.

24 Nutuk, s.29.

25 Erdeha, s.60.

26 Erdeha, s.65. Ali Çankaya yılı yanlış olarak 1919 olarak vermektedir. Bkz. Çankaya, s.263.

Erzincan Müstakil Livası Mutasarrıfı ise Mehmet Eşref Bey'dir. M. Kemal Paşa'nın samimi çıkışları Eşref Bey'in de Milli Mücadele lehinde çalışmasını sağlamıştır.²⁷

Aralık 1918'den beri Van Valiliği görevini yürüten Haydar Hilmi Bey, Milli Mücadele'ye taraftarlık ettiği gerekçesi ile Haziran 1919'da azledildi.²⁸ Haydar Hilmi Bey, Van temsilcilerinin Erzurum Kongresi'ne katılmalarına göz yummuş ve İngilizlerin Kürt ayaklanması için yaptıkları girişimleri engelleme yönünde gayret sarf etmişti. Yerine atanan Mithat Bey, M. Kemal Paşa'nın talimatı ile bir müddet daha Trabzon'da tutuldu. 3 Eylül 1919'da Erzurum'a gelebildi. Buradan ancak 18 Eylül 1919'da Van'a hareket edebildi. Van Valiliğinden 1920 yılı Temmuz sonlarında ayrıldı.²⁹

III. Vilâyet-i Şarkıyye Müdâfa'a-i Hukuukî Milliye Cem'iyeti'nin Doğu İllerinde Teşkilatlanması

Erzurum Kongresinden önce yalnızca Erzurum, Sivas ve Elazığ'da Vilâyet-i Şarkıyye Müdâfa'a-i Hukuukî Milliye Cem'iyeti'nin birer şubesi oluşturulmuştu. Diyarbakır, Van ve Bitlis'te cemiyet kurulmamıştı.³⁰ İstanbul dışındaki ilk kuruluş 10 Mart 1919 tarihinde Erzurum'da gerçekleşti.³¹ Daha sonra 12 Mart'ta Elazığ'da, Nisan ayında Sivas Vilayet merkezi ile sancaklarında Cemiyetin şubeleri açıldı.³² Trabzon'da da Muhâfaza-i Hukuk-ı Milliye Cem'iyeti teşkilatlanmıştır.

M. Kemal Paşa, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkilatlanmasına büyük önem vermekteydi. Bu teşkilatlanmanın Doğu İllerindeki durumunu tespit için Diyarbakır, Erzurum, Van, Bitlis, Elazığ, Sivas Vilayetlerine, Erzincan, Kayseri Müstakil Mutasarrıflığına 1 Haziran 1919'da telgraflar çekti. Elazığ Vali

27 Erdal Aydoğan, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000, s.70.

28 Çankaya, s.815.

29 Erdeha, ss. 166-171.

30 Cevat Dursunoğlu, **Milli Mücadele'de Erzurum**, İstanbul 1998. s.43; Haluk Selvi, **Milli Mücadelede Erzurum (1918-1923)**, Ankara 2000, s. 121.

31 M.Fahrettin Kızıoğlu, **Bütünöyle Erzurum Kongresi**, C.I, Ankara 1993, ss. 12-13.

32 Abdülhalük M. Çay. Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvayı Milliye Hareketleri**, Ankara 1990, s. 13.

33 Telgrafda: "Vilayati Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin vilayet merkezleriyle livalarında ve mülhakatında teşkilatı var mıdır? Belli başlı müessis ve mümessilleri kimlerdir? Civar vilayetlerdeki teşkilatı ile haizi irtibat ve muhabere midir? Başka cemiyet var mıdır? Bittahkik iş'arına inayetlerini rica ederim." denilmektedir. M. Kemal Atatürk, **Nutuk**, C.III Vesikalar, Milli Eğitim Bakanlığı. İstanbul 1967, C.III, s.901.

Vekili Hulusi Bey den aldığı 18 Haziran 1919 tarihli cevapta³⁴: “Vilayat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin burada bir şubesi mevcut olup ve mütehayyızını memleket ve eşraf bu sıra Erzurum, Sivas, Diyarbakir ile muhabere etmektedir. Bundan başka İtilaf ve Hürriyet, Sulh ve Selamet Fırkalarıyle Kürdistan Teali Cemiyetinin birer şubeleri ve Muallimin Cemiyeti namıyla da ayrıca teşekkül etmiş bir cemiyet bulunduğu maruzdur.” denilmektedir.

Diyarbakır Vali Vekili Mustafa Bey’den aldığı 8 Haziran 1919 tarihli cevapta³⁵; Vilâyat-ı Şarkıye Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti’nin teşekkül etmediğini öğrenmiştir. Bu cevap üzerine 15 Haziran 1919 tarihinde tekrar Diyarbakır’a çektiği telgrafta³⁶: “...Diyarbakir ve mülhakatında da Müdafaa-i Hukuk-u Milliye ve Reddi İlhak Cemiyetlerinin teşekkül ve teessüsüne delalet buyurulmasını ehemmiyetle tavsiye eylerim...” demektedir.

Kongreden yalnızca beş gün önce Diyarbakır’da Müftü Hacı İbrahim Efendinin başkanlığı altında Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti kurulmuştur.³⁷

IV. Erzurum Kongresi’ne Kadar M. Kemal Paşa İle Hükümet Arasındaki İlişkiler ve Valilerin Tavırları

Mustafa Kemal Paşa’nın Anadolu’ya gönderilmesinden rahatsızlık duyan İngiltere, temsilcileri aracılığı ile M. Kemal Paşa’nın İstanbul’a geri çağırılması için zaman zaman Hükümet nezninde teşebbüslerde bulundu. Bu teşebbüslerin de bir neticesi olarak, M. Kemal Paşa Harbiye Nezareti tarafından 8 Haziran 1919 tarihinde İstanbul’a çağırıldı. Ancak M. Kemal Paşa zaman kazanmak için çeşitli bahaneler ileri sürmüştü, Hükümeti oyalamaya çalışmıştır.³⁸

Diğer yandan, M. Kemal Paşa Amasya’ya geçmiş ve Anadolu’daki komutanlarla³⁹ bir araya gelerek, milli mücadelenin alenen ilanı sayılabilecek Amasya Genelge’sini 22 Haziran 1919’da yayınlamıştır.⁴⁰ Genelge ile 10 Temmuz’da Erzurum’da toplanacak Kongreyi müteakiben Sivas’ta milli bir kongrenin toplanması kararlaştırılmıştı.

Genelge komutanlıklara ve valiliklere bildirildi. M. Kemal Paşa tarafından Sivas Valisi Reşit Paşa’ya hitaben yazılan telgrafta; kongrenin toplanabilmesi

34 Nutuk, C.III, ss.901-902.

35 Nutuk, C.III, ss.903-904.

36 Nutuk, C.III, ss.904-905.

37 Dursunoğlu, s.91.

38 Aydoğan, s.98.

39 Bu görüşmelerde bulunan tek sivil yönetici Canik Mutasarrıfı Hamit Bey’dir.

40 Genelgenin hazırlık çalışmaları için bkz. Aydoğan, ss.98-106.

için, "...Zat-ı Devletleri gibi vatanseverler ve söz sahibi mütefekkilere teveccüh eden fedakârlık bilhassa büyüktür." diyerek, beklentisini dile getirmiştir. Aynı telgrafta; milli gaye ve kurtuluş gerçekleşinceye kadar, kendisinin, Anadolu'dan ve Sine-i Milletten ayrılmayacağına, sonuna kadar milletin bir ferdi gibi çalışacağına, Millete karşı mukaddesatı adına söz verdiğini beyan etmektedir. Bu kararının, "...umum Anadolu'da Devlet idare eden mesul ve kıymetdar umum arkadaşlarının müşterek içtihad ve kanaatına istinat etmekte olduğunu..." söylemektedir.⁴¹ Ancak bölgedeki valiler M. Kemal Paşa'ya beklediği desteği vermekte aynı kararlılığı gösteremediler.

İstanbul Hükümeti M. Kemal Paşa'nın emirlerine riayet eden valileri görevden alarak M. Kemal Paşa'yı zayıflatmak istemişse de, M. Kemal Paşa tarafından 23 Haziran 1919 tarihinde K. Karabekir Paşa'ya gönderilen şifre telgrafta; "...mevkiinden çektirilecek bir vali veya mutasarrıf hiçbir veçhile başkasına tevdi-i umur etmeyecek ve bidayeten vekâletle idare-i umur etmesi..." istenerek bu plan etkisiz kılınmıştır.⁴² Nitekim Erzurum Valisi Münir Bey görevden azledilmiş, M. Kemal Paşa'nın talimatı üzerine kendisi gelinceye kadar Erzurum'dan ayrılmaması, bu arada Erzurum'da bulunan Bitlis eski Valisi Mazhar Beyin de beklemesi istenmiştir. M. Kemal Paşa, Harbiye Nezaretine çektiği telgrafta, Vali Münir Bey için şunları söylemektedir: "Erzurum Valisi olan zât, bugün Ermenistan'a karşı cephe almış olan Erzurum Vilayeti'nin halini iyice tanımış, ahlak-ı kamiliye de mazhar çalışkan bir zât olduğu, şimdiye kadar hiçbir taraftan adem-i memnuniyet işitmek ve bilakis vatanperver namuskâr olduğunu işitmekle anlıyorum... Erzurum Valisi'nin istifası bile vaki ise kabul buyurulmamasını ehemmiyet-i mahsusa ile arzeylerim."⁴³

Amasya Genelge'sinin yayınlandığı günlerde, İstanbul Hükümeti M. Kemal Paşa'yı görevden almayı kararlaştırmıştı. Meclis-i Vükela'nın 23 Haziran 1919 tarihli toplantısında alınan bu kararın gereğinin yapılması Dâhiliye Nezaretinden istenmişti. Dâhiliye Nazırı Ali Kemal Bey milli mücadeleye karşı ilk muhalif beyanı yayınladı. Valiliklere gönderilen talimatta; M. Kemal Paşa'nın verilen görevleri yerine getiremediği, İngiliz Olağanüstü Temsilcisinin isteği üzerine görevden alındığını, İstanbul'a getirilmesinin Harbiye Nazırlığını ilgilendiren bir görev olduğu, ancak, valilerin kendisiyle hiçbir resmi işleme girişmemesi ve Hükümet işleriyle ilgili hiçbir isteğinin yerine getirilmemesi istenmekteydi.⁴⁴

41 Erdeha, ss.79-80.

42 Kazım Karabekir, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul 1990, s.53.

43 Aydoğan, s. 116.

44 Erdeha, s.80.

M. Kemal Paşa'nın 22 Haziran tarihli Genelgesi ile Dahiliye Nazırı Ali Kemal'in 23 Haziran tarihli genelgesi valileri zor durumda bırakmıştı.⁴⁵ Hükümet M. Kemal Paşa'nın azledildiğini bildirirken; M. Kemal Paşa Müfettişlik görevine devam ediyordu. Gerçi M. Kemal Paşa'nın azlinde yetki problemleri vardı: zira Padişah İradesi alınmamıştı. M. Kemal Paşa, vali ve mutasarrıflara gönderdiği telgraflarda; Dâhiliye Nazırı'nın bu kararını tanımadığını, Ali Kemal'in tamimini tatbik etmek isteyenlere kesinlikle müsaade etmeyeceğini belirtiyordu.⁴⁶ M. Kemal Paşa'nın bu emrine uyan Sivas Valisi Reşit Paşa, Dahiliye Nazırı Ali Kemal imzası ile gelen ve Mustafa Kemal'in azledildiğini bildiren telgrafi vilayete bağlı sancak mutasarrıflıklarına ve kaza kaymakamlıklarına tamim etmemiştir.⁴⁷

Bu arada Erzurum Kongresinin toplanmasını engellemek için, Dâhiliye Nazırı Kemal imzası ile Erzurum Vali Vekili Kadı Efendiye gönderilen 25 Haziran 1919 tarihli emirde "Memurların siyaset ile iştigalleri katiyen memnu olduğu için kongrelerle ve cemiyetlerle meşgul olanların mesul tutulacakların mektubcu efendiye ihdârı ve bu işlerde talimat-ı sabıkaya tevfiğ-i hareket edilmesi ehemmiyetle tavsiye olunur" denilmektedir.⁴⁸

Böylesi belirsiz bir ortamda, 27 Haziran 1919 tarihinde M. Kemal Paşa Sivas'a gelmişti. M. Kemal Paşa azledildiğini Sivas'ta öğrendi. Bu yeni durum karşısında valilerin tavırlarının ne olacağı önemli idi. Sivas Valisi Reşit Paşa'nın ihtiyatlı tutumu her ne kadar tehlike arz etmiyordusa da Sivas'ta bulunan Elazığ Valisi Ali Galip'in tavrı aksi istikamette idi. Nitekim Ali Galip, M. Kemal Paşa'nın azledildiğini, Sivas'a gelince tutuklanması ve İstanbul'a gönderilmesi gerektiği yönündeki telkinlerine karşılık. Vali Reşit Paşa tarafından terslenmiştir. M. Kemal Paşa kendisi ve millî mücadele hakkındaki olumsuz düşüncelerini bildiği Ali Galip Bey'i Sivas'a gelir gelmez yanına çağırarak ikaz etmişti. Ali Galip, akşam M. Kemal Paşa'dan özel bir görüşme talep etmiş ve bu görüşmede, görünüşteki hareketlerine önem verilmemesini, Elazığ Valiliği'ni kabul etmekteki maksadının kendisine hizmet etmek olduğunu, Sivas'ta bulunmasının sebebinin kendisinden emir almak için

45 Sivas Valisi Reşit Paşa, içinde bulunduğu zor durumu şu şekilde ifade etmektedir: "...Lâkin Vali idim, isyana ve ihtilale açıktan tarafdar olamazdım, hatta Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in emirlerine uluorta karşı koyamazdım.". Cevat R. Yularkıran (Haz.), **Reşit Paşa'nın Hatıraları**, İstanbul 1939, s.52.

46 Aydoğan, s. 138.

47 Çankaya, s.319.

48 B.O.A. DH.ŞFR. 100-188. Arşiv belgelerinin temininde yardımcı olan Erdal Aydoğan'a müteşekkirim.

olduğunu izah ile M. Kemal Paşa'yı ikna etmiştir. Ancak ilerleyen zamanda Ali Galip gerçek yüzünü göstermekte gecikmemiştir.

28 Haziran 1919'da M. Kemal Paşa şüphesiz daha güvenli olan Erzurum'a, Ali Galip ise Elazığ'a doğru yola çıkmışlardır.

M. Kemal Paşa, 2 Temmuz 1919'da Erzincan'dan Erzurum'a doğru hareket edeceği sırada Padişah adına çekilmiş bir telgraf aldı. Telgrafta, Hükümetin kendisini görevden alma kararını tasdik etmediğini, ancak istifa ederek iki aylığına hava değişimine çıkmasının uygun olacağı bildiriliyordu.⁴⁹

Erzurum'a 3 Temmuz 1919'da gelen M. Kemal Paşa, burada 5 Temmuz'da bir toplantı yapmıştır. Bu toplantıda hareketin yönü ve liderinin kim olacağı tartışılmış ve neticede M. Kemal Paşa'nın liderliği kabul ile sonuna kadar beraber hareket edileceği kararlaştırılmıştır. Bu toplantıda mülki yöneticiler olarak, Erzurum Valisi Münir Bey yanında İzmit Mutasarrıfı İ. Süreyya Bey ve Bitlis eski Valisi Mazhar Bey yer almışlardır.⁵⁰

M. Kemal Paşa ile İstanbul arasında 8/9 Temmuz gecesi yapılan muhabere sonunda; M. Kemal Paşa'nın "memuriyetine son verilmiş", M. Kemal Paşa'da "askerlik mesleğinden istifa" etmiştir.⁵¹ Bunun üzerine Dahiliye Nezareti 8 Temmuz 1919'da valiliklere gönderdiği emirlerde M. Kemal Paşa'nın azledildiğini, vereceği emirlerin reddedilmesini istemiştir. Diğer yandan da vilayetlerden M. Kemal Paşa'nın hareketleri ve Kongre hazırlıkları hakkında bilgi istemiştir.⁵² Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey verdiği cevapta, şark vilayetlerinin Ermenistan olmaması için Erzurum'da bir kongre toplandığını ve her vilayetten birkaç delege katılacağını, kendisinin buna karşı olduğunu bildirdi.⁵³ Nitekim Vali Faik Ali Bey Diyarbakır temsilcilerinin Kongreye iştiraklerine engel olmuştur. Van Vilayetine gönderilen 17 Temmuz 1919 tarihli telgrafta, M. Kemal Paşa'dan uzak durularak asayişin muhafazasını istemiştir.⁵⁴

49 Aydemir, s. 133.

50 Kansu, s.30.

51 Azil belgesi ve istifa dilekçelerinin metni için bkz. Aydoğan, s. 144.

52 Dahiliye Vekili Ethem imzası ile Diyarbakır Vilayetine gönderilen emirde "M.K. Paşa mazul ve hareketi merduttur. Verdiği emirlerin reddi icab eder. Erzurum Kongresinin maksadına dair serian malumat itası" istenilmektedir. B.O.A. DH.ŞFR.101-19/36. Aynı şekilde Van Vilayetine gönderilen emirde; "M.K. Paşa mazul ve ifal ve hareketi hükümetçe gayri makbul olduğundan kendisiyle teşrik-i hareket gayr-i caizdir" denilmektedir. B.O.A. DH. ŞFR. 101-19/35.

53 Selvi, s. 129.

54 Selvi, s. 130.

Dâhiliye Nezâretinin 19 Temmuz 1919'da Erzurum Valiliği'ne gönderdiği 72 numaralı şifrede : "Silk-i askerinden müsta'fî sâbık Paşa Mustafa Kemal Bey yahut Efendi elyevm nerede olup ne ile maşguldur. Ne âdet, meslek takip etmektedir. Serian iş 'arı " istenilmektedir.

Yukarıdaki şifreye Erzurum Valiliğince verilen cevapta: "Müşârünileyhin istifa ederek istifanâmesinin bir sureti 10 Temmuz 35 tarihli ve 5661/681 numaralı arize ile makam-ı sâmi-i Asafânelerine takdim kılınmış idi. Halihâzır-daki vaziyetine nazaran kendisi ikâmetgâhında bulunarak hususât-ı şahsiyyesi ile meşgul olduğu ve hariçle nâdiren ihtilâtda bulunduğu anlaşılmış ve alınan ma'lumat bunu müeyyid bulunmuştur." denilmektedir.⁵⁵

Damat Ferit Paşa tarafından 20 Temmuz 1919'da ajanslarla yayınlanan beyanatında "Anadolu'da iğtisaş zuhur etti. Kanun-i Esâsiye muhalif olarak, Meclis-i Meb'usan namı altında içtimaat vuku buluyor. Bu hareketin memurin-i mülkiye ve askeriye tarafından men'i icab eder" diyordu.⁵⁶ Buna karşılık Erzurum Valiliği, vilayetin sınırları içerisinde asayişin iyi olduğunu Dâhiliye Nezareti'ne bildirdi.⁵⁷

Yine, Van Vilayetime gönderilen 21 Temmuz 1919 tarihli yazıda, M.K. Paşa ve Rauf Bey'in çalışmalarının vatanın selâmeti için tehlikeli olduğundan, kötü neticeler doğuracağından halkın uyarılması ve gerekli tedbirlerin alınması isteniyordu. Aynı meâlde, aynı tarihli başka bir telgraf da Bursa, Ankara, Sivas vilayetleri ile Karesi Mutasarrıflığı'na da gönderiliyordu.⁵⁸

V. Erzurum Kongresi ve Sonrasındaki Gelişmeler

Vilayât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin Erzurum Şubesi, Trabzon Muhafaza-i Hukuk Cemiyeti ile de anlaşarak 1919 yılı 10 Temmuz'da Erzurum'da bir Vilayât-ı Şarkıyye Kongresi toplanmasını kararlaştırmıştı. Ancak, 10 Temmuz⁵⁹ geldiğinde, vilayetlerden icap eden murahhaslar seçilip, gönderilmemişti. Bu noktada M. Kemal Paşa tarafından kendi ifadesi ile "...ciddi teşebbüsat alınmak icap etti. Vilayetlerin her birine aleni iş 'aratta bulunmakla beraber, bir taraftan da şifre telgraflarla valilere, kumandanlara icabı gibi tebligatta bulunuldu..."⁶⁰ Sonunda 13 gün gecikme ile yeterli sayıda temsilci toplanmıştı.

55 Bekir Sıtkı Baykal, **Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler**, Ankara 1969, ss. 18-19.

56 Nutuk, s.45.

57 Selvi, s. 129.

58 Selvi, aynı yer.

59 10 Temmuz, II. Meşrutiyetsin de ilan edildiği gündür.

60 Nutuk, s.31.

Erzurum Kongresi'ne temsilci gönderen vilayetler ve livalar şunlardır: Erzurum merkez, Erzincan, Bayezit ve Hınıs livaları; Sivas merkez, Amasya, Karahisar-ı Şarki ve Tokat livaları; Trabzon merkez, Gümüşhane ve Lazistan livaları; Bitlis merkez ve Siirt livası; Van merkezi. Kongre'ye temsilci gönderemeyen vilayetler ve livalar ise: Diyarbakır merkez, Mardin ve Ergani Madeni livaları; Elazığ merkez, Malatya ve Dersim livaları; Van'a bağlı Hakkâri livası; Bitlis'e bağlı Genç ve Muş livaları; Trabzon'a bağlı Canik livası.⁶¹

Erzurum Heyet-i Merkeziyesi resmi ve hususi yazılarla vilayetlerin kongreye iştirakini temine çalıştığı dönemde ilk cevap Elazığ'dan geldi. Göz Doktoru Nazmi Bey⁶² ile dört arkadaşından oluşan bir heyet seçildiği bildirildi. Ancak Elazığ temsilcilerinin Erzurum'a hareketlerine Vali Ali Galip Bey mâni olmuş, Erzurum'la muhabere etmelerine de imkân vermemişti.⁶³ Erzurum Kongresine katılmak üzere Mardin'den de Dr. Necati ve Sırrı Efendizâde Ali, Mütevellizâde Hüseyin Hüsnü adında üç kişi seçilmiş ve Elazığ'a kadar gelmişlerdi. Ancak Ali Galip bunların da hareketini geciktirerek, kongreye yetişmelerine engel olmuş ancak, Kongrenin bitiminden sonra bırakmıştır.⁶⁴

Sivas Valisi Reşit Paşa ise, Erzurum Kongresi için Sivas Deleğeliğine seçilen Evkaf Müdürlüğü Başkâtibi Ziya Bey ve Öğretmen Fazlullah Bey'in seçilmelerine, yol paralarının iâne şeklinde halktan toplanmasına, İktidar partisi

-
- 61 Aziz Tekdemir, **Atatürk'ün Önderliğinde Yapılan Kongreler**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edime 2000, ss.72-74; Dursunoğlu, ss.89-91. Selvi, Kongrede Canik Sancağı delegelerinin hazır bulunduğunu yazmaktadır; Selvi, s. 121.
 - 62 Nazmi Bey, kendisi gibi Elazığlı olan ve Mütareke sonrasında Dokuzuncu Ordu Komutanı olarak Erzurum'da bulunan Yakup Şevki Paşa'nın göz doktorudur. Yakup Şevki Paşa, gözlerinden ciddi şekilde rahatsızdı. IX. Ordu Mütarekeden sonra 1914 hududu gerisine çekildi ve 2 Nisan 1919'da lağvedilerek III. Ordu Müfettişliği oluşturuldu. Yakup Şevki Paşa, İstanbul'a çağrıldı ve ertesinde Malta'ya sürgüne gönderildi. III. Ordu Müfettişliğine M. Kemal Paşa atandı. Bkz. İsmet Görgülü, **On Yıllık Harbin Kadrosu**, TTK. Yay., Ankara 1993, ss. 128-129; Dursunoğlu, Yakup Şevki Paşa'ya, Doktor Nazmi Bey aracılığı ile henüz Doğu'dan ayrılmamışken liderlik teklif ettiklerini, ancak Paşa'nın, rahatsızlığını gerekçe göstererek bunu kabul etmediğini yazmaktadır. Dursunoğlu, ss.37-38.
 63. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey'in 3. Ordu Müfettişliği Kurmay Başkanlığına gönderdiği 15 Ağustos 1919 Tarihli telgrafta; Elazığ Vilayeti'nden Erzurum Kongresi'ne seçilen iki delegenin. Vali Ali Galip Bey'ce engellendikleri için 23 Temmuz'da yapılan kongreye katılmadıklarını bildirilmiştir. Bilgen, s.5.
 - 64 Süleyman Necati Güneri, **Hâtıra Defteri**, yay. haz. Ali Birinci, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999, ss.48-49; Dursunoğlu, s.91; Kansu, ss.78-80.

olan Hürriyet ve İtlâf Partisinin il başkanının bütün baskılarına rağmen engel olmamıştır.⁶⁵

Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey, özellikle Kürt aşiretlerinin kısıktıldığı bir dönemde, onlarla temas kurarak bu hareketlerin önlenmesine çalışmıştır. Ancak İstanbul Hükümetinin emirlerini uygulaması onu milli mücadele aleyhtarı bir vali konumuna düşürmüştür. Olayların akışını ve mahiyetini iyi değerlendirememiştir. Erzurum Kongresi'nin toplanması sırasındaki bu olumsuz tavır nedeniyle Diyarbakır delegesi olarak seçilen Nazım Önen, Müftü İbrahim Efendi, Bekir Sıtkı Nakiboğlu ve Abdulgani Bey'i engellemesi yüzünden delegeler Erzurum'a gelememişlerdir.⁶⁶

Kongreye destek veren vilayetler yanında, İstanbul Hükümeti'nin etkisiyle karşı gelen vilâyetler de vardı. Bu vilâyetlerin valileri kendi sınırları içerisinde kongre beyannamesinin yayınlanmasına izin vermemişler, hatta dağıtılan beyannameleri geri toplamışlardır.⁶⁷

Erzurum Kongresine engel olamayan Hükümet, bir yandan da Erzurum'daki gelişmelerden haberdar olmak istiyordu. Dahiliye Nazırı Adil tarafından Erzurum Vilayetine gönderilen 24 Temmuz 1919 tarihli telgrafta, kongre teşebbüslerinin kolordu ile işbirliği yapılarak engellenmesi ve Kongre hakkında ne yapıldığının aynı gün bildirilmesi isteniyordu. Erzurum Valiliği'nin kongre hakkında bilgi vermemesi üzerine 29 Temmuz 1919 tarihli telgrafla valiyi uyarak, "...kongre namı altında akd edilmek istenildiği rivayet olunan hilaf-ı kanun içtima hakkında yazılan telgraflara cevap vermemeniz nazar-ı dikkati celb etmektedir. Bu sükûnun devamı hakkınızda nasıl bir fikir peyda edeceğini izaha hacet yoktur. Bu babdaki telgraf namelerin üzerine ne yapıldığının yarına kadar muvazzahan behemehâl iş 'arı lüzumu son defa olmak üzere ihtar olunur" deniliyordu.⁶⁸

Bu arada Hükümet M. Kemal Paşa ve Rauf Bey'in tutuklanması kararını aldı. Dâhiliye Nezareti tarafından 29 Temmuz 1919'da vilayetlere çekilen

65 Çankaya, s.317.

66 Erdeha, s. 148. Ancak, ilerleyen zaman içerisinde Vali Faik Ali Bey, milli mücadelenin yerini ve ağırlığını iyice kavramıştır. Sivas Kongresine, Diyarbakır temsilcisi olarak halazadesi İhsan Bey'i göndermiş ve bu suretle desteğini göstermiştir. XIII. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Bey, Kazım Karabekir Paşa'ya yazdığı bir telgrafta; "Vali, Erzurum Kongresi kararlarını alkışlamıştır. Sivas Kongresine de halazadesini seçmiştir. Sıkı Temastayım. Galip Bey'in ihanetine çok canı sıkıldı..." demektedir. Erdeha, s.151.

67 Selvi, s. 127.

68 Selvi, s. 129.

telgraflarda; M. Kemal ve Rauf Bey'lerin Hükümetin kararlarına karşı gelmeye devam ettiklerinin anlaşıldığı, bu sebeple hemen tutuklanarak İstanbul'a gönderilmelerinin Hükümetçe kararlaştırıldığını, Harbiye Nezareti'nin de komutanlıklara gereken tebliğleri yapmış olduğunu bildirmektedir.⁶⁹ Ayrıca Erzurum Valiliğine çekilen 30 Haziran 1919 tarihli telgrafta; M. Kemal ve Rauf Bey'lerin Erzurum'da bulundukları, hemen tutuklanarak İstanbul'a sevkleri istenilmiştir.⁷⁰

Erzurum Valiliğince verilen cevap, bu vilayetin M. Kemal Paşa'ya vermiş olduğu açık desteğin en güzel ifadelerinden biridir: "Yakın bir zamana kadar biri Dokuzuncu ve Üçüncü ordular Müfettişliklerinde ve andan evvel müteaddid kumandanlıklarda bulunmuş ve diğeri Balkan Muharebesinde Hamidiye Kravazörü suvârisi olarak Bahriye Nezâretine kadar irtika eylemiş olan müşârûlileyh ile Rauf Bey hidamât-ı mesbûka-i hasenelerinden dolayı milletin teveccühüne mahzar olmuş zevâtdan bulunup haklarında bir karar-ı kanunî tebliğ buyurulmasına ve ahiren bil'istifa şimdilik Erzurum'da ikâmeti ihtiyar eden müşârûlileyhimânın marzi-i âliye mugayir hal ve hareketleri gayr-ı mahsûs bulunmasına ve bundan evvel Ali İhsan ve Şevki Paşaların Dersaadet'e celbleri bir sebep-i ma'kule müsteniden inbiâs eylediği şayi' olmasına ve hal ve maslâhata nazaran kendilerinin mahfûzan i'zamlarına kıyâmın beyne'l-ahali heyecanı ve vukuât-ı azime zuhurunu mücip olacağı muhakkak ve binâaneleyh imkânın gayr-i mevcut bulunduğu ma'ruzdur." denilmektedir.⁷¹ Bir başka telgrafda ise; "Mustafa Kemal ve Rauf Beylerin hükümetin mukarrerât ve tebligatına muhalif tahşidat ve tahrikâtta bulundukları hakkında şimdide değin buraca bir ma'lumat ve müstahberât olmadığı maruzdur." denilmektedir.⁷²

Öte yandan Harbiye Nezareti de XV. Kolordu Komutanlığına gönderdiği 30 Haziran 1919 tarihli talimatta; "M Kemal Paşa ile Rauf Bey'in mukarrerat-ı hükümete muhalif e'âl ve harekâtlarından dolayı hemen derdestleriyle Dersaadet'e izamları Bâbîâlî'ce bittensib, mahal-i memuriyetine evamir-i lâzime verildiğinden, Kolordu'ca da ciddi muavenette bulunulması ve neticesinden malumat itâsı rica olunur." denilmektedir.⁷³

Kazım Karabekir Paşa bu talimata verdiği 1 Ağustos 1919 tarihli cevapta; "...M Kemal Paşa gibi memlekette namusiyle ve hidemat-ı güzide-i askeriye ve

69 Baykal, s.21; Sivas Vilayeti'ne çekilen telgraf için bkz. Yularkıran, s.76.

70 Baykal, s.22.

71 Baykal, ss.22-23.

72 Baykal, s.21.

73 Karabekir, s.92.

vatanpervenasıyla tanınmış ve bütün askerlerin de pek ziyade hürmet-i mahsusasını kazanmış ve bahusus henüz yirmi gün evvel memleketin nısfına kumanda etmiş olan ve hâl ve hareketinde menafi-i vataniyeye ve milliyeye mugayir bir şey mahsûs ve meşhud olmayan bir zatın tevkifine bir sebep-i kanunî olamayacağı ve balâda arzettiğim ahvâl dolayısıyla halk ve ordu nazarında da iyi hareket olarak telâkki edilemeyeceği cihetle müşarûnileyhin tevkifine ve Kolordu'ca da bunun için muavenette bulunulmasına hâl ve vaziyetin kat'iyen müsait olmadığını arz eylerim..." demektedir.⁷⁴ Ayrıca, 5 Ağustos 1919'da Sadaret'e ve Harbiye Nezâretine yazdığı yazıda da, "kongrenin hey'et-i umûmiyyesi ve gerek M. Kemal Paşa ve Rauf Bey hakkında Dâhiliye Nezâreti'nden vilayetlere yazılan tamimler efkâr-ı umûmiyyede hüsn-i tesir yapmamıştır" diyerek Dâhiliye Nezâretine tepkisini dile getirmiştir.⁷⁵ Erzurum Valiliği ile XV. Kolordu Komutanlığının cevaplarında tam bir paralellik mevcuttur.

Netice olarak Hükümet, M. Kemal Paşa'nın tutuklanması yönündeki emirlerini uygulamayan askeri ve mülki yöneticilerin tavırları karşısında çaresiz kalmıştır.

VI. Erzurum Kongresi'nin Sona Ermesi ve Heyet-i Temsiliye Azalarının Seçilmesi

Valilerinin engellemeleri yüzünden Elazığ ve Diyarbakır vilayetlerinin temsilcilerinin Erzurum Kongresine katılamaması, Kongre sonunda yapılan Heyet-i Temsiliye seçimlerini de etkilemiştir.

Kongre müzakereleri sırasında görüşülerek kabul edilen "Şarkî Anadolu (Vilayâtı) Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Nizamnamesinin 7. maddesinde, Heyet-i Temsiliye'nin en az dokuz, en fazla onaltı üyeden oluşacağı ifade edilmiştir. Bu maddenin zeylinde de: Heyet-i Temsiliye'nin; Doğu Anadolu vilayetlerinin kongrede hazır bulunan delegeleri tarafından, mensup oldukları vilâyet namına, Kongre dâhilinden veya hariçten mensup oldukları mahalli hakkıyla temsil edecek kişilerden, vilayetler namına birer temsilciden oluşacağı ifade edilmiştir. Heyet-i Temsiliye azaları, Vilayetlerin Kongrede hazır bulunan temsilcileri tarafından gösterilecek iki katı aday arasından, kongre umumi heyeti tarafından seçilir. En çok oyu alan seçilmiş sayılır. Murahhasları kongreye yetişmemiş olan vilayetler adına seçilecek azalar, heyet-i temsiliye ile ait oldukları heyet-i merkeziyeler arasında kararlaştırılır.

⁷⁴ Karabekir, s.93.

⁷⁵ Karabekir, s.97.

Erzurum Kongresi'ne Van adına iştirak eden Kâzım ve Tevfik Beyler, kongre başkanlığına, Van Vilayeti adına Heyet-i Temsiliye'ye aday gösteremeyeceklerine dâir bir takrir verdiler. 7 Ağustos 1919 tarihli takirde: “(bizlerin) Ahval-i memlekete vukuf-ı tāmımız yoktur. Binaenaleyh... mümessil gönderememiş olan vilayetler gibi... Van Heyet-i Merkeziyesi tarafından gösterilecek namzedlerin Heyet-i Temsiliye tarafından bilintihab tayin buyrulmasını rica ederiz.”denilmektedir.⁷⁶

Kongrenin son günü olan 7 Ağustos 1919'da, 13.ıçtima, 1. celsede, vilayetlerin Heyet-i Temsiliye adayları belirlenmiştir. Van vilayeti temsilcileri aday göstermemiş, Elazığ ve Diyarbakır temsilcileri ise Kongreye katılamamışlardı. Bunun neticesinde Heyet-i Temsiliye'ye onaltı aday gösterilmişti. Oysa Nizamname gereği Heyet-i Temsiliye'nin en az dokuz üyeden oluşması gerekiyordu. Üye sayısının iki katı kadar aday gösterilmesi gerektiğinden, aday sayısının da en az onsekiz olması gerekiyordu. Kongre delegelerinden Sadullah Efendi'nin “asgari haddi doldurmuyor” itirazı üzerine, yine delegelerden Zeki Bey “Van, Diyarbakır, Harput bilahare intihab yapacaktır” diye açıklamada bulunmuştur. Karşılaşılan bu problemin çözümü için toplantıya ara verilmiştir. Akabinde toplanan ikinci celsede; Başkan, “Bitlis vilayeti...iki zat daha ilave ediyorlar. Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa, Muş Belediye Reisi Behlül Bey” diyerek asgari haddin bu surette doldurulduğunu söyledi.⁷⁷

Aynı celsede yapılan seçimler sonunda Heyet-i temsiliye üyeliklerine ise: Erzurum adına; Sabık Üçüncü Ordu Müfettişi, askerlikten müstafi Mustafa Kemal Paşa ve Sabık Erzurum Meb'usu Raif Efendi, Bitlis adına; Sabık Bitlis Meb'usu Sadullah Bey ve Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa Bey, Sivas adına; Bahriye Nazır-ı Esbakı Rauf Bey ve Berut Vali-i Sabıkı Bekir Sami Bey, Trabzon adına; Sabık Trabzon Meb'usu Servet Bey ve Sabık Trabzon Meb'usu İzzet Bey, Erzincan adına; Erzincan'da Nakşi Şeyhi Hacı Fevzi Efendi, seçilmişlerdir.⁷⁸

76 Dursun Ali Akbulut, **Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler**, Erzurum Valiliği Yayınları, Erzurum 1989, s.26.

77 Erzurum Kongresinde vilayetler adına gösterilen Heyet-i Temsiliye adayları şunlardı: Trabzon adına; 1.Necati Efendi, 2.İzzet Bey, 3.Servet Bey, 4.Hasan Efendi (Ordu), Erzurum adına; 1.Mustafa Kemal Paşa, 2.Raif Efendi, 3. Kığı Mümessili Said, 4.Hınıs Mümessili Celâl Beyler, Bitlis adına; 1.mebus-ı sabık Sadullah Efendi, 2.Siirdli Necmettin Efendi 3,Mutki Aşiret Reisi Hacı Musa, 4.Muş Belediye Reisi Behlül Beyler, Sivas adına; 1.Rauf Bey, 2.Bekir Sami Bey, 3.Karahisar mebus-ı sabıkı Mustafa (Suşehri), 4.Hakkı Bey, Erzincan⁷⁷ adına (müstakil liva olduğu için); 1.Erzincan Müflisi Osman Fevzi ve 2.Şeyh Hacı Fevzi Efendiler, Akbulut, s.32.

78 Akbulut, s.33; Nutuk, s.45. Kazım Karabekir Paşa, Heyet-i Temsiliye azalığına seçilmiş ancak, resmi sıfatlarından dolayı vilayet makamına verilen resmi listede yer almamıştır. M. Kemal Paşa, hususi bir tezkire ile Kazım Karabekir Paşa'ya Heyet-i Temsiliye azalığına seçildiğini bildirdi. Kansu, s. 112.

Erzurum Kongresi'nin başarıyla tamamlanması, Vilayet yöneticilerinin Dâhiliye Nezaretinin talimatlarını dinlememesi karşısında Hükümet ilave tedbirler alma gereği duymuş ve neticede, Harbiye Nazırı Nazım Paşa, askerlikten istifa ettiği halde tahriklere devam ettiğini ileri sürerek, Mustafa Kemal Paşa'nın üzerindeki rütbe ve nişanların geri alınması ve askerlikten tardını Hükümete teklif etmiş, bu teklif kabul edilerek konu ile ilgili irade-i seniyye 10 Ağustos 1919'da yayınlanmıştır.⁷⁹

Ancak tüm bu gayretlere rağmen milli mücadele M. Kemal Paşa'nın önderliğinde devam ettirilmiş; Sivas'ta umumi bir milli kongrenin toplanması yolunda gayret sarf edilmiş ve M. Kemal Paşa Heyet-i Temsiliye ile birlikte 29 Ağustos'da Erzurum'dan ayrılmıştır.

Damat Ferit Paşa Hükümeti ise, istifa edeceği 1 Ekim 1919 tarihine kadar M. Kemal Paşa ile mücadelesine devam etmiştir.

VII. Sonuç

Vilayât-ı Şarkıyye Valilerinin Erzurum Kongresi karşısındaki tavırları hakkında tespitlerimizi özetle şu şekilde ifade etmek mümkündür.

1. Damat Ferit Paşa Hükümeti kurulduğunda, İttihat Terakki yönetimince atanmış valileri değiştirmeye başladı. Bu valiler, açık veya gizli bir şekilde İttihat Terakki yanlısıydı. Valilerden bir kısmı da Ermeni tehcirinden sorumlu tutarak, yargılamak istemiştir.

İlerleyen zaman içerisinde ise bu kez milli mücadele yanlısı oldukları gerekçesi ile Erzurum ve Van Valilerini değiştirdi. Ancak Hükümetin yaptığı bu değişiklikler istediği şekilde tatbik edilemedi; ya valiler vilayetlerini ve görevlerini terk etmedi veya milli mücadele hareketini etkisiz kılmak yerine, çeşitli sebeplerle milli mücadele taraftarı olarak hareket ettiler.

Ancak Elazığ Valisi Ali Galip ile kısmen Diyarbakır Valisi Faik Ali Bey milli mücadeleye karşı durdular (Faik Ali Bey'in Erzurum Kongresi karşısındaki menfi tutumu, Sivas Kongresi sırasında değişmişti).

2. Valilerin M. Kemal Paşa'nın emirleri karşısındaki tavırlarını ele alırken, O'nun resmi sıfat ve görevlerindeki değişiklikleri de dikkate almak gerekir. 3. Ordu Müfettişi bir komutanın emirleri ile, her türlü resmi sıfat ve görevden ayrılmış ve yalnızca bir fert olarak mücadeleye giren birinin askeri ve mülki makamlara verdiği emirler karşısında takınılan tutumlar farklı önemdedir.

79 Selvi, s. 134.

Erzurum, Sivas ve Van Valileri M. Kemal Paşa'nın konumundaki değişikliklerden etkilenmeden, emirlerini yerine getirmişlerdir.

3. Hükümet ile M. Kemal Paşa arasında zaman içerisinde gerginleşen ve neticesinde kopan ilişkiler, valileri ciddi sıkıntılara sokmuştur. Özellikle Amasya Genelgesi'nin yayınlandığı günlerde, M. Kemal Paşa'nın Hükümetçe görevden alınması ve arkasından gönderdiği talimatlar karşısında bazı valiler tereddütte kalmışlardır. Sivas Valisi Reşit Paşa bu durumu en iyi şekilde ifade etmiştir: "... isyana ve ihtilale açıktan taraftar olamazdım, hatta Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey'in emirlerine uluorta karşı koyamazdım."

4. Anadolu'daki ordu komutanları şüphesiz M. Kemal Paşa'ya tam destek vermekteydiler. Erzurum ve Sivas'taki kolorduların desteği tamdı. Diyarbakır'daki 13. Kolordunun komutanı Cevat Paşa tereddütler içerisinde kalmış ise de Kurmay Başkanı Halit Bey çok kritik zamanlarda inisiyatif ele almış ve askeri desteği sağlamıştır. M. Kemal Paşa'nın emrinden çıkmayan komutanların görev yaptığı illerin valilerinin Hükümetin emirlerine direnme konusunda daha cesur davrandıkları görülür. Erzurum ve Sivas'ta vilayetlerle kolordu komutanları arasında tam bir uyum vardır. Diyarbakır'da ise Kolordu Komutanın çekingen tavrı karşısında, Vali Hükümetin emirlerine riayet etmeye devam etmiştir.

5. Erzurum Kongresi karşısında Elazığ Valisi Ali Galip Bey'in tavrı ile Elazığlıların tavrını bir tutmamak gerekir. Elazığlılar Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti'nin şubasını hemen açmışlar ve faaliyete geçmişlerdir. Erzurum Kongresine iştirak edecek delegeleri de seçip Erzurum'a göndermeye hazırlanmışlardır. Ancak bu teşebbüsleri Vali Ali Galip Bey tarafından engellenmiştir. Ali Galip Bey'in Valiliği, Elazığlılar için bir talihsizlik olmuştur.

6. Elazığ, Diyarbakır (ve Mardin) temsilcilerinin Kongreye katılamaması bu iki doğu vilayetinin Kongrede temsil imkânını ortadan kaldırmıştır. Oysa özellikle bu vilayetler bir yandan bu toprakların Ermenilere verileceği, diğer yandan da yine bu bölgede bağımsız bir Kürdistan oluşturulacağı endişelerinin şiddetle yaşandığı yerlerdi. Bu iki tehlike karşısında harekete geçmek isteyen milli kuvvetlerin temsilcilerinin Erzurum Kongresi'ne iştirak edememesi bu vilayetler için büyük bir noksanlık oldu. Erzurum Kongresi'nde Heyet-i Temsiliye üyeleri seçilirken her vilayet için seçimler yapılması öngörülmüştü. Delege gönderemeyen vilayetler yerine Bitlis Vilayeti adına katılacak üye sayısı arttırılmış ve bu suretle asgari hadde ulaşılmıştır. Delegelerinin Kongreye iştiraki engellenen Elazığ ve Diyarbakır ile Aday göstermeyen Van vilayeti temsilcileri Heyet-i Temsiliye'de yer alamamıştır.

Netice olarak, Erzurum Kongresi sırasında Vilâyet-i Şarkıyye Valileri bu teşebbüse önemli ölçüde destek olmuşlardır. Bu hareketin karşısında duran Ali Galip ise neticeye tesir edememiştir.

KAYNAKÇA

- B.O.A. DH. ŞFR. 100-188
 B.O.A. DH. ŞFR. 101-19/36
 B.O.A. DH. ŞFR. 101-19/35
Salnâme-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye, defa 64, 1326 H.
 AKBULUT, Dursun Ali, **Erzurum Kongresi Hakkında Belgeler**, Erzurum Valiliği Yayınları, Erzurum 1989.
 ATATÜRK, M. Kemal, **Nutuk**. Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1989.
Nutuk, C.III Vesikalar, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1967.
 AYDOĞAN, Erdal, **Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.
 BAYKAL, Bekir Sıtkı (yay. haz.), **Erzurum Kongresi İle İlgili Belgeler**, Ankara 1969.
 BEHLÜLGİL, Mefahir, **İmparatorluk ve Cumhuriyet Dönemlerinde İlerimiz**, İstanbul 1992.
 BİLGİN, Deniz, **Milli Mücadele'de Ali Galip Meselesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Erzurum 1990.
 ÇANKAYA, Ali, **Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler**, C.III, Ankara 1969.
 ÇAY, Abdülhaluk M. - Yaşar Kalafat, **Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Kuvay-i Milliye Hareketleri**, Ankara 1990.
 DURSUNOĞLU, Cevat, **Milli Mücadele'de Erzurum**, İstanbul 1998.
 ERDEHA, Kâmil, **Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler**, Remzi Kitapevi, İstanbul 1975.
 GENELKURMAY BAŞKANLIĞI, **Atatürk'ün Samsun'a Çıkışı ve Kurtuluş Savaşı'nın Başlatılmasına Dair Belgeler**, ATASE Yayınları, Ankara 1999.
 GÜNERİ, Süleyman Necati, **Hatıra Defteri**, yay. haz. Ali Birinci, Erzurum Kitaplığı, İstanbul 1999.
 KARABEKİR, Kazım, **İstiklâl Harbimiz**, İstanbul 1990.
 ÖKE, M. Kemal, **İngiltere'nin Güneydoğu Anadolu Siyaseti ve Binbaşı E. W. C. Noel'in Faaliyetleri (1919)**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988.
 SELVİ, Haluk, **Milli Mücadelede Erzurum (1918-1923)**, Ankara 2000.
 TEKDEMİR, Aziz, **Atatürk'ün Önderliğinde Yapılan Kongreler**, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne 2000.
 YULARKIRAN, Cevdet R. (Haz.), **Reşit Paşa'nın Hatıraları**. İstanbul 1939.

OSMANLI-ALMAN BAĞLAŞMASI SÜRECİNDE MUSTAFA KEMAL İLE ENVER PAŞA İLİŞKİLERİNDE İHTİYAT YARATAN OLAYLAR (1914-1918)

Ali YÜKSEL
Mülkiye Başmüfettişi

I. GİRİŞ

1. Cihan Savaşına girerken İttihat ve Terakki'nin en güçlü üç adamı kabinedeydi. Talat Paşa, Haziran 1913'te Dâhiliye Nezaretine; Enver Paşa Aralık 1913'te Harbiye Nezaretine; Cemal Paşa da Mart 1914'te Bahriye Nezaretine gelmişlerdi. "Talat, Enver ve Cemal Paşalara 'su, güneş, hava' olarak, 'ekonom-i selase=üç temel varlık' denilirdi."¹

Sadrazam Sait Halim Paşa, bunlara karşı koyamayacak bir durumdaydı. Muhalefet, Mahmut Şefket Paşa'nın ölümü bahane edilerek susturulmuştu. 2 Ağustos 1914'te, Osmanlı-Alman Bağlaşması yapılmış, Osmanlı Genel Seferberliği ilan edilmiş, Osmanlı Mebusan Meclisi kapatılmıştı. 7 Ağustos 1914'te basma sansür konulmuştu. Tüm yetkiler, fiilen bu üç paşanın elinde toplanmıştı.

Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi kaçınılmazdı. Savaşanların 'hasta adam' olarak nitelendirdikleri İmparatorluğu paylaşma konusu savaşın dışında tutulamazdı. Zaten, dönemin iktidarına olan eleştirilerin çoğu, savaşa girmek ya da girmekten çok, savaşa giriş zamanı, şartları, şekli ve savaş boyunca takip edilen siyasi, askeri ve ekonomik politikalarda yoğunlaşmaktadır.

Savaşta Almanya ile birlikte olmanın ulusal çıkarlar açısından en doğru yol olduğuna inanan Enver ve Talat Paşalar, hükümet arkadaşlarının çoğundan hatta Bahriye Nazırı Cemal ve Berlin Büyükelçisi Mahmut Muhtar Paşalardan gizli olarak, Osmanlı-Alman bağlaşmasını müzakere ve imza ederler, biteviye olupbittiler yaratırlar. Bağlaşma imzalandığı gün (2 Ağustos) genel seferberlik ilan olunur; bu iş dahi hükümette görüşülüp karara bağlanmadan ve hele lâzım gelen parayı bulmakla görevli bulunan Maliye Nazırına haber verilmeden, hatta sözde

¹ Cemal Kutay, **Üç Paşalar Kavgası**, neşreden, Mustafa Unan, İst., Ercan Matbaası, 1964, s. 13.

olsa da ordunun başkomutanı bulunan Padişahın iradesi alınmadan yapılmıştır. Sonradan Enver Paşa, sözlü irade almış olduğunu söyleyecektir.²

Karadeniz çarpışmasından sonra Kabinede iğreti duran nazırlar, barışçı oldukları, arkadaşlarının kendisine karşı güvensizlik gösterdikleri gibi bahanelerle istifa etmişlerdir. İttihatçı Nazır Cavit Bey de bunların içindedir ve tüm ısrarlara rağmen tutulamamıştır.³

Osmanlı Genel Karargâhında ve Harbiye Nezaretinde bu görüşü paylaşmayan ya da tereddüt içinde olan subaylar, birer birer komutanlık verilerek uzaklaştırıldılar. Harbiye Müsteşarı Mahmut Kamil, Başkomutanlık Erkan-ı Harbiye İkinci Reisi Hafız Hakkı, Harekât Şube Müdürü Ali İhsan (Sabis), İstihbarat Şubesi Müdürü Kazım Karabekir Paşa ve Beyler böylelikle kolordu ve tümen komutanlıklarıyla karargâhtan çıkarıldılar.⁴

Bu üç paşa da, Almanya'nın zaferine inanıyor (Cemal Paşa bazen tereddüt etse bile) ve bunu memleketin kurtuluşunun tek çaresi olarak görüyorlardı.

İktidar mücadelesi açısından, başlangıcı savaş öncesine uzanan sivil-asker kanatların çekişmesi sürüp gitmiştir. Sivil kanadın başı Talat Paşa, askeri kanadın başı da Enver Paşa'dır. Askeri kanat içinde daima Enver Paşa'nın önde olduğu, bir Enver Paşa-Cemal Paşa rekabetini görüyoruz.

Bu yazının aşağıdaki bölümlerinde görüleceği üzere, Mustafa Kemal'in⁵ 1. Cihan Savaşı süresince tepki gösterdiği hususlar, aynı sürede İttihat ve Terakkide süren iktidar mücadelesinden tamamen ayrı ve bunun üstünde amaç ve gerekçeler taşımaktadır.

Aynı kuşaktan olan birçok subaylar gibi Mustafa Kemal de İttihat ve Terakkiye girdi ve Hürriyetin ilanına kadar siyasetle etkin olarak uğraştı. Bu durum 1909 İttihat ve Terakki Kongresine kadar sürdü; Bu kongrede kendisi, subayların İttihat ve Terakki ile ordu arasında bir seçme yapması gerektiği tezini kabul ettirdi. Gerçi başta Enver olmak üzere bazı ileri gelen İttihat ve Terakkili subaylar, hem orduda hem de siyasette kalmaya devam etmişlerse de, Mustafa Kemal birçoklarıyla birlikte siyasetle ilişkisini kesti. Bununla birlikte ortaya attığı tez yüzünden siyasete en çok girmiş subayların ve bazı sivil İttihat

2 Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. III, K.I, Ank., Türk Tarih Kurumu Basımevi 1940, s. 63.

3 Bayur, C. III, K. II, s. 259.

4 Bayur, C. III, K. II, s. 351-352.

5 Mustafa Kemal ATATÜRK, bu araştırmaya konu tarihi süreçte okuyucularca da bilinen değişik rütbe ve mevkilerde hizmet verdiğiinden, anlatım akışı gereğince bu metinde daima "Mustafa Kemal" adıyla anılacaktır.

ve Terakkicilerin husumetini çekti. Buna rağmen Çanakkale Savaşındaki başarısı ünlü bir komutan olmasını sağladı.⁶

Enver Paşa, 1881 yılında İstanbul'da Divanyolu'nda doğdu. Babası Ahmet Bey ve annesi Dilara Hanım da İstanbullu'dur. 1903'te Kurmay Yüzbaşı olarak 3. Orduda görev aldı, şahsiyeti ve fikirleri daha o çağlarda kendini gösterdi. İttihat ve Terakki'nin tasarladığı 'Meşrutiyet İnkılâbı'nın Ordu kudretiyle başarılması zarureti kavrı ve fiili harekete geçti. 3 Temmuz 1908'de gerçekleşen Meşrutiyet hareketinin başlıca şahıslarından biri oldu. 1909'da Berlin'de askeri ateşeydi. Alman İmparatoru II Vilhelm ile tanıştı. Bu tanışma Enver Paşa'nın Almanlarla sıcak münasebetinde bir başlangıçtı.⁷

Hürriyet kahramanı, Edirne'yi kurtaran adam, Enver Paşa, 21 Aralık 1913'te Harbiye Nazırı oldu ve savaş boyunca bu görevde kaldı.

Enver Paşa ile Mustafa Kemal'in ilişkilerdeki ihtiyatın temeli, Enver Paşa'nın savaş uzadıkça Almanlarla olan ittifaka inancının daha da artması, fakat Mustafa Kemal'in inancının azalması ve Almanlara güvenmemesidir.

Mustafa Kemal'in Osmanlı-Alman Bağlaşması sürecince, özellikle Anafartalar Grup Komutanlığı'ndan ve Falkenhayn'a bağlı Yedinci Ordu Komutanlığı'ndan Merkezi yönetimin tutumuna gösterdiği tepkiler çok önemlidir. Bunlarla birlikte, Mustafa Kemal ile Enver Paşa arasındaki temkinle ilgili olabilecek diğer tarihi bilgilere de değinmek olayların geliştiği döneme ışık tutacaktır.

II. MUSTAFA KEMAL'İN ENVER PAŞA'NIN HARBİYE NAZIRI OLMASINI DEĞERLENDİRMESİ

Mustafa Kemal, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olması üzerine, Tevfik Rüştü Aras'a yazdığı mektupta şöyle der:⁸

“Enver enerjiktir ve bir şeyler yapmak isteyecektir; ancak hesapsızdır. Erkânı Harbiye Umumiye Risayetine İsmail Hakkı'yı getirmeyi düşünecektir. Ben o makama gelirim daha iyi işler görebiliriz.”

Aras bu mektubu Dr. Nazım'la Talat Paşa'ya gösterir. Onlar bu işi beğenirler veya öyle görünürler, ancak Enver Paşa buna yanaşmaz.⁹

6 Sina Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, İst., Cem Yayınevi, 1976, s. 71.

7 Kutay, s. 295-296.

8 Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk**, Ank. Güven Basımevi, 1970. s. 61,62.

9 Bayur, s. 62.

III. ANAFARTALAR BAŞARISINI TAKİP EDEN İLİŞKİLER

A) Mustafa Kemal'in 19. Tümen Komutan Yapılması

Mustafa Kemal, savaşa girildiğinde Sofya Ateşemiliterliğindeydi. Savaşa bu şekilde girilmesine taraftar olmamış bulunsa da savaş başlamıştı; o halde orduda bir görev alıp vuruşmalara katılmak istiyordu. Bu konuda Enver Paşa'ya birkaç kere istekte bulunmuşsa da, olumlu cevap alamadı. Ancak, Enver Paşa Sarıkamış felaketinin ardından, daha Doğuda iken, Harbiye Nezareti Müsteşar Vekili olan İsmail Hakkı Paşa'ya bir tel çekerek Mustafa Kemal'in tümen komutanı yapılması buyruğunu yolladı.

Atatürk, Bayur'a bu konuda; Enver Paşa'nın kendisinin gönlünü alıp bir iç mücadelede taraftar kılmak düşüncesinden doğmuş olabileceğini söyler.¹⁰

Mustafa Kemal, böylece 19. Tümen Komutanlığına atanır (20 Ocak 1915).

B) Mustafa Kemal'in Anafartalar Grubu Komutanlığından İstifası

Mustafa Kemal, 10 Ağustos 1915 Conkbayır saldırısıyla Çanakkale savaşlarının geleceğini belirlemişti. Başkomutan Vekili Enver Paşa Eylül 1915'te Çanakkale cephelerini ziyaret eder ama Mustafa Kemal'i ihmal eder. 27 Kasım 1915'te Mustafa Kemal hastalığı dolayısıyla Anafartalar Grup Komutanlığını Fevzi Paşa'ya bırakarak ayrılır. Uluğ İğdemir, Kazım Orbay'ın arşivinden faydalanarak olayın perde arkasını anlatır. İğdemir'in sunuşundan faydalanarak belgeleri aktaralım.¹¹

Enver Paşa'nın Çanakkale cephelerini ziyareti ile Mustafa Kemal'in ayrılması tarihlerinin arasındaki süreler isabet eden belgelerden birincisi, Mustafa Kemal'in ihmal edildiğini ileri sürerek çekilme kararına Ordu Komutanı Liman von Sanders'in karşı çıkışını ve bu konuda Enver Paşa'yla gelişen diyalogunu ortaya koymaktadır.

I. Belge

17.07.1331

EKSELANS ENVER FAŞA,
OSMANLI İMPARATORLUĞU ORDUSU VE DONANMASI
BAŞKUMANDAN VEKİLİ, ZAT-I ŞAHANENİN YAVER-İ EKREMİ,¹²

Ekselanslarınıza, Albay Mustafa Kemal Bey'in yazılı bir dilekçe ile (hizmetten) ayrılmasını dilemiş olduğunu bildirmekle şeref duyarım.

10 Bayur, **Türk İnkılabı Tarihi**, C.III, K.I, s. 343.

11 Uluğ İğdemir, **Yılların İçinden**, Ank., Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976, s. 38-43.

12 18 Mart başarısından sonra ülkede bir iyimserlik havası esmeye başlar. O sıralarda bazı ileri gelenlerin taltifine gidilir. 25 Nisan'da Enver Paşa Padişahın yaver-i hassı olur. 10 Mayıs'ta Orduya yardım ve hizmeti dolayısıyla Talât Paşa'ya altın liyakat madalyası verilir.

Bu dilekçeyi destekleyemem. Çünkü Mustafa Kemal Bey'i vatanın bu büyük savaşta hizmetlerine muhakkak suretle muhtaç olduğu, çok müstesna kabiliyetli, yetkili ve cesur bir subay olarak tanımayı ve takdir etmeyi öğrendim.

Albay Mustafa Kemal Bey, 5 ay önceki ilk karaya çıkış hareketinden beri 19. Tümenin başında parlak şekilde savaşmış ve İngilizlerin Anafarta kanadında son büyük çıkarma hareketleri esnasında müşkül bir anda kumandayı üzerine almak zorunda kalmıştır; çünkü bu hususta görevlendirilmiş olan XVI. Kolordu Komutanı, 7'nci ve 12'nci Tümenlere hücumu geçmesi yolunda verilen mükerrer emri yerine getirmemiştir.

Albay Mustafa Kemal Bey burada da görevini büyük bir cesaret ve iyi ve açık bir tertibat olarak ifa etmiştir: Öyle ki, kendisine -vazifem icabı olarak- takdiri ve şükranımı tekrar tekrar ifade ettim.

Albay Mustafa Kemal Bey ayrılmak istiyor; çünkü Ekselanslarının, -İmparatorluk Ordusu'nun Başkumandan Vekili ve en yüksek mafevkinin- güvenine sahip olamadığı kanısındadır. O, bunu bilhassa Ekselanslarınızın son defa burada bulundukları sırada, o zaman ve halen hasta olduğu halde ve öbür üç grubun şeflerini ziyaretlerinizle şereflendirmiş olmanıza rağmen, kendisini aramamış olmanızdan istidlal ettiğine inanmaktadır.

Ben Albay Mustafa Kemal Bey'e, ziyaretin sırf zaman yetersizliği yüzünden yapılamadığını ve Ekselanslarınızın kendisinin hizmetlerini her halde takdir ettiklerini ifade ettim.

Şimdilik ilişkide takdim etmediğim ayrılma dilekçesini, Ekselanslarınızın güvenini belirtmek suretiyle reddetmek lütfunda bulunmalarını rica ediyorum.

Ekselanslarınızın daima en derin hürmetkârı.

LİMAN VON SANDERS

Konumuzla ilgili olarak ayrıca bir açıklamaya gerek duyulmayan belgelerden İkincisi, Enver Paşa'nın bu müracaat üzerine Mustafa Kemal'e yazdığı mektuptur:

II. Belge

ANAFARTALAR GRUBU KUMANDANI MİRALAY MUSTAFA KEMAL BEY'E

Zata mahsustur.

Rahatsızlığınızı işittim, müteessir oldum. Son defaki Çanakkale'yi ziyaretimde muhtelif mevazii görmek isteğimden sizi ziyarete vakit kalma-

miştı. İnşallah yakında tamamen kesb-ı afiyet eyler ve bu güne kadar olduğu gibi kumanda ettiğiniz kıtanın başında muvaffakiyetle ifa-yı vazife eylersiniz.

ENVER

LİMAN PAŞA HAZRETLERİNE

Mahrem; zata mahsustur.

Tahrirat-ı sâmilelerini aldım. Arzuyı devletleri veçhile Mustafa Kemal Bey 'e yazdım.

ENVER

Üçüncü belge, Mustafa Kemal'in Başkumandan Vekiline verdiği cevaptır.

III. Belge

BAŞKUMANDAN VEKİLİ ENVER PAŞA HAZRETLERİNE

Zata mahsustur.

Rahatsızlığımdan dolayı iltifat ve teveccühât-ı samilerine arz-ı teşekkürat mahsusı eylerim. Ben denizi an-karip hudûsu memul vekayı için ihzar olunan kuvvetin başında da bulundurarak zat-ı devletlerine daha büyük hizmet ifasına mazhariyetle taltif buyuracağımızdan eminim.

21 Eylül 1331

Anafartalar Grubu Kumandanı
Miralay KEMAL

Liman von Sanders Mustafa Kemal'in istifasını hava tebdili iznine çevirir ve O da bu şekilde Gelibolu yarımadasından uzaklaşır.¹³ (10 Aralık 1915'te istifa eder.)

C) Mustafa Kemal'in Tuğgeneralliğe Yükselişi

Mustafa Kemal, Ana-fartalar'da başarı ile büyük bir orduya fiilen komuta etmişti. Ordu Komutanlığı edebilmek için en küçük rütbe livalık (tuğgenerallik) olduğundan, O'nun bu rütbeye yükseltilmesi doğru olacaktı. Harbiye Nezaretinin Muamelatı Zatiye Dairesi, ona göre gereken işlemi yapar ve belgeyi Nazır Enver Paşa'ya sunar (1 Nisan 1916). Padişah iradesi, ancak 3 Ekim 1916'da Mustafa Kemal'e tebliğ edilir.¹⁴

¹³ Bayur, **Atatürk**, s. 102.

¹⁴ Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C. III, K. 4, s. 308; Atatürk, s. 96.

IV- MUSTAFA KEMAL'İN HARİCİYE NAZIRINA VERDİĞİ BİR CEVAP

Mustafa Kemal, Güney-Doğu Anadolu'ya gitmeden önce, bir ara Hariciye Nazırı Halil Menteşe ile yaptığı bir görüşmede Enver Paşa ve Erkan-ı Harbiye konusundaki görüşlerini sergiler:

Halil Menteşe'nin savaşın lehimizde gittiği görüşüne cevaben, “Ben öyle düşünmüyorum” deyince, Halil Menteşe O'na çıkışır: Ordu Başkumandanlık Vekâletine ve Erkan-ı Harbiyeye derin güveni olduğunu, bu tenkitlerin kendisine değil, Enver Paşa'ya yapılması gerektiğini söyler. Mustafa Kemal: “....Beyefendi, farkında değil misiniz ki, artık memlekette milli bir Erkan-ı Harbiye Heyeti yoktur. Bir Alman Erkan-ı Harbiyesi vardır.” der.¹⁵

V- FALKENHAYN HADİSESİ

“Mustafa Kemal, 5 Temmuz 1917'de Bağdat'ı geri almak üzere örgütlenerek başına da Alman Mareşali Falkenhayn'ın getirildiği Yıldırım Orduları Grubuna bağlı Yedinci Ordu Komutanlığına atanmıştı. Falkenhayn'ın bir sömürgeci gibi davranması Atatürk'ü sinirlendiriyordu.”¹⁶ “Falkenhayn'ın sömürgeci zihniyeti askeri alanda da ağırlığını korudu. Mustafa Kemal Paşa, Ordu Kumandanlığına ait selahiyetlerini tamamıyla muhafaza etmek istiyor, hâlbuki Falkenhayn, hatta kolordu kumandanlarına karşı yapılamayacak surette 7.Ordu işlerine müdahale etmeye kalkışiyordu.”¹⁷

Mustafa Kemal, yurdun ve ordunun ne kadar kötü bir durumda olduğunu 20 Eylül 1917'de Enver Paşa'ya bir raporla anlatır. Bu raporun birer suretini de Talât Paşa'ya ve Cemal Paşa'ya gönderir. Bu meşhur raporu Uluğ İğdemir şöyle özetlemektedir.¹⁸

I-Halk ile idare arasındaki bütün ilişkiler sarsılmıştır. Evlerinde kalanlar ya kadınlar ve âcizlerden veya asker kaçaklarından ibarettir. Bunların yetiştirdikleri ürünler ancak kendilerine yetecek kadardır. Hükümetse onların aç kalmalarını bile düşünmeden ürünlerini ellerinden almak zorundadır. Öte yandan hükümetin güçsüzlüğü yüzünden memleket bir anarşi içindedir. Kimsenin hakkı korunamamaktadır. Bu da halkın hükümetten yüz çevirmesine sebep olmaktadır. Rüşvet ve vurgunculuk almış yürümüşür. Savaş sürüp giderse çürüyen devlet binası günün birinde birden bire çökecektir.

15 Bayur, s. 106.

16 İğdemir, s.44.

17 Cemal Paşa..., s.209.

18 İğdemir, s. 45-46.

2- Savaşın yakın bir gelecekte biteceğini sanmıyorum. Bizim tarafın karşı tarafı barışa zorlayacağı bahis konusu değildir. Almanların gittiği yol "geliniz bizi yeniniz" ilkesine dayanıyor.

3- Ordumuz savaşın ilk yıllarına oranla çok zayıftır. Orduların mevcudu beşte bire düşmüştür. Bana gönderilen 59 uncu Tümenin yüzde ellisi ayakta durmaya yeteneği olmayan insanlardan ibarettir. İstanbul'dan bin kişi ile yola çıkan taburlar Haleb'e 500 kişi ile gelmektedirler. Batı cephelerimizde düşmanın saldırıya geçmesi ihtimali vardır. Doğudan Ruslar saldırıya geçerse buna karşı koyamayız. Irak'ta İngilizler amaçlarını elde etmişlerdir. Sina cephesinde düşman saldırıya hazırlanmaktadır. Özetle söylemek gerekirse, Batı 'dan bir saldırıyı beklemek, Suriye cephesinde ise düşman saldırısını geri çevirecek tedbirleri almak lazımdır. Irak'ın geri alınmasını düşünemeyiz. Elimizde bunun için kuvvet de yoktur.

4- Bu sözlerimle herşeyin bitmiş olduğunu söylemek istemiyorum. Kurtuluş çareleri vardır. Ancak isabetli tedbirleri bulmak gerektir. Durumu hayale kapılmadan olduğu gibi görmek lazımdır. Bunun için:

a) İçten hükümeti kuvvetlendirmeli, iktisadi hayatı yoluna koyarak açlığı giderecek tedbirler alınmalı,

b) Askeri politikamız savunma politikası olmalı ve elimizdeki bir tek eri dahi sonuna kadar saklamalıyız. Yurt dışındaki bütün kuvvetlerimizi geri getirmeliyiz.

5- Bütün Suriye ve Hicaz'ın sorumluluğu şimdiye kadar olduğu gibi kendi evlatlarımızdan birinin elinde olmalıdır. Sina cephesinde de komuta bizden birisine verilmelidir. Almanları idare etmek gibi bir yol yurdumuzun çıkarlarına aykırıdır. Bu ölüm-kalım savaşında kendi kendi-mize karar veremeyecek kadar güçsüz değiliz. Eğer benim bilmediğim nedenlerden ötürü Falkenhayn 'm görevde kalması yurdumuzun çıkarları için zorunlu ise ve Sina cephesinin von Kress'in 8 inci Ordusu ile benim 7 nci Ordum tarafından savunulması gerekiyor ve bu orduların Falkan-hayn 'e bağlı bulunması uygun bulunuyorsa, yurdumuzun çıkarları için bu görevi üzerime almaktan kaçınmam. Ancak Falkenhayn bir askeri komutan olarak kalmalı, asıl idare ve geri hizmetler bir yurt çocuğuna bırakılmalıdır. Eğer biz harekete geçmeden önce düşman saldırıya geçer ve Yedinci Ordu 'dan gönderilen kuvvetler parça parça Kress 'in komutasına verilerek benim karargâhım işsiz kalırsa, bu hale seyirci kalamam ve derhal bütün kuvvetleri emrime alırım. Sina cephesi bir komuta altında ezilmeğe mecbur olursa, bu komutan ancak ben olabilirim. Almanların bu durumdan

faydalanarak Yurdumuzun bütün kaynaklarını kendi ellerine almalarına karşıyım.

24 Eylül 1917 tarihli ek raporunda, daha çok bölgesindeki askeri durumdan, Falkenhayn'la olan anlaşmazlıkların nedenlerinden ve ciddiyetinden bahsetmiş ve anlaşmazlığın bu durumunun milli menfaatlerimize uygun şekilde giderilmediği takdirde bu görevde kalmaması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.¹⁹

Bundan sonra sunacağımız belgeler, Enver Paşa'nın tavrını gösterecek. Mustafa Kemal görevinden ayrılmak durumunda kalacaktır.

1.Belge, Enver Paşa'nın Mustafa Kemal'e cevap verdiği 29 Eylül 1917 tarihli telgraftır.²⁰

I.Belge

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Tahrirat Kalemine Mahsus
Müşvedde Varakası

29/9/33

YEDİNCİ ORDU KUMANDANI MİR-İ LİVA MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

Şimdi aldığım tahrirat-ı âlilerindeki mütalâatı biraz evvel Cemal Paşa Hazretleriyle olan muhaberatınızda okumuştum. Gerek memleket ve gerek ordunun vaziyet-i hâzırasını ben de aynı veçhile ile görüyor ve biliyorum. Fakat düşmanlarımızın da üç senelik muharebe neticesinde bulundukları hal bizimkinden iyi değildir. Rusya'nın girdiği ve bilahare İtalya'nın gireceği haller vaziyeti bizim lehimize pek değiştirmiştir. Sina cephesi hakkında son verdiğim talimat, evvelce Dördüncü Ordu ile muhabere ve iş 'ar buyurulan mevadın kısm-ı âzamini halletmiş olduğu için mevad-ı mezkûre hakkında ayrıca bir şey söylemeyeceğim.

Zat-ı âlinizi eskiden beri tanıdığım ve takdir eylediğim cihetle en müşkül zamanda ve en mühim vazifede bulunmanızı menafi-i vataniyeye muvafık bulmuş ve böylece müsade-i seniyei istihsal ettim. Yedinci Ordu veya bunun kısm-ı küllisi ile Sina cephesinde Kress Paşa'nın Sekizinci

19 İğdemir, s. 46-47.

20 İğdemir, s. 49.

Ordu'su yanında Yedinci Ordu Kumandanı sıfatıyla kemal-i muvaffakiyetle ifa-yı hizmet buyrulacağına eminim. Cenab-ı Hakkın şimdiye kadar her yerde üzerimizden eksik eylemediği inayet-i rabbaniyesinin ordumuza bundan böyle de fevz-i nusret bahşeylemesini ve zat-ı âlinize de zahir ve muin olmasını tazarru eylerim. Fikrimin teferruatını yakında oraya gelecek Cemal Paşa Hazretleri anlatacaktır. İnşallah yakında görüşürüz.

ENVER

30 Eylül 1917 tarihli ikinci belgede, Mustafa Kemal'in Enver Paşa'ya verdiği cevap ve suretini eklediği Falkenhayn'ın emri yer almaktadır.²¹

II. Belge

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Şifre Kalemi

BAŞKUMANDAN VEKİLİ ENVER PAŞA HAZRETLERİNE

Zata mahsustur.

Sevk-i itaatle vazifeten teşrih-i hakikatten ibaret olan maruzat-ı câkerânemde teyit ettiğim veçhile müşkülât ne kadar büyük olursa olsun memleketimizi selâmete isal edebileceğimize itimad-ı câkerânem lâyetezel-zeldir. Sina cephesine bu kadar çok ordu karargâhı sığmayacağı hakkındaki muhakeme-iacizânemin lütfen nazarı iltifata alınmasına istirham ederim. Zaten Müşir Paşa sureti âtide mûnderiç emirde Yedinci Ordu 'yu ilga etmiş olup tasim-i vazaif ve tertibata imkân bulamamakta ve bundan sıkılmaktadır. Binaenaleyh işin içinde bulunmasını lütfen arzu buyurduğunuz Yedinci Ordu Karargâhı maslahatın ıztırarıyle ve verilmiş olan emirle zaten işin haricine çıkarılmıştır. Düşman karşısındaki tertibata suni teşkilâtın ihtiraz etmek lüzumu nazar-ı devletlerine aşikârdır. Meselâ, daha Haleb'e muvasalatımda Remadiye cephesinin âcizlerine verilmesini tahriren teklif etmiştim. Birkaç gün sonra karar verileceğini bildirdiler, bir türlü karar veremediler; netice malumdur. Binaenaleyh maslahatın ızzar edilmemesi, Müşir Paşa 'nın suni tertibata mecbur olmaması ve asla suçum olmadığı ve teveccüh ve itimadınız lütfen bakı olduğu halde, zavahiri okşayacağı için benim mevki ve şeref-i nâcizânemin küçük düşürülmemesini

21 İğdemir, s. 50-51.

nazar-ı devletlerine kemal-i hürmetle arz ederim. İrade buyrulduğu veçhile Cemal Paşa Hazretlerini bekleyeceğim maruzdur.

30/9/33

Yedinci Ordu Komutanı
MUSTAFA KEMAL

-Suret-

1- Sina cephesinde bulunan ve bu cepheye tahsis olunan bilcümle kıtaat 17/9/30* akşam saat dokuzdan itibaren taht-ı emrime gireceklerdir. Yeni takdim ve tertibatın icrasına kadar kıtaat-ı mezkûne Sekizinci Ordu namını taşıyacaktır.

2- Dördüncü Ordu Kumandanlığı lağvolunmuştur. Bunun yerine Suriye ve Garbi Arabistan Kumandanlığı kaim olacaktır. Sekizince Ordu müstesna olmak üzere menatik-ı mezkûrede bulunan kıtaat, mezkûr kumandanlığa tâbidir.

3- Sekizinci Ordunun harekât mıntıkası Müstakil Kudüs Mutasarrıflığıdır.

4- Yirmidördüncü fırka, Ordu Grubu ihtiyatı olacaktır.

5- Onbeşinci Kolordu Kumandanlığı 4/10/33'den itibaren harekete hazır bulunacaktır.

6- Sekizinci Ordunun iaşesi yeni tertibatın tatbikine kadar şimdiye değin olduğu gibi Suriye ve Garbi Arabistan Kumandanlığı tarafından temin olunacaktır.

Yıldırım Ordular Grubu Kumandanı
Müşir
FALKENHAYN

2 Ekim 1917 tarihli III. Belge, Enver Paşa tarafından Atatürk'ün bu telgrafına cevaben yazılmıştır.²²

III. Belge

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Şifre Kalemi

* 33 olacak (U. İğdemir düzeltmiştir, a.g.e. s. 51)

22 İğdemir, s. 51-52.

YEDİNCİ ORDU KUMANDANI
MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

C. 30/9/33

100 kilometreden ziyade imtidadi olan Sina cephesinin iki ordu mıntikasına taksimini pek tabîi bulurum. Binaenaleyh Yedinci Ordu Karargâhının bu cepheye sığmayacağı hakkındaki muhakeme-i âlinizi iştirak edemem. Bundan başka Sina cephesinde bulunacak kıtaatın harekâtını sevk ve idare etmeye memur edilmiş olan Müşir Falkenhayn Paşa'nın mezkûr harekâtın muvaffakiyetle neticelenmesi için en doğru karar ve tedabiri ittihaz edeceğine eminim. Bu husustaki itimadıma zat-ı âlinizin de iştirak buyurmanızı bilhassa rica ederim.

2/10/33

ENVER

Dördüncü belge, Mustafa Kemal'in 3 Ekim 1917'de Başkomutanlık Vekâletine yazdığı ve Falkenhayn'la olan yazışmalarını eklediği bir şifreli telgraftır.²³

IV. Belge

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Tahrirat Kalemi

BAŞKUMANDANLIK VEKÂLETİNE

Zata mahsustur.

Müşir Paşa'dan gelen bir tahriratın sureti ile cevabı zîrde aynen maruzdur. Miralay von Dumez bir hastalık ziyareti münasebetiyle yanıma gelerek bahsolunan muhavere geçmiş idi. Bir ordu kumandanına gidip kendisine vazife bulmak müşkül olduğunu ifade etmek, istifaya davet etmek ise de, Cemal Paşa Hazretleri'ni beklemek (hususundaki) irade-i devletlerine (binaen) bu noktayı tecahül etmiş idim. Bunun üzerine Müşir Paşa'nın tahriratı izzet-i nefsimi rencide ederek beni yanlış ve asabi bir adıma sevkedecek mahiyette idi. Buna verdiğim cevapta da fevkalâde iltizam-ı itidal ettiğim lütfen tasdik-i samilerine makrun olur. Ancak asla benim hatam olmaksızın beni sıfat ve selahiyet-i resmîyem ile istihdam

²³ İğdemir, s. 52-53.

etmeye imkan görmeyen veya niyet etmeyen, içinden hesaplı, bir amirin elinden haysiyet ve şerefi kurtarmak mümkün değildir. Sonra bu kabil teşebbüsat-ı muharrikâneye karşı daima idareli bulunmak kabiliyetini de kendimde göremiyorum. Binaenaleyh Çokerleri hakkında karar-ı devletlerinin sürat-ı ısdarını istirham ederim.

3/10/33

Yedinci Ordu Komutanı
MUSTAFA KEMAL

- Suret-

MUSTAFA KEMAL PAŞA HAZRETLERİNE

Zat-ı devletlerinizin Sina cephesinde bir ordunun kumandanı olarak istihdam edilmekte tereddüt eylediğinizi Miralayan von Dumez'den haber aldım. Bu tereddütü haklı bulamayacağım. Diğer taraftan orada ifa edilecek azim ve müşkül vazife esnasında Yedinci Orduyu ancak bütün kalbiyle işi takip eden bir zabıt tarafından faideli bir surette idare edebileceğine kaniim. Bundan başka ihzaratında bilâ teehhür başlaması lazımdır. Sina cephesinde istihdamda tereddüt eylemekte ısrar buyurup buyurmadığınız hakkında serian cevap verirsiniz zat-ı devletlerine pek müteşekkir kalacağım.

Müşir
FALKENHAYN

-Suret (cevap)-

YILDIRIM GRUBU KUMANDANLIĞINA

Sina cephesinde her türlü salâhiyeti mahfuz bir ordu kumandanı olarak istihdam edilmekte tereddütü gösterir bir şeyi söylemediğimi arz ederim. Hatırladığıma göre Miralay von Dumez lütfen ziyaret için teşrif ettiği vakit bendenize “bizi terk etmek istediğinize pek müteessirim” demişlerdi. “Böyle bir şeyi düşünmedim” cevabında bulunmuş idim. Ordu'nun lağvedilmiş olduğunu sarfettim. Muhavere esnasında filhakika şimdilik Yedinci Ordu 'nun mülga olup bir vazife bulmak müşkül olduğu ve cephedeki kıtaata ve gideceklerle kâmilan Kress Paşa'nın kumanda edeceği ve âcizlerine şimdilik yalnız Ondokuz ve Yirminci Fırkalardan ibaret iki fırka kaldığı mevzubahis olmuştur. İki fırkanın bir ordu değil, bir kolordu olabileceğine nazar-ı dikkati celbedince von Dumez bunu da tasdik etmişlerdir. Bir kolorduya kumanda etmekliğim (mümkün) olmayacağı kanaatinde bulunmuştum. “Bu muhavereyi Müşir Paşa'ya nakledebilir

miyim?”” sualine karşı da, “Taraflımdan Müşir Paşaya bu ahval malumdur” cevabı verilmiştir. Esas itibarıyla muhavere bundan ibarettir. Şimdiye kadar tayin olduğum vezafte ve Harb-i Umumi’de geçirdiğim hayatta ifa-yı vazifede hevesizlik göstermiş ve bahusus yanlış karar ve icraat ile vatanıma zarar vermiş bir zabıt değilim. Bütün kabiliyetimi sarf için hakiki bir orduya kumanda etmeye hazır ve böyle hakiki bir ordunun idaresine muntazır bulunduğumu arzederim.

Yedinci Ordu Kumandanı
MUSTAFA KEMAL

Beşinci belge, Enver Paşa’nın bu şifreli telgrafta verdiği cevaptır.²⁴

V. Belge

Harbiye Nezareti
Tahrirat Dairesi
Tahrirat Kalemine Mahsus Müsvedde Varakası

YEDİNCİ ORDU KUMANDANI MUSTAFA KEMAL PAŞA
HAZRETLERİNE

Zata mahsustur

Telgrafınızı aldım. Miralay von Dumez ile olan muhabere ve Falkenhayn Paşa ile cereyan eden muhaberenin, Sina cephesinde Yedinci Ordu karargâhına yer bulunamayacağını düşündüğünüz ilk zamanlara müsadif olduğunu zan ve tahmin ediyorum. Sina cephesinin Yedinci ve Sekizinci Ordulara ne suretle taksim olunacağını ve bu kuvvetleri nasıl kullanacağını Müşir Falkenhayn Paşa’dan sormuştum. Zat-ı alinizden de bir müddet daha vaziyetin muhafaza buyrulmasını rica ederim.

ENVER

Mustafa Kemal ile Cemal Paşa Halep’te (1917) görüşürler. Cemal Paşa’nın anlatışıyla, Falkenhayn’ın memleketin başına Allah tarafından son bir bela olmak üzere yaratıldığına karar verirler.²⁵ Mustafa Kemal, Enver Paşa’dan da bir şey elde edemeyince, kendi deyişiiyle, kendi kendini affedecek ve İstanbul’a dönecektir.²⁶ Cemal Paşa’nın ümidi Kudüs düşünce kesilecektir.

24. İğdemir, s. 54.

25. Cemal Paşa. Hatıralar, Sekek Yayınları, M. Sıralar Matbaası. 1959, s. 209.

26. İğdemir, s. 48.

VI. MUSTAFA KEMAL İSTANBUL'DAYKEN GELİŞEN BAZI OLAYLAR

Mustafa Kemal İstanbul'a gelince, bir ay izin verildi. Böyle bir komutanın boş durması dedikodulara yol açıp Enver Paşa'yı yıpratılabildi. Veliht Vahdettin'in beraberinde Almanya'ya gitmesi sağlanarak iş hallolundu.²⁷

Bayur, bu dönemde Mustafa Kemal'e karşı bir suikast düzenlendiği ve bunun Enver Paşa tarafından düzenlenmiş olabileceğini anlatır.²⁸ Akşin, bunun bir gözdağı vermek amacını taşıyabileceğini söyler.²⁹ Ancak, Mustafa Kemal'e karşı düzenlenmiş olan bu suikastin -Bayur'a anlatılış biçimiyle değerlendirilirse- gerçekliği üzerinde kuşku duymak mümkündür, en azından Enver Paşa ile bağlantı kurmak pek mümkün değildir.

Bu dönemde gelişen olaylardan biri de Enver Paşa'nın "gizli kuvveti" ile ilgilidir. Enver Paşa, kendine karşı besledikleri inanç ve bağlılığa veyahut her aldıkları emri gözü kapalı yerine getireceklerine güvendiği subayların komutası altında onbin kişilik bir "gizli kuvvet" kurmuş olup; bu birlik, savaş ve türlü yığınaklar dolayısıyla İstanbul'dan gelip geçen şu veya bu düşünce ile orada bulundurulmuş birlikler dışında, süresiz olarak kadrosu hiç değiştirilmeden İstanbul'da tutulan ve işi bilmeyenlerce diğer birliklerden sayılan bir kuvvettir.³⁰ Aralık 1917'de olay çalkalanır. Enver Paşa'nın yakın adamı Levazimat-ı Umumiye Reisi Topal İsmail Hakkı Paşa, Mustafa Kemal'e açıklar. Mustafa Kemal, Fethi Bey aracılığıyla Talât Paşa'ya duyurur. Talât Paşa-Enver Paşa- Mustafa Kemal yüzleşmelerinde, Enver Paşa, Yakup Cemil'inkine benzer hareketlere karşı tedbir olsun diye bulunduğunu, darbe niyetinin asılsız olduğunu söyler.³¹

Bayur'a göre, Mustafa Kemal'in 16 Ağustos 1918 tarihli Padişah buyruğuyla Suriye'ye Yedinci Orduya tekrar gönderilmesini de Enver Paşa sağlamıştır.³²

VI. SONUÇ

Bu araştırmanın sunulmasından amaç, Türk Dünyasının ünlü devlet adamlarından olan ve yurtseverliğinden kimsenin kuşku duymayacağı Enver Paşa ile

27 Bayur, s. 134-136.

28 Bayur, s. 153-154.

29 Sina Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İst., Gerçek Yayınevi. 1980, s. 291.

30 Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, C.III. K.4, s. 158 vd. ip

31 Akşin, **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, s. 290-291.

32 Bayur, **Atatürk**, s. 154.

büyük bir Dünya lideri olan Mustafa Kemal arasındaki ilişkilerden menfi olanları derlemek değildir.

Asıl amaç, bulunduğumuz coğrafyada bizden farklı emelleri olan ve dünya üzerindeki gücü bizden fazla olan Almanya ile yapılan bağlaşma sonucunda, ulusal çıkarlara ilişkin farklı değerlendirmelerin yarattığı sorunlardan bir bölümünü ortaya koymaktır.

KAYNAKÇA

Sina Akşin. **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat ve Terakki**, İst., Gerçek Yayınevi, 1980.

Sina Akşin. **İstanbul Hükümetleri ve Milli Mücadele**, İst., Cem Yayınevi, 1976.

Yusuf Hikmet Bayur, **Atatürk**, Ank. Güven Basımevi. 1970.

Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, Ank., T.T.K. Basımevi 1940.

Uluğ İğdemir, **Yılların İçinden**, Ank., T.T.K. Basımevi, 1976.

Cemal Kutay, **Üç Paşalar Kavgası**, neşreden, Mustafa Unan, İst.,Ercan Matb.. 1964.

Cemal Paşa. **Hatıralar**, Sekek Yayınları, M. Sıralar Matbaası. 1959.

ATATÜRK DÖNEMİNDE DEVLETİN İDARİ YAPILANMASI VE BUGÜNKÜ DURUM¹

Mustafa TEKMEK
Mülkiye Başmüfettişi
Teftiş Kurulu Başkan Yrd.

Anayasalar, devletin yapısını belirleyen yazılı veya yazılı olmayan kurallar bütünüdür.

Türkiye Cumhuriyeti resmen ilan edilmeden önce, ilk meclis 23 Nisan 1920’de toplanmıştır. Bu meclisin başkanı olan Mustafa Kemal’in arkadaşlarıyla hazırladığı **24 maddelik tasarı** “Teşkilat-ı Esasiye Kanunu” adı altında, 85 sayılı Yasa olarak **20 Ocak 1921**’ de kabul edilmiştir.

Bu 1921 Anayasasıdır. Bu anayasada egemenliğin kayıtsız ve şartsız millete ait olduğu belirtilmiştir. Milletın tek ve gerçek temsilcisi Büyük Millet Meclisidir. “Türkiye Devleti Büyük Millet Meclisi tarafından idare olunur ve Hükümeti Büyük Millet Meclisi Hükümeti ünvanını taşır.” **Böylece 1921 Anayasasında yasama gibi yürütme de Mecliste toplanmıştır.**

Atatürk’ün önderliğinde başlatılan Erzurum ve Sivas Kongreleri ve arkasından yayınlanan “Amasya Tamimi” ile halkın kendi içinden seçtikleri ile vatanın kurtuluşuna ve devletin kuruluşuna katılması sağlanmıştır.

1920’de toplanan Türkiye Büyük Millet Meclisi gerçek anlamda “Milli İradeyi” temsil ediyordu ve yönetime tam olarak hâkim olan bir meclisti.

1921 yılında ilk Anayasasını yapmış, yasalarını çıkarmaya başlamış; bir yandan kendi içinden seçtiği “Meclis Hükümeti” ile ülkenin yönetimini üstlenirken bir yandan da Sevr anlaşması ile parçalanmış vatanını düşmanlardan kurtarmak için kurtuluş savaşını başlatma ve başarmayı üstlenip, hem orduyu tanzime hem de kendi içinden seçtiği Başkumandan’a olağanüstü yetkiler vererek sonuca ve zafere ulaşmaya çalışmış ve bu halk iradesi sonunda da maksadına ulaşmıştır.

1 Güncelleştirilen ve kısmen değiştirilen bu metin 25-29 Ekim 1999 tarihlerinde Kazakistan’ın Türkistan şehrinde yapılan “Atatürk 4. Uluslararası Kongresi”nde bildiri olarak sunulmuştur.

Kurtarılan vatan topraklarında 1924 Anayasası ile Cumhuriyet bir devlet modeli olarak kabul edilip, Cumhurbaşkanlığı (Reisi Cumhur) devlet başkanı olarak kurumsallaşmıştır.

1924 Anayasası Mart-Nisan aylarında yapılan görüşmeler sonunda kabul edilmiştir.

Bu anayasaya göre, egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.(mad. 3) Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin tek ve hakiki mümessili olup millet adına hâkimiyet hakkını kullanır, (mad. 4) Yasama ve Yürütme kuvvetleri Büyük Millet Meclisinde toplanır, (mad. 5) Görüldüğü gibi bu Anayasa da **kuvvetler birliği ve meclis üstünlüğü ilkesine dayanmaktadır.**

Bununla birlikte ilk tasarıda, Mustafa Kemal tarafından temsil edileceği açık olan Cumhurbaşkanlığı makamını kuvvetlendirici yönde hükümler vardı. Bu tasarıya göre **Cumhurbaşkanlığı süresi 7 sene** olarak kabul ediliyor, **Cumhurbaşkanına Meclisi Fesih yetkisi tanınmıyor** ve fiili **Başkanlık** görevini veriyordu. Bu hükümler meclis tarafından reddedilmiş ve tasarıdan çıkarılmıştır.²

O zaman Atatürk tarafından hazırlatılıp meclisçe kabul edilmeyen bu hükümlerin günümüzde gerekliliğinin tartışılmakta olduğunu veya tartışılmaya başlandığını görmekteyiz ki bu konu üzerinde durulmaya değer bir konudur.

1961 ve 1982 anayasalarında, yasama ile yürütme arasındaki ilişkileri düzenleyen hükümler genellikle birbirine benzer nitelik taşımaktadır. Her iki anayasada da Kuvvetler Ayırımı ilkesi esas alınmış ve bunlar arasındaki ilişkiler belirli kurallara bağlanmaya çalışılmıştır.

En son düzenlenen 1982 Anayasasının başlangıç bölümünde aynen “Kuvvetler ayırımının, devlet organları arasında üstünlük sağlaması anlamına gelmeyip, belli devlet yetki ve görevlerinin kullanılmasından ibaret ve bununla sınırlı medeni bir iş bölümü ve iş birliği olduğu, üstünlüğün ancak anayasa ve kanunlarda bulunduğu” ifade olunmuştur.

Bu metinden anlaşılacağı gibi anayasamız, yasama, yürütme ve yargı arasında işbölümü ve işbirliği esasını belirlerken siyasi rejimimizi de ortaya koymaktadır. Yargılama hukuki gerçekleri tespit ve ortaya koyma faaliyetidir. Bir ülkede uygulanan siyasi rejimin belirlenmesinde esas olarak yasama ile yürütme arasındaki ilişkilere bakılması gerekir.

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1946 yılına kadar tek partili sistem uygulanmış, 1946 yılından sonra da çok partili sisteme geçilmiştir.

2 Fahir TİMUR. **Türk Devrimi ve Sonrası 1919-1946**, Doğan Yayınları, sh 88, Ankara.

1946 yılından bu güne kadar geçen 57 yıl içinde, 24 yılın tek partiden oluşan hükümetler tarafından yönetildiğini, geriye kalan 33 yılı ise, tek parti iktidarına girdiğimiz son yıl hariç, koalisyonlar ya da geçiş dönemlerinin oluşturduğunu görüyoruz. Son yıllarda Mecliste temsil edilen parti sayısının artması ve meclis aritmetiğinin önceliği nedeniyle hükümetlerin daima koalisyon sistemi ile kurulduğuna tanık oluyoruz.

Koalisyonların uzun süreli olmayışı ülkemizde siyasi istikrarsızlık ve bu tablo başta ekonomi olmak üzere tüm sektörleri ve yaşıntıyı olumsuz etkilemektedir.³

Son günlerde ortaya atılan yeni yönetim modeli ile başkanlık sistemine geçmek suretiyle bu istikrarsızlığa son verilip verilemeyeceği; yarı başkanlık sistemi mi olsun, tam başkanlık sistemi mi olsun yolunda çare arayışları bizi, Cumhuriyetin kuruluş yıllarında kabul edilen, 1924 anayasasında bu konuda yapılan tartışmaların ne kadar önemli olduğu noktasına götürmektedir.

Nitekim Cumhurbaşkanının meclisi gerektiğinde feshedebilmek yetkisi bu gün yarı başkanlık sisteminin en belirgin bir özelliği olarak bilinmekte ve zorlukların aşılmasında bir çare olarak görülmekte; tıkanıklıkların bu şekilde aşılabileceği söylenmektedir.

Atatürk döneminde devletin yapılanmasını belirleyen 1924 anayasası ile üniter devlet anlayışının temelleri de atılmıştır. Bu temelde, merkeze bağlı ve yetki genişliği esasına dayalı **kuvvetli bir il (taşra) yönetimine paralel olarak mahalli idareler dediğimiz köy, belediye ve il özel idareleri yer almıştır.**

Merkezi İdare Cumhurbaşkanı ile Hükümetten (kabine) oluşmaktadır. Kabinedeki bakanlık sayısı başlangıç yıllarında 7 iken 1950'ye gelindiğinde 13'e ulaşmıştır. Son yıllarda kurulan koalisyon hükümetleri döneminde bir pazarlık konusu olarak, bakanlık sayısı 35'lere kadar çıkmış, şimdiki tek parti iktidarında 22'lere kadar çekilmiştir.

Cumhuriyetin özellikleri, bilhassa başlangıç dönemlerinde, doğrudan girişimci olarak etkinlikte bulunmasını gerektirmiştir. Bu durum girişimci sınıfın olmayışı nedeniyle devlet girişimciliğini başlatmış ve günümüze kadar sürmesine neden olmuştur.⁴

3 **Siyaset Dergisi**, Gündem, C.4, S. 45, Haziran 1998, sayfa 6, Ankara.

4 Prof.Dr. Turgay ERGUN, Cumhuriyetin 70. Yılında Türk Kamu Yönetimi, **Türk İdare Dergisi**, yıl 65, Aralık 1993, sayı 401, Ankara.

Bu nedenle devletin temel fonksiyonları olan Savunma, İç Güvenlik, Adalet, Sağlık ve Eğitim gibi görevlerin yanında ekonomik kalkınmayı sağlayacak görevler üstlenmesi zamanla devlet yapısının büyümesine ve genişlemesine neden olmuştur.

Bakanlıkların yanında Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) dediğimiz çok sayıda ve devasa Genel Müdürlükler oluşmuştur. Günümüzde, gene Cumhuriyetin ilk yıllarında olduğu gibi, devletin asli fonksiyonlarına çekilmesi gerektiği bu nedenle ekonomik alanı özel sektöre terk etmesi yönünde ciddi çalışmalar başlatılmış ve devam etmektedir.

Taşra Kuruluşlarımızın temelinde geriye doğru yüzyıla yaklaşan bir süreden başlayan Fransız mülki yönetim sisteminin izleri görülmektedir.⁵

Cumhuriyet yönetimine geçildikten sonra, **ülkenin idari bölümlenmesinde** ilk önemli değişiklik 6 Mart 1924 tarihinde çıkartılan 426 sayılı Yasayla yapılmıştır. Bu yasayla sancaklar kaldırılarak il yapılmış, kimi ilçeler il durumuna getirilmiştir. Anayasamızda **Mülki idare kademeleri** olarak bilinen, İl, İlçe ve Bucak teşkilatlanmasında bugün bucakların hemen hemen hiçbir fonksiyonları kalmamıştır.

İllerin sayısı 1940'lı yılların başında toplam 63 iken 1957'de 67'ye 1989 yılında başlanan yeni düzenlemeyle bu gün bu sayı 81'e ulaşmıştır. İlçe sayısının da aynı oranda ve paralelde artarak 850'ye çıktığı görülmektedir. Bu sayılardaki artışlarda siyasi tercihler ön planda yer almaktadır.

İl yönetiminin başında devleti ve hükümeti temsilen atanan Vali İlçe yönetiminin başında da Hükümeti temsilen atanan Kaymakam bulunmaktadır. Yetki genişliği esasına dayalı olarak merkezi idare adına yönetim bunlar tarafından sağlamaktadır.

Asli görevleri halkın can ve mal güvenliğini sağlamak olan bu Mülki İdare Amirleri Cumhuriyetin ilk yıllarından beri ülke kalkınmasında da en büyük rolü oynayan yöneticiler olmuştur.

Mahalli İdareler arasında önemli bir yeri olan il özel idarelerinin kuruluşu 1860'lı yıllara dayanmaktadır. İlk uygulaması Osmanlı Devletinin eyaletleri olan Filibe ve Tuna eyaletlerinde başlatılan bu idareler şimdi il kuruluşlarına paralel olarak her ilde bir il özel idaresi şeklinde kurulmaktadır. Bu idareleri halkın seçtiği İl Genel Meclisi Üyeleri ile merkezi idarece atanan Vali yönetmektedir.

5 A.g.e. sh.78.

Geleneksel bir yapı olan **köy idarelerimiz**, 1924 yılında çıkartılan Köy Kanununa göre, köyün yönetim organları olan köy derneği, köy ihtiyar meclisi ve **köy muhtarlarından** oluşan bir demokratik sistemle yönetilmektedir. Bugün sayısı 35.000 civarında olan köylerimizden ilçe ve il merkezlerine büyük bir göç vardır.

Bunun temelinde cumhuriyetin kuruluşunun ilk yıllarının aksine oluşturulan ekonomik ve sosyal nedenler yatmaktadır.

Nüfusu **2000 sayısını** geçen köyler, gene 1930'lu yıllarda çıkartılan ve son derece geniş yetkilerle donatılmış Belediye Kanununa göre Belediye olabilmektedir. Ancak İl ve İlçe merkezlerinde ise belediye kuruluşu zorunludur.

Günümüzde ise, nüfusu **5000 sayısının** altında kalan bu yerlerin, müstakil birer belediye olarak belediye hizmetlerini yeterince veremediği gerçeği göz önüne alınarak, büyük belediyelerin bünyesine alınması yönünde yasal düzenleme çalışmaları sürdürülmektedir.

Belediyeler de gene Belde halkı tarafından seçilen **Belediye Meclisleri** ve **Belediye Başkanları** tarafından yönetilen ve demokratik yönetimin temel göstergesi olan Mahalli İdare kuruluşlarıdır. Önemleri her geçen gün artan bu kuruluşlara merkezi yönetimin elindeki kaynak ve görevlerin büyük bir kısmının aktarılmasına yönelik yasal çalışmalar sürdürülmektedir.

Zamanla çıkartılan yasalarla hem Valilerin bilhassa il özel idarelerine verilen yetkileri, hem de Belediyelerin yetkileri, gereksiz yere ellerinden alınmış ve merkezi kuruluşlara verilmiştir. Bu da çağdaş yönetim anlayışına ters, demokratik olmayan bir durum arz etmiş, bir taraftan da kaynak israfına neden olmuş ve olmaktadır.

Devletin daha demokratik bir yapıya kavuşmasını sağlamak için, yerel hizmetlerde etkinliği ve akılcı kaynak kullanmayı artırmak amacıyla, üniter temel idari yapıyı bozmadan, yerel yönetimleri güçlendirmek mümkündür⁶ ve de bu konudaki yasal düzenleme çalışmaları süratle yapılmaktadır.

Sonuç olarak diyebiliriz ki;

Atatürk'ün önderliğinde kurulan Türkiye Cumhuriyetinin devlet yapılanması milli iradeye dayandırılmıştır. Bu güne kadar da bu yapılanma ufak bazı değişiklikler yapılmak suretiyle, devam etmektedir. Zaman zaman yapılan bu değişikliklerin mahzurları da görülmektedir. O zaman da daha demokratik olan 1921-1924 Anayasasındaki şekle dönülme zarureti doğmaktadır.

Görüldüğü gibi, devlet yapılanmasını oluşturan Atatürk döneminde kabul edilen ilk anayasa 1921 anayasası ve onu tamamlayan 1924 anayasasıdır. Hatta en demokratik olanıdır da denebilir.

⁶ Ziya ÇOKER, **Yönetimde Yeniden Yapılanma**, sh. 107, Çetin Ofset. İstanbul, 1995.

CUMHURİYET’İN 80 İNCİ YIL DÖNÜMÜ

Erdal KESİN*

79 uncu “Onur Yılı”nı geride bırakarak, 80 yaşına ulaşan Cumhuriyetimizi, ulu önder Mustafa Kemal Atatürk’e borçluyuz.

Cumhuriyetimiz, Ulusal Kurtuluş Savaşı’nın bir sonucudur. Birinci Dünya Savaşını kazanan devletlerin isteklerine, hatta dikte ettirdikleri dünya düzenine karşı koymak suretiyle başlayan Kurtuluş Savaşımız, bütün süreç boyunca dünyanın dikkatini üzerine çekmiş ve hakkında çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Genel olarak, Kurtuluş Savaşı’nın başlatılması, ilk zamanlarda ciddiye alınmaması gereken bir ayaklanma, bir eşkıyalık hareketi olarak kabul edilmiştir. Sonraları ise, işin gerçek boyutu anlaşıncı, bunun akılsızca bir girişim olduğu ve başarı ile sürdürülmesinin mümkün olamayacağı, Millet’in intihara sürüklendiği ve sonucunda mutlak bir felaketle biteceği görüşü ileri sürülmüştür.

“Bütün bu olumsuzluklara rağmen nasıl olmuş da bu savaş kazanılabilmişti?” Çok merak edilen bu soruya Milli Mücadelenin önde gelen isimlerinin hatıratlarının incelenmesinden bulunan cevap özet olarak şöyledir: “Normal düşünen her insan, işi hesaba kitaba vurursa, o günkü koşullar altında bağımsızlık mücadelesinin çıkmaz bir dava olduğunu anlamakta güçlük çekmez.”

Mondros Mütarekesi’nden sonra, Türk Milletinin felaket uçurumuna yuvarlanışını, önsezi ile en iyi gören insan olarak mücadelesinde herkesten önce Millet gerçeğine dayanmış ve Amasya Genelgesi ile “Milletin bağımsızlığını yine Millet’in azim ve kararı kurtaracaktır” ilkesini ortaya atarak, inandığı ve güvendiği Türk Milletinin haksızlık ve tutsaklığa karşı isyanını dile getirerek bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır.

Milli bir renk ve kimlik taşıyan bu mücadelenin başarısında Millet gerçeğinden hareket edilişi, Milli Egemenlik ve Milli Bağımsızlık İlkelerine dayanması, hem davanın meşruluk kazanmasında, hem de kuvvet bulmasında başlıca etken olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti’nin tarihi, kurucusu Atatürk’le yakından ilgilidir. Ortaya atılan ve gerçekleşen Cumhuriyet fikri Atatürk’te ilk defa nerede ve

* Gv. Kd. Yzb. Sahil Güvenlik Komutanlığı.

nasıl ortaya çıkmıştır? Cumhuriyet'in ilanından önce, yeni kurulan devletin Cumhuriyete yöneleceğini Atatürk ne zaman kararlaştırmıştır?

Mondros Antlaşmasının imzalanmasından sonra İstanbul'a gelen Mustafa Kemal Paşa'nın Padişah Vahdettin ile görüşmesi sonrası yaptığı bir değerlendirme ile karşılaşıyoruz ki, bu değerlendirme Cumhuriyet fikrinin netleşmesi açısından çok önemlidir.

Mustafa Kemal Paşa, bu değerlendirmesinde “o gün anladım ki padişahlar, Milletlerinin kaderini değil, ancak şahıslarının huzurunu düşünürler. O gün, Türkiye'yi ancak Cumhuriyet'in kurtaracağına tamamıyla iman etmiştim” demektedir.¹

19 Mayıs 1919'dan yani Atatürk'ün Samsun'a çıkışından önceki dönemde, Cumhuriyetle ilgili fikir ve olaylar büyük ölçüde Mustafa Kemal Paşa ile ilgilidir. Ancak Cumhuriyet fikri dönemin özelliği itibarıyla açıkça dile getirilememektedir.

Samsun'a çıkışından sonra, Mustafa Kemal'in Cumhuriyetle ilgili fikirleri, daha belirli ve daha sistemli bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

Atatürk milli mücadelenin başarıya ulaşabilmesi için çok iyi düşünerek, “Milletin azim ve kararını, Milletin egemenliğini, Milletin iradesini,” dikkate almış ve onu yeni kurulan devletin temel dayanağı yapmıştır.

Cumhuriyetimizin oluşum evrelerine gelince: aslında, halk yönetimi anlamında Cumhuriyet, 23 Nisan 1920 tarihinde Büyük Millet Meclisi Hükümetinin kurulması fikri Ankara'da gündeme gelmiş, fakat adı uzun süre konamamıştır.

Kuşkusuz bunun birçok nedeni vardı. Karşısında olan güçler varlıklarını hala devam ettiriyorlardı. Ayrıca ülke düşmanlar arasında bölünmüş, gerçek anlamda bir vatan kalmamıştı. Önce vatani kurtarmak, sonra da bu vatan üzerinde temelleri atılacak devletin şeklini ilan etmek gerekiyordu.

Bununla beraber ilk günden beri büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin ulaşmak istediği amaç, halk egemenliğinin kayıtsız ve şartsız olarak gerçekleştirilmesi idi.

Oluşturulan bütün yeni yasalar, kurallar ve öğütler bu amaca yönelmiş bulunuyordu.

1 Münir Hayri Egeli, **Atatürk'ün Bilinmeyen Hataları**, s. 25.

Esasen Milli Mücadelenin de çıkış noktası bundan başka bir şey değildi. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edildiğini duyunca Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'dan hükümete yazdığı ilk raporda, özellikle üzerinde durduğu üç önemli konuyu hatırlayalım.

Bunlar; “Tam Bağımsızlık”, “Ulusal Egemenlik” ve “Milli Birlik” konuları idi. Buradan da şu sonuca ulaşabiliriz. Halkın egemenliği ilkesi, daha milli mücadeleye başlarken çizilen hedeflerden birisidir. Mustafa Kemal bunu, “milli bir sır” olarak kalbinde saklamış, bütün inkılap girişimlerinde yaptığı üzere, sırası gelince de “kurduğumuz devletin şekli Cumhuriyettir”² diye dünyaya ilan etmiştir.

Yeni Türk devletinin adının Cumhuriyet olması üç nedene bağlanmaktadır.

“Birinci ve en önemli neden, halifelik ve saltanattan yana olanların boş gibi sandıkları devlet başkanlığı makamı için bunalımlar yaratmalarını önlemek idi.

İkinci neden, Türkiye'nin dış ilişkilerinde yabancı devletlerin siyasal rejiminin istikrara kavuşmamış olduğu yolundaki kuşkuları önlemek,

Üçüncü neden ise, yeni Türkiye Devleti'nin modernleşmesi yolunda yapılacak inkılaplara karşı, dinsel bir örgüt olarak yaşamakta olan halifelikten gelebilecek direnişleri kırmak idi.”³

“Cumhuriyetin anlamı nedir ve Türk toplumuna kazandırdıkları değerler nelerdir?” sorularına verilecek cevaplar değerlendirmemizi biraz daha zenginleştirecektir.

Sözcük anlamı olarak “halka ait devlet”, “halk çıkarları” biçiminde ele alınabilecek cumhuriyet, egemenliğin tek ve üstün kaynağının millet olduğunu, devlet ve toplum yaşamını millet iradesinin yön verdiği devlet yönetim biçimi anlamına gelmektedir.

Bu durum Nutuk'ta kısaca şöyle açıklanır: “böyle bir hükümet, ulusal egemenlik temeline dayanan halk hükümetidir. Cumhuriyettir.”⁴

2 Bekir Sıtkı Baysal, Cumhuriyetimizin Tarihsel Anlamı, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara, 1992, s.243. - Mazhar Müfit Kansu, **Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber**, S.I, s.72-75. - Atatürk, Nutuk, C.II, s.438. - Masan Rıza Soyak, **Atatürk'ten Hatıralar**, C.I, s.181-183 - Naşit Uluğ, **Siyasi Yönleriyle Kurtuluş Savaşı**, İstanbul, 1973, 355-357.

3 Enver Ziya Karal, Atatürk ve Cumhuriyetin Duyurulması, **Türk Dili**, Sayı:278, s.837.

4 Atatürk, Söylev, 8. Baskı. TDK Yayınları, 220/2, Ankara. 1981, s.325.

Halkın egemenliği ilkesi, milli mücadeleye başlarken çizilen hedeflerden biri oluyordu. Durum böyle olduğuna göre Cumhuriyetimizi, Türk ya da İslam geleneklerine göre bağlamak, kurultay, saltanat şuraları ve benzeri gibi bir takım organların evrimi olarak göstermek doğru değildir. Cumhuriyetimizin kökeni ve geçmişe bağlarını bilimsel bir açıdan bakarak araştırmak zorundayız.

Cumhuriyetin Türk toplumuna kazandırdığı değerlerin neler olduğunu anlayabilmek için, Cumhuriyete nitelik açısından yaklaşmak gerekir.

Cumhuriyetin Türk toplumuna kazandırdığı değerlerin ilki, “Milletin Egemenliği İlkesi”dir.

Coğrafyası belirlenmiş bağımsız devlet, vatandaşı için özgür bir ortam sağlamadan çağdaşlaşma yolunu açamazdı.

Özgürlüğe ancak milli egemenliğin gerçekleştirilmesiyle ulaşılabileceğini, milli egemenliğin temel ürününün özgürlük olduğunu belirlemişti Mustafa Kemal, hareketin başlangıcında 22 Mayıs 1919 tarihli raporda, Amasya Tamiminde. Erzurum Kongresi’nde, milli egemenlik amacını ortaya koymuştur. Çünkü, mevcut iç siyasi yapıya alternatif olarak milli egemenlik görülmektedir.

Mustafa Kemal, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kurarak ve her kararını bu ortamda gerçekleştirerek, mevcut siyasi iktidara, padişaha ve onun hâkim olduğu çevreye milli egemenlik seçeneği ile karşı koyabilmiştir. Şüphesiz demokrasiyi savunan fakat buna rağmen Sarayın totaliter sisteminin yanında yer alan batılıların milli egemenliği seçen Anadolu karşısındaki durumları savundukları değerlerle, batı ölçüleri ile çelişiyor, kendileri ile ters düşmüş oluyorlardı.

Atatürk’ün milli egemenlik alternatifini seçmesi bugün için normal sayılabilir. Fakat bu olayı kendi tarihi atmosferi içinde değerlendirmek gerekir. Çünkü; krallar, padişahlar, komünizm, nazizm, faşizm gibi kişi, aile, zümre veya sınıf hareketlerinin egemen olduğu bir dünya ortamında milli egemenlik ilke olarak seçilmiştir.

Seçimi değerli kılan bir diğer önemli husus, cazip görünen, moda olan, seçimi kolay olan, kişinin gururunu okşayan totaliter seçenekler arasından bu kolaylıkları taşımayan milli egemenliğin seçilmiş olması ve savaş şartlarında, inkılap şartlarında uygulanmak zorunluluğunun da bilinmesidir.

Atatürk bu durumu “...bugünkü hükümetimiz, devlet teşkilatımız doğrudan doğruya Milletin kendi kendine, kendiliğinden yaptığı bir devlet teşkilatı ile Millet arasında mazideki ayrılık kalmamıştır.

Hükümet Millettir ve Millet hükümettir. Artık hükümet ve hükümet mensupları, kendilerinin Milletten farklı olmadıklarını ve Milletin efendi olduğunu tamamen anlamışlardır.” demekle açıklamaktadır.

Cumhuriyetle saltanatın mukayesesini yaparken de “Cumhuriyet, üstün ahlak anlayışına dayalı bir idaredir. Cumhuriyet fazilettir.

Sultanlık korku ve tehdide dayalı bir idaredir. Cumhuriyet idaresi faziletti ve namuslu insanlar yetiştirir. Sultanlık korkuya, tehdide dayalı olduğu için korkak, zelil, sefil, rezil insanlar yetiştirir. Aralarındaki fark bundan ibarettir” demektedir.

Bir başka konuşmasında ise “Türk Milletinin yapısına ve adetlerine en uygun idare olan Cumhuriyet idaresidir. Bir senelik hayat, bu hakikati bütün açıklığıyla ispat etmiştir.”

Atatürk iktidarın kaynağını, iktidarın dayandığı tabanı değiştirmiştir. İktidarı bir aileden almış ve bütün Millete devretmiştir. Bu özelliği ile diğer siyasi ihtilal niteliğindeki iktidar değişikliği olaylarından daha farklı, daha büyüktür.

Fransız ihtilali, egemenliğin millete devrini amaçlamışsa da, sınıf hareketi özelliğinden kurtulup egemenliğin millete devri amacına birçok darboğazdan geçtikten sonra ulaşabilmiştir. Rus ihtilali iktidarı bir oligarşiye, bir partili kadrosuna devretmiştir.

Bizim Cumhuriyet anlayışımızda ise, iktidarı genişleten, iktidar tabanını Milletin bütününe yaygınlaştıran bir hareket söz konusudur.

Milli egemenliğe dayalı özgürlük, aynı zamanda toplum ve kişilerin gelişmesinin ortamını oluşturduğu için önem taşır. Kapalı sistemler, özgür düşünceye getirdikleri kısıtlamalarla düşünceyi ve düşünce ile birlikte kişinin ve toplumun gelişmesini sınırlamakta ve kısıtlamaktadır.⁵

Atatürk bu durumu “Cumhuriyet yeni ve sağlam esaslarıyla, Türk Milletini emin ve sağlam istikbal yoluna koyduğu kadar, asıl fikirlerde ve ruhlarda yarattığı güvenlik itibarıyla, büsbütün yeni bir hayatın müjdecisi olmuştur.” demek suretiyle açıklamaktadır. Cumhuriyet yönetiminin kişilere ve topluma verdiği sorumluluk duygusuyla, insanın kişiliği gelişir, olgunlaşır ve giderek erdemliliğe ulaşır. İnsanlara insan olmalarından doğan bir hak, üstelik yurdu

5 Suat İlhan. Atatürk’ün Kazandırdığı Değerler, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi, Atatürkçü Düşünce Sistemi, Ankara, 1992, s.59-60.

yönetmek gibi önemli bir hak verilen bir insanın özü ne denli bozuk olursa olsun, iyiliğe ve erdeme doğru bir gelişmesi olmaması beklenemez.

Öyleyse, halk seçimine dayanan bir rejim olan Cumhuriyetin hem kökünde hem de amacında erdemlilik vardır. Çıkış noktasında da varış noktasında da erdemi gerektiren bir yönetim biçimidir. Çünkü, her şeyden önce devlet başkanının halk ya da halkın temsilcilerince seçildiği bir yönetim biçimidir.

Cumhuriyet yönetimi, özgür düşünceli, erdemli, adaletli, gerçekçi, sorumluluk duygusu ve kişiliği olan insanların yönetimi olarak nitelendirilebilir.

Cumhuriyet en geniş anlamda, Türk halkının ülkede tek egemen varlık durumuna gelmesinin ve kendi yönetimini oluşturmalarının bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Siyasi anlamda bakıldığında “Cumhuriyet” olgusu, siyasal hareketin bir hedefi olarak görünür. Ancak, Cumhuriyet Türkiye genelinde Türk Milletinin egemenliğine dayanan bir yönetimi ülkede geçerli kılmanın bir yöntemidir. Millet egemenliğinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için Atatürk yalnızca Cumhuriyet ile yetinmemiş, bunun tamamlayıcısı olan Demokrasi ile tamamlamış, ikisinin bir bütün olduğunu belirtmiştir.⁶

Atatürk’ün Ulusal Egemenlik İlkesine bağlılığının bir başka sebebi de, Osmanlı Hanedanının artık tam anlamıyla yozlaşmasıydı. Bu hanedana mensup hükümdarların egemenliklerini sınırlamaya bir türlü yanaşmamaları, sadece kendi istekleri doğrultusunda hareket etmeleri, onların zaman zaman büyük hatalara düşmelerine yol açıyordu. Yetişme ve kalıtım özellikleri ise, bu kişilerin tek başlarına doğru karar almalarını önliyordu.

Bu nedenle, ya örneğin II. Abdülhamit gibi son derece kişisel bir yönetim kuruyorlar, ya da ondan sonra gelen V. Mehmet (Sultan Reşat) gibi hiçbir karar vermeyip bütün girişimleri başkalarının keyfine bırakıyorlardı.

Bu hanedanın yenilenmesi mümkün değildi. Yerine başka bir hanedan geçirmek ise akla aykırıydı. Ulusal Egemenliğin kurulduğu 23 Nisan 1920 tarihinden itibaren, İstanbul’daki Padişahın, işgal devletlerinin isteklerine uygun biçimde davranması, bu hanedana karşı beslenen son güven duygularını yok etti. Böylece 1 Kasım 1922’de saltanat kaldırıldı.

Bunun ardından birkaç gün sonra (17 Kasım) artık padişahlık sıfatı kalmayan kişinin, baş düşman İngiliz Hükümetine sığınarak yurttan kaçması, Ulusal Egemenlik İlkesinin daha da sıkı biçimde yerleşmesine neden olmuştur.

6 Atatürk, **Söylev**, C. II, s. 638- 641.642.644.647.

Atatürk bu olay üzerine şöyle demiştir: “yanlış, hastalıklı bir tahta geçiş yönteminin sonucu olarak büyük bir makam, tantanalı bir unvan alabilmiş bir sefilin, onuru çok yüksek, soylu bir Ulusu nasıl utanılır bir duruma düşürebileceği daha doğal surette anlaşılır.”

Bu sözlerden sonra kamuoyunda yalnızca halifelik sorunu tartışma konusu olmuştur. Atatürk, Vahdettin’in yerine halife seçilen, Osmanlı soyundan, veliaht Abdülmecit Efendi’nin yayınlayacağı bildiride, Milli Egemenliğin temsilcisi olan TBMM Hükümetini tanıdığını, Milletin egemenliğe kayıtsız koşulsuz sahip olduğunu belirtmesini istemişse de bu, yeni halife tarafından gereken biçimde yerine getirilememiştir. Osmanlı soyunun egemenlik iddiası kırsal ölçüde sürüyordu. Hâlbuki “egemenlik hiçbir anlam, hiçbir biçim ve hiçbir renkte ve işarette kabul etmez.”

Bu nedenle halifelik kaldırıldı. Gerçek Demokrasiyi kurabilmek yolunda halkın eğitilmesi için Milli Egemenlik İlkesini kabul etmek zorunludur. Aksi takdirde, Millet kendi kendini yönetme bilincine ulaşamaz. Hâlbuki Demokrasi için bu bilinç baş koşuldur.

Nihayet Atatürk, nasıl Ulusal Kurtuluş Savaşını Millete dayandırarak bunu Osmanlı Hükümetine ve dünyaya en yasal biçimde göstermişse, savaştan sonra, sırasıyla yapılacak inkılaplar için de aynı yönteme başvurmak zorundaydı. Gerçi bütün inkılaplar O’nun kafasından çıkıyordu ama, bunları kendi iradesinden değil, Milletin tümünün iradesinden kaynaklandığı bilincini, herkese aşlamaya çalışıyordu. Şurası çok dikkate değer ki: Atatürk; özel bazı söyleşileri dışında- “ben yaptım, ben istedim, ben buyurdum” demez. Yapılan her şey Milletin iradesini belirtmesi sonucudur.

Ulusal Egemenlik İlkesi kesin olarak kabul edilip, “Ulusun yaşam sebebi ve kurtuluşu” doğrudan doğruya bu anlayışa bağlanınca, Cumhuriyet İlkesinin neden böyle bir rejimle birleştiğini anlayabilmek için, ilk önce kısa da olsa “Cumhuriyet” i tanımlamak gerekmektedir:

En genel ifadesi ile Cumhuriyet, bir devlette egemenlik gücünü doğrudan doğruya veya ulusun gücünü doğrudan doğruya veya ulusun ya da belli grupların adına kullanmaya yetkili olan kişilerin belli bir süre için ve seçime iş başına gelmeleridir. Seçime katılanlar yalnız belli bazı grupları oluşturanlar ise o zaman Oligarşik bir Cumhuriyetten söz edilir.

Cumhuriyete modern anlamda varlığını veren özellik seçime belli yaşa erişen tüm vatandaşların katılması koşuludur. Böyle bir Cumhuriyet anlaşılıyor ki, Ulusal Egemenlik İlkesinin varlığı ile mümkündür.

Atatürk Bağımsızlık, Ulusçuluk ve Ulusal Egemenlik temelleri üzerinde yükselen Cumhuriyetin kurucusudur. Bu bakımdan rejimi yerleştirmek, güçlendirmek ve sürekli bir duruma getirmek için çok çaba harcamıştır.

Atatürk Cumhuriyet düzenini özgürlük ve Ulusal Egemenlik İlkeleri üzerinde oluşturmaktaydı.

Daha 1906 yılında İkinci Meşrutiyet için söylediği sözler, onun bu konudaki düşüncelerini son derece açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

“Hürriyet olmayan bir memlekette ölüm ve izmihlal vardır. Her gelişmenin ve kurtuluşun anası hürriyettir.”⁷ Bu açıdan bakıldığında Cumhuriyet, bu anlayışın siyasal yaşama yansımasıdır.

Bu durumu ve Cumhuriyetin temel işleyiş ilkelerini Atatürk Nutuk’ta şöyle dile getirmektedir. “Cumhuriyet, Millet vekillerinden meydana gelmiş meclisi ve sınırlı zamanı içinde atanmış devlet başkanı ile, Milli Egemenliğin varlığını ve hükümet başkanı halkın hürriyetini, emniyetini ve rahatını düşünmekten başka bir şey yapmazlar.

Çünkü bunlar bilirler ki, kendilerini iktidar ve yetkili konuma getiren, irade ve egemenliğin sahibi olan Millettir ve yine bunlar bilirler ki, iktidar konumuna saltanat sürmek için değil, Millet için getirilmiştir. Millete karşı durum ve görevlerini kötüye kullandıkları takdirde, şu veya bu biçimde Milli İradenin, kendi haklarında dahi işleyişi ile karşı karşıya kalabilirler. Millet tarafından, Millet adına devleti yönetmeye yetkili bulunanlar için, gerektiğinde Millete hesap verme zorunluluğu, laubalilik ve keyfi davranışlarla uzlaştırılmaz.

Halbuki, gücün ve yetkinin, Allah’tan geldiğini ve yalnız O’na hesap vereceğini kabul eden, devleti memleketi miras kalmış bir malikane kabul eden her türlü kayıttan kendisini kurtulmuş görür. Böyle bir yönetimde, Milletin kişiliği ve hürriyeti söz konusu dahi olamaz. Bundan dolayı, yetkisi sınırlı dahi olsa, hükümdarlık şekli, Demokrasiye, Milli Egemenlik İlkesine uygun değildir. Hükümetin, sınırlı insanların, sınıfların elinde bulunması dahi Millet varlığının kabul edemeyeceği bir durumdur.”

Görüldüğü gibi Atatürk, Cumhuriyeti her zaman Demokrasi ile birlikte ele almıştır. Tek kişi ya da denetimden sınıfa dayanan yönetim biçimlerinin özellikle denetimden ve iletişimden uzak yapısı, onu çağdaş bir toplum için,

7 Emre Kongar, **Atatürk ve Devrim Kurumları**, İş Bankası Kültür Yayınları, No: 222, Ankara, 1981, s.398.

çağdaş bir yönetim biçimi olan Cumhuriyete yönelmiştir. Ona göre Cumhuriyet, Demokrasi ile yönetilen devlet biçimidir.

Bu nedenle bir zihniyet değişikliği gerekli idi. Türk toplumunu çağdaş bir yapıya kavuşturacak Laik bir zihniyet ortamının oluşturulması da ancak Cumhuriyet yönetimi ile mümkün olabilirdi.

Atatürk, bu durumu gerçekleştirebilmek için, halkın egemenliği, tam bağımsızlık, ulusal bütünlük, çağdaşlaşma ve barışçılık ilkelerine dayalı bir Cumhuriyet yönetimi amaçlamıştır.

Her organik vücutta olduğu gibi Cumhuriyetimizin yapısında da, temelleri atıldığından bu yana elbette bir takım gelişmeler olmuştur. Zamanın gereklerine, dünyanın gelişimine, toplumun ihtiyaçlarına uygun olarak yapılan bu gelişmelerin en göze çarpar biçimde yansıdığı yer anayasamızdır.

Halkın kendi kendisini yönetmesi ülküsüne anayasamızda net bir şekilde rastlamaktayız. Ümmet anlayışından Millet anlayışına geçiş ile Türk toplumu yeni değerler kazanmış, toplumsal yaşamda yeni bir çağa girmiştir, en başta laiklik olmak üzere Cumhuriyet'in getirdiği inkılap hareketleri ile Türk toplumu ortaçağ hayatını geride bırakmış, çağdaş medeniyet düzeyine giden yolu kendine açmıştır. Hurafelerin, boş inançların yerini gerçekçilik ve bilimsel veriler almıştır. Hayatta en doğru yolu gösteren kılavuzun bilim olduğu anlaşılmıştır.

Cumhuriyetimizin toplumsal yapımızda meydana getirdiği değişiklikler ile Türk toplumu batı dünyası ile bütünleşmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin eşit haklara ve aynı vasıflara sahip bir üye olarak batı dünyasına katılmış olduğu artık tartışma kabul etmez bir gerçek haline gelmiştir.

Eskiden beri Türkler, batılılarca kendi kültürleri dışında kalan yabancı bir Millet olarak sayılmış, Osmanlı Devletine de Avrupa devletleri ailesi içinde yer verilmemiştir. Gerçi 1856 Paris Barış Antlaşması ile Osmanlı Devleti'ni resmen Avrupa Devletleri içerisine kabul etmiştir. Fakat yüzyıllar boyunca batılılarda yerleşmiş bulunan bu anlayış karşısında bunun da "resmi bir belge" olmaktan öte bir değer ifade etmediğini görüyoruz.

Ancak Lozan Konferansından sonradır ki, Türk temsilcileri batı devletlerinin temsilcileri ile uzun ve zorlu mücadelelerden sonra eşit haklarla karşı karşıya oturmak imkânına kavuşmuşlardır. O zamandan beri Cumhuriyet Türkiye'sinin gerek kendi yapısal gelişimini tamamlamaktaki göstermiş olduğu başarı, gerekse uluslararası ilişkilerde izlediği yapıcı yol sayesinde ki bu sorun bir çözüme bağlanmış görünmektedir.

Bugün batılı ülkeler arasındaki organlara, Avrupa Konseyi, İnsan Hakları Komisyonu, UNESCO gibi ortak kuruluşlara Türkiye'nin de katılması ve ortak sorunların çözümüne katkıda bulunması artık çok doğal bir gelişme olarak görülmektedir.

Tarihi boyunca yaşamı savaşlar içerisinde geçen bir Millet'in barış içinde yaşaması, kendisi için olduğu kadar dünya barışı açısından da tartışılmaz bir örnek teşkil ettiğine ve bu durumun dünya tarihi içinde bir önem taşıdığına şüphe yoktur.

19 Mayıs 1919 tarihinden 29 Ekim 1923 tarihine kadar geçen yaklaşık dört yıllık bir zaman diliminde de, özgürlüğümüz için çok savaştık. Çok acılar çektik. Fakat büyük umutlarımız vardı. Özgürlüğümüzü istiyorduk. Topraklarımızı özgürce kucaklamak, ektiğimiz umutları yine kendimiz biçmek istiyorduk. Amaçları uğruna ölümü göze alabilen her insan gibi, biz de bütün bu amaçlarımıza ulaştık. Elbette ki, bütün bu mücadele süreci, Mustafa Kemal Atatürk'ün dehası, kişiliği çerçevesinde şekillenir.

1923'den sonra bugün bile Mustafa Kemal hala bizim önderimizse, hatta dünyanın bizimle aynı mücadeleleri veren ülkeleri onu kendilerine örnek almışlarsa, bu gerçeğin nedenlerini iyi anlamamız gerekiyor.

Mustafa Kemal'in dehasını, zekâsını ve daha birçok özelliğini hepimiz biliyoruz. Ama sanki, çok ama çok önemli bir özelliği pek ifade edilmiyor.

Mustafa Kemal Türk insanının özgürlüğü ve vatanının kurtuluşu için kendi hayatını ortaya koymuş, onu adeta gözünü kırpmadan feda etmiş, bir başkasının zorlaması olmadan, bir özgürlük hareketini başlatmış ve amacına ulaşmış, milyonlarca Türk insanına özgür bir coğrafya ve yaşam armağan etmiştir.

HİDEMATİ VATANİYE

Abdullah ASLANER
Vakıfkebir Kaymakamı

I- GİRİŞ

Devletlerin bir takvim yılı içerisinde yapacakları harcamalar ile bu harcamaları karşılayacak gelirleri içeren belgelere bütçe denir. Devlet bütçeleri hükümetler tarafından hazırlanır, parlamentolar tarafından onaylanır. Ülkemizde de aynı uygulama doğrultusunda devlet bütçeleri kanun olarak çıkmakta ve uygulanmaktadır. Bütçeler giderleri gösteren A cetvelinden başlamak ve T cetvelinde bitmek üzere 14 cetvelden oluşur. Bütçe Kanununun Ç cetveli rakamlar ve hesaplar dışında insanları içerir. Bu cetvelde devlete hizmet etmiş ve yardım alan insanların isimleri yer alır. Bu isimler arasında T.B.M.M. nin açılışından bugüne kadar hizmet etmiş birçok tanınmış isim vardır. Bu isimlerden birisi tanınmış olmaktan öte bizden yana birisi, bir meslektaşımızdır. Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Bey!.. 1915 yılında Boğazlıyan'da meydana gelen Ermeni olaylarından Yozgat Vali Vekili ve Boğazlıyan Kaymakamı olarak sorumlu tutulan ve Birinci Cihan Harbinin ardından galip gelen İtilaf Devletlerinin baskısı sonucunda İstanbul Hükümetince Beyazıt meydanında idam edilen Milli Şehidimiz Kemal Bey...

Kemal Bey belki tek başına biridir ama Kemal Beyin yaptıklarını yapanlar tek değil aksine pek çoktur. Geçmiş, Kemal Bey gibi vatani ve milleti için canını veren vatan evlatları, mülkiye amirleri ile doludur. Bu çalışmanın konusu vatanına hizmet ederken bu yolda hayatını feda eden Kemal Bey gibi meslektaşlarımızı ve bu fedakârlıklarına karşılık geride kalanlarına devletimizce verilen vatana hizmet aylıklarını konu edip teferruatlı bir şekilde inceleyeceğiz.

II- MEVZUAT

Bütçe Kanunlarının bir cetveli her yıl **Vatani Hizmet Aylıklarını** içerir. Eski bütçe kanunlarında **Hidematı Vataniye Tertibi** olarak yer alan bu cetvelde vatana hizmet eden, bu hizmeti yerine getirirken hayatını feda eden, şehit olan, ölen ya da hizmetinin sonrasında kendisi ya da aile bireyleri geçim sıkıntısına düşenler ve bunlara devletçe sağlanan mali imkânlar yer alır. Gerek

cetvelin adı¹ (2003 bütçesinde de olduğu gibi genellikle Ç Cetveli) gerek içeriği Cumhuriyetin başından beri çıkarılan bütçe kanunlarında hep değişmiştir. Çoğunlukla da içeriği genişlemiş, kapsama giren kişilerin sayısı artmıştır.

2003 Yılı Mali Bütçesinin Ç cetvelinde düzenlenen en son haliyle Vatani Hizmet Aylığı alan kişiler dört grupta toplanmaktadır. Bunlar:

1- 15.12.1948 tarih ve 5269 sayılı ve 18.07.1951 tarih ve 5814 sayılı kanunlar gereğince Sivas Kongresince seçilen **Temsil Heyeti** üyeleri (101 kişi) ile Türkiye Büyük Millet Meclisi **Birinci Dönem Milletvekilleri** (26 kişi). 2003 yılı bütçesi itibarıyla toplam 127 kişi olan bu gruptakilere 2.200 gösterge rakamının memur maaş katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarda maaş verilir.

2- Çeşitli **özel kanunlara** göre² Vatani Hizmet Tertibinden aylık bağlananlar.

Meslektaşlarımızın da içerisinde yer aldığı bu grupta yine 2003 yılı bütçesi itibarıyla 38 kişi vardır ve bunlara hak sahibi kişi ile olan yakınlık derecelerine göre 2.220, 3200 ve 4.000 gösterge rakamının memur maaş katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarda maaş verilir.

Hemen belirtelim, 2003 bütçesinin Ç cetvelinde yer alan ve Vatani Hizmet Aylığı alanlar arasında meslektaşlarımız ya da yakınlarından yalnızca Boğazlıyan Kaymakamı Kemal beyin kızı Müşerref Güren hanımefendi yer almaktadır.

3- 11.10.1983 tarih ve 2913 sayılı Kanun gereğince aylık bağlanan **Dünya, Olimpiyat ve Avrupa şampiyonu sporcular**. 49 kişinin yer aldığı bu grupta şampiyon sporculara ve yakınlarına hak sahibi kişi ile olan yakınlık derecelerine göre 2.220, 3200 ve 4.000 gösterge rakamının memur maaş katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarda maaş verilir.

4- 28.05.1986 tarih ve 3292 sayılı Kanun gereğince **Bakanlar Kurulu Kararıyla** Vatani Hizmet Tertibinden aylık bağlananlar. 52 kişinin yer aldığı bu grupta bulunanlara yine hak sahibi kişi ile olan yakınlık derecelerine göre 2.220, 3200 ve 4.000 gösterge rakamının memur maaş katsayısı ile çarpımı sonucu bulunacak miktarda maaş verilir.

1 29.03.2003 tarih ve 4833 sayılı bütçe kanununun Ç cetveli (Vatani Hizmet Aylıkları) 31.03.2003 tarih ve mükerrer sayılı Resmi Gazete Sahife 164-175.

2 28 adet özel kanun.

Bütçe Kanunlarının Ç cetvelinde her yıl yer alan Vatani Hizmet Aylıkları, aksine bir hüküm yoksa hak sahipleri ile eşlerine ömür boyu, kızlarına evleninceye, erkek çocuklarına ise eğitimlerini tamamlayınca kadar verilmektedir.

Türkiye Büyük Millet Meclisince çıkarılan bir adet genel ve altı adet özel kanunla meslektaşlarımıza Vatani Hizmet Tertibinden maaş bağlanmıştır. Bunlar:

1- 28 Şubat 1337 (1921) tarih ve 25 sayılı Kaymakam Tahir Beyin Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanunla, Akdağmadeni³ Kaymakamı Tahir Beyin eşi Memnune ve kızları Mihrünnisa, Nilüfer ve Tahire ile oğlu Ertuğrul'a bin kuruş,

2- 11 Nisan 1337 tarih ve 80 sayılı Urfa Mutasarrıfı Nusret Beyin Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanunla, Urfa eski Mutasarrıfı Nusret Beyin eşi ile üç çocuğuna bin kuruş,

3- 25 Nisan 1337 (1921) tarih ve 107 sayılı Bozkır⁴ Kaymakamı Demir Asaf Beyin Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanunla, Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Beyin eşi Samiye hanımla iki çocuğuna ölüm tarihinden itibaren bin kuruş,

4- 14 Teşrinievvel 1338 (1922) ve 21 Sefer 1341 tarih ve 271 sayılı Boğazlıyan Kaymakamı Esbakı Kemal Beyin Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanunla, Boğazlıyan⁵ eski Kaymakamı Kemal Beyin eşi Hatice hanımla kızları Müzehher ve Müşerref hanımlar ile oğlu Adnan beye beşer yüz kuruş olmak üzere toplam iki bin kuruş,

5- 9 Ramazan 1342 ve 13 Nisan 1340 tarih ve 481 sayılı Mütعاaddit Zevata Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanunla aşağıda isimleri geçenlere karşılarında gösterilen miktarda aylık toplam 6.985 lira,

a) Diyarbakır eski Valisi Reşit Beyin eşi Mazlume hanıma 2.000, kızları Fikret ve İsmet hanımlara 600, oğulları Şinasi, Cehri ve Cezmi efendilere 600 kuruş,

b) Muş Mutasarrıfı Servet Beyin eşine 1.000, kızı Neriman'a 500, oğlu Kamrani Orhan Efendiye 500 kuruş,

c) Akdağmadeni Kaymakamı Tahir Beyin eşi Memnune hanıma 200, kızı Mihrünnisa, Nilüfer ve Tahire hanımlara 200, oğlu Ertuğrul Efendiye 200 kuruş,

3 Yozgat ilinin bir ilçesi.

4 Konya ilinin bir ilçesi.

5 Yozgat ilinin bir ilçesi.

d) Karamağara⁶ Nahiye Müdürü Tevfik Beyin eşi Hafize hanıma 500, kızı Didar ve Ayşe hanımlara 400, oğulları Hami, Nadir ve İrfan Efendilere 400 kuruş,

e) Urfa Mutasarrıfı Nusret Beyin eşiine 1.000, oğulları Tarık, Mazlum, Mazlum ve Müntekim Efendilere 500 kuruş,

6- 9 Ramazan ve 1342 ve 13 Nisan 1340 tarih ve 482 sayılı Kızılca Nahiye Müdürü Adil Efendinin Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanunla Kızılca⁷ Nahiyesi Müdürü Adil Efendinin annesi Selime, eşi Havva İsmet ve kızı İffet hanımlara ikişer yüz kuruş,

7- 19 Haziran 1927 tarih ve 1102 sayılı Sivas Valii Esbakı Merhum Reşit Paşanın Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanunla Sivas eski Valisi Reşit Paşanın eşi Hanım hanıma 20 ve kızları Fatma Hikmet, Emine Fikret ve Nimet hanımlar ile oğulları Mehmet Celalettin ve Mahmut Aziz beylere onar lira,

Hidematı Vataniye Tertibinden maaş tahsis edilmiştir.

Hemen belirtelim, Vatani Hizmet Tertibinden maaş bağlanmasına ilişkin olarak çıkarılan bütün kanunlar 1966 yılından başlamak üzere değişik yıllarda ve bilhassa 1975 yılında Bütçe Kanunun Ç cetveline alınmışlardır. Bu uygulama günümüzde de aynı şekilde devam etmekte gösterge rakamları ve diğer kıstaslar zaman içerisinde değişmekte ve çoğunlukla da iyiye doğru gitmektedir.

III - DEĞERLENDİRME

Meslektaşlarımızın ve yakınlarının Vatani Hizmet Tertibinden maaş almalarına ilişkin genel ve özel kanunların çıkarıldıkları tarihler itibariyle yararlanırlar 40 kişi idi. Bu kişilerin hangi meslektaşımızla ilgili bulundukları, isimleri ve cinsiyetleri şöyledir:

Diyarbakır eski Valisi Reşit Beyin eşi Mazlume Hanım, kızları Fikret ve İsmet ile oğulları Şinasi, Cehri ve Cezmi.

Sivas eski Valisi Reşit Paşanın eşi Hanım, kızları Fatma Hikmet, Emine Fikret ve Nimet ile oğulları Mehmet Celalettin ve Mahmut Aziz.

Muş Mutasarrıfı Servet Beyin eşi, kızı Neriman ve oğlu Kamrani Orhan.

6 Yozgat ilinin Saraykent ilçesi.

7 Tokat ilinin Artova ilçesinin merkez Kızılca mahallesi. 1920 yılında Artova ilçesinin bir nahiyesi iken 1944 yılında Artova ilçesinin merkezinin buraya taşınması sonucu mahalle olmuştur.

Urfa Mutasarrıfı Nusret Beyin eşi Hariye hanım ve oğulları Tarık, Mazlum ve Müntekim.

Akdağmadeni Kaymakamı Tahir Beyin eşi Memnune, kızları Mihrinnisa, Nilüfer ve Tabire ile oğlu Ertuğrul.

Boğazlıyan Kaymakamı Kemal Beyin eşi Hatice hanımla kızları Müzehher ve Müşerref ile oğlu Adnan.

Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Beyin eşi Samiye hanımla iki çocuğu.

Karamağara Nahiye Müdürü Tevfık Beyin eşi Hafize banımla, kızları Didar ve Ayşe ile oğulları Hami, Nadir ve İrfan.

Kızılca Nahiyesi Müdürü Adil Efendinin annesi Selime ve eşi Havva İsmet ile kızı İffet.

Zaman içerisinde ölüm, evlenme tahsilin sona ermesi ve özel kanunlarında belirlenen özel şartların gerçekleşmesi sonucunda bu sayı yıl yıl azalmıştır. 2003 yılı mali bütçesinin Ç cetvelinde yer alan ve vatana hizmet maaşı alanlar arasında meslektaşlarımız ya da yakınlarından yalnızca Boğazlıyan Kaymakamı Kemal beyin kızı Müşerref Güren hanımefendi kalmıştır.

IV- SONUÇ

Cumhuriyetimizin kuruluşundan bugüne kadar geçen 80 yıllık süre içerisinde sağlanan gelişmeler, ulaşılan refah düzeyi, ulaşım ve iletişim imkânlarıyla doğru orantılı olarak vatan hizmeti sırasında hayatını kaybeden ya da büyük yarar sağlayan insanlarımıza, bunların içerisinde de mülki idare amirlerine sağlanan maddi imkânlar da artmıştır. 03.11.1980 tarih ve 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun ve bu kanunda değişiklikler yapan 18.12.1981 tarih ve 2566 sayılı Kanun ve Yönetmeliği gibi devlet eliyle maddi destek sağlayan yasal düzenlemeler yanında özel hukuk hükümleri çerçevesinde kurulan ve faaliyet gösteren birçok sivil kurum, kuruluş ve inisiyatifler de benzer desteği sağlamaktadırlar. Türk İdareciler Vakfı başta olmak üzere Türk İdareciler Derneği vb. bunlardan ilk aklımıza gelenlerdir. Bu kamu ve özel nitelikli maddi ve manevi imkânlar meslektaşlarımıza yönelik Vatana Hizmet Maaşı gibi müesseselerin hem yerini almakta hem de onun işlevlerini görmektedir.

Hem devletimizin sağladığı imkânlar, hem meslektaşlarımızın konumu 1920 lerin 1930 ların şartlarıyla kıyaslanamayacak durumdadır. Mülki İdare Amirlerinin tek ekonomik desteği Vatana Hizmet Maaşı değildir.

Devletimiz, vatanını ve milletini seven fedakâr Mülki İdare Amirlerini asla unutmayacak, geride kalanlarını yalnız bırakmayacaktır. Türk İdareciler Vakfı

ve Türk İdareciler Derneği gibi sivil toplum örgütlerinin desteklenmesi ve kuvvetlenmesi için herkesin üzerine düşeni yapması gerekmektedir. Mülki İdare Amirlerinden ölenlere Allah'tan rahmet, geride kalanlarına sıhhat ve afiyetler diliyor, yaptıkları hizmetler için kendilerini minnetle anıyoruz.

EK - I MÜLKİ İDARE AMİRLERİNİN VATANİ HİZMET AYLIĞI ALMASINA İLİŞKİN KANUN METİNLERİ

1 - Kaymakam Tahir Beyin Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanun

1- Usat tarafından şehit edilen Akdağ Madeni Kaymakamı Tahir Beyin zevcesi Memnune ve kerimleri Mihrünnisa, Nilüfer ve Tahire ile mahdumu Ertuğrul'a hidematı vataniye tertibinden bin kuruş maaş tahsis edilmiştir.

2- Tarihi neşrinden muteber olan işbu kanunun icrasına Maliye Vekâleti memurdur.

Kanun No: 25 Kanun Layihasının Tevdii (Kanun Tasarısının TBMM Başkanlığına Verilme) **Tarihi: 23 Eylül 1336 Kanun Tasarının Müzakere (Görüşme) Tarihi: 23 Eylül 1336 Kanunun Kabul Tarihi: 23 Eylül 1336 ve 10 Muharrem 1339 Resmi Gazetede Yayımlı: 28 Şubat 1337 (1921) Zabıt Ceridesi: Cilt 4, Sahife: 306, 307, 308.**

2-Urfa Mutasarrıfı Nusret Beyin Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanun

1- Dersaadette selben idam olunan Urfa Mutasarrıfı sabıkı Nusret Beyin zevcesile üç çocuğuna hidematı vataniye tertibinden bin kuruş maaş tahsis olunmuştur.

2- İşbu kanun mumailahin tarihi idamından itibaren mer'iyetülicradır.

3- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

Kanun No: 80 Tevdii: 7 Teşrinievvel 1336 Müzakere: 25 Kanunuevvel 1336 Kabul Tarihi: 25 Kanunuevvel 1336 ve 14 Rebiülahir 1339 Ceride-i Resmîyede Neşir ve İlanı: 11 Nisan 1337 Zabıt Ceridesi: Cilt 7, Sahife 5-10

3-Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Beyin Ailesine Maaş Tahsisine Dair Kanun

1- Konya hadisei isyanisinde vazifesi uğrunda şehit olan Bozkır Kaymakamı Demir Asaf Beyin zevcesi Samiye hanımla iki çocuğuna mumailahin tarihi şahadetinden itibaren hidematı vataniye tertibinden bin kuruş maaş tahsis edilmiştir.

2- İşbu kanunun tarihi neşrinden muteberdir.

3- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

Kanun No: 107 **Tevdii:**25 Kanunuevvel 1336 **Müzakere:** 12 Mart 1337
Kabul Tarihi: 13 Mart 1337 ve 11 Recep 1339 **Ceride-i Resmîyede Neşir ve**
İlanı: 25 Nisan 1337 (1921). **Zabıt Ceridesi:** Cilt 9, Sahife 125,142-3-,4

4- Boğazlıyan Kaymakamı Esbakı Kemal Beyin Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun

1- Şehidi milli Boğazlıyan Kaymakamı Esbakı Kemal Beyin zevcesi Hatice hanımla kerimleri Müzehher ve Müşerref hanımlar ve mahdumu Adnan beye Hidematı Vataniye Tertibinden beşer yüz kuruş itibarile şehri iki bin kuruş maaş tahsis edilmiştir.

2- İşbu kanunun tarihi neşrinden itibaren mer'iyetülicradır.

3- İşbu kanunun icrayı ahkâmına Maliye Vekili memurdur.

Kanun No: 271 **Tevdii:** 12 Mart 1338, 23 Ağustos 1338 **Müzakere:** 14 Teşrinievvel 1338 **Kabul Tarihi:** 14 Teşrinievvel 1338 (1922) ve 21 Sefer 1341
Zabıt Ceridesi: 23, 393-400.

5- Müteaddit Zevata Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanun

1- İsimleri merbut cetvelde gösterilen seksen bir zate hizalarında muharrer miktar ve şurata tevfikan hidematı vataniye tertibinden şehri ceman 6.985 lira tahsis edilmiştir.

2- İşbu kanun 1340 senesi martından itibaren mer'iyülicradır.

3- İşbu kanunun icrasına Maliye Vekili memurdur.

a) Esbak Diyarbakır Valisi Reşit Bey merhumun haremi Mazlume hanım 2.000, mahdumları Şinasi, Cehri, Cezmi efendi 600, kerime Fikret ve İsmet hanıma 600,

b) Muş Mutasarrıfı merhum Servet Beyin zevcesi 1.000, mahdumu Kamrani Orhan Efendi 500, kerime Neriman 500 kuruş.

c) Akdağmadeni Kaymakamı şehit Tahir Bey zevcesi Memnune Hanım 200, kerimesi Mihrünnisa, Nilüfer, Tahire hanım 200, mahdumu Ertuğrul Efendi 200 kuruş.

d) Karamağara Nahiye Müdürü Tevfik Bey zevcesi Hafize 500, kerimesi Didar, Ayşe 400, mahdumu Hami, Nadir, İrfan Efendi 400 kuruş.

e) Urfa Mutasarrıfı merhum Nusret Beyin zevcesi 1.000, mahdumu Tarık, Mazlum, Mazlum, Müntekim Efendi 500 kuruş.

Kanun No: 481 **Tevdii:** 26 Mart 1340 **Müzakere:** 12 Nisan 1340 **Kabul Tarihi:** 9 Ramazan 1342 ve 13 Nisan 1340 **Zabıt Ceridesi:** Cilt: 8, Sahife 636 ve devamı.

6- Kızılca Nahiye Müdürü Adil Efendinin Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisi Hakkında Kanun

1- Usat ile vuku bulan müsademedede şehiden vefat eden Kızılca Nahiyesi Müdürü Adil Efendinin validesi Selime ve zevcesi Havva İsmet ve kerimesi İffet hanımlara Hidematı Vataniye Tertibinden ikişer yüz kuruş maaş tahsis olunmuştur.

2- Tarihi neşrinden muteber olan işbu kanunun icrasına Maliye Vekâleti memurdur.

Kanun No: 482 **Tevdii:** 4 Eylül 1336 **Müzakere:** 12 Nisan 1340 **Kabul Tarihi:** 9 Ramazan ve 1342 ve 13 Nisan 1340 **Zabıt Ceridesi:** Cilt: 8, Sahife 658 ve devamı.

7- Sivas Valii Esbakı Merhum Reşit Paşanın Ailesine Hidematı Vataniye Tertibinden Maaş Tahsisine Dair Kanun

1- Eytam ve eramil maaşları verilmek üzere Sivas Valii Esbakı Merhum Reşit Paşanın zevcesi Hanıma 20 ve mahdumu Mehmet Celalettin ve Mahmut Aziz Beyler ile kerimeleri Fatma Hikmet ve Emine Fikret ve Nimet hanımlara onar lira Hidematı Vataniye Tertibinden maaş tahsis edilmiştir.

2- Bu maaş zevcesine tevhül ettiği takdirde kat edilmek üzere kaydı hayatile kerimelerine tevhüllerine kadar mahdumlarına yirmi yaşına kadar verilir. Mahdumları tahsilde bulundukları halde ikmalî tahsillerine kadar maaş itasına devam olunur.

3- Bu kanunun neşri tarihinden itibaren muteberdir.

4- İşbu kanunun ahkâmını icraya Maliye Vekili memurdur.

Kanun No: 1102 **Tevdii:** 10 Nisan 1926 **Müzakere:** 19 Haziran 1927.

Kabul Tarihi: 19 Haziran 1927 **Resmî Gazete:** 30 Haziran 1927

EK-2 KANUN METİNLERİNDE GEÇEN KELİMELERİN BUGÜNKÜ TÜRKÇE KARŞILIKLARI

Cem'an :	Toplam
Ceride-i Resmîye :	Resmî Gazete
Dersaadet:	İstanbul.Aslı Der-i saadettir (Saadet Kapısı)
Eramil :	Dul
Esbak :	Öncekinden daha önceki Eytam : Yetimler
Hidematı Vataniye :	Vatana Hizmet
İkmal :	Tamamlama
Kat' Etme :	Kesme, sona erdirmeye
Kaydı Hayat:	Hayat, boyu
Kerime :	Kız çocuğu
Layiha :	Kanun Tasarısı
Mahdum :	Erkek çocuk
Merbut:	Ekteki, eklenmiş
Mer'iyetülcira :	Yürürlük tarihi
Muharrer :	Yazılmış,yazılı
Mumaileyhin :	Adı geçenin
Mutasarrıf:	Eski idari sistemde Liva (Sancak) biriminin başındaki mülki idare amiri
Muteber :	Geçerli
Müteaddit:	Birkaç, birçok
Müsademe :	Çarpışma, çatışma
Müzakere :	Kanun tasarısı ve teklifinin TBMM Genel Kurulunda görüşülmesi
Neşir :	Yayın,ilan
Sabık :	Eski
Selben :	Kaçırarak idam etme
Şehidi Milli :	Millî şehit
Şehri :	Aylık
Teehhül :	Evlenme
Tevdii :	Sunma
Tevfikân :	Uyararak, uygun olarak
Usat :	Asiler
Vekil :	Bakan
Zabıt Ceridesi :	Tutanak Dergisi
Zat:	Kişi
Zevat :	Kişiler
Zevce:	Eş

OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE TÜRK KENTİNİN DEĞİŞEN KİMLİĞİ

Yrd. Doç. Dr. Arife KARADAĞ¹

Giriş

Kentlerin yapısal dönüşümlerini anlayabilmek, kentin yakın ve uzak çevresiyle kurduğu ilişkilerin analiziyle mümkündür. Kentlerdeki bu değişimin en önemli göstergeleri;

1. kente özgü ekonomik fonksiyonların değişimi,
2. bunun kentin fiziksel çevresine yansması ve kent içi arazi kullanım modelinin değişimi ve
3. toplumsal tabakalarına ile yönetim/denetim biçimindeki farklılaşma şeklinde sınıflandırılabilir.

Bilindiği gibi, sanayi öncesi dönemde ülkemizde, kent merkezi olarak tanımlanan yerler; geleneksel küçük işletmelerin bulunduğu, ticaretin yoğunlaştığı, merkez konumlu pazar ve alışveriş alanlarının toplandığı yerlerdir. Halbuki Cumhuriyete doğru ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte, sanayileşme sürecine bağlı olarak Türk kentleri, sosyal ve ekonomik göstergeler itibarıyla adeta kabuk değiştirmeye başlamış ve bugün kentin beyni olarak kabul edilen merkez, artık yönetim birimlerinin ve karar verme gücünü elinde bulunduran kurumların toplandığı, sigorta işleri, ihtisaslaşmış reklamcılık ve finansal danışmanlık bürolarının, görsel ve yazılı basın ile önemli araştırma kurumlarının bulunduğu doğrudan üretimin değil üretilen malın dışarıya açılmasında koordinasyon işlevinin üstlenildiği (batılı araştırmacıların Merkezi İş Bölgesi-Central Business District olarak tanımladığı) bir yere dönüşmüştür. Kent merkezi aynı zamanda ulaşım ve iletişim ağının da kilit noktasını oluşturur.

Bu büyük değişim şüphesiz birden bire değil, Tanzimat ile birlikte aşamalar halinde gerçekleşmiştir. Ayrıca, kent dokularında gözlenen değişim ve dönüşüm sadece kent merkezinin tanımında da saklı değildir. Değişen, bütünüyle ekonomik yaşamın çeşitliliği, bunun sosyal ve kültürel yaşama yansı-

1 Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi

masıdır. Diğer bir ifade ile değişen, kentlerin kimliğidir. Dönüşüm ise, fiziksel mekân kullanımı yönüyle kentlerin özgünlüğünü kaybetmesi, giderek birbirine benzemesi ve aynışması yönündedir. Kentlerin fiziksel dokularındaki bu aynışma sürecine karşılık, fonksiyonel kimliklerindeki çeşitlenme önemli bir noktadır. Söz konusu değişimde, şüphesiz Türk kentleri için belli dönemlerde yaşanan sosyo-ekonomik olaylar etkili olmuştur. O halde nedir bu ayırtedici dönemler?

“Osmanlıdan günümüze Türk kentinin değişen kimliği”nin sorgulandığı bu çalışmada, kentlerimizde yaşanan fiziksel ve fonksiyonel dönüşümler aşağıdaki dönemler itibarıyla değerlendirilmiştir;

- Tanzimatın ilanı ile başlayan kentlerin Avrupalılaşması ve modernite dönemi (1839-1923)
- Cumhuriyetin ilanı ve kentlerde yeniden yapılanma dönemi (1923-1950)
- Sanayileşme, hızlı kentleşme ve gecekondu kentler dönemi (1950-1980)
- Çok fonksiyonlu kentler ve uzmanlaşma dönemi (1980-....)

Ayrıca, belirlenen dönemlerde Türkiye’de yaşanan kentsel değişimler, hem Osmanlı hem de Cumhuriyet Türkiye’sinin önemli kentlerinden olan Manisa, Edirne, Tokat, Konya, Diyarbakır vb. örneklerle açıklanmaya çalışılacaktır. Nitekim bir zamanların başkenti veya şehzadeler şehri olan bu yerleşimler, bugün de kimi ticaret, kimi sanayi, kimi kültürel kimlikleri ile bulundukları bölgenin en önde gelen kentleri arasındadır.

1. Tanzimatın İlanı İle Başlayan Kentlerin Avrupalılaşması ve Modernite Dönemi

Klasik Osmanlı döneminde Türk kentleri, her ne kadar Avrupa kentleri gibi birer “city” ya da “kent” olarak tanımlanamasa da, buralarda yaşayan halkın mesleki ve dini örgütlenme açısından yönetim ilişkilerine giren bir topluluk karakteri gösterdiği söylenebilir (Toprak Karaman, 2001, s. 4-5). Nitekim, dönemin Edirne, Amasya, Manisa, Diyarbakır, Konya gibi önemli kentleri geniş sokakları, kalabalık çarşıları, cami, mescit, medreselerinin yanında, hububat. meyve, pamuk ticareti ve dokumacılık faaliyetleri ile dikkat çekmektedir.

Örneğin söz konusu klasik dönemde, başkent olan İstanbul ve eski başkentlerden Edirne, ticari kimliğinin dışında sarayın Osmanlı Avrupası’na

açılan kapısı olarak önemini sürdürmektedir. Bursa, Anadolu'da yavaş bir gelişim gösteren endüstrileşme içinde bir imalat merkezi olarak önem kazanmıştır. İzmir ise, uluslararası nitelikte ve kozmopolit bir liman kenti olarak özellikle ticaret alanında önemli bir varlık göstermiştir.

Bununla birlikte, Anadolu kentlerinde Tanzimat ile değişen kent dokusunu anlayabilmek için, Tanzimat öncesindeki Türk kent dokusunu kısaca tanımlamak yerinde olacaktır. Kentler, yönetim anlamıyla değerlendirildiğinde; ülke idari yapı itibarıyla, bir **başkent** (İstanbul) ve ona bağlı nüfusları 40 000-50 000 arasında değişen **eyaletlerden** ibarettir. Eyaletler **sancaklardan** oluşmakta, eyalet içindeki sancaklardan biri, eyaletin merkezini oluşturmaktadır. Nitekim, Edirne, Bursa, Kütahya, Diyarbakır, Erzincan, Amasya, Trabzon gibi kentler yönetsel açıdan birer eyalet merkezi olup aynı zamanda dönemin büyük kentlerindendir.

Nüfusları 20-30 bin arasında olan sancakların başında sancak beyleri (**mütesellim**) merkezi temsil ederken belediye hizmetleri ve yargıya ilişkin yetkiler kadının sorumluluğundadır (Cerası, 1999). Yönetim sürecinde, kolluk görevi üstlenen **mültezimler**, kadının en önemli yardımcılarıdır. Sancakların alt birimi olan **kazar** ise, kent görünümünden uzak küçük yerleşim birimleri olup yönetimin başında subaşı bulunmaktadır.

Ancak hemen belirtmek gerekir ki, Osmanlı kent yönetimindeki beş ana öge; “**siyasal ve idari temsil, mal nakliyesi, korunma, yapı-çevre-mimari kontrol ve asayiş**” olup görev dağılımı aşağıdaki gibidir:

Yargı yetkisi merkez adına **kadıya** ait olup, çarşı ve meslek loncaları **kethüdanın**, etnik ve dini cemaatler kâhyanın, hayır kurumları ve vakıfların denetimi **mütevellinin** ve ölçü ayarlarının denetimi ve asayiş **muhtesipin** (zabıta) sorumluluğundadır (Cerası, 1999).

Tüm bunların yanında, **Osmanlıda kent merkezi**; geleneksel küçük işletmelerin bulunduğu, ticaretin yoğunlaştığı, merkez konumlu pazar ve alışveriş alanlarının toplandığı yerdir.

Öte yandan, Osmanlı kent dokusunda en önemli yerleşim çekirdeği **mahalledir**. Mahallenin merkezi; cami, kütüphane, çeşme, hamamın ve dükkanların bulunduğu yerdir. Mahallenin idarecisi imam olup, 1829'da düzenlenen yasa ile yerini muhtar ve ihtiyar meclisine bırakmıştır. Ayrıca her mahallede, mahallenin zenginlerince kurulan “**birmane**” denilen sağlık kuruluşları ve imaretler yine kentin ileri gelenleri (**ayân**) tarafından idare edilmektedir (Aru, 1992 ,s. 332).

Özetle, Osmanlı kent dokusu; toplu yerleşme modelinin ve savunma kimliğinin önemini koruduğu, serbest bir yerleşim modeli gösteren (ki bu planlama çalışmalarının yokluğunun bir sonucudur), yerleşmeye bütünlük veren, köşeli ve çıkmaz sokakları ile şekillenen ve birer kent-köy modeli sunan mahalle dokusu ile karakterize edilir. (Bayhan, 1969, s. 69-70). Ancak, Tanzimatla birlikte, mahallelerin nüfus büyüklüklerine göre ayrımlanmaya başlanması, eski mahalle düzenini ortadan kaldırmıştır.

Türk kentlerinin dönüşüm sürecinde dikkat çeken bir başka özellik de, kendini diğerlerinden ayırt edecek türde imalat sanayiine yönelmiş olmalarıdır. Bu süreç aynı zamanda klasik Osmanlı kentinde artık (yerel nitelikli) ihtisaslaşmanın kent dokusuna yansımalarının ve kentsel kimliklerinin özelleşmesinin bir göstergesidir. Örneğin, maden çıkarımı (Zonguldak gibi) ya da bazı yerel üretim mallarının ticareti Anadolu'daki birçok yerleşimi önemli ticaret kentlerine dönüştürmüştür. Ancak, son anlaşmalarla (1774, 1783 ve 1838 Ticaret anlaşmaları) her türlü korumadan mahrum kalan Türk sanayii, Avrupa malları ile başa çıkamamışsa da, dokumacılık, boyahane, bakır, demir, ağaç ve deri işleri üzerinde kısmen bir gelişme gösterebilmiştir. Sözelimi, İzmir, Manisa, Adana, Karaman, Antakya ve Bursa ham pamuk ve pamuk ipliği üretimi, Erzincan, Malatya, Elazığ (Harput), Kayseri, Elbistan, Maraş ve Kilis boyahaneleri ile adlarından söz ettirmeyi başarmışlardır (Faroqhi, 2000).

Diğer bir anlatımla, klasik dönemde Türk kentleri, özelleşmiş yerli üretim biçimleri ve özellikle İran-Bağdat üzerinden gelen önemli kervan yolları üzerinde bulunmaları gibi nedenlerle güçlenmişlerdir. Şüphesiz Osmanlı'da yerleşmiş vakıf geleneği ve lonca sistemi de bu gelişimi destekler niteliktedir. Ancak sözü edilen kentler özellikle 19. yüzyılda yerli tüccarların pazar güçlerini kaybetmeleri ve yabancıların bu yöndeki ticareti ele geçirmeleriyle hızla eski önemlerini yitirmişlerdir.

Ayrıca, Anadolu'da çıkan isyanlar, iç karışıklıklar yüzünden yönetim otoritesinin sarsılması nedeniyle Türk sanayii ve ticaretini destekleyen vakıflar, imaretler de zarar görmüş ve birkaç liman kenti dışında birçok kent geçmişteki bayındır hallerini kaybetmiştir (Tunçdilek, 1984,s. 128).

Aynı kargaşa ve güvensizlik ortamı Türk limanları aracılığı ile yapılan Asya-Avrupa ticaretini de devre dışı bırakmış ve buraya ulaşan kervan yollarının işlevini sona erdirmiştir. Şüphesiz bu gelişmeler, gerek transit ticaret gerekse iç imalat nedeniyle ya da önemli ticaret yolları üzerinde bulunmasının etkisiyle gelişen Anadolu kentlerinin hızla sökülüşmesine yol açmıştır. Ancak, 1890'da demiryolunun gelişi, Türk kent dokusunun değişiminde bir başka

dönüm noktası olmuş, buna bağlı olarak Eskişehir ve Afyon gibi kentler hızla büyüme sürecine girmişleridir.

Tanzimat'ın ilanının ardından (1839-1923), Osmanlıda mevcut kent dokusunun toptan reddi anlamına gelen ilk resmi belge 17 Mayıs 1839'da yayınlanmıştır (Yerasimos, 1999, s. 1). Bunu izleyen 1856 İstimlak Nizamnamesi, 1864 Vilayet Nizamnamesi ve 1891 Ebniye Nizamnamesi ile batılı kent modeli iyiden iyiye benimsenmiştir. Nitekim Vilayet Nizamnamesi ile kent ve kasabalarda her 50 hanelik yerin bir mahalle olarak düzenlenmesi ve yönetiminin kısmen yerelleştirilmesi kararı (Eryılmaz, 1997, s. 55-56), Osmanlı kent dokusuna damgasını vuran mahallenin yeniden tanımlanması açısından son derece önemlidir.

Tanzimat'ın öngördüğü yenilikler için öncelikle Edirne, Bursa, Ankara, Aydın, İzmir, Konya, Sivas eyalet merkezleri pilot bölge olarak seçilmişlerdir. Uygulamaların diğer eyaletlere yaygınlaşması ise 1850'leri bulmuştur. Yönetim kademesinde eyaletler padişahı temsilen sadrazama bağlanırken, yönetim (idare) vali'dedir. Sancak yönetimine mütesellim yerine kaymakam ve güvenliğin sağlanması, vergilerin düzenli toplanması için ferik, mirlava rütbesinde yöneticiler atanmıştır. Ayrıca kaymakamın başkanlığında, mal müdürü, hâkim, tahrirat kâtibi, mal başkâtibi ve kentin ileri gelenlerinden oluşan bir sancak meclisi oluşturulmuştur. Yargı işi ise "Hukuk ve Cinayet Temyis Meclisi"ne aktarılmış, kadıya gelince; sadece "evlenme, boşanma, miras ve benzeri konular"dan sorumlu tutularak geri hizmete çekilmiştir. Kent içi güvenlik ise, 1844'te kurulan ve bugünkü polis ve jandarmanın karşılığı sayılan "zaptiye teşkilatı"na verilmiştir.

Kentlerin yönetsel açıdan geçirdiği bu değişimle birlikte, üretim ve ticari kimlikleri açısından gerileyen bazı kentler, bu kez yönetsel kimlikleri ile ayakta kalmaya çalışmışlardır. Nitekim, 1839'da başlayan idari bölümlenmede eyalet merkezi olan Konya, Amasya, Diyarbakır gibi kentler önemlerini idari anlamda sürdürmüşlerdir. Sözü edilen kentlerin nüfusları 40.000'lerin üzerine çıkmış hatta bazıları 100.000'i bulmuştur (Çizelge 1).

Tanzimatla birlikte gerçekleşen en önemli dönüşüm, şüphesiz belediye örgütünün kurulması ile olmuştur. 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra, Osmanlı kentsel yapısında ortaya çıkan bu dönüşüm için daha çok Avrupalılaşma ile modernitenin eş tutulduğu bir anlayışın ürünü olduğu söylenebilir. Nitekim, Klasik Osmanlı döneminde kadının sorumluluğunda olan kent yönetimi, 1854'te "**Şehremaneti**" yani "**Belediye**"ye geçmiştir. İlk İstanbul'da kurulan belediye yönetimi, 1877'de "**Dersaadet Belediye Kanunu**" ile daha da pe-

kiştirilmiştir. Ancak bu değişimin diğer vilayetlere yansması uzun zaman almıştır.

Kent adı	1830-1840	1881-1883	1912	1923
Edirne	100 000	83 000	83 000	35 000
Manisa (Saruhan)		35 000		
Konya	35 000	44 000	45 000	48 000
Amasya	44 000	30 000		
Diyarbakır	54 000	35 000	38 000	31 000

Çizelge 1. Osmanlının önemli kentlerinin nüfus gelişimi (1830-1923)

Kaynak. D İ.E. Osmanlı İmparatorluğu Nüfus ve Demografik Yapısı, Ankara.

Tanzimat döneminde Türk kentlerinin ekonomilerine damgasını vuran olay, şüphesiz 1838’de İngilizlerle, ardından hemen tüm ülkelerle imzalanan ticaret anlaşmaları ve Tanzimat Fermanı’nın kendisidir. Zira, bu anlaşmalarla yabancı tüccarlara Osmanlı topraklarında yapacakları ticari etkinliklerde sınırsız ayrıcalıklar tanınmış ve böylece ülkenin iç pazarı da hareketlendirilmek istenmiştir. Ancak sonuç; sanayi ve ticaret alanında iç ve dış pazarın tamamen yabancı tüccarların kontrolüne geçmesi şeklinde olmuştur. Bu süreç içinde Trabzon, İzmir, İstanbul, Antalya, Mersin gibi liman kentleri dönemlerinin en parlak günlerini yaşarken ekonomisi yerel üretim mallarına endeksli birçok kent ticari kimliklerini neredeyse yitirmişlerdir. Bu dönemde Süveyş Kanalı’nın açılması (1869) da dolaylı yoldan kervan yollarına olan talebi daralttığından Diyarbakır, Kayseri, Konya, Elazığ gibi kentler de zarar görmüşlerdir (Çadırcı, 1991).

Avrupalı tüccarların kentlerimizdeki ticaret sektörünü ele geçirmelerinin yanında, Anadolu topraklarında başlattıkları sanayileşme hareketleri de yerel ekonomiyi teknolojik anlamda sindirmiştir. Çünkü yerel imalathanelerin gerek teknoloji gerekse de üretim hacmi açısından Avrupalı rakiplerine ayak uydurmaları mümkün olamamıştır. Nitekim sözü edilen dönemde, devlet sarayın ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak üzere silah-top (Tophane, Zeytinburnu), hızar (Biga), dokuma (İstanbul/Feshane, Hereke), aba (İzmit), basma (İstanbul-İzmir Basmahaneleri) üreten fabrikalar kurmuşsa da, Osmanlı sanayinin her geçen gün zayıfladığı açıktır. Bunlar dışında 1844’te İzmir’de bir kağıt fabrikası, Bursa’da ham ipek işleyen yeni tesisler de açılmıştır. Ancak gerçek

olan şu ki, Avrupalı rakiplerine yetişememişlerdir. Buna bir de yabancıların Anadolu'da toprak edinmelerinin serbest bırakılması eklenince, Anadolu kentleri bütünüyle Avrupalı tüccarların serbest pazarına dönüşmüştür. Dokumacılık, deri, boyahaneler gibi yerel üretim biçimlerinin hâkim olduğu kentlerimiz ise ancak sanayi ve ticaretin yeni sahiplerine hammadde sağlamaktan öteye gidememiştir.

Bununla birlikte, kentlerimizin ticaret hayatındaki çalkantılara rağmen, aynı dönemde özellikle ithalat ve ihracatın hızlandığı İstanbul ve İzmir'de aynı hızla bankalar açılmaya başlamıştır. Nitekim, ilki 1847'de İstanbul'da açılan Bank-ı Dersaadet'i 1856'da merkezi Londra'da olan Bank-ı Osmani'nin İstanbul ve İzmir'deki şubeleri izlemiştir.

Tanzimat'la birlikte kentlerin fiziki planlarının modernleştirilmesi yönünde yapılan çalışmalara gelince, ana hedef, batıdaki örneklerindeki gibi geniş ağaçlıklı caddeler ve kenarlarında dizi halinde yükselen binalardır. Bununla birlikte, belediye kanununda yer alan, geniş cadde planları, rıhtımların açılması, dar sokak ve çıkmazların kaldırılması gibi tasarılar geniş ölçekte, ancak Cumhuriyet dönemine geçildiğinde, 1985'lerden sonra uygulamaya konulabilmiştir. Bununla birlikte, batının kent planının yerleştirilmesi sırasında kentin eski, tarihi dokusu büyük ölçüde tahrip edilmiş hatta birçok yerde tamamen yok olmuştur. Bu ise değişimin bir gereği olarak görülmüştür. Bununla birlikte, batılı kent modelinin uygulamaya konması sürecindeki yaptırımlar da, kent dokusunun gelişimine kesin müdahalenin bir göstergesidir. Örneğin, Ankara (Ulus), İstanbul (Beşiktaş), İzmir (Çankaya) gibi büyük kentlerde düzenlenen yeni kent alanları da birbirini kopyalayan örnekler gibidir.

Tanzimat'ın ilanı ile başlayan reformlar dizisinin bir sonucu da klasik Osmanlı kentinin en önemli yapıtaşlarından olan mahalle sınırlarının sosyal, kültürel örgütlenme anlamıyla ortadan kalkmasıdır. Ancak, kentlerin yeniden yapılanması konusundaki yaptırımların kent alanlarına yönelen göçü arttırdığı da ortadadır. Zira bu dönemde kontrolsüz göçün engellenmesi için kente göçle gelenlerin ilk başvurdukları hanlar yasaklanmış, yasadışı marjinal yapılaşmaya karşı kent dışındaki yapılaşmaya yasaklar getirilmiştir. Ancak, bu kurallar hemen hiçbir büyük kentte, ne tipik kent dokusunu tamamen ortadan kaldırmış ne de çevredeki yeni yerleşim alanlarının ortaya çıkışına engel olabilmiştir. Bunun asıl nedeni ise, şüphesiz söz konusu döneme damgasını vuran otorite boşluğudur ki, kentlerimizin mekânsal gelişimlerinde günümüze değin karşımıza çıkan en önemli sorun olmuştur.

2. Cumhuriyetin İlam ve Kentlerde Yeniden Yapılanma Dönemi

Cumhuriyetle birlikte kalkınma çabaları hızlanan ve yeniden yapılanma sürecine giren kentlerimiz, öncelikle nüfus hareketlerinden etkilenmiştir. Ayrıca kentlerin sanayileşmesi ve buna bağlı olarak gelişen kentleşme hareketleri Avrupa kentlerinde olduğu gibi bir yüzyıla yayılarak değil, birden bire ve sıçramalı bir büyüme göstermiştir. Bununla birlikte, Türk kentlerinde sözü edilen süreç, özellikle 1950'lerden sonra belirgin olarak yaşanmaya başlamıştır. Kentlerimizin bu denli hazırlıksız ve hızlı kentleşmesi şüphesiz beraberinde birçok sorunu da getirmiş ve çoğu zaman kentleşme olgusu sorunlu kentleşme olarak tanımlanmıştır. Nitekim, Türkiye'de kentleşme 1980'lere kadar sadece kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması şeklinde kendini göstermiş, fonksiyonları açısından asıl değişim bundan sonra gerçekleşmiştir.

Türk kentlerinde gerek fiziki mekânın kullanımı gerekse ekonomik fonksiyonlar açısından Cumhuriyetin ilanı ile başlayan değişimi, eski temelleri üzerinde ancak tam anlamıyla bir yeniden yapılanma süreci (1923-1950) olarak tanımlamak doğru olacaktır.

Gerçekten de bu döneme kadar Osmanlı'nın yönetim otoritesindeki boşluk ve yabancılara tanınan sınırsız ticari imtiyazlar sonunda Türk kentlerinde yaşanan, yabancı tüccarların kendi yüksek kazançlarının kente göreceli olarak yansımından başka bir şey değildir. Nitekim 19. yüzyılın başlarında yabancı sermayenin lehine gelişen ticari fonksiyonlara paralel olarak gelişen Türk kentlerinde, Kurtuluş Savaşı ardından Avrupalı tüccarların ülkelerine dönmeleriyle ortaya çıkan yeni durum bunu ispatlar niteliktedir. Bir dönem Anadolu'nun önemli ticaret merkezleri, hatta eyalet merkezi konumundaki birçok kentimiz (İzmir, Bursa, Diyarbakır, İstanbul, Konya, Trabzon gibi) aynı kaderi paylaşmış ve ticaret güçlerini büyük ölçüde yitirmişlerdir. (Tunçdilek, 1986, s. 142).

Cumhuriyetin ilanı ile Türk kentlerinde ilk değişim idari ayrımlarda yaşanmış olup, ülke eyalet sisteminden il (66 adet) ve ilçe ayrımlarına dayalı bir yönetim sistemine geçilmiştir. Kentlere özgü hizmetlerin yürütücülüğü, merkezi yönetimin illerdeki temsilcisi olan valiliklere ve yerel yönetimi temsilen belediyeye aktarılmıştır. Bu değişiklik, hizmetlerin kentin ihtiyaçlarına uygun biçimde ve zamanında ulaşması açısından önemli bir adım olmuştur.

Ayrıca, ilk nüfus sayımı (1927) ile birlikte nüfusu 10.000'in üzerindeki yerler kent kabul edilmiştir. Bu kriteri uyan kent sayısı 1927'de 66 iken, bunların içinde sadece beşinin nüfusu 50.000'in üzerindedir (Çizelge 2). Aynı dönemde toplam kent nüfusunun % 37.8'i nüfusu 100.000'in üzerinde olan iki kentte (İstanbul, İzmir) yaşamaktaydı. Kentleşmenin yavaş, ancak düzenli arttığı 1950'li yıllara kadar, (10.000 +) nüfus kriterine göre, kent sayısı 102'ye

ulaşırken, nüfusun önemli bir kısmının İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi büyük kentlerde toplanmış olması dikkat çekicidir. Şüphesiz bu durum ekonomik anlamda son derece zor durumda olan kırsal alanlardan kent alanlarına yönelen göçün sonucudur ve bu gerçek, ilerleyen dönemlerde de değişmemiştir.

Kentlerin ülke içindeki dağılımına gelince; Cumhuriyetin ilk yıllarında kent kriterlerine uyan kentlerin çoğu Marmara ve Ege bölgelerinde toplanırken, İç Anadolu bölgesindeki seyrek kent örüntüsü devam etmektedir (Şekil 1). Ege ve Marmara bölgelerinde kent alanlarının yoğunlaşmasında yüksek tarım potansiyeline dayanan ticaretin ve imalat sanayiinin payı büyük olmuştur.

Nüfus kümeleri	1927		1950		1980	
	%	kent sayısı	%	kent sayısı	%	kent sayısı
10 000-20 000	24.0	38	22.9	61	10.8	160
20 000-50 000	28.9	23	23.2	30	15.2	99
50 000-100 000	9.3	3	10.1	6	10.7	32
100 000 +	37.8	2	43.8	5	63.3	29
TOPLAM	100.0	66	100.0	102	100.0	320

Çizelge 2. Türkiye'de nüfus kümelerine göre kentsel nüfus ve kent sayıları

Kaynak. D.İ.E. Nüfus İstatistikleri (1927-1980), Ankara.

Başka bir sözle, söz konusu kentlerin ekonomisinde tarımsal üretimin yanı sıra tarımsal ürün ticareti ve tarımsal üretime dayanan imalat önemli bir ağırlığa sahiptir. Ayrıca yine özellikle Marmara ve Doğu Anadolu bölgesinde askeri birliklerin gelişine bağlı olarak fonksiyonel kent oluşumları gerçekleşmiştir. Sözgelimi Osmanlı'ya uzun bir dönem başkentlik yapmış olan Edirne, sıfatını İstanbul'a kaptırmasının ardından kaybettiği canlılığı, Cumhuriyetle birlikte bu kez sınır kenti olmasının da etkisi ile askeri kimliği ile tekrar kazanmıştır. Kent bugün de sınır-kent olmasının yanı sıra tarımsal üretime dayanan kimliği ile varlığını ve önemini sürdürmektedir.

Malatya yine aynı şekilde geçmişten bu yana süren ticaret kenti kimliğini askeri birliğin gelişinden sonra canlanarak sürdürmektedir. 1940'lı yıllardan sonra ülkenin hemen her yerindeki kasabaların kısmen büyüyerek kentsel yerleşimlere dönüşmesi süreci, ülkemizde 1950'lerde başlayan hızlı sanayileşme politikalarının uygulanmasına kadar durağan biçimde devam etmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında kentlerin gelişmesinde demiryolu ağının genişlemesinin etkisi büyüktür. Tarımsal hammadde ya da madenlerin işlendiği ya da ticaretinin yapıldığı alanlara taşınması konusunda büyük kolaylıklar getiren demiryolları boyunca birçok kent (Karadeniz Ereğli, Karabük, Samsun, İskenderun, Van gibi) yeniden canlılık kazanmıştır (Şekil 1). Ayrıca kırsal alanlarda tarımsal kimliğin uyanışa geçmesine bağlı üretim artışı aynı zamanda kır ve kentsel yerleşimler arasındaki ilişkileri de güçlendirmiştir.

Devletçilik ilkesi temelinde, artan tarımsal üretim sonunda elde edilen ürünlerin batıdaki örnekleri gibi işlenerek yeni endüstriyel bir ürüne dönüştürülmesi çalışmaları ülkemizde şeker fabrikalarının kurulması ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaların asıl amacı şüphesiz, şeker pancarının ülkenin hemen her yerinde yetiştirilebilmesi ve şeker ithalatı konusundaki dışa bağımlılıktan kurtulmaktır. Bu amaçla Alpulu, Uşak, Tokat ve Eskişehir gibi kentlerde kurulan şeker fabrikaları kısa sürede tüm ülkeye yayılırken birçok kentin de hızla nüfus artırarak büyümesine gelişmesine zemin hazırlamıştır (Şekil 1). Sözgelimi, Osmanlı döneminde boyahaneleri, bakır, metal eşya imalatı ve ticareti ile adından söz ettiren Tokat, bu kez ülkemizdeki tarıma dayalı sanayi etkinliklerinin ilk örneklerine ev sahipliği ederek çevre yerleşmelerden göç akınına uğramıştır.

Şeker fabrikalarının kuruluşu; son dönemde zayıflamış olan kır-kent ilişkilerinin yeniden kurulmasında ve özellikle ülkemizde tarım dışı üretim modeline (sanayileşme) geçiş için önemli bir adım olmuştur. Nitekim 1950'li yıllara gelindiğinde hemen her kentte birer ikiye sanayi tesisinin varlığı bu değişimin sonucudur.

1923-1950 yılları arasında kalan bu dönem için, kentlerin ekonomik kimlikleri ile kentlerin büyüklüğü arasındaki ilişki de dikkat çekicidir. Nitekim söz konusu dönemde askeri ve tarıma dayalı fonksiyonları ile ön planda olan kentlerin büyük bölümü nüfusu 10.000-20.000 arasındadır. Orta büyüklükteki kentler ise, daha çok hizmetler sektörü (ulaşım, ticaret, nakliye gibi) ve kısmen küçük sanayi kollarının geliştiği kentlerdi. Yönetim kimliği ile öne çıkan kentler ise aynı zamanda ekonomik etkinliklerin da yönetim merkezleri olduğundan çevreden aldıkları göç ile birlikte daha fazla nüfuslanmışlardır.

Kent içi yerleşim dokusundaki değişim ve kent merkezinin oluşumuna gelince, Cumhuriyet öncesine göre önemli bir değişim yaşandığı söylenebilir. Nitekim 1923-1950 yılları arasında yeniden yapılanma süreci yaşayan kentlerin hemen hepsinde, biri eski geleneksel merkez diğeri yeni idari birimlerin (hükümet konağı, belediye), demiryolu istasyonu ve adliye binasının toplandığı

yer olmak üzere iki merkez meydana gelmiştir. Sözü edilen ikinci merkezde perakende satış birimlerinin, bankaların ve otellerin de bulunması kır-kent arasındaki nüfus hareketliliğinin arttığına da bir göstergesidir. Çünkü bu yeni merkez, kente dışardan gelenlerin de ilk buluştukları yerdir. Geleneksel merkez, küçük el sanatlarında (zanaat) üretim yapan dükkânlara eklenen temel gıda maddeleri satan toptancılar, züccaciye, tuhafiye, berber gibi dükkânların ve daha yoğun konut yerleşimi ile varlığını koruyorsa da önceki hareketliliğini kaybetmiştir. Bu alanlar, 1950 sonrasında başlayan hızlı kentleşme ve sanayileşmenin etkisi ile artan göçlerin ardından çoğu kentte (İzmir / Konak, Ankara / Ulus, İstanbul, Adana, Diyarbakır gibi) gecekonduyla çevrelenmiştir.

3. Sanayileşme, Hızlı Kentleşme ve Gecekondu Kentler Dönemi

Bu dönemde (1950-1980) kentler, sanayileşmenin hızlanması ve sanayileşme stratejisinin yeniden tanımlanması, göçe bağlı olarak kentlerin nüfuslarındaki aşırı artış nedeniyle belediye sınırlarının dışına taşacak şekilde büyümesiyle kendini göstermiştir. Kentsel ulaşım araçlarının sayısı ve türlerinin hızlı artışı da bu hareketliliğin bir göstergesidir (Osmay, 1998, s. 142).

1950’li yıllarda 10.000 + nüfus kriterine göre, sayısı 102 olan kent sayısı 1980’de 320’ye ulaşırken, ülkemizdeki toplam kentli nüfusun % 63.3 gibi önemli bir kısmı nüfusu 100.000’nin üzerindeki kentlerde yaşamaktaydı (Çizelge 2). Bununla birlikte, birkaç kentin nüfusu milyonu aşmış ve büyük kent statüsüne geçmiştir (İstanbul, Ankara, İzmir vd.).

Ayrıca, 1980’li yıllara kadar kent statüsüne eklenen yerleşmelerin dağılışı incelendiğinde, Ege ve Marmara bölgelerindeki yoğunluğun devam ettiği, bunun yanı sıra güneyde Adana çevresinde, güneydoğuda Gaziantep-Diyarbakır çevresinde ve Doğu Anadolu bölgesinde de Malatya ve Erzurum çevresinde bir toplanmanın olduğu dikkat çekmektedir (Şekil 1). Buna karşılık İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerindeki kentlerin sayıları artmakla birlikte seyrek kent örüntüsü devam etmektedir.

1950-1980 yılları arasında gelişen kentlerin dağılımında şüphesiz ülkemizin söz konusu dönemde ekonomik kalkınmada sanayileşme hedeflerini arttırması ve buna bağlı olarak belli yerlerde sanayi odaklarının oluşmasının payı büyüktür. Sayıları hızla artan sanayi tesisleri ulaşım ağının da (özellikle kara ulaşımının) gelişmesi ile yoğun nüfus kitlelerini bu kent alanlarına yöneltmiş ve kentlerin çevrelerinde sağlıklı, altyapı donanımından yoksun, çarpık yeni yerleşim alanlarının oluşması ile sonuçlanmıştır. Nitekim bir zamanların bölge ticaretini kontrolü altında bulunduran ve Osmanlı’nın en

bayındır kentleri arasında yer alan Diyarbakır, Erzurum, Tokat, Kayseri, İzmir, Mersin, Adana, İzmit (Kocaeli), Bursa gibi kentler; geniş gecekondu alanları, artan marjinal yaşam standartları, göçe bağlı kompleks kent mozaïği ve giderilemeyen alt yapı yetersizlikleri ile plansız, sağıksız ve sorunlu birer büyük kente dönüşmüştür. Artık ne Manisa ve Amasya idari, askeri, kimliğı ön planda olan şehzadeler kenti, ne Edirne, Bursa, İstanbul refah düzeyi yüksek başkentler ne de diğçerleri kendi iç dengelerini sürdüren küçük ve homojen nüfus profiline sahip mütevazı kentler değildir.

Sanayileşme ile birlikte, birçok yerde eski kent dokusu yerini gerek fiziksel mekânın kullanımı, gerekse sosyal ve ekonomik yaşam standartları açısından tamamen farklı ve yeni bir kent düzenine bırakmıştır. Kentlerin çevrelerinde sanayi odaklı, birçok banliyö oluşurken kentler yine sanayi kuruluşlarının toplandığı alanlara doğru, ana ulaşım aksları boyunca ışınsal bir genişleme eğilimi göstermiştir.

Bu kentler arasında Konya, hızla göç alan başkent Ankara ve Kayseri'den farklı olarak, daha yavaş ve planlı bir büyüme süreci geçirmiş, diğçer büyük kent örneklerindeki gibi gecekonduya yenik düşmemiştir. Ancak eski ticaret alanları ve imalathanelerin kent ortasında, yoğun konut dokusu arasında kalmasına engel olunamamıştır.

Burada hemen belirtmek gerekir ki, 1950-1980 döneminde ekonomik bir faaliyet olarak sanayinin hızla öne çıkması ile tarımsal üretime dayalı kimliğini sürdüren birçok kent tarımdan elde edilen gelirlerin düşmesiyle dışarıya göç vermeye başlamıştır. Tarımda teknoloji kullanımının yaygınlaşması ile azalan işgücü ihtiyacı nedeniyle yakınlardaki sanayi kentleri lehine nüfus kaybeden kentler fonksiyonel olarak da küçülmüşlerdir (Şekil 1).

Devlet politikası gereğı, hemen her bölgede birer ikişer ortaya çıkan sanayi-ticaret odakları dışında kalan birçok kent (Edirne, Manisa, Rize, Giresun, Sinop, Antakya) bunların gölgesinde kalmış ve eski merkezîyetlerini ve önemlerini kaybetmişlerdir. Ancak sanayi ürünlerinin dış ticarete açılmasına aracılık eden liman kentleri (İzmir, İstanbul, Trabzon, Samsun, Mersin) ise 19. yüzyıllardaki canlılıklarına yeniden kavuşmuş ve hızlı bir büyüme sürecine girmişlerdir.

Özetle, 1950-1980 arasında Türk kent dokusunda yaşanan değışim, daha çok sanayileşme temelinde gelişen, bölgesel merkezli kentleri, kırdan kent alanlarına gerçekleştiren hızlı göçleri, her gün bir yenisi eklenen gecekondu alanları, marjinal iş kolları, karmaşık hemşehri profili ile farklı bir kentsel yaşam modeli oluşturmıştır.

4. Çok Fonksiyonlu Kentler ve Uzmanlaşma Dönemi

Türkiye’de 1980 sonrasında kentlere yönelen göçün devam etmesi ve kentsel yerleşimlerin sayısının artması ile birlikte özellikle büyük kentlerde kentsel nüfus artış seyrini sürdürmüştür. Nitekim ülke bütününde kentsel nüfus oranları % 45’ten (1980) 1990’da % 56’ya, bugün ise % 70’lere yükselmiştir (D.İ.E., 2000).

Bunda şüphesiz, 1980 sonrasında ülkemiz ekonomisine damgasını vuran “serbestleşme” politikasının ve buna bağlı olarak ithalat ve ihracatımızdaki artışın kent ekonomilerine getirdiği hareketlenmenin payı büyüktür. Ayrıca bu dönemde dünyada yaşanan ekonomik yeniden yapılanma ve telekomünikasyon teknolojilerindeki gelişmelerin, özellikle kentlerde etkisini göstermeye başladığı da bir gerçektir.

Nitekim özellikle büyük kentlerimizde bir yandan ekonomideki çeşitliliğe paralel olarak artan kentsel fonksiyonlarla (ticaret, kültür merkezi, ihtisaslaşmış sanayi faaliyetleri, kültürel kimlik vb.) birlikte kente yeni merkezler eklenmeye başlamıştır. Kent yaşamına eklenen bu yeni fonksiyonlar beraberinde yeni yaşam alanlarını ve anlayışını da getirmiştir. Böylece, kentlerimiz mekânsal olarak da hızla genişlemişlerdir. Çoğu merkezi kent sınırının dışında gelişen büyük toplu ya da perakende alışveriş merkezleri, hipermarketler, plazalar, sanayi ve ticaret bölgeleri, toplu konut alanları bu gelişimde sürükleyici rol üstlenen yeni sıçrama alanları oluşmuştur. Bu gelişim, kentin yakınındaki diğer yerleşmelerin de kendi içinde büyüyerek merkez kent ile bütünleşmesine de zemin hazırlamıştır. Bu süreç sonunda mevcut küçük ve orta ölçekli kentlerimiz hem mekânsal hem de fonksiyonel anlamda büyürken büyük kentlerimiz **metropole** ya da **megapole** dönüşmeye başlamışlardır.

Ancak bu yapısal dönüşümde, en önemli aşama kentlerin ekonomik kimliklerinde kaydedilmiştir. Çünkü, özellikle 1990 sonrasındaki ulaşım ve iletişim alanında yaşanan gelişmelere paralel olarak, kentlerimiz artık doğrudan üretimin yapıldığı merkezler olmaktan çıkmışlardır. Büyük sanayi ve ticaret faaliyetlerinin irtibat büroları ile idari birimlerinin toplandığı ve yönetim erkini elinde bulunduran yerlerdir. Ayrıca kentler sağlık, eğitim ve kültürel hizmet birimlerinin hem sayıca fazla olduğu hem de etki alanı açısından bölge sınırlarını aşar hale geldiği merkezlerdir. Üretim ise anakentin hinterlandında kalan küçük ve orta ölçekli kentler ya da banliyolarda yapılmaktadır.

Bu değişim, özellikle metropole dönüşen kentleri bulundukları bölgenin merkezi durumuna getirirken, çevrelerinde yeni çekim merkezlerinin ortaya çıkışını da desteklemiştir. Daha önce İzmir’in gölgesinde kalarak gelişemeyen

Manisa, Denizli gibi kentlerin özellikle sanayi üretimleri ile adlarını duyurmaları da benzer bir sürecin sonucudur. Yine İstanbul'un yanında otomotiv ve dokuma sanayi alanında Bursa'nın, kimya ve petro-kimya sektöründe İzmit'in ikinci bir merkez olarak ortaya çıkışı ya da güneydoğu Anadolu'nun tek merkezi konumundaki Diyarbakır'a ticari potansiyeli ile Gaziantep'in eklenmesi de benzer gelişimlerdir.

Kentlerin idari kimliklerinde meydana gelen bir başka değişim de, 1984 yılında çıkarılan kent yönetimine ilişkin düzenleme ile belediyelerde anakent ve ilçe belediyesi şeklinde iki kademeli yönetim modeline geçişle sağlanmıştır. Bu düzenleme ile ilk olarak İstanbul, Ankara ve İzmir ardından Antalya, Diyarbakır, Erzurum, Konya, Gaziantep, Diyarbakır, İzmit, Adana, Mersin ve Samsun anakent statüsüne geçmiştir.

Ayrıca yine aynı yıllarda, özellikle göç alan kentlerde hızla büyüyen gecekondü gelişimini sınırlamak ve kentlerin artan konut ihtiyaçlarını en ekonomik yolla karşılamak üzere “toplular konut idaresi” kurulmuştur. Bunun ardından, başta büyük kentlerimiz olmak üzere birçok kentte toplular konut çalışmalarına başlanmış ve özellikle İstanbul, İzmir ve Ankara gibi kentlerimiz birer “şantiye kent” görünümüne bürünmüştür. Ancak bu çalışmaların gecekondü gelişimini beklenen oranda engelleyemediği de ortadadır. Nitekim 1980 sonrasında birkaç kez tekrarlanan imar afları da ülkemiz kentlerinde planlı büyüme çalışmalarını olumsuz etkilerken, bugün büyük kentlerimizin çoğunda nüfusun yarıya yakını gecekondü ya da kaçak yapılarında oturmakta ve marjinal işlerde çalışmaktadırlar.

Peki bu dönemde “kent merkezi” olarak tanımlanan yer neresidir ve hangi özelliktedir? Öncelikle ifade etmek gerekir ki, kent merkezi perakende ve toptan satış birimlerinin, finans kurumlarının merkez şubelerinin, ticari ve finansal danışmanlık bürolarının, otellerin, büyük şirket ya da holdinglerin yönetim ya da irtibat birimlerinin toplandığı yerdir (Pacione, 2001, s. 152). Diğer bir ifade ile kente ait arazi kullanım modelinde “merkezi iş alanlarının / Central Business Districts-CBD” odaklandığı yer, kent merkezinin kendisidir. Ayrıca merkezi ve yerel yönetimi temsil eden birim ve tesisler de buradadır ve bu yer kent içinde arazi rantının da en yüksek olduğu yerdir. Ayrıca iş alanlarının çokluğunun aksine konut alanlarının sınırlı olduğu yerlerdir. Bu nedenle sözü edilen merkez, mekânsal anlamda bir merkezîyetten çok fonksiyonel farklılığı ile ayırdedilmektedir.

Özetle 1990 sonrasında büyük kentlerimiz, bir yandan sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda uzmanlaşma ve modernleşme sürecini yaşarken, diğer

yandan gecekondular ve plansız büyümenin getirdiği sorunları ile birer çelişki yumağı haline gelmiştir. Bununla birlikte, geçmiş dönemlerde üretim ya da ticari faaliyetleri ile ya da yönetsel kimlikleri ile ön planda olan kentlerin (Diyarbakır, Adana, Manisa, Erzurum, Konya, Bursa vb.) bir kısmı, Tanzimat sonrası ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kaybettikleri canlılığa yeniden kavuşmuş ve bulundukları bölgenin hatta bazı sektörlerde ülkemizin önemli kentleri arasına katılmıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

Şüphesiz Tanzimat dönemi Türk kent dokusunun şekillenmesi anlamında bir başlangıç noktası olmuştur. Tanzimat ile beraber gelen sosyo-ekonomik ve siyasal değişimler kentlerimize, idari ve yönetim formundan, kente özgü fonksiyonlarının değişimine, bunların kent içi arazi kullanım modeline yansımalarına, hatta sosyal tabakalaşma ve farklılaşan kentli yaşama kadar birçok alanda tam bir dönüşüm yaşatmıştır. Türk kent dokusu üzerinde ikinci büyük değişim/dönüşüm Cumhuriyetle birlikte yaşanmış ve kentler eski dokular üzerinde yeniden yapılanma süreci geçirmişlerdir. Bugünkü modern kent dokularının altyapısının oluştuğu Cumhuriyet dönemi kent formu ise, ilki 1950'lerden sonraki sanayileşme, diğeri 1980 sonrasında eklenen yeni fonksiyonlar ve uzmanlaşma dönemi şeklinde iki önemli aşama daha geçirerek, bugünkü çok kimlikli ve kompleks yapıya kavuşmuştur.

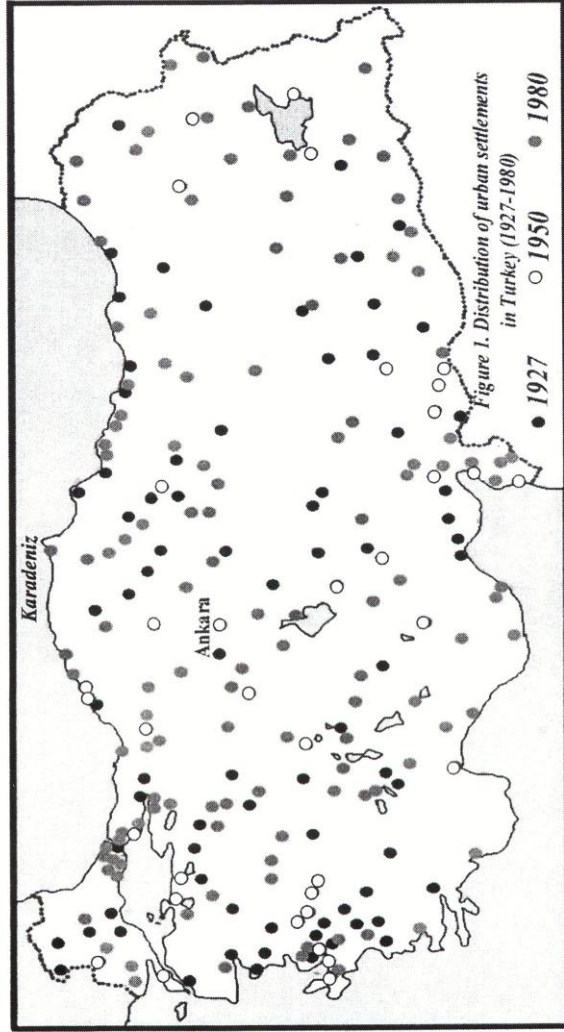
Örneğin, geçmişte Türk kentlerinin geleneksel merkezi durumundaki alanlardaki küçük işletmeler, ticarethaneler ve pazaryerleri yerini banka ve finans merkezlerine, sigorta şirketlerinin ana merkezlerine, irtibat bürolarına ve önemli kamu kurum binalarına bırakmıştır. Ayrıca kent içi sirkülasyonun artması ve ulaşım ağının gelişmesine paralel olarak bugünün kent merkezleri, kentiçi ulaşımın da kilit noktası haline gelmiştir.

Aynı şekilde, kentlerin ekonomik yaşamlarında meydana gelen değişim kimi kentlere sanayi üretimini getirirken, kimilerini tarım potansiyeli yüksek bölgeler arasında bir ticaret merkezine dönüştürmüş, kimi kentler ise sahip oldukları sosyal, kültürel hizmet birimleri ve kültürel kimlikleri ile geniş bir alanı etkiler duruma gelmişlerdir. Diğer bir ifade ile kentlerimizin değişen kimliği, temelinde Tanzimat ile başlayan, Cumhuriyetle devam eden etkili sosyo-ekonomik, kültürel ve siyasal olayların kentsel fonksiyonlara ve değişen kentli yaşamına yansımalarının bir ürünüdür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Arû K., 1996**, "Osmanlı-Türk Kentlerinin Genel Karakteristikleri Üzerine Görüşler". Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, İstanbul Habitat II, Cilt 1, s. 329-334, İstanbul.
- Arû K., 1998**, Türk Kenti (Türk kent dokularının incelenmesine ve bugünkü koşullar içinde değerlendirilmesine ilişkin yöntem araştırması), Yapı-Endüstri Merkezi Yay. İstanbul.
- Cerası M., 1999**, Osmanlı Kenti (Osmanlı İmparatorluğunun 18. ve 19. yüzyıllarda kent uygarlığı). Çev. Aslı Ataöz. Yapı Kredi Yay., İstanbul.
- Çadırcı M., 1991**, Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapısı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, VII. Dizi, Sayı 124, Ankara.
- Çadırcı M., 1996**, "Anadolu Kentlerinde Mahalle / Osmanlı", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme. İstanbul Habitat II, Cilt 1, s. 257-263, İstanbul.
- D.İ.E. , 1999**, Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus ve Demografik Yapısı (1890-1923), Ankara.
- D.İ.E., 2000**, Türkiye Nüfus İstatistikleri, Ankara.
- Dumont P. - Georgeon F., 1999**, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri, Çev. Ali Berkay, Tarih Vakfı Yurt Yay.. İstanbul.
- Faroqui S., 2000**, Osmanlıda Kentler ve Kentliler (kent mekanında ticaret, zanaat ve gıda üretimi 1550-1650). Çev. Neyyir Kalaycıoğlu, Tarih Vakfı Yurt Yay. 5, İstanbul.
- Osmay S., 1998**, "1923'ten Bugüne Kent Merkezlerinin Dönüşümü", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s. 139-154. İş Bankası-Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- Karadağ A., 2000**, Kentleşme Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları İle İzmir. Egekoop Yay., İzmir.
- Keleş R., 2001**, Kentleşme Politikası. İmge Kitabevi. Ankara.
- Orhonlu C., 1984**, Osmanlı İmparatorluğunda Şehircilik ve Ulaşım. Der. Salih Özbaran, Ege Üniv. Edebiyat Fak. Yay. 31, İzmir.
- Paeione M., 2001**, Urban Geography (a global perspective), Roudledge Publ., London, Newyork.
- Tekeli İ., 1998**, "Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme Ve Kent Planlaması", 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, s. 1-24. İş Bankası-Tarih Vakfı Yay., İstanbul.
- Toprak Karaman Z., 2001**, Kent Yönetimi ve Politikası. Anadolu Basımevi. İzmir.
- Tunçdilek N., 1986**, Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İstanbul Üniv. Yay. 3367, İstanbul.
- Tuncel M., 19.....**, "Türkiye'de Kent Yerleşmelerinin Tarihçesine Toplu Bir Bakış", Türk Coğrafya Dergisi. Sayı, s. 123-160. İstanbul.
- Tümertekin E., 1973**, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehrsel Fonksiyonlar. İstanbul Üniv. Yay. 1840. Coğrafya Enstitüsü Yay. 72, İstanbul.

ŞEKİL 1.
CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE'DE KENTSEL
YERLEŞİMLERİN DAĞILIŞI (1927-1980)

DİĞER KONULAR

BELEDİYELERARASI YURTİÇİ VE SINIRÖTESİ İŞBİRLİĞİ¹

Prof. Dr. Zerrin TOPRAK*

GİRİŞ

SINIR ÖTESİ İŞBİRLİĞİ ÇERÇEVE SÖZLEŞMESİ

Avrupa Konseyi Danışma Meclisinin 1966 Eylül ayı 470 no’lu Teklifinde “yerel yönetimler arasında işbirliği” fikri oluşmuştur. Hazırlanan taslak ise ancak 1974’lerde incelemeye alınabilmiştir. Bu taslakta yer alan fikirler aşağıda yer alan iki temel ilkeye dayandırılmıştır.²

- ulusal mevzuatın sınırötesi ilişkileri önleyici hükümlerinin kaldırılmasının, mümkün olduğu kadar sağlanması,
- yerel yönetimlere sınırötesi işbirliği için uygun imkânların temini ve bu amaçla idari kurallarda mümkün olabilecek esnekliğin sağlanması.

1975-1976 Devletlerarası Çalışma Programında, Bakanlar Komitesine gelen model çalışmaları geliştirilmiş ve Ağustos 1976 itibariyle çalışma tamamlanmıştır. Konu, 1975-1977 arası çeşitli konferanslarda tartışılmış ve 1979 yılında da Taslak çalışma olarak Parlamenterler Meclisinde benimsenmiştir. Parlamenterler Meclisinin 96 nolu görüşünü takiben, Bakanlar Komitesi, 21-23 Mayıs 1980 tarihlerinde toplanan, Yerel Yönetimlerden sorumlu 4. Avrupa Bakanları Konferansı nedeniyle, Sözleşmeyi imzaya açmıştır.

1 Prof. Dr. Zerrin Toprak. Prof. Dr. Mehmet Emin Köktaş, Yrd. Doç. Dr. Şermin Atak, Yrd. Doç. Dr. Mehmet Çelik. Araş.Gör. Mustafa Görün. Araş.Gör. Abdullah Taştekin, Araş.Gör. Hüseyin Gül. Araş. Gör. Şevket Ovalı. Araş. Gör. Mehmet Sarıtürk. Araş.Gör. Gökhan Tenikler. Araş.Gör. Hikmet Yavaş, doktora öğrencisi Rengin Gün (mülakat ve alan araştırması). Anketler 2002 yılı içinde tamamlanmış ve kardeş kentler listesi 2003 yılı Ekim ayı itibariyle güncelleştirilmiştir.

* Dokuz Eylül Üniversitesi. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

2 06.02.2000 Tarih ve 23956 Sayılı (Asıl) Resmi Gazete. 10.05.2000 Tarih ve 24045 Sayılı (1. Mükerrer) Resmi Gazete. Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler Arasında Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi’nin İngilizce metni için bkz. <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/cadreprincipal.htm> adresinden ETS No: 106 (10.09.2002).

Avrupa Konseyi çerçevesinde 21 Mayıs 1980 tarihinde Madrid’de imzaya açılan ve bu nedenle “Madrid Sözleşmesi” olarak da ifade edilen, “Avrupa Yerel Topluluklar veya Yönetimler arası Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi”, 4 ülke onayı ile 22 Aralık 1981 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye tarafından 4 Şubat 1998 tarihinde, “bildirimde bulunulacağı” kaydıyla imzalanmıştır. 2000 tarihli ve 4517 sayılı Kanun ile Sözleşmenin, Türkiye’nin diplomatik ilişkisi bulunan ülkelerin yerel yönetimleri ile kurulacak işbirliği bakımından ve sadece Türkiye’deki özel idareler, belediyeler, köyler ve bu amaçla kurulmuş mahalli idare birliklerinde, uygulamanın geçerli olduğu bildirilerek onaylanmıştır.

Avrupa Konseyi, üye devletlerinin imzasına açık olan bu Sözleşme, onay kabul veya uygun bulmaya tabidir. Onay, kabul veya uygun bulma belgeleri, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine teslim edilmektedir.

Sözleşmenin ancak, en az ikisinin aynı sınırı paylaşan Devlet olması koşuluyla, dördüncü onay kabul veya uygun bulma belgesinin tesliminden üç ay sonra yürürlüğe gireceği belirtilmiştir.

Sözleşmenin yürürlüğe girmesinden sonra, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi, oy birliği ile, Konsey üyesi olmayan herhangi bir Avrupa Devletini, Sözleşmeye katılmaya davet edebilmektedir. Ancak bu davetin yapılabilmesi için Sözleşmeyi onaylamış Devletlerin, “açık kabulü/onayı” gerekmektedir. Yine akit taraflardan herhangi biri, Sözleşmeden kendisi yönüyle, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirimde bulunarak, çekilebilir.

Sözleşmede belirtilen hükümler, ülkelerin yapacakları diğer sınırötesi işbirliği şekillerini veya mevcut işbirliği anlaşmalarını şüphesiz ortadan kaldırmaz ve bu şekilde yorumlanmaları gerekmemektedir. Sınırötesi işbirliği ilişkilerine bu Sözleşme, “uluslararası” karakter verme etkisi yapmamaktadır.

Bu Sözleşmenin temelinde yer alan ilkeler, Avrupa Konseyinin üyeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek ve üyeleri yakınlaştırmak hareket noktasına dayandırılmaktadır. Şüphesiz böyle bir işbirliği amacı özellikle idari anlaşmalarla sağlanabilecektir. Başka bir ifadeyle katılım istekliliği gerekmektedir.

Belirtilen hedefe ulaşmak için, sınırlarda yerel ve bölgesel topluluk veya yönetimler arasında bölgesel, kentsel ve kırsal kalkınma, çevrenin korunması, kamu tesis ve hizmetlerinin geliştirilmesi ve acil durumlarda karşılıklı yardım gibi alanlardaki işbirliğinin potansiyel önemi, öne çıkan konulardır.

Yerel Gündem 21 çalışmaları çerçevesinde, “21. Yüzyıla Başlarken Türkiye’de Yönetime Katımda Uzlaşmacı ve Çatışmacı Değerler” başlıklı

çalışmayı tamamlaması amacıyla, yurtiçi ve sınırötesi işbirliğine ilişkin olarak aşağıdaki tabloda yer alan büyükşehir ve il merkezi belediyelerinde anket çalışması yapılmıştır. Anket sorularındaki hedef kitle, belediye yönetiminde karar ve yürütme mekanizmalarında yer alan Belediye Başkan ve Başkan Yardımcıları olarak seçilmiştir.

Tablo.1 Anket Yapılan Belediyeler

Adana	Kırklareli
Afyon	Konya
Ağrı	K.Maraş
Ankara	Mardin
Bursa	Muğla
Çanakkale	Muş
Çorum	Sakarya
Denizli	Samsun
Erzurum	Sivas
İstanbul	Trabzon
İzmir	Tunceli
Kars	Şanlıurfa
Kastamonu	Van
Kayseri	Yozgat

Yukarıdaki tablodan da görüldüğü gibi, Büyükşehir belediyelerinden; Adana, Ankara, Bursa, Erzurum, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya, Sakarya ve Samsun ile il merkezi belediyelerinden Afyon, Ağrı, Çanakkale, Çorum, Denizli, Kars, Kastamonu, Kırklareli, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Muş, Sivas, Trabzon, Tunceli, Şanlıurfa, Van ve Yozgat yerleşimlerinde belediye başkanları ve/veya belediye başkan yardımcıları ile anketler yapılmıştır.

Tablo.2 Belediyenizin dâhil olduğu grup

	Frekans	Yüzde
Büyükşehir	10	35.7
İl	18	64.3
Toplam	28	100

Yukarıdaki tabloda da tek tek sayıldığı gibi büyükşehir belediyeleri % 35.7 ve il belediyeleri % 64.3 oranında olup, toplam 28 belediyede anket tamamlanmıştır.

Tablo.3 Yurtdışı Belediyelerle Kardeş Kent İlişisine Girme Sebepleriniz Nedir?(Birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

	Hayır	Evet	Toplam
Ekonomik kaynak sağlamak	20	8	28
%	71.4	28.6	100.0
Hukuki teşvik	25	3	28
%	89.3	10.7	100.0
Siyasi teşvik	26	2	28
%	92.9	7.1	100.0
Bilgi ve teknoloji alış-verişinde bulunmak	12	16	28
%	42.9	57.1	100.0
Belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemleri izlemek	16	12	28
%	57.1	42.9	100.0
Ucuz makine parkı kurabilmek	24	4	28
%	85.7	14.3	100.0
Toplumun çeşitli kesimlerine yönelik (çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler vb. gibi) kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak	14	14	28
%	50.0	50.0	100.0
Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak	12	16	28
%	42.9	57.1	100.0
Çevre sorunları konusunda işbirliği yapmak	17	11	28
%	60.7	39.3	100.0
Kültür ve eğitim işbirliği	10	18	28
%	35.7	64.3	100.0
Diğer (belirtiniz)	25	3	28
%	89.3	10.7	100.0

Yurtdışı belediyelerle kardeş kent ilişkisine girme sebepleri incelendiğinde % 64.3 ile kültür ve eğitim işbirliği ilk sırada yer almaktadır. Bu seçeneği, % 57.1 ile bilgi ve teknoloji alışverişi ile karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak izlemektedir. Toplumun çeşitli kesimlerine yönelik faaliyetler % 50 ile üçüncü sırada ve belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemler % 42.9 ile dördüncü sırada gelmektedir. Çevre sorunları % 39.3 ve ucuz makine parkı kurabilmek % 14.3 oranındadır. Hukuki teşvik % 10.7 ve siyasi teşvik % 7.1 oranlarındadır. Uygulamada da geçerli olan daha çok kültürel çalışmaları ilerletmek için sınır ötesi işbirliğine gidildiği görülmektedir. Diğer seçenekler içinde ortaya konulan konular daha çok dostlukları geliştirmek olarak gös-

terilmiştir. Belirtilen bu tercihler ile görülen yararlar ilişkisi incelendiğinde aşağıdaki tablodaki gelişim dikkati çekmektedir.

Tablo.4 Yurtdışı Belediyeler Arası İlişkilerin Ne Kadar Yararlı Olduğunu Düşünüyorsunuz?

	Çok Yararlı	Yararlı	Az Yararlı	Yararsız	Fikrim Yok	Cevapsız	Toplam
Ekonomik Kaynak Sağlamak	8	5	1	4	1	9	28
%	28.6	17.9	3.6	14.3	3.6	32.1	100.0
Hukuki Teşvik	2	1	0	6	3	16	28
%	7.1	3.6	0.0	21.4	10.7	57.1	100.0
Siyasi Teşvik	2	1	1	7	2	15	28
%	7.1	3.6	3.6	25.0	7.1	53.6	100.0
Bilgi ve teknoloji alışverişinde bulunmak	7	12	1	2	0	6	28
%	25.0	42.9	3.6	7.1	0.0	21.4	100.0
Belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemleri izlemek	11	8	0	1	0	8	28
%	39.3	28.6	0.0	3.6	0.0	28.6	100.0
Ucuz makine parkı kurabilmek	5	3	3	5	0	12	28
%	17.9	10.7	10.7	17.9	0.0	42.9	100.0
Toplumsal çeşitli kesimlerine yönelik (çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler vb. gibi) kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak	8	7	3	1	0	9	28
%	28.6	25.0	10.7	3.6	0.0	32.1	100.0
Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak	7	8	2	2	0	9	28
%	25.0	28.6	7.1	7.1	0.0	32.1	100.0
Çevre sorunları konusunda işbirliği yapmak	10	8	1	1	0	8	28
%	35.7	28.6	3.6	3.6	0.0	28.6	100.0
Kültür ve eğitim işbirliği	11	8	2	2	0	5	28
%	39.3	28.6	7.1	7.1	0.0	17.9	100.0
Diğer (belirtiniz)	3	0	0	0	0	25	28
%	10.7	0.0	0.0	0.0	0.0	89.3	100.0

Yurtdışı belediyeler arası ilişkiler ne kadar yararlıdır konusunda, çok yararlı olma yönüyle % 39.3 ile kültür ve eğitim işbirliği ilk seçenek olarak önem kazanmaktadır. Çevre sorunları konusundaki işbirliği, ilk tabloya göre % 35.7 ile ikinci olarak öne geçmektedir. Toplumsal çeşitli kesimlerine yönelik faaliyetler % 28.6 ile üçüncü sıradadır. Bu seçeneği, % 25 ile bilgi ve teknoloji

alışverişi, ucuz makine parkı kurabilmek %17.9 oranıyla takip etmektedir. Hukuki ve siyasi teşvik ancak %1 oranlarındadır. Yararlı seçeneğine göre; % 42.9 ile bilgi ve teknoloji ilk sıradadır. Her iki tablo birlikte değerlendirildiğinde, “kardeş kent” ilişkisine girmek istemekle beraber, beklentilerde, en fazlayı elde edebilme yerine sınırlı bir fayda beklentisi içinde bulunulduğunu söylemek mümkündür. Nitekim, cevapsızlar oranı en düşük %17.9 iken en yüksek %57.1 değerindedir. Hukuki teşvikin %57.1 ve siyasi teşvikin % 53.6 oranında cevapsız bırakılması, bu iki konunun hedeflenen işbirliğinin asıl temelini teşkil eden veya başka bir ifadeyle işbirliğinin gerçekleşmemesinin nedeni durumundaki zayıf halkalar olduğu açıkça görülmektedir.

Tablo.5 Yurtiçi Belediyelerle Kardeş Kent İlişkisine Girme Sebepleriniz Nedir? (birden fazla seçenek işaretleyebilirsiniz)

	Hayır	Evet	Toplam
Ekonomik kaynak sağlamak	25	3	28
%	89.3	10.7	100.0
Hukuki teşvik	27	1	28
%	96.4	3.6	100.0
Siyasi teşvik	28	0	28
%	100.0	0.0	100.0
Bilgi ve teknoloji alış-verişinde bulunmak	17	11	28
%	60.7	39.3	100.0
Belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemleri izlemek	18	10	28
%	64.3	35.7	100.0
Ucuz makine parkı kurabilmek	23	5	28
%	82.1	17.9	100.0
Toplumsal çeşitli kesimlerine yönelik (çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler vb. gibi) kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak	18	10	28
%	64.3	35.7	100.0
Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak	15	13	28
%	53.6	46.4	100.0
Çevre sorunları konusunda işbirliği yapmak	19	9	28
%	67.9	32.1	100.0
Kültür ve eğitim işbirliği	19	9	28
%	67.9	32.1	100.0
Diğer (belirtiniz)	26	2	28
%	92.9	7.1	100.0

Yurtiçi belediyelerle kardeş kent ilişkisine girme sebepleri incelendiğinde, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma %46.4 ile ilk sırada iken, bilgi ve teknoloji alışverişi %39.3 ile ikinci sırada gelmektedir. Belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemleri izlemek ve toplumun çeşitli kesimlerine yönelik

çalışmalar % 35.7 oranındadır. Çevre sorunları ve kültür-egitim işbirliği % 32.1 oranında, ucuz makine parkı % 17.9 ve hukuki teşvik % 10.7 ve siyasi temsil % 3.6 oranında en küçük değerdir. Yurtiçi belediyeler, yurtdışından farklı olarak karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı öne çıkarırken, bilgi ve teknolojiyi ikinci sıraya almaktadır. Ancak ikinci sırada yer alsaydı yurtdışına göre oransal olarak daha düşük bir değer vermektedir. Diğer seçeneğinde, dostlukları geliştirmek neden olarak gösterilmiştir. Ülke koşullarında, bu yönde bir beklentinin gelişmesi rasyonel bir değerlendirme olarak görülmektedir.

Tablo.6 Yurtiçi Belediyeler Arası İlişkilerin Ne Kadar Yararlı Olduğunu Düşünüyorsunuz?

	Cok Yararlı	Yararlı	Az Yararlı	Yararsız	Fikrim Yok	Cevapsız	Toplam
Ekonomik Kaynak Sağlamak	5	2	0	7	0	14	28
%	17.9	7.1	0.0	25.0	0.0	50.0	100.0
Hukuki Teşvik	3	2	2	5	1	15	28
%	10.7	7.1	7.1	17.9	3.6	53.6	100.0
Siyasi Teşvik	3	3	3	2	1	16	28
%	10.7	10.7	10.7	7.1	3.6	57.1	100.0
Bilgi ve teknoloji alışverişinde bulunmak	8	6	0	1	0	13	28
%	28.6	21.4	0.0	3.6	0.0	46.4	100.0
Belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemleri izlemek	8	6	0	1	0	13	28
%	28.6	21.4	0.0	3.6	0.0	46.4	100.0
Ucuz makine parkı kurabilmek	4	3	2	2	1	16	28
%	14.3	10.7	7.1	7.1	3.6	57.1	100.0
Toplumun çeşitli kesimlerine yönelik (çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler vb. gibi) kültürel ve sosyal faaliyetlerde bulunmak	6	9	1	1	0	11	28
%	21.4	32.1	3.6	3.6	0.0	39.3	100.0
Karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak	7	9	0	1	0	11	28
%	25.0	32.1	0.0	3.6	0.0	39.3	100.0
Çevre sorunları konusunda işbirliği yapmak	8	7	1	1	0	11	28
%	28.6	25.0	3.6	3.6	0.0	39.3	100.0
Kültür ve eğitim işbirliği	8	6	1	1	0	12	28
%	28.6	21.4	3.6	3.6	0.0	42.9	100.0
Diğer (belirtiniz)	2	0	0	1	0	25	28
%	7.1	0.0	0.0	3.6	0.0	89.3	100.0

Yurtiçi belediyeler arası ilişkilerin ne kadar yararlı olduğuna ilişkin soruda çok yararlı seçeneğinde; bilgi ve teknoloji alışverişinde bulunmak, belediye hizmetleriyle ilgili gelişen yöntemleri izlemek, çevre sorunları konusunda işbirliği yapmak ve kültür-egitim işbirliği seçenekleri eşdeğer olarak % 28.6 iken, sırasıyla karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmayı sağlamak % 23.0, toplumun çeşitli kesimlerine yönelik sosyal faaliyetler % 21.4 ve ekonomik kaynak sağlamak % 17.9, ucuz makine parkı % 14.3 ve siyasi ve hukuki teşvik % 10.7 ile azalan değerlere sahiptir. Yararlı seçeneğinde ise, toplumun çeşitli kesimlerine yönelik sosyal faaliyetler, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma % 32.1 ile öne çıkarken, çevre sorunları % 25 ve kültür ve eğitim işbirliği % 21.4 ile ilk üç sıradadır. Diğer seçeneğinde “Yardım konularında toplumu kaynaştırma” hususu neden olarak gösterilmiştir.

Tablo.7 Birliğe Bağlı Belediye Başkanlarının Farklı Siyasal Partilere Mensup Olmaları, Birlik Çalışmalarını Nasıl Etkiliyor?

	Frekans	Yüzde
Cevapsız	6	21.4
Olumlu Etkiliyor	12	42.9
Olumsuz Etkiliyor	1	3.6
Hiç Etkilemiyor	9	32.1
Toplam	28	100.0

Birliğe bağlı belediye başkanlarının farklı siyasal partilere mensup olmalarının, Birlik çalışmalarını etkileme yönü incelendiğinde, olumlu etkileme % 42.9 iken, olumsuz etkileme % 3.6 oranındadır. Birlik çalışmalarında bir hareket görülmediği anlamında hiç etkilememe % 32.1 ve cevapsızlar % 21.4 oranındadır. Birlik çalışmalarında başarı kaydedilmemesine ilişkin eleştirilere % 2.1 oranında hiç etkilemediği cevabı bir destek sağlamakla birlikte, yine de farklı partilere mensup olan işbirliğindeki birlik çalışmalarının, siyasi parti faktöründen, büyük oranda bağımsız geliştiğini söylemek mümkündür.

Belediyelerinin kardeş kent ilişkisinde bulunduğu herhangi bir belediye var mı ve yurtiçi ve yurtdışı olma durumu sorulduğunda büyük kentlerin daha çok yurtdışı kardeş kent ilişkisi içine girdiği anlaşılmaktadır. Ancak bu işbirliği fark edilebilir bir olumlu dışsallık yaratmamaktadır. Başka bir ifadeyle kardeş kent miktarı, sayısal bir değer olmaktan öteye gidememektedir. Bu durum ankete verilen cevaplar içinde aşağıda kentler itibarıyla gösterilmiştir.

BELEDİYELERİN İŞBİRLİĞİ YAPTIĞI YURTDIŞI VE YURT İÇİ KARDEŞ KENTLERİ

Türkiye genelinde 49 belediyeler birliği bulunmaktadır.³ Aşağıdaki değerlendirmeler, anket örneklemine giren belediyelerin, bu belediye birliklerinden bazıları ile işbirliğini göstermektedir.

ADANA BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.8 Adana Büyükşehir Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Kazakistan	Çimkent
2:Özbekistan	Sırderya
3:Özbekistan	Rayan
4:İsrail	Berşeva

ADAPAZARI/SAKARYA BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.9 Adapazarı/Sakarya Büyükşehir Yurtdışı Kardeş Kenti

1: Hollanda	Delf
-------------	------

3 Belediye Birlikleri şunlardır; Afyon Belediyeler Birliği. Akdeniz Belediyeler Birliği. Akkuş Belediyeler Birliği, Anadolu Belediyeler Birliği, Bakırçay Belediyeler Birliği. Binboğa Belediyeler Birliği, Bursa Belediyeler Birliği, Çandarlı Belediyeler Birliği. Çiftlik Belediyeler Birliği. Çukurova Belediyeler Birliği. Çukurova ve Toroslar Belediyeler Birliği, Denizli Belediyeler Birliği. Düzce Belediyeler Birliği. Doğu Karadeniz Belediyeler Birliği. Doğu Anadolu Belediyeler Birliği, Edremit Belediyeler Birliği, Ege Belediyeler Birliği. Fırat Belediyeler Birliği. GAF Belediyeler Birliği. Hatay Belediyeler Birliği, Hasandağı Belediyeler Birliği, Isparta Belediyeler Birliği, İç Anadolu Belediyeler Birliği, İçel Belediyeler Birliği. İstanbul Boğazi Belediyeler Birliği, Jeotermal Kaynaklı Belediyeler Birliği. Karadeniz Belediyeler Birliği, Keban Gölü Belediyeler Ulaşım Birliği, Kırıkkale Belediyeler Birliği. Kıyı Ege Belediyeler Birliği. Kızılırmak Belediyeler Birliği. Kocaeli Belediyeler Birliği. Konya Belediyeler Birliği. Körfez Belediyeler Birliği, Körfez Belediyeler Birliği (Balıkesir/Altıoluk). Marmara ve Boğazlar Belediyeler Birliği, Malatya Belediyeler Birliği, Muğla Belediyeler Birliği. Orhangazi Gemlik İznik Belediyeler Birliği, Ordu Belediyeler Birliği. P.C ADA Belediyeler Birliği. Samsun Belediyeler Birliği, Taşeli Belediyeler Birliği. Türkiye Belediyeler Birliği, Van Gölü Belediyeler Birliği, Yeşilova Belediyeler Birliği, Yüreğir Karataş Yumurtalık Belediyeler Birliği. Meriç Belediyeler Birliği, Gebze Belediyeler Birliği.

AFYON BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.10 Afyon Belediyesi Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Macaristan	Nyirekyheza
2:Çuvaşistan	Çubuksan
3:Kazakistan	Türkistan

AĞRI BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

ANKARA BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kentleri Van-Erciş ve Muş-Malazgirt

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.11 Ankara Büyükşehir Belediyesi Yurtdışı Kardeş Kentleri

1.G.Kore	Seul
2:Malezya	Kuala Lumpur
3: KKTC	Lefkoşe
4:Çin Halk Cumhuriyeti	Pekin
5:Bulgaristan	Sofya
6:Makedonya	Üsküp
7:Romanya	Bükreş
8:Bahreyn	Manama
9:Şili	Santiago
10:Kuveyt	Kuveyt
11:Pakistan	İslamabat
12: KKTC	Dipkarpaz
13:Bosna Hersek	Saray Bosna
14: Arnavutluk	Tiran
15:Başkortostan	Ufa
16: Vietnam	Hanoi
17:Türkmenistan	Aşkabat
18:Somali	Mogadişu
19: Kazakistan	Astana

BURSA BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.12 Bursa Büyükşehir Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

Bulgaristan	Filibe
Tunus	Kairouan
KKTC	Lefkoşa

ÇANAKKALE BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.13 Çanakkale Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1: Almanya	Osnabrück
2:Avusturya	Kingston-Kamberra
3: Ukrayna	Kereh

ÇORUM BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Safranbolu

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo. 14 Çorum Belediyesi Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Bosna Hersek	Teşany
----------------	--------

DENİZLİ BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kentleri Bursa Belediyesi ve Tokat Belediyesi

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.15 Denizli Belediyesi Yurtdışı Kardeş Kenti

1: Hollanda	Almelo Belediyesi ⁴
-------------	--------------------------------

4 Almelo nüfusunun %25'ini teşkil eden Türklerin %20'sinin Denizli'den olduğu bildirilmiştir.

ERZURUM BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Balıkesir Belediyesi

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.16 Erzurum Büyükşehir Belediyesi Yurtdışı Kardeş Kentleri

1: İtalya	Foggia
2: Gürcistan	Tiflis
3: Nahçıvan	

İSTANBUL BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir:

Tablo.17 İstanbul Büyükşehir Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1: ABD	Houston Belediyesi
2:Almanya	Berlin Belediyesi
3:Almanya	Köln Belediyesi
4:Arnavutluk	Durres Belediyesi
5:Birleşik Arap Emirlikleri	Dubai Belediyesi
6:Bosna Hersek	Saraybosna Belediyesi
7: Brezilya	Rio De Janeiro
8:Bulgaristan	Filibe Belediyesi
9:Çek Cumhuriyeti	Orag Belediyesi
10:Çin Halk Cumhuriyeti	Shanghai Belediyesi
11: Çin Halk Cumhuriyeti	Xi'an Belediyesi
12: Endonezya	Jakarta Belediyesi
13:Fas	Rabat Belediyesi
14:Fransa	Paris Belediyesi
15:Fransa	Strasbourg Belediyesi
16:Hollanda	Rotterdam Belediyesi
17:İspanya	Barselona Belediyesi
18:İsveç	Stockholm Belediyesi

19: İtalya	Floransa Belediyesi
20: İtalya	Napoli Belediyesi
21: İtalya	Venedik Belediyesi
22: Japonya	Şimonoseki Belediyesi
23: Kanada	Toronto Belediyesi
24: Kazakistan	Almatı Belediyesi
25: Kırgızistan	Oş Belediyesi
26: Küba	Havana Belediyesi
27: Macaristan	Budapeşte Belediyesi
28: Malezya	Jahor Bahri Belediyesi
29: Makedonya	Üsküp
30: Mısır	Kahire Belediyesi
31: Ukrayna	Odesa Belediyesi
32: Ürdün	Amman Belediyesi
33: Pakistan	Lahor Belediyesi
34: Polonya	Varşova Belediyesi
35: Romanya	Köstence Belediyesi
36: Rusya Federasyonu	St. Petersburg
37: Sudan	Hartum Belediyesi
38: Suudi Arabistan	Cidde Belediyesi
39: Türkmenistan	Merv Belediyesi
40: Yunanistan	Atina Belediyesi
41: Kudüs ⁵	

İstanbul büyükşehir belediyesi 41 yurtdışı kardeş kent belediyesi ile bir protokol yapmış olmakla birlikte, yurtiçi kardeş kent çalışmaları için “giremiyorum” şeklinde bir değerlendirme yapmıştır.

İZMİR BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

5 Bu bilgi için <http://www.zaman.com.tr/2002/04/06/marmara/h3.htm> adresinden yararlanılmıştır.

Tablo.18 İzmir Büyükşehir Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1: ABD	Seattle
2:ABD	Tapma
3: Avustralya	Melbourne
4:Avustralya	Adelaide
5:Almanya	Bremen
6:Azerbaycan	Bakü
7: Azerbaycan	Gence
8:Arnavutluk	Vlora
9:Arjantin	Cordoba
10:Bosna Hersek	Mostar
11: Cezayir	Cezayir
12:Çekoslovakya	Plezen
13:Çin Halk Cumhuriyeti	Tianjin
14: Danimarka	Odense
15:Endonezya	Surabaya
16:Fas	Fez
17:Fransa	Fyon
18:Hırvatistan	Split
19:Hindistan	Bombay
20:Kırgızistan	Bişkek
21: Kırgızistan	Celalabat
22: Kazakistan	Akmola
23: KKTC	Magosa
24: Küba	Havana
25:Fübnan	Trablus
26:Moldova	Balti
27:Mısır	İskenderiye
28:Makedonya	Üsküp
29: İsrail	Tel Aviv Yafa
30: İtalya	Napoli
31: Pakistan	Karaçi

32:Romanya	Köstence
33:Türkmenistan	Chrcov
34:Türkmenistan	Meru
35:Tataristan	Nabarez Chlny
36:Özbekistan	Buhara
37:Özbekistan	Semerkant
38:Suriye	Halep
39:Slovakya	Bratislava
40:Slovakya	Zilina
41: Şili	Vina Del Mar
42:Ukrayna	Kiev
43:Vietnam	Da-Nang

KAHRAMANMARAŞ BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.⁶

Tablo.19 Kahramanmaraş Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kenti

1:Azerbaycan	Salyan Belediyesi
--------------	-------------------

KARS BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.20 Kars Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1: Azerbaycan	Gence kent
2:Gürcistan	Tiflis kenti
3:Bakü	Sabuncu Reyonu
4:İran	Urimiya

KASTAMONU BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıda gösterilmiştir.

⁶ Bu bilgi için www.kahramanmaraş-bld.gov.tr/faliyet.php adresinden yararlanılmıştır.

Tablo.21 Kastamonu Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kenti

1 :Bahçeşaray	Kırım
---------------	-------

KAYSERİ BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.22 Kayseri Büyükşehir Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentler

1:Kabartay Balkar Cumhuriyeti	Nalcık kenti
2:Almanya	Saarbrücken
3:Bosna Hersek	Mostar
4:Bosna Hersek	Gorazde
5:Suriye	Humus ⁷

KIRKLARELİ BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.23 Kırklareli Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Almanya	Walldorf
2:Bulgaristan	Dobrich

KONYA BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Sakarya

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.24 Konya Büyükşehir Belediyesi Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Afganistan	Belh Kenti
2:Almanya	Köln Kenti
3:Almanya	Dortmund Kenti
4:Bosna Hersek	Travnik Kenti

7 Bu bilgi için <http://www.kayseri-bld.gov.tr/kardessehirler.htm> adresinden yararlanılmıştır.

5:Cezayir	Setif Kenti
6:Çin Halk Cumhuriyeti	Xian
7:Çin Halk Cumhuriyeti	Urumçi Kenti
8:Fas	Fez Kenti
9:Japonya	Okayama Kenti
10:Kırgızistan	Karakol Kenti
11:Makedonya	Priştine ve Prizren Kenti
12:Mısır	Damanhur Kenti
13:Özbekistan	Ürgenç Kenti
14:Suudi Arabistan	Mekke Kenti
15:Tunus	Kairouan Kenti
16:Türkmenistan	Merv (Marı) Kenti
17:Vietnam	Tay-Hini Kenti

MARDİN BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Kocaeli Belediyesi

Yurtdışı Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

MUĞLA BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.25 Muğla Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Hollanda	Eindhoven
2:Florida	Fort Laliderdale
3:Yunanistan	Halkida
4:Ukrayna	Sumi

MUŞ BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

SAMSUN BÜYÜKKENT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bilgiye ulaşmamıştır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Bilgiye ulaşılmamıştır.

SİVAS BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kentleri; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.26 Sivas Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Bosna Hersek	Grodaçaç
2:Almanya	Bergisch Gladbach

ŞANLIURFA BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.27 Şanlıurfa Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1:Kanada	Deux-Montagres
2:Filistin	El Halil Belediyesi
3:Kırgızistan	Celal Abat
4:İsrail	Beer Shevan kenti

TRABZON BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo.28 Trabzon Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kentleri

1: Çin	Rizhao-1
2:Rusya	Sochi,Krasnador-2
3:Gürcistan	Batum-1
4: İran	Zencan,Reşt-2
5:Macaristan	Zigetvar-1
6: Kanada	Vancouver Dışişleri bakanlığından izin alındı, protokol imzalanmadı.

TUNCELİ BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Gaziantep Belediyesi

Yurtdışı Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

VAN BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Çanakkale

Yurtdışı Kardeş Kenti; Aşağıdaki tabloda gösterilmektedir.

Tablo.29 Van Belediyesinin Yurtdışı Kardeş Kenti

1: İtalya	Alexsandra
-----------	------------

YOZGAT BELEDİYESİ

Yurtiçi Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Yurtdışı Kardeş Kenti; Bulunmamaktadır.

Kardeş kentleri ortak olan belediyeler aşağıdaki tabloda belirtilmiştir.

Tablo 30. Kardeş Kentleri Ortak Olan Belediyeler

Almanya-Köln Belediyesi	İstanbul, İzmir
Azerbaycan-Gence Kent	Kars, İzmir
Bosna Hersek-Mostar	Kayseri, İzmir
Çin Halk Cumhuriyeti-Xi'an	İstanbul, Konya
Fas-Fez Kenti	İzmir, Konya
Gürcistan-Tiflis	Kars, Erzurum
İtalya-Napoli	İstanbul, İzmir
Kırgızistan-Celalabat	Şanlıurfa, İzmir
Küba-Havana	İstanbul, İzmir
Romanya-Köstence	İstanbul, İzmir
Türkmenistan-Merv	İstanbul-Konya
Makedonya-Üsküp	Ankara-İzmir-İstanbul
Bosna Hersek-Saray Bosna	Ankara-İstanbul
Arnavutluk-Tiran	Ankara-Bursa
Bulgaristan-Filibe	İstanbul-Bursa
Tunus-Kairouan	Konya-Bursa
KKTC-Lefkoşa	Ankara-Bursa

Tablodan da görüldüğü gibi özellikle, Ankara, İstanbul, İzmir, Konya, Bursa ve Kayseri gibi Büyükşehirlerin kardeş kentlerinde ortaklık bulunmaktadır. Büyükşehirlerin, işbirliğine yönelik daha fazla imkâna sahip olması, başka

bir ifadeyle özellikle ülkemizdeki büyük kentler arası iktisadi rekabetin de bu tür bir ortaklıkta önemli bir neden olduğu düşünülmektedir.

BELEDİYE BİRLİKLERİ

Anket içinde yer alan belediyelerimizin, yurtiçindeki belediye birliklerine üyelikleri aşağıda belirtilmiştir.

Adana Büyükşehir Belediyesi

Türk Belediyeler Birliği Çukurova Belediye Birliği

Adapazarı/Sakarya Büyükşehir Belediyesi

Marmara Belediyeler Birliği

Afyon Belediyesi

Türk Belediyeler Birliği Ege Belediyeler Birliği Jeotermal Kaynaklı Belediyeler Birliği Afyon Belediyeler Birliği ÖZ-BEL. BİRLİK-Başkanı Vali

Ağrı Belediyesi

Tüm Belediye Meclis Üyeleri ve Belediye Başkanları Birliği

Ankara Büyükşehir Belediyesi

İç Anadolu Belediyeler Birliği*

Jeotermal Kaynaklı Belediyeler Birliği*

Bursa Büyükşehir Belediyesi

Bursa İli Belediyeler Birliği*

Orhaneli Dağ Yöresi Belediyeler Birliği*

Tarihi Kentler Birliği

Çanakkale Belediyesi

Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği Kıyı Ege Birliği

Çorum Belediyesi

Anadolu Belediyeler Birliği Tarihi Kentler Birliği9

8 * İşaretli birlik isimleri www.yerelnet.org.tr adresinden yararlanılarak eklenmiştir.

Denizli Belediyesi

Türk Belediyeler Birliği Derneği
 Ege Belediyeler Birliği
 Menderes Havzası Belediyeler Birliği
 Jeotermal Kaynaklı Belediyeler Birliği
 Denizli Belediyeler Birliği

Erzurum Büyükşehir Belediyesi

Mahalli İdareler Derneği
 Türk Belediyeler Birliği

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

Marmara ve Boğazları Belediyeler Birliği*
 Haliç Belediyeler Birliği*
 Üçgöl Havzası Belediyeler Birliği*

İzmir Büyükşehir Belediyesi

Ege Belediyeler Birliği
 Türkiye Belediyeler Birliği
 Tarihi Kentler Birliği
 Bakırçay Belediyeler Birliği*
 Tahtalı Barajı ve Havzası Çevresi Belediyeler Birliği*
 Yarımada Belediyeler Birliği*

Kars Belediyesi

Türk Belediyeler Birliği Derneği
 Türki Kentler Birliği (yurtdışı)

Kastamonu Belediyesi

Bildirilmemiştir.

Kayseri Büyükşehir Belediyesi

Bildirilmemiştir.

Kırklareli Belediyesi

Marmara Boğazlar Belediyeler Birliği

Konya Büyükşehir Belediyesi

Konya Belediyeler Birliği*
 Anadolu Belediyeler Birliği-Belediye Başkanı

9 Bu bilgi, <http://www.arkitera.com/haherler/2003/07/31/tarihiKent.htm> adresinden yararlanılarak güncelleştirilmiştir.

Mardin Belediyesi

İl Özel İdare Belediyeler Birliği*

GAP Belediyeler Birliği

Muğla Belediyesi

Ege Belediyeler Birliği

Muğla Belediyeler Birliği

Bodrum Belediyeler Birliği*

Muş Belediyesi

Van Gölü Belediyeler Birliği

Samsun Büyükşehir Belediyesi

Samsun Belediyeler Birliği*

Sivas Belediyesi

Kızılırmak Belediyeler Birliği

Jeotermal Belediyeler Birliği

Tarihi Kentler Dayanışma Birliği

Yeşilova Belediyeler Birliği*

Şanlıurfa Belediyesi

Tarihi Kentler Birliği

GAP Belediyeler Birliği

Trabzon Belediyesi

Doğu Karadeniz Belediye Birliği

Anadolu Belediye Birliği

Türk Belediyeler Birliği Tarihi Kentler Birliği

Tunceli Belediyesi

GAP Belediyeler Birliği

Van Belediyesi

Van Gölü Belediyeler Birliği*

Tarihi Kentler Birliği

Yozgat Belediyesi

Türkiye Belediyeler Birliği

Genel olarak değerlendirildiğinde, belediyeler, daha çok “belediye birliklerine” üye olmaktadır. Yurtdışı kardeş kentler genellikle İstanbul ve İzmir’de önemli rakamlara ulaşmış ise de, uygulamada bu kadar kardeş kent

sahibi olmak, yukarıda da belirtildiği gibi büyük bir işbirliği yaratmamaktadır. Bu kardeş kentler, küresel senaryoda Avrupa Birliği gibi, bölgesel bir uluslar üstü organizasyonda ne gibi bir statü kazanacaktır. Bu husus üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Günümüz koşullarında, mevzuat yetersizliği başta olmak üzere yukarıda belirtilen nedenlerle sınırötesi işbirliğinde kardeş kentler ile ilgili ciddi ekonomik bir işbirliği ve olumlu sosyo-ekonomik gelişmeler ortaya çıkmış değildir.

Öte yandan, işbirliğinin ilk ve önemli basamağı kültürel ilişkileri güçlendirmek olduğundan, bu yönüyle bakıldığında belediyelerimizin henüz başlangıç aşamasında olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, sınırötesi işbirliği konusu kentsel gelişme dinamikleri açısından çok önemli olup yalnızca belediye yönetimlerinin örgütsel hareket alanı içinde yapılması gereken özel işlemler değerlendirilmesine alınmaması gerekmektedir. Kentsel ve Bölgesel Gelişmeyi sağlamak için Sınırötesi İşbirliği Çerçeve Sözleşmesi içeriğinde yer alan model çalışmalarının disiplinlerarası ortamda, İçişleri Bakanlığının teşviki ile çalışılması, geliştirilmesi ve bir an önce uygulama yollarının açılmasında kurumsal işbirliğinin sağlanması önem kazanmaktadır.

YEREL YÖNETİMLERİ GELİŞTİRME AÇISINDAN DEVLET, YEREL YÖNETİM VE KÜRESELLEŞME KAVRAMLARI ÜZERİNE

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZEL*

GİRİŞ

Bu çalışmada “Devlet”, “Yerinden Yönetim ve Yerel Yönetim”, “Küreselleşme”, kavramları ele alınmaktadır. Bu kavramların “niçin” ele alındığı konusuna kısaca açıklık getirmek gerekirse şunlar söylenebilir: İnsanları yönetme, onlara “buyruk” da bulunma hak ve yetkisine sahip bir otoritenin, ilkel kabilelerden beri varlığı ileri sürülebilir. Ancak “devlet”, modern zamanların yarattığı bir olgudur. Bu nedenle de “tarihsel”dir. Devlet kurumunun tarihsel olması, onun tarihin bir döneminde, insan gereksiniminin bir ürünü olduğunu gösterir. Şu halde, devleti doğuran toplumsal koşulların neler olabileceğinin bilinmesi, onun teorik-felsefi temellerinin açıklığa kavuşturulması, doğasının bilinmesi ve kavranılması, bir sosyo-politik kurum olan devletin yeniden yapılandırılmasında kimi konularda yol gösterici ve yeniden yapılandırmalarda karşıt /farklı görüş sahipleri için ikna edici bir işlev görebilir. Ayrıca bireysel ve toplumsal gelişmenin ve özgürlüklerin sağlanmasında devletin “sınırlanmasının” bir yöntem olduğunu düşündüğümüz için, bu sınırlama gereğinin, devletin ontolojik yapısında bulunduğu, gösterilmek istenmiştir. Buradan hareketle de yerel yönetimlerin böyle bir işleve sahip olabileceği düşünülmektedir.

Burada ayrıca, “küreselleşme” kavramı üzerinde durulmaktadır. Bununla amaçlanan ise, küreselleşme olgusunun / sürecinin politik-toplumsal düzeyde meydana getirdiği değişim ve gelişmelerden hareketle, “politik bir toplum” olan devletin, kimi yapılarında, özellikle egemenlik konusunda yaşadığı dönüşümleri ortaya koymaktır. Diğer bir ifadeyle, küreselleşmenin ulus-devlet yapıları üzerinde oluşturduğu tehditleri en aza indirmek ve devletin bu gelişmeler doğrultusunda alacağı yeni biçimlerin demokratik bir yöntemle belirlenmesine zemin hazırlayacak, siyasal politika ve tercihlerin oluşmasında demokratik bir

* Niğde Üni. İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bl. Kentleşme ve Çevre Sor. ABD.

etkide bulunabilecek bir konumda bulunan yerel yönetimlerin geliştirilme gereğine vurgu / teorik temel (bir varsayım) oluşturacağı düşüncesiyle küreselleşme olgusu ele alınmıştır.

1. Devlet

Devlet sözcüğü, Latince “status” ile ilişkilidir. Geç Ortaçağlarda ise, bir halkın politik örgütlenmesini betimleyen bir sözcük olarak sivrilmiştir. Politika sözcüğü eskiden “polis” olarak adlandırılan “kent-ve devlet topluluğu”ndan türetilmiştir. Şu halde politika, devlet ve topluluk hayatıyla ilgili her hususu kapsamaktadır (Eckhardt, 1964:9).

Devleti sadece politik, ekonomik, hukuksal vb. bir olgu olarak tanımlamak eksik bir tanımlama olacaktır; çünkü devlet karmaşık (kompleks), çok yönlü bir sosyal olgudur. Bu sosyal olgu, insan topluluklarının ancak belli bir evriminden sonra ortaya çıkmıştır: Ortak yarar ve karşılıklı ilişkilerin getirdiği bağımlılık dolayısıyla birarada yaşamaya başlayan insanlar bir toplum meydana getirmişlerdir. Böyle bir toplumda herhangi bir sebepten dolayı bireylerin tümünün itaatini sağlayan ve varlığını kabul ettiren bir otorite belirmiştir. İşte bu otoritenin ortaya çıkışıyla beraber “Devlet” ortaya çıkmıştır denebilir (Zabun-oğlu, 1973:35).

Devlet kurumunun ortaya çıkışına ilişkin başka görüşler de vardır. Bunlardan biri de Oppenheimer’a aittir: “Devlet zafer kazanmış bir insan grubunun, yendikleri üzerindeki egemenliğini bir düzene bağlamak ve kendini, içten gelecek ayaklanmalara ve dıştan gelecek saldırılara karşı güvenceye almak amacıyla, yendiği gruba zorla kabul ettirdiği bir sosyal kurumdur” (Oppenheimer, 1984:46). Devlet teorisini sadece sosyolojik temellere oturttuğunu ve bu yaklaşımının hem bir tarih felsefesini hem de bir ekonomi kuramını içerdiğini öne süren Oppenheimer’e göre, devlet egemenliğinin sonul amacı, yenilenlerin yenenler tarafından ekonomik alanda sömürülmesinden başka bir şey değildir; ve yine ona göre, “ilkel zamanlardan uygarlığımıza dek tüm dünya tarihi tek bir dönemden, ‘ekonomik yollar’ ile ‘siyasal yollar’ arasındaki çatışma döneminden oluşur” ve dünya tarihi yalnızca bu çatışmayı içermiştir.

Oppenheimer’in teorisinin marksist öğeler içerdiği açıkça görülmektedir. Çünkü marksist gelenek bu konuda kesin konuşur: “Devlet, Manifesto ve 18 Brumaire’den beri (ve sonraki tüm klasik metinlerde, hepsinden önce Marks’ın Paris Komünü üzerine ve Lenin’in Devlet ve Devrim üzerine olan metinlerinde) açıkça baskı aracı olarak kabul edilir. Devlet, yönetici sınıfların (19. yy. ‘da burjuva ve büyük toprak sahipleri sınıfı) artık-değerin zorla elde edilmesi sürecine (yani kapitalist sömürüye) boyun eğmesi için, işçi sınıfı üzerindeki

egemenliklerini güvence altına almayı sağlayan bir baskı makinesidir” (Althusser, 1991:27). Devleti, ilk devirlerinde “zora dayanılarak kurulmuş bir ortaklık, bir birliktelik” olarak tanımlayan Krabbe (Krabbe, 1965:2) de, marksist geleneğe yakın durmaktadır.

Günümüz modern devletlerini tanımlamada kurumsal yaklaşımın öne çıktığı/daha somutlaştırıcı ve açıklayıcı olduğu söylenebilir. Buna göre, “modern devlet”, “devlet dairelerindeki memurların sürekli ve talimatlara uygun çalışmaları yoluyla yönetimi sağlamak için oluşturulmuş karmaşık kurumsal düzenlemeler” olarak tanımlanabilir (Poggi, 2001:15).

Günümüz modern devletin ortaya çıkış sürecini ele almak, ‘merkezi yönetim’ ile ‘yerel yönetimler’, aynı şekilde ‘ulus’ ile ‘yerel topluluk’un birbirine ilişkin konumlarını belirleyebilmek açısından bir gerekliliktir.

Modern devlet, Ortaçağın sert hiyerarşik olarak yapılandırılmış toplum düzeninden, yüzyılları aşan bir gelişme sonucunda ortaya çıkmıştır (Fleiner-Gerster, 1980:120). Bu gelişmede şüphesiz kimi faktörler önemli rol oynamıştır: İlk planda, kamu gücünün merkezileşmesi ve politikleşmesi vardır. Ortaçağın feodal yapılanmasında iktidar henüz geniş ölçüde, bir mülk sahibine veya lonca başkanına özel hukuksal ve kişisel bağımlılık anlamına gelmekteydi. Şefler, kendi mülk sahiplerinin mülkiyetinde idiler ve efendileri için çalışırlardı; mülk sahipleri de onların geçimini temin ederdi. Bir meslek çırağı, büyük oranda kendi meslek ustasına bağımlıydı. Özel esaslı bu bağımlılık (zaten o dönemde esaslı bir özel hukuk yoktu, ancak kamu hukuku kadar bir şeydi), mülk sahibinin kendi kontu ya da prensi karşısındaki bağımlılığına benziyordu. Mülk sahipleri, mallarının ve nüfuzlarının (güçlerinin) korunmasına karşılık olarak kont ve prenslere sadık kalırlar ve askeri yardımda bulunurlardı. Diğer taraftan, kentlerde lonca başkanları, loncalarda tekel bir yönetim kurmayı ve herkese belirli bir üretim kontenjanı vermeyi kararlaştırdılar. Bütün loncalar, o zamanlar çoğunlukla bir prensin ya da doğrudan imparatorluğun koruması altında bulunan kentleri, ortak olarak yönetiyorlardı. Prens egemenliği de geniş ölçüde özel bir karaktere sahipti. Prensler, kendi toprağını oğulları arasında paylaştırmakta ve ayrıca evlilikler yoluyla egemenliklerini geniş alanlara genişletebiliyorlardı.

Alman imparatorluğunda, özellikle de Fransız krallığı ile Rus çarlığında, prens ve kontların ellerindeki egemen gücün giderek merkezileşmesi, bu sıkı derecede kademelenmiş bağımlılığın çözülmesine yol açmıştır (Fleiner-Gerster, 1980:121). Giderek herkes, doğrudan kralın veya prensin tebaası haline geldi. Kralın egemenliği artık mülkiyet, doğum, evlilik ya da alım-satımla oluştu-

rumuş kişisel bağımlılığa değil, tersine kral ve prensin askeri ve polisiye gücüne dayanmaktadır. Bundan böyle egemen, sadece kendi prens ve kontlarını temsil etmeyecek, kendisine tebaa yaptığı bütün bir halkın çıkarını temsil edecekti. Şefflerin veya kalfaların efendilerine bağımlılığı yanı sıra, giderek kral ile halk arasında kamu-hukuksal bir tebaa ilişkisi gelişti. Eskiden çok gevşek olan ve sonraları kral tarafından zaman zaman kısmen çok sert yürütülen bu bağımlılık ilişkisi için bir ad bulunmalıydı. Geleneğe değil de, sadece askeri ve polisiye güce dayanan, kişilerin hükümdara bağımlılığını nasıl adlandırmalı? İtalyan kent-devletleri prensleri için kamu gücünün kullanım biçimine ilişkin bir ‘Talimatname’ (Türkçe’ye “Prens” veya “Hükümdar” olarak çevrilmiştir) yazmış olan Rönesans’ın siyaset bilimi yazarı (Machiavelli), iktidarda kalmak için tebaaya nasıl davranılması gerektiğini açıklamakta; anlatımını Yunan kent-devletleri üzerine açıklamasıyla ve “status rei publicae romanae” halk ile hükümdar arasındaki yeni ilişkiyi betimleyerek “lo stato” ifadesini şekillendirmekteydi. Aşamalı bir biçimde ortaya çıkan, kral ile halk arasındaki bu birlik böylece “devlet” olarak adlandırıldı. Bununla birlikte devlete ilişkin etkinlikler 15. yy’dan beri Yunanca sözcük “polis”e izafeten “politika” adını almıştır.

Kral ile halk arasındaki bağımlılık ilişkisi geleneğe dayanmadığı ve gelenekten meşruiyet kazanmadığı için, iktidar için yeni bir meşruiyet temeli aranmalıydı. Bu meşruiyeti, kimileri “Toplum Sözleşmesi”nde, kimileri de egemenlik kavramında buldu. Egemen devlet; yeni, akılcı, halk ve kralı tarafından istenen bir Birlik’tir. Bu Birlik, içerde güç tekeline sahip, dışa karşı ise bağımsızdır.

Devlet, ancak “ulusal toplum” aşamasından sonra ortaya çıkan bir kurumdur. Ulusal toplumlar Avrupa’da Feodalite’nin yıkılmasından sonra doğduklarına göre, devletin doğması da ancak 16 ve 17. yy’dan itibaren söz konusu olabilir (Kışlalı, 1987:88). Ulusal devletler, Batı’da kapalı tarım ekonomileri demek olan feodal yapıların yıkılmasıyla oluştu. Ticaretin gelişmesi ve pazara yönelik üretimde bulunma gibi olgular, feodal beylikleri aşan daha geniş toplumsal sınırları zorunlu kılıyordu. Bir beylikten ötekine ve feodal beyin kişiliğine göre değişmeyecek kurallara ve uygulamalara gereksinim vardı. Ulusal diller, ulusal kültürler ve toprak bütünlüğü, ulusal sınırlar bu süreçte oluştu. İktidarın kaynağının tanrısal değil, toplumsal olduğu anlayışı doğdu. Ulusal egemenlik kavramıyla birlikte iktidar toplumsallaşmaya ve çağdaş anlamda devlet doğmaya başlamıştır. Bu çağdaş devletin temel öğeleri, “ülke”, “ulus”, “iktidar” ve “egemenlik” ten oluşmaktadır (Kışlalı, 1987:89).

Diğer taraftan çağdaş devletin, kendiliğinden büyüyerek gelişmiş bir yapı olmaktan çok, yapay bir yapı, bilinçli olarak inşa edilmiş bir çerçeve olduğu

ileri sürülmektedir (Poggi, 1991:98 vd). Bu görüşe göre devlet, tüm dışlıları birbirine kenetlenen bir makine, aralarında eşgüdüm sağlanmış çok sayıda görevin hizmetindeki tek bir merkezden gelen bilgiyle harekete geçen ve o merkezce yönetilen bir makine gibi çalışmak üzere tasarlanmıştır. Devletin yönetsel aygıtı için bu makine benzetmesi, yönetim sisteminin öteki parçaları için olduğundan çok daha geçerlidir. Bütün yüksek anayasal organlar arasındaki güçler ayırımına ilişkin “denge ve denetim” düşüncesi de aynı şekilde mekaniktir. Devlet yalnızca bir mekanizma da değildir; etkinlikleri sırasında her biri bir başkasına kaynak sağlayan ya da birbirini kısıtlayan çok sayıda küçük parçadan oluşan karmaşık ve incelikli bir mekanizmadır.

Bu son açıklama biçimi, devletin, yukarıda belirtilen ortaya çıkış döneminin (Aydınlanma Dönemi) temel düşünme biçimine de uygun düşmektedir. Diğer bir ifadeyle evreni mekanik bir şekilde kurgulayan ve başını Descartes'ın çektiği kimi düşünürlerce geliştirilmiş “Kartezyen felsefe”nin modern düşünce üzerindeki hâkimiyeti modern bir kurum olan devletin kurgulanış biçimine de yansımıştır denebilir.

Devleti (civitas), “bir miktar insanın hukuk kanunları altındaki birleşmesi” şeklinde tanımlayan Kant'ın (Krabbe, 1965:221) düşüncesine paralel ve onu olumlu bir şekilde ele alan bir tanımlama da şu şekildedir: Devlet, insanı, hukuksal bir kural ile etkin bir alansal düzen olarak çerçevelemiş bir cevherdir. Bu cevher, ayırım yapmaksızın herkese insan onuruna yakışır bir hayatı güvence etmektedir. Bu cevher, başkalarıyla eşgüdümlü bir şekilde yaşamaya, evrensel bir barış ortamını oluşturmaya yetkin ve bunu gerçekleştirme çabasında olan bir varlıktır (Kriele, 1994:74). Devlet, insanlığın şimdiye kadar ki ortak çabasının en yüksek organizeli düzeneğidir ve işbirliğine dayalı bir toplum örgütlenmesi olarak anlaşılmalıdır; hükmeden bir iktidar aygıtı olarak değil (Kriele, 1994:75).

Bu olumlu yaklaşımlarla birlikte devleti, bir çıkar çatışmasının ürünü, belirli bir sınıfın çıkarını koruyan bir araç, yönetenlerin yönetilenler üzerinde kurduğu bir iktidar mekanizması, biçiminde tanımlamalar ilgili yazında daha ön plana çıkmaktadır. Şöyle ki, “devletin tarih içindeki konumunun güç hattının egemenlik olduğunun saptanması, onun ortak bir girişim değil, bir azınlık eylemi olduğunu ortaya koymaktadır. Daha açık söylendiğinde, her devlet toplumun tümüne nazaran bir azınlık iradesidir” (Kılıçbay, 1997:17). Doğası bu şekilde tanımlanan devlette, “merkez ile çevre ilişkisi mutlaka emir - komuta terimleri içinde kurulur ve iki yanlı haksızlıklara yol açar. Bir yandan yerel ile evrenselin bütünlüşmesini, en azından etkileşmesini engeller; diğer yandan da

yol açtığı ideolojik yeniden bölüşümler ile haksızlık ve dengesizliklere yol açtığı kadar, yerel yönetimleri, merkezin yavaşmaları konumunda bırakır.” (Kılıçbay, 1997:19)

Yukarıda ortaya çıkış süreci, “ne”liği, temel özellikleri değişik tanımlama biçimleri ile ortaya konmaya çalışılan, “devlet” olarak adlandırılan, sosyal bir olgu ve politik bir kurumda yerel yönetimlerin gerekli olup olmaması, var olmasını gerektiren koşullar, bunların tarihsel kökenleri, birey ve toplumun devlet karşısındaki konumuna destek çıkmak açısından yerel yönetimlerin varlığı, mutlak egemen güç olan devletin mutlak güç olmak dolayısıyla doğabilecek olumsuz sonuçlarını ortadan kaldırmak veya azaltmak için, kamu hizmetlerinin alternatif bir yürütücüsü olarak yerel yönetimlerden yararlanmayı ve gereğince güçlendirmeyi düşünmek gerekir. Çünkü, “tümü ya da bir bölümü adına, toplumu yönetmek için oluşturulmuş devlet, etkinlik alanını genişleterek ve sonuçta yönetimine tabi olacak toplumsal çıkarların sayısını artırarak gücünü çoğaltma eğilimindedir” (Poggi, 1991:129). Günümüzde yaşanan küreselleşme süreci dolayısıyla, devletin egemenliğinde bir kayma olduğu söylenebilir, küresel aktörlerin, merkezi yönetimlerin kimi zaafalarını yakalayarak ulusal egemenliği kendi çıkarları lehine aşındırmalarına bir set olarak, egemenliğin kaynağı olan “ulus”u meydana getiren alt-toplum birimlerine, yerel-topluluklara, yönetsel ve politik yetkiler kaydırmak bir zorunluluk olabilir.

Kısaca, burada devlet olgusunu ele almamızın nedeni; devletin temel doğasından hareketle birey ve toplumun korunması ve gelişmesi ve kamu hizmetlerinin etkinliği açısından yerel yönetimlerin gereği; bu gerekli yönetim biriminin, devlet içindeki konumu, görev ve yetkileri ve bir dengeleyici toplumsal kurum rolünü nasıl oynayabileceği, güç alanlarının neler olabileceği, büyüklüğünün, küçüklüğünün nasıl olacağına ilişkin bir düşünce üretebilmektir. Ayrıca küreselleşen dünyamızda kamu iktidar ve otoritesinin daha fazla tabana yaydırılması gereği (ulusal egemenliği dışa karşı koruyabilmesi açısından) ve bunun en ussal ve demokratik yolunun da yerel toplulukların temsilcisi olan yerel yönetim birimlerinin kamu iktidar ve otoritesinin temsilinde daha fazla ön plana çıkarılması zorunluluğunu içeren bir kavramlaştırmayı ileri sürebilmek için burada devlet olgusu incelenmiş bulunmaktadır. Çünkü, “devlet, ne halktır, ne hükümettir, ne kamusal görevlidir ve ne de anayasanın kendisinin devlet olarak sayılmasının tutarlı bir yanı vardır. (...) Devlet, belirli kimselerden oluşmuş bir toplumsal çevrede, yukarıdaki unsurları içermek kaydıyla, meydana gelen siyasal bir yapıdır.” (Zabunoğlu, 1973:36) Ve bir tanıma göre bu politik yapıyı kısıtlayacak başka her hangi bir iktidarın olmadığı tekil bir iktidardır

devlet (Gözübüyük, 1998:12). Özellikle üniter devletler için geçerli olan bu tanımlamanın, temel hak ve özgürlüklerin tehlikeye düşmesi ya da devletin faşist bir niteliğe kayması açısından önemli olduğu ve bunu önleyici yapısal düzenlemelerin gerekli olduğu hususunu vurgulama gereği vardır.

Bu kavrama ilişkin olarak, ülkemizin üniter yapısı dolayısıyla, kısaca üniter devlete değinmek gerekebilir.

Merkeziyetçi (konzentriert) devlet olarak da betimlenen tekçi devlette, en yüksek kamu gücü, sadece tek elden yönetilen, bütün ülke genelinde yetkili organlardadır. Devlet içerisinde var olan alt-yönetmelik oluşumların, yasama gücüne ortak olmaları söz konusu değildir. Tekçi devletin zorunlu olarak merkeziyetçi olması gerekmez. Eğer yetkili yönetim işlevlerinin hepsi, merkezi bir yerden yürütülüyorsa, bu takdirde merkeziyetçilikten söz edilir. Tekçi devlet, devlet işlevlerinin yerel dağıtımıyla tamamen uyumludur. Tekçi devlette öz yönetim (Selbstverwaltung) ve özerklik (Autonomie) olanaklıdır. Özerklik, devlet içindeki yönetmelik bir birimin (Teilverband), kendi yaşamını kendisinin düzenlemesi hakkı anlamına gelmektedir. Eğer bir tekçi devlette özerk yönetmelik birimler varsa, bunların kendi kendine düzenleme hakkı, çoğunlukla kültürel alanla (dil korunması, milliyetin korunması) sınırlıdır. Ulusal azınlıkları özerklik çoğunlukla bu anlamda güvence altına almaktadır. Ancak tekçi devlette bu yetkiler nihayetinde egemen yasa koyucu karşısında ne kapsam ne de öz yönünden güvence altındadır; bu yetkiler anayasanın korunması altında olsa bile (Eckhardt, 1964:37).

Burada son olarak egemenlik üzerinde durulmalıdır. Daha önce belirtildiği gibi devletin temel dört (ülke, ulus, iktidar, egemenlik) unsurundan biridir, egemenlik. Burada kısaca egemenliğin niteliği ve küreselleşen dünyamızda devlet egemenliğinin yaşadığı aşınma ve bu aşınmanın getireceği ulusal düzeyde olumsuz etkileri üzerinde durmak ve daha önce vurgulandığı üzere küreselleşmenin bu olumsuz etkisine karşı egemenliğin tabana (yerel topluluklara) doğru kaydırılmasının gereği belirtilecektir.

Egemenlik, devlet kudretinin sahip olması gereken bir özelliğidir. Bu kudret, en üstün ve sınırsız olarak kabul edilmektedir. Ancak günümüzde artık “sınırsız” ve “en üstün olma” anlamında bir egemenlik anlayışı terk edilmiştir. Egemenlik, iç ve dış alanda olmak üzere iki bakımdan düşünülmelidir. Belirtmek gerekir ki, bu iç ve dış olmak üzere iki tür egemenlik olduğu anlamına gelmez. Egemenlik tektir; ancak iç ve dış görünüşleri vardır, içte egemenlikten anlaşılan, devlette beliren politik iktidarın, toplumsal yapıda, diğer iktidar odaklarında oluşanlara bakarak daha üst bir düzeyde yer almasıdır. Bu hiç bir

zaman “en üst düzeyde yer alma”, “sınırsızlık” anlamlarına gelmemelidir. Böylece içte egemenlikten anlaşılması gereken, ancak orantılı bir üstünlüktür ve bu, sınırlama anlayışına uzak düşmez (Zabunoğlu, 1973:42). Günümüzde artık uluslararası alanda da iç hukukta olduğu gibi, mutlak bir egemenlikten, hatta kesin bir bağımsızlıktan söz edilemez. Uluslararası ilişkilerde egemen olmaktan anlaşılması gereken, bu alanda diğer devletlerle eşit düzeyde ilişkiler kurabilme yeteneğine sahip olmaktır. Hukuksal açıdan eşit hak ve yetkiye sahip bir özne sayılmak, egemenliğin dış görünümünden ibarettir. Devletlerin ekonomik, kültürel ve askeri bakımlardan doğal sayılan eşitsizlik halleri, egemen sayılmama sonucunu doğurmamaktadır (Zabunoğlu, 1973:43).

Küreselleşmenin egemenlik kavramını nasıl dönüştürdüğü konusu üzerinde de durmak gerekirse; (ki daha geniş bir biçimde “Küreselleşme” başlığı altında ileride ele alınacaktır); hem ideolojik hem de ekonomik ve politik bir program olarak ileri sürülen küreselleşme kimi savlara sahip olup, bu savlar çerçevesinde oluşan karşılıklı bir bağımlılık söz konusudur ve demokrasi ve insan hakları ile barış ve ortak gönencin, bu karşılıklı bağımlılık içinde ve küresel bir dayanışma anlayışı ile gerçekleştirilebileceği ileri sürülmektedir (Savran, 1992:73). Dolayısıyla, tüm bu ortak çaba gereksinimi nedeniyle “ulusal devlet” ve “ulusal egemenlik” kavramları yeniden gözden geçirilmeli ve belirtilen ortak hedeflere ulaşabilmek için engel oluşturlarsa egemenliğe karışma hakkı saklı bulunmalıdır. Bu bağlamda örneğin Avrupa Birliği gibi ulus-üstü (subnational) bir politik örgütlenmeye gidilmesinin temel nedenlerinden birinin “Avrupa düzeyinde ekonomik işbirliğinin, sıkı sıkıya korunan ulusal-devlet sınırlarının varlığı ile engellendiği” düşüncesinin varlığının belirtilmesi (Mengi,1998:1), bugün artık klasik anlamda devlet egemenliğinin açıkça tehdit altında olduğunu göstermektedir. Bu nedenle, küresel aktörlerin ulusal egemenlikler üzerindeki bu tehditlerini en aza indirmek ve politik iktidarların kimi zaaflarından yararlanarak ülke kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarını engellemek için, egemenliğin yerel düzeylere (yerel topluluklara) doğru kaydırmak, bu yönde yönetsel mekanizmalar geliştirmek bir zorunluluk olabilir.

Hobbes’ın biraz alçakgönüllülük göstererek “ölümlü tanrı” olarak nitelendirdiği devlet (Hobbes, 1993:130) karşısında, birey ve topluluğun hak ve özgürlüklerini korumak için bu “ölümlü tanrı”nın değişik biçimlerde denetimi gerçekleşebilmelidir. Kapitalist sistemde, politik iktidarın sınırlanmasında (politik iktidar devlet değildir; ancak devleti harekete geçiren kuvvetlerin bütünü, yasal ve kurumsallaşmış bir kuvvettir. Politik iktidar, toplum yaşamındaki kuvvetlere genel yönlendirmeyi veren ve en yüksek kararları alan bir düzeydir. Dolayısıyla bu düzeyin aldığı kararlar, toplum içindeki kuvvetler ilişkisinin bir

sonucunu gösterir (Çam, 1998:105) Lock ve Montesquieu'nün ileri sürdüğü güçler ayrımı ilkesinden “çok daha önemli ve etkili” bir güçler ayrımının söz konusu olduğu belirtilmektedir. Burada yönetenlerin elinde olan sadece politik iktidardır; ekonomik iktidar sanayicilerin, bankacıların, tüccar vb. elindedir. Özel girişimcilerin ekonomik gücü, yönetenlerin gücünü fiilen sınırlandırmaktadır. Kapitalizm bu şekilde “karar alma merkezlerinin çokluğunu” sağlamaktadır (Çam, 1998:365).

Federalizm ve yerinden yönetim sistemleri de, merkezi politik iktidarı sınırlamanın etkili araçlarındandır. Burada bir tür dikey güçler ayrımı söz konusudur. Bir devlet sisteminde üst iktidar olan merkezi yönetim ya da federal yönetimin yanı sıra yerel yönetimler ya da federe devletlerin varlığı, karar alıcı merkezlerin çokluğunu yarattığından, merkezin yetkileri belirli ölçüde sınırlanmış olmaktadır (Çam, 1998:367).

Kuşkusuz, toplumun, bağımsızlığını koruyacak bir devlet iktidarına gereksinimi kaçınılmazdır. Birey ve toplum temelinden hareket eden bu görüş, sınırsız yaşamda demokratikleşmeyi esas alır. Demokratikleşme, devlet iktidarına doğrudan düşman olmadığı gibi kayıtsız-şartsız dostu da değildir. Diğer bir ifadeyle, daha demokratik bir düzen devlet iktidarı eliyle kurulamayacağı gibi, devlet iktidarı olmaksızın da kurulamaz. Demokratik özgürlüğün, merkezde felce, kenarlarında da kansızlığa sebep olan tekçi ve aşırı merkeziyetçi bir devlet yapılanmasıyla bağdaşmasının zor olduğu söylenebilir (Keane, 1994:48).

2. Merkezden Yönetim ve Merkezi Yönetim

Merkezden yönetim ilkesi, ‘siyasal’ ve ‘yönetimsel’ yönden olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Eryılmaz, 1999:59). Siyasal açıdan merkezden yönetilir, bir ülkede yasama organının ve hükümetin tek olmasını ve dolayısıyla politik otoritenin tamamen merkezdeki iktidarda toplanmasını ve hukuksal birliğin var olmasını ifade eder. Bu tür örgütlenme biçiminde yasama organının tekliği nedeniyle, farklı bölgelere ve yerleşme birimlerine göre değişen yasalar söz konusu değildir. Bu ilkeye göre örgütlenmiş politik yapıya üniter (tekçi) devlet adı verilmektedir. Yönetimsel açıdan Merkezden Yönetim’de yönetimsel merkeziyetçilik, kamu otoritesinin merkezileştirilmesini gerektirir. Kamu hizmetine ilişkin politikaların belirlenmesi ve kararların alınması yetkisi merkezi organlarda toplandığı gibi, bunların yürütülmesine ilişkin inisiyatif de bu organlardadır. Burada merkezin hiyerarşik yapısı içinde yer alan alt birimlere (bölge ve il kuruluşlarına) geniş “takdir yetkisi”^{*} tanınmamaktadır.

^{*}**Takdir Yetkisi:** Yönetime, belli bir davranışta bulunurken, ya da belli bir görevi yerine getirirken az ya da çok bir hareket serbestliği tanınmış ise, takdir yetkisinden söz edilir. Takdir yetkisinde, yönetimin elinde birden çok çözüm yolu vardır. Takdir yetkisinin karşılığı Bağlı Yetki’dir.

Siyasal açıdan merkezden yönetim olmayan yerde, yönetsel açıdan merkezden yönetim olmaz; fakat siyasi merkezîyetçiliğin varlığı, yönetsel merkezîyetçiliğin varlığını gerektirmez; ancak yönetsel merkezîyetçilik politik merkezîyetçiliğin bir sonucudur. Örneğin politik merkezîyete sahip olan İngiltere’de çok geniş bir biçimde yönetsel yerinden yönetim vardır (Versan, 1990:74).

Merkezden yönetim katı biçimde uygulandığı takdirde, bütün kararların üst yöneticilerce alınması ve alt kademedeki memurların her şeyi üstlerine danışarak yürütmeleri sonucunu doğurur. Böyle katı bir merkezîyetçiliğin sakıncalı sonuçları vardır: işler gecikir ve hizmetlerin maliyetini artırır. Bu nedenle, merkezden yönetim biçiminde bu sakıncaları gidermek için yönetimde “yetki devri” ve “yetki genişliği” ilkelerinden / uygulamasından yararlanılır.

Bugünkü anlamıyla merkezîyetçilik, devletin dışındaki kuruluşların varlığını kabul ve devletin bu kuruluşlar karşısındaki hukuksal tutumunu da ifade edecek genişliktedir. Bu kapsayıcı anlamıyla merkezîyetçilik, diğer kuruluşların veya kamu tüzel kişiliklerinin yok sayılmalarını değil, yalnızca onlar üzerindeki denetimin yoğunluğunu anlatır (TOBB, 1996:7).

Merkezden yönetim ile merkezi yönetim iki farklı kavramdır. Merkezden yönetim- yerinden yönetim gibi kavramlar birer yönetim biçimi ve örgütlenme ilkesi iken (bir yönetsel örgütlenme biçimini gösterirken), ‘merkezi yönetim’, doğrudan yönetsel örgütün kendisini ifade etmektedir. Merkezi yönetim yerine ‘genel yönetim’ de denir.

Bir devlette “güçler ayrılığı” ilkesine dayalı üç erk bulunmaktadır: yargı, yasama, yürütme. Yürütme erki de tekrar “hükümet” (merkezi yönetim) ve “yönetim” (idare) olarak ayrılmaktadır. Burada, hükümetin temel örgütsel güce (Organisationsgewalt) sahip olması belirlenmiştir. Bu örgütsel güç, bütün yönetsel birimlerin ortadan kaldırılması, değiştirilmesi ve yeniden oluşturulmasını gerçekleştirebilir. Ancak örgütsel bir yapı oluşturmada ve hiyerarşik yapılanmada daha az ağırlığı olan değişiklikler, “yönetim” tarafından öngörülebilir (Hopp ve Göbel, 1999:2).

Merkezi yönetim olarak adlandırılan devlet yönetimi önce başkentte örgütlenir. Fakat devlet işlerinin hepsinin başkentten yürütülmesi zordur. Kamu işlerinin ülke düzeyinde yerine getirilebilmesi için devlet yönetiminin taşra örgütü kurulmuştur. Böylece devlet yönetimi başkent ve taşra örgütünden oluşturulmuştur. Gerçekte merkezi yönetim, kamu yönetimi mekanizmasının temel çekirdeğini oluşturur. Coğrafi ve işlevsel birimler (yerel yönetimler ve kamu kurumları), ilk bakışta merkezi bürokratik yapının dışında görülürler.

Sadece yönetimin bütünlüğü ve birlik ilkesi dolayısıyla merkezi yönetim mekanizmasına sıkı bağılıkları söz konusudur (Örnek, 1991:90). Devletin temel yönetsel görevleri, genel yönetimi oluşturan kuruluşlar tarafından yürütülür. Bu kuruluşlar, bir yandan yürütmenin, bir yandan da yönetimin organıdır; dolayısıyla politik görevlerinin yanı sıra yönetsel görevleri de vardır.

3.Yerinden Yönetim ve Yerel Yönetim

Kamu yönetiminin genel olarak üç tip kamu tüzel kişisi biçiminde örgütlendiği söylenebilir: Devlet, Yerel yönetimler ve Kamu kurumları. Devlet tüzel kişiliği, geniş ve dar anlamda ele alınabilir. Geniş anlamda devlet, kamu örgütlerinin tümünü kapsar; devlet tüzel kişiliğini, yerel yönetimleri ve kamu kurumlarını. Dar anlamda devlet ise, yalnızca merkezi ve politik nitelikli olan kamu tüzel kişiliğini (örgütünü) içerir.

Kamu yönetiminde tercih edilen merkezden yönetim ve yerinden yönetim biçimleri, birbirini tamamlayan ilkelere sahiptir. Bu iki ilke birlikte uygulanabilmektedir; bunlar birbirinin karşısı ilkelere değildir**, tersine bu ilkelere bir şekilde birbirini tamamlarlar. Bu ilkelere birinin tek başına uygulanması yönetsel işlerin yürütülmesi için yeterli olmaz. Her ülke politik, toplumsal ve ekonomik yapısına göre, bu ilkelere birine ağırlık veren bir yönetsel yapıya sahiptir (Gözbüyük, 1991:31). Merkezden yönetimin ve yerinden yönetimin doğurduğu gerek üniter devlet, gerek federal devlet ve gerekse diğer devlet biçimlerinin, merkez- çevre ilişkisini uyum içinde bir araya getirme gereksiniminden doğduğu söylenebilir. Bu uyumu, örneğin Fransa merkezîyetçi yapı içine yerinden yönetimi katarak, Örneğin Almanya özerk kendi kendine yönetimi benimseyerek, sağlamaya çalışmıştır, denebilir.

Kamu hizmetlerinin yürütülmesi açısından yönetsel kararları almak yetkisinin merkez örgütüne dâhil olmayan bağımsız yönetimlere tanınmasına yerinden yönetim denilmektedir. Bu sistem, merkezden yönetimin tamamıyla tersidir. Merkezden yönetimde memurlar hiyerarşik bir bağla merkeze bağlı ve merkezin emir ve yönetimi altında bulunurken, yerinden yönetimde, merkezin, yerinden yönetim içindeki görevliler (memurlar) üzerinde böyle emir ve gözetimi bulunmamaktadır; bununla birlikte, yerinden yönetim sistemi içindeki

** Her ne kadar burada bu iki ilkenin birbirinin karşısı olmadığı vurgulanıyorsa da, bir başka yazar, “genel olarak yönetim siyaseti bakımından uygulanan birbirine karşısı iki sistem vardır...”diyerek, bu iki ilkenin karşılığını vurgulamaktadır (VERSAN: a.g.y., s.72). Zaten ilk bakışta bu iki kavram birbirine karşılıklı çağrıştırmaktadır. Bu iki yönetim ilkesinin birlikte uygulanıyor olması bu karşılıklı gidermemektedir. Ancak birbirinin olumsuzluklarını gidermektedir: birlikte uygulanmasının da bu yüzden olduğu söylenebilir.

memurlar, merkezin denetiminin tamamen de dışında değildirler; bunlar üzerinde merkezin genel denetimi söz konusudur (Versan, 1990:82).

Politik ve yönetsel yetkilerin bir bölümünün merkezi yönetimin dışında bulunan otoritelere aktarılması biçiminde tanımlanan yerinden yönetimin, “siyasal” ve “yönetsel” olmak üzere temel iki biçimi vardır (Eryılmaz, 1999:69). Siyasal yerinden yönetim, politik gücün merkezi yönetim ile yerel yönetim birimleri arasında bölüşülmesini ifade eder. Bu sistemde politik otorite bir merkezde toplanmamış, çeşitli birimler arasında paylaştırılmıştır. Yerinden yönetim, örgütsel olarak çok merkezliliği ifade eden federalizmi doğurmuştur. Federalizm, bir ülkedeki çeşitli politik, kültürel ve ekonomik sorunlara çözüm arayışının bir sonucudur. Bu yapının (sistemin) temelde üç özelliğe sahip ülkelere uygun düştüğü söylenebilir: 1- Geniş coğrafi alana sahip ülkeler, 2- Kültürel homojenliğe sahip olmayan ülkeler, 3- Sosyo-ekonomik farklılıkları bulunan ülkeler.

Siyasal yerinden yönetimde yerel yönetimler yasama ve bir dereceye kadar yargısal bir özerkliğe sahiptirler; bu nitelikte bir politik-yönetsel yapıya sahip ülkelere, belirtildiği üzere federal devletler denir.*

Yönetsel yerinden yönetim, yerel nitelikteki kamu hizmetleriyle, ekonomik, ticari, kültürel ve teknik bazı işlevlerin merkezi yönetimin hiyerarşik yapısı dışında bulunan kamu tüzel kişiliklerince yürütülmesi olarak ifade edilebilir. Bu kamu tüzel kişilikleri, ya belirli bir coğrafi bölgede yaşayan halkı, ya da eğitim, ticaret, sanayi, kültür gibi belirli bazı hizmetleri temsil ederler. Dolayısıyla yönetsel yerinden yönetim, “hizmet yönünden” ve “yer yönünden” olmak üzere ikiye ayrılır. Bu sistemde yasama ve yargı tamamen merkezde toplanmıştır. Bu nedenle merkezi yönetim, bu tür yönetimlerin yetkilerinin derecesini dilediği gibi sınırlandırabilir. Yönetsel yerinden yönetimde, yerel yönetim organlarına tanınan yetki, genellikle yalnız yönetsel kararları almaktan ibarettir. Söz konusu yerel yönetimler kendi yönetsel kararlarını da ancak kamu gücüyle (merkezin gücüyle) yerine getirmektedirler.

Hizmetin, merkezin hiyerarşisi dışında kalan ve kendi sahip olduğu organlar tarafından yönetilmesi, yönetsel yerinden yönetimin en önemli niteliklerinden biridir ve bu sistemi “Yetki Genişliği”nden ayırır. Yetki genişliği, merkez memurlarının yetkilerinin genişletilmesinden, bunların kimi durumlarda

*Son yıllarda klasik üniter devletten ayrılan ve fakat tam bir federal özellik de göstermeyen yeni bir devlet modelinden söz edilmektedir. Kimi federal devlet özelliği taşıyan bu devlet biçimine “bölgesel devlet” denilmektedir).

kendi başlarına yürütmeye ilişkin kararlar alabilmelerine izin verilmesinden ibarettir. Örneğin, merkezi yönetim bir bölgeyi yönetmek üzere tayin etmiş olduğu valiye, bazı konularda yürütücü kararlar almak ve kamu gücünü kullanmak yetkisini tanıyabilir. Temelde yürütmeye ilişkin yönetsel kararlar ancak merkez tarafından verilebileceği halde, yetki genişliği uygulamasından yararlanarak merkez, belli bir bölgede bulunan memuruna da kendisine ait olan bu yetkiyi kısmen tanımış olmaktadır. Yerinden yönetim sisteminde ise karar verme yetkisi, doğrudan hizmetle ilgililerde ve bu hizmetlere ilişkin olarak oluşturulan organlarda bulunmaktadır (Versan, 1990:83).

Yer (coğrafi, mekân) yönünden yerinden yönetim, yönetsel bazı görevlerin yürütülmesi yetkisinin, merkezi yönetime bağlı olmayan ve karar organları seçmenlerin oylarıyla belirlenen bölge, il, belediye, köy gibi, etkinlikleri belirli bir coğrafi alanla sınırlı olan yönetimlere aktarılmasıdır. Bu sistem, adı geçen yönetsel birimlerde yaşayan halkın yerel nitelikteki gereksinimlerini, kendi organları aracılığıyla karşılamalarını amaçlamaktadır. Bu yönetimde, karar alma ve yürütme sorumluluğu, organları demokratik yöntemle yerel olarak belirlenmiş bölge, il, belediye, köy gibi yerel yönetim birimlerine verilmiştir.

Yerinden yönetim, bir yönetim biçimi iken; yerel yönetim, bu sistem içerisinde yerel düzeyde örgütlenmiş yönetsel birimleri ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, yerel yönetim (Local authority veya Local Administration), merkezi yönetimce, belirli sınırlar içinde kurallar koymaya, akçal yükümlülükler getirmeye yetkili kılınmış bir yerel meclisin denetimi altındaki bir yönetim birimini ifade etmektedir. Bu birimlere ortak bir ad olarak komün adı da verilmektedir (Keleş, 1994,16).

Ayrı tüzel kişilikleri, mal varlıkları, kendine özgü gelir kaynakları bulunan yerel yönetimler tarih içinde ulus-devletlerden önce var olduklarına ilişkin yaklaşımlar gerçeği ifade etmektedir. İsviçre, İtalya, Almanya gibi Batı Avrupa ülkelerinde ulusal birliğin sağlanması ve çağdaş devlet kurumunun ortaya çıkışı, kent yönetimlerinin ortaya çıkışından sonra olmuştur. Yerel yönetimler, üniter devletlerde, kamusal görevleri merkezi yönetimle paylaşan, belli görevlerle ilgili hizmetlerin yerine getirilmesinden sorumlu yönetsel yerinden yönetim kuruluşlarıdır. Bunların yasama ve yargılama erkleri (güçleri) yoktur. Buna karşın federal devletlerde eyalet, bölge, cumhuriyet, canton, land, State ve benzeri adlar taşıyan ve anayasaları çerçevesinde yürütme görevlerinin yanı sıra, belli yasama ve yargılama erkleri de bulunan yerel birimler, siyasal yerinden yönetim kuruluşlarıdır (Bozkurt ve d., 1998:258).

Çoğunlukla yerel yönetimlerin varoluş sebepleri ile amaç ve yararları iç içedir. Bu kuruluşların temelde varoluş sebebi, merkezi yönetimin sakıncalarını

gidermektir. Diğer bir ifadeyle, yerel yönetimler, kırtasiyeciliği azaltmak ve işlerin sürüncemede kalmasını önlemek, merkezden yönetimin kimi demokratik olmayan özelliklerini gidermek, halka yakın yönetimler kurmak amaçlarıyla oluşturulmuşlardır. Ayrıca yerel yönetimler kamu hizmetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilmesi ve sosyo-ekonomik gelişmeyi sağlamada da etkin role sahiptir. Diğer taraftan bu yönetimler, merkezi yönetimin yükünü hafifleteceği, kısmen de farklılıklara izin vererek ulusal düzeyde çatışmaları azaltarak, demokratik yönetime ülke genelinde ve sistemin tamamında yarar sağlayacağı belirtilebilir; diğer bir deyişle, sistem içinde özerk güç merkezleri ortaya çıkararak dengeli bir politik çoğulculuk oluşturabileceği söylenebilir (Görmez, 19..?:45).

Yerel yönetimler, özerk yapılı yönetsel kamu tüzel kişilikleridir. Özerk yerel yönetim (yerel kendi kendine yönetim), politik-yönetsel sistemin mekânsal olarak sınırlandırılmış parçalarının (yerel yönetimlerinin; diğer bir ifadeyle kent, belediye ya da ilçelerinin), alternatifler arasından seçerek zorunlu kararları (görevleri) hazırlamak, bunları karara bağlamak ve uygulamasını gerçekleştirmek için harekete geçen eylemleri ifade etmektedir. Yönetsel bir birim olarak özerk yerel yönetim ise, Alman Anayasası'nın 28.II maddesinde vurgulandığı üzere yerel yönetimlerin ve yerel yönetim birliklerinin, yasalar çerçevesinde yerel topluluğun bütün işlerini kendi sorumluluğu altında düzenleyebilmesidir (Holtman ve d. 1994:294); diğer bir ifadeyle, bu yönde hak ve yetkiye sahip bir yerel yönetim, ancak özerk sayılabilir.

Yerel yönetimlerin özerkliğinde, bir başka deyişle, yerel topluluğun bütün işlerini kendi sorumluluğu altında düzenleyebilmesi çok geniş bir yorumlanma olup, bunun özellikle üniter devletler açısından böyle olmadığı; diğer bir ifadeyle böyle bir özerklik tanımının federal devletlerdeki siyasal yerinden yönetime daha uygun düştüğü söylenebilir. Bununla beraber, yerel yönetimlerin görevlerinin temelinde iki noktayla ilgili olduğu belirtilebilir (Holtman ve d., 1994:295). Birincisi, “hangi kamusal hizmetlerin görülmesiyle yurttaşların tatmin olacağıyla” ilgilidir. İkincisi ise, “kentlin gelişiminin nasıl sağlanacağı” ile; bir başka deyişle, çevre düzenlemesinin küçük mekanlar halinde yönetimiyle ilgilidir. Yerel yönetimlerin bu görevleri özerklik çerçevesinde yerine getirebilmesi durumu, merkezi yönetimce akçal araçlarla etkilenmektedir. Dolayısıyla yerel yönetimlerin özerklikleri “görece” bir nitelik kazanmaktadır. Çünkü, yerel yönetimin özerkliği gerçeği, bugün önemli bir şekilde yerel yönetimin akçal donanımına bağlılık göstermektedir (Erichsen, 1991:99). Bu görecelik içinde yerel halkın gereksinimlerinin gereği gibi karşılanması yerine, görece/oransal bir tatmini söz konusu olmaktadır.

Yerel özerklik ancak, yerel yönetim yapılanmasına yerel halkın her düzey ve şekilde etkin katılımıyla söz konusu olacaktır. Kamusal, yerel (mekânsal) bir birimle ilgili görevlerin yerine getirilmesini gösteren ve Alman yazınında “özerk yönetim” kavramı yerine kullanılan “yerel siyaset” kavramının ilgi alanı “belediye”dir. Almanca sözcük “Gemeinde” (belediye)’de de, Latince’den türetilen “Kommune” gibi “ortak, birlikte” anlamı saklıdır. Bu nedenle, yerel siyasetin “birliktelik” unsuru “işbirliğini” göstermektedir. Avrupa’nın her yerinde, görevlerin işbirliği ile gerçekleştirilmesi “yerel” anlama gelmekte ve tarihsel olarak da yerel siyasetin başlangıcında ve geniş ölçüde ortaya çıkış nedeninde bu unsur (anlayış) bulunmaktadır (Nohlen, 1995:319).

Özerk yerel yönetim olgusuna, kendi yönetim alanında kamu gücüne sahip olma, karar alma, personele sahip olma, akçal egemenliğe sahip olma ve kendi örgütlenmesini gerçekleştirebilmenin dâhil olduğu belirtilmekle (Stucke, 1998:411) birlikte; yerel yönetimlerin özerkliği açısından yerel yönetim biriminin demografik ve dolayısıyla coğrafi büyüklüğünün de önemli rol oynadığı söylenebilir. Yerel yönetim (belediye) ne kadar büyükse, kamu yönetimi örgütlenmesi içindeki gücü, ağırlığı ve yapısal görünümü o kadar netlik kazanacaktır; diğer taraftan yerel yönetim ne kadar küçükse, yönetim gücü de o kadar zayıf ve dışardan (merkezi yönetimce) yönetilme gereği de o kadar güçlü olacaktır. Buradan hareketle, örneğin Fransa’da daha küçük ve en küçük belediyelerin çokluğunun sisteme (Fransa’nın merkeziyetçi yönetim yapısına) tamamen uyduğu söylenebilir (Nohlen, 1995:322). Çünkü 1990 verilerine göre, Fransa 54 milyon nüfusuyla 36551 belediyeye sahip olup; bu belediyelerin %62’sinin nüfusu 500’den azdır. Fransız nüfusunun %9’u bu küçük belediyelerde bulunmaktadır. Buna karşın 80.27 milyon nüfuslu Almanya’da 16121 belediye bulunmaktadır (bu 16121 belediyeden 8505’i eski Almanya eyaletlerinde, 7616’sı ise yeni Alman eyaletlerindedir). Alman yurttaşlarının %18.5’i nüfusu 5000’den az olan, %59.1’i nüfusu 50.000’in altındaki belediyelerde (1991) oturmaktadır.

Yerel yönetimler ve yerel yönetim birlikleri, politik ve sosyo-ekonomik sistemin temelini oluştururlar. Diğer taraftan, sosyo-ekonomik koşullar, yerel (bölgesel) kamu tüzel kişiliklerinin politik sistemini esaslı bir biçimde şekillendirmiştir. Özellikle ekonomik değişim, devletin ve yerel yönetimlerin (belediyelerin), toplumsal gelişme sürecine kapsamlı müdahalelerine yol açmıştır (Zielinski, 1977:7). Bir başka açıdan da sosyo-ekonomik sürecin kamusal küreselleşmesi, genel olarak yerel yönetsel birlikteliğe ve özellikle yerel özerk yönetime ve bunların anayasal güvencelerine ters düştüğü söylenebilir. Yerel düzeyde politik davranış, hareket ve karar alma alanları,

esasen maddi ve parasal kaynaklara bağlıdır. Tarihsel gelişme sürecinde belediyeler gerçi bütün bir kamusal bütçe gelişmesi çerçevesinde önem kazandılar; ancak bu tablo yakından incelendiğinde yerel akçal özerkliğin daraldığı görülecektir. Genel olarak yerel yönetim sisteminin fiilen devletin alt sistemi içine girme süreci yerel yönetimlerin bağımsızlığını (özerkliğini) onulmaz bir biçimde zayıflatmıştır. Burada esaslı bir çelişki, yerel politik alt sistemde belirginleşmektedir. Bir taraftan yerel yönetimlerin yapıları ve eylem biçimleri, sosyo-ekonomik sistemin gereklerine göre belirlenmiş ve bu bağlamda yerel yönetimler toplumsal gelişmenin sağlanması için zorunlu olan yatırım ve tüketime yönelik planlı ve yasal görevleri gerçekleştirmekteler; diğer taraftan sosyo-ekonomik sistemce belirlenmiş olan bu yapılar ve eylem biçimleri, toplumsal çarpıklıkları engellemede hareketsiz ve yetersiz bir konumda bırakılmaktadırlar veya bunun için yetersiz görülmektedirler (Zielinski, 1977:8).

Burada bir konuya kısaca açıklık getirmekte yarar vardır: Ademi merkezîyetin, devletin dışındaki kamu tüzel kişilerini kapsadığı ileri sürülmektedir (TOBB, 1996:8). Buradaki devlet kavramının yanlış kullanıldığı söylenebilir. Çünkü devlet kavramı, bütün kamu kurum ve kuruluşlarıyla, toplumuyla bütün bir ülkeyi ifade etmesi gerekir. Devlet ile merkezi hükümet (merkezi yönetim) kavramları farklı anlamlara sahiptir. Bir kamu tüzel kişisi olarak yerel yönetimler de, bu anlamda devlet kavramının doğrudan parçalarıdır. Zaten yerel yönetim tanımlanırken kullanılan “kamu tüzel kişisi” kavramında “kamu” sözcüğü devlete (siyasal topluma) aitliği gösteren bir anlamı içerir. Bu gerçek doğru olarak ortaya konmadığı için, yerel yönetimlere ilişkin kimi istekler, düzenlemeler, yeniden örgütlenme biçimleri veya yerel yönetimlerin güçlendirilmesi istekleri, kamuoyunda sanki devlete yönelik, onu zayıflatmaya yönelik girişimler olarak algılanmaktadır. Oysa burada eğer yerel yönetimlere doğru bir güç (yetki, kaynak) aktarımı söz konusu ise, burada zayıflayanın devletin bir organı olan merkezi yönetim iken, buna karşın güç kazananın da yine devletin bir kamu kurumu olan yerel yönetimler olduğunu düşünmek gerekir. Ayrıca, yerel yönetimlerdeki yaşam ilişkileri, devlet ve toplumun genel yapısının bir parçasıdır. Bu yaşam ilişkileri, genel yapıdan kopmuş ya da soyutlanmış değil, tersine aynileşmiştir (Hill, 1991:37).

Günümüzdeki çağdaş gelişme ve uygulamalar yerinden yönetimi ve mahalli idareleri öne çıkarmaktadır. Burada Avrupa Konseyi ve Avrupa Birliği (AB)’ndeki gelişmeler önemli rol oynamaktadır. Kamu hizmetlerinin etkin ve verimli görülmesi açısından benimsenmiş olan ve Türkçe’ye “hizmette halka yakınlık” “yerellik” biçimlerinde çevrilen “subsidiarite” ilkesinin, AB’nin

hukuki düzenlemelerine girmiş olası da mahalli idareleri merkezi yönetime göre kamu hizmetlerinin görülmesinde öne çıkaran önemli bir gelişmedir.

Yerellik ilkesi, hem devlet - yurттаş ilişkilerinde, hem de kamusal alanlardaki (bunların aralarındaki) ilişkilerde geçerlidir. Bir kere bu, özel alanın kamusal alan karşısında davranış (eylem) önceliğini içermektedir. Buna göre, eğer bir görev, özel girişim yoluyla da yerine getirilebiliyorsa, devlet bu durumda kendine hâkim olabilmeli ve koruma tedbirlerini gerektiğinde sınırlamalıdır. Diğer taraftan bu ilke, anayasa hukuku şekillenmesi içinde her bir yurттаşa daha yakın kamusal alanın hareket önceliğini içermektedir. Böylece, devletin her bir parçasının varlığı ve bunların kendilerine özgü eylem ve sorumlulukları güvence altına alınmaktadır (Goppel, 1995:6-7).

Yerellik, toplumun her düzeyinin kendisinin üstesinden gelebileceği unsurları kendilerinin düzenlemeleri gerektiğini ifade etmektedir. Bu sırada daha üst düzey, sadece yardımda bulunmalıdır. Bu ilke, federalizmin esaslarını ve sebeplerini göstermektedir. Bu ilke, daha küçük birimlerin varlığının ve bağımsızlıklarının temelini oluşturabilmektedir (Tauras, 1996:63). Yerellik böylece, farklı düzeylerin dikey hiyerarşik yetkilerine dayanan, yatay güç paylaşımını karşılayan, devletin iki kez sınırlandırılmasına olanak veren bir sosyal yapılanma ilkesi olmaktadır. Yerellik, bireyin topluma yönelik amaçlanmış ilişkisini, sosyal alt bölümlerle sürekli üst oluşumlara aktaran bir düzenleme ilkesidir. Hiçbir grubun, kendi gücüyle başarabileceği işler hakkındaki düzenleme yetkisi elinden alınmaması gerekir. Sadece, eğer bir grup, görevlerin yerine getirilmesinde başarısız olursa, bu durumda daha üst düzey, yardım girişiminde bulunması gerekir. Üst düzey, alt düzeyin girişim yeteneğini yeniden geliştirmek için çaba sarf etmelidir de; yani “kendi kendine yardım” anlamında. Eğer bu olanaklı değilse, yetkinin nihai üstlenimi gerçekleşmelidir. Şu halde Yerellik ilkesinin, iki boyutundan söz edilebilir. Birincisi, daha küçük birimin önceliğini gerektirmekte; İkincisi, bu küçük birimin sebepsiz yere arka plana itilmesine engel olmaktadır (Tauras, 1996:65).

Yerellik ilkesi, yerel özerk yönetimin, onun şimdiye kadar ki kapsamı içinde kalmaya devam etmek zorunda olduğu, anlamına da gelmektedir. Bir yetki paylaşımı ve eylem ilkesi olarak Yerellik, üç kamusal alandan (Avrupa Birliği, Ulus-devlet, Bölge) yerel alana uzatılmaktadır. Ulusal ve yerel bilincin ve kimliklerin geliştirilmesi, demokrasinin gereğidir; ve yerellik, ruhsuz bir merkeziyetçilik karşısında etkinliğin işlevsel bir ilkesi olarak durmaktadır (Knemeyer, 1994:48-49).

Kamusal gereksinimleri karşılamak üzere oluşturulan farklı yönetim düzeyleri arasında yetki bölüşümüne esas olan bir ilke olarak Yerellik ilkesi,

“yetkinin, görülmesi gereken kamusal gereksinime en yakın yönetimce kullanılması; alt düzeyin yetkisini üst düzeye, ancak mutlaka gerekli olduğunda, hizmetin daha iyi görülmesi gerektiğinde devretmesi” biçiminde tanımlanmaktadır. Hizmetin, hizmete en yakın yönetimce görülmesi, demokrasi anlayışının bir gereğidir. Hizmete en yakın yönetim, halka da en yakın yönetimdir. Bu şekilde, hizmetin yönetimine halkın en etkili bir şekilde katılımı ve söz konusu hizmetin yönetimini halkın en etkili bir biçimde denetimi olanaklı olur (Üskül, 1995:23).

Türk kamu yönetimi için başlıca iki temel sorundan söz edilebilir. Birincisi, merkezi yönetim, yerel yönetim birimlerini, kendi hiyerarşik örgütlenmesine tabi kamu kuruluşları olarak algılamaktadır. Bir şekilde kendi kendine iş yapabilir / yeterli olarak görmeme durumu (tersi doğru olsa bile). Kısaca “özerk yerel yönetim”in “ne’liği, Türk kamu yönetimi açısından gerçekçi bir şekilde tanımlanmamıştır. Özerk, güçlü ve demokratik yerel yönetim kurumu yerel topluluklara, temsil edici organlar aracılığı ile yerel hizmetler üzerinde uygulanabilir kararlar alma; bunları uygulayabilmek için kaynak yaratma ve örgütlenme yetkileri vererek, kendilerini özgürce yönetme olanağı sağlar (Yalçındağ,1992:3).

İkincisi ise, görev, yetki ve sorumlulukların paylaşımı ve bunların gerçekleştirilmesinde gerekli ve yeterli araçlara sahip olmada kesinlik ve açıklığın olmamasıdır. Bu iki temel sorunun çözümünde söz konusu Yerellik ilkesinin etkin olabileceği söylenebilir.

4. Küreselleşme

Burada, küreselleşme kavramının incelenmesiyle amaçlanan, küreselleşme sürecinde ulus-devletin yaşamakta olduğu nitelik kaybını ortaya koymaktır. Böylece, söz konusu süreç içinde nitelik kaybı kaçınılmaz ise, bu durumu en az düzeye indirmek ve / veya devletin dönüşümünün, toplumun istek ve gereksinimleri doğrultusunda gerçekleşmesini sağlamak için, politik-yönetimsel ve ekonomik alanlarda kimi yeniden düzenlemelere gitmek, kaçınılmaz olacaktır. Çünkü devletin yaşayacağı nitelik kaybının ne oranda toplumsal olumsuzluklar getirebileceği, aşağıda küreselleşme kavramı incelenirken ortaya konmaya çalışılacaktır.

Küreselleşme kavramı farklı şekillerde kullanılmaktadır. Kimilerine göre küreselleşme, sanayileşmenin başlangıcına kadar giden bir gelişmeyi ifade etmekte olup; bu bağlamda bir “durumu” değil bir süreci ifade etmektedir. Nitekim, büyük sanayileşmiş devletlerin oluşturduğu OECD (Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Örgütü)’ye göre küreselleşme, değişik ülkelerdeki piyasaların

ve üretimin, ürün ve hizmet sunumlarıyla ve sermaye ve teknolojinin hareketliliği yoluyla sürekli birbirine bağımlı hale geldiği bir süreci anlatmaktadır (von Plate, 1999:3). Ayrıca küreselleşme, bugüne kadar geçerli olan mekân ve zaman sınırlarının ekonomik anlamda kalkmasıyla dünyamızın küçülmesini de anlatan bir kavram olmuştur ve bu sürecin kapsamlı ve oldukça önemli etkileri olduğu belirtilmektedir (Schweigler, 1999:21).

Küreselleşme, günümüzde bütün bir dünya boyutunda yaşanan değişme ve gelişmelerin genel adı olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle ekonomik, politik ve kültürel boyutta yaşanan ve bütün toplumları etkisi altına alan bir olgudur. Ekonomik alanda, mal ve hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini içermektedir. Politika alanında gücün yoğunlaşması, savunma ile ilgili örgütlenmeler ve bunların kurumsal biçimde otorite ve diplomasiye yansımaları yer almaktadır. Kültürel boyutta ise, olaylar, etkiler, anlamlar, inançlar ve değerleri temsil eden sembollerin üretimini kapsamaktadır (Aslanoğlu, 1998:137). Küreselleşme kavramının şu andaki kullanım biçiminden hareket edildiğinde, bir süreci, özellikle de kültürel bir süreci ifade ettiği söylenebilir. Ve bir dünya sistemi söz konusuysa, bu sistem bu süreci çevreleyen toplumsal ve özellikle ekonomik yapıyı yansıtmaktadır. Küresel süreçte baskın konu, farklı kimliklerin homojenleştirilmesi; dünya sistemi açısından ise, farklı toplumsal birimlerin her bakımdan, özellikle ekonomik açıdan, birbirleriyle bağlantılandırılmasıdır. Bu nedenle, hem küreselleşme ve hem de dünya sistemi, kökü 16. yüzyıla (modern zamanların eşğine) uzanan küresel (global) bir dünya kavramından hareket etmektedir (Çiğdem, 1996:141).

Çoğunlukla, ideolojik bir olgu olduğu varsayımıyla ideolojik açıdan yaklaşılacak küreselleşmeyi ekonomik açıdan ele alan bir tanım, “ticari, mali ve sınai sermayenin faaliyet alanının giderek daha büyük ölçüde ulusal sınırları aşarak dünya çapına yayılması ve bunun uzantısı olarak da küresel-kapitalist ekonomik sistemin ekonomik ve siyasi ulusal çapı aşan düzenlemelerle yönetilmesi” biçiminde tanımlanmakta ve buradan hareketle küreselleşmenin dört temel unsuru içerdiği vurgulanmaktadır (Arın, 1992:51). Birincisi, mal, hizmet ve sermaye akımlarının uluslararası duruma gelmesi; İkincisi, bu mal, hizmet ve sermaye akımlarının ulus-ötesi bir özellik de kazanması ve böylece bu unsurların ulusal kimliklerinden kurtulması; dördüncüsü, sermayenin yoğunlaşarak merkezileşmesidir.

Küreselleşme, eşit düzeyde olmayan bir şekilde değişik piyasalarda gerçekleşmekte olup; bu yüzden şuanda ekonomik alanda olguların (kavramların) değişimine işaret etmektedir (Kraetke, 1998:380). Küreselleşmeye ideolojik açı

dan yaklaşan yazarlar da, bu olayın ekonomik yönünden hareket etmektedirler. Sözcük anlamının, dünyanın bütünleşmiş tek bir pazar haline gelmesi olduğu vurgulanan bu yaklaşımlarda, küreselleşme, kapitalizmin gelişmesinde bir aşama olarak görülmektedir (Şaylan, 1997:10; Boratav, 1997:30; Ayata, 1997:61).

Buna karşın, küreselleşmenin özünün, uluslararası işbölümünün genişlemesi olduğu ve bunun da, ulusal ya da bölgesel ve yerel işbölümlerine göre daha iyi sonuçlar getireceği ileri sürenler de vardır (Franzmeyer, 1999:8). Bu bağlamda 1. Küreselleşme (sanayileşme)'nin Üçüncü Dünya Ülkeleri için olumlu şeyler getirmediği; buna karşın bugünkü anlamda küreselleşmenin bu ülkelerde 1978'den 1998'e kadar ki gayri safi milli hasıllarının (Bruttosozialprodukt), ortalama %5 büyüdüğünden (sanayi ülkelerinde %2) hareketle olumlu şeyler getirdiği belirtilmekte; diğer taraftan bu süreçte gelişmekte olan ülkeler içinde sanayi ülkeleri gibi kazançlı çıkanlar olduğu gibi, sanayileşmiş ülkeler içinde de kaybedenler olduğu vurgulanarak; küreselleşmenin bu ülkeler için bir fırsat olduğu ileri sürülmektedir (Schirm, 1999:26). Buna göre her ülke bu süreçten karlı çıkma yönünde ekonomik, politik, kurumsal düzenlemelere gitmek durumunda olduğu söylenebilir.

Genel olarak küreselleşme konusunda geniş bir tartışma yaşanmaktadır. Bu tartışmaların bir bölümü, belirtildiği üzere, emperyalizmin hiyerarşik doğasının bir yönü olarak görünen olaylarda yoğunlaşmıştır. Bununla birlikte, küreselleşmeye kuramsal yaklaşımlar da, yaşanan sürecin daha iyi kavranması açısından, önem arz etmektedir. Bu kuramsal yaklaşımlar içinde en fazla başvuru olan, Robertson'un "Küreselleşme Modeli" olduğu söylenebilir.

Robertson, küresellik sorununu, nesnel ve öznel süreçler ikilemi olarak formüle eder; bir başka deyişle, "hem dünyanın küçülerek yoğunlaşmasına (compression), hem de bir bütün olarak dünya bilincindeki yoğunlaşmaya gönderme yapan bir terim" olduğunu gösterir. Böylece Robertson, hem küresel karşılıklı bağımlılık ilişkilerindeki artışa, hem de bu karşılıklı bağımlılığın bilincine yollama yapmaktadır. Ona göre, her zaman aynı karakterde olmamakla birlikte bu küçülme ve yoğunlaşma süreci, geçen yüzyılın (19. yy'ın) daha öncelerine, hatta milenyum kadar geriye gitmektedir (Friedman, 1996:83).

Küreselleşmeyi analiz ederken Robertson, küresel süreçlerin çerçevesini oluşturan ayrı, fakat birbiriyle ilişkili dört unsurdan hareket eder: Benlikler (bireyler), ulus-devletler, insanoğlu, ulus-devletlerin dünya sistemi. Böylece, küresellik deneyimi doğrultusundaki ilerleme sürecinde yaşanan temel göreceleştirme süreçlerini göstermeye çalışır. Bu diyaframda temel hipotez,

“dünyanın giderek tek bir bütünlük halini alması”dır. Bu durumda “devlet”in sonunun geldiği söylenebilir mi? Robertson’un buna yanıtı olumsuzdur; çünkü bizatihi ulus devletin doğuş ve yükselişi, küresel alanı örgütleyen küresel diffüzyon sürecinin bir ürünüdür. Hemen burada, her ne kadar ulus-devletin bu süreç sonunda ortadan kalkmayacağı bir gerçekse de, önemli bir nitelik değişimine uğrayacağı belirtilmelidir. Çünkü, küreselleşme, “başta emperyalist sermaye olmak üzere, dünya burjuvazisinin günümüzdeki yeni ideolojisi” olarak hem ideolojik, hem de ekonomik ve politik bir programdır ve bir takım savlara sahiptir (Savran, 1992:73). Bu savlardan birincisi, sanayi, iletişim ve ulaşım teknolojisindeki gelişmeler, dünya toplumlarının ekonomik, politik ve kültürel yönlerden birbirine bağlamış, birbirinden etkilenir duruma getirmiştir. İkinci olarak, serbest piyasa sistemi nedeniyle, gelişmiş-azgelişmiş tüm ülkeler karşılıklı bağımlılık (interdependence) içine girmişlerdir. Üçüncü olarak demokrasi ve insan hakları ile barış ve ortak güvenç, bu karşılıklı bağımlılık içinde ve küresel bir dayanışma anlayışı ile gerçekleştirilebilecektir. Bütün bunlara bağlı olarak son sav, tüm bu ortak çaba gereksinimi nedeniyle, ulusal devlet ve ulusal egemenlik kavramları yeniden gözden geçirilmeli ve belirtilen hedeflere ulaşmada engel oluşturlarsa karışma hakkı saklı bulunmalıdır.

Görüldüğü üzere konuya ilişkin yaklaşımların geneli, bu sürecin ulus-devlet ve bunun egemenliğinde değişme ve aşınmalar görülebileceği noktasına vurgu yapmaktadırlar. Bu vurgu, küreselleşmeyi ideolojik bir program olarak görenlerde daha da belirginleşmektedir. Buna göre, yaşanan küreselleşme, sermaye sınıfının 1950’li yılların sonundan itibaren başlattığı bir enternasyondalardır.

Küreselleşme ile ilgili çözümlemelerde genelde “analiz birimi” olarak ulus-devletler, bölgesel birleşmeler ya da çok uluslu şirketler ele alınmakta; bunlar arasındaki uyumlu ve/veya çelişkili ilişkiler incelenmektedir. Bu incelemelerde genel eğilim, çok uluslu şirketlerin dayattığı bir küreselleşme sürecinin ulus-devletlerin iktidarını ve hareket alanlarını daralttığı, uluslararası pazardaki rekabeti kızıştırdığı ve bunun da bölgesel birleşme girişimlerine yol açtığı şeklindedir (Timur, 1996:1 8).

Diğer taraftan, bilginin, paranın ve malların akış hızı, mekânsal uzaklık duygusunu göreceleştirmiştir. Ayrıca küreselleşme sürecinde yerel özellikler, etnik topluluklar eş anlı olarak önem kazanmıştır. Bu sürecin çelişkili yönlerinden biri, farklılık ve yerel kültürlerin çeşitliliğinin ortaya çıkmasıdır (<http://userpage.fu-berlin.de>, 10.01.2001). Bu süreçte dünya küçülürken, bir yandan da parçalanmakta, farklılıkların altı çizilmektedir. Bu nedenle, bir

yandan dünyanın tek bir “köy” haline gelmesi bu kavramla ifade edilirken, diğer yandan, ekonomik, politik, kültürel düzlemde toplumsal değişimleri göstermektedir (Aslanoğlu, 1998:124). Ulus-devlet ve toplumsal düzeyde yaşanan değişimin bir sonucu olarak, insanlar kendilerini bir devletin yurttaşı olmaktan çok, küçülen dünyanın bireyi olarak tanımlama eğilimindedir ve bu yönde değerler, inançlar, içselleştirmektedirler. Bu gelişme de bir taraftan ulus-devletin temellerini sarsmaktadır. Hatta bu gelişmelerle, ulus-devlet artık “ulus-devlet” olmaktan çıkmakta, politik bir birim olmaktan çıkarak, sadece yönetsel bir birim haline gelmekte (getirilme)dir (Drucker, 1993:219).

Buraya kadar yapılan inceleme sonucunda, küreselleşmenin temelde ulus-devlet ve ulusal yapı ve kurumları hedef aldığı ve özellikle ulus-devletlerin egemenlikleri üzerinde ciddi dönüşümleri öngördüğü ve/veya gerçekleştirmeye çalıştığı söylenebilir. Küreselleşme süreci de, genel kabul gördüğü üzere, sermaye ekseninde geliştiği için, her ulus ve devlete olumlu sonuçlar getiremeyebilir; ancak olumlu sonuçları da olabilir. Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerin (yabancı) sermayenin direktifleri doğrultusunda gelişen küreselleşme sürecinden olumsuz etkileneceği beklenilir/öngörülür bir durumdur. Bu nedenle, küresel değişim ve gelişmelere yanıt vermede demokratik mekanizmanın daha fazla çalıştırılmasını bir zorunluluk olarak görüyoruz. İşte bu noktada, kimilerince olumsuz bir biçimde değerlendirilen, yerel yönetimlerin güçlendirmesinin, devlet egemenliğinin kullanımının daha fazla halka yaklaştırmasında bir yöntem olarak ve küresel meydan okumalara daha fazla toplumsal katılım boyutunda oluşmuş yanıtlar verebilmek açısından zorunlu olduğunu ileri sürmek istiyoruz.

SONUÇ

21. yüzyıl modern çağında (bu kavram, birey ve topluluğun, kendi çıkarlarının “ne” ve “nerede” olduğu bilincinin geliştiği biçiminde okunabilir) yerel yönetimlerin, ana (eksen) yönetimler olacağı söylenebilir. Bütün yönetim örgütlenmeleri “tarihsel” olmakla birlikte, yerel yönetimlerin (örneğin, kent yönetimleri) üst yönetimlere tarihsel önceliği vardır. Ulusal toplumda, yerel topluluk bilinci ve dayanışması geliştikçe (ki, kendi çıkarlarını koruma öncelikle buradan geçmektedir) yerel yönetimin öne çıkması kaçınılmaz gözükecektir. Çağdaş gelişmeler de bunu doğrulamaktadır. Örneğin, ulus-üstü bir yapılanma sürecinde olan Avrupa Birliği’nde, kamu yönetiminde yerel yönetimleri (ulus-altı yönetim birimlerini) öne çıkaran bir “Yerellik ilkesi” benimsenmiştir. Ayrıca, Batı ülkelerinde yapılan kimi kamuoyu yoklamalarında yurttaşlar kendilerini öncelikle içinde yaşadığı yerel yönetimle özdeşleştirdikleri görül-

mektedir. Devletin ontolojik yapısının da -Devlet kavramı incelenirken görüldüğü üzere- özgürlükleri kısıtlayıcı olması, yerel özerk yönetimi öne çıkarıcı diğer bir etken olarak görülebilir.

Yerel yönetimlere doğru belirtilen bu gelişmenin sağlıklı bir şekilde gerçekleşebilmesi için, ülkemizde, siyasal, ekonomik, toplumsal ve hukuksal gelişme sağlayacak düzenlemeler yoluna gidilmesi bir zorunluluk olarak görülmektedir.

En iyimser yaklaşımla bir ailede, aileyi oluşturan bireyler ile aile arasındaki ilişki nasıl konumlandırılırsa, bir ulus ile bu ulusu oluşturan yerel topluluklar da benzer şekilde konumlandırılabilir ve dolayısıyla devlet örgütlenme ve yönetiminde bu iki unsur arasındaki işbirliğinin ve işbölümünün gerekliliği, yukarıda verilen “işbirliğine dayalı toplum örgütlenmesi” biçimindeki devlet tanımına dayandırılabilir. Böylece devleti sadece merkezi örgütlenmeden ibaret görme şeklindeki eksik yaklaşım ve bu eksik yaklaşımın getirdiği eksik bir kamusal yapılanma ve bütünleşme giderilebilir.

KAYNAKLAR

- ALTHUSSER, Louis (1991), **İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- ARIN, Tülay (1992), “**Dünya Düzeni: Emperyalizm Nereye?**”, 11. Tez Kitap Dizisi, Sayı 1.
- ASLANOĞLU, Rana A. (1998). **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Asa Kitapevi, 1 Basım, Bursa.
- AYATA, Sencer (1997), “**Toplum Bilim Açısından Küreselleşme**”, Küreselleşme, (yayıma hazırlayan) Işık KANSU. İmge Kitapevi, 3. Baskı, (Ankara), ss.61-84.
- BORATAV, Korkut (1997), “**Ekonomi ve Küreselleşme**”, Küreselleşme, (yayıma hazırlayan) Işık KANSU, İmge Kitapevi, 3. Baskı, (Ankara), ss.22-34
- BOZKURT, Ömer-Turgay ERGUN-Seriye SEZEN (Ed) (1998), **Kamu Yönetimi Sözlüğü**, TODAİE Yayını No: 283, Birinci Basım, Ankara.
- ÇAM, Esat (1998), **Siyaset Bilimine Giriş**, Der Yay. Genişletilmiş 5. Basım, İstanbul.
- ÇİĞDEN, Ahmet (1996), “**Globalizasyonun Nomos’u**”, Postmodernizm ve İslam – Küreselleşme ve Oryantalizm, (Der.:) Abdullah Topcuoğlu - Yasin Aktay, Vadi Yayınları No: 45, Birinci Basım. Ankara, ss. 139-147.
- DRUCKER, Peter F. (1993), **Kapitalist Ötesi Toplum**, (Çev.:) Belkıs Çorakçı, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- ECKHARDT, Walter (1964), **Allgemeine Staatslehre**, W. Kohlhammer Verlag, Stuttgart / L. Schwann Verlag Düsseldorf, durchgesehene und ergaenzte Auflage.
- ERİCHSEN, Uans-Uwe (1991), “**Kommunalverfassungsrecht**”, Die Zukunft der kommunalen Selbstverwaltung, Willi BLÜMEL-Hermann HILL (Hrsg.), Duncker und Humblot, Berlin, ss.89-112.
- ERYILMAZ, Bilal (1999), **Kamu Yönetimi**, Üniversite Kitapevi, İstanbul.

- FLEİNER-GERSTER,Thomas (1980), **Allgemeine Staatslehre**, Springer- Verlag, Berlin-Heidelberg - New York.
- FRANZMEYER, FRITZ (1999), “**Welthandel und Internationale Arbeitsteilung**”. Informationen zur politische Bildung, Nr. 263, 2.Quartal, ss. 8-21
- FRIEDMAN, Jonathan (1996), “**Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri**”, Postmodernizm ve İslam - Küreselleşme ve Oryantalizm. (Der.:) Abdullah Topçuoğlu - Yasin Aktay, Vadi Yayınları No: 45. Birinci Basım. Ankara, ss.81 -1 13
- GOPPEL, Thomas (1995), “**Die Regionale Dimension der Europaeischen Einigung**”, Europa der Regionen. Hubert HIERL (Ed.), Economica Verlag, Bonn, ss. 3-16
- GÖRMEZ, Kemal (19..?), Yerel **Demokrasi ve Türk Belediyeciliği**, Hizmet-İş Sendikası Yay.
- GÖZÜBÜYÜK. A. Şeref (1998), **Anayasa Hukuku**, Turhan Kitabevi, 7. Bası. Ankara
- GÖZÜBÜYÜK. Şeref (1991). **Yönetim Hukuku**, 'S' Yayınları. 4.Bası. Ankara
- HILL, Hermann (1991). “**Entwicklungstendenzen und Anforderungen an die Kommunale Selbstverwaltung**”, Die Zukunft der Kommunalen Selbstverwaltung, Willi BLÜMEL- Hermann HILL (Hrsg.), Duncker und Humblot, Berlin, ss.31-50
- HOBBS, Thomas (1993), **Leviathan**, (çev.) Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- HOLTMAN, Everhard-Heinz Ulrich BRINKMANN-Heinrich PEHLE (1994), **Politik-Lexikon**, zweite, überarbeitete und erweiterte Auflage, R. Oldenburg Verlag, München - Wien.
- HOPP, Helmut-Astrid GÖBEL (1999), **Management in der öffentlichen Verwaltung**, Schaeffer-Poeschel Verlag, Stuttgart.
- <http://userpage.fu-berlin.de/~werwigk/seiten/europa-der-regionen.html> : “**Politik der Vielfalt: Für ein Europa der Regionen**”, 10.01.2001
- KEANE. John (1994), **Demokrasi ve Sivil Toplum**, (çev.) Necmi Erdoğan, Ayrıntı Yayınları, Birinci Basım. İstanbul
- KELEŞ. Ruşen (1994).**Yerinden Yönetim ve Siyaset**, 2. Basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- KILIÇBAY, Mehmet Ali (1997), “**Devletin Yeniden Yapılanması**”, DOĞU BATI. Y İ. S.İ, ss. 15-21
- KIŞLALI. Ahmet Taner (1987). **Siyaset Bilimi**, A.Ü.B.Y.Y.O. Yay. No:9, Ankara
- KRABBE, H. (1965), **Devlet Teorisinin Tenkitli İzahı**, (çev.) Muammer-Vassaf Tolga, İstanbul İktisadi ve İdari İlimler Akademisi, S.37.
- KRAETKE, Stefan (1998), “**Internationales Staedtesystem im Zeitalter der Globalisierung**”,Kommunalpolitik-Politiches Handeln in den Gemeinden, 2., Völlig Überarbeitete und Aktualisierte Auflage, Bonn, ss.378-395.
- KRIELE, Martin (1994), **Einführung in die Staatslehre**, 5. Überarbeitete Auflage, Westdeutscher Verlag, Opladen.
- MENGİ. Ayşegül (1998), **Avrupa Birliğinde Bölgeler Karşısında Yerel Yönetimler**. İmaj Yayıncılık, Ankara.
- NOHLEN, Dieter (Hrsg.)(1995), **Wörterbuch Staat und Politik**, Neuausgabe, Bundeszentrale für Politische Bildung, Bonn.
- OPPENHEIMER, Franz (1984). **Devlet**, Kaynak Yayınları, Birinci Baskı, (çev.) Alaeddin Şenel- Yavuz Sabuncu, İstanbul.
- ÖRNEK, Acar (1991), **Kamu Yönetimi**. Meram Yayın-Dağıtım. İstanbul.
- POGGİ, Giafranco (2001), **Modern Devletin Gelişimi**, (Türkçesi: Şule Kut-Binnaz Toprak, Bilgi Üniversitesi Yayınları. I. Baskı. İstanbul).

- POGGİ, Gianfranco (1991), *Çağdaş Devletin Gelişimi*, (Türkçesi: Şule Kut- Binnaz Toprak, Hürriyet Vakfı Yayını, 1. Baskı, (İstanbul).
- SAVRAN, Sungur (1992), “**Globalizm, Milliyetçilik ve Enternasyonalizm**”, 11. Tez Kitap Dizisi, S.1
- SCHIRM, Stefan A. (1999), “**Globalisierung ein Chance für Entwicklungslaender**”, Informationen zur Politischen Bildung, Nr. 263, 2. Quartal, ss.26-31
- SCHWEIGLER, Gebhard (1999), “**Globalisierung-eine Folge der Weltinformations-gesellschaft**”, informationen zur Politische Bildung, 263, 2. Quartal, ss.21-26
- STUCKE, Niclas-Michael SCHÖNEICH (1998), “**Organisation der Stadtverwaltung und deren Reform/ Modernisierung**”, Kommunalpolitik-Politisches Handeln in den Gemeinden, 2., Völlig Überarbeitete und Aktualisierte Auflage, Bonn, ss.411-430
- ŞAYLAN Gencay (1997), “**Küreselleşmenin Gelişimi**”, Küreselleşme, (yayıma hazırlayan) Işık KANSU, İmge Kitapevi, 3. Baskı, (Ankara), ss. 9-22
- TAURAS, Olaf (1996), **Der Ausschuss Der Regionen**, Karmen (Westf.).
- TİMUR. Tamer (1996), **Küreselleşme ve Demokrasi Krizi**. İmge Kitapevi, 1. Baskı, Ankara.
- TOBB (1996), **Mahalli İdarelerin Yeniden Yapılandırılması**, Yerel Yönetim Reformu Özel İhtisas Komisyonu Raporu.
- ÜSKÜL, Zafer (1995), “**Subsidiarite İlkesi Üzerine Düşünce Araştırması**”, Yeni Türkiye, Yönetiminde Yapılanma Özel Sayısı, Yıl: 1, S.4, ss.22-27
- VERSAN, Vakur (1990), **Kamu Yönetimi**, Der Yay., Onuncu Basım, İstanbul.
- Von PLATE, Bernard (1999), “**Grundelemente der Globalisierung**”, Informationen zur Politische Bildung, 263, 2. Quartal, ss.3-8.
- YALÇINDAĞ, Selçuk (1992). “Güçlü ve Özerk Yerel Yönetimler Demokrasimizin ve Yönetim Sistemimizin Temel Kuruluşları Olmalıdır”, **Çağdaş Yerel Yönetimler**, C. 1, S. 2, ss.3-8
- ZABUNOĞLU, Yahya Kazım (1973), **Kamu Hukukuna Giriş**, A.Ü.H.F.Yay., No:328, Ankara.
- ZIELINKI, Heinz (1977), **Kommunale Selbstverwaltung und Ihre Grenzen**, Campus Verlag, Frankfurt/New York, 1. Auflage.

SİVİL TOPLUM, DEVLET VE YEREL YÖNETİMLER

Yrd. Doç. Dr. Yakup BULUT*

“Maalesef çok az insan, devletin kendi parası ve aynı şekilde kendine ait bir gücü olmadığını anlamıştır. Devlet, sahip olduğu gücü ya toplumdaki alırdan alır ya da zaman zaman yaptığı gibi gaspedir. İster verilsin, isterse zorla alınsın, tüm devlet gücü, sivil toplumu daha güçsüz bırakır.”***

Giriş

Bu çalışmanın amacı, on sekizinci yüzyıldan itibaren teorik temeli oluşan “sivil toplum” kavramının “devlet”le olan ilişkisinin gelişim sürecindeki konumunu tespit ederek yerel yönetimler açısından bir değerlendirmesini yapmaktır.

Sivil toplum, batı literatüründe ortaya çıkan ve orada tarihi gelişimini sürdüren bir kavramdır. Batı düşünce tarihi içerisinde, on beşinci yüzyıldan on sekizinci yüzyıla kadar süren bir zaman diliminde çeşitli anlamlar kazandığı görülmektedir. Her düşünürün kendi değerlendirmesine bağlı olarak bu anlamlar, daha çok toplumu ayakta tutacak kurum ve bunları temellendiren tabiat kanunu anlayışlarının üzerine yerleştirilmiş, onlardan türetilmiştir.¹ On sekizinci yüzyıl ortalarına kadar Avrupa geleneğinde devletle aynı anlamda kullanılan sivil toplum kavramı, on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar da bir belirsizleşme içinde terminolojik bir çalkantı geçirerek çok anlamlı bir hale, yoğun bir tartışma ve çatışma nesnesine dönüşmüş, ancak kilit kavram olma özelliğini korumuştur. Bundan sonra da geleneksel olarak *societas civilis* denilen ilişkisel kavramla birbirlerine bağlanmış olan sivil toplum ve devlet, farklı varlıklar olarak görülmüştür. Son dönemlerde ise sivil toplum ve devlet ayrımının yeniden popülerlik kazanması ve bu konuda ilginin yeniden canlanması, birbiriyle örtüşen ve çelişen çeşitli etkenlerin bir sonucu olarak renklileşmiş olarak ortaya çıkmıştır. Türkiye’de ise son yirmi yıldır gündeme girmekle beraber rasgele kullanımı bir anlam kargaşasına bile sebep olmuştur. Aslında bu iki kavram anlayışındaki gelişme birbirine üstünlük sağlamaya

* M.K.Ü İ.İ.B.F Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi.

** Albert J. Nock (1870-1945= Aktaran, AKTAN, C.C., <http://www.canaktan.org>)

1 Burhan Kuzu, **Demokrasi-Resmi İdeoloji-Sivil Toplum**, Prof. Dr. Gündüz Ökçün’e Armağan. A.Ü. SBFD, C:47, Sayı: 1-2, Ocak-Haziran,1992, s.359.

çalışan bir yarış görünümündedir. Ancak bu yarış, birbirini yok eden değil de dengeleyen bir yarış olarak kabul etmek gerekir. Bu bağlamda sivil toplum kavramının Türkiye ile ilgili tartışmalarda sahneye çıkması, devlet-yerel yönetimler ve sivil toplumun gelişmesinde faydalı olabilecektir.

Yerel yönetimlerin, sivil toplum ve devlet ayrımında, bu ayrımı yakınlaştıran bir köprü, bir aracı konumda olduğu söylenebilir. Diğer bir ifade ile yerel yönetimler, bir yönüyle “sivil toplum” kuruluşlarına benzerken diğer yandan da devlet aygıtı içinde yönetimin bir parçasıdır. Siyasal toplum (devlet)-sivil toplum, merkezi yönetim-yerel yönetim ikiliğinde, birinciler merkezi oluştururken İkinciler çevreyi oluşturmaktadırlar. Sivil toplum, siyasal toplum karşısında çevreyi oluşturduğu gibi, yerel yönetimler de coğrafi anlamda sivil toplum örgütü olarak görüldüğünden ve siyasal toplumun dışında olduğundan “çevre” olarak değerlendirilirler. Bu açıdan, çalışmada önce sivil toplum ve devlete ilişkin kuramsal ve kavramsal bir çerçeve çizilerek gelişim seyrine bakılacaktır. Sonra da yerel yönetimlerin sivil toplum ve devlet ikilisinin neresinde olduğu irdelenecektir.

Süreç Olarak Sivil Toplum ve Devlet

Klasik sivil toplum anlayışının değişmesi ve kavramın modernleşmesine birtakım nedenler etki etmiştir. Piyasa rekabeti, mal üretimindeki değişim, burjuvazideki gelişim gibi konular, klasik sivil toplum kavramının modernleşmesinde asli bir unsur olmuştur. Ayrıca devlet despotizmi korkusu da, modern devlet hakkında yeni düşünce yollarının aranmasını teşvik etmiş ve onun iktidarını sınırlayacak yeni bir sivil toplum anlayışına yol açmıştır. Gerek sivil toplum-devlet ilişkisini gerekse yerel yönetimlerin bu çerçevede konumunu belirlemek için, sivil toplum ve devlet arasındaki gelişimi ve bu konuda birtakım düşüncülerin yaklaşımına değinmek gerekmektedir.

Ons ekizinci yüzyıl ortalarına kadar tüm Avrupalı siyasal düşünürler, sivil toplum kavramını ve mensuplarını kendi yasalarının nüfuzu altına sokan, böylece barışçı düzeni ve iyi yönetimi sağlama bağlayan bir siyasal birliktelik tipi anlamında kullanmışlardır.² Aslında bu durum Aristoteles’e kadar dayanan

2 John Kean, s.47 “Despotizm ve Demokrasi: Sivil Toplum ile Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850,” (Çev: Levent Köker), **Sivil Toplum ve Devlet** Der. J. Keane, Ayrıntı Yay., Birinci Basım, İstanbul-1993. s.47; Girişte de belirtildiği gibi “sivil toplum” kavramı kapitalizmin doğuşu ile birlikte batıda gelişmiş bir kavramdır. Ülkemizde birtakım yanlış kullanımlarda olduğu gibi asker ve devlet karşıtı değildir. Şerif Mardin’e göre bu kavramın ortaya çıkışı: 1- “Medenilik” anlayışıyla, 2-Batı Avrupalının toplumsal tarihinde çok önemli bir tarih aşamasıyla, 3-Tarih felsefesi alanında bir tartışmayla ilgilidir. Şerif Mardin, “Sivil Toplum” **Makaleler:1Türkiye’de Toplum ve Siyaset** içinde İletişim Yay., 4. Baskı, İstanbul-1994,s. 10,

eski bir Avrupa geleneğinin parçasıdır ki, bu açıdan sivil toplum devletle aynı anlamda kullanılmış ve buna karşı da çıkılmamıştır. David Huma, “özgürlük sivil toplumun mükemmelleşmesidir, ama yine de otoriteyi tam da bu toplumun var olabilmesinin esası olarak anlamak gerekmektedir.”³ derken aslında bu durumun da bir açıklamasını yapıyordu. Rousseau ve Kant’ın da tekrarladığı aynı tema bir yönüyle on sekizinci yüzyıl yaralarına kadarki sivil toplum ve devlet aynılığının bir çerçevesi olduğu gibi, diğer yönüyle de açık olmasa da devleti üst yapısal bir konuma getirmektedir. Ancak bu konum sivil toplum karşısında değil de onu koruyan niteliktedir.

Sivil toplum ve devlet ayrımının zaman ve mekân bakımından sınırlarını belirlemek çok zor olmakla birlikte, bu ayrımın Anglo-Amerikan dünyasında türediği ifade edilmiştir.⁴ Ancak bu ayrımın kökenleri, gelişimi ve bölgesel anlamı hakkında genelleme yapılmaktan çekinilmiştir. Bununla beraber devlet-sivil toplum ayrımının özellikle 1750’den sonra İngiltere, Fransa ve Alman devletlerindeki kökenleri ve gelişimi hakkında muhtemel bir genelleme yapılarak “sivil toplum” kavramının zaman ve mekân bakımından birbiriyle kesişen evreleri tespit edilmiştir.⁵ Bunlardan birincisi, geleneksel sivil toplum bütünlüğünün bozulması, diğer bir ifade ile kavrama yeni anlamlar yüklenerek eski anlamının kırılma noktasına gelmesidir. İkincisi, yaygınlık kazanmayan daha çok devrimci bir nitelikte devlete karşı sivil toplum teması işlenmiştir. Üçüncü evrede devlet-sivil toplum ayrımındaki “devlet karşıtı” düşünce zayıflamıştır. Ayrım yine olmakla beraber, bu ayrımda devlet üst yapısal konuma getirilmiş, hatta Jeremy Bentham, Paul Pfizer gibi bir kısım düşünürün işlediği “sivil topluma karşı devlet” teması, aslında toplumun devletten ayrılması değil devletin koruyuculuğu ve düzenleyiciliği nazara verilmeye çalışılmıştır. Özellikle Almanya’da Bürgerliche Gesellschaft (sivil toplum) hakkında yapılan tartışmalarda Manfred Riedel, sivil toplumun devletten ayrılmasını değil, onun hukuksal, idari ve siyasal denetimler yoluyla düzenlenmesi, sınırlandırılması ve devletle bütünleştirilmesini ima etmiştir.⁶ “Devlet, sivil toplumun atası, koruyucusu, eğitici ve cezalandırıcısı olarak görülmüştür.”⁷ Dördüncü evrede ise düzenleyici devlet iktidarının yeni biçimlerinin sivil toplumu boğacağından endişe edilerek, devletten bağımsız ve

3 İfade için bkz J. Keane, **Sivil Toplum...**, s. 48. John Keane, s. 47.

4 J. Keane, a.g.y., s. 49-50; Nur Vergin, *Demokrasi ve Sivil Toplum*, *Yeni Türkiye Dergisi*, Sayı: 4. 1991.. s. 3.

5 J.Keane, **Sivil Toplum...**, s. 53-55.

6 J.Keane, **Sivil Toplum...**, s. 52.

7 Bkz, J.Keane, **Sivil Toplum...**, s. 5.3.

kendi kendini örgütleyen bir sivil toplumu korumanın ve yenilemenin üzerinde durulmuştur. Bu koruma teması özellikle 1814 sonrası Fransa'daki restorasyon döneminde güçlü olmuştur.

Bu evrelerle birlikte günümüzde, sivil toplumun niteliklerinin daha da belirginleşmesi bu ikiliye yeni boyutlar kazandırmıştır. Bugün sivil toplumu oluşturmada en önemli husus devleti kendi alanına çekmektir. Bu bağlamda sivil toplum kavramı çağımızda, siyasi iktidarın otoritesinden kurtulabilmiş ve kendi kurumlarını oluşturabilmiş toplum anlamında kullanılmaktadır. Sivil toplumun, bu yönü itibariyle, despotizmin karşıtı, halkın demokratik katılımına dayalı, despot devlet baskısından kurtulmuş, bireylerin girişim ve karar sahibi olmalarına imkân veren bir toplumsal yapıyı ifade ettiği söylenebilir.⁸ Çünkü bugün, devlet hizmetlerinin biçimi ve bu hizmetlerin tüketici, müşteri ve üreticilerine sunulması konularındaki kamusal duyarlılık artmıştır.⁹ Belirtilen bu çerçeve ile birlikte konuya ilişkin bazı düşünürlerin yaklaşımlarına da değinmekte fayda vardır.

Bu bağlamda gerek Adam Ferguson gerekse Thomas Paine sivil toplum karşısında devlet iktidarının sınırlanmasını istemişlerdir.¹⁰ Paine, toplumların global olarak despotik devletlerin hükmü altına girmelerinin gelip geçici olduğu inancındadır.¹¹ Bu sınırlamanın diğer adı, sivil toplumun kendine yetebilirliğidir. Meşru devlet, toplumun ortak yararı için verilen bir iktidar yetkisinden öte bir şey değildir. Aslında, sivil toplumun kendi kendini yönetme yeteneğine olan güveni ne kadar artarsa, devlet kurumlarına ve yasalarına olan ihtiyaç da o ölçüde azalmaktadır. Diğer bir ifade ile sivil toplum kusursuz oldukça, kendi işlerini daha çok kendisi düzenler ve hükümete daha az gerek duyar.¹² Bu da kendine güvenen, kendi kendini düzenleyen bir sivil toplumun, siyasi mekanizmaların bürokratik yapıları içinde massedilmekten kurtulması demektir.

G.W.F Hegel, "Hukuk Felsefesinin Prensipleri" adlı kitabında sivil toplumun önemini üç maddede toplamaktadır.¹³ Birincisi, ihtiyaçlar sistemidir ki, burada birey hem kendi emeği, hem de diğer bireylerin emeği ve ihtiyaçlarının tatmini sayesinde tatmin bulmasını ifade etmektedir. İkincisi, bu sistemin

8 Burhan Kuzu, a.g.m., s. 361.

9 John Keane, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, (Çev: Necmi Erdoğan), Birinci Basım, Ayrıntı Yay..İstanbul-1994, s. 27.

10 J.Keane, **Sivil Toplum** ..., s. 60 vd.

11 J.Keane, **Demokrasi**.... s. 73.

12 J.Keane, **Demokrasi**...., s. 72.

13 G.W.Hegel, **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, (Çev: Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, İstanbul-1991. parag. 188

içeriği, evrensel özgürlük unsurunun realitesi olan mülkiyetin, yargı gücü ile korunması. Üçüncüsü, özel menfaatların kamu yönetimi ve korporasyon vasıtasıyla, ortak menfaatlar olarak korunması. Hegel'e göre kamu yönetiminin ilk gayesi, sivil toplumun içinde evrensel olarak bulunan şeyi gerçekleştirmek ve korumaktır. Evrensellik ise özel amaçların ve menfaatlerin kitlesel olarak korunmasını ve güvenliğini sağlar ve bunları da bir dış düzenleme ve kurumlar şeklinde yapar.¹⁴

Hegel aynı kitapta “evrensel devlet modeli”ni¹⁵ ortaya koymuştur. Bu model, sivil toplum ve devlet kuramlarına önemli katkılarda bulunmuştur.¹⁶ Bir kere, sivil toplum, ataerkil aile¹⁷ ile devlet, basit dünya ile evrensel dünya arasında “konumlanmış” ve tarihsel süreç içinde üretilmiş etik yaşam alanı biçiminde kavranmıştır. Bu alan, ekonomiyi, toplumsal sınıfları, meslek birliklerini (korporasyonlar) ve refah ile uygar hukukun yürütülmesinden sorumlu kurumları kapsar. Diğer bir ifade ile sivil toplum özel kişilerden, sınıflardan, gruplardan ve faaliyetleri uygar hukuk tarafından düzenlenen ve bu nitelikleri ile de siyasal devletin kendisine doğrudan bağlı olmayan kurumlardan oluşan bir mozaiktir. Bu anlamıyla, Hegel, sivil toplumun zaman ve mekânın dışında var olan, önceden verili ve değişmez bir yaşam kaynağı olmadığını vurgular. Ona göre “sivil toplumun oluşturulması modern dünyanın başarısıdır.”¹⁸ Sivil toplum ve modern devlet kuramlarına ikinci katkı ise, doğalcılık eleştirisinden çıkmaktadır. Sivil toplumun çeşitli öğeleri arasında zorunlu bir özdeşlik veya uyumdan söz edilemez.¹⁹ Ayrıca Hegel sivil toplumun kendi kendini kötürümleştirme eğiliminde olduğunu ve kendi parçalanmışlığını kendisinin önleyemeyeceğini ileri sürer. Sivil toplum, siyasal olarak düzenlenmedikçe “sivil” kalamaz. Sivil toplumun adaletsizliklerinin giderilmesini ve tekel çıkarlarının evrensel bir siyasal topluluk içerisinde sentezlenmesini devlet görevlileri ve

14 G.W.Hegel, a.g.e., parag. 249.

15 Evrensel devlet, aklın kendisini var olan dünyada etkin şekilde nesnelleştirdiği bir tarihsel gelişim sürecinin en yüksek ve son uğrağıdır. J. Keane, Demokrasi... s.79. Hegel diğer bir eserinde devletin doğuşunu şöyle açıklamaktadır: “Gerçek bir devlet, gerçek bir hükümet, ancak toplumsal koşullarda bir ayrımlaşma başladığı, zenginlik ve fakirlik çok büyüdüğü, büyük bir kitle artık gereksinmelerini aşağıgeldiği biçimde doyuramaz olduğu zaman ortaya çıkar.” G.W.F Hegel, Seçilmiş Parçalar (Çev: Nejat Bozkurt), Remzi Kitabevi. İstanbul- 1986, s. 1 15

16 J. Keane, Demokrasi...,s. 76-79.

17 Hegel. aileyi sivil toplumun temeline yerleştiriyor. O'na göre, sivil toplum, evrensel bir aile karakteri taşımaktadır. Bkz. G.W.Hegel,H.F.Prensipler, parag. 181 ve 182.

18 G.W.Hegel, a.g.e., parag. 339.

19 J.Keane, Demokrasi..., s. 76-77.

zümreler tarafından yönetilen anayasal devlet sağlayabilir.²⁰ Devlet, sivil toplumdan yalnız kendisi için zorunlu olanı talep ederse ve kendisini bu zorunlu asgarinin garanti edilmesi ile sınırlarsa, o zaman devlet, bu sınırın ötesinde, sivil toplum içerisinde yaşayan birey ve grupların özgürlüğü için önemli bir alan bırakabilir ve bırakması gerekir. Bununla beraber devlet, sivil toplumdaki adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri gidermek ve halkın evrensel çıkarlarını korumak için müdahale edebilir.²¹

Hegel, yerel yönetimin sivil toplumun bir parçasını oluşturduğunu ve yerel özerkliğin devlet müdahalesine karşı titizlikle korunması gerektiğini belirtmiştir. Bunun yanında sivil toplum kuruluşları analizinde yerel yönetim ile diğer özel kurum ve kuruluşlar arasında bir ayrıma da gitmemiştir.²² Hegel, özellikle kentli sınıf üzerinde duruyor. Sivil toplumun hareket ettirici unsuru kentli sınıftır diyor. Ancak bu sınıfı, kamu ruhuna sahip bir yurttaş olmaktan daha çok, diğer insanları kendine pek yaklaştırmamayı tercih eden, kendi çıkarının hizmetinde bir burjuva²³ olarak niteler. Böyle olunca modern sivil toplum, yaşamları, hukuki statüleri ve mutlulukları birbirine bağımlı hale gelmiş olan ve Birbirleriyle ilişki içine giren bireylerin oluşturduğu karmaşık bir sistem haline gelmektedir. Devlet ise yukarıda da belirtildiği gibi, sivil toplumun çatışan unsurlarını içine alan, muhafaza eden ve bunlardan daha yüksek düzeyde bir ahlaki varlığı sentezleyen yeni bir uğrak olarak kavrandığından,²⁴ ayrıcalıkların ve yanlışlıkların düzenlenmesi için müdahale edebilir. Diğer bir ifade ile, sivil toplum örgütlerinin birbirlerine tahakküm kurlmaları durumunda; örneğin bir bölge veya belediye çevresinde yerel oligarşilerin kurulması durumunda ortaya çıkan adaletsizlikleri ve eşitsizlikleri gidermek için müdahale edebileceği gibi genel çıkar sözkonusu olduğunda da müdahale edebilir.²⁵ Hegel’de sivil toplum, liberal devletin ilkelerine göre yapılan dışsal düzenlemelerle birlikte ekonomik ilişkiler alanıdır ve aynı zamanda hem burjuva toplumunu hem de burjuva devletini içerir.²⁶

20 J.Keane, *Demokrasi...*, s. 77; Gülnur Savran, *Sivil Toplum ve Ötesi*, Rousseau, Hegel, Marx, Alan Yayıncılık, İstanbul-1987, s. 141.

21 J.Keane, *Demokrasi...*, s. 77-78.

22 Selahattin Yıldırım, “Yerel Yönetim Ve Demokrasi” *Sosyal Demokrasinin İdeolojisi*, TÜSEY, Ekim İstanbul-1990, s. 123.

23 Burjuva toplumu niteliği için bk. G.W.Hegel, *Seçilmiş Parçalar*, s. 115.

24 J.Keane, *Sivil Toplum...*, s. 70-71; Ömer Çaha, “Sivil Toplumun Dünü ve Bugününde Kadın”, *Türkiye Günlüğü Der.* Sayı: 26, Ocak-Şubat, 1994, s. 54.

25 J.Keane, *Sivil Toplum...*, s. 72.

26 Norberto Bobbio, “Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı” (Çev: Mehmet Küçük) *Sivil Toplum ve Devlet içinde Der: J.Keane*, s. 100.

Alexis de Tocqueville ise “Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde evrensel devlet modelinin ardında gizlenen siyasal tehlikelere dikkat çeker. O’na göre evrensel çıkar adına sivil toplumu yöneten devleti savunan argümanlar çağdaşlarının pek irdelemedikleri tehlikeli bir gelişmeye bulaştırılır. Toplumsal yaşam, gitgide toplumun birliği içinde temsil etme ve koruma iddiasındaki siyasal kuramların ağırlığı altında ezilir.²⁷ O halde önemli olan sorun, acaba devlet iktidarı, kötüye kullanılmadan ve halkın özgürlükleri çalınıp yağmalanmadan nasıl korunabilir? Tocqueville, özgürlük içinde eşitliğin, devlet kurumlarının kaldırılması ya da asgariye indirilmesi ile sağlanamayacağını bildirir. Etkin ve güçlü siyasal kurumlar, demokratik özgürlük ve eşitliğin hem zorunlu hem de istenilir koşullarıdır. O zaman devlet despotizminin modern dünyayı boyunduruğu altına almasını önlemek için, devlet ve sivil toplum alanlarında, iktidar tekellerine engel olacak mekanizmaların güçlendirilmesi gerekmektedir.²⁸ Alexis de Tocqueville, sivil örgütlenmelerini, bireylerin dikkatlerini kendi bencil, çatışma meydana getiren, dar özel amaçlarının ötesine yöneltebildikleri alanlar olarak görmektedir. Bireyler ve gruplar arasındaki özgürlük ile eşitliğin, yerel özgürlükleri besleyen ve kısmi çıkarların etkin ifadesine imkân tanıyan örgütlenme tiplerini korumaya bağlı bulunduğunu söylemektedir. Çoğulcu ve kendi kendini örgütleyen, devletten bağımsız bir sivil toplum, demokrasinin vazgeçilmez bir koşuludur. Diğer bir ifade ile sivil toplum, devlet despotizmini engelleyen toplumsal bir denge unsurudur.²⁹ Tocqueville, yerel yönetimlerin de ulusların gerçek gücünü oluşturduğunu söyler. Ona göre “beledi kuruluşlar özgür ulusların gerçek gücünü oluşturur. İlkokullar bilim için ne ise kent (meclis) toplantıları da özgürlük için aynı şeydir. Bu toplantılar halkın özgürlüğe ulaşabilmesini sağlar ve insanlara onu nasıl kullanabileceklerini ve nasıl yararlanacaklarını öğretir.”³⁰

Doğal hukuk felsefecileri (J.Locke, J.J. Rousseau, T.Hobbes ve diğerleri) sivil toplumu devletle eşanlamlı kullanmışlar.³¹ Sivil toplum-devlet terimleri, Hegelci ve Marksist gelenekte doğa-medeniyet olarak yer almıştır. Ancak Hegel önceliği devlete veren ve devleti her şeyi kuşatan bir kurum olarak görmesine karşın Marks, sivil toplumu siyasal hayatı belirleyen bir alan olarak tanımlamıştır. Devlet ise ona göre, sivil toplumdaki çatışmaları uzlaştıran bir kurum

27 J.Keane, **Demokrasi...**, s. 79.

28 J.Keane, **Demokrasi...**, s. 80-81.

29 J.Keane, **Sivil Toplum...**, s. 83.

30 S.Yıldırım, a.g.y.. s. 121.

31 Rousseau. toplumsal sözleşmenin yapılmasını, siyasal toplumun kurulmasının gerekliliği ile açıklamıştır. (G.Savran, a.g.e., s. 42.

değil sivil toplumun bir yansımasıdır. Yani sivil toplum neyse devlet de odur. Sivil toplum devletin şahsında kaybolmaz aksine yeniden üretilir. Çünkü sivil toplum üretimin yapıldığı ve sınıfsal mücadelenin ortaya çıktığı alandır.³² Marks'a göre, Hegel, sivil toplum ve devleti iki ayrı birim olarak gördüğü için yanılmıştır. Devlet, evrensel bir gelişmenin değil, çıkarların şekillendirdiği bir sonuçtur ve sivil toplumla organik bir ilişkisi vardır.³³ Bu bağlamda sivil toplum altyapısal bir alana aittir ki, bu ilk kez Marks'la belirlenmiştir. Buna alternatif denilebilecek bir yaklaşım ise Gramsci'den gelmiştir. Çünkü Gramsci'de sivil toplum altyapısal alana ait değil de üstyapısal alana aittir.³⁴ Gramsci, sivil toplumun sadece ekonomik etkinliklerle sınırlandırılmayacağını, kapsamının geniş olduğunu, kamunun karşısında özel kesimin her alanını da içine aldığı³⁵ söyler ve onu geniş anlamda devletin bir parçası sayar.

Batı toplumunda bu şekilde yer alan sivil toplum ve devlet, aynı zamanda birey ve bireysel inisiyatifin ileri çıktığı bir tablo görünümündedir. Diğer bir ifade ile devlet düzenlemesi ve müdahalesi ile değil de zamanla elde edilen hürriyetlerin daha genel bir alana yayılarak, kamu hayatının gerekli bir özelliği olarak ortaya çıkmıştır. Doğuda ise toplumsal bütünün ve devlet aygıtının karşısında bağımsızlaşan bireylerin oluşturdukları sivil toplum kurumlarının varlığı ya yoktu ya da nüve halindeydi.³⁶ Patrimonyel bir yönetim türünün egemen olduğu Osmanlı'da ise, toplumun tamamen devlet tarafından yönlendirildiği görülmektedir. Diğer ifade ile devlet dışı bir faaliyet düşünülmeyişi gibi, tüm toplumsal faaliyet alanlarının (özel de dâhil) devlete tabi olması ve her şey devlet için düşüncesi sivil toplumun ortaya çıkamamasına sebep olmuştur.³⁷ Bir bakıma Batı'da ulusallığın garantisi olan yerellikler, bizim coğrafyamızda birleşmenin önündeki engeller halinde dikilmişlerdir.³⁸ Günümüz Türkiye'sinde ise daha önce de belirtildiği gibi son zamanlarda kullanılmaya başlamakla beraber daha çok devlet ve ordu karşıtı gibi asıl anlamına zıt bir yaklaşımla ele

32 O.Çaha, a.g.y., s. 55.

33 B.Kuzu, a.g.m., s. 359; Geniş bilgi için bkz. J.Keane, **Demokrasi**..., s.90-100.

34 N.Bobbio, a.g.y., s. 102.

35 N.Bobbio, a.g.y., s. 104; Nur Vergin, a.g.y., s.2.

36 N.Vergin, a.g.y., s. 4.

37 N.Vergin, a.g.y., s. 4vd; Ş.Mardin'in Osmanlıda tarikatları bir çeşit sivil toplum örgütleri olarak görmesine karşın. Nur Vergin bunu mümkün görmekte beraber, sivil toplumu etkin kalan bireyselliğin ve bireyin kendi kaderi üzerinde söz sahibi olması gibi özelliklerin tarikatlarda olmadığını, aksine bireyin ram edildiği ve şeyhin kanadı altında toplum bütününe sindirildiği de gözönünde tutulmalıdır. Bkz. N.Vergin, a.g.y.. s. 5-6; Ş.Mardin, a.g.y.. s. 24-30.

38 Mehmet Ali Kılıçbay. Vatandaşlık Okulu Olarak Yerel Yönetim, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, Sayı: 26. Ocak-Şubat, 1994. s. 23.

alınmasına karşın bu anlayışın yanlışlığı da dile getirilmiştir. Bununla beraber bugün Türkiye’de kısmen de olsa bir sivil toplum yapılanması vardır. Ancak bu yapılanma Batı’daki gelişme sürecinin aksine bizde devlet düzenlemesi ile oluşmuştur. Diğer bir ifade ile sivil toplum yasal düzenleme yöntemi ile oluşturulmaya çalışılmıştır.³⁹ Bugün demokratik devlet sisteminin temelinde sivil toplum ve bireyin olduğu göz önüne alındığında, Türkiye’de de devlet-birey ilişkilerinin hangi temellere oturtulacağı dikkate alınarak devlet-toplum arasındaki dengeyi “demokratik devlet ve birey” doğrultusunda kurabilmenin yolları aranmalıdır.⁴⁰

Yerel yönetimler konusuna girmeden önce belirlenen bu çerçeve doğrultusunda şunları da söylemek mümkündür: Sivil toplumlar, devletin müdahale etmediği mahrem alanlardır. Aynı zamanda devletin standartlaşmayı doğurmasına engel olabileceği gibi toplumun çeşitliliğini ve dinamikliğini sağlar. Bununla beraber sivil toplum ve devlet bir terazinin iki kefeşi gibidirler. Birinin hafifliği diğerinin ağırlığını artırır. Diğer bir ifade ile birbirini dengede tutan ve aşırılıklarını önleyen oluşumlar olmalıdır. Sivil örgütlenmelerin devlet otoritesini yok sayabilecek aşırı gücü, kendi içinde bir hâkimiyeti doğurabileceği gibi, kendini frenlemeyen bir oluşumdan yoksun devlet de toplum üstünde bir baskı aracı olabilir.

Sivil Toplum ve Devlet Aynasında Yerel Yönetimlerin Görünümü

Avrupa’nın tarihsel gelişimi içinde yerel yönetimler daha çok bir sivil toplum kurumu olmuştur.⁴¹ Onuncu yüzyıldan itibaren burjuvazinin gelişmesi ve on ikinci yüzyıldan itibaren de feodalizmin geniş ölçüde çözülmesi özerk yerel yönetim anlayışını da geliştirmiştir. On üçüncü yüzyılda serbest kentler ortaya çıkmış ve bunlar kendi aralarında savunma ve ticaret birlikleri oluşturmaya başlamışlardır. Daha sonra da bu birlikler devlete dönüşmüşlerdir. Ortaya çıkan serbest kentlerde ya da kent devletlerinde yerel yönetim işlevleri ile merkezi yönetim işlevlerinin özdeşliği söz konusudur.⁴² Diğer bir ifade ile yukarıda belirtilen yerel özerklik bugünkü anlamda bir özerklik değildir. Ancak böyle bir gelişim gösteren Avrupa ülkeleri için yerel yönetimlerin sivil toplum

39 Geniş bilgi için bkz. B.Kuzu, a.g.m., s. 363-365.

40 Bkz. Süheyl Batum, Türkiye’de Devlet-Toplum İlişkilerine Demokratik Devlet Anlayışı Açısından Bir Bakış, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 1, Sayı:4, Mayıs-Haziran 1995, s. 13-21.

41 İlhan Tekeli, "Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi", **Amme İdaresi Dergisi**, C:16, Sayı:2. s. 5; Ali Dinçer, Belediye, Sivil Toplum ve Demokrasi, Milliyet Gazetesi, Ocak-1979, s. 16.

42 İ. Tekeli, a.g.m., s. 5.

karakterleri her zaman korunmaya, toplum katmanlarının bu yönetimlere katılım tabanı sürekli olarak geliştirilmeye çalışıldığı sonucunu ortaya koymaktadır.⁴³

Batının belediye olgusunu bir sivil toplum kurumu olarak yorumlamasında bu geleneğin etkisi vardır. Bu bağlamda Batı için belediye kurumu; sadece bir şehirde yaşayanların ortak ihtiyaçlarını karşılaması gereken bir birim değil, aynı zamanda siyasal toplum (merkezi devlet) anlayışına karşın, sivil toplum anlayışının sürdürülmesi demektir.⁴⁴ Hatta Magnusson, sivil toplum-devlet ayırımına dayanarak, belediyelerin devletin değil sivil toplumun bir parçası olduğunu ve belediye özerkliğinin bireyler ve özel korporasyonlar gibi, on dokuzuncu yüzyılda devletin müdahalesine karşı olduğunu⁴⁵ belirtmişti. Günümüzde de yerel yönetimlerin, özellikle belediyelerin sivil toplum kurumu olarak gelişmesi demokrasinin gereği olarak görülmektedir.

Türkiye’de ise belediyelerin sivil toplum kurumları olarak kurulmadığı, devletçe tepeden inme kurumlar olarak oluşturulduğu ve bu kurumların halk tabanına dayanmadığı görüşü hakimdir⁴⁶ ki, bu görüşü destekleyen argümanları, diğer bir ifade ile Türkiye’de yerel yönetimlerin bir sivil toplum kurumu olmadığının nedenleri ileride belirtilecektir.

Bilindiği gibi yerel yönetimler ile demokrasi arasında da çok yakın bir ilişki vardır. Hatta değişik görüşler⁴⁷ olmakla beraber demokrasinin okulu olarak nitelendirilmiştir.⁴⁸ Sivil toplum da demokrasi ile beraber düşünülmesi gereken bir kavram olunca,⁴⁹ bu iki kavram günümüzde anahtar iki kavram olarak belirginleşiyor. Sivil toplum ile demokrasinin içiçeliği çağdaş demokrasi tanımlamalarında; insan hakları, çoğulculuk, sözleşme düzeni, temsil ve katılım gibi demokratikliği sağlayıcı temel ilkelerin yanında bir diğer öge de çok açık olmasa da sivil toplumun görece de olsa devletten ayrılığının gerekliliğine yer verilmektedir.⁵⁰

Devlet topluma eşit sayılmayınca, toplumun türlü kesimlerinin hak ve istemlerine olumlu yanıt vermek gereği ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayıdır

43 İ.Tekeli, a.g.m., s. 5-6.

44 İ.Tekeli, a.g.m., s. 6.

45 Warren Magnusson, “**Bourgeois Theories of Local Government**”, Political Studies, C: 34, 1986, s. 5’den Aktaran, K.Görmez, a.g.e., s. 69.

46 İ.Tekeli, a.g.m., s. 6.

47 Değişik görüşler için bkz., Kemal Görmez, **Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği**, Hizmet-İş, 1989, s. 65-66.

48 John Stuart Mili. Alexis de Tocqueville, James Bryce gibi düşünürler yerel yönetimleri demokrasinin okulu saymışlardır. Bkz. K.Görmez, a.g.e., s. 31vd.

49 Bkz. N.Vergin, a.g.y., s. 1.

50 S.Yıldırım, a.g.y., s. 122.

ki, sivil toplum kavramı, çoğulculuğu, özerk grupların varlığını, korunmasını ve katılımını zorunlu kılmaktadır.⁵¹ Özellikle merkeze, diğer bir ifade ile siyasal topluma güvenin sarsıldığı yerlerde sivil toplum örgütleri alternatif güç odakları olarak sistemin ayakta kalmasını sağlarlar. Bunlarla yerel yönetimler arasında benzerlikler olduğu gibi farklılıklar da vardır. Örneğin daha önce de değinildiği gibi ikisi de “çevreyi” oluşturuyor. Bunun yanında ikisi de merkezin elinde tuttuğu tüzel yetkilerden ve üstün otoriteden yoksundurlar. Güçleri halka dayandığından ve halka yakın olduklarından demokratik kuruluşlardır. Hatta sivil toplum örgütleri siyasal toplumdan bağımsızlıkları daha doğrusu özerklikleri, kamu kuruluşu olmamaları ve toplum yararı konusunda siyasal toplum kuruluşlarından ayrı görüşlere sahip olmaları nedeni ile “demokratik kitle örgütleri”⁵² olarak da adlandırılmışlardır.

Hem yerel yönetimler hem de sivil toplum kuruluşları merkez ve çevre ilişkilerinde ya “bağımlılık” ya da “özerklik” uçlarından birine daha yakındır. Her ülkenin tarihi ve kültürel yapısı dikkate alındığında farklı sonuçlar ortaya çıkabilmekle⁵³ beraber bugün için çevrenin güç kazanması, merkezin zayıflaması anlamına gelmemelidir. Çevrenin güçlenmesi, merkezin güçlenmesi olarak değerlendirilmelidir. Ruşen Keleş’e göre, “merkezi yönetim mekanizmasının dışında kalan güç odakları parçalayıcı değil, bütünleştirici etki yaparlar. Kendilerine karşı takınılan dışlayıcı tavırların yol açabileceği yabancılaşma artık dayanaksız kalacağından, sistemi korumak ve güçlendirmekte merkeze destek olmaları olasılığı artar.”⁵⁴ Bu açıdan yerel yönetimlerin, merkezin güçlenmesine katkıda bulunduğu söylenebilir.

Ancak günümüz Türkiye’inde yerel yönetimler ne ölçüde sivil toplum sayılabilir? Ekonomik karar alma süreç ve mekanizmaların ne kadarını içinde tutabilmektedir? Çoğulculuk ve özerklik ne ölçüde sağlanmışır? Şimdi belirtilen çerçevede bu konuya açıklık getirmeye çalışalım.

Daha önce de değinildiği gibi sivil toplumun birtakım demokratik özellikleri vardır. Bunlardan en önemlilerinden birisi merkezden ayrı düşünebilme imkânlarının oluşu, diğeri siyasal toplumdan özerk ve kamu kuruluşu olmama-

51 Ruşen Keleş, **Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütlenmesi ve Demokrasi**, Cahit Talas’a Armağan. Ankara Mülkiyeler Birliği Vakfı, 1991, s. 322.

52 R.Keleş, **Y.Yönetimler**, s. 322.

53 Özellikle Türk toplumunun çevre-merkez ilişkileri konusunda geniş bilgi için bkz.. Şerif Mardin, “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”: Makaleler: **1 Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yay., 4.Baskı, İstanbul-1994, s. 34-76.

54 R.Keleş, **Y. Yönetimler...**, s. 323.

larıdır. Yerel yönetimlerin sivil toplum örgütü sayılmaları tartışmalı olmakla beraber Keleş'e göre⁵⁵ bunlar bir sivil toplum örgütü değildir. Birtakım yazarların ve belediye başkanlarının yerel yönetimleri sivil toplum olarak algılamaları, bunların özerkliğini geçerli kılmayı kolaylaştırmak için, siyasi iktidarların partizanca davranışları sonucu bunu ileri sürmektedirler.

Yerel yönetimleri sivil toplum örgütü olarak değerlendirenler, sivil toplumun gelişmesini sosyalizmin kuruluşunun bir parçası olarak algılamışlardır.⁵⁶ Gülnur Savran belediye gibi yerel yönetimlere sivil toplum olarak yaklaşım sergileyenlerin bir bölümünün, sivil toplum kavramına “piyasa mekanizmasının ve bireyciliğin has alanı olarak başvurduklarını” söylemektedir. Bu bağlamda Asaf Savaş Akat da belediyeyi sivil toplum örgütü olarak nitelmiştir.⁵⁷ Bununla beraber özellikle ülkemiz açısından bu kuruluşların bir sivil toplum örgütü olamamasının bir takım nedenleri de vardır:⁵⁸

Bunlardan birincisi, daha çok tarihseldir. Türkiye’de yerel yönetimler, Tanzimat sonrası batılılaşma hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Batılılaşma hareketi ise tepeden inme olduğundan bu hareketin bir parçası olan yerel yönetim olgusu da köksüzdür.

İkincisi, Türkiye geç kapitalistleşen bir ülkedir. Geç kapitalistleşen ülkelerde ise burjuvazinin gelişmesinde devletin önemli rolü vardır. Diğer bir ifade ile böyle ülkelerde burjuvazinin gelişmesi sivil toplum kurumları ile değil devlet eliyle olmaktadır. Böyle olunca bizde belediyelerin bir sivil toplum kurumu olarak güç kazanmamış olmamasına burjuvazinin niteliği de etki etmiştir.

Üçüncüsü, herşeyden önce yerel yönetimler “kamu tüzel kişisi”dirler. Kamu hizmeti alanlarında birtakım özelleştirmeler olsa da bu kurumların “kamu” niteliğini yok etmemektedir. Bu kuruluşlar kamu yönetiminin bir parçası ve ögesidirler. Bu özellikleri nedeni ile sivil toplumdaki ziyade siyasal toplumun örgütleridirler.

Dördüncüsü, yerel yönetimlerimiz, gerçek anlamda özerk olmadıkları için, sivil toplum örgütü sayılmaları da imkânsızdır. Her ne kadar, karar organlarının seçimle oluşturulması esas ise de, bu durum onları gerçek anlamda özerk kıl-

55 R. Keleş, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yayınevi, 1. Basım. İstanbul-1992, s. 53-54.

56 R. Keleş, **Y.Yönetim..**, s. 54; Gülnur Savran, **“Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütleri”**, Alan, 1987, s. 10.

57 Asaf Savaş Akal, **Sosyal Demokrasi Gündemi**, Armoni. İstanbul-1991, s. 213-217.

58 R. Keleş, **Yerel Yönetimler..**, s. 325-329; İ.Tekeli, a.g.m., s. 7-11.

maya yetmemektedir. Çünkü temsilin yansıma işlevi tam gerçekleşmemektedir. Diğer bir ifade ile seçim mekanizması, yerel yönetimlerde, halkın gerçek talebini yansıtan bir yöntem niteliğini henüz kazanmamıştır.⁵⁹ Ayrıca Anayasanın 127. maddesi gereği yerel yönetimler üzerinde merkezin bir “vesayet denetimi” vardır. Bu denetimin yol gösterici ve hizmetleri takip edici bir nitelikten ziyade, çoğu kez hiyerarşik bir iz taşıması da yerel yönetimleri farklı farklı etkilemektedir. Ayrıca yasal bir denetimin dışında, zaman zaman siyasi iktidarların partizanca davranışları nedeni ile keyfi bir “fili denetim” de sözkonusu olabilmektedir. Bunun dışında sivil toplum anlayışının tam yerleşmemesi sonucu yerel yöneticilerin özerklik ile ters düşebilen bir takım uygulamalar içine girmesi de yerel yönetimleri sivil toplum örgütü olmaktan uzaklaştırabilmektedir.

Beşincisi, yerel yönetimlerin karar organlarının oluşum biçimi sivil toplum örgütü sayılmalarına engel olan özelliklerdendir. Organların oluşumunda seçim kuralı geçerlidir, ama bütün toplumsal tabakalar mecliste temsil edilmiyor. Meclis üyelerinin farklılaşan ve seçkinleşen bir duruma doğru gitmesi de, temsilin yansıma işlevini engellemektedir. Ayrıca merkez-yerel arasında siyasi açıdan benzerliklerin olması, belli bir düzeydeki kişilerin aday gösterilmeleri bireysel iradeyi geri itebilmektedir. Diğer bir ifade ile nüfusun büyük bir kesimi ne kendisiyle ilgili kararlara katılabilmekte ne de temsil edilebilmektedir.

Altıncısı, yerel yönetimler, mali kaynakları kıt olan güçsüz kurumlar olmuşlardır. Diğer bir ifade ile mali özerklikten yoksun kalmışlardır. Hatta denilebilir ki, merkezi yönetimden yerel yönetimlere aktarılan kaynaklar da birtakım siyasi ve ideolojik nedenlerden dolayı, çoğu kez yerel yönetimleri dize getirme aracı olarak kullanılmıştır.

Türkiye’de yerel yönetimlerin yeniden yapılandırılmasında merkezi yönetimin bir takım yetkilerinin yerel yönetimlere devredilmesi, bunların demokratik yönden etkin kılınması ve mali bakımdan da özerkliğinin sağlanması gibi konular, özellikle son hazırlanan kalkınma planları, hükümet programları, parti programları ve reform tasarılarında da yer almıştır. Ancak sanki gizli bir el yerel yönetim yapılanmalarını sivil toplumdan ziyade merkeze doğru itmektedir.

Yerel yönetimlerin yerel temsili gerçekleştirmesi, diğer bir ifade ile kitlenin ve bireyin ihtiyaçlarının sağlanabilmesi için temsil alanının genişletilmesi

59 R.Keleş, Y.Yönetimler... s. 325; Ayrıca temsilin niteliği ve günümüzdeki görünümü için bkz.. Nur Vergin, "Siyaset, İlgisizleşme ve Türkiye’de Temsil Sorunu”, *Türkiye Günlüğü Dergisi*, S; 38, Ocak-Şubat. 1996. s. 9-11.

ve merkez dışındaki birimlere de yönetim yetkisinin verilmesi şeklindeki düzenlemelere ihtiyaç vardır.

Yerel yönetimleri, çoğulcu ve katılımcı demokrasinin gereklerini daha iyi bir şekilde karşılayacak duruma getirilmesi, sivil toplum örgütleriyle birlikte ve onlar gibi çevreyi oluşturan topluluklara dönüştürülmesi, demokratik gelişme ve ekonomik yönden daha güçlendirilmesi için bir takım öneriler de yapılmıştır.⁶⁰ Bunlar kısaca şöyle özetlenebilir: Halkın yerel düzeydeki karar verme süreçlerine daha yoğun katılmasının yanında sivil toplum örgütlerinin de meclis toplantılarına katılmasını sağlayacak bir “kontenjan yöntemi” benimsenmelidir. Belli konularda referanduma gidilebilmelidir. Gerçek bir katılım için, yerel birimlerin nüfusu küçük tutulmalıdır. Vesayet denetimi, hukuki veya yasaya uygunluk denetimi şeklinde olmalıdır. Büyük şehir belediyelerindeki meclis üyelerinin de doğrudan halk tarafından seçilmesi söz konusu olabilmelidir.

Sonuç

Sivil toplum-devlet ayrımı çoğu zaman olmakla beraber bu ayrım birbirini yok edici nitelikten ziyade birbirinin alanını kısıtlayıcı ve tahakküme vardırılmasını önleyici nitelik taşımaktadır. Devlet felsefesi konularında çalışmalar yapan düşünürler, her iki tarafı dengede tutmak için çaba harcamış ve buna ilişkin kuramlar geliştirmişlerdir.

Genel olarak devletin varlığı esas olmakla beraber onun tahakkümden arındırılması için sivil toplum örgütlenmeleri bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimler ise devlet ve sivil toplum arasında adeta bir köprü görünümünde olmuştur. Yani halka yakın bir yönetim olması ve bireyselliğe daha açık olması nedeniyle siyasal toplumun ilerisinde, ama sivil toplumun gerisinde yer almıştır. Diğer bir ifade ile yerel yönetimler bir yönüyle sivil toplum örgütlerine benzeseler de, diğer taraftan siyasal toplumun bir parçasıdır.

Yerel yönetimlerin bir sivil toplum örgütü olarak değerlendirilmesi, özellikle ülkemiz açısından böyle bir değerlendirilmeye gidilmesi söz konusu değildir. Ancak başta da değinildiği gibi yerel yönetimler, sivil toplum ile siyasal toplum uygulamalarında aşırılıkların vasatı veya ara bir kurum olma niteliği de göz ardı edilmemelidir. Bu açıdan demokrasinin iyi işleyebilmesi için hem sivil toplumun istenen nitelikte olması, hem de yerel yönetimlerin gelişmesi gerekir. Bu da merkezin, diğer bir ifade ile siyasal toplumun cevazına bağlı olduğu dikkati çekmektedir.

60 Bkz. R. Keleş, Y. Yönetimler..., s. 327-328.

KAYNAKÇA

- AKAT. A.Savaş, “Sosyal Demokrasi Gündemi”, **Armoni**, İstanbul-1991, s. 213-217.
- AKTAN. C.C. “Sivil Toplum. Devlet ve Faustian Sözleşmesi” <http://www.canaktan.org/yeni-trendler/devlet-felsefe/faust.htm>
- BATUM, Süheyl, “Türkiye’de Devlet-Toplum İlişkilerine Demokratik Devlet Anlayışı Açısından Bir Bakış”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 1, Sayı:4, Mayıs-Haziran, 1995, s. 13-21.
- BOBBİO, Norberto, “Gramsci ve Sivil Toplum Kavramı”, (Çev: Mehmet Küçük), **Sivil Toplum ve Devlet**, içinde Der: J.Keane, Ayrıntı Yay., Birinci Basım, İstanbul-1993, s. 91-118.
- ÇAHA, Ömer, “Sivil Toplumun Dünü ve Bugününde Kadın”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S: 26, Ocak-Şubat, 1994. s. 52-57.
- DİNÇER, Ali, “Belediye, Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Milliyet Gazetesi**, Ocak-1979.
- GÖRMEZ, Kemal, **Yerel Demokrasi ve Türk Belediyeciliği**, Hizmet-İş, 1989.
- HEGEL, G.W., **Hukuk Felsefesinin Prensipleri**, (Çev: Cenap Karakaya), Sosyal Yayınları, İstanbul-1991.
- HEGEL, G.W., **Seçilmiş Parçalar**, (Çev: Nejat Bozkurt), Remzi Kitabevi, İstanbul-1986.
- KEANE, John, “Despotizm ve Demokrasi: Sivil Toplum İle Devlet Arasındaki Ayrımın Kökenleri ve Gelişimi 1750-1850”, (Çev:Levent Köker), **Sivil Toplum ve Devlet**, içinde Der: J.Keane, Ayrıntı Yay., Birinci Basım, İstanbul-1993, s. 47-90.
- KEANE, John, **Demokrasi ve Sivil Toplum**, (Çev: Necmi Erdoğan), Birinci Basım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul-1994.
- KELEŞ, Ruşen, “Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütlenmesi ve Demokrasi”, **Cahit Talas’a Armağan**, Ankara Mülkiyeler Birliği Vakfı, 1991, s. 321-329.
- KELEŞ, Ruşen, **Yerinden Yönetim ve Siyaset**, Cem Yay., Birinci Basım, İstanbul-1992.
- KILIÇBAY, M.Ali. “Vatandaşlık Okulu Olarak Yerel Yönetim”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S:26, Ocak-Şubat, 1994, s. 19-24.
- KUZU, Burhan, “Demokrasi-Resmi İdeoloji-Sivil Toplum”, **Prof.Dr. Gündüz Ökçün’e Armağan**, AÜSBF, C:47. Sayı: 1-2, Ocak-Haziran, 1992, s. 335-369.
- MARDİN. Şerif, “Sivil Toplum”, **Makaleler: 1 Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yay. 4. Baskı, İstanbul-1994, s. 9-33.
- MARDİN, Şerif, “Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri”: **Makaleler: 1 Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İletişim Yay. 4. Baskı. İstanbul-1994, s. 34-76.
- SAVRAN, Gülnur, **Sivil Toplum ve Ötesi**, Rousseau, Hegel, Marx, Alan Yayıncılık, İstanbul- 1987.
- SAVRAN, Gülnur, **Yerel Yönetimler, Sivil Toplum Örgütleri**, Alan, 1987.
- TEKELİ, İlhan, “Yerel Yönetimlerde Demokrasi ve Türkiye’de Belediyelerin Gelişimi”, **Amme İdaresi Derisi**, C: 16, S:2.
- VERGİN. Nur. “Demokrasi ve Sivil Toplum”, **Yeni Türkiye Dergisi**, sayı: 4, 1991.
- VERGİN, Nur. “Siyaset, İlgisizleşme ve Türkiye’de Temsil Sorunu”, **Türkiye Günlüğü Dergisi**, S: 38, Ocak-Şubat, 1996, s. 5-22.
- YILDIRIM, Selahattin, “Yerel Yönetimler ve Demokrasi”, **Sosyal Demokrasinin İdeolojisi**, TÜSEY, Ekim, İstanbul-1990, s. 117-154.

YOLSUZLUK ÜZERİNE: KAVRAM, SEBEPLER, SONUÇLAR VE KONTROL YOLLARI

Kâmuran Mustafa BALLI
Hasanbeyli Kaymakamı

GİRİŞ

Yolsuzluk sosyal bilimlerde en ilgi çeken konulardan ve olgulardan biri olagelmıştır. Birçok sosyolog, siyaset bilimci ve yöneticiler, yıllardan beridir problem olarak gördükleri bu olgunun doğasını, sebep ve sonuçlarını anlamaya çalışmakta ve farklı çözüm yolları önermektedirler. Kolaylıkla söylenebilir ki insanlık yolsuzluk kavramıyla beraber Adem ve Havva'dan beridir yaşamaktadır. Ve bu birliktelik toplumlar büyüdükçe ve sosyal ve siyasal hayat modernleştikçe daha da karmaşıklaştı ve paralel olarak yolsuzluk olayları daha fazla görülmeye başlandı. Yolsuzluk, özellikle sosyal bütünlüğü ve uzlaşmayı bozduğu için toplumlar için şeytanımsı bir kötülük olarak düşünölmeye başlandı. Kavramın tanımlanması konusunda her ne kadar çok sayıda farklı görüş olsa da özel çıkar temel bir yere sahiptir. Tanımın yanında sebepler ve sonuçlar konusunda daha fazla tartışma vardır. Diğer taraftan yolsuzluğun sebepleri konusunda her sosyal bilimci kendi uzmanlık alanlarına göre yorumlarda bulunmaktadır. Bundan dolayı yaklaşımları farklılaşmaktadır. Bu bölümde yolsuzluğun sebepleri ekonomik, politik, yasal, kültürel ve antropolojik olmak üzere incelenecektir. Daha önce belirtildiği gibi, yolsuzluk toplumlar için çok tehlikeli engeldir. Sebeplere benzer olarak, literatürde yolsuzluğun maliyetleri konusunda çok sayıda argüman vardır. Örneğin, 1960'lı yıllarda yolsuzluğun kalkınma için faydalı olduğu tartışılıyordu. Bu noktada yolsuzluğun ciddi ekonomik, sosyal ve siyasi maliyetleri olduğu da bir gerçektir. Bununla birlikte, "Yolsuzluk niçin ve nasıl engellenmeli?", "Yolsuzluk yazçizcilik anlamında bürokrasiyi azaltabilir mi?" gibi sorular da cevaplanmaya çalışılacaktır. Yolsuzluğu kontrol etmeye gelince, ilk olarak "iyi yönetim" yaklaşımı ve yolsuzluk ilişkisi de araştırılacak ve sonra da yolsuzluğu kontrol yolları "hukukçuların" ve "işadamlarının" yaklaşımları arasındaki farklar bağlamında dikkate alınacaktır.

Sonuçta da yolsuzluğun tanımı, sebepleri ve sonuçları konusundaki tartışmalar sonuçlandırılmaya ve yolsuzluğu azaltma gerekliliği cevaplanmaya çalışılacaktır.

YOLSUZLUK KAVRAMININ TANIMI

Yolsuzluk iyi bir hükümet, idare, sosyo-ekonomik kalkınma ve siyasi meşruiyetin önünde en kötü engellerden birisi olarak bilinirken tanım üzerinde oybirliği kurulamamıştır. Kavram çok sayıda siyaset bilimci, sosyolog ve tarihçinin ilgisini yüzyıllardan beridir çekmektedir (Lethbridge, 1985:1). Örneğin Lewis'e göre birçok kişinin yapmış olduğu siyasi ve idari yolsuzluk ayrımı bir dereceye kadar yapaydır (Lewis, 1996:4). Benzer şekilde, Theobald siyasi ve idari yolsuzluğu bir madeni paranın iki ayrı yüzü olduğu gibi aynı olgunun farklı boyutları olarak görmektedir (Hutchcroft, 1997:655). Diğer taraftan, yolsuzluk genel bir terim olarak rüşvet, zimmet, irtikap, sahtecilik, kayırmacılık, devlet mallarını kötüye kullanma gibi çok sayıda kanun dışı faaliyeti kapsamaktadır (WorldBank Group, 1997:1). Eğer bu faaliyetlerin özellikleri dikkate alınırsa, büyük çaplı yolsuzluk (grand corruption) ve küçük çaplı yolsuzluk (petty corruption) arasında ayrım yapmak yararlı olabilir. Diğer bir deyişle, Staphenurst'un de doğruladığı gibi, daha dar yolsuzluk tanımları belli kanunsuz davranış tiplerine temas etmek için gereklidir. Bu yüzden büyük ve küçük yolsuzluk ayrımı yapmak yararlıdır (Staphenurst and Langseth, 1997:3 13).

-Küçük çaplı yolsuzluk büyük ölçüde az maaş alan kamu görevlileri tarafından gerçekleştirilir ve ailelerini beslemek ve okul ücretlerini ödemek için haktan alınan küçük rantlara dayanır.

-Büyük çaplı yolsuzluk geniş çaplı kamu ihalelerinin kararlarını veren üst düzey kamu yöneticileri tarafından gerçekleştirilir.

Yolsuzluğun evrensel ve kapsamlı bir tanımı olmamasına rağmen çoğu tanım Ackerman'ın "gücün özel çıkar için kötü kullanımı veya kamu gücünün kişisel fayda sağlamak amacıyla kötüye kullanımı" olarak formüle ettiği temel noktayı içermektedir. Benzer şekilde, Khan (1996:12) yolsuzluğu şöyle tanımlamıştır:

"Refah, güç veya statü kazanmak gibi özel güdüler nedeniyle kamu yönetimi içinde bir pozisyonda bulunan kişinin davranışlarını yönlendiren formel kurallardan sapan bir davranıştır."

Benzer şekilde David Bailey'in tanımında yolsuzluk parasal olmasına gerek olmayan şahsi kazançlar düşüncesi sonucunda otoritenin kötü kullanımını kapsayan genel bir terimdir (Benson, 1978:xiii). Bu tanımlara ek olarak, gücün özel çıkar için kötüye kullanımı Dünya Bankası'nın yolsuzluk araştırmalarında da temel bir role sahiptir. WorldBank Group'a göre(1997:1);

"Ofis, ya da kamu gücü, memur özel çıkarı için rüşvet kabul ettiği zaman kötüye kullanılmış olur. Keza özel firmalar, ajanslar, şahıslar kar sağlamak

amacıyla karşılaştırmalı bir üstünlük kazanmak isterler. Bu amaçla kamu süreçlerine ve politikalarına takılıp kalmamak için rüşvet verdiklerinde de ofis kötüye kullanılmış olur. Rüşvetin dışında kayırmacılık, kleptokrasi yani devlet varlıklarının çalınması veya devlet gelirlerinin tahsisatının bozulması yoluyla da ofis kişisel çıkarlar için kötüye kullanılmış olur.”

Benzer şekilde, Uluslararası Saydamlık Örgütüne göre yolsuzluk kamu sektörü içinde politikacı veya kamu görevlisi olsun olmasın uygunsuz ve kanunsuz bir şekilde, kendilerine duyulan güvenin aksine, kamu gücünün kötüye kullanımı yoluyla kendilerini zenginleştiren ve bu şekilde zenginleşenlere yakın olan bir kısım görevlileri içine almaktadır (Pope, 1996:7).

YOLSUZLUĞUN SEBEPLERİ

Yolsuzluğun sebepleri üzerine birçok sayıda farklı yorumlar vardır. Örneğin, Di Telia ve Ades (1996:7) yolsuzluğun sebeplerini üç temel gruba ayırmıştır. Bunlar sırasıyla kısaca aşağıdaki gibidir.

Ekonomistlerin yaklaşımında esas olan ekonomide rekabetin artmasıyla beraber bürokratların kontrol haklarının değerini azaltmaktır.

Hukukçuların yaklaşımı ise soruşturmaya maruz kalma, tutuklanma, mahkûm kalma ve görevi kötüye kullanmanın cezalandırılması ile sağlanan caydırıcılığın azaltılmasına dayanır.

İşadamlarının yaklaşımı en kolay yaklaşım olup yolsuzluk olaylarına karışmak adına bir role ve inisiyatife sahip olan bürokratların maaşlarının artırılması yoluyla yolsuzluğu kontrol etmek esasına dayanır.

Azfar’ın belirttiği gibi kamu görevlileri yolsuzluğun potansiyel fayda ve çıkarlarının yüksek olduğu (örneğin, kamu görevlisinin temel bir lisans veya izin sağlamada tek olarak inisiyatife sahip olduğu durumlarda) ve yakalanma olasılığının küçük veya memurların maaşlarının az olduğu durumlarda yolsuzluk yaparlar (1999:53).

Bu genel açıklamaların yanında yolsuzluğun sebeplerini aşağıdaki sıra içinde anlatmaya başlayabiliriz:

Ekonomik Sebepler

Yolsuzluğun sebepleri üzerine olan tartışmalar genellikle liberal ve liberal olmayan ekonomi politikası tercihleri üzerine dayanır. Ackerman’ın 1978’de yayımlanan kitabında belirttiği gibi yolsuzluk geniş bir ölçüde artan devlet müdahaleciliğinin bir sonucudur (Heywood, 1997:47). Benzer şekilde Mauro şunu iddia etmektedir (1998:2).

“Kısıtlamaların ve hükümet müdahalelerinin bazı aşırı karların varlığına yol açtığı yerlerde yolsuzluğun olması olasıdır. Örnekler kotalar ve tarifeler gibi ticaret kısıtlamalarını, desteklemeler ve vergi indirimleri gibi ikameci ve korumacı endüstri politikalarını, fiyat kontrollerini, katlı kur uygulamalarını ve döviz tahsis şemalarını ve hükümet tarafından kontrol edilen kredi şartları veya sözleşmelerini içerir.”

Kısaca Mauro'nun yolsuzluk beklenti veya algılamasında bu tip beklentiler liberal olmayan ekonomilerde liberal olanlara oranla daha yüksektir. Bu noktayla bağlantılı olarak Ackerman kıt ithalat ve ihracat lisanslarının tahsisinin yolsuzluğun sürekli bir kaynağı olduğunu belirtmiş ve bu gerçeği Nijerya ve Filipinler incelemeleriyle örneklendirmiştir. (1999: 11)

Kamu görevlilerinin maaşlarına gelince Ackerman'ın belirttiği gibi “Eğer kamu sektöründe maaşlar çok düşük olursa yolsuzluk bir hayatta kalma stratejisi olur. Yakın zamanda yapılan bir karşılaştırmalı ülke çalışması memur maaşlarıyla yolsuzluk seviyesi arasında negatif bir ilişki bulmuştur.” Benzer şekilde Mauro'ya göre “Kamu görevlilerinin maaşları çok düşük olduğu ve memurlar ailelerini beslemek için sık sık rüşvet almaya başvurmak zorunda olduğu zaman yolsuzluğun görülmesi olasılığının daha fazla olduğu görülecektir.” (Mauro, 1998:2).

Siyasi Sebepler

Yolsuzluğun en önemli sebepleri politik güç, yolsuzluğu azaltmak için politik irade ve sosyo-politik kültürle bağlantılıdır. Keza bu noktalar da birbiriyle sıkı bir şekilde bağlantılıdır. Bildiğimiz gibi politik gücün sınırlandırılması yönetimde açıklığı ve yönetime katılmayı, bağımsız yasama ve yargıyı gerektirir.

Bir gerçektir ki güç insanı bozarken mutlak güç mutlak bozar. Bu noktada demokratik toplumların politik gücü ya da iktidarı sınırlayan sivil özgürlükleri ve ifade özgürlüğünü koruyan düzenlemelere ve rekabetçi bir siyasal sistem gibi birtakım kurumlara sahip olduğu iddia edilebilir. Bununla birlikte demokratik formlar her zaman yolsuzluğu kontrol etmede başarılı olamazlar (Ackerman, 1999:113). Örneğin İtalya'da olduğu gibi parlamentoda etkili bir muhalefetin olmaması çürümüş veya bozulmuş sistemi devam ettirmeye yardımcı olmuştur (Colazingari, 1998:465).

Diğer taraftan politik gücün sınırlandırılması konusunda açıklık ve sorumlu tutulma ve hesap verebilirlik yani accountability önemli bir rol oynarlar. Ackerman'ın belirttiği gibi (1999:162) “Kamuoyu veya halk hükümet gücünün

keyfi kullanımı üzerinde önemli bir kontrol aracı olabilir. Bununla beraber, bu kontrol eğer hükümet kendi iş ve eylemleri hakkında bilgi sağlarsa işleyebilir.”

Demokrasilerde yolsuzluk skandalları sık olarak seçim kampanyalarının finansmanı ile bağlantılıdır. Amerika Birleşik Devletleri, İtalya, Fransa, Kore ve Japonya gibi birçok ülkedeki son zamanlardaki skandalların çoğu seçim kampanyalarına yapılan kanunsuz bağış ve katkılardan kaynaklanmıştır. Çoğu ülkede firmalar politikacılara kampanyalarına yardım etmek için bağış yaparlar. Buradaki amaç sözkonusu adayın seçilmesi durumunda verilen yardıma karşılık olarak kamu ihalelerinde yardım görmektir. Bundan dolayı seçilmiş olan milletvekilleri halka değil firmalara bağımlı hale gelirler (Ackerman, 1999: 133-135).

Ayrıca yolsuzluğu azaltmada siyasi irade ve isteğin olmayışı da önemli bir noktadır. Yolsuzluğun sistemsel bir sorun olması da sadece yoğun reformların yolsuzluğu önlemede etkin olabileceğidir. Fakat, kapsamlı bir reform paketi politikacılar için olduğu kadar içsel olarak da bir risk, bir öngörülemezlik taşıır (TI Source Book, 2000: 42).

Kanuni Sebepler

Açıktır ki bağımsız yargının olmayışı yolsuzlukları artırabilir. Ackerman'ın (1999:158) söylediği gibi “Eğer kamu savcıları yargının değil de hükümetin yürütme kanadının bir parçası olursa yolsuzlukları araştırma ve soruşturmada hükümet müdahalesinin olması durumunda yolsuzluklar yaygın hale gelebilir.” Örneğin İtalyan savcı ve hâkimlerinin bağımsızlığı yolsuzluk olaylarını ortaya çıkarma girişimlerinde ve bunları yıllar boyunca devam ettirebilmelerinde temel bir faktördü (Colazingari, 1998:461). Keza, bağımsız bir yargı sisteminin temel prensibi olan araştırma ve soruşturmayı yapacak olanların seçilmişlerden daha doğrusu hiçbir makamdan izin almamaları da yolsuzluklar ve kötü uygulamalar üzerinde önemli bir kontrol sağlar (Colazingari, 1998:462).

İkinci olarak yolsuzluğu tanımlayan ve bazı caydırıcı önlemleri yürürlüğe koyarak yolsuzluğu sistemden söküp atmayı amaçlayan yasal düzenlemelerin olmayışı da bir özendirici olarak yolsuzluğun en önemli sebeplerinden biridir. Örneğin, Ackerman'ın belirttiği gibi yargıçlar özel sektör ilişkilerinden kaynaklanan yasal problemleri çözme hususunda ve yeni düzenleyici kuralları ve vergileme kurallarını uygulamayla ilgili olarak az bir deneyim veya eğitime sahip oluyor olabilirler (Ackerman, 1999:149).

Üçüncü olarak en önemli bir nokta yolsuzluğa bulaşmış, bozulmuş bir yargının da büyük çaplı yolsuzlukları kolaylaştıracığıdır. Dürüst bir yargı

İtalya'da olduğu gibi yolsuzluğa bulaşmış hükümetleri istifasında ve kanun kurallarının sürdürülmesinde özel bir rol oynar (Ackerman, 1999: 151).

Dördüncü olarak, yargının kötü yönetimi ve yargılama sürecinin uzun sürmesi yolsuzluğa yol açabilir. Keza yolsuzluk bu tip aksaklıklara bir cevap olarak da düşünülebilir (Ackerman, 1999:153).

Kültürel ve Antropolojik Nedenler

Yolsuzluk insan doğasına bağlanmış ve davranış normlarına karşı bir kayıtsızlık olarak görülmüştür (Gillespie, 1991:78). Swammy'nin "Dünya Değer Araştırması" (World Value Survey) erkeklerin %28'inin rüşvet aldıklarını bazı zamanlarda doğruladıklarını fakat kadınların sadece %23'ünün doğruladıklarını ortaya çıkartmıştır. Keza, Mexico City ve Lima'da, şehir yönetimi kadınların yolsuzluğa daha az meyilli oldukları gerekçesiyle erkek polislerle kadın polisleri değiştirmeye karar vermiştir. Benzer şekilde Swammy parlamentolarında kadın oranının fazla olduğu ülkelerin daha az yolsuzluk seviyesine sahip olduğunu Uluslararası Saydamlık Örgütü indeksiyle bağlantılı olarak söylemiştir (Azfar, : 52-53).

Cinsiyet farklılıklarının yanında Meny'nin belirttiği gibi yolsuzluk kültürün bir parçasıdır ve bundan dolayı bir yerde yolsuzluk olarak kabul edilen şeyler başka yerlerde yolsuzluk olarak kabul edilmeyebilir. Örneğin dini ve mistik inançlar yolsuzluğun seviyesini etkileyebilir (Meny, 1996:311). Ayrıca politikadaki lobi kültürü ve clientele politics (seçmen odaklı) seçim kampanyalarını finanse etmeye, kayırmacılığa ve benzeri siyasal yolsuzluk örneklerine yol açan olanaklar sunabilir.

Yolsuzluğu açıklamanın yollarından birisi de insan doğasının özelliklerine öncelik vermektedir. Wraith ve Simpkins yolsuzluğu uyuşturucu kullanmak veya satmak, homoseksüel, fahişe veya bir hırsız olmak gibi temel olarak yanlış ve kötü olan ve bu yüzden yapılmaması gereken şeylere benzetmekte ve temel olarak da yolsuzluğu ahlaki bir problem olarak görmektedir. Onlara göre eğer insanlar daha dürüst olursa daha az suç olur. Ayrıca yolsuzluğun genel bir sebep olarak açgözlülüğün sonucu olduğuna inanmaktadırlar (Lethbridge, 1985:2-3).

YOLSUZLUĞUN SONUÇLARI

Yolsuzluk en tehlikeli ekonomik ve politik problemlerden biridir. Temel olarak, yolsuzluğun kamu çıkarlarının dağıtımında verimsizliğe ve adaletsizliğe, kamu düzenini ve kamusal güveni tehdit edip politik gücün meşruluk kaybına neden olduğu kolaylıkla görülebilir. Diğer bir deyişle, yolsuzluk süreklilik kazanır ve topluma özgü hale gelirse temel hukuk kurallarını mülkiyet haklarını

ve sözleşmelerin yürütülmesini tehdit edebilir (Azfar, :46). Yolsuzluk hukuka saygıyı, iyi ve kötü ayırımına olan saygıyı azaltır ve bunun sonucunda da devlet güç ve meşruiyetini zayıflatır ve ekonomik kalkınma şartlarını da ortadan kaldırır (Azfar, :45-46).

Ekonomistlerin Yaklaşımı

1960'lı yıllarda modernleşme çerçevesi içinde çalışan birçok analizi ve bilim adamı yolsuzluğu (özellikle gelişmekte olan ülkeler için) pozitif bir fonksiyonu varmış gibi algılıyorlardı. Bu ülkelerde yolsuzluğun yatırımlar için bir canlanma sağlayabileceği, verimliliği artıracığı ve bürokratik gecikmeleri ve yazıçiziciliği azaltabileceği tartışılmıştı (Heywood, 1997: 433). Diğer bir deyişle bazıları da yolsuzluğun yönetiminde işlemlerin hızlanması anlamında etkinliği artırarak kalkınmayı sağlayacağını tartışmışlardır. Tek bir işadammının veya vatandaşın bakış noktasından bakınca gerçekten yolsuzluk bürokrasinin çarklarını bir kayganlaştırıcı olarak hızlandırır. Yine de işleri yavaşlatmanın bürokrasi içinde stratejik pozisyonlarda olanlara iyi maddi çıkarlar sağlayacağından dolayı yolsuzluk sistemsel gecikmeleri teşvik edebilir (Hutchcroft, 1997:433). Benzer şekilde Mauro'nun yolsuzlukla yatırımlar arasındaki ilişki konusunda ulaşılmış olduğu sonuç yüksek seviyeli yazıçiziciliğin rüşvet almaya meyilli ve almayı amaçlayan memurların hâkimiyet ve yaygınlığının bir fonksiyonu olduğu iddiasıyla uyumlu ve tutarlıdır (Ackerman, 1996:367).

Kalkınmaya gelince yolsuzluğun seviyesi ile yatırım seviyesi arasında negatif bir ilişki vardır. Yani yolsuzluk yatırımları azaltır ve bunun sonucunda büyümeyi azaltır (Ades and Di Telia, 1996:9). Benzer şekilde Ackerman (1999:2) doğrudan dış yatırımların yüksek yolsuzluk seviyesi nedeniyle caydırıldığını belirtmektedir. Mauro'ya göre (1998:3) “Yolsuzluğun kamu altyapı yatırımlarının ve servislerinin kalitesini düşürerek, vergi gelirlerini azaltarak yetenekli insanların verimli çalışma alanlarından uzaklaşıp rant kollamalarına neden olarak ve kamu harcamalarının kompozisyonunu bozarak büyümeyi bozabileceği beklenmektedir.” Kamu harcamalarının kompozisyonu konusunda, Mauro eğitim projelerinde diğer kamu harcamaları kalemlerine nazaran rüşvet almanın daha zor olabileceğini varsaymaktadır (Ades and Di Telia, 1997:501). Benzer şekilde De Porta yolsuzluk sistemik olduğu zaman kamu harcamalarının keyfi yönetiminin kendi içinde bir amaç haline geldiğini iddia etmektedir. O'na göre “yöneticilerin amacı büyük miktardaki kaynağı kendilerinin rüşvet alabilecekleri veya kısaca maddi kaynak sağlayabilecekleri veya kamu harcamalarının istihdam üzerindeki etkisi nedeniyle destek sağlayabilecekleri belli alanlara aktarılmasını sağlamaktır. Kamu harcamaları bu yüzden yolsuz-

luktan kazananların en büyük olduğu ve keyfi uygulamaların riskinin az olduğu sektörlere doğru yönlendirilir.” (De Porta, 1997:518).

Yolsuzluğun en önemli maliyetlerinden biri de, projelerin ve yatırımların maliyetlerini veya ihale süreci maliyetini artırmasıdır. De Porta’nın belirttiği gibi kamu ihale ve sözleşmelerinin her aşaması yolsuzluk için çok sayıda fırsat oluşturmakta ve çok sayıda olay da yolsuzluğun kamu işlerinin maliyetini artırdığını göstermektedir. (De Porta, 1997:522). De Porta’nın iddiası Ackerman (1999:2) tarafından da aşağıdaki örneklerle doğrulanmaktadır:

“Almanya’da Frankfurt Havaalanı 2. Terminalinin yapımında ihaleyi kazanmak için ödenen rüşvet açıkça 2,2 milyar Alman Markı’na eşitir. Kamu savcısına göre yolsuzluk fiyatlar da yaklaşık olarak % 20-3 bir artışa neden olmuştur... Fransa’da Sen Seine-Maritime Bakanlığında 14 kişi bilgisayar ihalesiyle bağlantılı olarak yolsuzluktan dolayı cezalandırılmışlardır. Kamu görevlileri ihalenin kazanılması için normal prosedürleri bozmuşlar ve Fransa İçişleri Bakanlığı’na göre de 50 milyon franklık kayba yol açmışlardır.... İtalya’da da Milano metro istasyonunun kilometre başına maliyeti de 227 milyon dolardan 26 milyon dolara düşmüştür.”

Benzer şekilde yolsuzluğun hükümet ihale politikaları üzerine etkisi ile ilgili olarak birçok Asya ülkesinde yapılan çalışmalar bu ülke hükümetlerinin her 100 birimlik mal ve hizmet için 20 birim daha fazla harcama yaptıklarını açığa çıkarmıştır (USAID, :9).

Dahası yolsuzluk özelleştirme veya devletleştirme süreçlerinde de ortaya çıkabilir. Colazingari’nin (1998:457) belirttiği gibi “Eğer yolsuzluk varlıkları özel sektörden kamuya veya kamudan öze aktarılma süreçlerinde ortaya çıkarsa yolsuzluk sadece kaynakları halktan zengin ticari ve siyasi elite aktarmaya değil aynı zamanda hayati verimsizliklere de yol açabilir.”

Siyasi ve Sosyal Maliyetler

Yolsuzluğun siyasi ve sosyal maliyetleri yakın bir şekilde birbirleriyle bağlantılıdır. Siyasi iktidarın meşruiyeti devlete olan güven ve sosyal desteğe dayanır. Bu noktada yolsuzluk hükümetlerin ve sistemlerin meşruiyetini bozar. Diğer bir deyişle yolsuzluk bireylerin siyasi sisteme karşı katılma ve bağlılık düşüncesini azaltır (Gillespie, 1991:88). Heywood’un belirttiği gibi (1997:417-21) “Demokrasiyi tehdit eden ve rotasını şaşıran bir siyasi yozlaşma tarafından artırılan kamu örgütlerine olan güven yokluğu korku ve riskin politikasıyla diğer bir deyişle postmodern politikayla bağlantılıdır.” Ayrıca, yolsuzluk içinde kök salmış olduğu siyasi ve kurumsal sistemin de meşruiyetini kaybetmesine

katkıda bulunur. (De Porta, 1997:537). Benzer şekilde Colazingari'ye göre "Rüşvet verilmesi (kanuni seçim kampanyası katkılarının yerine) siyasi meşruiyeti azaltır. Bu demokratik politikayı bozar ve vatandaşları hükümetlere karşı şüpheli hale getirir." (Colazingari, 1998:457). Bu yüzden hükümetler siyasi istikrarsızlık veya çöküntüyle yüz yüze gelebilirler (USAID, : 10).

Sosyal olarak, yolsuzluk sosyal düzeni bozar ve hukuka saygıyı, kamu yararını ve adaleti azaltır. De Porta'nın belirttiği gibi "Yozlaşmış bir kamu hizmeti sistemi kamu hizmetlerini legal olarak satın almaya istekli olacak olan hukuka bağlı insanların aleyhine olarak vicdansız, hukuka uymayan insanlara bu hizmetlerden yararlanmaya ilişkin olarak dağıtımsal bir dezavantaja sebep olmaktadır. Diğer bir deyişle yolsuzluk hukuka saygı tarafından temsil edilen kamu yararı kriterini ihlal eden kişilere mülkiyet haklarını aktararak toplum üzerinde artan bir mali yük ağırlığına neden olan dağıtıcı verimsizliği üretir" (De Porta, 1997:524). Mali yük konusunda yolsuzluk en ağır olarak üretmiş olduğu yoksunluk ve bozuklukları son olarak yüklenmek zorunda olan toplumun en fakir kesimini etkilemektedir. (Doig, 1999:1). Yani, fakir insanlar ciddi bir şekilde yolsuzluğun ağır etkisi altındadırlar.

YOLSUZLUĞUN KONTROLÜ

YOLSUZLUĞU KONTROL YOLLARI

Yolsuzluğun kontrol edilmesi gerektiği gerçeği hem uluslararası hem de ulusal düzeyde kabul edilir ve sürdürülebilir bir sosyo-ekonomik kalkınma sağlamak için de büyük bir öneme sahiptir. Dahası, birçok sayıda fakat birbirleriyle bağlantılı olan yolsuzluğu kontrol yolları vardır. Örneğin yolsuzluğun temel sebeplerinden birinin de kötü yönetim (bad governance) olduğu söylenebilir. (Stapenhurst, 2000: 126). Benzer şekilde Banerjee (1997) yazmış olduğu makalesinde yolsuzluğu kötü yönetimin bir sebebi olarak görmektedir. Diğer bir taraftan iyi bir hükümet ve iyi bir yönetim Doig ve Riley'e göre yolsuzluğun üstesinden gelmede merkezi bir role sahiptir. Şöyle ki (1998: 24):

"İyi hükümetin çok sayıda anahtar bileşenleri olduğu umulur: devletin demokratik seçimler ve gücün transferi yoluyla siyasi meşruiyeti, etkili bir siyasi muhalefet ve temsili hükümet, saydamlık yoluyla ve bilgilendirme yoluyla sorumluluk ve hesap verme, kuvvetler ayrılığı, etkin bir içsel ve dışsal denetim, yolsuzluk ve kayırmacılıkla etkin mücadele araçları, tarafsız ve bağımsız bir adalet sistemi, hükümet gücünün keyfi kullanımının yokluğu.

İyi yönetim, siyasi gücün kullanımı ve toplum üzerindeki kontrolün işleyişi ve toplum kaynaklarının sosyal ve ekonomik kalkınma için yönetimi olarak tanımlanmıştır. İyi yönetim devletin kurumsal ve yapısal düzenleme-

lerinin fonksiyonelleşmesinin doğasını, karar verme sürecini, politika biçimlendirmelerini, kanunların uygulanmasını, liderliğin etkinliğini ve yöneticiler ve yönetilenler arasındaki ilişkinin doğasını kapsar.”

İyi yönetim yaklaşımı yanında, kabaca, Klitgaard’ın anlayışında yolsuzluğun doğasını açıklayan analitik kavramlar aynı zamanda yolsuzluk yollarını da gösterir. Klitgaard bu yaklaşımları Bolivya’da La Paz eski belediye başkanı Ronald MacLean Abaroa’nın tecrübelerine dayanarak şöyle açıklamıştır. Yolsuzluk şöyle bir formülle temsil edilebilir: **Yolsuzluk = Tekel + Keyfilik - Sorumluluk ve Hesap Verebilirlik**. Ki bu formül yolsuzluğu kontrol stratejilerinin temel özelliklerinden birini de ima etmektedir. Bu formüle göre, yolsuzluğu kontrol etmek için tekel ve memurların keyfi gücü azaltılmalı ve sorumluluk ve de hesap verebilirlik artırılmalıdır. Hukuki yaklaşımın iddia ettiği gibi yakalanma ve cezalandırılma olasılığı caydırıcı önlemler olarak artırılmalıdır (Klitgaard, 2000: 27,35).

Bu temel ve geniş yaklaşımlara ek olarak kontrol yolları işadamlarının, hukukçuların ve ekonomistlerin yaklaşımları olarak incelenecektir.

İşadamlarının Yaklaşımı

İşadamları genel olarak yolsuzluğu önlemenin basit bir yolu olduğunu ileri sürerler: “Özel bir firmanın yaptığını/yapacağını yap.” Onların anlayışında yüksek ücretler şeklinde formel teşvikler sağlamak yolsuzluğu önlemede merkezi bir role sahiptir (Ades and Di Telia, 1997:504). Bu yaklaşıma göre Klitgaard’ın belirttiği gibi “Yetersiz maaşların kamu görevlilerini mesleki olmayan davranış biçimlerine yönlendirdiği bir sır değildir.” (Klitgaard, 197:489). Dahası, Rijckeghem ve Weder (1997) yolsuzluk seviyesi ile kamu sektöründe maaşların seviyesi arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Ki Singapur örneği bu yaklaşımı doğrulamıştır. Staphenurst’ün belirttiği gibi Singapur’da kamu sektörü maaşları dünyada en yüksekleri arasındadır. (Staphenurst, 1997:320). Bunun sebebi de Rahman tarafından şöyle belirtilmiştir (Rijckeghem and Weder, 1997: 5):

“Hükümet etkin bir bürokratik sistemi, çalışanların maaşlarının iyi olduğu ve böylece rüşvete başvurma meylinin azaltılabildiği bir sistem olarak görmektedir.”

Hukukçuların Yaklaşımı

Bürokratların aktiviteleri hakkında bilgi sağlayan yolsuzluğa karşı teşvikler ve yaptırımlar gibi caydırıcı norm ve düzenlemeler yolsuzluğu kontrol etmekte anahtar bir rol oynar. Ades’e göre “Yolsuzluğu kontrol etmede hukukçuların

yaklaşımı yargı sisteminde suç indirimine izin veren ve araştırmalarda işbirliği yapanlara yargıçların soruşturmalardan muafiyet sağlamasına izin veren bir hukuk sisteminden yana olan yargıç Antonio Di Pietro'nun teklifleri tarafından resmedilmiştir.” (Ades, 1997:508). Örneğin, ABD hukuk sistemi doğrudan doğruya yolsuzluklarla ilgili olan Corrupt Practice Act, the Fair Claims Act, WhistleBlower Act and FBI koruma programları gibi düzenlemeleri içermektedir (Ackerman, 1999: 57-59).

Hukuki düzenlemelerin yanısıra açıktır ki bozulmuş veya politik olarak bağımlı bir yargı yüksek seviyeli yolsuzlukları hızlandırır, reformları etkisizleştirir ve hukuki normları da çiğner. (Ackerman, 1999:151). Karşıt olarak, eğer yargının prestij ve yeterliliği kurulabilirse politik organların bağımsız olmaları yürütme üzerinde önemli bir kontrol aracı olabilir. (Colazingari, 1998:46). Örneğin, İtalya bağımsız bir yargıya sahip olmuş olmasaydı yolsuzluklar çözülemeyebilirdi..

Yasal yaptırımlar konusunda Gillespie bu yaptırımların etkin kullanımını güçlendirici tamamlayıcı stratejilerin kullanılması gerektiğini iddia etmiştir (Gillespie, 1991:81). Örneğin, HongKong, Singapur, Bostwana gibi bazı ülkeler hukuk sistemlerinde mal bildirim politikalarını tamamlayıcı stratejiler olarak yürürlüğe sokmuştur (Johnston, 2000:9). Dahası, Gillespie bağımsız denetim ve araştırmanın suçlanma ve soruşturma ihtimallerini arttırabileceğini iddia etmiştir (Gillespie, 1991:81). Bundan dolayı son zamanlarda hükümetler yolsuzluk karşıtı bağımsız komisyon veya kuruluşlar kurarak araştırma ve soruşturma çabalarını desteklemeye çalışmakta ve destekleme yollarını araştırmaktadırlar (Stapenhurst, 1999: 324).

Ekonomistlerin Yaklaşımı

Ekonomistler hükümet müdahalelerinin ve tekerci gücün yolsuzluğa yol açtığına inandıkları için yolsuzluğu azaltmanın liberalleşmeyi gerektirdiğini iddia ederler. Örneğin Gary Becker yolsuzluğu sürekli olarak kaldırmanın tek yolunun hükümetin ekonomideki rolünü ortadan kaldırmak olduğunu iddia eder.” (Galtung, 123). Bununla birlikte en saygın akademisyenler bu konu üzerine şüphelidirler ki kanuni kurumlar henüz iyi gelişmediğinde ekonomik reformları uygulamada çok yoğun bir dikkat tavsiye etmektedirler” (Kaufmann, 1998: 42).

Klitgaard'a göre yolsuzluğun formülü Yolsuzluk = Tekel # Keyfilik - Sorumluluk veya Hesap Verme idi. Bu formüle göre eğer ekonomik önlemler devletin tekeli azaltır ve bürokratların keyfilikliğini önlerse yolsuzluk azaltılabilir (Klitgaard, 1991:75). Diğer bir deyişle Kaufmann'ın belirttiği gibi dereği-

lasyon ve ticari liberalleşme sayesinde bürokratlar tekeldi ve keyfi güçlerinin kaybı nedeniyle önceden olduğu gibi fazla rüşvet alamayacakları açıktır (Kaufmann, 1998:42) Bu noktada, bazıları düzenleme mekanizmalarına ve denetim prosedürlerine yatırım yapmaktan çok yolsuzluğu çözmekle ilgilenen hükümetlerin belki ilk olarak ekonomilerini açık ve iç pazarlarını daha rekabetçi hale getirmeleri gerektiğini iddia ederler (Ades and Di Telia, 1997:513). Bununla birlikte yukarıdaki argümanlar sanki sis içindedir. Yani onların geçerliliği konusunda bir kesinlik yoktur.

Yukarıda açıklanan yaklaşımların yanında, etik kuralları, eğitim ve kamusal duyarlılık konusundaki sosyal stratejiler ve politikacıların keyfi güçlerini azaltan ve kamuoyunun katılımını ve politik arenada rekabeti arttıran politik stratejiler de yolsuzluğu kontrol etmek için büyük bir öneme sahiptir (Gillespie, 1991: 81-82).

YOLSUZLUĞU KONTROL ŞARTLARI

Yolsuzluğa karşı başarılı bir adım için Klitgaard'a göre değerlendirme aşaması önemlidir. Yani bazı sorular cevaplandırılmalıdır. Örneğin, "Ne tür yolsuzluklar hangi fonksiyon ve ajanslarda, ne derecede mevcuttur, kim faydalanır, kim zarar görür ve yolsuzluğa katkıda bulunan şartlar nelerdir?" gibi sorular cevaplandırılmalıdır. (Klitgaard,1997:50). Diğer bir deyişle yolsuzluğa yatkın olan hükümet çalışma alanları tanımlanmalıdır (Eigen, 1996:163).

Yolsuzluğu kontrol etmede kullanılan yolların başarılı olması siyasi istegin, siyasi rekabetin, bağımsız yargının, kamu katılım ve duyarlılığının varlığına dayanır.

Diğer bir taraftan yolsuzluğun yoğun ve sisteme özgü hale geldiği yerlerde yolsuzluğu ortadan kaldırmak için sosyal desteğin önemi büyüktür ve sosyal destek başarılı yolsuzluk karşıtı stratejiler için hayati bir öneme sahiptir. Klitgaard'ın belirttiği gibi "Başarılı yolsuzluk stratejileri birkaç büyük balığı yakalamak ve kızartmakla başlar." (Klitgaard, 2000:51-53). Cezadan muafiyet ve ceza görmemekle beraber yolsuzluklara katılmak bir kültür haline gelince bu kültürü kırmak için tek yol çok sayıda yolsuzluğu mahkûm etmek ve cezalandırmaktır (Klitgaard, 1998).

SONUÇ

Görüldüğü gibi yolsuzluk hükümetler ve toplumlar için en tehlikeli bozukluklardan biri olagelmıştır. Bununla beraber her ne kadar farklı isim ve biçimler altında ortaya çıksa da temel özelliği kamu gücünün veya ofisin özel kazanç için kötüye kullanılmasıdır ve yolsuzluk ofis içinde kar maksimizasyonu

amacının bir sonucu olarak görülebilir. Diğer bir deyişle, yolsuzluk kamu görevlilerinin açgözlülüğünden dolayı ortaya çıkabilir. Yine de, temel sebep devletin tekeli, keyfi güç kullanımı ve sorumluluk ve hesap verme mekanizmalarındaki eksiklikler gibi sistemsel problemlerdir.

Yolsuzluğun maliyetleri konusunda, yolsuzluğu yazçizcilik anlamında bürokrasiyi azaltan, diğer bir deyişle bürokrasinin çarklarını hızlandıran bir faktör olarak gören iddialar kesinlikle yanlıştır. Dahası, yolsuzluk makine içinde bir kumdur (Ades, 1997:501). 1960'lardan sonra yolsuzluğun ekonomik ve sosyal gelişmeyi azalttığı ve yıktığı açık hale gelmiştir, ayrıca politik gücün meşruiyet kaybına yol açar. Diğer bir deyişle, ekonomik ve sosyal kalkınmayı hızlandıramaz. Bundan dolayı yolsuzluk hem ulusal hem de uluslararası düzeyde başa çıkılmak zorundadır. Aynı zamanda birçok çok taraflı uluslararası örgütler ve hükümet dışı örgütler bu problem üzerine odaklanırlar. Kontrol yollarına gelince, yönetim, hukuki, ekonomik ve iş hayatına ilişkin olarak farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımların yanında genellikle kontrol stratejileri teşvik unsurlarını azaltmak ve caydırıcıları azaltmak gibi temel iki önlemi içerir.

Sonuç olarak, yolsuzluğun sağlıklı bir sosyal ve siyasi hayatı tehlikeye soktuğu inkâr edilemez bir gerçektir. Bu yüzden yolsuzluk problemi çözümlidir. Bununla beraber, yolsuzlukla mücadele yollarını bir sıralamaya tabi tutmak zor olduğu için yapılacak şey bütün önlemleri, yolsuzlukları teşvik eden unsurları azaltıp, caydırıcıları azaltmak bağlamında aynı zamanda uygulayabilmektir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, S.R (1996) "Democracy and the Grand Corruption" **International Science Journal**, 149, 365-380.
- Ackerman, S.R (1999) "**Corruption and Government: Causes, Consequences and Reform**" Cambridge University Press, Cambridge.
- Anticorruption Policy**, www.abd.org/Documents/poli.../anticorrupt400.asp , 03.08.2001.
- Azfar, O., Lee, Y. and Swamy, A. (2000) "The Causes and Consequences of Corruption", The **Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 514.
- Colazingari, S and Ackerman, S.R. (1998) "Corruption in a Paternalistic Democracy: Lesson from Italy for Latin America", **Political Science Quarterly**, 113, 3.
- De Porta, D. and Vanucci, A. (1997) "The Perverse Effects of Political Corruption" **Political Studies**, 45/3, 516-538.
- Di Telia, R. and Ades, A. (1996) " The Causes and Consequences of Corruption: A Review of Recent Empirical Contributions, **IDS Bulletin**, 27/2, 6-11.
- Di Telia, R. and Ades, A. (1997) " The New Economics of Corruption: in a Survey and Some New Results", **Political Studies**, 45/3, 496-515.
- Doig, A. (1995) "Good Government and Sustainable Anticorruption Strategies: A Role for Independent Anticorruption Agencies", **Public Administration and Development**, 15, 151-165.

- Doig, A. and Theobald, R. (1999) "Introduction: Why Corruption", **Commonwealth and Comparative Politics**, 37/3, 1-1 E
- Galtung, F. (1999) "Criteria for Sustainable Corruption Control", **European Journal of Development Research**, 10,1, 105-128.
- Gillespie, K. and Okruhlik, G. (1991) "Political Dimensions of Corruption Cleanups", **Comparative Politics**, 24/1,77-95.
- Heywood, P. (1997) "Political Corruption: Problems and Perspectives", **Political Studies**, 45/3, 417-435.
- Hutchcroft, P. (1997) "The Politics of Privilege: Assessing the Impacts of Rents, Corruption and Clientelism on Third World Development", **Political Studies**, 45/3, 639-658.
- Johnston, M.(2000a) "Corruption: The Cost for Development and Good Governance in **Combating Corruption in the Asian and Pacific Economies**, www.abd.org/documents/conference/combating.../default.as , 08.08.2001.
- Johnston, M. (2000b) "Fighting Against Corruption as a Systemic Problem: Challenges and Strategies, www.nobribes.org, 15.06.2001.
- Kaufman, D. (1998) "Revisiting Anti-corruption Strategies: Tilt Towards Incentive-Driven Approaches" in **Corruption and Integrity Improvement Initiatives in Developing Countries**, www.undp.org, 04.04.2001.
- Khan, M.H. (1996) "A Typology of Corrupt Transactions in Developing Countries", **IDS Bulletin**, 27/2, 12-21.
- Klitgaard, R. (1991) "**Controlling Corruption**", University of California Press, Berkeley and Los Angeles.
- Klitgaard, R. and Abaroa, R. (2000a) **Corrupt Cities: A Practical Guide to Cure and Prevention**, ICS Press, Oakland, California.
- Klitgaard, R. (2000b) "Subverting Corruption", **Finance&Development**, vol: 37, no: 2, www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/2000/06/klitgaar.htm, 07.07.2001.
- Klitgaard, R. (1998) "Challenging in the Next Stage of Anticorruption", **Finance&Development**, 35,1.
- Klitgaard, R. (1997) "Cleaning Up and Invigorating the Civil Service", **Public Administration and Development**, 17/5, 487-509.
- Benson, G.C.S. (1978), "**Political Corruption in America**" Lexington Boks, Massachussets.
- Mauro, P. (1998) "Corruption: Causes and Consequences and Agenda For Further Research", www.worldbank.org/fandd/english/articles, 27.04.2001.
- Meny, Y. (1996) "Corruption in Western Democracies" **International Science Journal**.
- OECD Policy Brief(2000) "The Fighting Against Bribery and Corruption, www.oecd.org, 15.04.2001.
- Pope, J. (1996) **Transparency International: Source Book**, Berlin.
- Stapenhurst, R. (2000) "Pillars of Integrity System: Supreme Audit Commission in **Combating Corruption in the Asian and Pacific Economies**, www.adb.org/documents/conference/combating.../dcfaults.as, 10.07.2001.
- Van Rijckeghem, C. and Weder, B (1997) "Corruption and the Rate of Temptation: Do Low Wages in the Civil Service Cause Corruption?", **IMF Working Paper**, www.imf.org, 14.07.2001.

KAMU GÖREVLİLERİNİN ETİK KURALLARI

Hasan DURSUN
DPT Uzmanı*

Kamu görevlilerinin (memurların ve diğer kamu görevlilerinin) etik kurallara sahip olmasının önemi çok eskiden beri vurgulanmıştır. Örneğin Aristo, kamu görevlilerinin eğitici bir fonksiyonu bulunduğunu, yaptıkları iyi davranışın toplum tarafından örnek alındığı gibi kötü davranışlarının da maalesef toplum tarafından örnek alınacağını ifade etmiştir (Denhardt, s. 100). Bu makalede önce etik konusunda genel bir bilgi verilecek, daha sonra ise kamu personelinin uymaları gereken etik kurallar konusunda uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar ve bu çalışmalardan Türkiye için hangi sonuçların çıkartılabileceği üzerinde durulacaktır.

I- GENEL OLARAK

Etik, felsefenin bir dalıdır ve temel olarak moral değerler ve faaliyetlerle uğraşır. Etiğin düzgün bir tanımının yapılabilmesi için her şeyden önce moralin ne olduğunun iyice anlaşılması gerekir. Moral temel olarak; yanlış veya doğru olan prensipler veya faaliyetlerle ilgilenir; bunun yanında, belli bir çevrede geçerli olan kural ve değer yargısını inceler. Bu açıdan bir toplumun, siyasi sistemin veya bir kamu kurumunun moralinden bahsedilirken söz konusu gruplar tarafından yanlış veya doğru olarak kabul edilen şeyler anlaşılır. Bir başka deyişle moral kavramıyla grup üyelerinin önemli olarak kabul ettiği değer yargıları ve bu değer yargılarına dayanan kurallar, normlar, düzenlemeler, politikalar ve süreçler kastedilir. Moral faaliyet ile de, grubun moral değerleri ile uyumlu eylem, bir başka deyişle grubun neyi yanlış neyi ise doğru olarak kabul ettiği en temel değerlere uyumlu davranış kastedilir (Denhardt, s. 101).

Diğer yandan etik ise, kişisel ve sosyal moral deneyimlere ussallığın sistematik bir şekilde uygulanarak insan davranışlarını yönetecek kuralların belirlenmesidir. Etik temel olarak doğru ve yanlışlı açıklığa kavuşturma süreci ve doğru olana göre davranma tarzıyla ilgilenir; bunun yanında etik, doğru

* Bu makalede ileri sürülen görüşler, DPT'yi bağlamaz. Yazarın kişisel görüşlerdir.

hareket tarzını bulabilmek için ussallığın kullanılmasını da içerir. Kısaca etik, moral standartları araştırma olarak tanımlanabilir (Denhardt, s. 101).

Etik, moral standartları araştırma olarak tanımlansa da çoğu durumlarda etik ve moralin birbiri yerine kullanıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin moral olarak doğru olan bir hareket tarzı etik olarak da doğru anlaşılabilmektedir. Bunun gibi etik kurallar kavramı yerine çoğu zaman moral kurallar kavramı kullanılabilir. Bununla birlikte etik ve moral kavramları arasında bir ayrım yapılmalıdır. Etik ile moral arasında yalnızca felsefi açıdan değil, pratik faydası gereği de bir ayrım yapılmalıdır. Çünkü etik üzerine odaklanılarak kişinin moral olarak doğru hareketi aramadaki aktif katılımı vurgulanır. Etik; aktif katılımı, usa vurumu, analiz etmeyi, doğru hareket tarzı için kılavuzluk aramayı gerektirir (Denhardt, s. 101).

Son yıllarda yazılı ve görsel basın, kamu sektöründeki yolsuzluk olaylarına daha yoğunlaşmaya, halk ise kamu görevlilerinin etik olmayan davranışlarına karşı daha fazla ses çıkartmaya başlamıştır. Halk tarafından algılanan devletin ve kamu yönetiminin dürüst olmadığı imajı, halkın kamu kurumlarına ve kurumlarda çalışan kamu görevlilerine olan güveninin azalmasına yol açmıştır. Bu durumu gören devletler, kamu yönetiminde etik yönetimini sağlamaya büyük çaba göstermişlerdir (Edes, s. 159).

Halkın kamu yönetiminden beklentileri son yıllarda hızla yükselmektedir. Günümüzde kamu görevlileri, bir kaç yıl öncesine göre çok farklı bir dünyada hizmet vermektedir. Geçmişin “adsız, kimliksiz” bürokrat modeli acı bir anı olarak kalmıştır. Kamusal işlerde artan oranda saydamlık, halkın kamusal bilgiye ulaşma olasılığının artması, yazılı ve görsel basının daha atak olması ve çıkar gruplarının daha iyi bir şekilde organize olmaları, kamu görevlilerini dışsal etkilere daha fazla olarak maruz bırakmaya başlamıştır. Kamu görevlilerinin hataları veya iyi davranışları daha fazla olarak göz önünde bulunmakta veya halkın bilgisine ulaşmaktadır. Bundan da öte, kamu görevlileri, yurttaşların kamusal hizmetlerin kalitesi ve onların sunumundaki yetenekleri konusunda artan beklentilerden dolayı da baskıya maruz kalmaktadırlar. Yurttaşların söz konusu baskılarının itici gücünü, temel olarak hükümetlerin kamu yönetiminde belli bir standardın tutturulacağı konusundaki bildirge veya bildirgeleri oluşturmaktadır (Edes, s. 160).

Dışsal etkenler de kamu görevlilerinin etik kuralları üzerinde önemli etki yapmaktadır. Örneğin, günümüzde kamu görevlisi ve yurttaş arasındaki etkileşim bir evrim geçirmektedir. Kamu görevlilerinin diğer bir patron olan yurttaş hizmet sunması anlayışı geliştikçe, kamu görevlilerinin bağlı oldukları

“bakana sadık olması” anlayışı da gittikçe daha fazla zorlaşmaktadır. Diğer yandan küreselleşme gibi başka birtakım dışsal etkenlerde, kamu görevlilerinin etik kuralları üzerinde büyük etkiye sahip bulunmaktadır. Daha somut bir deyişle, küreselleşme akımı, kamu görevlilerinin etik kuralları üzerinde ülkeler arasında temel bir oydaşı bulunması gerekliliğini ortaya koymaktadır (Edes, s. 162).

Kamu görevlilerinin uyması gereken etik kuralların, kamu görevlisinin bulunduğu ülkenin sosyal normlarının bir yansıması olduğu da unutulmamalıdır. Örneğin ırkçılığı veya cinsel tacizi önleme anlayışı birçok ülkede ön plana çıkmaya başlamış ve söz konusu değer yargıları kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kuralları içerisinde yansıtılmıştır. Bundan da öte, birçok ülkede kamu görevlilerinin etik kuralları özel sektör çalışanlarının etik kurallarına benzer şekilde düzenlenmiştir. (Edes, s. 162).

Son yıllarda ülkelerin hızla uygulamaya koyduğu kamu yönetimi reformları da, kamu görevlisinin faaliyet gösterdiği içsel çevreyi değiştirmiştir. Bazı ülkelerde çeşitli kamu kurumları daha fazla özerk olmaya başlamıştır. Yine kamu kurumlarında yasa ve kurallara sıkı bir şekilde uyulması yerine “etkinlik ve etkililik”, “parayı iyi değerlendirme”, “yurttaş hizmet” ve “herkese fırsat eşitliği sunma” gibi kavramlar ön plana çıkmaya başlamıştır. Bundan başka, kamu görevlilerine daha fazla yetki devri ve takdir hakkı tanınmaya başlamıştır. Kamu görevlilerine daha fazla yetki devredilmesi ve takdir hakkının tanınmasının “düzensiz davranışlar” için daha fazla fırsat oluşturacağı açıktır. Bununla birlikte düzensiz davranışların her zaman kötü olacağı söylenemez, çünkü bazı durumlarda kötü bir hareket tarzından ziyade yeniliğe yol açabilir. Bununla birlikte kamu görevlilerinin yetki devri ve geniş takdir hakkının bulunmasının; özellikle işin yapılmasını gösteren detaylı kuralların olmadığı ve yönetim bilgi sistemi ve hesap verilebilirliğin yetki devri ile eş anlı olarak düzenlenmediği durumlarda kamu görevlilerinin kafasını karıştırdığı da bir gerçektir (Edes, s. 160).

İşlerin hukuka uygun olarak yürütülmesi ile yetinen geleneksel kamu yönetimi ile yenilik ve risk yönetimi ile sonuca odaklı yeni kamu yönetimi arasında gizilgüç (potansiyel) bir gerilim bulunmaktadır. Bu gerilimin en fazla olarak görüldüğü alan, kamu görevlilerinin etik kuralları alanıdır. Eğer kamu görevlileri üzerinde çok fazla denetim olursa, kamu görevlilerinin başarıya ulaşma şansı oldukça zorlaşır. Diğer yandan, yeterli denetimin olmaması, kamu görevlilerinin haksız çıkar sağlamaları için uygun zemin oluşturur. Günümüzde demokratik ülkelerin yurttaşları, daha fazla kamu hizmeti talep etmekte ve

kamuda görülen israf ve etkinsizliği yolsuzlukla eş değer olarak görmektedir. Bu durumda dengenin nasıl sağlanacağını yanıtlanması gerekir (Edes, ss. 162, 163).

Kuşkusuz devletler, kendi ülkelerinin siyasi ve idari geleneklerine uygun olarak bu sorunun yanıtını vereceklerdir. Ancak ülkeler, kamu görevlilerinin her yanlış hareketi, yolsuzluğu veya kabahatini yakalamanın idari maliyeti ile bazı hatalarına göz yumulmasının siyasi maliyeti arasındaki değişim maliyetini göz önüne almak durumundadırlar. Yeni risk yönetim stratejilerinin, bu fayda ve maliyetlere bağlı olduğu unutulmamalıdır (Edes, s. 163).

Bu çerçevede çağcıl ülkeler, kamu görevlilerinin etik kurallarını ayrı ve kendine özgü bir alan olarak kabul etmemekte, daha ziyade yönetim sisteminin ayrılmaz bir parçası olarak kabul etmektedir. Çağcıl ülkeler, etik kuralları düzenlerken kamu görevlilerinin günlük işlerinde karşılaşılabilecek her türlü olasılığı düşünerek kural oluşturmamakta, etik kurallar yönetimini, kamu yönetimi sisteminin ayrılmaz bir unsuru olarak değerlendirmektedir. Bu ülkeler, kamu görevlilerinin etik kurallarının çok ayrıntılı düzenlenmesinin ve karmaşık bir yapıda olmasının kamu görevlilerini uygunsuz davranışlara yönltebileceğini düşünmektedir. Yine bu ülkeler, etik kuralların oldukça fazla sayıda olmasının, kamu görevlilerinin riskten kaçınmasına neden olabileceğini, bu durumun ise kamu görevlilerini yanlış yapmaktan korkan bir yapıya sahip olmalarına zemin hazırlayabileceğini düşünmektedir. Ayrıca, bu ülkeler, kamu görevlilerinin etik kurallarının gerçekçi bir şekilde düzenlenmemesinin, etik kuralların doğru ile yanlış arasındaki gri alanda kamu görevlilerinin nasıl hareket edeceklerine dair bir kılavuz hizmetini görmekten ziyade, ondan kaçınılacak veya onun boşluğundan yararlanılacak bir mekanizmaya dönüşeceğini ifade etmektedir (Edes, s. 163).

II- ETİK KURALLAR KONUSUNDA ULUSLARARASI KURULUŞLAR TARAFINDAN YAPILAN ÇALIŞMALAR

Uluslararası ve bölgesel kuruluşlar, yolsuzluğa karşı etkin bir mücadele verilebilmesi için kamu görevlilerinin etik kurallara uymalarının gerekliliği konusunda büyük bir bilince sahip bulunmaktadır. Aşağıda konuya ilişkin olarak Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve OECD tarafından konu hakkında yapılan çalışmalardan bahsedilecektir.

a) Birleşmiş Milletler 'in Çalışması

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 12 Aralık 1996 tarihinde Yolsuzluğa Karşı Eylem Planının bir unsurunu oluşturan 51/59 nolu kararıyla kamu

görevlilerinin etik kuralları konusunda üye ülkelere tavsiyelerde bulunmuştur. Ülkelerin Kamu Görevlilerinin Etik Kodu olarak adlandırılan söz konusu tavsiyeler, üye ülkelerin yolsuzluğa karşı mücadelelerine kılavuzluk yapan bir araç olarak görülebilir. Birleşmiş Milletler Kodu; çıkar çatışması, hak mahrumiyeti, malvarlığının bildirilmesi, hediye ve diğer menfaatlerin kabulü, gizli bilgi ve siyasi faaliyetler hakkında hükümler içermektedir. Söz konusu kod ile bunun yanında, etkinlik, etkililik, dürüstlük, duyarlılık, adalet, tarafsızlık ve ayrıcalıklı muamele yapılarak ayrımcılık yapılmaması prensipleri üzerinde de durulmuştur (Obreja ve diğerleri, s.90).

Bu koda göre bir kamu görevlisi, resmi otoritesi, görevi, fonksiyonları ve karar yetkisini kötüye kullanarak kendisi veya ailesine kişisel veya mali bir çıkar sağlamamalıdır. Kamu görevlileri, muhtemel çıkar çatışması doğurabilecek olan iş ilişkilerini, ticari ve mali faaliyetlerini ve diğer maddi çıkarlarını yetkili makama bildirmelidir. Yine kamu görevlileri, görevlerinden ayrıldıktan sonra eski görev pozisyonlarından istifade ederek çıkar sağlamamaları yönünde ülkesinin aldığı önlemlere uymalıdır (Obreja ve diğerleri, s.90).

Bu koda göre, kamu görevlileri, çerçevesi ülkesinin hukuku veya idari politikalarla belirlenen tarzda, kendilerinin, eşlerinin ve kendisine bağımlı olanların malvarlıklarını ve sorumluluklarını bildirmelidir (Obreja ve diğerleri, s. 90).

Birleşmiş Milletlerin söz konusu koduna göre kamu görevlileri, doğrudan veya dolaylı olarak fonksiyonlarını, görevlerini veya kararlarını etkileyebilecek nitelikte herhangi bir hediye veya başka çıkar isteyemez veya alamaz (Obreja ve diğerleri, s. 91).

Kamu görevlilerinin görevleri gereği elde ettikleri gizli bilgiler, yasa veya yargı kararıyla aksi öngörülmediği takdirde kamu görevlisi tarafından gizli olarak tutulması gerekir. Ülkeler, bu yükümlülüğün, kamu görevlisinin görevinden ayrılmasından sonra bile sürebileceğini öngörebilir (Obreja ve diğerleri, s. 91).

Kodun son hükümlerinde ise kamu görevlilerinin siyasi ve diğer faaliyetlerine ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu hükümlere göre, ülkeler, kamu görevlilerinin siyasi ve diğer faaliyetlerini; kamu görevlisinin fonksiyonunu ve görevini yerine getirirken tarafsız olduğu şeklindeki halkın güvenine mazhar olacak şekilde düzenler (Obreja ve diğerleri, s.91).

b) Avrupa Konseyi'nin Çalışması

Avrupa Konseyinin Bakanlar Komitesi; R(2000) 10 numaralı Tavsiye Kararıyla, kamu görevlilerine yönelik etik kural getirilmesinin teşvik edilmesinin ve konu hakkında halkın duyarlılığının yükseltilmesinin yolsuzlukla

mücadelede çok önemli bir araç olduğunu belirtmiş ve ulus devletlerin, kendi hukuk sistemlerine ve kamu yönetimi prensiplerine bağlı olarak Tavsiye Kararının Ekinde gösterilen Kamu Görevlilerinin Etik Kodunu benimsemelerinin faydalı olacağını ifade etmiştir. Ayrıca Bakanlar Komitesi, tavsiyede öngörülen hususların üye ülkeler tarafından yerine getirilip getirilmediğini gözlemleme görevini, Yolsuzluğa Karşı Ülke Grupları (GRECO) adlı organa vermiştir (Obreja ve diğerleri, s.91).

Avrupa Konseyinin Etik Kodunun amacı, kamu görevlilerinin uymaları gereken davranış kurallarını ve dürüstlük standartlarını belirlemek, kamu görevlilerine söz konusu standartlara uymaları konusunda yardımcı olmak ve halkı, kamu görevlilerinden hangi davranış tarzını bekleyebileceği konusunda bilgilendirmektir. Bu kodun, bütün kamu görevlilerine ve kamu hizmeti yapan özel sektör mensuplarına uygulanması önerilmiştir. Ancak söz konusu kod, milletvekillerine, bakanlara ve yargı mensuplarına uygulanmayacaktır (Obreja ve diğerleri, ss.91, 92).

Söz konusu kod, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kurallar düzenlenirken, yasanın hükümleri konusunda kamu görevlilerinin bilgilendirilmesini üye ülkelere tavsiye etmiştir. Koda göre bütün kamu görevlileri, yasada öngörülen kurallara uygun davranabilmek için her türlü önlemi almak durumundadır (Obreja ve diğerleri, s.92).

Avrupa Konseyinin Kodu, kamu görevlileri için dürüstlük, tarafsızlık, hesap verilebilirlik ve etkinlik gibi bir takım genel etik prensipler saptamakta, bunun yanında, çıkar çatışması, çıkarların açıklanması, uygunsuz dışsal menfaatlerin bildirilmesi konusunda bir çerçeve çizmekte, siyasi veya kamusal faaliyetler, kamu görevlisinin özel hayatını koruma, hediye, diğer kişiler tarafından yapılan etkilere maruz kalma, kamu görevinin kötüye kullanılması, kamu otoritelerinin sahip oldukları bilgi, kamusal ve resmi mallar, dürüstlük denetimi, yüksek seviyeli kamu görevlilerinin hesap verilebilirlikleri, kamu görevinden atılma, eski kamu görevlileri ile ilişkiler, yasaya saygı ve yaptırımlar konusunda çeşitli hükümler içermektedir (Obreja ve diğerleri, s.92).

Model Koda göre, görevi kötüye kullanma sonucunu doğurabilecek veya etik kurallara aykırı bir davranış tarzı göstermek durumunda kalan bir kamu görevlisi, ülkesinin yasasında öngörülen yetkili makama durumu bildirmekle yükümlüdür. Yine Koda göre, kamu görevlisi, etik kuralları ihlal eden diğer kamu görevlisini yetkili makamlara bildirmekle yükümlüdür. Etik kural ihlalini yetkili makama bildiren kamu görevlisi, yetkili makamdan aldığı yanıtın tatmin olmazsa, durumu, o kamu görevini yapan kurumun en üst amirine yazılı

olarak bildirebilir. Eğer bir sorun, ilgili kamu görevlisi tarafından uygun görülecek tarzda, yasalarda öngörülen usul ve başvuru yöntemleriyle çözüme kavuşturulamıyorsa, kamu görevlisi, kendisine, yasalara uygun olarak verilen emir veya talimatlar çerçevesinde işi çözüme kavuşturur. Kamu görevlisi görevini yürütürken yasa dışı veya suç teşkil eden şüpheli durum, delil veya iddia ile karşılaşırsa durumu yetkili makamlara bildirmelidir. Konunun doğru olup olmadığını araştırmak yetkisi yetkili makama aittir. Kamu idaresi, makul nedene ve iyi niyete dayalı olarak kamu görevlisinin yaptığı ihbar yüzünden, kamu görevlisinin başının belaya girmemesini sağlayacak bir ortam sağlamalıdır (Obreja ve diğerleri, ss.92, 93).

Model Koda göre, kamu görevlisinin görevini tarafsız ve nesnel olarak yerine getirmesini etkileyen veya etkileme görüntüsü veren özel çıkarının bulunduğu her durumda çıkar çatışması bulunmaktadır. Kamu görevlisinin, kendisine, ailesine, yakın akrabalarına, arkadaşlarına ve iş veya siyasi ilişkileri dolayısıyla ilgili olduğu kurum veya kişilere sağlanan her türlü çıkar kamu görevlisinin özel çıkarıdır. Yine kamu görevlisinin sayılan kimselerle ilintili mali veya sosyal sorumluluğu da kamu görevlisinin özel çıkarına girer. Özel çıkar gerektiren durumları kural olarak, en iyi bir şekilde ancak kamu görevlisi bilebileceğinden, bu durumlarda kamu görevlisinin sorumlulukları şunlardır,

- a) Gerçek veya gizli olarak çıkar çatışması oluşturabilecek haller konusunda dikkatli olmak,
- b) Çıkar çatışması durumuyla karşılaşmamak için gerekli önlemleri almak,
- c) Çıkar çatışması durumuyla karşılaştığını öğrenir öğrenmez konuyu amirine iletmek,
- d) Çıkar çatışmasından doğan çıkarlardan kendisini yoksun bırakmak veya o durumdan çekilmesi doğrultusunda alınan sonul karara uymak (Obreja ve diğerleri, ss.93, 94).

Model Koda göre, kamu görevlisi gerekli görülen hallerde çıkar çatışması durumunda olup olmadığını bildirmek zorundadır. Memurluğa veya diğer kamu görevliliğine aday bir kimse tarafından veya yeni bir makam veya mevkie getirilecek kimse tarafından bildirilen çıkar çatışması durumu çözüme kavuşturulmadan ilgili kimselerin ataması yapılamaz (Obreja ve diğerleri, s.94).

Resmi görevi nedeniyle kişisel veya özel bir çıkarı etkilenebilecek olan kamu görevlisi göreve atanır atanmaz çıkarlarını bildirmeli, ayrıca belirli aralıklarla veya çıkarının kapsamı ve doğasında değişiklik olur olmaz durumu yine yetkili makamlara iletmelidir (Obreja ve diğerleri, s.94).

Buna ilave olarak, kamu görevlisi, ücretli veya ücretsiz olsun yapmış olduğu kamu göreviyle uyumsuz olan veya yapmış olduğu göreve zarar veren herhangi bir faaliyet, işlem, pozisyon veya fonksiyonla uğraşmamalıdır. Bir hususun kamu görevlisi için uygun olup olmadığı açık değilse, kamu görevlisi, amirinden konu hakkında görüş almalıdır. Kanundaki koşullara bağlı olarak, kamu görevlisi, çalışma saatleri dışında ücretli veya ücretsiz olsun belirli bir takım faaliyetleri veya fonksiyonları yürütmek veya pozisyon almak durumunda bulunursa konuyu kurumuna bildirmek ve kurumundan izin almakla yükümlüdür. Yine kamu görevlisi, görevini gereği gibi yürütmesine veya bulunduğu makam veya mevkie zarar verebilecek nitelikte olan üyelik ve ortaklıklarını sınırlandırıcı hükümlere uymak zorundadır (Obreja ve diğerleri, s.94).

Kod, kamu görevlisinin siyasal veya toplumsal faaliyetleri konusunda da çeşitli hükümler içermektedir. Anayasal ve temel haklara saygı gösterilmesi kaydıyla kamu görevlisinin yapmış olduğu siyasal faaliyet veya siyasal veya toplumsal nitelikteki tartışma, halkın kamu kurumlarına ve kendisi ile çalıştığı kurumun görevini tarafsız ve sadakatle yerine getirdiği ilkelerine zarar vermemelidir. Yine kamu görevlisi, görevini yerine getirirken partili veya partici olarak görülmesini engelleyici bir tutum takınmalıdır. Bağlı oldukları makam veya mevki veya yaptıkları işin doğası gereği bir takım kamu görevlilerine kanun tarafından siyaset kısıtlamaları konulmuşsa, söz konusu kamu görevlileri bu kısıtlamalara uymak zorundadır (Obreja ve diğerleri, ss.94, 95).

Kod, kamu görevlisinin özel yaşamı konusunda da bir hükme yer vermektedir. Koda göre, kamu görevlisinin özel yaşamını korumak için her türlü önlem alınmalıdır. Ülkeler, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kurallarla ilgili olarak çıkartacakları yasaya, kamu görevlisinin yapacağı her türlü bildirimin kural olarak gizli olacağını kabul eden bir sistem getirmelidir (Obreja ve diğerleri, s. 95).

Kamu görevlisi; görevini yürütürken sahip olması gereken tarafsızlık ilkesine gölge düşürebilecek veya gizli güç olarak gölge düşürmesi olanaklı olan veya görevi için ödül sayılabilecek nitelikte kendisi, ailesi, yakın akrabaları, arkadaşları veya siyasi veya iş ilişkisi bulunduğu kurumlar veya şahıslar için hediye, iyilik, konukluk veya başka türlü çıkar isteyemez veya kabul edemez. Küçük hediye alması veya geleneksel nitelikteki ağırlamalar, yasak kapsamında değildir. Kamu görevlisi hediye veya ağırlamanın yasak kapsamında olup olmadığı konusunda kuşkuya düşerse amirinden görüş almalıdır (Obreja ve diğerleri, s. 95).

Kamu görevlisine uyumsuz veya haksız bir çıkar verilmek istenirse, kamu görevlisi kendisini korumak için aşağıdaki önlemleri sırayla almalıdır;

a) Uygunsuz veya haksız çıkarı en başta reddetmelidir, onu kanıt göstermek üzere kabul etmesine gerek yoktur,

b) Kendisine öneriyi yapan kimseyi belirlemeye çalışmalıdır,

c) Öneriyi yapan kimse ile uzun süre temas etmekten kaçınmalı, sadece kanıt için yardımcı olması için ne amaçla öneri yapıldığını öğrenmeye çalışmalıdır,

d) Haksız veya uygunsuz çıkar reddedilemiyor veya göndericisine iade edilemiyorsa, mümkün olduğu kadar az bir şekilde el altında bulundurulmalı, ayrı bir yerde emanet altına aldırılmalıdır,

e) Çalışma arkadaşları başta olmak üzere değişik kimselerden tanıklık yapmasını istemelidir,

f) Uygunsuz veya haksız çıkarı tercihen resmi kayıtlara mümkün olan en kısa zamanda geçirmelidir,

g) Haksız veya uygunsuz çıkar teşebbüsünü derhal amirine veya güvenlik güçlerine bildirmelidir,

h) Kamu görevlisi, özellikle haksız veya uygunsuz çıkarın önerildiği iş olmak üzere normal işine devam etmelidir (Obreja ve diğerleri, ss. 95,96).

Kamu görevlisi, herhangi bir kişi veya kuruma karşı çıkar sağlama zorunluluğu konumunda bulunmaktan veya çıkar sağlama zorunluluğu görüntüsü vermekten özenle kaçınmalıdır. Bunun gibi, kamu görevlisi, görev yapış tarzı veya özel hayatı nedeniyle diğer kimselerin uygunsuz teklifine açık kuşkusu vermekten özenle kaçınmalıdır (Obreja ve diğerleri, s. 96).

Kamu görevlisi, yasalar tarafından açıkça yetki verilen haller dışında, bulunduğu makam ve mevki ile ilgili olarak herhangi bir kişiye bir çıkar önermemeli veya vermemelidir. Yine kamu görevlisi, diğer kamu görevlileri dâhil herhangi bir kimse veya kuruma işgal ettiği makamı kullanarak veya onlara kişisel çıkar önererek özel amaçları için etkilemeye çalışmamalıdır (Obreja ve diğerleri, s. 96).

Kamu görevlisi, ülkesinin halkın bilgi edinmesi hakkındaki yasa ve diğer düzenleyici işlemlerindeki kurallara bağlı olarak yurttaşla bilgi vermemelidir. Kamu görevlisi gizli veya kişisel nitelikteki bilgileri korumak, halka açıklamamak için tüm önlemleri almalıdır. Kamu görevlisi, kendisinin elde etmesi uygun olmayan bilgileri elde etmek için bir çaba göstermemelidir. Yine kamu görevlisi, yapmış olduğu görev nedeniyle öğrendiği bilgileri haksız veya

uygunsuz bir şekilde kullanmamalıdır. Bununla eş değerde, kamu görevlisi halka açıklaması gereken bir bilgiyi açıklamaktan kaçınmamalı, bildiği veya bilmesi için haklı nedenlerinin olduğu hallerde; hatalı veya yanlış sonuçlara götürecek bir bilgiyi de halka açıklamaktan kaçınmalıdır (Obreja ve diğerleri, ss. 96, 97).

Kamu görevlisi görevini yürütürken, kendisine yönetmesi için bırakılan insan kaynağını, kamusal malları, yerleri, hizmetleri ve mali kaynakları etkin, etkili ve ekonomik olarak kullanmak zorundadır. Ülkelerin mevzuatı tarafından açıkça izin verilen haller dışında, kamu görevlisi insan veya kamusal malları özel amaçları için kullanmamalıdır (Obreja ve diğerleri, s. 97).

Kamu görevlisini işe almaktan, yükseltmekten veya bir makam veya mevkîe getirmekten sorumlu olan kamu görevlisi veya görevlileri, kanun tarafından gösterilen tarzda adayın dürüstlüğü ve ahlaki yeterliliği bakımından gerekli inceleme ve araştırmayı yapmakla yükümlüdürler. Araştırma ve incelemeyi yapan kamu görevlisi veya görevlileri, şüpheli bir durumla karşılaşılırsa yetkili kişi veya makamdan tavsiye almalıdırlar (Obreja ve diğerleri, s. 97).

Amir konumunda bulunan kamu görevlileri, kuramca benimsenen politika ve amaç doğrultusunda kurum elemanlarını yönetmek ve yönlendirmekle yükümlüdürler. Yine amirler, kuramca benimsenen politika ve amaç doğrultusunda hareket etmeyen veya aykırı hareket eden, altındaki kamu personelinin hareketlerinden, eğer söz konusu hareketleri önleme olanağı varken önlememişlerse sorumludurlar. Ayrıca, amirler, kendilerine bağlı elemanların yolsuzluk yapmalarını sağlamak için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Amir tarafından alınacak söz konusu önlemlere, kural ve düzenlemeleri ihlal eden kamu görevlilerine istisnasız bir şekilde yaptırım uygulanması, personele yeterli eğitim ve öğretim verilmesi, personelin mali ve diğer güçlükleri konusunda duyarlı davranılması, amirin kişisel olarak doğru ve dürüst davranarak personeline bir model olması örnek olarak gösterilebilir (Obreja ve diğerleri, s. 97).

Avrupa Konseyinin Model Kodu, kamu görevinden ayrılma konusunda da bir takım hükümler içermektedir. Kamu görevlisi, bulunduğu görevden haksız bir avantaj elde ederek dışarıda iş bulmaya çalışmamalıdır. Yine kamu görevlisi, dışarıdaki alacağı işle gerçek, gizilgüç veya görünürde bir çakar çatışması görüntüsü vermekten özenle kaçınmalıdır. Kamu görevlisi, kendisi açısından çıkar çatışması oluşturabilecek nitelikte bir iş teklifi alırsa durumu derhal amirine iletmelidir. Yine, kamu görevlisi, dışarıdaki iş teklifini kabul ederse de durumu derhal amirine bildirmelidir. Kanun tarafından gösterilmek kaydıyla eski kamu görevlisi, görevinden ayrıldıktan sonra belli bir müddet,

yapmış olduğu kamu görevinden elde ettiği bilgi ve deneyimi belli bir kişi veya kuruma fayda sağlayacak şekilde kullanmamaya özen göstermelidir. Yine eski kamu görevlisi, kanun tarafından tutulan ayrıksı durumlar dışında, öğrendiği kişisel veya gizli bilgileri kullanmaktan veya halka açıklamaktan kaçınmalıdır. Bu konuda son olarak eski kamu görevlisinin, kamu görevinden ayrıldıktan sonra belli bir müddet göreviyle bağlantılı iş veya işler yapamayacağı yönünde ülkesi tarafından öngörülen yükümlülüğe uymak zorunda olduğu ifade edilmiştir (Obreja ve diğerleri, ss. 97, 98).

Avrupa Konseyinin Kodunda, kamu görevlisinin eski kamu görevlisine karşı davranış tarzı hakkında ilginç bir hükme yer verilmektedir. Buna göre, kamu görevlisi, kamu hizmetini yürütürken eski kamu görevlisine karşı özel veya ayrıcalıklı bir muamele veya işlem yapamaz (Obreja ve diğerleri, s. 98).

Kodun son hükümleri, denetim ve yaptırım konusuna ayrılmıştır. Bu hükümlere göre, bir kamu kurum veya kuruluş mensupları için özgün nitelikte etik kurallar konulmak istenirse, söz konusu kurallar ya o kurum veya kuruluşun bağlı olduğu bakan veya o kurum veya kuruluşun en üst amiri tarafından onaylanarak yürürlüğe sokulmalıdır. Kamu görevlileri, davranışlarını etik kurallara uydurmak zorunda olduklarından yürürlükteki etik kurallar hakkında bilgi sahibi olmak durumundadırlar. Kamu görevlisi, etik kurallara uygun davranıp davranmadığı konusunda tereddüde düşerse yetkili makamdan görüş almak zorundadır. Etik kurallar konusunda çıkan yasa veya diğer düzenleyici işlemleri ihlal eden kamu görevlisine disiplin yaptırımları öngörülebilir. Sözleşmeli olarak çalışan kamu görevlisine sözleşme yapılırken, etik kurallara uygun davranmak, sözleşmenin bir koşulu olarak öngörülmelidir. Amir durumundaki kamu görevlileri, altlarında bulunan kamu görevlileri tarafından etik kurallara, uyulup uyulmadığını denetlemek ve ihlal edenlere gerekli yaptırımları uygulamakla yükümlüdürler. Son olarak, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kuralların kamu kuruluşları tarafından sürgit bir şekilde gözden geçirileceği ifade edilmiştir (Obreja ve diğerleri, s. 98).

c) OECD'nin Çalışmaları

Üye ülkelerin deneyimlerine dayanarak OECD, kamu görevlilerinin etik kurallarının fonksiyonel alt yapısını üç temel unsura dayalı olarak belirlemiştir. Bunlar; kılavuzluk, yönetim ve denetimdir. Söz konusu üç fonksiyonel altyapının ise sekiz alt unsuru bulunmaktadır (Edes, s. 164). Şimdi bu alt unsurlar ayrıntılı bir şekilde incelenecektir.

Kılavuzluk fonksiyonunun ilk alt unsuru; kararlı bir siyasi iradenin bulunması ve siyasilerin etik konusunda halka örnek olmasıdır. Kamu görevlileri

için etik kurallar oluşturulmasında kararlı bir siyasi iradenin bulunmadığı durumda, kamu görevlileri için etik kurallar oluşturulması çabaları anlamsızlaşacaktır. Kararlı bir siyasi iradenin bulunmasının gerekliliği yanında, siyasi liderler, etik ilkelere uygun davranma bakımından toplum için bir model de oluşturmalıdır (Edes, s. 164).

Kılavuzluğun bir başka alt unsuru; kamu görevlileri için iyi işleyen bir etik kuralların yürürlüğe konulmasıdır. Bazı OECD ülkeleri kamu görevlilerinin uyması gereken etik kuralların sayısını az tutmuşlar ve daha çok yönetsel bir yaklaşım benimsemişlerdir. Avustralya, Yeni Zelanda gibi bir takım ülkeler ise, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kuralları oldukça geniş ve soyut bir şekilde düzenlemişler ve kamu kurumlarını, belirlenen etik kurallardan, amaçlarına ve misyonlarına uygun düşecek tarzda istediklerini seçme konusunda serbest bırakmışlardır. Hollanda, Norveç gibi diğer bir takım ülkeler ise kamu görevlilerinin etik kurallarını kurumsal temelde belirleme yoluna gitmişlerdir. Etik kurallar ne şekilde belirlenirse belirlensin, oldukça somut veya soyut olduğu, işe yaramadığı, iyi işlemediği, kamu görevlilerinin uygulamada karşılaştığı karmaşık etik sorunlarına yanıt veremeyen basit tümcelerden oluştuğu gibi çeşitli noktalardan eleştiriye tabi tutulduğunu ifade etmek gerekir (Edes, s. 164).

Kılavuzluğun son ilkesi ise, bir takım profesyonel sosyalleşme mekanizmalarının bulunmasıdır. Kamu görevlileri etik normlar, iş yapma tarzı ve kamu hizmeti değerleri konusunda eğitim ve öğretime tabi tutulmalı ve konu hakkında bilinçlendirilmelidir. Sosyalleşme mekanizmaları kamu görevlilerinin sadece konu hakkında hizmet içi eğitim ve öğretime tabi tutulmasını kapsamaz: bunun yanında, kamu görevlisinin bir üst makama atanmasında etik kurallara bağlılığı bir ölçüt olarak kullanmayı da kapsar. Örneğin profesyonel sosyalleşme mekanizmalarının gereği olarak İspanya hükümeti, her seviyedeki kamu görevlilerini etik konusunda eğitim ve öğretime tabi tutmakta, Finlandiya Hükümeti ise üst görevlere atama yaparken o kamu görevlisinin etik kurallara uyumunu bir ölçüt olarak aramaktadır (Edes, ss. 164, 165).

Yönetim fonksiyonunun ilk alt unsuru bir etik eşgüdüm organının oluşturulmasıdır. Bu organ; bir parlamento komitesi, merkezi bir kurum veya sadece bu işle uğraşan bir organizasyonun oluşturulması gibi değişik şekillerde olabilir. Bu organ, soruşturma yetkisine sahip bir gözetim organı olabileceği gibi, danışman veya etik kurallara uyum konusunda teşvik edici niteliğe sahip bir organ da olabilir. Bununla birlikte ne tür bir etik eşgüdüm organı oluşturulursa oluşturulsun, etik eşgüdüm organının kurulması mazeret gösterilerek, kamu kurumlarının iç birimlerinin ve yöneticilerin etik kurallar konusundaki sorumlulukları ortadan kaldırılamaz (Edes, s. 165).

Yönetim fonksiyonunun bir başka alt unsurunu destekleyici kamu hizmeti sunumu koşullarının sağlanması oluşturur. Eğer kamu görevlisi, kendisine düşük ücret ödendiği, aşırı bir şekilde çalıştırıldığı veya güvenceye sahip olmadığına inanırsa, etik kurallara uyumu daha da zorlaşır. Bununla birlikte, eğer kamu görevlisine aşırı güvence verilirse, bu durum da kamu görevlilerini ataletle itebilir. Ancak, kamu görevlisinin ücretinin düşük olması, söz konusu görevlinin yasa dışı veya ahlaki olmayan davranışları için bir mazeret oluşturamayacağı açıktır (Edes, s. 165).

Denetim fonksiyonunun ilk alt unsuru, etkin bir yasal mekanizmanın bulunmasıdır. Daha somut bir deyişle, kamu görevlilerinin davranış standartlarını gösteren kanun ve diğer düzenleyici işlemlerin bulunması ve söz konusu mevzuatın soruşturma ve araştırma yetkisiyle birlikte etkin bir şekilde uygulanmasıdır. Etkin yasal mekanizma, etik alt yapısının “dışları” niteliğindedir. Bunun yanında etik yasanın açık ve tutarlı olması da gerekir. Örneğin Polonya, son yıllarda bir kanun kabul ederek, kamu görevlilerinin; mal varlıklarını, mali kıymetlerini ve sermayelerini yetkili makamlara bildirmelerini öngörmüştür. Yine 1998 yılında Japonya, belli üst düzey görevlerde bulunan kamu görevlilerinin, görevlerinden ayrıldıktan sonra belli bir müddet yaptıkları kamu görevleriyle ilintili özel sektör işlerinde çalışamayacaklarını öngören bir yasa kabul etmiştir (Edes, s. 165).

Denetim mekanizmasının bir başka alt unsurunu, etkin hesap verilebilirlik mekanizmalarının bulunması oluşturur. Hesap verilebilirlik mekanizması, kurumların hedeflerine ulaşip ulaşmadığını belirlemeye ve kamusal faaliyetlerde hukuka uygun davranılıp davranılmadığını gözetlemeye yardımcı olur. Hesap verilebilirlik mekanizmaları iç ve dış hesap verme mekanizmaları olarak ikiye ayrılır. İç mekanizmaya; yurttaşların dilek ve şikâyetlerinin, kurumun performansının değerlendirilmesi ve denetleme sonucunun yazılı olarak kayıt edilmesi zorunluluğu örnek olarak verilebilir. Dış mekanizmaya ise, İtalya’nın Yolsuzlukları Önleme ve Bastırma Komisyonu gibi Parlamento Komisyonu örnek olarak gösterilebilir. Bu komisyonun görevi, kamu yönetimindeki yolsuzluk ve usulsüzlükleri gözetleme ve denetlemektir. Bunun yanında çağcıl ülkeler hesap verilebilirlik mekanizması olarak başka önlemler de almaktadırlar. Bu önlemlerden birisi, “muhabirleri koruma” mekanizmasıdır. Örneğin Hollanda ve Avustralya, kendisine uygunsuz teklif yapılan kamu görevlisinin teklifi reddederek konuyu ilgili mercilere bildireceği veya gayri meşru işler yapan diğer kamu görevlilerini ihbar edeceği esasını benimsemişler ve ihbarcı kamu görevlisinin korunacağı ilkesine yer vermişlerdir. Hesap verilebilirlik mekanizmasının gayri meşru davranışlarda bulunmayı zorlaştıracığı, gayri meşru

davranışlarda bulunulması halinde ise o davranışların ortaya çıkartılmasını kolaylaştıracağı açıktır (Edes, ss. 165, 166).

Denetim mekanizmasının son alt unsurunu, aktif sivil toplum kuruluşlarının bulunması oluşturur. Gerçekten de etik konusu bir toplumda yazılı ve görsel basın dâhil herkesin sorumluluğu altındadır. Etik kurallara uyulmasında yazılı ve görsel basının taşıdığı önem yaşamsal niteliktedir. Yazılı ve görsel basın, atak olmalı ve yolsuzluk konusunda doğru bilgiler vererek halkın kamu görevlilerinin davranışlarını etkin bir şekilde denetlemesine yardımcı olmalıdır. Halkın etkin bir şekilde denetim yapmasına, Bilgi Edinme Kanunlarının da önemli ölçüde yardımcı olacağı kuşkusuzdur. (Edes, s. 166).

OECD, kamudaki etik yönetimi konusunda 12 temel prensip belirlemiştir. Bu prensipler, kılavuzluk, yönetim ve denetim fonksiyonlarından doğmakta ve kamu çalışanlarının etik yönetim sistemlerinin değerlendirilmesinde bir mihenk taşı görevini yapmaktadır. Söz konusu prensipler OECD ülkelerinin deneyimlerine dayanmakta; etik yönetiminde ülkeler tarafından paylaşılan sağduyulu bakış açılarını yansıtmaktadır (Edes, s. 168). Söz konusu prensipler, aşağıda ayrıntılı olarak açıklanmaktadır.

İlk prensip, kamu çalışanları için öngörülen etik kuralların oldukça açık olması ilkesidir. Bir başka deyişle, kamu görevlileri, davranış tarzı olarak benimseyecekleri temel prensip ve standartları net olarak bilmeli ve kabul edilen davranışlar ile kabul edilmeyen davranışlar arasında tereddütsüz bir ayırım yapmalıdırlar. Kamu görevlilerinin etik kurallarının yalın ve açık bir şekilde gösterilmesi kamu hizmeti için iyi bir kılavuzluk fonksiyonu oluşturacak, ayrıca, kamu kurumları hatta geniş toplum kesimleri arasında ortak bir uzlaşma zemininin bulunmasına katkı sağlayacaktır (Edes, s. 168).

İkinci prensip, etik kuralların yasal bir çerçeve içerisine oturtulmasıdır. Yasal çerçeve, kamu görevlilerinin yükümlülük ve davranış kalıplarının asgari temelidir. Yasa ve diğer düzenleyici işlemler; kamu hizmetinin temel değerlerini göstermeli, ayrıca, kılavuzluk, araştırma, disiplin yaptırımları ve soruşturmalar için temel çerçeve oluşturmalıdır (Edes, s. 168).

Üçüncü prensip, kamu çalışanlarına etik kılavuzluk hizmetinin verilmesidir. Profesyonel sosyalleşme mekanizmaları, kamu görevlilerinin etik prensipleri somut şartlara uygulama yetilerinin artmasına katkı sağlar. Diğer yandan kamu çalışanlarının etik konusunda eğitim ve öğretime tabi tutulması, kamu görevlisinin etiksel analiz ve moral uslandırma yeteneğine katkı sağlayacağı kesindir. Yine kamu görevlilerine etik konusunda tarafsız bir gözle tavsiyede bulunulmasının, kamu görevlilerinin etik sorunlarla karşılaşma ve onları çöz-

mesine daha hevesli kılacağı açıktır. Kamu görevlilerine etik konusunda kılavuzluk hizmeti verilmesi ve onlara başvurabileceği danışma mekanizmaları sunulmasının, kamu görevlilerinin temel etik standartları işyerinde uygulamalarına yardımcı olacağı kuşkusuzdur (Edes, s. 168).

Dördüncü prensip, kamu çalışanlarının etik dışı durumlarla karşılaştığı zaman hak ve yükümlülüklerinin neler olduğunun gösterilmesidir. Daha somut bir deyişle, kamu görevlileri, gerçek anlamda veya şüpheli gözüken gayri meşru işlerle yüz yüze kaldıklarında, temel hak ve yükümlülüklerini bilmelidirler. Ayrıca kamu görevlilerinin böyle durumlarda takip edecekleri kural ve süreç ile formel sorumluluk zinciri açık bir şekilde gösterilmelidir. Son olarak, kamu görevlileri, gayri meşru işlerle karşılaştıkları zaman kendilerine ne gibi koruma olanağının verildiğini de bilmeleri gerekir (Edes, ss. 168, 169).

Beşinci prensip, etik kurallara siyasilerin kendilerinin uymasındır. Etik kurallara siyasilerin uyması, kamu çalışanlarının da etik kurallara uymasını teşvik eder. Siyasi liderler, kendi görevlerini yerine getirirken yüksek seviyeli bir dürüstlük örneği sergilemelidirler. Siyasi liderler, etik kurallara uyulması konusunda kamu görevlilerine örnek olmalı ve etik davranışlara etkin bir şekilde uyulmasını temin etmek için yasal ve kurumsal düzeyde önlem almalıdırlar. Bunun yanında, siyasiler, etik kurallara aykırı davranan kamu çalışanları için etkin yaptırım öngörmeli, etik kurallara ilgili faaliyetlere hükümet vasıtasıyla gerekli kaynak ve destek sağlamalıdırlar. Son olarak, siyasiler, etik kuralları siyasi amaçlarla sömürmekten kaçınmalıdırlar (Edes, s. 169).

Etik yönetiminde altıncı prensip, kamu yönetimindeki karar alma sürecinin saydam olması ve halkın incelemesine açık olmasıdır. Halkın; kamu kuruluşlarının, kendilerine verilen güç ve kaynağı nasıl kullandıklarını bilmesi en doğal hakkıdır. Halkın etkin bir şekilde inceleme yapmasını temin etmek için, kamu kurumlarında saydam ve demokratik süreçler oluşturulmalı, yasama organı tarafından kamu kurumları iyi bir şekilde gözetlenmeli ve kamusal bilgilere halkın ulaşımının sağlanması kolaylaştırılmalıdır. Ülkeler, saydamlığı daha da geliştirmek için kamusal bilgilerin halka açıklanmasını sağlayan bir sistem kurmalı ve aktif, bağımsız yazılı ve görsel basının önemi konusunda bilinç sahibi de olmalıdır (Edes, s. 169).

Etik yönetiminde yedinci ve önemli bir başka prensip; kamu ile özel sektörün ilişkiye geçtiği durumlarda kamu görevlilerinin nasıl hareket edeceğine dair açık kuralların bulunmasıdır. Kamu ihaleleri, dış alım veya kamuda istihdam koşulları gibi kamu ile özel sektörün ilişkiye geçtiği alanlarda açık etik kuralların bulunması, kamu çalışanlarının doğru davranışına yön verir. Günü-

müzde kamu kesimi ile özel sektör gittikçe artan oranda bir ilişkiye girmekte, Bu durum ise kamu hizmeti değerlerine kamu görevlilerinin ve özel sektörün daha fazla önem vermesi gerekliliğini ortaya koymaktadır (Edes, s. 169).

Etik yönetiminde diğer bir önemli ilke, kamu kurumlarındaki yöneticilerin etik kurallara uymada alt seviyede bulunan kamu görevlilerine örnek olması ve onları teşvik ederek etik davranışlara yönlendirmesidir. Örneğin yöneticilerin, elemanları için yeterli çalışma koşulları hazırlaması ve çalışanların performansının değerlendirilmesinde etik kaygıları ön planda tutması, kamu hizmeti değerleri ve etik standartlar üzerinde doğrudan olumlu bir etki doğuracaktır. Yine yöneticilerin, siyasilere, diğer kamu görevlileriyle ve yurttaşlarla ilişkilerinde etik kurallara uyması ve dürüst iş yapış tarzı, alt seviyedeki kamu görevlileri için örnek alınacak bir model oluşturacaktır (Edes, s. 169).

Etik yönetiminde dokuzuncu ilke, yönetim politikalarının, usullerinin ve uygulamalarının etik davranışları teşvik etmesidir. Yönetim fiil ve eylemleriyle, etik standartlara kendisini adadığını göstermelidir. Bir başka deyişle, etik kuralların yalnızca yazılı olması veya itaate dayalı bir sistemin benimsenmesi yeterli değildir. Hatta etik kurallara uyum, itaate dayalı bir yapıyla sağlanmaya çalışılırsa bazı kamu görevlileri, uygunsuz davranışların eşliğinde bir davranış şekli gösterecek ve kanunu ihlal etmeyen her davranışın etik olduğunu savunacaklardır. Etik kurallara yönelik kamusal politikaların oluşturulmasında dikkate alınması gereken husus; yalnızca kamu görevlilerinin affedilmeyecek olan davranışlarını göstermekle yetinmeyerek, kamu görevlilerinin içtenlikle benimsemesi gereken değerlerin de somut bir şekilde göstermektir (Edes, s. 170).

Etik yönetiminde 10 uncu prensip, kamudaki çalışma koşullarının ve insan kaynakları yönetiminin etik davranışları teşvik etmesidir. Daha somut bir deyişle, kamuda kariyer ilerlemesi, kişisel gelişim, ücret ve insan kaynakları yönetimi gibi kamusal istihdam koşulları; etik davranışlar için uygun bir zemin oluşturacak tarzda düzenlenmelidir. Bununla uyumlu olarak, işe alma ve yükselmede her zaman liyakat ilkesine uyulması gibi bazı temel prensiplere bağlılık, kamu hizmetlerinin dürüst bir şekilde verilmesine katkı sağlayacaktır (Edes, s. 170).

Etik yönetiminde sondan bir önceki ilke, kamu sektöründe yeterli hesap verilebilirlik mekanizmalarının bulunmasıdır. Kamu görevlileri yaptıkları eylem ve işlerden dolayı hem üstlerine hem de halka karşı sorumlu olmalıdır. Kamuda hesap verilebilirlik ilkesi uygulanırken kurallara ve etik davranışlara uyum yanında, kurumsal hedeflere ulaşıp ulaşılmadığına da bakılmalıdır. Kamuda hesap verilebilirlik ilkesini sağlayan mekanizmalar; iç veya dış kamusal

mekanizmalar olabileceği gibi sivil toplum örgütleri gibi özel bir takım denetim organları da olabilir. Kamuda hesap verilebilirlik mekanizması oluşturulurken yeterli denetimi sağlayacak usullerle eş anlı olarak esnek yönetime de olanak sağlanmalıdır (Edes, s. 170).

Etik yönetiminde son ilke, kamuda yapılan gayri meşru işleri ortaya çıkaracak usullerin belirlenmesi ve yapılan etik dışı işlerin yaptırımlarının bulunmasıdır. Daha somut bir deyişle; yolsuzluk gibi gayri meşru işleri ortaya çıkaracak ve bağımsız bir şekilde soruşturacak mekanizmaların bulunması etik altyapısının bir parçasıdır. Etik kurallara aykırı davranışları gözetleyecek, bildirecek ve soruşturacak güvenilir usul ve kaynakların bulunması gerekir. Bunun yanında, etik ihlallerine karşı uygulanacak idari ve disiplin yaptırımlarının da orantılı olarak öngörülmesi yerinde olur. Böylelikle yöneticiler, etkin bir şekilde, disiplin yaptırımını ihlalcinin şahsına uydurma olanağına kavuşmuş olurlar (Edes, s. 170).

SONUÇ

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bir ülkenin sağlam bir etik altyapısını oluşturacak tek bir yöntem bulunmamaktadır. Bu açıdan çeşitli teşvik ve yaptırım unsurlarından yararlanılarak sağlam bir etik alt yapısı oluşturulmalıdır. Bunun yanında kamu görevlilerinin etik kurallara uyumunun sağlanması yalnızca hükümetlerin sorunu olarak görülmemeli, bu konuda parlamento, yargı, baskı grupları, iş âlemi, ticaret birlikleri, yazılı ve görsel basının da büyük sorumlulukları olduğu unutulmamalıdır (Edes, s. 180).

Bir ülkede kamu görevlileri açısından etik kültürü oluşturmada değişik kurumlara büyük iş düşse de bu konuda en büyük sorumluluğun hükümetler üzerinde olduğu unutulmamalıdır. Hollanda İçişleri Bakanı Dales'in 1992 yılında yaptığı bir konuşmada da isabetli olarak belirttiği üzere, 'Bir ülkede hükümet ya dürüsttür ya da değildir. Dürüstlüğü azı veya çoğu olmaz. O ülkenin kamu yönetimi de, hükümet dürüstse dürüst olur. Hükümetin herhangi bir nedenle dürüstlükten ayrılması, halkın hükümete olan güveninin kaybolmasına neden olur. Halkın güveninin olmadığı durumlarda demokrasi işlemez. Demokrasinin işlemediği durumda ise ürkütücü bir tabloyla karşı karşıya kalınır' (Pope, s. 175).

Kamu görevlileri açısından etik kültürü oluşturulmasında siyasilerin çok önemli rolünün bulunduğu çeşitli atasözlerimizle de ifade edilmiştir. Örneğin 'Balık baştan kokar' sözü bu gerçeği vurgulamaktadır. Pope'nin isabetli olarak belirttiği üzere, siyasiler yüksek etik standartlara sahip olduklarını gösterme-

dikleri müddetçe, etik kurallara uymayan kamu görevlilerini kınamaları ahlaki açıdan doğru değildir. Eğer siyasiler etik kuralları ihlal ederse, kamu görevlileri daha da yaygın olarak etik kuralları ihlal eder. Bu açıdan kamu görevlileri açısından sağlam bir etik kültürü oluşturabilmek için siyasilerin yüksek ahlaki standartlara sahip olması mutlak bir gerekliliktir (Pope, s. 179).

Kamu görevlileri açısından sağlam bir etik kültürü oluşturulmasında siyasilere düşen bir başka önemli görev düzgün bir kamu yönetimi oluşturabilmektir. Daha somut bir deyişle, eğer kamu yönetiminde adam kayırmacılık, adamcılık, işe göre adam değil de adama göre iş ve keyfilik hâkim olursa, etik kuralların işlenmesi olanaksız değilse bile oldukça zor olacaktır. Kısaca, düzgün bir kamu yönetiminin oluşturulması, kamu görevlileri arasında etik davranışları hızla yaygınlaştıracaktır (Pope, s. 181).

Yazılı bir hukuk geleneğine sahip olan Türkiye, sağlam bir etik altyapısı oluşturabilmek için her şeyden önce konu hakkında çerçeve bir yasa çıkartmalıdır. Çıkartılacak bu yasada kamu çalışanlarının uymaları gereken etik kurallar ve ihlali halinde yaptırımlar genel hatları ile belirlenmelidir. Bir başka deyişle, etik kurallar konusunda çıkartılması gereken yasada usul ve esaslar gösterilmeden etik kuralları belirleme ve yaptırım uygulama yetkisi, ferdi bir şekilde kamu kurumlarının inisiyatifine bırakılmamalıdır. Etik kuralların usul ve esaslarının yasa ile belirlenmesi uygulamada tekdüzeliğe katkı sağlayacak ve konu hakkında oluşabilecek mevzuat çokluğunun önüne geçecektir.

Etik konusunda yasa çıkartılırken dikkate alınması gereken husus, etik kuralların oluşturulmasında yaptırımcı değil, önleyici yaklaşımlara ağırlık verilmesi gerekliliğidir. Önleyici yaklaşım, memur ve diğer kamu görevlilerinin etik kurallara uyumunu, yasaklayıcı yaklaşımdan çok daha fazla olarak sağlayacaktır. Diğer yandan, etik kurallar konusunda çıkartılacak yasada dikkate alınması gereken başka bir husus, memur ve diğer kamu görevlileri için yasak davranışları belirten uzun bir liste oluşturmaktan ziyade, etik kuralları memur ve diğer kamu görevlisine benimsetici, ruhuna uyumunu sağlayıcı tedbirlere ağırlık verilmesi gerekliliğidir. Böylelikle etik kurallar yasası, ceza yasası gibi yasak davranışları gösteren engelleyici bir yapıdan ziyade pozitif bir karaktere kavuşmuş olacaktır (Pope, ss. 176, 182).

Gittikçe sınır aşan boyutta görülmeye başlayan yolsuzluk olaylarına karşı uluslararası toplum seyirci kalmamış, çeşitli uluslararası organlar (Örneğin, Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve OECD gibi) konu hakkında uluslararası sözleşmeler hazırlamıştır. Uluslararası organların yolsuzluk konusunda yaptığı çalışmalarda dikkati çeken husus, yolsuzluğun basit bir olgu olmadığı, bu

yüzden yolsuzluğu önlemek için girişilecek çabaların da çok boyutlu olması gerekliliğidir. Örneğin OECD, yolsuzluğa karşı başarı kazanabilecek birbiriyle ilişkili çeşitli mekanizmaların - etik yönetimi, özel önleme teknikleri, etkin güvenlik hizmetleri- beraberce kullanılması gerekliliğine inanmaktadır. Yolsuzlukla mücadelede yaşamsal bir önem taşıyan kamu görevlilerinin etik kuralları konusunda mevzuat oluşturulurken uluslararası kuruluşların özellikle Birleşmiş Milletler, Avrupa Konseyi ve OECD'nin çalışmalarından yararlanılması gerekmektedir.

Kamu görevlilerinin uymaları gereken etik kurallar statik olmayıp dinamikdir ve etik kural ihlalinin bağımsız kuruluşlar tarafından soruşturulması etkin bir etik yönetimi açısından yaşamsal bir önem taşımaktadır. Bu açıdan etik kurallar konusunda araştırma geliştirme çalışmaları yapmak ve üst düzey kamu görevlilerinin etik ihlallerini soruşturmak üzere bağımsız bir organın kurulması gerekmektedir. Kanımızca kurulması gereken bu organ, yurttaş sözcüsü diyebileceğimiz Ombudsman olmalıdır. Ombudsmanın insan kaynağını müfettişler oluşturmalıdır. Bir başka deyişle, kamu kurumları bünyesinde kurulan teftiş kurulları, genellikle verimsiz bir yapıda bulunduklarından ve karar verici ile deneticinin birbirinden ayrılması prensibinden hareketle kaldırılması, Ombudsmanın bünyesine katılması gerekir.

Ombudsmana bağlı denetçiler, kendiliğinden veya talep üzerine kamu kurumlarındaki genel müdür ve üstü pozisyonlarda bulunan kimselerin etik ihlallerini soruşturmakla görevlendirilmeli, ihlalin disiplin yaptırımı gerektirdiği kanısına varırsa durumu idareye bildirmeli, etik kural ihlalinin aynı zamanda suç teşkil ettiği kanısına varırsa konuyu aynı zamanda Cumhuriyet Savcılığına da iletmelidir. Ayrıca, Ombudsman, yeni etik kuralların konulması, kaldırılması veya yaptırımlarının çeşitliği ve ağırlığı gibi konularda çalışmalar yapmalı, görüş ve önerilerini Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne sunmalıdır.

Etik kurallarının yorumlanması ve uygulanması bir uzmanlık gerektirmektedir. Memur ve diğer kamu görevlilerinin etik kuralların ruhuna uyum sağlamalarını kolaylaştırmak için her bir merkezi idare kurumunun bünyesinde etik komiseri istihdam edilmeli, il ve ilçelerdeki memur ve diğer kamu görevlilerinin etik kurallara uymalarını temin etmek için her bir valilik bünyesinde yine etik komiseri istihdam edilmelidir.

Bu konuda son olarak (ancak önem açısından son değil) şu hususun belirtilmesi yerinde olacaktır. Kamu görevlilerinin etik kurallara uyumunu sadece yasadan beklememek gerekir. Çünkü kamu görevlilerinin etik kurallara tam olarak uygun davranabilmelerini sağlamak için OECD tarafından da ifade

edildiği gibi kılavuzluk, yönetim, denetleme, ücret ve benzeri kamu yönetimi ve ekonomik konularda da bir takım düzenlemelerin yapılması kaçınılmazdır. Bu açıdan kamu görevlilerinin etik kurallara uyumu tek başına; en ileri, çağcıl yasalarla bile sağlanamaz. Bundan da öte, tek başına yasal yollarla kamu görevlilerinin etik kurallara uymalarının sağlanmaya çalışılmasının bazı sakıncaları da bulunmaktadır. Çünkü yalnızca yasal düzenlemelerle kamu görevlilerinin etik kurallara uymasını sağlamaya çalışmak, hukuk alanında aldatici bir güven duygusu yaratacak ve etik kurallara uyumun sağlanması için gerekli olan çok boyutlu önlemlerin alınması zorunluluğunu ikinci plana itebileceğinden yanıltıcı olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Edes, W. Bart, Promoting Integrity In The Public Sector: The Contribution Of The OECD in the **Responding Corruption**. UNICRI, No.63, Rome/Milan, 2000.
- Denhardt, B. Robert, **Public Administration An Action Orientation**, Brooks/Cole Publishing Company, California, 1991.
- Dursun, Hasan. **Japon Merkezi İdare Yönetimi**. DPT Yayınları, Ankara, 1999.
- Obreja Efim, Gasca Viorelia, Potirniche Teodor. **Public Procurement and Public Ethics: a focus on fighting corruption**. Transparency International-Moldova, 2002.
- Pope, Jeremy. **Confronting Corruption: The Elements of a National Integrity System**. TI Source Book 2000, Berlin Germany.

TÜRK HUKUKUNDA BAKANLAR KURULU KARARLARININ DENETİMİ

Abdullah TEKBAŞ*

Hukuk devleti ilkesinin gereklerinden birisi de idarenin hukuka uygunluğunun denetimidir. İdarenin hukuka uygunluğunu sağlayan yargısal ve yargı dışı denetim yolları bulunmaktadır. İdare üzerindeki denetimlerin en etkili olanı, bireylerin hak ve özgürlüklerini idarenin hukuka aykırı ve keyfi işlemlerine karşı koruma işlevine sahip olan yargı denetimidir¹. Yargı dışı denetim yolları olarak da, yasama organınca yapılan parlamenter denetim, meslek kuruluşlarının ve baskı gruplarının yaptığı kamuoyu denetimi sayılabilir.

Anayasa'nın 8 inci maddesine göre “Yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından, Anayasaya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir” ve yine Anayasa'nın 125 inci maddesine göre “İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır”. Bu maddeler birlikte ele alındığında idari işlemlerin denetiminin Anayasal dayanağını oluşturmakta ve idareye her türlü eylem ve işlemini hukuka uygun olarak yapma zorunluluğunu yüklemektedir.

Başlangıçta bütün idari işlemler gibi Bakanlar Kurulu Kararları da, “hukuka uygunluk karinesi”nin kapsamı içerisindedir. Bir başka deyişle, bütün idari işlemler, yargı organlarıncı iptallerine karar verilinceye kadar, hukuka uygun kabul edilirler.

Bir idari işlemde aranan husus, kesin ve yürütülmesi gerekli nitelikte olmasıdır. Ancak, hukuka uygunluk bakımından yargısal denetime tabi tutulması için, işlemin kesin ve yürütülmesi gerekli nitelikte olması yetmemektedir. İşlem, kişinin hukuki durumuna etkili olmasının yanı sıra, bir düzenleme ile de denetim dışı bırakılmış olmamalıdır. Bu niteliği olmayan, idarenin iç yapısı, iç

* Araştırma Görevlisi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. Maliye Bölümü.

1 Metin GÜNDAY, 1982 Anayasası'na Göre İdari Yargı Denetiminin Kapsamı ve Sınırları, I. Ulusal İdare Kongresi Birinci Kitap, İdari Yargı, 1-4 Mayıs 1990. Danıştay Yayınları No: 53, Danıştay Matbaası. Ankara 1991, s. 139.

düzeniyle ilgili görüş belirten, hazırlayıcı nitelikte olan, uygulama ile ilgili olan, kanunda belirtilen idari başvuru yolları tüketilmemiş ve Anayasa ve yasalarla denetim dışı bırakılmış işlemler yargı yerlerince denetlenememektedirler.² Nitekim, Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 4 üncü maddesine göre; Milli Güvenlik konseyi döneminde çıkarılmış bulunan Bakanlar Kurulu Kararnameleri hakkında yargı önüne gidilememektedir.

Bakanlar Kurulu'nun görevlerini ifa ederken yaptığı işlemler, idari yargının denetimine tabidir. Bakanlar Kurulu'nun yaptığı tüzükler ile aldığı kararlar (kararnameler) Danıştay'ın denetimine tabidir. Bakanlıkların yönetmelikleri ve diğer işlemlerde üçüncü şahısları ilgilendiriyor ve haklarını ihlal ediyorsa, yayınladıkları genelgeler, iptal davası ile tam yargı davasının konusunu oluşturmaktadır.

Bu bağlamda, Yürütme organının, Anayasanın 73 üncü maddesi 4 üncü fıkrasında düzenlenen “vergi ödevi” işlemleri de, idari düzenleyici işlem niteliğini taşıdığından, tümü ile ve genel hükümlere göre Danıştay'ın yargı denetimine tabi olur³.

İdarenin görüşlerini yansıtan işlemler için yargı denetimi söz konusu değildir. Örneğin vergi davasının açılabilmesi için bir idari işlemin varlığı zorunludur. Dolayısıyla, uygulanması gereken bir idari işlem niteliğinde olmayan ve vergilendirmeye yön veren tamim, tebliğ, genelge, genel yazı, mukteza (özelge) ve benzeri idari görüşler dava konusu yapılamaz. Bu tür işlemler idarenin görüşlerini yansıtan davranışlardır⁴.

I- BAKANLAR KURULU KARARLARINDAKİ SAKATLIKLAR

Hukuksal değerlerini etkileyecek eksiklikleri bulunan işlemlere “sakat işlemler” denir. Hukuksal işlemlerde ortaya çıkacak sakatlıkların doğuracağı hukuksal sonuçlar birbirinden farklı olup, sonucu etkilemeyen sakatlıklar olabileceği gibi, “yokluk” doğuran sakatlıklar da olabilir⁵.

-
- 2 Gürsel ÖZKAN, **Hukuk Devleti ve Yargı Denetimi**, Saydam Matbaacılık Ltd. Şti, Ankara, Mart 1995, s. 56.
 - 3 Lütfi DURAN, **İdare Hukuku Ders Notları**. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982. s. 478-479.
 - 4 Veysi SEVİĞ, "Vergileme Yetkisinin Kullanımında Yargısal Denetim (Türkiye Modeli Üzerine)", İ.Ü. **Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Otuz üçüncü Seri 1989-1990, Prof. M. Orhan DİKMEN' e Armağan, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3660, İktisat Fakültesi Yayın No: 534. Maliye Araştırma Merkezi Yayın No: 33, İstanbul 1990. s. 82.
 - 5 A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, **Yönetim Hukuku**, 8. Basımdan Tıpkı Basım, Turhan Kitabevi. Ankara, 1995, s. 265.

İdari işlemlerdeki sakatlık halleri iki durumda ele alınabilir. Bunlar irade beyanındaki sakatlıklar ve hukuka aykırılıklardır⁶. Bu sakatlık halleri; hata, hile ve ikrah şeklindeki irade beyanındaki sakatlıklar ve idari işlemin unsurları olan yetki, sebep, şekil, konu ve maksat unsurlarında görülen hukuka aykırılıklardır.

İdari birer işlem olan düzenleyici işlemlerin, belli kişi ve durumlara ilişkin olmayıp, genel ve soyut hukuk kuralları koyan işlem olmaları, bu işlemlerde irade beyanında sakatlık hallerinin ortaya çıkmasını engeller. Bu sebeple, bu işlemlerde irade beyanlarında sakatlık istisnai olarak ortaya çıkabilir. Kural olarak düzenleyici işlemlerdeki sakatlıklar ancak hukuka aykırılık şeklinde ortaya çıkar⁷. Örneğin, tüzükler Danıştay'ın incelemesinden geçirilerek Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılır. Danıştay'ın incelemesinden geçirilmeden çıkarılan tüzük, sakat bir idari işlemdir⁸. Bir başka örnek vermek gerekirse, Bakanlar Kurulu'nun kendisine tanınan yetkilerini başka bir organa devretmesi ya da yetkisini aşacak düzenlemelerde bulunması işlemleri sakat hale getirir. Bakanlar Kurulu'na kanunlarda verilen yetki, Anayasa'da öngörülen sınırları aşarsa, hem kanun hem de kanuni düzenlemeye göre çıkartılan BKK Anayasa'ya aykırı hale gelir⁹.

İdari işlemlerdeki sakatlık hallerinin tamamı idari işlemlerin hukuki durumu konusunda aynı derecede etkili değildir. İdari işlemin geçerliliğini etkilemeyen sakatlıklar olabileceği gibi, iptalini gerektiren sakatlıklar da olabilecektir. Bunlardan daha ağır olan sakatlık hali ise yok hükmünde idari işlemlerdir. Bunlar hiç doğmamış kabul edilirler. Ancak, idari işlemlerdeki sakatlığın burada açıkladığımız gruplardan hangisine girdiği her zaman kolaylıkla tespit edilemez¹⁰.

İdari işlemlerde ortaya çıkan sakatlıklar üç kümede toplanabilir.

A- Yokluk Sonucunu Doğuran Sakatlıklar

İdari işlemin ana öğelerinden ortaya çıkan “önemli” sakatlıklar, o işlemin varlık kazanmasına engel olabilmektedir. Eğer yapılan sakatlık, işlemin hukuk

6 T. Bekir BALTA, **İdare Hukukuna Giriş**, Ankara 1970, s. 157'den aktaran T. Ayhan BEYDOĞAN. "İdarenin Düzenleyici İşlemleri (Kural İdari İşlemler)", (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜSBİ, Ankara, 1998, s. 94-95.

7 y.a.g.t, s. 95.

8 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 265.

9 Doğan ŞENYUZ, “Tevkifat Kapsamının Bakanlar Kurulu kararı İle Belirlenmesinin Yatırım İndirimi Açısından Değerlendirilmesi”, **Yaklaşım**, Yıl: 7, Sayı: 83, Kasım 1999, s. 20.

10 Eralp ÖZGEN, “İdari Tasarruflardaki Sakatlıklar”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XVIII. Sayı: 1-4, s. 71.

aleminde varlık kazanmasına engel olacak nitelikte ise¹¹ yani idare tarafından açıklanan irade hiçbir netice doğurmuyorsa, diğer bir deyişle idari işlemdeki sakatlık geçersizlik sonucunu veriyorsa, bu işlem yok hükmünde bir işlemdir¹² ve söz konusu işlemin ortadan kaldırılmaları için herhangi bir işlem yapılmasına¹³ ya da dava yolu ile iptal edilmesine de gerek yoktur. Çünkü söz konusu işlem zaten hukuk aleminde doğmamıştır, bu sebeple mevcut olmayan bir işlemin iptal edilmesi düşünülemez. Danıştay incelemesinden geçmeyen bir tüzük yok hükmündedir ve iptaline de gerek yoktur. Ancak idare bu tüzüğü uygulamaya devam ederse, ilgili kişinin söz konusu tüzük iptali için dava açması halinde, yargı yerinin de tüzüğün yokluğu tespit edilip bu davanın reddedilmesi gerekir. Uygulamada yok hükmünde olan işlemler için açılan davalarda, dava konusu işlemin yokluğu tespit edilmekte ve davanın reddi yoluna gidilmektedir¹⁴.

Hukuksal işlemi yapanların “yeteneğinin bulunmaması, yahut bir işlemin yapılması için öngörülmüş olan biçim kurallarına uyulmaması veya hukuksal işlemin konu yönünden hukuka aykırı olması gibi nedenler, hukuksal işlemi önemli ölçüde sakatlayabilir ve bunları ölü doğmuş birer işlem durumuna düşürebilir ve hâkimin bu gibi sakatlıkları kendiliğinden dikkate alması gerektiği gibi, çıkarı olanlar da, işlemin geçersiz bir işlem olduğunu ileri sürebileceklerdir¹⁵.

Örnek vermek gerekirse, yasanın yetkili kıldığı kişi önünde yapılmayan evlenme işlemi, yapılmamış sayılır. Yahut il özel idaresini düzenleyen yasaya göre, il genel meclisinin toplantı zaman ve yeri dışında toplanarak aldığı kararlar yok hükmündedir, bu kararların ortadan kaldırılması için, bir işlem yapmaya gerek yoktur¹⁶.

Bakanlar Kurulunun kendi işlevine girmeyen bir konuda ve nitelikte işlem yapması, örneğin, yasal veya yargısal kararlar alması, “yetki gasbı” sayılır¹⁷. Bu tür işlem ve kararlar, hukuk yönünden yok ve hükümsüz irade açıklamalarıdır.

Kararnamelerin şekil şartlarının büyük önemi olduğu ve bu unsurdaki bozukluğun kararnamenin yokluğunu gerektireceği belirtilmiş, usulüne uygun

11 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 265.

12 BEYDOĞAN, a.g.t., s. 95.

13 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 265.

14 BEYDOĞAN, a.g.t.s. 95.

15 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 265.

16 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 265.

17 DURAN, a.g.e., s. 407.

bir şekilde vekil tayini söz konusu değilse, genellikle kararnamenin yokluğuna hükmedilemeyeceği görüşü ileri sürülmüştür¹⁸. Buna göre, Başbakan veya diğer bakanlar fiilen görev başında olmadıkları zaman, kararnamelerin onlara vekâlet eden diğer bakanlar tarafından imzalanması zorunludur. Kararnamede, bakan statüsünde olmayan bir kişinin imzası bulunamaz. Örneğin; müsteşar veya bir genel müdürün kararnameyi imzalaması gibi. Böyle bir durumda yani herhangi bir bakan adına müsteşar veya genel müdür tarafından imzalanmış bir Bakanlar Kurulu Kararnamesi yok hükmündedir¹⁹. Cumhurbaşkanlığı fiilen görev başında değilse, Anayasanın 105 inci maddesi gereği TBMM Başkanı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve ona ait yetkileri kullanır. Bu durumda, Cumhurbaşkanlığı adına, TBMM Başkanı tarafından başkasının Bakanlar Kurulu kararlarını imzalaması halinde de bu kararlar yok hükmünde kabul edilecektir.

Bunun gibi, Bakanlar Kurulu kararnamesinin hukuken geçerli sayılabilmesi için yazılı olması, Cumhurbaşkanlığı, Başbakan ve tüm bakanlarca imzalanması zorunludur. Bu şekil şartlarına aykırılık halinde kararname yok sayılacaktır. Bu durumda, idare hukukunun genel ilkelerine göre, kararname hukuken geçersizdir, yok hükmündedir. Çünkü yazılılık ve imza şartı kararnamelerde önemli ve esaslı şekil şartlarındandır²⁰.

Danıştay İDDGK da yoklukla ilgili verdiği bir kararında “Usul ve teknik yönden hatalı veya esas bakımından hukuk kurallarına aykırılık gösteren işlemleri, genel anlamda sakat idari işlemler olarak tanımlamak mümkündür. İdari işlemler yönünden en ağır sakatlık olan yokluk için ise, hukuksal durumdan değil, sadece fiili bir durumdan söz edilebilir. Yoklukla özrürlü bir idari işlemin hukuk âleminde doğmadığı kabul edilir; bunun için de yokluk hali re’sen gözetilir, her zaman ileri sürülebilir ve idari eylem ve işlemler için geçerli yargısal süre kuralları yokluk halini içermez”²¹ demek suretiyle yukarıda vurguladığımız görüşleri benimsediğini belirtmiştir.

18 Daha geniş bilgi için bkz. S. Sami ONAR, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C:1, İstanbul, 1966, s.399; Nuh KİBAR, “Türk Hukukunda Kararname (Kanun Hükmünde Kararnameler Dahil)”, **İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler III**, Danıştay Başkanlığı, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No: 29, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1980, s. 272.

19 KİBAR, a.g.m., s. 271.

20 KİBAR, a.g.m., s. 271.

21 DİDDGK, 8.6.1990 Tarih ve E: 1989/383, K: 1990/103 SK., Pertev BİLGEN, **İdare Hukuku Dersleri, İdare Hukukuna Giriş**, İstanbul: Filiz Kitabevi. 1996. s. 255; Ayrıca Danıştay’ın, kanunla yapılacak sınırlamaların yönetmelikle yapılamayacağı ve bu işlemlerin yoklukla sakat olacağı yolunda kararları için bkz. Dnş. 10. D. 21.1.1986 Tarih, E: 1985/169, K: 1986/31 SK.; 4.5.1988 Tarih ve E: 1986/1113, K: 1988/806 SK.(BİLGEN, a.g.e.,s. 256-257).

B- İptali Gerektiren Sakatlıklar

Bu tür sakatlıklar, işlem yargı yerince iptal edilmediği, ya da yönetimce geri alınmadığı ya da kaldırılmadığı sürece, geçerli olan işlemlerdir. Dava açma süresi geçirildikten sonra, işlemin sakatlığını ileri sürerek, iptalini isteme olanağı da ortadan kalkar. İptal edilebilen türden sakatlığı olan idari işlemlerin hukuk evreninden kaldırılabilmesi için, idari bir karara, ya da yargı yerinin iptal kararına gerek vardır. Yönetim alanında, uygulamada karşılaşılan sakatlıklar, işlemin iptalini gerektiren nitelikteki sakatlıklardır. Bu tür işlemler, idari yargıda açılan, işlemin iptalini sağlayan, iptal davasına konu olabilir.

Bakanlar Kurulu'nun yetkili olmadığı, daha doğru bir deyişle, yetkisini aşan bir alanda düzenleme yapması iptalle sonuçlanabilecek bir yargı denetimini gerektirir²². Bu durumda doğrudan BKK dava konusu yapılabileceği gibi, ilgili karara göre tesis edilen bireysel işlemde dava konusu yapılabilecektir.

C- Sonucu Etkilemeyen Sakatlıklar

Bazı sakatlıklar, sonucu etkilemeyen türden olabilir. Bunlar işlemin geçerlik kazanmasına engel olmayan, kamu düzenini etkilemeyen sakatlıklardır. Bunlara sonucu etkilemeyen sakatlıklar denir. Bunlara karşı iptal davası açılrsa da, bir sonuç elde edilemez. Bu gibi işlemler hukuka aykırı sayılmakla beraber, geçerli işlemlerdir.

Bazen kararnamenin eksik düzenlenmesi söz konusu olabilir. Danıştay kararnamenin eksik düzenlenmesini iptali için yeterli sebep saymamıştır. Danıştay'a göre; " Eksik düzenlendiği iddiası ve vakıası ise ihtiva ettiği hükümler itibariyle kanuna uygun olan bir düzenleyici tasarrufun iptalini gerekli kılmaz"²³. Bu gibi durumlarda kararnameye ek bir kararname ile hükümler konulması sağlanmalıdır²⁴. Danıştay genel olarak şekil sakatlıklarını asli şekil sakatlığı ve tali şekil sakatlığı olarak ikiye ayırmakta ve sonucu etkilemeyen şekil sakatlıklarının her zaman idari işlemin iptalini gerektirmeyeceğini kabul etmektedir²⁵.

Bu üç tür sakatlığı birbirinden ayırma, uygulamada bazı güçlükler doğurmaktadır. Yargı yerleri, her olayı dikkate alarak bir sonuca varmaktadır. Bu nedenle, bazen yok durumunda olan, geçersiz bir işlemi, ortadan kaldırmak için

22 ŞENYÜZ, a.g.m., s. 23.

23 Danıştay D.D.K.. 21.9.1974 tarih ve E: 1971/572, K: 1974/624 SK. (KİBAR, a.g.m.. s. 273).

24 KİBAR, a.g.m., s. 273.

25 BEYDOĞAN, a.g.t.. s. 99.

iptal davası açma yoluna bile gidilmektedir. Daha önce denildiği gibi, il özel idarelerini düzenleyen yasaya göre, il genel meclisinin toplantı zamanı veya yeri dışında toplanarak aldığı kararlar yok hükmündedir; iptallerine bile gerek yoktur.

II- SAKATLIKLARIN GİDERİLMESİNDE DENETİM TÜRLERİ

İdari işlemlerde yapılan sakatlıklar, ya idari bir işlemle, ya yasama organınca çıkarılacak bir kanunla ya da yargı yerinin alacağı bir iptal kararıyla ortadan kaldırılır. İdare, farkına vardığı ya da düzeltilmesi istenen sakat işlemleri kural olarak düzeltir. Bu düzeltme, geri alma veya kaldırma biçiminde olabileceği gibi, değiştirme veya düzeltme biçiminde de olabilir. İdari sakat işlemleri kendisi düzeltebileceği gibi; bu sakatlıklar, yargısal yolla ve bazı yargı dışı denetim yollarıyla da düzeltelebilecektir.

A- Yargısal Denetim

Yargı denetimi, idari işlemlerin bağımsız bir organ olan yargı organı tarafından yargısal usullerle denetlenmesidir.

Yargısal denetim idare hukukunda kişilerin idareye karşı hukuki güvenliklerinin sağlanmasında en etkin yoldur. İdari işlem ve eylemlere karşı başvuru yolu olarak yargı makamları, bu eylem ve işlemlerin hukuka uygun olup olmadıklarını denetleyecek ve hukuka aykırı işlem ve eylemleri ortadan kaldıracaktır.

1- Denetimi Yapacak Yargı Organı Bakımından

Yargı denetimi başlığı altında, Danıştay denetiminin yanısıra, Bakanlar Kurulu'nu yetkilendiren kanunların denetimi bakımından Anayasa Mahkemesi denetimi ve ilgili olduğu ölçüde Yargıtay denetimi üzerinde durulacaktır.

a) Anayasa Mahkemesi Denetimi

Anayasa Mahkemesi tarafından BKK'ları ile ilgili denetim, bu kararların dayanağını oluşturan kanun hükümlerinin Anayasaya aykırılığı iddia edildiğinde, bu kanun hükümlerinin denetimi yoluyla olmaktadır.

Anayasa tarafından belirtilen sınırları aşacak şekilde yürütme organını yetkilendirecek kanuni düzenlemeler yapmak, o kanunu Anayasa'ya aykırı hale getirir. Anayasa'ya uygun kanuni düzenlemeler yapılmasından sonra idarenin düzenleyici işlemlerinin kanuni düzenlemeye uygun olup olmadığının belirlenmesine sıra gelir²⁶. Anayasal yetki sınırlarını aşan yetki hükümleri

26 ŞENYÜZ. a.g.m., s. 23.

Anayasa Mahkemesi önüne getirilmekle bunların Anayasa Mahkemesi'nce iptalleri sağlanabilecektir.

Yürütme organının çıkaracağı ve uygulamaya koyacağı kararlarla amaç dışına çıkıp çıkmadığının tayini, kanunun Anayasaya aykırı olup olmadığının tespiti bakımından önem taşımaz, çünkü, bu takdirde kararın kanuna aykırılığı söz konusu olur²⁷. Bu durumda Anayasanın 125 inci maddesine göre idari yargı denetimi söz konusu olacaktır²⁸. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesinin “idari kararların yargısal denetiminin Anayasaya aykırılıkları önleyeceği” yönündeki görüşü, herşeyden önce, “Anayasa yargısı” anlayışıyla bağdaşmamaktadır. Zira, böyle bir görüş, Anayasa yargısının inkarı sonucunu doğurmaktadır ve idari yargı ile Anayasa yargısı arasındaki ayrımı gözden kaçırmaktadır²⁹. Bakanlar kurulu Kararlarına karşı idari yargı yolunun açık oluşu başka bir mesele, kanunun Anayasaya uygun olup olmadığının denetlenmesi ise başka bir meseledir.

b) Danıştay Denetimi

Danıştay gerek düzenleyici işlemlere ve bu arada düzenleyici nitelikteki BKK'larına karşı açılacak davalarda ilk derece mahkemesi olarak görevli olması ve gerekse bu kararlara dayanılarak yapılan işlemlere karşı açılan davalarda temyiz mercii olması nedeniyle BKK'nın denetiminde etkin bir rol almaktadır.

BKK'nın yargısal denetimine ilk kez 1868 yılında Şurayı Devlet'in kurulmasıyla, onun incelemesinden geçmesi esası kabul edilerek başlanmıştır. Bir geçiş Anayasası olan 1921 Anayasasında bu konuda bir hüküm bulunmamaktadır³⁰.

Sert bir anayasa olan 1924 Anayasası'nda ise temel haklar yargı teminatı altına alınmış ve 51 inci madde ile Danıştay yeniden kurulmuştur. Kararnameler bu anayasa döneminde Danıştay'ın yargısal denetimine tabi tutulmuştur³¹.

27 KİBAR, a.g.m.. s. 281

28 Anayasa Mahkemesi, 28.3.1963 tarih ve E: 63/4, K: 63/71 SK. (**Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi**, Sayı: 1, s. 132 vd.), 16.61.1964 tarih ve E: 63/101, K: 64/49 SK. (**Anayasa Mahkemesi Kararları Dergisi**, Sayı: 2, s. 151 vd).

29 Erdoğan TEZİÇ, **Türkiye'de 1961 Anayasası'na Göre Kanun Kavramı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1761, Hukuk Fakültesi No: 384, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1972, s. 98.

30 Bkz. Nuray TURCAN, “Yürütme Organlarının Düzenleyici İşlemlerinin Yargısal Denetimi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). GÜSBE. Ankara. 1989. s. 140.

31 İsmet GİRİTLİ, Tayfun AKGÜNER, **İdare Hukuku Dersleri (Giriş)**, İstanbul, 1985. s. 36- 37.

Bu dönemde alınmış olan Danıştay DDGK'nun bir kararında, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun 6'ncı maddesine göre Meclisin yasama yetkisini bizzat kendisinin kullanacağı ve bu Kanun ile Bakanlar Kurulu'na yasama işlemi niteliğinde kararlar alma yetkisi tanınmadığından, Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanuna dayanılarak Bakanlar Kurulu'nca çıkarılacak kararların yasama işlemi niteliğinde olmadığı ve bu yüzden yargısal olarak Danıştay'ca inceleneceği belirtilmiştir³².

1961 ve 1982 Anayasaları döneminde ise gerek Cumhurbaşkanının ve gerekse hükümetin çıkardığı kararnameler mahiyetleri bakımından birer subjektif idari tasarruf sayıldıklarından kanuna aykırı bulundukları takdirde batıl sayılmakta ve bunlar hakkında idari yargı denetimi söz konusu olmaktadır³³.

2575 sayılı Danıştay Kanunu'nun 24 üncü maddesi uyarınca bu davalara Danıştay ilk derece mahkemesi olarak bakacaktır³⁴.

Bunun dışında BKK'na dayanılarak tesis edilen bireysel işlemlere karşı açılan tam yargı davalarına karşı temyiz yoluna başvurulması halinde Danıştay temyiz makamı olarak, söz konusu BKK'nın hukuka uygun olup olmadığını denetleyebilecektir.

c) Yargıtay Denetimi

Yürütme ve idarenin düzenleyici genel işlemleri, tek yanlı kural-işlemler olup, bunlara aykırı davranışlar idari, cezai veya medeni yaptırımların uygulanmasına yol açabilir. Bunların idari nitelikteki yaptırımları (para cezası, meslek ve sanat icrasından yasaklama, işyeri kapatma vb.), idare tarafından alınan idari kararlarla somutlaştırılmakta ve idari yargının denetimine tabi tutulmakta, düzenleyici genel işlemlerin cezai ve medeni yaptırımları ise, ancak mahkemelerin hükümleriyle tatbik ve icra edilebilmektedir³⁵.

Bu durumda adliye mahkemelerinde görevli hakimler karşılarına gelen davalarda, çeşitli idari işlemlerin dayanağını oluşturan düzenleyici işlemlerin hukuki durumlarını incelemek zorunda kalmaktadırlar. Söz konusu dayanak,

-
- 32 Bkz. Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, 5.4. 1963 tarih ve E: 1958/547, K: 1963/208 SK. (DURAN, "İdarenin Mali Külfet Yükleme" İdare Hukuku **Meseleleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1080, Hukuk Fakültesi No: 230. Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964, s. 443).
 - 33 Selçuk ÖZÇELİK, **Esas Teşkilat Hukuku Dersleri**, 2. Baskı, Cilt: I, İstanbul, 1963, s. 396'dan aktaran TURCAN, a.g.t., s. 140.
 - 34 TURCAN, a.g.t., s. 140.
 - 35 DURAN, "Yargıtay'ın Kamu Hukukuna Değın Kararları Üzerine Mülâhazalar", **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, Haziran, 1985, s. 31.

düzenleyici genel işlemin kuralları olduğuna göre, bunların kanunlara ve hukuka aykırı bir yönünün bulunmaması gerekir³⁶.

Nitekim adliye mahkemelerinin ve bu alanda temyiz mercii olan Yargıtay'ın bu konuda kararları bulunmaktadır.

Yargıtay 7. Ceza Dairesi, kamu hukukunda “kanunun açık izni olmadıkça yetkinin devredilemeyeceği” ve “yetkili olmayan veya sayılmayan makamın yaptığı işlemlerin sakat, geçersiz ve etkisiz bulunduğu” biçiminde formüle edilebilecek, Türk Parası Kıymetini Koruma Karar ve Tebliğine ilişkin bir kararında³⁷, düzenleyici genel işlemi yorumlamakla yetinmeyerek, onu çıkaran makamın yetkisiz olduğunu belirtip, kanuna aykırılığı nedeniyle tebliğin yasakladığı fiilin suç teşkil etmediği sonucuna varmıştır.³⁸

YCGK bir yerel mahkemenin direnme kararı üzerine verdiği bir başka kararında³⁹, 21.6.1984 tarih ve 30 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Kararının 1 inci maddesi 2 nci fıkrasının af niteliğinde olup olmadığını tartışmış ve “TCK’nun 97 ve 98 inci maddelerinde ifadesini bulan genel ve özel afları çıkarmak, suçluyu affetmek, Anayasanın 87 ve 104 üncü maddelerinde belirtilen, TBMM ve bazı hallerde Cumhurbaşkanına verilmiş bir yetkidir. Yasalarımızda Bakanlar Kuruluna verilmiş böyle bir yetki yoktur. İzah olunan bu duruma göre, 30 sayılı Kararın 1. maddesi 2. fıkrasındaki hükmün, af niteliğinde olmadığına” demek suretiyle bu hükmün af niteliğinde olmadığına karar vermiştir⁴⁰.

2- Denetimin Türü Bakımından

BKK’ları hakkında iki tür dava açılabilmektedir. Bunlardan birincisi bu kararların iptali için açılacak iptal davası, diğeri ise bu kararlara dayanılarak yapılan işlemler dolayısıyla uğranılan zararların giderilmesi için açılan tam yargı davasıdır.

a) İptal Davası

İptal davası idarenin hukuka uygunluğunu sağlamak için, hukuka aykırı bir işlemin yargı organları aracılığıyla iptali için açılan davalardır⁴¹. BKK’ları da yürütme organı olan Bakanlar Kurulu’nun işlemleri olduğu için, hukuka aykırılık iddiası ile iptal davasına konu olabilecektir.

36 y.a.g.m., s. 31

37 Yargıtay 7. C.D., 2.5.1984 Tarih ve E: 1984/3010, K: 1984/3185 SK. (y.a.g.m., s. 34).

38 Bkz. y.a.g.m., s. 34.

39 YCGK, 1.10.1984 tarih ve E: 1983/7-424, K: 1984/290 SK. (y.a.g.m., s. 33).

40 Bkz. y.a.g.m., s. 33.

41 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 339.

İptal davalarında genel görevli mahkeme idare mahkemeleridir. İdare mahkemelerinin dışında, başka bir yargı yerinde, örneğin Danıştay'da açılacak iptal davaları için bu konuda yasada açık hüküm bulunması gerekmektedir. Danıştay Kanunu'nun 24 üncü maddesinde Danıştay'da açılacak iptal davaları sayılmıştır. Buna göre genel düzenleyici işlemlere ve bu arada BKK'larına karşı açılacak iptal davalarının Danıştay'da açılması gerekmektedir.

İptal davasının konusu idari işlemlerdir. Bilindiği gibi, idari işlem, idarenin, idare hukukuna dayanarak yaptığı tek yanlı hukuksal işlemler olup, bunlar bireysel işlemler olabileceği gibi düzenleyici işlemler de olabilir⁴². Düzenleyici işlemin tamamının ya da bir bölümünün iptali istenebilir⁴³. Buna göre düzenleyici işlem niteliğindeki BKK iptal davasına konu olabileceği gibi, bireysel işlem niteliğindeki BKK da iptal davasına konu olabilecektir. Ancak bu ikisi arasındaki temel fark, düzenleyici işlemlere karşı dava açılacak yargı organı ile bireysel işlemlere karşı dava açılacak yargı organının aynı olmamasıdır.

Bakanlar Kurulu'nun bütün kararları iptal davasına konu olmaz. İptal davasına konu olacak kararların bazı özellikleri taşıması gerekmektedir. Bir idari kararın iptal davasına konu olabilmesi için idari nitelikte olması yeterli değildir. Bu kararın aynı zamanda ilgilinin hukuksal durumunda değişiklik yapması, ilgiliyi hukuk yönünden etkilemesi, İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda belirtildiği gibi "kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem" olması gerekir⁴⁴.

Kural olarak "İptal davalarında iptali istenen kararı almış olan yer davalı"⁴⁵ olmakla birlikte, BKK bakımından bu konuda istisnai bir uygulama bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararnameleri dolayısıyla ikame edilecek davalarda husumetin, Başbakanlığa değil⁴⁶, Danıştay'ın istikrar kazanmış bir içtihadına göre⁴⁷, dava konusu kararı uygulayacak olan bakanlığa yöneltilmesi zorunludur⁴⁸. Ancak bu kurala rağmen, Danıştay Dava Daireleri Kurulu, Devlet Bakanlığının

47 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 341.

45 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 342.

44 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 342.

45 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 345.

46 DURAN, "Selahiyet Devri ve Mahkemelerin Yetkisi" **İdare Hukuku Meseleleri**, Üniversitesi Yayınları No: 1080, Hukuk Fakültesi No: 230, İstanbul, s. 29.

47 DURAN, "İdarenin Mali Külfet Yükleme", s. 442.

48 DDDGK, 6.2.1976 tarih ve E: 1975/124, K: 1976/42 SK. (KİBAR, a.g.m., s. 273).

teklifi üzerine çıkarılan Bakanlar Kurulu Kararnamesine karşı açılan bir davada Başbakanlığın gerçek hasım olarak tespitine karar vermiştir⁴⁹.

Anayasanın 112'nci maddesi gereğince, bakanlar, kendi yetkileri içindeki işlerden ve emri altındakilerin eylem ve işlemlerinden sorumlu bulunduklarına göre; “herhangi bir bakanlığın vazifesi ile alakalı muamele ve tasarruftan dolayı açılan davalarda husumetin o bakanlığa yöneltilmesi gerekli olup, bu muamele ve kararların Bakanlar Kurulu’nca alınmış olması husumetin Bakanlar Kurulu’na veya Başbakanlığa yöneltilmesi icap etmez”⁵⁰.

Eğer kanunda başka bir süre gösterilmemişse iptal davaları idare mahkemeleri ve Danıştay için altmış, vergi mahkemeleri için otuz gün içinde açılmalıdır (İYUK, md. 7).

İptal davasında bir idari işlem BKK’nın unsurlarını oluşturan yetki, şekil, sebep, konu ve amaç bakımından hukuka aykırılık olup olmadığı incelenecek ve buna göre karar verilecektir (İYUK, md. 2).

Mahkeme tarafından iptal kararı verilmesi halinde, iptal kararı geriye yürür; iptal edilen karar hiç alınmamış gibi, ilke olarak, eski durum kendiliğinden geri gelir⁵¹.

b) Tam Yargı Davası

Tam yargı davası, idari işlem, eylem ve sözleşmelerden doğan “edim davası” niteliğinde bir davadır⁵².

İptal davası yanında bir idari işlem olarak BKK’na karşı açılacak davalardan biri de tam yargı davasıdır. İdari işlemin tam yargı davasına konu olabilmesi için, kararın alınmış olması her zaman yeterli olmamakta, kararın bireyin hakkını etkiler nitelikte olması, bir zarar doğurması gerekmektedir⁵³. Bu durumda eğer hakkın etkilenmesi, kararın uygulanmasını gerektiriyorsa, tam yargı davası açabilmek için, kararın uygulanması beklenmektedir.

BKK’na karşı iptal davası ile birlikte tam yargı davası açılabileceği gibi, iptal davası açıldıktan sonra veya iptal davası açılmadan da tam yargı davası açılabilecektir⁵⁴. Eğer iptal davası açmak için gerekli süre geçirilmişse artık

49 DDDGK, 6.2.1976 tarih ve E: 1975/124. K: 1976/42 SK. (KİBAR, a.g.m., s. 273).

50 DDDGK, 6.6.1947 tarih ve E: 46/62, K: 47/59, **Danıştay Kararlar Dergisi**, Yıl: 11-12, Sayı: 36-37, s. 47-58: DURAN, “İdarenin Mali Külfet Yükleme”, s. 443.

51 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 353.

52 Bkz. GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 357.

53 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e.358.

54 Bkz. GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 358.

şartları oluşmuşsa tam yargı davası açılabilir. BKK'na karşı tam yargı davası açabilmek için, kararın hukuka aykırı olması şart değildir. Hukuka uygun bir işlemde de zarar doğabilir ve böyle bir durumda kararın hukuka uygun olması davacının uğradığı kararın karşılanmasına engel değildir⁵⁵.

BKK'ları bakımından kararın ortadan kaldırılması için iptal davası açılması gerekmektedir, ancak, tam yargı davaları kararı ortadan kaldıramamakla birlikte, kararın hukuka aykırı olup olmadığı konusunda dolaylı bir denetime imkân vermektedir.

3- Yargı Denetiminin Sınırları (Denetimin Kapsamı)

BKK'larının denetiminde kişiler bakımından en fazla güvence sağlayan yargısal denetimin kullanımı sınırsız değildir. Yargı organları idarenin işleyişini önlememek ve yasama organının yürütme organına tanıdığı takdir yetkisinin kullanımını engellemek bakımından, idari işlemleri denetlerken bazı sınırlarla bağlıdır. Bu yargısal sınırlar, olağan ve olağanüstü dönemler açısından farklılık göstermektedir.

a) Olağan Dönemlerde Yapılacak İşlemler Bakımından

İdari işlemlerin yargısal denetimi demek, idari işlemlerinin beş unsurunun teker teker kanuna, tüzüğe, yönetmeliğe uygun olup olmadığının araştırılması demektir. İdari işlemin beş unsuru, dış unsurlar ya da şekli unsurlar, iç unsurlar ya da maddi unsurlar olarak iki ayrı kategoride incelenmekte, yetki, usul-şekil unsuru birinci kategoride; sebep, konu ve maksat unsurları da ikinci kategoride kabul edilmektedir⁵⁶.

Olağan dönemler için, idarenin işlem ve eylemlerinin sadece hukuka uygunluğunun denetiminin yargı organlarınca yapılacağı; buna karşılık bu işlem ve eylemlerin ihtiyaca uygunluğunun (yerindeliliğinin) denetiminin ise yargı organlarınca yapılamayacağı açık olup, bir idari işlemin yerindeliliği yargı dışı yollarla sağlanabilecektir⁵⁷.

Ancak bu ilkenin bizzat Danıştay tarafından ihlal edildiği görülmektedir. İdari yargıyı düzenleyen hukuk kurallarında, yerindelik denetiminin nasıl ve ne şekilde yapılacağına dair bir açıklık bulunmadığından, bu konudaki esaslar Danıştay tarafından konulmaktadır. Konulan bu ilkeler geniş yorumlamaya

55 GÖZÜBÜYÜK, a.g.e., s. 358-359.

56 BİLGİN, "Ekonomik Kararların Yargısal Denetimi", **Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu**, 15-16 Mayıs 1981. Danıştay Başkanlığı, Ankara, s. 90.

57 Halil KALABALIK, "İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Haziran 1997, s. 191.

elverişli bulunduğu; Danıştay, muhtelif kararlarında hukuka uygunluk denetimi yaparken, yerindelik alanına da müdahale etmektedir. Danıştay'ın muhtelif kararlarında, “hizmet gerekleri”, “kamu yararı”, “bilirkişi incelemesi yapılması” gibi ilkelere dayanarak yerindelik alanına ve ona bağlı olarak da takdir yetkisine müdahale ettiği görülmektedir. Danıştay bir kararında, “...idare işlemlerine karşı yerindelik denetiminin söz konusu olabilmesi için, bir işlemin idarenin nesnel değerlendirilmesi olanağı bulunmayan işleyiş zorunlulukları ile ilgili ya da idarenin hukuk sınırları içindeki seçeneklerinden birine karışılması gibi bir durumun oluşması gerekir”⁵⁸ diyerek, idarenin objektif değerlendirilmesi imkânı bulunmayan işleyiş zorunluluklarının var olduğu hallerde yerindelik alanına müdahale edilebileceğini belirtmektedir.⁵⁹ Ancak idarenin gösterdiği maddi ve hukuki olayların değerlendirilmesi yargıcın kendi değerlendirmesini idareninki yerine koymak tehlikesini yaratmakta; ayrıca, hukuka uygunluk denetimi yerindelik denetimine kaydırılabilmektedir”⁶⁰.

“Fransa’da idari yargı yeri ekonomik alana ilişkin idari işlemlerin yargısal denetiminde başlangıçta çekingenlik gösterip yalnızca bir dış denetimle yetinmiştir. Daha sonra iç denetime girmeye başlamış, fakat bu kez sınırlı bir denetim yapmaya özen göstermiştir. Türk Danıştay’ı ise iç denetim konusunda daha cesur görünüyor. Ancak, kararlar incelendiğinde Danıştay’ın bu alandaki idari işlemleri bir hukuka uygunluk varsayımından yararlandığı gözlenmektedir. Ayrıca “memleket gerçeklerine uygunluk” gibi kavramlar kullanarak hukuka uygunluk denetimi yerindelik denetimine kaydırıldığı izlenimi de vermektedir”⁶¹.

İdari yargı yetkisinin hukuka uygunluk denetimi ile sınırlı olması, idari yargı yerlerinin idareye tanınan takdir yetkisini kaldırarak biçimde yargı kararı vermemelerini zorunlu kılar. Çoğu kez takdir yetkisinden idarenin yasa koyucu tarafından belli bir serbest alana sahip kılınması ve bu alan içinde çeşitli çözüm yollarından birini seçebilme yetkisi ile donatılması anlaşılmıştır⁶². Bu anlamda, takdir yetkisinin idari işlemin hem sebep unsuruna hem de konu unsuruna ilişkin olabileceği kabul edilmiştir. İdari işlemin sebep unsurundaki takdir yetkisi, idarenin davranış koşullarını belirlemesi olarak anlaşılırken, konu unsurundaki takdir yetkisi ise çeşitli davranış biçimlerinden birini seçme ya da

58 Danıştay 8. D., 24.9.1987 gün ve E: 1986/683. K: 1987/371 SK. (**Danıştay Dergisi**, Yıl: 18, Sayı: 71. 1988. s. 437).

59 KALABALIK, a.g.m., s. 192.

60 TAN, a.g.y., s. 103.

61 TAN, a.g.y., s. 103.

62 GÜNDAY, a.g.m., s. 145.

belli bir davranışta bulunma veya bulunmama serbestisi olarak tanımlanmıştır⁶³.

İdari işlemlerin yargısal denetimi ile ilgili esas sınırlama Anayasa'nın 125 inci maddesinde bulunmaktadır. Anayasanın bu maddesinde, “Yargı yetkisi, idari işlem ve eylemlerin hukuka uygunluğu ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez” denilmektedir. İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 2'nci maddesinin 2'nci paragrafında Anayasal düzenlemeye paralel bir hükme yer verilmiştir. Bu hüküm gereğince idari yargı yetkisi, idari eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Bu nedenle idari mahkemeler yerindelik⁶⁴ denetimi yapamazlar, yürütme görevinin yasalarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idari eylem ve işlem niteliğinde ve idarenin takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı veremezler⁶⁵. Bu hükümler karşısında denilebilir ki, takdir yetkisinin hukuka uygunluğunun denetimi, takdir yetkisinin yerinde kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesini de içermemektedir. Zira ihtiyaca uygunluk denetimi yargısal denetimin dışında kalır. İdarenin takdirinin ihtiyaçlara (icabı hale) uygun kullanılıp kullanılmadığı yargı dışı denetimin konusu olabilir⁶⁶.

b) Olağanüstü Dönemlerde Yapılan İşlemler Bakımından

Askeri darbe sonrası olağanüstü dönemlerde, BKK üzerindeki yargı denetiminin kaldırıldığı, bu dönemlerde çıkarılan kanunlarda olduğu BKK hakkında da denetim yapılamayacağının kabul edildiği görülmektedir.

Anayasa Düzeni Hakkında Kanun'un 4 üncü maddesine göre Milli Güvenlik konseyi döneminde çıkarılmış bulunan Bakanlar Kurulu Kararnameleri hakkında yargı önüne gidilememektedir. Yani bu kararnameler hakkında iptal davası açılamamaktadır.

Her ne kadar olağanüstü dönemlerde çıkarılan BKK'na karşı yargı yoluna gidilemeyeceği yolunda kanunlar çıkarılsa bile, yasama organı yeni bir yasa

63 GÜNDAY, a.g.m., s. 145.

64 Yerindelik. bir idare işlem veya eylemin yapılmasında, zaman, mekan, hal ve şartların icaplarına göre, idari gerekler uyarınca davranmaktır. Diğer bir ifadeyle yerindelik, takdir yetkisinin hukuka uygunluk denetimine tabi tutulmayan bölümüdür. Muammer OYTAN, “Yargılamanın Yargılama Teknikleri İle Sınırlandırılması”, İdari Yargı, Birinci Kitap (1. Ulusal İdare Kongresi. 1-4 Mayıs 1990 Ankara). Ankara: Danıştay Matbaası, 1991, s. 149 ; KALABALIK, a.g.m., s. 190.

65 SEVİÇ. a.g.m., s. 81-82.

66 KALABALIK, a.g.m., s. 189.

çıkarmak suretiyle ilgili alanda hukuka uygun düzenleme yoluna gidebileceği gibi, Bakanlar Kurulu da, işlemin geri alınması, kaldırılması, değiştirilmesi veya düzeltilmesi yollarından birine başvurarak hukuka aykırılığı giderebilecektir. Zira, yasaklanan şey BKK'nın yargısal yolla denetlenemeyeceğidir.

B- Yargı Dışı Denetim

Bakanlar Kurulu'nun işlemlerinin yargı denetimi dışında, hukuken değil fakat “fiilen” tabi olduğu bazı sınırlar da söz konusu olabilir: ahlak, siyasi ahlak, sorumluluk duygusu, baskı gruplarının tesiri, bazı eylem ve işlemlerin yapılmasına, yapılmışsa uygulanmasına ve hatta geri alınmasına sebep olabilecektir⁶⁷.

Bakanlar Kurulu, diğer taraftan “hükümet etmenin gayesi” de genellikle belirtilen bir husustur. Bir bakanlığın veya Bakanlar Kurulu'nun eylem ve işlemine ihtiyaç gösteren kamu menfaatinin gerçekleştirilmesi ve temininden ibaret olduğunu söyleyebileceğimiz bu gaye de, uyulması gereken bir konudur. Söylemeye lüzum yok ki, Bakanlar Kurulu'nun veya bir bakanlığın takdir yetkisi de vardır⁶⁸.

Bakanlar Kurulu kararlarının yasama organınca dolaylı da olsa denetlenmesi söz konusu olabilmektedir. Örneğin, Bakanlar Kurulunun vergilendirme alanındaki yetkilerini kullanırken ya da kullandıktan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne aldığı tedbirleri onaylatma hatta bu tedbirler hakkında bilgi verme zorunluluğu olmadığı⁶⁹ halde, vergi, resim, harç ve benzeri mali yükümlülüklerin kanun ile konulması, değiştirilmesi ve kaldırılması zorunluluğu, parlamenter kontrolün anayasal güvencesini oluşturmaktadır⁷⁰. Kanunilik ilkesinin istisnaları da yine Anayasada belli koşullara bağlanmıştır. Bu istisnaların ancak kanun ile kabul edilebileceği Anayasada öngörülmüştür. Böylelikle Bakanlar Kurulu'na Anayasa'nın 73 üncü maddesi ile verilen bir düzenleme yetkisi mevcut ise de, bu yetkinin sınırlarının yasama organınca belirlenecek olması baştan bir parlamenter kontrolün varlığını ortaya koymaktadır.

67 Servet ARMAĞAN, **1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2455, Hukuk Fakültesi Yayınları No: 551, Fakülteler Matbaası, Ankara 1978, s. 105.

68 y.a.g.e., s. 105.

69 ÇAĞAN. “Anayasa Çerçevesinde Kamu Mâliyesinin Parlamenter Kontrolü”, **Anayasa Yargısı** (Anayasa Mahkemesinin 23. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler), Cilt: 2, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 5, Ankara, 1986. s. 218.

70 y.a.g.m., s. 213.

Bunun dışında, Yasama organı her zaman Bakanlar Kurulu'na düzenleme yetkisi verdiği bir alanda, hiyerarşik olarak üst norm olan bir kanunla gerek bu yetkiyi geri almak ve gerekse bu konuda yeni bir düzenleme yapmak suretiyle bir çeşit denetim yetkisini kullanabilecektir. TEZİÇ bu durumu şu şekilde ifade etmektedir: “Kanun koyucunun bir konunun düzenlenmesini yürütme organına bıraktığını ve bu durumun Anayasanın 7 inci maddesine aykırı olmadığını düşünelim. Bu durumda dahi, yasama organı, sonradan aynı konuyu ayrıntılarına kadar düzenleyebilir. Buna Anayasa açısından bir engel yoktur. Yasama organının önce bu yetkiyi yürütmeye bırakması, sonradan aynı konuyu bir başka kanunla düzenlemesi, Anayasaya aykırılık veya yasamanın o konuda yetkisizliği sonucunu doğurmaz. Burada olsa olsa, yetki veren önceki kanunun, sonraki kanunla yürürlükten kaldırıldığını kabul etmek gerekir”⁷¹.

SONUÇ

Bir idari işlem türü olan Bakanlar Kurulu kararları, gerek düzenleyici işlem olarak ve gerekse bireysel işlem olarak pek çok konuda çıkarılmakta ve hukuk sistemi içinde mevzuatın önemli bir unsurunu oluşturmaktadır. Bu kararların yürütme gücünü elinde bulunduran Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılması, Bakanlar Kurulu'nun diğer işlemleri yanında bu kararlar aracılığıyla yürütme gücünün kullanıldığı anlamına gelmektedir.

İdarenin kanuniliği ilkesinin gerçekleştirilmesi ve kişi güvenliğinin sağlanması bakımından, yürütme gücünün, başta Anayasa olmak üzere, kanunlara uygun bir şekilde kullanılması gerekmektedir. Bu uygun kullanımın gerçekleştirilmesi de, ancak yürütme organının işlemlerinin, etkin bir şekilde, yargısal ve yargı dışı yollarla denetlenmesinde geçmektedir. Kanunlarda olduğu gibi, idari düzenlemelerde ve bu arada sıklıkla kullanılan bir idari düzenleme türü olan Bakanlar Kurulu kararlarında denetlenme oranının yüksekliği hukuki güvenlik ve istikrarın sağlanması bakımından son derece önemlidir.

KAYNAKLAR

- ARMAĞAN, Servet, **1961 Anayasası ve Bakanlar Kurulu**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 2455, Hukuk Fakültesi Yayınları No: 551, Fakülteler Matbaası, Ankara 1978.
- BEYDOĞAN, T. Ayhan, “İdarenin Düzenleyici İşlemleri (Kural İdari İşlemler)”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜSBE, Ankara, 1998.
- BİLGİN, Pertev, “Ekonomik Kararların Yargısal Denetimi”, **Atatürk'ün 100. Doğum Yılı Kutlama Sempozyumu**, 15-16 Mayıs 1981, Danıştay Başkanlığı, Ankara.
- BİLGİN, Pertev, **İdare Hukuku Dersleri, İdare Hukukuna Giriş**, İstanbul: Filiz Kitabevi, 1996.

71 TEZİÇ, a.g.e., s. 83.

- ÇAĞAN, Nami, “Anayasa Çerçevesinde Kamu Mâliyesinin Parlamenter Kontrolü”, **Anayasa Yargısı** (Anayasa Mahkemesinin 23. Kuruluş Yıldönümü Nedeniyle Düzenlenen Sempozyumda Sunulan Bildiriler), Cilt: 2, Anayasa Mahkemesi Yayınları No: 5, Ankara, 1986.
- DURAN, Lütfi, “İdarenin Mali Külfet Yükleme” **İdare Hukuku Meseleleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1080, Hukuk Fakültesi No: 230, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964.
- DURAN, Lütfi, “Salahiyet Devri ve Mahkemelerin Yetkisi” **İdare Hukuku Meseleleri**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1080, Hukuk Fakültesi No: 230, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1964.
- DURAN, Lütfi, “Yargıtay’ın Kamu Hukukuna Değın Kararları Üzerine Mülâhazalar”, **Amme İdaresi Dergisi**, Cilt: 18, Sayı: 2, Haziran, 1985.
- DURAN, Lütfi, **İdare Hukuku Ders Notları**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1982.
- GİRİTLİ, İsmet, Tayfun AKGÜNER, **İdare Hukuku Dersleri (Giriş)**, İstanbul, 1985.
- GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref, **Yönetim Hukuku**, 8. Basımdan Tıpkı Basım, Turhan Kitabevi, Ankara, 1995.
- GÜNDAY, Metin, “1982 Anayasası’na Göre İdari Yargı Denetiminin Kapsamı ve Sınırları”, **I. Ulusal İdare Kongresi Birinci Kitap, İdari Yargı**, 1-4 Mayıs 1990, Danıştay Yayınları No: 53, Danıştay Matbaası, Ankara 1991.
- KALABALIK, Halil, “İdarenin Takdir Yetkisinin Sınırları ve Yargısal Denetimi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 1, Haziran 1997.
- KİBAR, Nuh, “Türk Hukukunda Kararname (Kanun Hükmünde Kararnameler Dahil)”, **İdare Hukuku ve İdari Yargı İle İlgili İncelemeler III**, Danıştay Başkanlığı, Danıştay Tasnif ve Yayın Bürosu Yayınları No: 29, Başbakanlık Basımevi, Ankara, 1980.
- ONAR, S. Sami, **İdare Hukukunun Umumi Esasları**, C: 1, İstanbul, 1966.
- OYTAN, Muammer, “Yargılamanın Yargılama Teknikleri İle Sınırlandırılması”, **İdari Yargı, Birinci Kitap** (I. Ulusal İdare Kongresi, 1-4 Mayıs 1990 Ankara), Ankara: Danıştay Matbaası, 1991.
- ÖZGEN, Eralp, “İdari Tasarruflardaki Sakatlıklar”. **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: XVIII, Sayı: 1-4.
- ÖZKAN, Gürsel, **Hukuk Devleti ve Yargı Denetimi**, Saydam Matbaacılık Ltd. Şii, Ankara, Mart 1995.
- SEVİĞ, Veysi, “Vergileme Yetkisinin Kullanımında Yargısal Denetim (Türkiye Modeli Üzerine)”, **İ.Ü. Maliye Araştırma Merkezi Konferansları**, Otuz üçüncü Seri 1989-1990, Prof. M. Orhan DİKMEN' e Armağan, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 3660, İktisat Fakültesi Yayın No: 534, Maliye Araştırma Merkezi Yayın No: 33, İstanbul 1990.
- ŞENYÜZ, Doğan, “Tevkifat Kapsamının Bakanlar Kurulu kararı İle Belirlenmesinin Yatırım İndirimi Açısından Değerlendirilmesi”, **Yaklaşım**, Yıl: 7, Sayı: 83, Kasım 1999.
- TEZİÇ, Erdoğan, **Türkiye’de 1961 Anayasası’na Göre Kanun Kavramı**, İstanbul Üniversitesi Yayınları No: 1761, Hukuk Fakültesi No: 384, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1972.
- TURCAN, Nuray, “Yürütme Organlarının Düzenleyici İşlemlerinin Yargısal Denetimi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), GÜSBE, Ankara, 1989.

DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİNİN TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Mehmet BİÇKİCİ*

GİRİŞ

Her demokratik devlet, toplumun ekonomik ve sosyal refah seviyesini artırmak, ekonomik istikrarı sağlamak, istihdam düzeyini yükseltmek, eğitim ve öğretim sistemini geliştirmek, çevre, sağlık ve sosyal güvenlik alanlarında yüksek kalite standartlarına erişmek için politikalar üretmekte ve kamu yararını da gözeterek söz konusu amaçlara ulaşmak için düzenlemeler yapmaktadır.

Ancak, idarelerce yapılan bu düzenlemeler, günümüzün ekonomik ve sosyal değişimlerine paralel olarak değişmedikçe ya da yapılan düzenlemenin getirisi ve maliyeti arasındaki bağlantı kurulmadıkça, bireylerin, şirketlerin, küçük ve orta ölçekli işletmelerin, teknolojik yeniliklerin ve ekonomik büyümenin önünde zaman zaman engel teşkil etmekte ve yeni ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalmaktadır. İdareler yapılan düzenlemeden yarardan çok zarar görmekte ve sürekli düzenleme yapmak suretiyle zaman ve kaynak israfına neden olmaktadır.

Bu nedenle, gelişmiş ülkeler yapılmış olan düzenlemeleri güncellemeye ve yapılacak olanları da belli kriterler çerçevesinde değerlendirerek uygulamaya koymaya başlamışlardır. Zamanla bu çalışmalar bir program dahilinde yürütülmeye ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı (OECD) tarafından Düzenleme Reformu Programı altında anılmaya başlanmıştır.

Düzenlemelerin belli aralıklarla çeşitli teknikler kullanılarak gözden geçirilmesi, sadeleştirilmesi, düzenleme sürecinde açıklık ve şeffaflığın sağlanması, etkilenen tarafların danışma mekanizmaları yoluyla düzenleme sürecine dâhil edilmesi ve düzenlemeler için geleceğe yönelik etki analizlerinin yapılması bu programın ana hatlarındandır.

1) DÜZENLEYİCİ ETKİ ANALİZİNİN (DEA) TANIMI VE ORTAYA ÇIKIŞI

Düzenlemenin ne olduğu konusunda genel kabul görmüş bir tanım bulunmamaktadır. Ancak, OECD çalışmalarında düzenlemeler idarenin kendisinin,

*Başbakanlık Uzmanı (Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü)

vatandaşın ve diğer kuruluşların ihtiyaçları sonucu idare tarafından konan farklı enstrümanlar topluluğu olarak tanımlanmaktadır. Düzenlemeler resmi, gayri resmi talimatlar gibi idarenin her bir düzeyi tarafından çıkarılan metinleri kapsadığı gibi, yasama organınca yürürlüğe konulan kanunları ve idarenin düzenleme yetkisini devrettiği özerk kurullar tarafından çıkarılan kuralları da kapsar.

Düzenlemeler OECD literatüründe üç kategori altında toplanmaktadır.

a) Ekonomik Düzenlemeler: Pazar mekanizmasının işleyişine direkt olarak etki eden düzenlemelerdir. Bu düzenlemeler fiyat belirleme, rekabeti artırıcı veya azaltıcı, pazara giriş ve çıkışı düzenleme, vergi gibi hususları kapsamaktadır.

b) Sosyal Düzenlemeler: Kamu yararını sağlamaya yönelik olan düzenlemelerdir. Sağlık, çevre, güvenlik ve topluma ilişkin konular sosyal düzenlemenin içeriğini oluşturabilir.

e) İdari Düzenlemeler: Kırtasiyecilik olarak da adlandırılan ve idarenin bilgi toplamak ve bireyin ekonomik kararlarına müdahale anlamını taşıyan idari formalitelerdir.

Geçen yüz yıl boyunca düzenleme araçları bir gelişim göstermiştir. Düzenlemelerin kullanımı çeşitli alanlara yayılmış ve düzenlemenin amaçları hızlı bir şekilde genişlemiştir. Çünkü düzenlemeler idarenin karşı karşıya kaldığı politika sorunların çözümüne uygun ve etkisi yüksek araçlar sunmaktadır.

Düzenlemelerin çokluğunun eleştirilmesine rağmen, politika aracı olarak kullanılan düzenlemelerin kalitesini artırmak pek gündeme gelmemiştir. 1970’li yılların başlarında ortaya çıkan serbestleştirme (deregülasyon) hareketi ile düzenleme reformu, düzenlemenin sınırları ve doğasına ilişkin sorunlara cevap bulmak için ilk hareket olmuştur. Serbestleştirme, girişimciliği ve yenileşmeyi engelleyen çok sayıdaki düzenlemenin ekonomik sıkıntısından ortaya çıkmıştır. Serbestleştirme çalışmaları 1980 ve 1990 yıllarında yapılan Düzenleme Reformu çalışmalarına yön vermiştir. 1995 yılında OECD tarafından “Düzenlemelerin Kalitesini İyileştirici OECD Konseyinin Tavsiyeleri” açıklanmış ve uluslararası alanda bu kabul görmüştür.

Düzenleme reformu çalışmalarının başlamasıyla, “düzenlemeler nasıl elimine edilebilir” sorusundan “düzenleyici yapı, fonksiyon ve dizayn açısından nasıl iyileştirilebilir” sorusuna yönelinmiştir.

Düzenleyici karar alma ve düzenleme yapma mekanizmasının iyileştirilmesinde kullanılan araçlar önemli rol oynamaktadırlar. Bu araçlar başta düzenlemelerde etki analizi (DEA), düzenleyici alternatifler, halkın katılımı, idarenin basitleştirilmesi ve izinlerin (lisansların) azaltılmasıdır.

Bu araçlardan DEA, idarenin politik gündemine farklı şekillerde yansımıştır. Değişik ülkelerde değişik ad ve uygulama biçimleri almıştır. İş etkisi değerlendirmesi, idari ve bürokratik sınırlamalar, fayda- maliyet analizi, maliyet değerlendirmesi ve risk analizi gibi adlandırmalar ve uygulamalar buna örnektir.

DEA, yukarıda da bahsedildiği üzere deneysel ve akılcı analizlerle ilgili olarak düzenleme reformu programının bir parçası olarak ele alınmaktadır.

DEA, idarenin düzenleme faaliyetinden doğan etkilerin sistematik olarak incelenmesi ve bu inceleme sonucunda çıkan verilerin karar alıcılara iletilmesini içeren bir düzenleme reformu aracı olarak adlandırılabilir.

Düzenlemeler, vatandaşlara ve firmalara yönelik fayda ürettikleri gibi bazen de negatif etkiler meydana getirebilmekte, gerek toplumsal gerekse de ekonomik zararlara yol açabilmektedir. İdareler bu nedenle yeni düzenlemeler yaparken düzenlemeyi faydaları ile meşrulaştırmak ve faydaları maksimize etmek istemişlerdir. Bunu başarabilmek için de yeni araç ve yapılar geliştirmeye başlamışlardır. DEA da oluşturulan yeni yapılardan biridir. DEA net sosyal faydanın maksimize edilmesini amaçlar.

DEA şu altı temel sütun üzerine kurulmuştur:

- a) Meşrulaştırma: Ekonomik, sosyal ve çevresel problemlerin tanıtımı ve idari müdahalenin etkilerini meşrulaştırmada açık tanımlama,
- b) Danışma: İdarenin düzenleme faaliyetinden etkilenenlerle birlikte geniş halk katılımıyla tartışılmasının sağlanarak geniş ve açık bir danışma süreci oluşturma,
- c) Analiz: Düzenlemenin kamu sağlığı, güvenliği ve çevresel etkilerin hesaba katılarak maliyet, fayda ve alternatiflerin analizi,
- d) Net faydanın maksimize edilmesi: Vatandaşların refah düzeyinin artırılması,
- e) Tutarlılık: İdarenin her bir bölümünde genel ve kabul görmüş standartların uygulanması,
- f) Hesap verebilirlik: Düzenlemenin veya uygulanan politikanın sonuçlarından karar alıcıların sorumluluğu.

Bilindiği üzere, kararlar aşağıda belirtilen beş yöntemle oluşmaktadır:

- a) Uzmanlar: Kararlar, ne yapılması gerektiğine profesyonel olarak karar veren güvenilir uzmanlar tarafından alınmaktadır. Alınan kararlar siyasi iradeye aktarılmakta ve hayata geçirilmektedir.

b) Fikir birliği: Kararlar çıkar dengeleri üzerinde genel bir anlayışa erişen gruplar tarafından alınmaktadır.

e) Siyasi: Kararlar politik işlemin önemine göre siyasi temsilciler tarafından alınmaktadır.

d) Karşılaştırma: Kararlar dış modellere göre veya onların benzerleri şeklinde alınmaktadır.

e) Ampirik: Kararlar gerçek belgeler üzerine ve objektif kriterlere göre düzenleme faaliyetinin verilerinin tanımlandığı analizlere göre alınmaktadır.

Her düzenleyici karar, bu karar alma yöntemlerinin karışımından doğar. Bu karışım milli kültüre, siyasi geleneklere, idari tarza ve eldeki konuya göre değişir. Örneğin Hollanda'da fikir birliği yöntemi daha ağır basmaktadır. Amerika Birleşik Devletlerinde ise ampirik metot daha fazla geçerlidir. Bizde ise, siyasi kararlar daha ağır basmaktadır. Ama yapılacak düzenlemenin mahiyetine göre yöntemlerin ağırlığı değişmektedir. Örneğin bütçe ile ilgili düzenlemelerde Maliye Bakanlığınca bazı istatistiki sonuçlar düzenlemenin yapılmasına yön verebilmektedir.

DEA, karar almanın ampirik yöntemi içerisinde yer almaktadır. Ama DEA'nın etkileri sadece ampirik metodun rolü sayesinde belirlenmez, ayrıca diğer metotların da düzenleme işlemi içerisinde katkıları vardır. Bu beş metot birbirini tamamlayıcıdır. DEA tek başına kamu politikalarının belirlenmesinde ne yeterli ne de gereklidir. Ama kendisi düzenlemenin yapılmasına yönelik tartışmanın güçlendirilmesinde ve diğer metotların açıklanmasında önemli rol oynayabilmektedir. Esasında DEA girişimlerinin amacı, karar almaya etki eden faktörleri açıklamak ve genişletmektir.

2) DEA'NIN AMAÇLARI

Düzenleme sosyal değerlerin korunmasında önemli bir araçtır. İdareler DEA'yı dört amaç için kullanmaktadır:

a) İdari Düzenlemenin Maliyet ve Faydalarını İçerecek Şekilde Gerçek Etkilerini Anlamayı Sağlamak: Ampirik temelli düzenlemelere yönelik eğilim genellikle OECD ülkelerinde görülmektedir. Bu eğilim hem özel sektörün hem de kamu idaresinin etkinlik konusundaki ilgilerinden kaynaklanmaktadır. DEA farklı düzenlemelerin fayda ve maliyetlerinin karşılaştırılmasında rol oynamaktadır. Bu da düzenlemelerde ve düzenleme alanında önceliklerin belirlenmesine yardım eder. Kaynakların daha fazla fayda üreten düzenlemelere dağıtılması idari düzenlemenin maliyetini düşürür ve etkinliğini artırır.

Düzenleyici kararların, daha iyi objektif standartlarla ve ampirik olarak doğrulanmaları uluslararası ticaret kuralları tarafından da desteklenmektedir. Örneğin, Hizmetlerin Ticareti Üzerine Genel Anlaşma (GATS) hizmet arzı standartlarının “açık ve objektif kriterlere dayandırılmasını” ve “hizmetlerin kalitesini sağlayacak koşullardan daha ağır olmamasını” gerekli görmüştür.

b) Çoklu Politika Amaçlarının Entegrasyonunu Sağlamak: Düzenleyiciler için önemli sorunlardan birisi, birbirini etkileyen çoklu politikaların entegrasyonudur. Dünyanın çok kompleks bir hal almasından dolayı düzenleyiciler dar tanımlanmış kendi amaçları ile sınırlı kalmamalı, ayrıca ekonomik etkililik, ticaret, eşitlik ve çevre gibi diğer faktörleri de gözönünde bulundurmalıdır. Denetimler göstermiştir ki etkileşimli düzenleyici politikaların dikkatli dizaynı ve politik bağlantı anlayışı ile ticari politikalar daha iyi idare edilebilir.

DEA, karar alıcılara yön verecek ve politikalar arasında bağlantı ve etkileri ortaya koyacak genel bir entegrasyon yapısı olarak da kullanılabilir. Bu anlayışta DEA farklı çıkarları bir araya getirmek için sadece analitik bir araç değil, ayrıca bir koordinasyon aracıdır. DEA programı politika alanında düzenleyici etkilerin artan kapsamını analiz etmek için kullanılır ve fayda ve maliyetlerin açıkça karşılaştırılabildiği bir yapıyı ortaya koyar. Örneğin, OECD fayda ve maliyet analizinin “çevresel ve ekonomik politikaların entegrasyonu için temel bir araç” olabileceğini ifade etmiştir.

c) Danışma ve Açıklığı Artırmak: Geçen on yıl içerisinde birçok OECD ülkesinde düzenlemelerin daha açık ve katılımcı bir şekilde yapılması yönünde kuvvetli bir eğilim ortaya çıkmıştır.

Hükümetler karar alma sürecine, düzenlemeden etkilenen grupların daha etkili ve geniş katılımını sağlamak için farklı yöntemler kullanmaktadır. DEA süreci de açıklığı, şeffaflığı ve idarenin cevap verilebilirliğini artırmak için OECD çalışmalarında büyük bir önem taşımaktadır. Saydam olmayan diğer yöntemlerin aksine DEA düzenlemelerin etkilerini ve karar odaklarını açıklar. Birçok ülkede DEA kamunun görüşlerini alma işlemleri ile yakın bağlantı içerisinde. Kamunun görüşlerini alma veya danışma ise gerçekte, öngörülen kuralın etkileri ve amacını içeren DEA dokümanları etrafında gerçekleşir. DEA’nın, danışma kanallarını kullanması düzenleyici işlemin şeffaflığını ortaya çıkarır ve etki durumlarının kalitesinin ölçülmesine yardımcı olur.

Şeffaflık uluslararası ticaret sisteminin gelişmesinde yer alan bir anahtar değer olarak kabul edilmektedir.

d) İdarenin Hesap Verebilirliğini Sağlamak: DEA, idarenin toplum yararına olan kararlarının daha açık bilgilendirilmesi ve gösterilmesine yönelik

olarak idari ve siyasi karar alıcılarının hesap verebilirliğini sağlar. Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'nde güçlü bir inanca göre, düzenleyicilerin eylemlerinin fayda ve maliyetlerinin toplum tarafından bilinmediğinde, kendilerinin seçmenlerine karşı tam olarak hesap verebilirliklerinin olmayacağı varsayılmaktadır.

Birçok DEA programı, bakanlara düzenleyici kararlarda sorumluluğu almayı ve anlamayı sağlamaktadır. Bazı ülkelerde de kendi yargılamaları sonucu üretilen düzenleyici analizleri direkt olarak onaylamaları istenir.

3) DEA'NIN YARARLARI

DEA hakkında yapılan son çalışmalar DEA'nın aşağıda belirtilen dokuz temel faydasını ortaya koymuştur:

a) Düzenlemeye alternatiflerin olup olmadığını tanımlar: DEA sayesinde düzenlemenin düzenleme araçlarından herhangi biriyle yapılıp yapılmayacağı veya bir düzenleme yerine idarenin başka bir tasarrufu ile yapılıp yapılamayacağı ortaya konur.

b) Düzenlemenin doğru fayda ve maliyetlerinin anlaşılmasını sağlar: DEA düzenlemenin ekonomik, sosyal ve çevresel fayda ve maliyetlerinin anlaşılmasına yardım eder. Ayrıca beklenmedik sonuçları ve risk paradokslarını da ortaya koyar.

c) Düzenlemenin faydalarının maksimize edilmesini sağlar: DEA etkili çözüm önerileri sunar ve daha çok fayda üreten yöntemlerin belirlenmesinde düzenleyicilere yardım eder.

d) Düzenlemenin başarısızlığını önlemeye çalışır: DEA düzenlemenin negatif etkilerinin görülmesini sağlayarak düzenlemenin gerçek amaçlarından sapmasını engeller.

e) Düzenlemenin yapısını iyileştirir: DEA'nın yapılması ile düzenlemenin olumsuz etkileri görülerek düzenlemenin yeniden ele alınması sağlanır ve potansiyel problemler önlenmiş olur. Düzenlemede yapılacak bazı değişiklikler net faydayı artırabilmektedir.

f) Danışma sürecini iyileştirir: DEA ile, danışma sürecine, iş çevrelerinin, tüketicilerin ve diğer ilgililerin katılımının sağlanması suretiyle bu sürecin daha etkin çalışmasını sağlamaktadır.

g) Düzenleyicilerin sorumluluğunu artırır: DEA karar alma şekillerinin daha açık olmasına ve politikanın şeffaflığına yardım eder. Ayrıca, DEA düzenlemenin toplum tarafından tartışılmasını net faydanın etkilerinin dağılımının

ortaya çıkarılmasını sağlamakla, baskı gruplarından gelebilecek baskılara karşı düzenleyicilerin işlerini kolaylaştırmaktadır.

h) İdare içerisindeki kültürel değişmeyi sağlar: DEA'nın uygulanması ile düzenleme yapma hususundaki idari kültür değişerek düzenleme yapma sürecine yeni bir anlayış kazandırılmaktadır. DEA ile düzenlemeye paralel alternatiflerin incelenmesi, danışma mekanizmaları, beklenmedik maliyetlerin hesabı, sonradan doğabilecek etkilerin tespiti gibi hususlar da düzenleme yapılış sürecine katılmaktadır.

ı) Demokratik açığı azaltır: DEA, düzenleme yapım sürecindeki demokratik açığı azaltarak kurumların halk gözündeki meşruiyetini sağlar, şeffaflığı artırır ve idare ile vatandaş arasında ilişkileri artırır.

4) DEA'NIN YÖNTEMLERİ

DEA'nın kullanıldığı ülkelerde kullanılan yöntemler farklılık göstermektedir. Hangi yöntemin uygulanacağı hususu o ülkenin düzenleme durumuna ve önceliğine göre değişmektedir. Kullanılan yöntemler fayda-maliyet analizi, maliyet etki analizi, maliyet değerlendirmesi, fayda değerlendirmesi, risk değerlendirmesi ve risk-risk analizidir. Bu yöntemlerden en çok kullanılan dördü şunlardır:

a) Fayda- Maliyet Analizi: En geniş kullanımı olan düzenleme etki analizi fayda-maliyet analizidir. Bu yöntemde düzenleyici kararla ilgili toplam fayda hesaplanır, bu faydalar toplam maliyetle karşılaştırılır ve eğer sonuç fayda yönünde ise alınacak karar potansiyel olarak desteklenmiş olur. Düzenleyici politikalar birçok olaydan etkilenebilir. Fayda ve maliyet de düzenleme sonucu ortaya çıkan iki önemli çıktıdır.

Fayda-maliyet analizinin genel ruhu şöyledir; kaynaklar sınırlıdır ve bizler bu sınırlı kaynakları toplumu daha iyi yaşatmak veya kamu yararını maksimize etmek için en optimal şekilde kullanmalıyız. Kısaca bu analizde kaynakların ekonomik olarak kullanılıp kullanılmayacağı araştırılmaktadır.

Bir karar almak için sadece fayda-maliyet analizi yeterli değildir. Ekonomik kaynaklar sınırlı olduğu zaman faydanın maliyetten yüksek olduğu zamanlarda bile siyasi irade bu kararı almayabilir. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere, karar alma yöntemlerinde en objektif olanı analitik yöntem olması nedeniyle fayda-maliyet analizinin uygulandığı düzenleme taslakları bu analiz sonucuna göre değerlendirilmektedir.

Fayda-maliyet analizinin, karşılaştırmalı bir yöntem olması nedeniyle, bu karşılaştırma sürecinde bazı etkenleri de dikkate almalıyız. Bu analiz kapsamlı

bir analizdir. Politik etkilerin tamamı hesaba katılmalıdır. Toplumsal duyarlılığa ilişkin etkiler, rekabet gibi unsurlar diğer idari politikaların etkilerinde olduğu gibi hesaplanmalıdır. Açıkça belirtilmelidir ki karar alıcılar lehte veya aleyhte olsun tüm etkileri hesaba katmalıdır.

Bu analizde temel olarak toplam faydanın toplam maliyeti aşır aşmadığı kontrol edilir. Ancak, bu analizin uygulanması sırasında birkaç önemli engelin de olabileceği düşünülmelidir. Bunlar veri toplanması, dağılımsal etki ve dar bütçedir. Analiz yapılabilmesi için düzenlemeye ilişkin verilerin toplanabilmesi gereklidir. Ama verilerin toplanmasında bazı problemler çıkmaktadır. Bunlardan biri niceliksel problemlerdir. Analistler tüm önemli etkileri nicel hale getirebilmeli ve bunları parasal hale sokabilmelidir. Niteliksel analiz de fayda-maliyet analizi için önemlidir. Nicel hale dönüştürülemeyen etkiler de değerlendirmeye katılmalıdır. Burada iyi bir entegrasyon yapılmalıdır. Verilerin kısıtlı olması fayda-maliyet analizinde kesinliği etkilemekte ve belirsizlik yaratmaktadır. Bu nedenle veriler mümkün olduğunca toplanmalıdır.

Fayda-maliyet analizinde dağılımsal etki denen ve fayda ile maliyetin kimler tarafından taşındığının bilinmesi değerlendirmede merkez oluşturmaktadır. Ancak, toplam fayda ve maliyetin hesaplanmasında grupsal dağılımlar bu analizin yorumlanmasında problemler oluşturabilmektedir.

İdarelerin bütçe kısıtlamalarıyla analiz yapma çabaları analizin sonuçlarını etkilemektedir. Analizin etkilerinin değerlendirilmesi ve yapılış sürecinin analitik yöntemlere olan uygunluğu da sonuçları etkilemektedir.

b) Maliyet-Etki Analizi: Maliyet-etki analizi, fayda-maliyet analizinden daha sınırlı bir politika aracıdır. Maliyet-etki analizi bir takım amaçları teşvik etmek için farklı seçeneklerin göreceli maliyet indeksini sağlar. Maliyet-etki analizi, genellikle fayda-maliyet analizinden daha az tartışmalıdır. Çünkü maliyet-etki analizinde düzenleyici amaçların altında yatan mantık sorulmaz. Maliyet ölçümleri bazen politikaların seçimindeki karara ulaşmayı engelleyen bazı sınırlamalara maruz kalsa da, başarılı faydanın her bir parçasının maliyetinin ölçülmesi hem düzenleyici politikaların ters etkileri ve faydaları yansıtır hem de farklı politikaların göreceli performansına kullanılabilir bir indeks sağlar.

Maliyet-etki analizi ile fayda-maliyet analizi arasındaki en önemli fark, faydaların açıkça değerlendirmeye ihtiyaç duyulmasıdır. Maliyet etki ölçümleri her bir faydanın maliyetini hesaplar ama çıktının parasal değerini belirlemez.

Maliyet-etki analizi, açıkça maliyeti daha düşük olan politika alternatiflerinin açıklanmasında kullanılır. Örneğin, A politikası (6) canı 12 milyon

TL’’ye korurken, B politikası (5) cam 15 milyon TL’’ye korumaktadır. Burada, A’da bir canı koruma maliyeti 2 milyon TL iken B’de 3 milyon TL’’dir. Sonuç olarak A’da daha düşük maliyet vardır.

c) Maliyet Değerlendirmesi: Karar alma sürecinde uygulanan DEA’nın yöntemlerinden biri de maliyet değerlendirmesidir. Burada faydalar göz ardı edilir ve maliyete odaklanır. Bu parçacı görüş geniş bir rehberlik sağlamaz ama toplumun düzenleme çabalarına bazı indeksler sağlar. Gerçekte ise maliyet değerlendirmesi, ülkeyi düzenleme analizlerine uyarlamaya iten ve maliyetlerin ilk adımda zorunlu olarak değerlendirilmesinin gerektiği bir yöntemdir.

Düzenlemenin maliyeti çok taraflı nedenlerden dolayı doğar. Eğer bir düzenleme kamu harcamalarını içeriyorsa vergi oranları bu düzenlemeden etkilenebilir. Maliyetler iş ve ortaklıklar üzerine de uygulanabilir. Tüketiciler ve işçiler aldıkları mallar ve ücretler dolayısıyla düzenleme maliyetlerini yüklenebilirler. Bazı durumlarda büyümeyi ve rekabeti etkileyen düzenleme veya düzenleme gruplarının işsizlik oranları da etkilenebilir.

Maliyet analizinde ilk adım temsil edilen maliyet parçalarını hesaplama olmasına rağmen, birçok durumda düzenleme standardı seviyesini tespit etmek için maliyet bilgilerini gerçek olarak kullanmaya yönelik teşebbüslerde vardır. Gerçekte düzenlemenin mali olarak yeterliliği ve teknolojik olarak uygulanabilirliğini belirleme çabaları da vardır. Düzenleme standardını karşılayacak ancak maliyeti yüksek olan teknolojilerin bulunması halinde, düzenleme teknolojik olarak uygulanabilir.

Mali yeterlilik kriteri ise uygulanma açısından daha zordur. Bazı durumlarda mali yeterlilik, endüstrideki firmaların tamamının veya belli bir oranının sadece düzenleme maliyet seviyesini değil ayrıca endüstrinin yaşamsallığına cevap verecek doğrulamaları içeren standart şikâyetlerin olup olmadığıyla da ilişkilidir.

d) Fayda Değerlendirmesi: Düzenleme analizlerinde maliyetten çok kazanılan faydaların değerlendirildiği durumlarda fayda değerlendirmesinden bahsedilir. Fayda-maliyet analizlerinde her birim faydanın parasal değer olarak karşılığını belirleme çabaları vardır. Fayda-maliyet analizlerinin yetersiz kaldığı durumlarda bile bazı fayda değerlendirmesine ihtiyaç duyulabilir. İdeal olarak tek bir fayda indeksini hesaplamak için bir yaklaşım kurmak yapıcı olacaktır. Örneğin bir düzenleme beş ölüm ve on ölümcül bir hastalığı elimine ederse politika etkisi on ölümcül değerdir.

Her bir fayda değerlendirmesinde başlangıç noktası, faydaların kıymetlendirilmesine olanak sağlayan genel prensiplerin ele alınmasıdır. Fayda kıymeti-

nin belirlenmesinde ürün çıktısına toplum tarafından yapılacak ödeme arzusu temel alınır.

Ayrıca, düzenleme sonucu elde edilecek faydaların doğru olarak kıymetlendirilmesi de önemlidir. Fayda-maliyet analizinin etrafındaki birçok tartışma, politika çıktıları için toplumun ödeme arzusuna dayanmayan fayda değerlendirmelerinden kaynaklanmaktadır. Örneğin sağlık ve yaşam riskinin değerlendirilmesini düşünelim. Bu alanda uygulanan ilk yöntem insanın varlık yaklaşımıdır. İnsan hayatının kıymetini hesaplamak için analistler, işçinin hayatı boyunca elde edeceği kazancının şimdiki kıymetini değerlendirirler. Bu kıymet ölüm riskini elimine edecek fayda olur. Bu değerlendirme yaklaşımı, işçi kazançlarının şimdiki değerinin hesaplanmasında ana bir nedendir. Diğer yandan, bu kıymetlendirme bazı durumlarda uygun olur. Örneğin hukuki bazda kazazedelere verilecek tazminat miktarının belirlenmesinde, işçi kazançlarının şimdiki kıymeti önemli rol oynar. İnsanın yaşamsal değerinin kıymetlendirilmesi bazı tazminat miktarlarının hesaplanmasında kullanılabilir ama bazı durumlarda yapıcı bir kıymet biçme aracı değildir. Bunun altında yatan sebep basittir. İnsan yaşamı onun kazancından daha değerlidir. Ayrıca bazı hayatların kaybindan çok, hayat için küçük riskler değerlendirilmektedir. Örneğin, hayatı boyunca bir milyon Türk Lirası kazancı olacak bir birey ölümü %50 şansla önlemek için beş yüz bin Türk Lirası vermeye rıza göstermeyebilir ama milyonda bir ölüm için bir Türk Lirası harcamaya rıza gösterir.

5) OECD ÜLKELERİNDEKİ DEA PROGRAMLARININ BAZI ÖZELLİKLERİ

İdeal bir DEA programı için tek bir model yoktur. OECD tarafından on yedi üye ülke ve bu ülke eyaletlerinde DEA uygulamalarına ilişkin bir araştırma yapılmıştır. OECD ülkelerinde uygulanan DEA programlarının genel özellikleri şöyledir:

a) Yöntem: Araştırmaya konu on yedi ülkenin altısında düzenlemeye etki eden tüm önemli etkilerin araştırılması bir gereklilik olarak görülürken, iki ülkede parasal maliyetlere, iki ülkede de işe uygunluk maliyetlerine, diğer dört ülkede fayda-maliyet analizine ağırlık verilmiştir. Ancak sadece ABD ve Kanada'da yeni düzenlemeler için sıkı bir fayda-maliyet analizi zorunluluğu konulmuştur.

b) Kurumlar: DEA için oluşturulan kurumlar geniş bir farklılık içerisinde dizayn edilmişlerdir. On yedi ülkeden onunda DEA programlarının izlenmesi için özel kurumlar kurulmuştur. Bunların dördü endüstriyel, ekonomik ve ticari konulardan sorumlu kurumlardır. Üçü bütçe ve genel kamu idaresinden, ikisi hükümet merkezinden sorumludur. Biri ise meclis denetim ofisidir.

Bu farklı kurumların oluşması kısmi olarak tarihi olayların sonucudur, ama bu değişen DEA'nın amaçlarını ve her bir hükümetin güç yapısını da yansıtır. Her bir kurum içinde bulunduğu yönetim çerçevesi içerisinde değerlendirilmelidir ama deneyimler göstermiştir ki genelde kurumlar hükümetin merkezine yakın yer alırlar ve özellikle düzenleme işlemine nüfuz etmenin ve düzenleyicilere etki edebilmenin kolay olduğu bütçeleme faaliyetlerine yakın olacak şekilde bulunurlar.

Ancak, her ülkede düzenleyicilerin kendileri (genelde sorumlu bakanlar temsil edilirler) öncelikli olarak DEA için sorumludurlar. Şöyle ki DEA programları genelde merkezi organlarca sağlanan gözetim, kalite kontrolü ve inandırma gibi değişen hükümet düzeyleriyle desantralize edilmişlerdir.

Merkezi gözlemci kurumlar bakanlar kurulu kararları, başkanlık tamimleri ve başbakanlık genelgeleri gibi geniş bir alanda otorite sahibidirler. Bu gibi talimatlar için gözetim bir zorunluluktur.

c) Kapsam: Değerlendirmeye tutulan ülkelerden üç ülkede DEA kanun tasarıları geliştirilirken uygulanmaktadır. Beş ülkede alt düzey düzenlemelerde ve 9 ülkede de her ikisinde de uygulanmaktadır. DEA programlarında istisnalar sıklıkla görülür. Alt düzey düzenlemelerde DEA'nın uygulanması iyi düzenlenmemiştir.

Federal ülkelerde birçok devlet DEA programlarına sahiptir. Hemen hiçbir ülkede yerel düzeyde DEA programı uygulanmaz. Kanunlar ve alt düzey düzenlemelerde DEA benzer etkiler verebilir ama onlar arasında apriori (önceden tasarlanmış) bir bağlantı yoktur. Bununla birlikte farklılıklar kurumsal ilişkiler ve tarihi şartlardan çok akılcı programların dizaynıyla ilgilidir.

d) Yazılı Kılavuzların Gelişimi: Bu kılavuzların gelişimi DEA uygulayıcıları için programların etkinliğinin bir göstergesi olmuştur. On yedi ülkenin sekizi DEA için uzun tarihli, kapsamlı ve analitik bir hükümet rehberine sahiptir.

e) Kamuya Açıklama: On yedi ülkenin üçü DEA tasarılarını kamunun görüşleri için yayımlamaktadır. Altısı DEA'nın son şeklini sunmaktadır. Dokuz ülke ise yapılan DEA çalışmalarını kamuya sunmamaktadır. Analizlerin kalitesinin kontrolünde ve bilgilerin toplanmasında toplum katılımını değerli bulan ülkelere verilen pozitif cevaplara karşı, DEA programının düzgün işlemesi bakımından toplum katılımı hususunda bir boşluk olduğu görülmektedir.

6) DEA'DA KARŞILAŞILAN SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Son yirmi yıldır DEA'nın uygulanması sonucunda karışık bir görüntü ortaya çıkmıştır. Bir yandan DEA, düzenleyici kurumlar arasında genel kabul görmüş, diğer yandan da iyi yapıldığı zaman düzenleyici kararların maliyet etkilerini iyileştirmiş ve gereksiz-kalitesiz düzenlemelerin sayısının azaltılmasını sağlamıştır. Ayrıca, DEA kararların şeffaflığını artırmakta, danışmayı teşvik etmekte ve ilgili grupların katılımını sağlamaktadır. DEA idarenin bütünlüğünü ve bakanlıklar arası iletişimi geliştirmektedir. Hollanda'da yürütülen bir program sayesinde DEA sonucunda düzenleyici taslakların %20'si yeniden ele alınmış veya bunlarda bazı değişiklikler yapılmıştır. Güney Kore'de DEA'nın zorunlu olarak ilk uygulandığı 1998 yılında düzenleyici taslakların %25'i Düzenleme Reform Komitesi tarafından reddedilmiştir. Kanada'da DEA'nın uygulanması düzenleyicilerin düzenleme kültürlerinde değişimler yaşanmasına neden olmuştur.

DEA'nın uygulanmasında görülen pozitif etkilerin yanında bazı sorunlarla da karşılaşmaktadır. Birçok OECD ülkesinde veri toplanması, memurların yetiştirilmesi ve var olan düzenlemelerin DEA'ya tabi tutulması hususunda problemler ortaya çıkmıştır. ABD'de düzenlemelerin %40'ının fayda-maliyet analizlerinde başarısızlık olduğu gözlemlenmiştir. Hatta DEA programına sahip bazı ülkelerde düzenlemeler maliyet analizleri yapılmadan uygulanmaktadır.

DEA'nın kapsam konusu da problem oluşturmaktadır. Sadece on iki ülkede DEA alt düzenlemelerde uygulanmaktadır. On beş ülkede sadece kanunlara uygulanmaktadır. DEA'dan istisna tutulmalar genellikle çoktur. Bazı ülkelerde DEA yerel düzenlemelere de uygulanmaktadır. DEA'nın kapsamında görülen problemler bu analizin etkinliğini azaltmaktadır.

Kanunlar ve alt düzenlemeler DEA sonucunda benzer etkiler verebilmektedir. Farklılıkların ise kurumsal ilişkilerden ve tarihi şartlardan ziyade programların dizaynıyla ilgili olduğu belirtilmektedir. DEA'lar düzenlemelere tek tek uygulandığından toplam sonuçlara ilişkin tahmini sonuçlar verebilmektedir. Performansa dayalı düzenlemelerin kullanımının artışı ve düzenlemelere yeni standartların adapte edilmesine ilişkin eğilim DEA'nın etkinliğine yeni bir anlayış kazandırmıştır.

Ancak, DEA'nın bu uygulamalar sırasında bazı sorunlarla karşı karşıya kaldığı bilinmektedir. Bu sorunların tespiti DEA'nın gelecekteki uygulama başarısını etkileyecektir.

a) Teknik Sorunlar: Birincisi analitik yöntemlerle ilgili sorunlardır. Temel olarak DEA'nın uygulanması sırasında hangi analitik yöntemin çalıştırılacağı

konusunda anlaşmazlık mevcuttur. Düzenleyicilerin odaklanması gereken niteliksel ve niceliksel öngörüler konusunda nasıl bir orta yol bulunulacağı hususunda hala sorunlar karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca analitik metotlar da tam olarak geliştirilmiş durumda değildir. Örneğin fayda-maliyet analizinde sosyal indirim oranının ne olacağı hususu açıklığa kavuşturulamamıştır. Bir düzenlemenin gelecekteki getirisi maddi açıdan çok düşük olabilir ama toplumsal yararlar, kamu yararı açısından getirdiği faydalar açısından ne kadar bir indirim yapılacağı sorundur. Hesaplanamayan faydaların değerlendirilmesi, belirsizlik ve riskler bu tartışmayı devam ettirmektedir. DEA'ya konu olan sosyal ve çevresel düzenlemelerdeki risklerin hesaplanmasında uygulanacak yöntemlerin belirlenmesi de bir sorun teşkil etmektedir.

İkincisi, veri toplanması sorundur. Analitik yöntemde iyi ve güvenilir sonuçlar alınabilmesi araştırmaya konu düzenlemenin etkilerine ilişkin verilerin toplanmasına bağlıdır. Verilerin toplanmasındaki maliyet ve zaman kavramları analitik yöntemlerin sonuçlarını tartışmaya açmaktadır. Verilerin (data) güvenilirliğinde kalite kontrolü de önemli diğer bir problemidir.

b) Değer Sorunları ve Güç İlişkisi: Kavramsal olarak DEA'ya karşı yüksek bir direnç vardır. Bazı çıkar grupları ve düzenleyiciler kendi inançları karşısında DEA'ya olan muhalefeti sürdürmektedirler. Buradaki ana problem DEA'nın tüm siyasi kararlarda açıklık için bir rol üstlenmesi ve idarenin gücünü sınırlamasıdır. Bu ise bazı çıkar grupları ve düzenleyicilerin çıkarlarını zedelemektedir.

DEA programları sonucunda düzenleme kültürü genellikle değişmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi kararlar beş yöntemle alınabilmektedir. Genellikle analitik yöntemin ağır olmadığı karar alma süreçlerinde DEA'nın uygulanması bu sürecin analitik bir hal almasına sebep olacaktır. Bazı çıkar grupları karar alma sürecindeki çıkarlarının zedelenmesinden dolayı DEA'ya karşı hoşnutsuzluk göstermektedir.

c) Kurumsal ve Kaynak Sorunu: Birincisi ödül ve cezalardır. DEA programlarının başarısı DEA sonuçlarına riayetle önemlidir. Bu sonuçlara riayet edilmesi için uygun özendirici ödüller veya cezalar konulmalıdır. Ama birçok ülkede hem ceza hem de ödül müessesesi gelişmemiştir. Kurumlar DEA sonuçlarına uymayı sağlamalıdır.

İkincisi kaynak sorundur. Birçok düzenleyici hem DEA için gerekli yeteneklerin olmadığından hem de bütçe sıkıntısından dolayı DEA gereklerini uygulama kapasitesinden yoksundur. Gerekli analitik yöntemler düzenleyici kurumların kapasiteleri açısından çok karmaşık ve maliyetli olabilir. Bu yete-

neksizlik birçok ülkede bulunan ve koordinasyon kurumlarınca sağlanacak eğitimin göz ardı edilmesini yansıtmaktadır. Yüksek kalitedeki DEA'nın elde edilebilmesinde neden olarak gösterilen kaynak sıkıntısı, genellikle politika yapım aşamasında önceliklerin belirlenmesindeki başarısızlıktan kaynaklanmaktadır. Kapasite eksikliği ayrıca, DEA hedeflemesinin başarısızlığıyla da bağlantılıdır. Düzenlemelerin etkilerinin değerlendirilmesinde kaynak kullanımındaki etkinliği maksimize etmek için ilk olarak karar alıcılar DEA uygulayacakları düzenlemeleri tanımlamalıdır. Bu tanımlama için en azından fayda konusunda bir sınır konulmalıdır. Örneğin Güney Kore'de DEA'nın uygulanıp uygulanmaması konusunda iki sınır belirlenmiştir. Yıllık on milyar Won potansiyel etkisi olabilecek düzenlemeler ile bir milyondan fazla insanı etkileyecek olan düzenlemeler DEA'ya konu olmaktadır.

d) Yasal Sorunlar: Bazı durumlarda kanunlar düzenleyicilerin tüm maliyetleri hesaplamalarını zorunlu kılmaktadır. Bazı durumlarda da yasama tarafından alternatif politika araçlarının düşünülmesi teşvik edilmektedir. DEA tam potansiyelini başarmak için politika yapım sürecine DEA'nın nüfuz etme zorunluluğunun altında yatan düzenleme kalitesine de bu problemler yansır.

e) Yöntemsel Sorunlar: Bunlardan birincisi kalite kontrol yöntemi sorunudur. DEA'nın potansiyel faydalarının belirlenmesinde kalite kontrolü yetersizdir. DEA'nın düzenleyici uzmanlarca bağımsız olarak değerlendirilmesi genelde yoktur. Ama on bir OECD ülkesinde bu tür değerlendirmeler görülebilir. Yapılan DEA çalışmaları, yetersiz kaynak ve DEA'yı yapan kuruluşların gerekli yetkilerle donatılmamış olmalarından dolayı değerlendirmelere tabi tutulmaz.

İkincisi, yapısal dizayn sorunlarıdır. DEA'lar düzenleyici süreçte çok geç hazırlanır. Bazen kararlar alındıktan sonra tamamlanabilir. Bu durum programın kültürel değişimdeki başarısızlığından kaynaklanmaktadır. Eğer DEA programının dizaynı iyi yapılmamışsa düzenleme sürecindeki DEA'nın etkinliği daha da kötüleşebilir. Yoğun testler, belirsizlikler, DEA'nın gerçekleriyle uyuşmayan kriterler düzenleyicilerin kapasitelerini zorlamaktadır. Bu sorunlar yapısal dizaynın iyileştirilmesini, testlerin basitleştirilmesini ve etkili sistemlerin kullanımını gerekli kılmaktadır. Düzenleyiciler çok daha hızlı karar alma konusunda yoğun baskı altındadır. Analizler ve danışmalar süreci yavaşlatabilir. OECD üyesi ülkelerde DEA ve danışma süreçlerinin kullanımı genişlerken bunlara karşı zaman baskısı yönünden eleştiriler de gelmektedir.

f) Siyasi Sorunlar: DEA düzenlemelerin olası sonuçları hakkında bilgi sunmasına rağmen, daha geniş ve yaygın çıkarlar arasında siyasi karar almanın

zorluğundan bahisle siyasiler bu bilgileri talep etmemektedir. Ayrıca politikacılar düzenlemeleri artırma ve daha düşük kaliteli düzenlemeleri uygulamaya meyillidir. Pratikte ise, DEA uzun süreli bir yatırıma ihtiyaç duyar, bir eğitim süreci ve değişimle bağlantılıdır.

g) Sorunlara Çözüm Önerileri: DEA'nın uygulanması sırasında ortaya çıkan bu problemleri çözmek için dikkatli bir şekilde hazırlanan bir program ile kurumsal dizayn yapılmalıdır. Bazı ülkelerin son zamanlarda uyguladığı DEA programlarından çıkarılması gereken bazı dersler vardır.

OECD tarafından DEA'dan maksimum fayda sağlayabilmek için yapılması gerekenler bir liste halinde belirlenmiştir:

- a) DEA'ya politik desteği azamiye çıkarınız.
- b) DEA program unsurlarına verdiğiniz sorumlulukları dikkatle seçiniz.
- c) Düzenleyicileri eğitiniz.
- ç) Tutarlı fakat esnek analitik metodları kullanınız.
- d) Veri toplama stratejilerini geliştiriniz ve uygulayınız.
- e) DEA çabalarının hedeflerini belirleyiniz.
- f) DEA'yı karar verme süreciyle olabildiğince erken entegre ediniz.
- g) Sonuçları açıklayınız.
- h) Kamuoyunun geniş ölçüde katılımını sağlayınız.
- ı) DEA'yı yeni düzenlemeler kadar mevcut düzenlemelere de uygulayınız.

DEA için verilen politik desteklerden bazı sonuçlar alınmaktadır. Ancak bunları iyi değerlendirmek gereklidir. Bununla birlikte, düzenleyicileri ve DEA uygulayıcı kurumlarını ülkenin kültürüne ve işleyişine entegre etmelidir.

Yukarıda belirtilen sorunlardan da anlaşılacağı üzere, DEA'nın tam ve mükemmel bir şekilde uygulanması uzun bir süreçtir. Bazı problemlerle karşılaşılması doğaldır. Uzmanların eğitilmesi, kullanılan araçların geliştirilmesi, uygulamaların değerlendirilmesi, kontrol mekanizmasının sağlanması ve idari kültürde değişimlerin gerçekleştirilmesi DEA'nın gelişim sürecini etkiler.

7) DEA'NIN TÜRKİYE'DE UYGULANABİLİRLİĞİ

Ülkemiz çok köklü bir devlet anlayışına sahiptir. Devletin gücü yaptığı kurallar sayesinde vatandaşlarına hissettirilir ve bu kurallara uyulmasında devletin gücünün vatandaşlarca kabullenildiğini gösterir. Ülkemizde güçler ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Bu çerçevede yasama, yargı ve yürütme adı altında toplanan kurumlar güçler ayrılığı prensibiyle işlevlerine devam etmek-

tedir. Yasama kanun düzeyinde düzenlemeler yapmakta, yürütme de bu kanunların uygulanmasına ilişkin idari düzenlemeler ortaya koymaktadır.

Ancak, ülkemizde OECD literatüründe DEA olarak anlamını bulan bir yöntem uygulanmamaktadır. DEA'nın Türkiye açısından değerlendirilmesini yaparken öncelikle ülkemizdeki düzenlemelerin yapılış sürecinden kısaca bahsetmek gerekir.

Ülkemizde genel olarak düzenlemeler; yasama organınca çıkarılan kanunlar, kanunların uygulanmasını göstermek için idarece çıkarılan tüzükler, yönetmelikler, bakanlar kurulu kararları, tebliğler ve genelgeler olarak sayılabilir. İdare tarafından çıkarılan kanun hükmünde kararnameler daha sonra kanunlaştığı için kanun kapsamında sayılabilir.

a) Kanunlar: Anayasamız gereği kanunlar yasama organınca çıkarılmaktadır. Kanunlar iki usulle gündeme gelmektedir. Birincisi kanun tasarılarıdır. Kanun tasarıları ilgili bakanlık veya kurumlar tarafından hazırlanmakta, Başbakanlık aracılığıyla Bakanlar Kuruluna sunulmakta ve anılan Kurulca kabul edildikten sonra hükümet tasarısı olarak yasama organına gönderilmektedir. Yasama organında komisyonlarda ve genel kurulda kabul edilen tasarı kanunlaşarak Cumhurbaşkanının onayına gitmekte ve bu onaydan sonra Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmektedir.

İkincisi ise kanun teklifleridir. Teklifler milletvekillerince yasama organına verilir ve tasarılar gibi görüşüldükten sonra Cumhurbaşkanınca onaylanarak Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girer.

Kanun tasarılarının hazırlanmasına ilişkin herhangi bir kanuni düzenleme yoktur. Bunlar Başbakanlıkça çıkarılan Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmelik Tasarılarının Hazırlanmasına İlişkin Esaslara göre hazırlanmaktadır. İlgili bakanlıkların ve kurumların görüşleri alındıktan sonra Başbakanlıkça anayasaya, diğer kanunlara ve ilgili kurumların görüşlerine göre değerlendirilir. Tasarıların neden hazırlandığına ilişkin bir de gerekçe bulunur. Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğüne göre bu gerekçenin bulunması zorunludur. Ancak gerekçe genellikle metinsel olup analitik bir sorgulama içermemektedir.

Diğer yandan, Kanun Hükmünde Kararnameler de kanun tasarıları gibi hazırlanmaktadır.

b) Tüzükler: Tüzükler Anayasamızın 115 inci maddesinde düzenlenmiştir. Tüzükler bir kanunun uygulanmasını göstermek ve emrettiği işleri belirtmek üzere, kanunlara aykırı olmamak ve Danıştay'ın incelemesinden geçirilmek suretiyle Bakanlar kurulu tarafından çıkarılan yazılı metinlerdir.

Tüzüklerin hazırlanması ve Bakanlar Kurulundaki işlemi Esaslarda belirtilen usule göre olmaktadır. Tüzüklerde tüm bakanlıkların görüşlerinin alınması ve gerekçelerin yazılması Danıştay tarafından istenmektedir. Ancak yine bu konuda kanuni bir zorunluluk yoktur.

c) Yönetmelikler: Yönetmelikler Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişilerinin kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla çıkardıkları yazılı metinlerdir. Anayasamızın 124 üncü maddesinde düzenlenmişlerdir. Mezkûr maddede Bakanlar Kurulunun yönetmelik çıkaracağına ilişkin herhangi bir hüküm olmamasına rağmen uygulamada Bakanlar Kurulunca da yönetmelik çıkarılmaktadır.

Yönetmelikler Başbakanlıkça çıkarılan Esaslara göre hazırlanmaktadır. Ancak hangi yönetmeliklerin Resmi Gazetede yayımlanacağı hususu 3011 sayılı Kanunda belirlenmiştir.

d) Diğer Düzenleyici Mevzuat: Yukarıda sayılan mevzuat türleri dışında Bakanlar Kurulu kararları, tebliğler, genelgeler, sirküler adı altında idari düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler Esaslara göre hazırlanmaktadır.

8) TÜRKİYE'DE DEA'YA İHTİYAÇ VAR MI?

Türkiye'de mevzuatın hazırlanmasına ilişkin yasal bir düzenleme yoktur. Başbakanlık teşkilatı hakkındaki 3056 sayılı Kanunun 8 inci maddesiyle Başbakanlığın mevzuata ilişkin düzenleme yapabileceği belirtilmiştir. Bu hükme binaen mevzuatın hazırlanmasına ilişkin Esaslar Başbakanlıkça yürürlüğe konulmuştur. 1991 yılında ise Kanun, Kanun Hükmünde Kararname, Tüzük ve Yönetmelik Tasarılarının Hazırlanmasına İlişkin Esaslar olarak bakanlık yönetmeliği şeklinde tekrar yayımlanmıştır. Bu Esaslarda genel olarak;

- a) Düzenlemelerin ilgili kurumlarca hazırlanması,
 - b) Hazırlanan taslak hakkında ilgili kurumların görüşlerinin alınması,
 - c) İlgili kurumlar arasında mutabakat sağlanması,
 - d) Düzenlemelerin dilinin sade olması,
 - e) Taslakların son haliyle Başbakanlığa gönderilmesi,
- hususları düzenlenmiştir.

Ancak, gerek Esaslarda gerekse diğer mevzuatta düzenlemeler yapılırken herhangi bir analiz yapılması hususunda bir zorunluluk yoktur. Kanun tasarılarında gerekçe bulunması bir TBMM İçtüzüğü'nün gereğidir. Gerekçelerde tasarrının neden hazırlandığı ve tasarı ile ne gibi değişiklikler getirildiği yazılı

olarak anlatılır ama istatistiki bilgi toplama yani etkiler üzerine bir çalışına yapılma zorunluluğu yoktur. İdare hukukunun “idari gerekçesiz iş ve eylemde bulunamaz” temel prensibi gereği diğer idari düzenlemelerde gerekçe bulunması ise bir “genel kabul görmüş kural” olarak uygulanmaktadır.

Bununla birlikte, bütçe ile ilgili konularda Maliye Bakanlığınca hazırlanan veya bu Bakanlığın sorumluluk alanına giren düzenlemelerde mali yük hesaplanmaya çalışılır. Bunlar genellikle bütçe üzerine olan yüklerdir.

Oysa, yukarıdaki bölümlerde anlatılmaya çalışılan DEA programları ile düzenlemenin neden yapılması gerektiği, ne getireceği, ne götüreceği, ileride doğabilecek maliyetler, etkilenen tarafların görüşleri, başka bir düzenleme ile olabilirliği belirtilerek son tahlilde düzenlemenin kabul edilip edilmemesi hususu karar vericilere bırakılmaktadır.

Karar vericiler alacakları kararları bu raporlar üzerine şekillendirir ve düzenleme değerlendirilir. Ülkemizde maalesef böyle bir çalışma zinciri planlı olarak yoktur. Kararlar çoğunlukla siyasi olarak alınmaktadır. Örnek vermek gerekirse, bir yıl önce bazı kurum ve kuruluşlarının bölge teşkilatlarının kapatılması gündeme gelmiştir. Bu çalışmada bu teşkilatların kapatılması sonucu elde edilecek gelir “400 trilyon Türk Lirası” olarak basına yansımıştır. Bu rakam farazidir. Çünkü bu kuruluşların kapatılması ile oralarda çalışan işçiler işten çıkarılmayacaktır ve başka kuruluşlara devredilecektir. Ayrıca görevler de başka kuruluşlara devredilecektir. Bu çalışmada sadece kuruluşların malları ve personel sayısı hesaplanmıştır. Kapatılma işleminin getirisi-götürüsü hesaplanmamıştır. Ayrıca hizmetlerin hesaplanması hususu da açıklığa kavuşturulmamıştır. Oysa ki bu kararlar gerekli altyapı çalışmaları ile desteklenebilirdi.

Sonuçta bu bölge teşkilatlarının kapatılmasına ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı bir yıl sonra yürürlükten kaldırılmıştır. Bu çalışma için hem Başbakanlık personeli hem de diğer kurumların personeli uzun bir mesaisini bu çalışmaya harcamışlardır. Ayrıca kapatılacak kuruluş personeli bu bir yıllık süre içerisinde huzursuz edilmişlerdir.

9) OECD’NİN DEA KONUSUNDA TÜRKİYE’YE TAVSİYELERİ

Bilindiği üzere, Türkiye 2001 yılı içerisinde kendi isteği ile OECD tarafından Düzenleyici Reform Programı incelemesine tabi tutulmuştur. İnceleme sonrası hazırlanan “Türkiye’de Düzenleyici Reformlar: Ekonomik İyileşme İçin Önemli Destek Raporu” ile ülkemizin durumu ortaya konmuş, reform yapılması gereken alanlar ve öncelikler belirlenmiş ve gerçekleşmiş olan reform niteliğindeki bazı düzenlemelerin de sonuçları objektif olarak değerlendirilmiştir.

Raporda DEA konusuna büyük bir önem verilmiştir ve şu tespitler yapılmıştır:

“Düzenleyici etki değerlendirmesini üstlenme konusunda Türkiye resmen hiçbir başvuruda bulunmamıştır. Bu Türkiye’nin kalite kontrol prosedürlerinde başlıca zaaftır. Bu politikayla görevli yetkililer, hükümetin teklif ettiği önlemlerle ilgili olarak verdikleri kararları somut maliyet ve fayda hesaplarına dayandırmamaktadır. Kanun tasarılarına halen eklenen gerekçelerde, hemen hiçbir sayı ve nicel değerlendirme bulunmamaktadır.

Türkiye’nin öncelikle DEA programını kabul etmesi gerekmektedir ve DEA’nın uzun bir süreç olması nedeniyle Türk hükümetinin en iyi OECD uygulamalarına ulaşması amacıyla, DEA disiplini için kabul edebileceği kuralların bir “yol haritası” olarak aşağıdaki hususlar sunulmuştur.

a) DEA’ya azami politik taahhüt. DEA’nın kullanılması hükümet tarafından tasdik edilmelidir. Türkiye’nin hukuki kültürü göz önünde tutulacak olursa DEA’nın uygulanmasına bir kanunla geçilmesi en doğru yoldur. DEA’nın kapsamı hem ilk düzenlemeyi hem de bağlı olanları kapsamalıdır. (TBMM’ye yıllık raporlar sunulması gibi) şeffaf izleme mekanizmaları da gerekli olabilir.

b) DEA programlarına sorumlulukları dikkatle tahsis ediniz. Kalite kontrolü ve tutarlılığı sağlarken, aynı zamanda düzenleyicilerin “tasarruf haklarını da” garanti altına alabilmek için DEA sorumluluklarının, düzenleyiciler ile merkezi kalite kontrol birimi arasında paylaştırılması gerekmektedir. DEA, yeni düzenlemeleri teklif eden bakanlıklar tarafından hazırlanmalı, fakat bağımsız ve objektif bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. DEA’yı değerlendirmek ve yeterli standart analizleri yapabilmek ve geliştirebilmek için hükümetin içerisinde uzman bir düzenleme reform makamı bulunmalıdır.

c) Düzenleyicileri eğitiniz. Düzenleyici kaliteyi değerlendirirken, etki değerlendirmesinin rolünü takdir etme ve metodolojik gerekler ve veri toplama stratejilerini anlama dahil, düzenleyicilerin yüksek kaliteli değerlendirmeleri hazırlama yeteneğine sahip olmaları gerekmektedir. Türkiye’nin DEA programı daha başlangıçta bir eğitim, yönlendirme ve merkezi yardım için uzun süre yatırım yapılması gereğini içermelidir.

d) Tutarlı fakat esnek bir analitik metot kullanınız. Türkiye’de DEA programının önce açık nitel değerlendirmelere dayanması, sonra da, mümkün olur olmaz tutarlılığı ve objektifliği sağlamak amacıyla nicel değerlendirme yöntemlerine geçmesi gerekmektedir. Pratik bir başlama noktası iş çevrelerinin bu kurallara uyma maliyetleri üzerinde yoğunlaşabilir. Uzun vadeli hedef tam bir fayda-maliyet analizine geçmek olmalıdır.

e) DBA çabalarını hedef alınız. Yeterli bir DEA hazırlanması kaynak yoğun bir iştir. Tecrübe şunu da göstermektedir ki, gerektiğinden fazla sayıdaki DEA ile merkezi izleme birimleri işlevlerini yitirebilirler. Bu o kadar hayati öneme sahiptir ki Türkiye DEA çabalarında, toplum üzerinde en fazla etki yapması beklenen alanları hedef olarak seçmelidir.

f) Veri toplama stratejilerini geliştiriniz ve uygulayınız. DEA'nın faydalı olması veri kalitesine dayanır. Veri yani bilgi toplama konuları her zaman problemlidir. Başarılı bir nicel DEA programı için gerekli stratejilerin geliştirilmesi ve bakanlıklara yol gösterilmesi gerekmektedir.

g) Mümkün olduğunca erken davranarak DEA ile politika tespiti işlerini entegre hale getiriniz. DEA'yı politika tespiti süreci ile entegre etme; maliyetlerin ve faydaların ağırlıklarının hesaplanması disiplinin, alternatiflerin tanımlanması ve tartışılması sürecinin ve ulaşma yeteneğine göre politika seçilmesi işleminin zaman içerisinde politika geliştirilmesinin rutin bir parçası haline gelmeleri ile olmaktadır.

h) Kamuoyunu geniş ölçüde işin içine dâhil ediniz. Kamuoyu özellikle bu düzenlemeden etkilenecek olanlar, yüksek kaliteli bir DEA için gerekli bilgilerin kaynağını oluştururlar ve danışmalar tekliflerin rantabl olup olmadıklarını, muhtemel alternatifleri ve tekliflerin ilgili taraflarca kabul edilme derecesini de gösterirler. Kamuoyuna danışmanın formalize edilmesinin ve DEA'ların kalitelerini süratle geliştirmenin güçlü bir potansiyel yolu "incele ve yorumla" mekanizması ile yayın yapılmasıdır."

Görüldüğü üzere OECD hazırlanan raporda DEA programının Türkiye'de acilen konulması gerektiği hususunu önemle vurgulamakta ve yol gösterici tavsiyelerde bulunmaktadır.

10) DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

DEA programının uygulandığı ülkelere getirdiği faydalar, düzenleme kalitesi açısından yadsınamayacak durumdadır. DEA düzenleme reformu programının önemli bir aracıdır. Mevzuat karmaşasından ve enflasyonundan sıkça şikâyet edildiği ülkemizde, DEA programının uygulanması önemli bir çözüm yolu olarak görülmelidir. Ancak her ülkenin kendine has bir yönetim kültürü vardır. Ayrıca toplum yapısı idarenin vereceği kararlar açısından kilit rol üstlenebilir. Bu nedenle OECD tarafından tavsiye edilen hususları aynen uygulamak gerekmemektedir. Ama bu DEA programının uygulanması hususunun da göz ardı edileceği anlamına gelmemelidir.

Bu çerçevede DEA konusunda ülkemizde aşağıdaki hususların gerçekleşmesinde yarar vardır:

a) DEA programının uygulanmasına ilişkin bir kanun çıkarılmalıdır. Bu kanunda DEA'nın hangi düzenlemelere, hangi kurumlar tarafından, ne kadar bir

süre zarfında uygulanacağı ve uygulama derecesi belirtilmelidir. Kanunda DEA'nın kontrolünün hangi kurumda olacağı da açıklanmalıdır.

b) Halen uygulanmakta olan Esaslar DEA programına uyarlanmalıdır. Bu Esasların hem DEA açısından yetersiz olacağı, hem de şeffaflık ve açıklık ilkelerini sağlayamayacağı anlaşılmaktadır. Bu nedenle, Esasların bu ilkeler çerçevesinde bir Bakanlar Kurulu kararı ile yürürlüğe konulacak yönetmelik şeklinde çıkarılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.

c) DEA'yı uygulayacak kurumlar olarak bakanlıklarda bulunan APK birimlerinin bu çalışma için yeniden düzenlenmesi gerekir. Düzenlemelerin hazırlanması sırasında her bakanlıkta bulunan APK birimlerinin düzenleme sürecine DEA yapmak suretiyle katılımı sağlanmalıdır. DEA'sı yapılan düzenlemeler Başbakanlığa gönderilmelidir. Bakanlık dışındaki diğer kurumlarda Hukuk Müşavirlikleri bu konuda yetkilendirilmelidir.

d) Merkezi birim olarak Başbakanlık Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğü temel alınmalı, tüm düzenlemelerin kontrolü bu birim tarafından yapılmalıdır. Bu tek birim faaliyetleri bakımından yeniden yapılandırılmalıdır. Ayrıca bu birim, tüm düzenlemelerin yapım aşamasında gerek DEA açısından gerekse de hukuka uygunluk açısından kontrol birimi olduğu gibi, mevcut düzenlemeleri de değerlendirme merkezi olmalıdır. Bu nedenle, düzenleme yapılması sırasında yetki karmaşası yaratmamak için Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğünün kaldırılmasının yerinde olacağı düşünülmektedir. Bu Genel Müdürlüğün görevleri Kanunlar ve Kararlar Genel Müdürlüğüne yerine getirilmelidir.

e) DEA programının etkin bir şekilde kullanımı düzenleyicilerin kalitesine bağlı olduğundan düzenleme yapacak uzmanların TODAİE'ce eğitilmesine ilişkin bu kurumda bir eğitim programı düzenlenmelidir.

f) Kabul edilecek DEA programı sadece yeni düzenlemeleri kapsamamalı, mevcut düzenlemeleri de ele almalıdır.

g) Düzenlemelerde danışma mekanizmasını geliştirmek amacıyla Esaslarda değişiklik yapılmalıdır.

h) Analitik yorumlamayı geliştirebilmek amacıyla, siyasal bilgiler, iktisadi ve idari bilimler, hukuk fakülteleri gibi kamuya personel yetiştiren yükseköğretim kurumlarına temel matematik derslerinin konulması gerekmektedir.

i) Şeffaflığı ve açıklığı artırabilmek için İdari Usul Kanunu ve Bilgi Edinme Kanunu yürürlüğe konulmalıdır.

j) E-Devlet çalışmalarına hız verilerek düzenleme yapım sürecinin hızlandırılması ve veri akışının kolaylaştırılması sağlanmalıdır.

j) Başbakanlığa gönderilecek düzenleme taslaklarının ekine bir DEA Kontrol Listesi konulmalıdır.

SONUÇ

Çağdaş mevzuat reformu çalışmalarının en önemli parçalarından birisi Düzenleyici Etki Analizidir. Bu analizde temel amaç, herhangi bir düzenlemenin yürürlüğe konulmadan önce hazırlık aşamasında olası fayda ve maliyetler ile olumlu veya olumsuz diğer etkilerin araştırılarak düzenlemenin yapılıp yapılmaması konusunda kararı vereceklerin bilgilendirilmesidir.

Türkiye’de mevzuat yapım sürecinde bütçe ve çevresel etkilerin kısmi ölçülmesi dışında sistematik bir etki ölçümü yoktur. Oysa Ülkemizde gerek idari yapısında, gerekse de ekonomik alanda mevzuat karmaşasından, fazlalığından ve mükerrerliğinden şikâyet edilmektedir. Yapılan bir mevzuat kısa bir süre sonra yeniden değişikliğe uğramakta ve bu durum vatandaşların Devlete olan güvenini sarstığı gibi ekonomik zararlara da yol açmaktadır.

Gelişmiş ülkelerde uygulanan bu yöntemin Türkiye’de uygulanması için yeni icatlara gerek yoktur. Var olan uygulamaların iyi yanlarını alıp kendi idari kültürümüze adapte edebilirsek ülkemizde mevzuat konusunda sıkça gündeme gelen şikâyetleri de azaltabiliriz.

Sonuç olarak Ülkemizi çağdaş ülkeler seviyesine getirebilmek için kamu yönetimimizde reform niteliğindeki çalışmalara bir yerden başlamak gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- OECD Regulatory Impact Analysis Best Practises in OECD Countries. OECD 1997. Fransa
 OECD The OECD Report on Regulatory Reform Synthesis. OECD 1997. Fransa
 OECD Regulatory Policies in OECD Countries- From Interventionism To Regulatory Governance. OECD 2002. Fransa
 OECD Regulatory Reform in OECD Countries- Good Governance and Performing Markets. OECD 2002. Fransa
 OECD Public Sector Transparency and Accountability- Making It Flappen. OECD 2002. Fransa
 OECD OECD Reviews of Regulatory Reform-Canada Maintaning Leadership Through Innovation. OECD 2002. Fransa
 OECD OECD Reviews of Regulatory Reform- Regulatory Reform in Ireland. OECD 2001. Fransa
 T.C. Başbakanlık Türkiye’de Düzenleyici Reformlar- Ekonomik İyileşme İçin Önemli Destek. Başbakanlık Yayını 2002. Türkiye
 OECD Public Management Committee, Mandelkern Group on Better Regulation, Final Report, 13/11/2001
 The European Policy Centie Occasional Paper-Regulatory Impact Analysis-Improving the Quality of EU Regulatory Activity.

HABERLER

Bu bölümde, 1 Ekim 2003 - 31 Aralık 2003 tarihleri arasında Bakanlığımız tarafından gerçekleştirilen haber niteliğindeki faaliyetlere yer verilmiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti Ziyareti

- İçişleri Bakanımız Abdülkadir AKSU Çin Halk Cumhuriyeti Kamu Güvenliği Bakanı Dongfeng XU'nun daveti üzerine 20-26 Ekim 2003 tarihleri arasında anılan ülkeye bir resmi ziyarette bulunmuşlardır.

Yabancı Heyet Ziyaretleri

- Suriye İçişleri Bakanı Tümgeneral Ali HAMMOUD, 16-18 Aralık 2003 tarihleri arasında, İçişleri Bakanımız Abdülkadir AKSU'nun daveti üzerine ülkemize resmi ziyarette bulunmuşlardır.

- Moğolistan Adalet ve İçişleri Bakanı Tsend NYAMDORJ, 14-21 Aralık 2003 tarihleri arasında ülkemize yaptıkları resmi ziyaret çerçevesinde, 15 Aralık 2003 tarihinde İçişleri Bakanımız Abdülkadir AKSU'yu da ziyaret etmişlerdir.

- İsrail Kamu Güvenliği Bakanı Tsahi HANEGBİ, 23-26 Aralık 2003 tarihleri arasında, İçişleri Bakanımız Abdülkadir AKSU'nun davetine icabet etmek üzere ülkemize bir ziyarette bulunmuşlar, heyetler arasında terörle mücadele konuları ele alınmıştır.

İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 2004 Mali Yılı Bütçeleri

- İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Bütçeleri üzerinde hazırlık çalışmalarına 29 Haziran 2003 tarih ve 25153 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Başbakanlığın Bütçe Çağrısı ile fiilen başlanmış, Analitik Bütçe Sınıflandırmasına uygun olarak; hizmet gerekçeleri ve hedefleri belirlenmiş, Fonksiyonel Sınıflandırmaya göre ve Ekonomik Sınıflandırmaya göre ödenek teklifleri tespit edilerek Maliye Bakanlığına gönderilmiştir.

Uzmanlar düzeyinde ilgili Bakanlık ve Kuruluşlarla yapılan müzakereler tamamlandıktan sonra 6 Kasım 2003 tarihinde TBMM Plan ve Bütçe Komisyonunda, 22 Aralık 2003 tarihinde ise Genel Kurulda görüşülmüştür. 2004 Mali Yılı Bütçe Kanunu 28.12.2003 tarih ve 25330 sayılı Mükerrer Resmi Gazetede yayımlanarak 1 Ocak 2004 tarihinden geçerli olmak üzere yürürlüğe girmiştir. Görüşmeler nedeniyle İçişleri Bakanı Abdülkadir AKSU'nun yapmış olduğu konuşmanın tam metni aşağıda yer almaktadır.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Sözlerimin başında, İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının faaliyetleri ve 2004 yılı bütçe tasarıları hakkında bilgi sunmak üzere huzurlarınızda bulunmaktan büyük bir memnuniyet duyduğumu ifade etmek istiyorum ve bu arada, çok değerli milletvekili arkadaşlarımla Bakanlığımızın icraatlarıyla ilgili olarak ortaya koydukları kıymetli görüşleri için de teşekkür ediyorum. Bu vesileyle, Yüce Meclisin siz değerli üyelerini saygıyla selamlıyorum.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Bütçeler, Yüce Meclisin hükümet üzerinde ödenetim hakkını kullandığı en temel belgelerdir. Bu nedenle, yasama erkine, ülkenin geleceğine ilişkin olarak kararlar alma ve yürütmeye erkini yönlendirme yetkisi vermektedir.

Biz, İçişleri Bakanlığı ve bağlı kuruluşlar olarak, Yüce Meclisin bize harcama yetkisi verdiği bütün ödenekleri, geçmişte olduğu gibi, bugün de yerli yerinde kullanmaya özen göstereceğiz. Ayrıca, sizlerin öngörülerine uygun, etkin ve verimli bir çalışmaya içerisinde de bulunmaya gayret edeceğiz.

Tabiatıyla, idarenin verimli çalışması, etkin bir yönetim tesis etmesi, bazı hususların tahakkukuna ihtiyaç göstermektedir. Bu şartların birincisi, belki de en önemlisi, gelişen dünyaya hızla uyum göstermektir. Bakanlık olarak, dünyadaki gelişmeleri yakından takip ederek, sistemimizi ve personelimizi bu sürece uyumlu hale getiriyoruz.

Bu kapsamda, modern yönetim anlayışına uygun olarak etkin bir kamu hizmeti ve yönetimi sistemi oluşturabilmek için araştırma, geliştirme ve strateji oluşturma faaliyetlerine en üst düzeyde önem vermekteyiz. Hizmet anlayışımızı ihata ederken, hukuk devleti ilkelerine uygunluğu, Anayasamızda ifadesini bulan devletin temel niteliklerine sadakatle bağlılığı, insan haklarına saygılı olmayı, demokratik bir devlet olmanın tüm gereklerini yerine getirmeyi temel almış bulunuyoruz.

İçişleri Bakanlığının, toplumun tüm kesimlerine yönelik kapsamlı bir faaliyet alanına sahip olduğu hepimizce malumdur. Bu itibarla, ülkemizin dört bir yanındaki yurttaşlarımızla, modern yönetimin bir gereği olarak, vatandaş odaklı hizmet anlayışı çerçevesinde hizmet etmeyi benimsedik.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Hepinizin çok iyi bildiği gibi, Avrupa Birliği üyeliği hem cumhuriyetimizin kurucusu büyük Atatürk'ün bizlere gösterdiği bir hedef ve hem de cumhuriyet hükümetlerinin stratejik önceliğidir. İçişleri Bakanlığı olarak bizim sorumlu-

luğumuz, Kopenhag kriterleri çerçevesinde bir yandan mevzuatımızı uyumlu-
laştıırken, öte yandan da uygulamaya yönelik tedbirler almaktır.

Geçen bir yıl boyunca Bakanlığımızda Avrupa Birliği hedefine yaklaşmak adına ciddi ve kararlı bir çalışma yöntemi benimsenmiştir. Öncelikli hedef “ışkence ve kötü muameleye karşı sıfır tolerans” olarak kamuoyuna takdim edilmiş, uygulamada bu konu üzerinde tavizsiz bir çizgi izlenmiştir. Nitekim, İlerleme Raporunda Bakanlığımızla alakalı olarak uygulamada sağlanan iyileşmelerden övgüyle söz edilmiştir; ama, biz atılması gereken daha pek çok adım olduğunun idrakindeyiz. Bu bakımdan hükümet düzeyinde oluşturduğumuz izleme grubu ve bu grubun alt komitesi yanında, ben, Bakanlığımızda da iki komisyon daha kurmuş bulunuyorum. Birinci komisyon, Avrupa Birliği vizyonu konusundaki Bakanlık stratejisini geliştirmekten sorumlu tutulmuş, daha çok Emniyet Genel Müdürlüğü bünyesinde çalışacak; diğer komisyon ise, Emniyet Teşkilatı personel yapısı içinde disiplin hukukunun uyumlulaştırılmasına gayret sarf edecektir.

Değerli arkadaşlarım, ana başlıklarıyla, bu süre içerisinde sağlanan iyileştirmeleri bir kez daha bilgilerinize sunmak istiyorum.

Dernek kurma özgürlüğü alanında önemli ilerlemeler sağlanmıştır.

Cemaat vakıflarına mal edinmeleri veyahut mevcut mallar üzerinde tasarrufla bulunma imkânı getirilmiştir.

Siyasî Partiler Kanununda yapılan değişikliklerle partilerin kapatılmaları güçleştirilmiştir.

Düşünce özgürlüğünün ve düşünceyi ifade özgürlüğündeki engelleri kaldırmaya yönelik önemli düzenlemeler gerçekleştirilmiştir.

Türk vatandaşlarının günlük yaşamlarında geleneksel olarak kullandıkları farklı dil ve lehçelerde yayın yapılmasıyla bu dil ve lehçelerin özel kurslarda öğretilmesi mümkün kılınmış.

Basın özgürlüğü daha sağlam dayanaklara istinat ettirilmiştir.

Ebeveynin çocuklarına isim koyma hakkı, genel ahlaka ve adaba aykırı olmamak koşuluyla genişletilmiştir.

Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkının kullanımına ilişkin olarak önemli ilerlemeler sağlanmış, bu bağlamda, gözaltı ve yakalama konuları tereddüde meydan vermeyecek biçimde yeniden düzenlenmiştir.

İşkence ve kötü muamelelerin önlenmesi kapsamında da çok sayıda yasal değişiklikler gerçekleştirilmiştir.

Değerli arkadaşlar, bir ülkede, demokrasinin iyi işlemesi için demokratik rejimin ve ademi merkeziyetçi yönetim anlayışının temelini oluşturan yerel yönetimlerin yeterince güçlü olması gerekmektedir.

Yönetimde katılım, verimlilik, etkinlik ve çok ihtiyaç duyduğumuz bölgeler arasındaki gelişmişlik farklarının azaltılabilmesi için yerel yönetimler vazgeçilmez öneme sahiptir; ancak, bugüne kadar taşradaki örgütsel yapının işlevsel olmaması, günümüz koşullarına ve ülke ihtiyaçlarına uygun mevzuat düzenlemelerinin gerçekleştirilememesi, uzman personel, modern donanım ve araç gereç yetersizlikleri, yöre halkının yönetime ve kalkınma faaliyetlerine yeterli bir düzeyde katılım ve katkılarını sağlayacak mekanizmaların kurulamaması -taşra yönetiminin- ekonomik kalkınmanın hızlı, yaygın ve dengeli bir biçimde gerçekleştirilmesine engel olmuştur. Bu sorunların giderilmesi, çağdaş ve etkili bir il sistemi ve yerel yönetim yapılanmasının istikrarlı ve etkin makroekonomik politikalarla desteklenmesi durumunda taşranın bugünkünden çok farklı ve hızlı bir gelişme ivmesi kazanacağı kuşkusuzdur. Bu bağlamda hükümetimiz, kapsamlı bir kamu yönetimi reformunu hızla gerçekleştirmek üzere hazırlıkları tamamlamıştır.

İdarî yapılanma açısından tam bir dönüşüm içeren bu çalışma için toplumsal kesimlerin talepleri alınmış, toplantılarla kamuoyu bilgilendirilmiştir; Meclis içi ve dışı siyasal partilerimizin konuya ilişkin görüşlerinin alınması da ihmal edilmemiştir. Meclis çatısı altında grubu bulunan partilere brifing verilerek gelişmelerden bilgi sahibi olmaları temin edilmiştir. Yalnızca bu yapılanlar bile yakın dönemde hiç rastlanmayacak biçimde bir mutabakat arayışı içinde olduğumuzu ortaya koyacak delillerdir diye düşünüyorum.

Değerli arkadaşlarım, burada bu konuyla ilgili görüşlerini dile getiren bazı arkadaşlarımız, katılımcılığın ve demokratik yönetimin eksikliğinden bahsettiler. İnanın, ilk defa, ülkemizde, bir kanun tasarısı hazırlanırken, bu kadar demokratik bir yöntem ve en ileri düzeyde bir katılımcılık temin edilmiştir. Bu kanun çalışmalarına, yine bir arkadaşımız dedi ki: “Siz, belediyelere bir şey yapmadınız.” Bakın, insaf diyorum arkadaşşıma; daha 58 inci Hükümetimizi kurar kurmaz, ilk hafta, o zamanki Başbakanımız Sayın Abdullah Gül’ün, acil eylem planları gereği bize verdiği ilk talimat “yerel yönetimler reformuyla ilgili İçişleri Bakanlığında bir çalışma başlattım, kamu yönetimi reformuyla ilgili de Başbakanlıkta Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcımız Mehmet Ali Şahin Beyin başkanlığında bir çalışma başlattık.” Bir ay sonra hazır olan bu çalışmalar, Bakanlar Kurulunda görüşüldü ve kamu yönetimi, kamu idaresi bir bütündür dedik; hem kamu yönetimi hem yerel

yönetimler temel esasları bir başlık altında, bir metinde toplansın dedik ve bu yönde, gerçekten, demokratik ve katılımcı bir yöntem tespit ettik. O da şuydu: Uygulayıcılar, valilerimiz, büyükşehir belediye başkanlarımız, il belediye başkanlarımız, ilçe belediye başkanlarımız, belde belediye başkanlarımız, il genel meclisi üyelerini temsilen dernek genel başkanı, muhtarlarımızı temsilen muhtarlar derneklerinin genel başkanları ve bürokratlar, bu toplantılara davet edildi ve bu yasaları madde madde birlikte çalıştık, hazırladık. Bakın, o zaman, bir belediye başkanı arkadaşım şunu ifade etmişti: Biz, şimdiye kadar, hükümetlere, bizimle ilgili bir düzenleme yapınca, bizim haberimiz olsun derdik; ama, şimdi, siz, öyle bir adım attınız ki, haber vermek değil, yasayı birlikte yapıyoruz. Orada, şuna da dikkat ettik değerli arkadaşlarım: Çağırdığımız belediye başkanlarının her birinin, özellikle siyasî partilerimizin birinden olmasına dikkat ettik ki, bütün siyasî partilerimiz bu komisyonda temsil edilmiş oldu.

Daha sonra, hazırlanan bu taslak, önce, Mecliste grubu bulunan partilerin, Adalet ve Kalkınma Partisi ile Cumhuriyet Halk Partimizin Grubunda görüşüldü, bilgi verildi. Üniversitelerimizde mutfak çalışması yapıldı. Sivil toplum örgütlerine, TÜSIAD, TOBB, TESEV gibi kuruluşlara önceden taslaklar gönderildi, çalışmalar yapıldı. Yani, bugüne kadar, Allah aşkına, hangi tasarı bu kadar geniş çapta kamuoyunda tartışılmıştır? Buna rağmen, halen, bizim haberimiz yok demek insafla bağdaşmaz.

Değerli arkadaşlarım, bu temel yasanın çerçevesi içerisinde, yerel yönetimlerle ilgili üç temel yasa, başlangıçta, aynen saydığım metotla hazırlandı bunlar da, bu saydığım arkadaşların katılımıyla. Belediye kanunu, büyükşehir belediyeleri kanunu ve il özel idaresi kanunu taslakları bu şekilde hazırlandı; şimdi, onu arz edeceğim.

Şimdi, o tasarımı, en geç önümüzdeki hafta, önce siyasî parti gruplarımıza getireceğiz; bizim Gruba ve Cumhuriyet Halk Partisi Grubuna. Ondan sonra da, kamuoyunda tartışmaya açacağız ve eşzamanlı olarak, önce, kamu yönetimi temel kanununu, hemen peşinden de, bu saydığım üç temel kanunu, inşallah, Türkiye Büyük Millet Meclisine getireceğiz ve inşallah, hazırlanan bu yasaların çıkarılması, 22 nci Dönem Parlamentosuna nasip olacaktır. Hemen, Ocak ayının ilk on beş günü içerisinde, bu tasarılar, bu geniş tartışmalardan sonra buraya getirilecektir değerli arkadaşlarım.

Bir de, Bakanlığımız, bir yandan Avrupa Birliği uyum yasaları, bir yandan da katını yönetimi reformu, yerel yönetimler reformu kapsamında üstlendiği sorumluluklar ve bir yandan da vatandaş odaklı yeni yönetim anlayışı

nedeniyle, elektronik devlet uygulamaları konusunda da çok etkili bir yönetim organizasyonu kurmak sorumluluğu altında kalmaktadır. Bakanlığım-da, “nasıl bir e-devlet? ” sorusuna cevap bulmak amacıyla, bütün birimlerin katılımıyla oluşmuş bir bilişim komitesi kurulmuştur. Bu komite, elektronik hizmeti amaçlayan bütün projeleri, devletimizin genel e-dönüşüm konseptine uygunluğu açısından denetlemekle görevlendirilmiştir.

Biz, vatandaşımızın günlük hayatını kolaylaştıran, devlet hizmetinin niteliğini yükselten ve birbiriyle entegre olabilen projeleri geliştiriyoruz ve bütün bunların merkezine de MERNİS Projesini oturtuyoruz. Bu çerçevede, MERNİS Projesi bünyesinde Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası sistemini oluşturarak, vatandaşın kamu tarafından teyit edilmiş bir kimlikle tanınması hususunda yaşanan sıkıntıya köklü bir çözüm ürettik.

Bu noktadan sonra, şimdi, kimlik paylaşım sistemi kurularak bu çözümün etkin bir biçimde toplumsal hayatın bütün alanlarına, ilgili kamu kurum ve kuruluşları vasıtasıyla yansımaya sağlanacaktır. Kamuda kimlik bilgilerinin paylaşımının bir an önce hayata geçirilmesi çalışmaları sürdürülürken, pilot uygulama niteliğinde ve kimlik paylaşım projesine ön hazırlık olmak üzere, adliye saraylarında nüfus temsilcilikleri açılmasına karar verdik. Hatırlarsanız - Plan ve Bütçe Komisyonunda olan arkadaşlarımız hatırlayabilir, 2004 yılı bütçemiz 6 Kasım günü Plan ve Bütçe Komisyonunda tartışılırken, bu uygulamayı 4 ilde başlattık demiştik; aradan geçen yaklaşık bir buçuk ay içinde, şimdi, 12 ilde 18 adliyemizde bu sistem kurulmuştur. Bu uygulamanın amacı, yukarıda da arz ettiğim, vatandaşın günlük hayatına teknolojiyi bir an önce sunmaktır. Bakın, önceden, mahkemelerce istenilen kayıtlar için 20 ilâ 40 gün beklemek gerekirken, şimdi, birkaç dakikada kayıtlara ulaşılır hale gelinmiştir. Dolayısıyla, davalardaki gecikme nedenlerinden biri de bu şekilde ortadan kaldırılmış oluyor.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Bakanlığımız, ülkemizin iç güvenliğinin korunması ve toplumsal huzurun sağlanmasıyla görevli ve sorumludur. Bu amaçla, polis, jandarma ve sahil güvenlik birimleri, 24 saat esasına göre hizmetlerine devam etmektedirler. Bakanlığımız, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, bu misyonu, yeni güvenlik politikaları doğrultusunda bilim ve teknolojiadaki gelişmelere uygun olarak devam ettirecektir. Bu bakımdan, iç güvenlik hizmetlerinin yürütülmesinde projeli çalışmalara önem veriyoruz. Bu yaklaşım çerçevesinde, halkımızın ve sivil toplum kuruluşlarımızın güvenlik hizmetine de aktif katılımını

sağlamaya elverişli mekanizmalar oluşturuyoruz. Vatandaşla işbirliğinin gerçekleştirilmesini ve suçun daha oluşmadan önlenmesini amaçlayan toplum destekli güvenlik hizmetini geliştirmeye çalışıyoruz. Benimsediğimiz toplum destekli güvenlik hizmeti modeliyle, görev anlayışını hizmet anlayışına dönüştürüyoruz ve güvenliği sağlama görevini bir hizmet işlevi olarak değerlendiriyoruz.

Değerli Arkadaşlar, İçişleri Bakanlığı olarak, güvenlik birimlerimizin yeni bilgilerle donatılması için, eğitime büyük önem veriyoruz. Eğitimde hem kalitenin artırılması ve hem de eğitimden yararlanan personel adedinin çoğaltılması konusunda gayretlerimiz var. Polis amirlerimizin yetiştiği Polis Akademisini, başka ülkelerde aynı amaçla kurulan meslekî okullara nispeten, daha aranılan bir akademi haline getirmeyi planlıyoruz ve şu anda, dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen yabancı öğrenciler, burada, ders görmektedir. Ayrıca, polis okullarını, iki yıllık meslek yüksekokullarına dönüştürdük. Şu anda, Akademiye bağlı, 25 tane polis meslek yüksekokullarımız öğrenimine devam ediyor; geçen yıl ilk mezunlarını verdiler. Bunun yanında, geçmişte mezun olmuş, lise mezunu polislerimize de yüksekokul mezunu olma imkânı getirdik. Aynı şekilde, jandarma astsubaylarımızın da jandarma astsubay okulları yüksekokul seviyesine çıkarıldı ve meslekte olan jandarma astsubaylarımıza da, lise mezunu polislerimiz gibi, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesine devam etmek suretiyle, yüksekokul mezunu olma imkânını da, bir projeyle getirmiş bulunuyoruz.

Değerli Arkadaşlarım, ülke ekonomimize önemli zararlar veren, uzun vadede piyasaların morali üzerinde olumsuz etkiler bırakan çıkar amaçlı suç örgütleriyle mücadeleimiz, büyük bir kararlılık ve etkinlikle yürütülmektedir. Devleti, toplumu, bir şekilde sömürmeyi alışkanlık haline getirmiş bu örgütlere yaşama hakkı tanımayacağız. Plan ve Bütçe Komisyonundaki görüşmeler sırasında, 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'ye yönelik gerçekleştirilen saldırılar sırasında yaşanan uluslararası gelişmelere işaret ederek, gelişen durumun, Türkiye 'nin iç ve dış güvenliği üzerindeki hassasiyetleri artırdığını ifade etmiştim. Biz, gelişen dünya şartlarının, iç güvenlik tehdidini nasıl etkileyeceğini, oluşturduğumuz çeşitli platformlarda, tartışıp, planlıyoruz.

Tehdidin tipini tahmin ederek tedbirler geliştirmeye çalışıyoruz. Ülkemize tehdit olabilecek pek çok örgüt hakkında geniş bilgi birikimi oluşturup, bunları analiz edecek teknolojik altyapı oluşturuyoruz. Nitekim, İstanbul'da Ramazan ayında meydana gelen ve bütün ülkeyi yasa boğan bombalama olaylarının bu kadar süratle çözülmesinde, sözünü ettiğim bilgi birikimi, uzman personel ve

teknolojik imkânlar etkili olmuştur. Burada gerçekten süratle hareket edilmiş, geçmişe yönelik yapmış olduğumuz çalışmalarla, topladığımız bilgilerin büyük etkinliği olmuştur.

Burada yeri gelmişken şunu da ifade edeyim. Pek çok konuşmacı arkadaşım, polisimizin özlük hakları konusunda da birtakım şeyler yapmamızı arzu ettiler, bizim de temennimiz bu ve ben Bakanlık görevime başlar başlamaz, hem emniyet mensuplarımız amir ve memurlarımız hem de çarşı ve mahalle bekçilerimizin özlük haklarıyla, sosyal haklarıyla ilgili bir düzenleme yapılmasını istemiştım ve bu çalışmalarımız da devam etmektedir.

Değerli Arkadaşlarım, yasadışı göç, bugün uluslararası toplumu en çok rahatsız eden suç türlerinin başında gelmektedir. Biz, bu konuda da demokratik yaklaşımımızı koruyoruz, sivil toplum örgütlerini ulusal mücadele stratejimizin içine dahil ediyoruz.

Son sekiz yılda ülkemize illegal yollarla giriş - çıkış yapmaya çalışırken veya ülkemizde yasadışı konumdayken, 164 değişik ülkeden toplam 445 387 kişi yakalanmıştır; bu, çok büyük bir rakam ve bu geçişleri organize eden 28 ayrı uyuğu sahip 4122 organizatör, organize suç örgütü mensubu da yakalanarak adliyeye teslim edilmiştir. Yasadışı göçle etkili bir şekilde mücadele edeceğiz. Hiçbir biçimde, Türkiye 'yi kaçak insanların cenneti haline getirmek isteyenlere fırsat vermeyeceğiz. Sahil Güvenlik Komutanlığımız, Jandarma Genel Komutanlığımız ve polisimiz, bu konuda, insan kaçakçılığı konusunda, gerçekten büyük bir özveriyle çalışmaktadır.

Bir değerli arkadaşımızın Sahil Güvenlik Komutanlığımızla ilgili temennileri oldu, işte sahillerle ilgili helikopter falan. Bakın değerli arkadaşlarım, halen Sahil Güvenlik Komutanlığımız kadrolarında faal 7 helikopterimiz var, Ocak 2004 sonunda da 2 helikopterimiz daha katılacak, 5 helikopter alınmasıyla ilgili sözleşme imzalanmak üzere. Ayrıca 3 tane de sahil güvenlik uçağımız mevcuttur.

Bunun yanında, Sahil Güvenlik Komutanlığımız personelinin eğitimiyle ilgili birtakım önerileri oldu değerli arkadaşımızın. Sahil Güvenlik Komutanlığımızın Antalya'daki eğitim merkezinde, bu komutanlık bünyesine gelen personelin eğitimi yapılmakta; ama, hatırlarsanız, geçtiğimiz aylarda, Haziran 2003'te, 2692 sayılı Yasayla, Sahil Güvenlik Komutanlığına da, aynen Jandarmada olduğu gibi, kendi personelinin yetiştirme, eğitme imkânını yeni verdik. Bundan sonra bu konular, bizzat Sahil Güvenlik Komutanlığımız bünyesinde yapılacak.

Yine değerli arkadaşımızın bir teklifi olmuştu; balıkçılara bilgi verilsin diye. Bakın değerli arkadaşlarım, her ay, Sahil Güvenlik Bölge Komutanlıkları, grup komutanlıkları ve müstakil bot komutanlıklarımız, balıkçılarla muntazaman toplantılar yaparlar; ancak, burada, bazı sorunlar Tarım ve Köyişleri Bakanlığımızı da ilgilendirdiği için, o Bakanlığa yazı yazdık, bu toplantılara il ve ilçe tarım teşkilatından arkadaşlarımızın da katılmasını temin etmiş olduk. Bunu da bilgilerinize arz ediyorum.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Trafik kazalarıyla ilgili çalışmalarımız da büyük bir hızla devam etmektedir. Biliyorsunuz, bununla ilgili olarak, Bakanlar Kurulumuz tarafından, 2004 yılının "Trafik Yılı" ilan edilmesi yönünde karar alındı, ilan edildi; çünkü, bu sorumluluk, her kesimi ilgilendiren bir sorumluluktur, hepimize düşen görevler vardır.

Değerli arkadaşlarım, sizlere, Bakanlığım ve bağlı kuruluşlarının hizmet kriterleri, öncelikleri ve yürütmekte olduğu bazı faaliyetleri hakkında genel bir bilgi arz etmeye çalıştım. İçişleri Bakanlığı olarak bize düşen en temel görevin, ülkenin asayişini korumak olduğunun bilincindeyiz. Biz, bu güzel ülkenin her karış toprağında huzur, birlik ve beraberlik ile kardeşlik istiyoruz. İnsan haklarına saygılı olmayı içselleştirmiş, vatandaşa hizmeti en önemli gerekçe olarak algılayan bir devlet anlayışıyla çalışıyoruz. Bu konularda üzerimize düşen bütün görev ve sorumlulukları en iyi şekilde yerine getirmenin gayreti içinde olacağız.

Bu vesileyle, vatan ve görev uğruna hayatlarını kaybeden aziz şehitlerimize, bu necip millete hizmet edip ebediyete giden herkese Allah'tan rahmet diliyor, gazilerimize şükranlarımı sunuyorum. Bu arada, vatan müdafaası için yakınlarını şehit olarak toprağa veren anaların, babaların, evlatların, eşlerin de hukukunu korumak için çalıştığımızı, çalışmaya devam edeceğimizi ifade etmek istiyorum. Analar, babalar, evlatlar ve eşler, bize, şehitlerimizin birer emanetidir. Emanete, bu millet adına sahip çıkmak, hükümetlerin görevidir; bu görevi eksiksiz yerine getirmeye kararlı olduğumuzu da bu vesileyle huzurlarınızda açıkça dile getirmek istedim.

Sayın Başkan, Değerli Milletvekilleri;

Bütçelerimiz, Yüce Meclisin tasvibine mazhar olursa, verilen ödeneklerin en tasarrufu ve hizmet gereklerine en uygun bir şekilde kullanılması yönünde her türlü çabayı göstereceğiz.

Bakanlığımız ve bağlı kuruluşlar bütçelerinin hizmet için ödeneklerle teçhizinde katkılar sağlayan şahıslara ve gruplar adına söz alarak, eleştiri-

teriyle bize yol gösteren, doğruya ulaşmamıza yardımcı olan bütün milletvekili arkadaşlarıma şükranlarımı arz ediyorum.

Şahsım ve Bakanlığım mensupları adına, Yüce Meclisin siz değerli üyelerini tekrar saygıyla selamlıyorum. "

İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 2004 Yılı Bütçe Tasarıları üzerinde TBMM Genel Kurulunda 24 Aralık 2003 tarihinde görüşmeler yapılmış; Bakanımız görüşmelerde grupları adına konuşan Milletvekillerinin Bakanlık Bütçesi ile ilgili eleştirilerini cevaplamıştır. TBMM Genel Kurulu'nda yapılan görüşmeler sonunda İçişleri Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının 2004 Yılı Bütçesi kabul edilmiştir.

Yürürlüğe girmiş bulunan bu bütçelerin bir önceki yıla göre (2003 yılı) gösterdikleri gelişmeler ise; İçişleri Bakanlığı Bütçesi 634.351.000.000.000 TL ile % 20, Emniyet Genel Müdürlüğü Bütçesi 3.870.950.000.000.000 TL ile % 16, Jandarma Genel Komutanlığı Bütçesi 2.219.673.000.000.000 TL ile % 17, Sahil Güvenlik Komutanlığı Bütçesi 152.350.000.000.000 TL ile % 23, toplam bütçe rakamı olarak da 6.877.324.000.000.000 TL ile % 17'lik bir artış şeklindedir.

Yeni Bütçe Sistemine göre 2004 Mali Yılı Bütçe Kanunu ile İçişleri Bakanlığı Bütçesi ve Bağlı Kuruluşların Bütçeleri şu şekilde öngörülmüştür.

İçişleri Bakanlığının 2004 Mali Yılı Bütçesindeki Ödenek Dağılımı:

Bakanlığımız Bütçesi Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödenekleri; Genel Kamu Hizmetleri 584.990.239 Milyon TL, Savunma Hizmetleri 33.939.692 Milyon TL, Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri, 352.069 Milyon TL, İskan ve Toplum Refahı Hizmetleri 11.500 Milyar TL, Eğitim Hizmetleri 3.569 Milyar TL olmak üzere toplam 634.351 Milyar TL olarak belirlenmiştir.

Ekonomik Sınıflandırmaya göre bu ödeneklerin dağılımı ise. Personel Giderleri 503.202 Milyar TL, Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri 25.800 Milyar TL, Mal ve Hizmet Alım Giderleri 64.440 Milyar TL, Cari Transferler 3.672 Milyar TL, Sermaye Giderleri 17.740 Milyar TL, Sermaye Transferleri 19.499 Milyar TL şeklindedir.

Emniyet Genel Müdürlüğünün 2004 Mali Yılı Bütçesindeki Ödenek Dağılımı:

Emniyet Genel Müdürlüğü 2004 Mali Yılı Bütçesinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödenekleri; Genel Kamu Hizmetleri 90.437.334 Milyon TL, Savunma Hizmetleri 228.610 Milyon TL, Kamu Düzeni ve Güvenlik

Hizmetleri, 3.672.354.056 Milyon TL, Sağlık Hizmetleri 3.109 Milyar TL, Eğitim Hizmetleri 104.821 Milyar TL olmak üzere toplam 3.870.950 Milyar TL olarak belirlenmiştir.

Ekonomik Sınıflandırmaya göre bu ödeneklerin dağılımı ise, Personel Giderleri 2.593.035 Milyar TL, Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri 404.175 Milyar TL, Mal ve Hizmet Alım Giderleri 721.950 Milyar TL, Cari Transferler 790 Milyar TL, Sermaye Giderleri 151 Trilyon TL şeklindedir.

Jandarma Genel Komutanlığı 2004 Mali Yılı Bütçesindeki Ödenek Dağılımı:

Jandarma Genel Komutanlığı 2004 Mali Yılı Bütçesinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödenekleri; Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri 2.219.673 Milyar TL,

Ekonomik Sınıflandırmaya göre bu ödeneklerin dağılımı ise, Personel Giderleri 998.845 Milyar TL, Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri 115.280 Milyar TL, Mal ve Hizmet Alım Giderleri 1.019.850 Milyar TL, Cari Transferler 380 Milyar TL, Sermaye Giderleri 85.318 Milyar TL şeklindedir.

Sahil Güvenlik Komutanlığı 2004 Mali Yılı Bütçesindeki Ödenek Dağılımı:

Sahil Güvenlik Komutanlığı 2004 Mali Yılı Bütçesinin Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Ödenekleri; Kamu Düzeni ve Güvenlik Hizmetleri 152.350 Milyar TL olarak belirlenmiştir.

Ekonomik Sınıflandırmaya göre bu ödeneklerin dağılımı ise, Personel Giderleri 39.308 Milyar TL, Sosyal Güvenlik Kurumlarına Devlet Primi Giderleri 4.102 Milyar TL, Mal ve Hizmet Alım Giderleri 76.870 Milyar TL, Sermaye Giderleri 32.070 Milyar TL şeklindedir.

Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Eğitim Faaliyetleri

Emniyet Genel Müdürlüğü

- 253 kişinin katılımıyla 6-8 Ekim 2003 tarihleri arasında “NLP Teknikleri ve Öğrenmeyi Öğrenme Teknikleri Semineri” düzenlenmiştir. 138 kişinin katılımıyla 14-16 Ekim 2003 tarihleri arasında İstanbul Emniyet Müdürlüğü bünyesinde, 128 kişinin katılımıyla 21-23 Ekim tarihleri arasında, 115 kişinin katılımıyla 10-12 Aralık 2003 tarihleri arasında Eğitim Dairesi

bünyesinde “Etkili Liderlikte Stresle Mücadele ve Problem Çözme Teknikleri Semineri” düzenlenmiş, toplam 381 kişi semineri başarıyla tamamlamıştır. 10 kişinin katılımıyla 29 Eylül-17 Ekim 2003 tarihleri arasında, 28 kişinin katılımıyla 3-14 Kasım tarihleri arasında “Eğitici Eğiticilerinin Eğitimi Kursu” düzenlenmiştir.

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

- 3 Kasım-26 Aralık 2003 tarihleri arasında Sivil Savunma Kolejinde 420/87. Dönem Sivil Savunma Temel Kursu açılmış, kursa 47 personel katılmıştır.
- 1-12 Aralık 2003 tarihleri arasında KKK İstanbul Küçükalyalı NBC Okulu ve Eğitim Merkezi Komutanlığında 20 sivil savunma personelinin katılımıyla NBC kursu düzenlenmiştir.

Eğitim Dairesi Başkanlığı

- 50. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri; Bakanlığımızla Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) işbirliği içerisinde Mülki İdare Amirlerine yönelik olarak “Afet Yönetimi” kapsamında; 29 Eylül 2003 - 3 Ekim 2003 tarihleri arasında Ankara’da yapılan seminere 31 Mülki İdare Amiri ve 12 Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü Personeli olmak üzere toplam 43 kişi iştirak etmiştir.
- 51. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri; Bakanlığımızla Japonya Uluslararası İşbirliği Ajansı (JICA) işbirliği içerisinde Mülki İdare Amirlerine yönelik olarak “Afet Yönetimi” kapsamında 6-10 Ekim 2003 tarihleri arasında Ankara’da gerçekleştirilen seminere 25 Mülki İdare Amiri ve 10 Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü Personeli olmak üzere toplam 35 kişi katılmıştır.
- 6. Dönem Oryantasyon Kursu; 90. döneme mensup 56 Kaymakam Adayının katılımıyla 13-24 Ekim tarihleri arasında Eğitim Dairesi Başkanlığı Konferans Salonunda düzenlenmiştir.
- 88. Dönem Kaymakamlık Kursu; 59 Kaymakam Adayının katıldığı kurs 3 Kasım 2003’de başlamıştır. Kurs 15 Mart 2004’de sona erecektir.
- 52. Dönem Mülki İdare Amirleri Semineri: 24-26 Aralık tarihleri arasında “Topyekün Savunma Sivil Hizmetleri” semineri düzenlenmiş 44 Vali Yardımcısı katılmıştır.
- Analitik Bütçe ve Tahakkuk Esaslı Muhasebe Kursu; 25 Aralık 2003 tarihinde Bakanlığımız Merkez Teşkilatında Tahakkuk ve Mutemetlik İşlerinde

çalışan 34 personelin katılımıyla Eğitim Dairesi Başkanlığı Okuma Salonunda düzenlenmiştir.

Bakanlığımız İlgililerinin Katıldığı Yurtdışı Toplantıları

Bakanlık Makamı

- Vali Müsteşar Yardımcısı Rasim BAŞ “Avrupa’da Uyuşturucu Politikası Bakımından Yeni Tehditler” konulu konferansa katılmak üzere 15-18 Ekim 2003 tarihleri arasında İrlanda’ya; “20. Ortak Güvenlik Toplantısı”na katılmak üzere 21-25 Aralık 2003 tarihlerinde İran’a gitmiştir.

- Müsteşar Yardımcısı Can DİREKÇİ Bulgaristan’ın başkenti Sofya’da 8-11 Kasım 2003 tarihleri arasında yapılan “Terörle Mücadelede Balkanlar ve NATO” konulu konferansa katılmıştır.

İller İdaresi Genel Müdürlüğü

- Genel Müdür Osman GÜNEŞ İtalya’da düzenlenen “Uluslararası Korumaya Muhtaç Kişiler, Avrupa Birliğine Daha Düzenli ve Planlı Girişine Doğru” konulu konferansa katılmak üzere 11-16 Ekim 2003 tarihleri arasında anılan ülkeye gitmiştir.

Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü

- 3-5 Kasım 2003 tarihleri arasında Strazbourg kentinde yapılan (CDLR) Bölgesel Yönetimler Demokrasi Yönetimi Komitesi konulu toplantıya Daire Başkanı A Hikmet ŞAHİN katılmıştır.

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

- 07-10 Ekim 2003 tarihleri arasında Romanya’da icra edilen “Radyolojik Terörist Saldırı” konulu uluslararası “DACIA 2003” tatbikatına daire başkanı Ahmet Hamdi USTA ile Erzurum Sivil Savunma Arama ve Kurtarma Birlik Müdürü Yalçın MUMCU,

- 08-17 Ekim 2003 tarihleri arasında Fransa’da düzenlenen “Terör Saldırısı Ortamında Kriz Yönetimi Stajı” konulu eğitime şube müdürü Turan GENÇ, Van Sivil Savunma Arama ve Kurtarma Birlik Müdürü Turan ALA ve Mütercim Suat YAVUZASLAN,

- 23-24 Ekim 2003 Tarihlerinde İtalya’nın başkenti Roma’da gerçekleştirilen 11. Sivil Savunma Genel Müdürleri Toplantısına Genel Müdür Atilla ÖZDEMİR ile Genel Müdür Yardımcısı Mehmet YILMAZ,

- 20-21 Kasım 2003 tarihleri arasında Beyrut’ta(Lübnan) yapılan “Afet ve Acil Durum Dönemlerinde Özürlülerin Korunması ve Güvenliği “ konulu

Avrupa-Akdeniz (Euro-Med) Uzmanlar Toplantısına Daire Başkanı Ahmet Hamdi USTA,

- Birleşmiş Milletler, Türkiye ve Yunanistan arasında 11 Aralık 2003 tarihinde Cenevre’de yapılan, JHET-SDRU’nun Dördüncü Koordinasyon Toplantısına Genel Müdür Yardımcısı Özdemir ÇAKACAK katılmıştır.

Emniyet Genel Müdürlüğü

- 4 Ekim 3 Kasım 2003 tarihleri arasında ABD’de (New Mexico) düzenlenen Kitle İmha Silahları Operasyonları konulu kursa, 06-09 Ekim 2003 tarihleri arasında İspanya’nın Valensiya kentinde yapılan “Kimyasalların Kaçağa Kayması” konulu konferansa, 06-07 Ekim 2003 tarihinde İtalya’da (Roma) yapılan Avrupa Birliği Polis Şefleri Görev Gücü 8. Toplantısına, 08 Ekim 2003 tarihinde Özbekistan’da(Taşkent) yapılan Güvenlik İşbirliği Mutabakat Zaptını imzalamak üzere yapılan toplantıya, 08-11 Ekim 2003 tarihlerinde Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi SECİ Sınır Aşan Suçlarla Mücadele Merkezindeki Küçük ve Hafif Silahlarla Mücadele Kursuna, 13-14 Ekim 2003 tarihleri arasında Roma’da yapılan “Uluslararası Korumaya Muhtaç Kişiler, Avrupa Birliğine Daha Düzenli ve Planlı Girişime Doğru” konulu toplantıya, 14-16 Ekim 2003 tarihleri arasında Belçika’da yapılan PF1- Organize Suçlarla Terör Arasındaki Bağlantı ve Bu Alandaki Mücadele Yöntemleri toplantısına, 15 Ekim 2003 tarihinde Brüksel(Belçika)de yapılan Paris Paktı Çerçevesinde İkinci Yuvarlak Masa Toplantısına, 15-18 Ekim tarihleri arasında Bulgaristan’ın Plovdiv şehrinde SECI-6. Uyuşturucu Madde Görev Gücü Katılım Toplantısına, 16-17 Ekim 2003 tarihleri arasında İrlanda’nın başkenti Dublin’de Pompidou Grubu Bakanlar Konferansı konulu toplantıya, 17 Ekim 2003 tarihinde Bağdat Büyükelçiliğimizin bombalanmasıyla ilgili incelemelerde ve temaslarda bulunmak üzere yapılan ziyarete, 21- 22 Ekim 2003 tarihleri arasında Tahran’da(İran) yapılan Ulusal İrtibat Noktaları (DCCU) 1. Toplantısına, 25-27 Ekim 2003 tarihleri arasında Slovenya’nın Portoroz kentinde düzenlenen Dokümanların Güvenliği -AB Vize Sempozyumu Konulu seminare, 29-30 Ekim 2003 tarihleri arasında Malta’da düzenlenen 50. Çalışma Grubu Toplantısına çeşitli düzeylerde emniyet müdürlüğü görevlileri katılmıştır.

- 1-23 Kasım 2003 tarihleri arasında “Helikopter Pilot Eğitimi”ne katılmak üzere ABD Arizona Mesa’ya, Bali Süreci kapsamında Yasal İşbirliği Mekanizmaları konulu çalışmalara katılmak üzere 8-13 Kasım 2003 tarihler arasında Malezya’ya, 10-13 Kasım 2003 tarihleri arasında “Türkiye ile Romanya arasında yeni bir vize anlaşması yapılması için üçüncü tur

görüşmelere katılmak üzere Bükreş'e, 10-13 Kasım 2003 tarihleri arasında Türkiye-Romanya- Bulgaristan Üst Komisyon Toplantısında göç ve bağlantılı konularda Bakanlar Düzeyindeki Teknik İşbirliği konularının ele alındığı toplantılara katılmak üzere Romanya'ya, EMCDDA28. REITOX Ulusal Temas Noktaları Başkanları Toplantısına katılmak üzere 11-13 Kasım 2003 tarihlerinde Cagliari'ye (İtalya), 13-16 Kasım 2003 tarihlerinde Uluslararası Hava Limanlarındaki Belge Sahteciliği Konusunda düzenlenen toplantıya katılmak için Letonya'ya, Uluslararası Göç Politikaları Merkezi ICMPD tarafından düzenlenen Budapeşte Süreci Düzensiz Göç Hareketleri ve İltica Çalışma Grubu Beşinci Toplantısına katılmak üzere 12-15 Kasım 2003 tarihleri arasında Çek Cumhuriyetinin başkenti Prag'a, Uluslararası Hava Limanlarında Belge Kontrolü alanında görüş alışverişinde bulunmak üzere 13-16 Kasım 2003 tarihleri arasında Letonya'ya, "Orta Asya'dan Avrupa'ya Uyuşturucu Yolları" konulu konferansa katılmak üzere 14-16 Kasım 2003 tarihleri arasında Brüksel'e(Belçika), İkili İşbirliği toplantılarına katılmak üzere 14-18 Kasım 2003 tarihleri arasında Riyad'a(Suudi Arabistan), Güneydoğu Avrupa İşbirliği Girişimi SECİ Sınır Aşan Suçlarla Mücadele Bölgesel Merkezi tarafından düzenlene SECG Uyuşturucu Görev Gücü toplantısına katılmak üzere 15-18 Kasım 2003 tarihleri arasında Bulgaristan'a, "Orta Asya'dan Avrupa'ya Uyuşturucu Yolları" konulu konferansa katılmak üzere 20-22 Kasım 2003 tarihleri arasında Roma'ya(İtalya), Daimi İstişare Grubu toplantısına katılmak üzere 21 Kasım 2003 tarihinde Roma'ya(İtalya), UNESCO tarafından düzenlenen Kadın ve Göç Kùltürler Arası Diyalog Uluslararası Toplantısına katılmak üzere 23-26 Kasım 2003 tarihleri arasında Yunanistan'a, Göç, İltica ve Mùlteciler Bölgesel Girişimi (MARRI) Yönlendirme Komitesi 11. Toplantısına katılmak üzere 25-27 Kasım 2003 tarihleri arasında Viyana'ya(Avusturya), Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi Terörizme Karşı Ortak Eylem Planı toplantısına katılmak üzere 26-29 Kasım 2003 tarihleri arasında Budapeşte'ye (Macaristan), "Mar Adriatio Operasyonu" çalışma grubuna katılmak üzere 2-5 Aralık 2003 tarihleri arasında Sofya'ya(Bulgaristan), Suriye Jandarma Genel Komutanının davetine icabetle 7-11 Aralık 2003 tarihlerinde Suriye'ye, İstikrar Paketi İnsan Ticareti Görev Gücü Toplantısına katılmak üzere 8-11 Aralık 2003 tarihleri arasında Sofya'ya(Bulgaristan), İltica ile ilgili "Orta Dönem Çalışma Toplantısı'na katılmak üzere 8-12 Aralık 2003 tarihleri arasında Nürnberg'e (Almanya), Ulusal Temas Noktası Başkanlarına ve Finansal İdarecileri için düzenlenen REITOX Akademisi kursuna katılmak için 9-13 Aralık 2003 tarihleri arasında Bruges'e (Belçika), Avrupa Birliği Uyuşturucu ve uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezi (EMCDDA) seminerine katılmak üzere Strazburg'a (Fransa), ABD-DEA yetkilileri ile yürütölen müşterek çalışmalara katılmak

üzere 11-13 Aralık 2003 tarihleri arasında Bulgaristan'a, Çevre Suçlarına Yönelik Kriminal Örgütlerle Mücadele İşbirliği Toplantısına katılmak üzere Bruges'e (Belçika) Emniyet Genel Müdürlüğünce kişi ve heyetler düzeyinde katılım sağlanmıştır.

Diğer Faaliyetler

Sivil Savunma Genel Müdürlüğü

• İran'da 26.12.2003 tarihinde meydana gelen depremde sonra arama ve kurtarma çalışmalarına katılmak üzere; İstanbul Arama Kurtarma Birlik Müdürlüğünden 13 personel, 2 kurtarma aracı, 2 kurtarma römorku, 2 arama köpeği, Ankara AKB Müdürlüğünden 15 personel, 1 kurtarma aracı, 2 Destek aracı, 1 kurtarma römorku ve çeşitli gönüllü kuruluşlardan 104 personel deprem bölgesine gönderilerek arama kurtarma faaliyetlerine katılmışlardır.

Resmi Gazete'de Yayımlanan Atama Kararları

• 8.12.2003 tarih ve 25310 mükerrer sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 2003/6478 sayılı karar ile ekli listede görev yerleri ile ad ve soyadları yazılı şahısların karşılarında belirtilen görevlere atanması; İçişleri Bakanlığının 1/12/2003 tarihli ve 22987 sayılı yazısı üzerine, 5442 sayılı İl İdaresi Kanununun 6 ncı maddesi ile 23/4/1981 tarihli ve 2451 sayılı Kanunun 2 nci maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 1/12/2003 tarihinde kararlaştırılmıştır.

ADI VE SOYADI	ESKİ GÖREVİ	YENİ GÖREVİ
Mustafa Rasih ÖZBEK	Burdur Valisi	Merkez Valisi
Mustafa YİĞİT	Ardahan Valisi	Merkez Valisi
Vehbi AVUÇ	Şırnak Valisi	Bingöl Valisi
Can DİREKÇİ	Müsteşar Yardımcısı	Burdur Valisi
Gazi ŞİMŞEK	Merkez Valisi	Denizli Valisi
Kadir ÇALIŞICI	Aksaray Valisi	Eskişehir Valisi
Kadir KOÇDEMİR	Merkez Valisi	Elazığ Valisi
Abdulkadir SARI	Merkez Valisi	Hatay Valisi
Mustafa KARA	Merkez Valisi	Kastamonu Valisi
Osman AYDIN	Elazığ Valisi	Kütahya Valisi
Hüseyin Avni COŞ	Bingöl Valisi	Aksaray Valisi
Osman GÜNEŞ	İller İdaresi Genel Müdürü	Şırnak Valisi
Aydın GÜÇLÜ	Kütahya Valisi	Ardahan Valisi

• 11 Aralık 2003 tarih ve 25313 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 2003/5235 sayılı karar ile;

- 1 - Amasya Emniyet Müdürü A.Metin HATİPOĞLU’nun,
Balıkesir Emniyet Müdürü M.İhsan YILMAZTÜRK’ün,
Bilecik Emniyet Müdürü Önder KARAMAN’ın,
Bingöl Emniyet Müdürü Osman Nuri ÖZDEMİR’in,
Burdur Emniyet Müdürü Hayrettin GÖK’ün,
Çankırı Emniyet Müdürü Celal KAHRAMAN’ın,
Denizli Emniyet Müdürü Mümtaz KARADUMAN’ın,
Düzce Emniyet Müdürü Mükerrerrem Remzi TAN’ın,
Edirne Emniyet Müdürü A.Behiç DEMİRER’in,
Elazığ Emniyet Müdürü Mehmet TEKİN’in,
Erzincan Emniyet Müdürü Osman ARAÇ’ın,
Eskişehir Emniyet Müdürü Mehmet ALPTEKİN’in,
Giresun Emniyet Müdürü Süleyman TURŞUCU’nun,
Isparta Emniyet Müdürü M.Ali SELÇUK’un,
Karabük Emniyet Müdürü Haluk BAYKAL’ın,
Kars Emniyet Müdürü Ümit BATIBAY’ın,
Kayseri Emniyet Müdürü Bekir TANRIKULU’nun,
Kırklareli Emniyet Müdürü Metin GÜNAY’ın,
Konya Emniyet Müdürü Mehmet AKSU’nun,
Muğla Emniyet Müdürü Sedat HASAY’ın,
Muş Emniyet Müdürü Turhan AY YILDIZ’ın,
Rize Emniyet Müdürü Osman ÖZTÜRK’ün,
Şırnak Emniyet Müdürü Metin ŞEN’in,
Tokat Emniyet Müdürü Yusuf ALTINPINAR’ın,
Trabzon Emniyet Müdürü Hamdi GÜNGÖR’ün,
Uşak Emniyet Müdürü Habip ŞAHİN’in,
Yalova Emniyet Müdürü Ali YÖN’ün,
Yozgat Emniyet Müdürü M. Akif ACARLI’nın, başka bir göreve atanmak üzere Emniyet Genel Müdürlüğü emrine alınmaları,
- 2 - Uşak Emniyet Müdürlüğüne, Gaziantep Emniyet Müdürü Ali KALKAN’ın,

Gaziantep Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Genel Müdür Yardımcısı Feyzullah ARSLAN'ın,

Emniyet Genel Müdür Yardımcılığına, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Mehmet TOKGÖZ'ün,

Kırklareli Emniyet Müdürlüğüne, Bursa Emniyet Müdürü Reşat ALTAY'ın,

Bursa Emniyet Müdürlüğüne, Adana Emniyet Müdürü Hüseyin ÇAPKIN'ın,

Adana Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Mehmet CEBE'nin,

Amasya Emniyet Müdürlüğüne, Trabzon Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürü Mustafa DEMİROK'un,

Balıkesir Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Celal UZUNKAYA'nın,

Bilecik Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Şuayip DOĞANÇ'ın,

Bingöl Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Mehmet GÜLNAZ'ın,

Burdur Emniyet Müdürlüğüne, Bitlis Emniyet Müdürü Ekrem SEVİNDİK'ın,

Bitlis Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı M. Salih KESMEZ'in,

Edirne Emniyet Müdürlüğüne, Bolu Emniyet Müdürü Uğur GÜR'ün,

Bolu Emniyet Müdürlüğüne, Antalya Emniyet Müdürü Mehmet YAZICI'nın,

Antalya Emniyet Müdürlüğüne, Polis Teftiş Kurulu Başkanı Naciye EKMEKÇİBAŞI'nın,

Çankırı Emniyet Müdürlüğüne, Erzincan Polis Meslek Yüksek Okulu Müdürü Vadi ÇİÇEKLİ'nin,

Yozgat Emniyet Müdürlüğüne, Çorum Emniyet Müdürü Cumhuriyet KULUY'un,

Çorum Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı İsmail KARAMAN'ın,

Denizli Emniyet Müdürlüğüne, Hatay Emniyet Müdürü İhsan ÜNAL'ın,

Diyarbakır Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Orhan OKUR'un,

Düzce Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Saim İŞLEK'in,

Elazığ Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Hüseyin NAMAL'ın,
 Erzincan Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Ahmet KAPLAN'ın,

Eskişehir Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Dr.T.Savaş YÜCEL'in,

Giresun Emniyet Müdürlüğüne, Samsun Emniyet Müdürü A.Tekin AKIN'ın,

Karabük Emniyet Müdürlüğüne, Hakkâri Emniyet Müdürü Zekeriya KAHRAMAN'ın,

Hakkâri Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Yaşar AĞDERE'nin,

Hatay Emniyet Müdürlüğüne, Gümüşhane Emniyet Müdürü Cafer ŞAHİN'in,

Gümüşhane Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Ali TOM'un,

İsparta Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi A.Kemal SEYHAN'ın,
 Kars Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Necmettin SEYMEN'in,
 Kayseri Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Orhan ÖZDEMİR'in,
 Kilis Emniyet Müdürlüğüne, Niğde Emniyet Müdürü H. Atalay SÖNMEZ'in,

Konya Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi M. Salih TUZCU'nun,
 Muğla Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi M. Emin KÖRPE'nin,
 Muş Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi İsmet TÜRKMEN'in,
 Niğde Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Ferudun BOZ'un,
 Osmaniye Emniyet Müdürlüğüne, Erzurum Emniyet Müdürü Özdemir GÜRSU'nun,

Erzurum Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi Tahsin DEMİR'in,
 Rize Emniyet Müdürlüğüne, Polis Başmüfettişi İbrahim KAYA'nın,
 Samsun Emniyet Müdürlüğüne, Artvin Emniyet Müdürü Mustafa İLHAN'ın,

Artvin Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Orhan EKİNCİ'nin,

Şırnak Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Ali Osman KAHYA'nın,

Tokat Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Atilla ÇINAR'ın,

Trabzon Emniyet Müdürlüğüne, Polis Akademisi Başkan Yardımcısı Ramazan AKYÜREK'in,

Yalova Emniyet Müdürlüğüne, Emniyet Müdürü APK Uzmanı Ahmet ÇOKGÜLER'in,

Atanmaları,

657 sayılı devlet Memurları Kanununun 76. maddesi ve 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununun 3870 sayılı Kanun ile değişik 13. maddesi ile 2451 sayılı Kanunun 2. maddesi gereğince uygun görülmüştür.

MEVZUAT BÖLÜMÜ
1 EKİM 2003 - 31 ARALIK 2003 TARİHLERİ ARASINDA
RESMİ GAZETE’DE YAYIMLANAN İÇİŞLERİ BAKANLIĞI
VE MÜLKİ İDARE AMİRLERİ İLE İLGİLİ MEVZUAT
(KRONOLOJİK FİHRİST)

Mustafa AYIK

APK Uzmanı

I. KANUNLAR

**Yayımlandığı Resmi
Gazetenin**

Tarihi	Sayısı	Konusu	Tarihi	Sayısı
09.10.2003	4982	Bilgi Edinme Hakkı Kanunu	24.10.2003	25269
21.10.2003	4992	Nüfus Kanununun Bir Maddesinin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Kanun	21.10.2003	25269
05.11.2003	4999	Orman Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	18.11.2003	25293
12.11.2003	5002	İlköğretim ve Eğitim Kanunu İle Özel Öğretim Kurumları Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	21.11.2003	25296
19.11.2003	5004	2003 Mali Yılı Bütçe Kanunu İle Bağlı Cetvellerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun	22.11.2003	25297
03.12.2003	5005	Milli Eğitim Temel Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun	09.12.2003	25311
03.12.2003	5013	Biyoloji ve Tıbbın Uygulanması Bakımından İnsan Hakları ve İnsan Haysiyetinin Korunması Sözleşmesi: İnsan Hakları ve Biotıp Sözleşmesinin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun	09.12.2003	25311
03.12.2003	5014	Türkiye Cumhuriyeti İle Yunanistan Cumhuriyeti Arasında Doğal Afetlere Karşı Türk-Yunan Ortak Görev Birliği Kurulmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun	09.12.2003	25311
03.12.2003	5006	İmar Kanunu İle İmar ve Gecekondu Mevzuatına Aykırı Yapılara Uygulanacak Bazı İşlemler ve 6785 Sayılı İmar Kanununun Bir Maddesinin Değiştirilmesi Hakkında Kanununda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun	17.12.2003	25319

10.12.2003	5018	Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu	24.12.2003	25326
24.12.2003	5027	2004 Mali Yılı Bütçe Kanunu	28.12.2003	25330

Mükerrer

II. MİLLETLERARASI ANDLAŞMALAR

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
13.10.2003	2003/6280	Hükümetimiz İle Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Arasında İmzalanan “Türkiye Yerel Gündem 21 Yönetişim Ağı Yolu İle Birleşmiş Milletler Binyıl Bildirgesi Hedefleri ve Johannesburg Uygulama Planı’nın Yerelleştirilmesi” Konulu Proje Metni’nin Onaylanması Hakkında Karar	12.11.2003	25287
07.11.2003	2003/6441	Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Pakistan İslam Cumhuriyeti Hükümeti Arasında Psikotrop ve Uyuşturucu Maddeler Kaçakçılığına Karşı Mücadelede İşbirliği Anlaşmasının Onaylanması Hakkında Karar	16.12.2003	25318

III. BAKANLAR KURULU KARARLARI

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
22.09.2003	2003/6154	Fakir Ailelere Kömür Yardımı Yapılmasına İlişkin Karar	01.10.2003	25246
05.09.2003	2003/6160	Mahalli İdare Birliklerinin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	03.10.2003	25248
02.10.2003	2003/6299	4046 Sayılı Kanun ile İhdas Edilen Bazı Kadroların Sınıf, Unvan ve Derecelerinin Değiştirilerek Çeşitli Kurumlara Tahsis Edilmesi Hakkında Karar	05.11.2003	25282
10.09.2003	2003/6176	Türk Vatandaşlığı Kaybettirilen 34 Kişiye İlişkin Hükümlerin İptali ve 10 Kişiye Ait Bazı Bilgilerin Düzeltilmesi Hakkında Karar	13.10.2003	25258
10.09.2003	2003/6174	291 Kişinin Türk Vatandaşlığının Kaybettirilmesi Hakkında Karar	14.10.2003	25259
15.09.2003	2003/6153	2004 Yılı Programı İle 2004 Yılı Programının Uygulanması, Koordinasyonu ve İzlenmesine Dair Karar	21.10.2003	25266

03.09.2003	2003/6139	“Çilimli İlçesi Belediye ve Köyleri Hizmet Götürme Birliği”nin Adının “Çilimli İlçesi Köylerine Hizmet Götürme Birliği” Olarak Değiştirilmesi Hakkında Karar	24.10.2003	25269
09.10.2003	2003/7	3108 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	05.11.2003	25280
09.10.2003	2003/7	13 Kişiyle İlgili Bazı Maddi Hataların Düzeltilmesi Hakkında Karar	05.11.2003	25280
05.11.2003	2003/5130	Ankara İli Keçiören İlçesine Bağlı Gü-müşoluk ve Kurusarı Köylerinin Sarayköy Belediyesi Sınırları İçine Alınması 1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla Değişik 7 nci Maddesi Uyarınca Uygun Görüldüğüne Dair Karar	06.11.2003	25281
26.09.2003	2003/6	283 Kişiyle İlgili Hükümün İptal Edilmesi Hakkında Karar	10.11.2003	25285
26.09.2003	2003/6	24 Kişiyle İlgili Bazı Maddi Hataların Düzeltilmesi Hakkında Karar	10.11.2003	25285
30.09.2003	2003/6259	Ticari Plakaların Verilmesinde Uyulacak Usul ve Esaslar Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar	10.11.2003	25285
11.11.2003	2003/5143	Giresun İli Görele İlçesi Merkez Bucağına Bağlı Soğukpınar Köyü İle Gümüşhane İli Kürtün İlçesi Çayra Bucağına Bağlı Taşlıca Köyü Arasında Bulunan İhtilafli Sahadaki İki İl Arası Sınırın Özel Krokisinde de Gösterildiği Üzere; 5442 Sayılı İl İdaresi Kanununun 2 nci Maddesinin (B) ve (D) Fıkralarına Göre Uygun Görüldüğüne Dair Karar	12.11.2003	25287
21.11.2003	2003/5209	Aydın İli Söke İlçesine Bağlı Özbeyyeniköy Köyünün Yenidoğan Belediyesi Sınırları İçerisine Alınması 1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla Değişik 7 nci Maddesi Uyarınca Uygun Görüldüğüne Dair Karar	22.11.2003	25297
21.11.2003	2003/5210	Kilis İli Merkez İlçesine Bağlı Oylum Köyünün Kilis Belediyesi Sınırları İçerisine Alınması 1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla Değişik 7 nci Maddesi Uyarınca Uygun Görüldüğüne Dair Karar	22.11.2003	25297

21.11.2003	2003/5211	Adana İli İmamoglu İlçesine Bağlı Sayge- çit Köyünün Mahalle Olarak İmamoglu Belediyesi Sınırları İçine Alınması 1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla Değişik 7 nci Maddesi Uyarınca Uygun Görüldüğüne Dair Karar	22.11.2003	25297
21.11.2003	2003/5212	Ağrı İli Doğubeyazıt İlçesine Bağlı Sarı- dana Köyünün Doğubeyazıt Belediyesi Sınırları İçerisine Alınması 1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla Değişik 7 nci Maddesi Uyarınca Uygun Görüldüğüne Dair Karar	22.11.2003	25297
28.10.2003	2003/08	3185 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmalarına İzin Verilmesi Hakkında Karar	08.12.2003	25310
28.10.2003	2003/08	60 Kişi İle İlgili Bazı Maddi Hataların Düzeltilmesi Hakkında Karar	08.12.2003	25310
01.12.2003	2003/6478	Çeşitli Yerlere Yapılan Vali Atamaları Hakkında Karar	08.12.2003	25310 Mükerrer
10.12.2003	2003/5235	Emniyet Müdürleri Atama Kararları	10.12.2003	25313
12.11.2003	2003/6464	Merkezi İstanbul'da Olmak ve Uluslararası Faaliyette Bulunmak Üzere "Türk Dünyası Belediyeler Birliği" nin Kurulmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	13.12.2003	25315
30.10.2003	2003/6412	İstanbul İli Çatalca İlçesi, Hadımköy Belediye Başkanlığının Yeni Belediye Başkanı Seçilinceye Kadar Mensup Belediye Başkanınca Yönetilmesi Hakkında Karar	17.12.2003	25319
17.12.2003	2003/5242	Sivas İli Merkez İlçesine Bağlı Uzuntepe Köyünün Sivas Belediyesi Sınırları İçine Alınması 1580 Sayılı Kanunun 7469 Sayılı Kanunla Değişik 7 nci Maddesi Uyarınca Uygun Görülmüştür.	18.12.2003	25320
30.11.2003	2003/09	3047 Kişinin Türk Vatandaşlığından Çıkmasına İzin Verilmesi Hakkında Karar	24.12.2003	25326
30.11.2003	2003/09	8 Kişi İle İlgili Bilgilerin Düzeltilmesi Hakkında Karar	24.12.2003	25326
30.10.2003	2003/6532	Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Yapılacak Norm Kadro Çalışmalarında Uyulacak Usul ve Esaslarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Usul ve Esasların Yürürlüğe Konulması Hakkında Karar	27.12.2003	25329

IV. YÖNETMELİKLER

A- BAKANLAR KURULU KARARI İLE YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Tarihi	Sayısı	Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
			Tarihi	Sayısı
30.10.2003	2003/6449	Açılması İzne Bağlı Yerlere Uygulanacak İşlemler Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	21.12.2003	25323
08.12.2003	2003/6537	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Yurtdışında Sürekli Görevlendireceği Personel Hakkında Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	27.12.2003	25329
08.12.2003	2003/6574	Kamu Kurum ve Kuruluşlarının Daimi Kadrolarına İlk Defa İşçi Olarak Alınacaklar Hakkında Uygulanacak Sınav Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik	27.12.2003	25329

B- BAKANLIKLARCA YAYIMLANAN YÖNETMELİKLER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
Taşınmaz Mal Zilyetliğine Yapılan Tecavüzlerin Önlenmesi Hakkında Kanunun Uygulama Şekli ve Esaslarına Dair Yönetmeliğin Değiştirilmesine Dair Yönetmelik	01.10.2003	25246
İçişleri Bakanlığı Memurlarının Nitelikleri Atanmaları ve Görevde Yükselme Usul ve Esaslarına Dair Yönetmelik	09.10.2003	25254
Subay Sicil Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	02.11.2003	25277
Astsubay Sicil Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	02.11.2003	25277
Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgelerinde ve Turizm Merkezlerinde İmar Planlarının Hazırlanması ve Onaylanmasına İlişkin Yönetmelik	03.11.2003	25278
İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik	23.11.2003	25298
İnsan Hakları Danışma Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi İle İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	23.11.2003	25298

Karayolları Trafik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	02.12.2003	25304
Karayolları Trafik Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik İle İlgili Düzeltme	03.12.2003	25305
Türk Vatandaşlarının Günlük Yaşamlarında Geleneksel Olarak Kullandıkları Farklı Dil ve Lehçelerin Kullanılması Hakkında Yönetmelik	05.12.2003	25307
Emniyet Hizmetleri Mensupları Kıyafet Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	19.12.2003	25321
Fahri Trafik Müfettişliği Görev ve Çalışma Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik	22.12.2003	25324

V. GENELGELER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
2003/42 Sayılı Başbakanlık Genelgesi	16.10.2003	25250
2004 Yılı'nın "Trafik Yılı" Olarak İlan Edilmesi Hakkında Sayılı Başbakanlık Genelgesi	2003/47 31.11.2003	25275
2003/48 Sayılı Başbakanlık Genelgesi	04.12.2003	25306

VI. TEBLİĞLER

Konusu	Yayımlandığı Resmi Gazetenin	
	Tarihi	Sayısı
Kastamonu Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 7)	05.10.2003	25250
Mersin Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/6)	06.10.2003	25251
Niğde Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/9-1)	06.10.2003	25251
Kırşehir Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 9)	07.10.2003	25252
Malatya Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/5)	09.10.2003	25254
Elazığ Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/07)	15.10.2003	25260
Artvin İli İçerisinde Bazı Patlayıcı Maddelerin Kullanılmasının Yasaklanması Hakkında Karar (No: 2003/1)	19.10.2003	25264
Artvin İli Sınırları İçerisinde, Spor Müsabakaları Nedeniyle Vukuu Bulan Şiddet Olayları Veya Kötü Tezahürün Önlenmesi Suretiyle Kamu Düzeninin Sağlanmasına Dair Karar (No: 2003/2)	19.10.2003	25264
Kahramanmaraş Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/5)	20.10.2003	25265
Bilecik Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/5)	23.10.2003	25268

Diyarbakır Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 5)	26.10.2003	25271
Şanlıurfa Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/09)	28.10.2003	25273
Aksaray Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/16)	31.10.2003	25275
Tokat Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/9)	03.11.2003	25278
Kilis Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2)	03.11.2003	25278
Bartın Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 7)	04.11.2003	25279
Erzincan Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/11)	13.11.2003	25288
Mersin Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/7)	13.11.2003	25288
Tekirdağ Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 9)	13.11.2003	25288
Trabzon Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 6)	13.11.2003	25288
Antalya Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 03/12)	17.11.2003	25292
İzmir Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 183/2003/10)	18.11.2003	25293
Zonguldak İli Sınırları İçerisinde, Spor Müsabakaları Nedeniyle Vukuu Bulan Şiddet Olayları Veya Kötü Tezahüratın Önlenmesi Suretiyle Kamu Düzeninin Sağlanmasına Dair Karar	18.11.2003	25293
Balıkesir Valiliği İl Hıfzıssıhha Kurulu Kararı (No: 2003/12)	20.11.2003	25295
Hatay Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 98)	28.11.2003	25300
Yalova Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/09)	02.12.2003	25304
Batman Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/08)	08.12.2003	25310
Çorum Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/4)	09.12.2003	25311
Nevşehir Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 2003/6)	09.12.2003	25311
Afyon Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 6)	16.12.2003	25318
İstanbul Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 25)	18.12.2003	25320
Yıllık Yatırım Programında Yer Alan Projelere Dış Finansman Sağlanmasına İlişkin Esas ve Usullere Dair Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına İlişkin Tebliğ	20.12.2003	25322
Aydın Valiliği Mahalli Çevre Kurulu Kararı (No: 87)	22.12.2003	25324
Devlet Memurları Kanunu Genel Tebliği Seri No: 156	22.12.2003	25324
Antalya Valiliği İnşaat Kalfa ve Ustaları Mesleki Eğitim Kursları Hakkında Karar (2003/8)	26.12.2003	25328

MEVZUAT METNİ
EMNİYET GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
BİLGİ İŞLEM DAİRESİ BAŞKANLIĞI
KURULUŞ, GÖREV VE ÇALIŞMA YÖNETMELİĞİ

Onay Tarihi :24.09.2003

Onay Makamı: Bakan Onaylı

BİRİNCİ BÖLÜM

Amaç, Kapsam, Hukuki Dayanak ve Tanımlar

Amaç

Madde 1- Bu Yönetmeliğin amacı, Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığının kuruluş, görev ve çalışma esaslarını düzenlemektir.

Kapsam

Madde 2- Bu Yönetmelik, Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığının kuruluş, görev ve çalışma esaslarını kapsar.

Hukuki Dayanak

Madde 3- Bu Yönetmelik, 3201 sayılı Emniyet Teşkilatı Kanununun 16 ncı maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Tanımlar

Madde 4- Bu Yönetmelikte geçen deyimlerden;

Bakan	: İçişleri Bakanını,
Bakanlık	: İçişleri Bakanlığını,
Genel Müdür	: Emniyet Genel Müdürünü,
Genel Müdürlük	: Emniyet Genel Müdürlüğünü,
Daire Başkanı	: Bilgi İşlem Dairesi Başkanını
Daire Başkan Yardımcısı:	Bilgi İşlem Dairesi Başkan Yardımcılarını,
Daire Başkanlığı	: Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığını,

Bilgi İşlem : Veri üzerindeki işlemlerin düzenli olarak yürütülmesini,

Bilgi İşlem Branşlı Personel: 11/6/2002 tarihli Bakan onayı ile yürürlüğe giren Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Branşlı Personel Yönetmeliğinin 11 inci maddesi ile 9/10/2002 tarihli Genel Müdür onayı ile yürürlüğe giren Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Bilgi İşlem Branşlı Personel Yönergesinin 9 uncu maddesine istinaden branşa aktarılan personeli,

PolNet : Polis Bilgi Sistemi ile iletişim altyapısını,

Internet Ağı : Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığınca kurulan, yönetilen ve internet hizmetlerinde kullanılan sistemler ile iletişim altyapısını,

İntranet : Kapalı Bilgisayar Ağını,

Uzman Bilgisayar Sistemleri : Özel amaçlı olarak kurulan ve standart bilgisayar donanım dışında yazılım ve donanıma sahip bilgisayarları,

Log : Güvenlik amacıyla Polis Bilgi Sistemindeki bilgisayar kullanıcılarının veri tabanında yapmış olduğu işlemlerin kaydedildiği alanı,

Veri Tabanı Sunucu Bilgisayarları: Polis Elektronik Bilgi Sistemi uygulamalarına ait bilgileri üzerinde tutan bilgisayarları,

Sistem Sunucu Bilgisayarı : POLNET ve İNTERNET ağı içerisinde yer alan ve veri tabanı sunucu ile web sunucu bilgisayarları dışında kalan sunucu bilgisayarlar ile elektronik posta sunucularını,

Branş : Bilgi İşlem Branşını,

ifade eder.

İKİNCİ BÖLÜM

Daire Başkanlığının Kuruluşu ve Görevleri

Daire Başkanlığının Kuruluşu

Madde 5- Daire Başkanlığı, Emniyet Teşkilatında yürütülen bilgi işlem hizmetlerinin merkez birimidir. Daire Başkanlığı aşağıdaki yönetim kademeleri ve birimlerden oluşur:

- a) Daire Başkanı,
- b) Daire Başkan Yardımcısı,
- c) Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğü,
- d) Yazılım Şube Müdürlüğü,

- e) Sistem Şube Müdürlüğü,
- f) İletişim Şube Müdürlüğü,
- g) İkmal ve Bakım Şube Müdürlüğü,
- h) Personel Şube Müdürlüğü,
- i) Eğitim Şube Müdürlüğü,
- j) İdari Büro Amirliği,
- k) Özel Kalem Büro Amirliği,

Daire Başkanlığının Görevleri

Madde 6- Daire Başkanlığı, Emniyet Teşkilatına bilişim desteği sağlamak temel görevi kapsamında;

- a) Bilgi sistemleri ve ağlarının kurulması, işletilmesi ve entegre edilmesi,
- b) Bilgi teknolojilerinin yakından takip edilmesi ve gelişmeler doğrultusunda yeniliklerin Merkez ve Taşra Teşkilatında kullanılan bilgi işlem uygulamalarına adaptasyonu,
- c) Hizmet gereği diğer birimlerce geliştirilen projelerin Daire Başkanlığının yatırımlarına uygunluğunun sağlanması,
- d) Polnet ile İnternet ağı üzerinde olabilecek güvenlik ihlallerinin tespiti ile gerekli işlemlerin yapılması,
- e) Bilişim hizmetleri açısından kurum içi ve kurum dışı ilişkilerin koordine edilmesi,
- f) Bilgi İşlem hizmetlerine ilişkin standartlar ve temel prensiplerin belirlenmesi,
- g) Bilişim Suçlarıyla mücadele eden birimlere gerekli eğitim ve teknik destek verilmesi,
- h) Hizmete ilişkin ihtiyaçların tespiti ve tedariki,
- i) Branşlı personelin atama ve yer değiştirme planlamalarının yapılması, branşa alınma ve branştan ayrılma-çıkartma işlemlerinin gerçekleştirilmesi, eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi ve koordine edilmesi,
- j) Hizmete ilişkin konularda eğitim, bilgi alışverişi ve benzeri amaçlarla ulusal ve uluslararası organizasyon faaliyetlerine katılınması ve düzenlenmesi,
- k) Daire Başkanlığı ve Taşra birimlerinde görev alacak nitelikli personelin yetiştirilmesi, uzmanlık kazandırılması yönünde ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılması, kısa ve uzun vadeli eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması,

l) Göreve ilişkin mevzuatın takibi, gerekli hallerde mevzuat çalışması yapılması ve önerilerde bulunulması,

m) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Daire Başkanı ve Birim Amirlerinin Görevleri

Daire Başkanının Görevleri

Madde 7- Daire Başkanı, bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında Daire Başkanlığına verilen görevlerin yürütülmesini sağlamaya yönelik olmak üzere;

- a) Her türlü düzenleyici tedbirlerin alınması ve uygulanması,
- b) Birimler arası koordinasyonun sağlanması,
- c) Çalışmalara, personele ve hizmet ekipmanlarına yönelik denetimlerde bulunulması,
- d) Hizmet ve personelle ilgili iyileştirici tedbirler uygulanması, geliştirilmesi ve Genel Müdürlüğe önerilerde bulunulması,
- e) Genel Müdürlükçe verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi ile görevli ve birinci derecede sorumludur.

Daire Başkan Yardımcılarının Görevleri

Madde 8- Daire Başkan Yardımcıları, bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Bağlı Şube Müdürlüklerinin çalışmalarının takip ve koordine edilmesi, hizmetlerin mevzuata uygun olarak yürütülmesinin gözetilmesi,
- b) Daire Başkanının bulunmadığı zamanlarda Daire Başkanlığına vekâlet edilmesi,
- c) Daire Başkanınca hizmete ilişkin verilen görevlerin yerine getirilmesi ile görevlidir.

Şube Müdürlerinin Görevleri

Madde 9- Şube Müdürleri, bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Şube Müdürlüğü çalışmalarının yürütülmesi, takip ve koordine edilmesi ile denetlenmesi,
- b) Şube Müdürlüğü içerisinde iş dağılımının yapılması,

- c) İş ve personel disiplininin sağlanması ile çalışma ortamlarının denetlenmesi,
- d) Daire Başkanı ve Daire Başkan Yardımcılarınca hizmete ilişkin verilen görevlerin yerine getirilmesi,
ile görevlidir.

Bürolar Amirlerinin Görevleri

Madde 10- Bürolar Amirleri, bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Şube Müdürlüğündeki bürolar arasında işbirliğinin, koordinasyonun ve düzenli çalışmanın sağlanması,
- b) Şube Müdürlüğü personelinin hizmeti uygulama biçimini, mesaiye geliş ve gidişleri ile mevzuata uygun hareket edip etmediklerinin kontrol edilmesi,
- c) Şube Müdürlüğü hizmetlerinde verimliliğin sağlanması için Şube Müdürüne önerilerde bulunulması,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi
ile görevlidir.

Büro Amirlerinin Görevleri

Madde 11- Büro Amirleri, bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Büro Amirliği çalışmalarının takip ve koordine edilmesi, denetlenmesi ve mevzuata uygun olarak yürütülmesi,
- b) Çalışma ortamlarının düzen ve temizliğinin denetlenmesi,
- c) Hizmette kullanılan ekipmanın bakımlı ve çalışır durumda bulunmasının temin edilmesi,
- d) Hizmetle ilgili iyileştirici tedbirlerin geliştirilmesi ile amirlerine bu konuda öneriler getirilmesi,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi,
ile görevlidir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

Daire Başkanına Doğrudan Bağlı Birimler ve Ortak Birimlerin Görevleri

Daire Başkanına Doğrudan Bağlı İdari Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 12- Daire Başkanına doğrudan bağlı İdari Büro Amirliği;

- a) Daire Başkanlığının evrak kabul, kayıt, havale ve çıkış işlemlerinin yürütülmesi,

- b) Daire Başkanlığına yapılacak yazılı müracaatların sevk ve koordinasyonunun sağlanması,
- c) Görev alanındaki konulara ilişkin istatistiklerin oluşturulması,
- d) Birim arşivinde saklama süresi dolan evrakın imhasıyla ilgili işlemlerin yapılması ve birim arşivine teslim edilen evrakların muhafaza edilmesi,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Özel Kalem Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 13- Özel Kalem Büro Amirliği;

- a) Daire Başkanının randevu, ziyaret, toplantı, günlük program, ulaşım ve muhabere işlerine ilişkin sekreteryaya hizmetlerinin yürütülmesi,
- b) Koruyucu Güvenlik Talimatı esaslarına göre Makamdaki bilgi, belge ve dokümanları saklayıcı tedbirlerin alınması,
- c) Daire Başkanının verdiği diğer görevlerin yapılması, ile görevlidir.

Şube Müdürlüklerine Bağlı İdari Büro Amirliklerinin Görevleri

Madde 14- Şube Müdürlüklerine bağlı İdari Büro Amirlikleri;

- a) Şube Müdürlüğünün evrak kabul, kayıt, havale, çıkış ve dosyalama işlemlerinin yürütülmesi ile tebligat, zimmet ve demirbaş işlemlerinin takip edilmesi,
- b) Şube Müdürlüğü personelinin gerekli kişisel ve özlük bilgilerinin derlenmesi, izin, istirahat, geçici görev ve benzeri konulardaki kayıtlarının tutulması,
- c) Şube Müdürlüğü evrakının yıl sonunda birim arşivine teslimi ile ilgili işlemlerin yapılması,
- d) Şube Müdürlüğü nöbet hizmetlerinin düzenlenmesi,
- e) Şube Müdürlüğü faaliyetlerine ilişkin raporların düzenlenmesi,
- f) Evrak akışı ve faaliyetlere ilişkin istatistikler oluşturulması,
- g) Hizmet yerleri ile ortak kullanım alanlarının düzen ve temizliği ile bakım ve onarımlarının takip edilmesi,
- h) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 15- Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğü;

- a) Bürolar Amiri,
- b) İdari Büro Amirliği,
- c) Projeler Büro Amirliği,
- d) Saldırı Tespit ve İnceleme Büro Amirliği,
- e) Sistem ve Ağ Güvenliği Büro Amirliği,
- f) Koruma Büro Amirliği'nden, oluşur.

Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 16- Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğü;

- a) Daire Başkanlığınca yürütülen ve destek verilen projeler hakkında güncel bilgilere sahip olunması,
- b) Sistem ve Ağ güvenliğine yönelik standart ve politikaların belirlenmesi,
- c) Verilen hizmetin belirlenen güvenlik standartları çerçevesinde yürütülmesinin sağlanması ve bu konuda gerekli denetimin yapılması,
- d) Ağ üzerinde olabilecek güvenlik ihlallerinin tespiti ile gerekli işlemlerin yapılması,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Projeler Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 17- Projeler Büro Amirliği;

- a) Daire Başkanlığı ile Teşkilatın diğer birimlerince ihtiyaç duyulan ve Daire Başkanlığından talep edilen bilgi işlem projelerinin olurluğuna ilişkin ön incelemelerin yapılması maksadıyla Daire Başkanlığı bünyesinde oluşturulan çalışma gruplarının koordinesinin ve sekreteryasının yürütülmesi ile bu projelerinin birer suretinin dosya ve dijital ortamda arşivlenmesi,
- b) Bilgi İşlem Kurulu gündeminin Daire Başkanlığı ile Şube Müdürlüklerinden gelen talepler doğrultusunda belirlenmesi, çalışmalarının takibi ve sonuç tutanaklarının hazırlanması,

c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Saldırı Tespit ve İnceleme Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 18- Saldırı Tespit ve İnceleme Büro Amirliği;

a) Daire Başkanlığınca yürütülen sunucu hizmetlerine yönelik meydana gelebilecek saldırıların tespit edilmesi ve muhtemel saldırılara yönelik alınması gerekli önlemlerin koordine edilmesi,

b) Güvenlik ihlaline sebebiyet verenler hakkında gerekli idari işlemlerin başlatılması,

c) Kendi alanlarında teknolojik gelişmelerin takip edilmesi,

d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Sistem ve Ağ Güvenliği Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 19- Sistem ve Ağ Güvenliği Büro Amirliği;

a) Bilgisayarların güvenlik standartlarının belirlenmesi,

b) Bilgisayarların güvenlik standartlarına uygunluğunun takip edilmesi,

c) Bilgisayarların virüslere karşı korunması amacıyla virüs politikası geliştirilmesi,

d) Sunucu ve istemci bilgisayarların anti virüs yazılımlarının güncelliğinin takip edilmesi,

e) Kurum dışı bağlantılar için standartlar belirlenmesi ve kurulacak bağlantıların kontrol edilmesi,

f) Sunucu ve istemci bilgisayarları daha güvenli hale getirmek için gerekli yazılımların takibinin yapılması,

g) Kendi alanlarındaki teknolojik gelişimlerin takip edilerek politika ve standartların güncelleştirilmesi,

h) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Koruma Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 20- Koruma Büro Amirliği;

a) Daire Başkanlığı araç, gereç ve tesislerinin her türlü tehlikeye karşı korunması için gerekli tedbirlerin alınması,

b) İstihbarata karşı koyma faaliyetlerinde bulunulması,

- c) Daire Başkanlığı Sivil Savunma planlarının hazırlanması,
- d) Daire Başkanlığı nöbet hizmetlerinin yürütülmesi,
- e) Daire Başkanlığına gelen ziyaretçilerinin kayıtlarının tutulması,
- f) Daire Başkanlığı personelinin adres ve telefon bilgilerinin tutulması,
- g) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

ALTINCI BÖLÜM

Yazılım Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

Yazılım Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 21- Yazılım Şube Müdürlüğü;

- a) Bürolar Amiri,
- b) İdari Büro Amirliği,
- c) Veri Tabanı Yönetim Büro Amirliği,
- d) Tasarım Büro Amirliği,
- e) Yazılım Geliştirme Büro Amirliği,
- f) İşletim ve Dokümantasyon Büro Amirliği,
- g) Güvenlik Büro Amirliği,
- h) Veri Analizi İstatistik ve Değerlendirme Büro Amirliği,
- i) Web Tasarım Büro Amirliği'nden, oluşur.

Yazılım Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 22- Yazılım Şube Müdürlüğü; Emniyet Teşkilatında bilgisayar ortamında kullanılacak hizmete ilişkin yazılımların yapılması veya tedariki temel görevi kapsamında;

- a) İhtiyaç tespitine yönelik bilgi toplanması ve analizler yapılması, sonuçlarına dayalı olarak tasarımlar ve uygulamalar geliştirilmesi,
- b) Yazılım sektöründeki gelişmelerin takip edilmesi ve uygun görülenlerin mevcut yapıya uyarlanması,
- c) Veri tabanlarının yönetilmesi ve güvenliğinin sağlanması,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Veri Tabanı Yönetim Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 23- Veri Tabanı Yönetim Büro Amirliği;

- a) İhtiyaçlar doğrultusunda her türlü veri tabanının oluşturulması, yönetilmesi ve güvenliğinin sağlanması,
- b) Veri tabanının yedeklenmesi, logların alınması ve performansı arttırmaya yönelik çözümler sunulması,
- c) Veri bütünlüğünün, tutarlılığının ve güvenilirliğinin sağlanması yönünde çalışmalar yapılması,
- d) Veri tabanı üzerindeki arşivleme ve dokümantasyon işlemlerinin yürütülmesi,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Tasarım Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 24- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) İhtiyaçlar doğrultusunda geliştirilecek projeler için her türlü analiz ve tasarım çalışmalarının yapılması ve önerilerde bulunulması,
- b) Her türlü yeni yazılım isteklerinin değerlendirilmesi ve uygun görülenler hakkında sistem çözümleme çalışmalarının yapılması,
- c) Kullanılan yazılımlar hakkında değişiklik önerilerinin değerlendirilmesi,
- d) Sistem Çözümleme Raporunda tespit edilenler ışığında sistem mimarisinin belirlenmesi,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Yazılım Geliştirme Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 25- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Tasarım kriterleri doğrultusunda yazılımların geliştirilmesi ve performans testlerinin koordine içerisinde yapılması,
- b) Yazılım tasarımı konusunda görüş ve öneriler sunulması,
- c) Yazılım geliştirmeye yönelik eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi,
- d) Yazılımlarda kullanılacak standartların belirlenmesi ve yazılımların standartlara uygunluğunun denetlenmesi,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İşletim ve Dokümantasyon Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 26-Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Veri Tabanı Sunucu Bilgisayarların kurulumu, kesintisiz çalışmasının sağlanması, işletilmesi ve fiziksel güvenliğinin sağlanarak bakımlarının yapılması,
- b) İlgili birimleri yetkilendirerek yazılımlara ilişkin kullanıcı kod ve şifrelerin tanımlama çalışmalarının koordine edilmesi,
- c) Yazılımlara ilişkin kullanım kılavuzlarının hazırlanması ve yazılımların etkin kullanılması için kullanıcılara danışmanlık hizmeti verilmesi,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Güvenlik Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 27- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Veri Tabanı Sunucu Bilgisayarlarının güvenlik standartlarının belirlenmesi,
- b) Veri Tabanı Bilgisayarlarının sistem güvenliği standartlarının uygulanmasının takip edilmesi,
- c) Uygulama yazılımlarına ve veri tabanına ilişkin güvenlik standartlarının belirlenmesi,
- d) Veri Tabanı Sunucu Bilgisayarlarına ilişkin yazılım, işletim sistemi ve güvenlik yamalarının uygulanması ve takibinin yapılması,
- e) Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğüne belirlenen standart ve politikaların uygulanması,
- f) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Veri Analizi İstatistik ve Değerlendirme Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 28-Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Birimlerin istatistik ihtiyaçlarının toplanması veya belirlenmesi suretiyle teşkilatça ihtiyaç duyulan istatistik türlerinin tespit edilmesinin sağlanması,
- b) Mevcut verilerin istatistik amaçlı hazırlanması,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Web Tasarım Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 29- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Polnet ve İnternet üzerinde geliştirilecek uygulamalarda kullanılacak arayüzlere ait standartların belirlenmesi,
- b) İnternet web sayfasının tasarımı ve geliştirilmesi,
- c) İnternet web sayfasının tasarımı ve geliştirilmesi,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

YEDİNCİ BÖLÜM

Sistem Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

Sistem Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 30- Sistem Şube Müdürlüğü;

- a) Bürolar Amiri,
- b) İdari Büro Amirliği,
- c) Sistem Planlama Büro Amirliği,
- d) Sistem Yönetim Büro Amirliği,
- e) Sistem İşletim Büro Amirliği,
- f) Sistem Güvenlik Büro Amirliği,
- g) İnternet Büro Amirliği'nden, oluşur.

Sistem Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 31- Sistem Şube Müdürlüğü; Teşkilatın ihtiyaçları doğrultusunda bilgisayar sistemlerinin hizmete sokulması ve yönetimi temel görevi kapsamında;

- a) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının planlanması, tasarımı ve kurulması,
- b) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının işletilmesi,
- c) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının güvenliğinin sağlanması,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Sistem Planlama Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 32- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının alımı, kurulumu ve dağıtımı konularında uygulama planlarının hazırlanması,

- b) Şube görevlerine yönelik kurum ve kuruluşlarla irtibatın sağlanması,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Sistem Yönetim Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 33- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının kurulumu, yönetimi ve geliştirilmeleri konularında esasların, usullerin ve standartların belirlenmesi,
- b) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının belirlenmiş esas, usul ve standartlar doğrultusunda çalışmasının sağlanması,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Sistem İşletim Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 34- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Sistem Kullanıcı Bilgisayarlarının işletimi konularında esas ve usullerin belirlenerek standartların oluşturulması,
- b) Merkez Teşkilatında mevcut sistem kullanıcı bilgisayarlarında meydana gelecek işletim sorunlarının giderilmesi,
- c) Taşra Teşkilatında mevcut sistem kullanıcı bilgisayarlarında meydana gelebilecek işletim sorunlarına yönelik bilgi işlem personeline teknik destek verilmesi,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Sistem Güvenlik Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 35- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Sistem Sunucu Bilgisayarlarının her türlü yetkisiz erişime ve benzeri tehditlere karşı korunması için gerekli tedbirlerin alınması,
- b) Sistem Sunucu Bilgisayarları üzerinde oluşacak güvenlik ihlallerinin tespitinin yapılması,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İnternet Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 36- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) İnternet hizmetleri verilmesi için sistem, iletişim ve yazılım alanında koordinasyonun sağlanması,

- b) İnternet hizmetleri yıllık yatırım plan ve programının belirlenmesi,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

SEKİZİNCİ BÖLÜM

İletişim Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

İletişim Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 37- İletişim Şube Müdürlüğü,

- a) Bürolar Amiri,
- b) İdari Büro Amirliği,
- c) İletişim Planlama Büro Amirliği,
- d) İletişim Yönetimi Büro Amirliği,
- e) İletişim İşletim Büro Amirliği,
- f) İletişim Güvenlik Büro Amirliği'nden, oluşur.

İletişim Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 38- Teşkilatın ihtiyaçları doğrultusunda bilgisayar iletişim ağının hizmete sokulması ve yönetimi temel görevi kapsamında;

- a) Bilgisayar iletişim ağının planlanması, tasarımı ve kurulması,
- b) Bilgisayar iletişim ağının işletilmesi,
- c) Bilgisayar iletişim ağının güvenliğinin sağlanması,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İletişim Planlama Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 39- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Bilgisayar iletişim ağının kurulumu, yönetimi, işletimi ve güvenliği konularında planlama çalışmaları yapılması,
- b) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İletişim Yönetimi Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 40- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Bilgisayar iletişim ağının belirlenmiş standartlar doğrultusunda çalıştırılmasının sağlanması,

b) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İletişim İşletim Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 41- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Bilgisayar iletişim ağı aktif iletişim cihazlarına yetkisiz fiziksel erişimin önlenmesi,
- b) Bilgisayar iletişim ağının kesintisiz çalışmasının sağlanması,
- e) Bilgisayar iletişim ağında meydana gelebilecek işletim sorunlarının giderilmesi,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İletişim Güvenlik Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 42- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Bilgisayar iletişim ağının her türlü yetkisiz erişime ve benzeri tehditlere karşı korunması için gerekli tedbirlerin alınması,
- b) Bilgisayar iletişim ağı performansının iyileştirilmesi çalışmalarının yapılması,
- c) Bilgisayar iletişim ağı üzerinde oluşacak güvenlik ihlallerinin tespiti,
- d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

DOKUZUNCU BÖLÜM

İkmal ve Bakım Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

İkmal ve Bakım Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 43- İkmal ve Bakım Şube Müdürlüğü;

- a) Bürolar Amiri,
- b) İdari Büro Amirliği,
- c) Ayniyat İşleri Büro Amirliği,
- d) PC Bakım Onarım Büro Amirliği,
- e) Altyapı Büro Amirliği,
- f) Çağrı Büro Amirliği,
- g) Şartname Büro Amirliği,
- h) Bütçe Planlama Büro Amirliği'nden, oluşur.

İkmal ve Bakım Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 44- İkmal ve Bakım Şube Müdürlüğü; Bilgi teknolojileri alanında teşkilata alımı yapılan her türlü malzemenin işler durumda bulundurulması temel görevi kapsamında;

- a) Bilgi İşlem ekipmanları ile Polis Bilgisayar Ağı kapsamındaki paket klima, yangın algılama ve söndürme sistemleri ve kesintisiz güç kaynaklarının bakım ve onarımlarının yapılması ve/veya yaptırılması,
- b) Bilgi İşlem malzemelerinin ayniyat saymanlığı işlemlerinin yürütülmesi, depolanması ve ihtiyaçlar doğrultusunda dağıtımlarının yapılması,
- c) Kullanım dışı kalan veya verim alınamayan malzemelerin hurdaya ayrılma işlemlerinin yürütülmesi,
- d) İlgili mevzuat çerçevesinde hesap tutulması ve Sayıştay'a karşı yükümlülüklerin yerine getirilmesi,
- e) Muayene ve kabul komisyonlarının oluşturulması,
- f) Daire Başkanlığınca hazırlanan şartnamelerin takibinin yapılması,
- g) Daire Başkanlığı bütçe planlamasının yapılması,
- h) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Ayniyat İşleri Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 45- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Ayniyat işlemlerine konu malzemelerle ilgili teslim alınma, kaydedilme, muhafaza edilme ve tahsis edilme gibi işlemlerin yapılması,
- b) Bağlantılı mutemetliklerin çalışmalarının takip ve kontrol edilmesi ile denetlenmesi,
- c) Bütçe hazırlığı ile satınalma işlemlerinde ilgili birimlerle koordine kurulması,
- d) Kayıtlı malzemelerin sayım, kontrol, yerinde kullanım denetimi ile hurdaya ayrılma işlemlerinin yürütülmesi,
- e) İşlemlerle ilgili her türlü kayıt ve dosyaların tutulması ile bilgisayar ve ekipman talep eden birimlere geri bildirimde bulunulması,
- f) Daire Başkanlığı demirbaş işlemlerinin yürütülmesi,
- g) Teşkilatta kullanılan yazılım ve program lisanslarının temin edilmesi,
- h) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

PC Bakım Onarım Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 46- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Merkez ve Taşra Teşkilatındaki bilgisayar ve çevre birimlerinin periyodik bakımının yapılması ile arızalı bilgisayarların arızalanılın giderilmesi,
- b) Kişisel bilgisayar ve çevre birimlerinin verimli çalışması amacıyla gerekli yedek parça tespitinin yapılması ve kullanılması,
- c) Teşkilatın ihtiyaç duyduğu güncel kişisel bilgisayar yazılım ve donanım gelişmelerinin takip edilmesi, kişisel bilgisayar işletim sistemi ve paket programlarına işletim sistemin sağlanması,
- d) Kullanıcıların kişisel bilgisayar donanımı hakkında bilinçlendirilmesi,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Altyapı Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 47- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Merkez ve Taşra Teşkilatında bulunan bilgisayar altyapısı, kesintisiz güç kaynağı ve klimaların planlamaların yapılması, meydana gelen arızaların giderilmesi ve PolNet ile Internet hattı çekilmesi,
- b) Çağrı Bürosu ile koordineli olarak bakım sözleşmelerinin hazırlanması,
- c) Altyapıyı oluşturan sistemlere gerekli olabilecek yedek malzemelerin tespit edilmesi,
- d) Merkez ve Taşra Teşkilatının altyapı istekleri doğrultusunda kesintisiz güç kaynağı ve data hatlarının çekilmesinin sağlanması,
- e) Bilgisayar altyapısı ile ilgili olarak garanti süreci dışındaki her türlü malzemenin bakım onarımların yapılması,
- f) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Çağrı Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 48- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Merkez ve Taşra Teşkilatında kullanılmak üzere alınan bilgisayar ve çevre ünitelerinin (sunucu bilgisayarlar, iletişim cihazları, kesintisiz güç kaynakları, paket klima, split klima, yangın algılama ve söndürme sistemleri...) bakım ve onarımlarının düzenli olarak sağlanması için yıllık periyodik bakım teknik şartnamelerinin ilgili birimlerle koordineli olarak hazırlanması,
- b) Merkez ve Taşra Teşkilatında bulunan bilgisayar sistemleri ve çevre ünitelerinde meydana gelen arızaların zamanında çağrı açmak suretiyle ilgili firmalara bildirilmesi,

c) Meydana gelen arızaları ilgili firmaya bildirdikten sonra sözleşmede belirtilen süre içerisinde giderilmesinin sağlanması ve takibinin yapılması,

d) Zamanında müdahale edilmeyen arızaların takibinin yapılarak yıllık yapılan periyodik bakım veya alım sözleşmelerine göre firmaya gerekli cezanın uygulanması için İkmal ve Bakım Dairesi Başkanlığına resmi yazı ile bildirilmesi,

e) Açılan çağrılarının kaydının ve istatistiğinin tutulması,

f) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Şartname Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 49- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

a) Teknik komisyonların şartname çalışmalarını takip ederek destek verilmesi,

b) Teknik komisyonlarca yürütülen işlerin diğer birimlerle ilgili koordinasyonunun sağlanması,

c) Teknolojik gelişmelerin takibi suretiyle teşkilatı ileri teknolojiyle donatmaya yönelik çalışmaların yapılması,

d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Bütçe Planlama Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 50- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

a) Daire Başkanlığınca yürütülen projeler ve genel ihtiyaçlar için gerek duyulan ödenek tekliflerinin planlanarak hazırlanmasının koordine edilmesi,

b) Daire Başkanlığı yıllık bütçe ve ödenek faaliyetlerinin ilgili birimlerle yürütülmesi,

c) Merkez ve Taşra Teşkilatınca yapılan bilgisayar ve çevre ünitelerinin ödenek taleplerinin değerlendirilmesi,

d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

ONUNCU BÖLÜM

Personel Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

Personel Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 51- Personel Şube Müdürlüğü;

a) Bürolar Amiri,

b) İdari Büro Amirliği,

- c) Branş Büro Amirliği,
- d) Personel ve Özlük İşleri Büro Amirliği,
- e) İç Hizmetler Büro Amirliği'nden, oluşur.

Personel Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 52- Daire Başkanlığının görevlerinin yerine getirebilmesi için gerek duyduğu nitelikli insan gücü ihtiyacını karşılamak ve hizmetin gereklerine uygun biçimde değerlendirme temel görevi kapsamında;

- a) İhtiyaç duyulan personelin branşa alınması ve verim alınamayan personelin branştan çıkarılması,
- b) Branşlı personelin kayıtlar üzerinde takip edilmesi, atama ve yer değiştirme planlamalarının yapılması,
- c) Personelin idari ve mali işlemleri ile sosyal haklarının takip edilmesi, kayıtlarının tutulması ve güncelleştirilmesi,
- d) Daire Başkanlığı personeline ekip ruhunun aşılması ve bu yönde çalışmaların yapılması,
- e) Hizmet kalitesini arttırmaya yönelik çalışmaların yapılması,
- f) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Branş Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 53- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) İhtiyaç duyulan personelin branşa alınması ve verim alınamayan personelin branştan çıkarılması,
- b) Branşlı personelin istihdam, atama ve yer değiştirmelerine ilişkin taleplerin değerlendirilmesi ve planlamaların yapılması,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Personel ve Özlük İşleri Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 54- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Personelin idari ve mali işlemleri ile sosyal haklarının takip edilmesi,
- b) Personelin kayıtların tutulması ve güncelleştirilmesi,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

İç Hizmetler Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 55-Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Hizmet yerlerinin temizlik, bakım ve onarım işlerinin takibi,
- b) Hizmet otolarının göreve sevk edilmesi ile bakım ve onarımlarının yapılmasının sağlanması,
- c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

Eğitim Şube Müdürlüğünün Kuruluşu ve Görevleri

Eğitim Şube Müdürlüğünün Kuruluşu

Madde 56- Eğitim Şube Müdürlüğü;

- a) Bürolar Amiri,
- b) İdari Büro Amirliği,
- c) Eğitim Büro Amirliği,
- d) Dershane ve Ders Araçları Büro Amirliği,
- e) Dokümantasyon Büro Amirliğinden, oluşur.

Eğitim Şube Müdürlüğünün Görevleri

Madde 57- Teşkilatın bilgisayar teknolojisinden en üst seviyede yararlanabilmesini sağlamak üzere, personelin bu alandaki tüm eğitim ihtiyaçlarını karşılamak temel görevi kapsamında;

- a) Kurs, seminer, sempozyum ve benzeri eğitim etkinlikleri düzenlenmesi,
- b) Eğitim türleri ve standartlarının belirlenmesi,
- c) Merkez ve Taşra Teşkilatından gelen talepler doğrultusunda eğitim ihtiyaçlarının tespiti ve planlamalarının yapılması,
- d) Eğitim yerleri ve ekipmanlara ilişkin standartların belirlenmesi, iyileştirmelerin planlanması ve uygulamaya konulması,
- e) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Eğitim Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 58- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

- a) Teşkilat mensuplarının, yazılım, donanım, kullanım, iletişim, işletim ve bilgi girişi konularında temel ve ileri düzey eğitim ihtiyaçlarının giderilmesine yönelik eğitim etkinlikleri düzenlenmesi ve uygulamaya konulması,

b) Eğitim faaliyetlerine ilişkin standartların belirlenmesi ve müfredat oluşturulması,

c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Dershane ve Ders Araçları Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 59- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

a) Merkez ve Taşra birimlerindeki dershaneler ve ders araçlarıyla ilgili standart belirleme ve iyileştirme çalışmalarının yapılması,

b) Dershane ve ders araçlarının amaca uygun ve verimli kullanımına yönelik düzenlemelerin yapılması,

c) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

Dokümantasyon Büro Amirliğinin Görevleri

Madde 60- Bu Yönetmelik ve ilgili mevzuat kapsamında;

a) Daire Başkanlığı yayımlarının takibinin yapılması,

b) Eğitim dokümanları hazırlanması, çoğaltılması ve dağıtılması,

c) Eğitim faaliyetlerine ilişkin anket ve istatistik çalışmaları yapılması ve raporların değerlendirilmesi,

d) Mevzuata uygun olarak verilen diğer görevlerin yerine getirilmesi, ile görevlidir.

ONİKİNCİ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Bilgi İşlem Kurulu

Madde 61- Kurul, Daire Başkanı'nın Başkanlığında Daire Başkan Yardımcıları, Şube Müdürleri ve Bürolar Amirlerinden oluşur.

Kurul, Daire Başkanlığını veya Polis Bilgisayar Sistemini ilgilendiren her konuda çalışma yapmak üzere Daire Başkanı'nın uygun göreceği zamanlarda üye salt çoğunluğu ile toplanır ve gündem konularını karara bağlar.

Kurulun sekreteryası görevini Güvenlik ve Projeler Şube Müdürlüğü yürütür.

Bilgi İşlem Branşı

Madde 62- Bilgi İşlem Branşıyla ilgili hususlar 11/6/2002 tarihinde Bakanlık Makamınca onaylanarak yürürlüğe giren Emniyet Hizmetleri Sınıfı Mensupları Branşlı Personel Yönetmeliği kapsamında düzenlenir.

Personel İstihdamı

Madde 63- Merkez ve Taşra Teşkilatı Bilgi İşlem Birimlerinde Bilgi İşlem Branşlı personelin birimlerin norm kadro planlamaları dikkate alınarak istihdamı esastır. Bilgi İşlem birimlerinde istihdam edilen personele zorunlu hallerde Birim Amirlerince bilgi işleme ilişkin olmayan görevler verilebilir.

Koordinasyon

Madde 64- POLNET'e ilişkin tüm konularda Daire Başkanlığının koordinatörlüğüne başvurulması esastır.

Denetim

Madde 65- Emniyet Teşkilatındaki Bilgi İşlem Hizmetlerinin etkin ve mevzuata uygun olarak yapılmasını temin için Taşra Bilgi İşlem Birimleri Daire Başkanlığınca görevlendirilecek personel tarafından teknik yönden denetlenir.

Yönerge Çıkartma

Madde 66- Daire Başkanlığının kuruluş, görev ve çalışma esaslarının detayları yönergelerle düzenlenir.

Yürürlükten Kaldırılan Yönetmelik

Madde 67- 08/12/1997 tarihli Bakanlık Makamının onayı ile yürürlüğe giren “Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı Kurulu, Görev ve Çalışma Yönetmeliği” yürürlükten kaldırılmıştır.

Yürürlük

Madde 68- Bu yönetmelik onaylandığı tarihte yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 69- Bu yönetmelik hükümlerini İçişleri Bakanı yürütür.

(Bu yönetmelik 24.09 2003 tarihinde Bakan Onayıyla yürürlüğe girmiştir.)

**TÜRK İDARE DERGİSİ'NİN 438-441. SAYILARINDA
YAYIMLANAN YAZILARA İLİŞKİN FİHRİST**

Muallâ ERKUL
Daire Başkanı

I. KONU ADINA GÖRE KRONOLOJİK DİZİN
GENEL YÖNETİM

Sayı	Makalenin Adı	Yazarı	Sayfa Aralığı
438	Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakıfları	R. Ali UÇARCI	29-63
438	Türkiye'ye Özgü Bir Yüksek Denetim Birimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu	Recep SANAL	65-90
438	XII. Yüzyıldan Günümüze Anadolu'da Sivil Toplum Örgütlenmesinin Tarihsel Gelişimi	Neşet ERSOY	129-156
438	Türkiye'de Kamu Kuruluşlarında Norm Kadro	Doç. Dr. K. Ufuk BİLGİN Nihat AYTÜRK	157-179
438	21. Yüzyılda Yönetişim ve Kamu Yönetimi, Yeni Eğilimler ve Yeni Teknikler	Dr. Recep KIZILCIK	181-193
438	Yeni Kamu Yönelimi Nedir?	Kadir Akın GÖZEL	195-208
438	Yeşil Kart Kanunu ve Uygulaması	Ferda İLERİ	225-247
438	XIX. Y.Y. Başlarında Osmanlı Taşra İdaresinde Yenilik Teşebbüsleri	Ömer TORAMAN	263-278
439	Kamu İhale Kanunu: Yenilikler ve Eksiklikler	Serdar İĞDELER	1-38
439	Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye'de Devletin Kalite ve Etkinlik İle Buluşması	Doç. Dr. N. Kemal ÖZTÜRK Bayram COŞKUN	71-103
439	Kamu Yönetiminde Postmodern Eğilimler	Meral ATILGAN Bülent DOĞAN	105-117

439	Örgüt Kültürünün Yaratılmasında Liderliğin Rolü	M. İlker HAKTANKAÇMAZ	123-150
439	3091 Sayılı Kanuna Göre Fuzulen İşgal Edilen Damlı (Çatılı) Yapılarda İnfaz Usulü	Mehmet SOLGUN	85-193
440	Kamu (Amme) Alacaklarında Gecikme Zammı ve Faiz	Dr. Çetin ARSLAN	65-88
440	4483 Sayılı Yasaya Göre İşleme Konulmayacak İhbar ve Şikayetler ve Haksız İsnatta Bulunanlara Karşı Açılacak Olan Ceza ve Tazminat Davaları	Faruk ŞAHİN	89-111
440	Başbakanlık Tasarruf Genelgeleri Konusunda Uygulamada Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri	Yılmaz ARSLAN	113-126
440	Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma	Dr. Osman GÜNAYDIN	127-148
440	E-Devlet ve Yeniden Yapılanma	Yrd. Doç. Dr. Kemal ÇELİK	149-158
440	Bölgesel Kalkınma ve Kızılırmak Orta Anadolu Proje Önerisi	Mehmet ERDOĞAN	215-230
440	Türkiye'deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri	Orçun İMGA	231-253
441	Osmanlıdan Günümüze Türk Kentinin Değişen Kimliği	Yrd. Doç. Dr. Arife KARADAĞ	147-164
441	Kamu Görevlilerinin Etik Kuralları	Hasan DURSUN	247-266
441	Türk Hukukunda Bakanlar Kurulu Kararlarının Denetimi	Abdullah TEKBAŞ	267-284
441	Düzenleyici Etki Analizinin Türkiye'de Uygulanabilirliği	Mehmet BIÇKICI	285-306

YEREL YÖNETİM

Sayı	Makalenin Adı	Yazarı	Sayfa Aralığı
438	Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Problemleri ve Çözüm Önerileri	Yılmaz ARSLAN	209-223
438	Kent Büyüklüğü ve Hizmetlerde Etkililik İlişkisi	Arif AKGÜL	249-262
439	Yerel Hizmetlerin Özelleştirme Yöntemleri	Doç. Dr. Ahmet ULUSOY Tarık VURAL	119-138

439	Belediyelerde İşçi İstihdamı	Asuman FIRINCIOĞLU	211-220
441	Belediyeler Arası Yurtiçi ve Sınırötesi İşbirliği	Arif TEMİR	167-189
441	Yerel Yönetimleri Geliştirme Açısından Devlet, Yerel Yönetim ve Küreselleşme Kavramları Üzerine	Yrd.Doç.Dr. Mehmet ÖZEL	191-215
441	Sivil Toplum, Devlet ve Yerel Yönelimler	Yrd.Doç.Dr. Yakup BULUT	217-231

GÜVENLİK

Sayı	Makalenin Adı	Yazarı	Sayfa Aralığı
438	İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence “Tanıtım, Tarihçe, Ulusal-Ülusallararası Sistematik”	Bülent DOĞAN Huriye SEVEN	91-116
439	Göçmen Kaçakçılığı Suçları (TCK md. 201/a)	Dr. Çetin ARSLAN	151-184
439	Acil Durum Planlaması ve Yönetimi	Mesut YILDIRIM	195-210
440	Avrupa Birliği’ne Uyum Yasası İle Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 9. Maddesinde Yapılan Değişiklikler	Dr. Mehmet TANIŞIR	15-25
441	Yolsuzluk Üzerine: Kavram, Sebep-ler, Sonuçlar ve Kontrol Yolları	Kamuran Mustafa BALLI	233-246

YABANCI ÜLKELER, ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE UYGULAMALAR

Sayı	Makalenin Adı	Yazarı	Sayfa Aralığı
438	Avrupa Birliği’ne Doğru	Ahmet ÖZER	21-27
439	Avrupa Birliği’nin Kamu İhaleleri Konusundaki Düzenlemeleri ve Bu Konuda Ülkemizde Yaşanan Gelişmeler	Hasan YILDIZ	39-70
440	Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nin Kamu Görevlileri İçin Model Davranış Kuralları Hakkında (2000) 10 Sayılı Tavsiye Kararı	Cengiz SAYIN Necip AKKOYUNLU	1-13
440	Trafik Kültürü ve AB Uygulaması	Serdar İĞDELER	27-63
440	İç Güvenlikte Bir Fransız Deneyimi: Adli Polis Merkez Müdürlüğü Örneği	Abdullah AKKAYA	177-214

DİĞER KONULAR

Sayı	Makalenin Adı	Yazarı	Sayfa Aralığı
438	Türk İdare Dergisi 75 Yaşında	Mualla ERKUL	5-19
438	Bilim ve Etik	Prof. Dr. Aysen	117-128

		MÜEZZİNOĞLU	
439	Çevreciliğe Farklı Yaklaşımlar ve Derin Ekoloji Yaklaşımına Bookchin'in Eleştirisi	İsmail GÖKDAYI	221-241
440	Post Modernizme Kurumsal Bir Yaklaşım	Yrd. Doç. Dr. Mustafa SAKAL	159-175
441	Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Cumhuriyetimizin 80. Yılı Etkinlikleri	Mustafa AYIK	3-15
441	Atatürk'ün Düşünce ve Eylemleri ve Kamu Yönetimi	Ziya ÇOKER	17-45
441	Cumhuriyetimizin 80. Yılında Atatürk İlkeleri, Avrupa Birliği ve Temel Sorunlar	Ahmet ÖZER	47-73
441	Vilayat-ı Şarkıyye Valilerinin Erzurum Kongresi Karşısında Tavrıları	Ömer TORAMAN	85-103
441	Osmanlı-Alman Bağlaşması Sürecinde Mustafa Kemal İle Enver Paşa İlişkilerinde İhtiyat Yaratan Olaylar (1914-1918)	Ali YÜKSEL	105-120
441	Atatürk Döneminde Devletin Yapılanması ve Bugünkü Durum	Mustafa TEKMEK	121-125
441	Cumhuriyetin 80. Yıldönümü	Erdal KESİN	127-136
441	Hidematı Vataniye	Abdullah ASLANER	137-145

İZ BIRAKAN MÜLKİ İDARE AMİRLERİ

Sayı	Makalenin Adı	Yazarı	Sayfa Aralığı
440	Abdurrahman Paşa	Mehmet ALDAN	255-262
441	Sivas Kongresi ve Mehmet Reşit Paşa	Mehmet ALDAN	75-84

HABERLER

Sayı	Ait Olduğu Dönem	Hazırlayan	Sayfa Aralığı
438	1 Ocak 2003 - 31 Mart 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	279-301
439	1 Nisan 2003 - 30 Haziran 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	243-268

440	1 Temmuz 2003 - 30 Eylül 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	263-294
441	1 Ekim 2003-31 Aralık 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Yayın ve Dokümantasyon Dairesi	307-326

MEVZUAT

Sayı	Ait Olduğu Dönem	Hazırlayan	Sayfa Aralığı
438	1 Ocak 2003 - 31 Mart 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Ayla KADER	303-314
439	1 Nisan 2003 - 30 Haziran 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Ayla KADER	269-281
440	1 Temmuz 2003 - 30 Eylül 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Mustafa AYIK	295-303
441	1 Ekim 2003 - 31 Aralık 2003 Tarihleri Arasında İçişleri Bakanlığı'nca Gerçekleştirilen Haber Niteliğindeki Faaliyetler	Mustafa AYIK	327-333

MEVZUAT METİNLERİ

Sayı	Mevzuatın Adı	Yayımlayan Birim	Sayfa Aralığı
439	Verilecek Tercüme Görevine İlişkin Esaslar Hakkında Yönergenin Yürürlükten Kaldırılmasına Dair Yö- nerge	APK Kurulu Başkanlığı	283
440	İçişleri Bakanlığı Kurum Arşivi İle Merkez ve Taşra Teşkilatı Birim Arşivlerinde Bulunan Arşivlik Malzeme İle Arşiv Malzemesinin Saklama Süresine İlişkin Yönergede Değişiklik Yapan Yönerge	APK Kurulu Başkanlığı	305-313

441	Emniyet Genel Müdürlüğü Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı Kuruluş, Görev ve Çalışma Yönetmeliği	Emniyet Genel Müdürlüğü	335-356
------------	--	-------------------------	---------

TİD FİHRİSTLERİ

Sayı	Ait Olduğu Sayılar	Hazırlayan	Sayfa Aralığı
441	Türk İdare Dergisi'nin 438-441. Sayılarında Yayımlanan Yazılara İlişkin Fihrist	Mualla ERKUL	357-371

MAKALE ADINA GÖRE ALFABETİK DİZİN

Acil Durum Planlaması ve Yönetimi

Mesut YILDIRIM

Yıl 2003, Sayı 439, s. 195-210

Atatürk Döneminde Devletin Yapılanması ve Bugünkü Durum

Mustafa TEKMEK

Yıl 2003, Sayı 441, s. 121-125

Atatürk'ün Düşünce ve Eylemleri ve Kamu Yönetimi

Ziya ÇOKER

Yıl 2003, Sayı 441, s. 17-45

Avrupa Birliği'ne Doğru

Ahmet ÖZER

Yıl 2003, Sayı 438, s. 21-27

Avrupa Birliği'ne Uyum Yasası İle Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 9. Maddesinde Yapılan Değişiklikler

Dr. Mehmet TANIŞIR

Yıl 2003, Sayı 440, s. 15-25

Avrupa Birliği'it in Kamu İhaleleri Konusundaki Düzenlemeleri ve Bu Konuda

Ülkemizde Yaşanan Gelişmeler

Hasan YILDIZ

Yıl 2003, Sayı 439, s. 39-70

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Kamu Görevlileri İçin Model Davranış Kuralları Hakkında (2000) 10 Sayılı Tavsiye Kararı

Cengiz SAYIN, Necip AKKOYUNLU

Yıl 2003, Sayı 440, s. 1-13

Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Cumhuriyetimizin 80. Yılı Etkinlikleri

Mustafa AYIK

Yıl 2003, Sayı 441, s. 3-15

Başbakanlık Tasarruf Genelgesi Konusunda Uygulamada Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri

Yılmaz ARSLAN

Yıl 2003, Sayı 440, s. 113-126

Belediyeler Arası Yurtiçi ve Sınırötesi İşbirliği

Prof.Dr.Zerrin TOPRAK

Yıl 2003, Sayı 441, s. 167-189

Belediyelerde İşçi İstihdamı

Asuman FIRINCIOĞLU, Arif TEMİR

Yıl 2003, Sayı 439, s. 21 1-220

Bilim ve Etik

Prof. Dr. Aysen MÜEZZİNOĞLU

Yıl 2003, Sayı 438, s. 117-128

Bölgesel Kalkınma ve Kızılırmak Orta Anadolu Proje Önerisi

Mehmet ERDOĞAN

Yıl 2003, Sayı 440, s. 215-230

Cumhuriyetimizin 80. Yılında Atatürk İlkeleri, Avrupa Birliği ve Temel Sorunlar

Ahmet ÖZER

Yıl 2003, Sayı 441, s. 47-73

Cumhuriyetin 80. Yıl Dönümü

Erdal KESİN

Yıl 2003, Sayı 441, s. 127-136

Çevreciliğe Farklı Yaklaşımlar ve Derin Ekoloji Yaklaşımına Bookchin'in Eleştirisi

İsmail GÖKDAYI

Yıl 2003, Sayı 439, s. 221-241

4483 Sayılı Yasaya Göre İşleme Konulmayacak İhbar ve Şikâyetler ve Haksız İsnatta Bulunanlara Karşı Açılacak Olan Ceza ve Tazminat Davaları

Faruk ŞAHİN

Yıl 2003, Sayı 440, s. 89-111

Düzenleyici Etki Analizinin Türkiye'de Uygulanabilirliği

Mehmet BİÇKICI

Yıl 2003, Sayı 441, s. 285-306

E-Devlet ve Yeniden Yapılanma

Yrd.Doç.Dr. Kemal ÇEEİK Yıl 2003, Sayı 440, s. 149-158

Göçmen Kaçakçılığı Suçları (TCK md. 201/a)

Dr.Çetin ARSLAN

Yıl 2003, Sayı 439, s. 151-184

Hidematı Vataniye

Abdullah ASLANER

Yıl 2003, Sayı 441, s. 137-145

İç Güvenlikte Bir Fransız Deneyimi: Adli Polis Merkez Müdürlüğü Örneği

Abdullah AKKAYA

Yıl 2003, Sayı 440, s. 177-214

İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence “Tanım, Tarihçe, Ulusal-Uluslararası Sistematik”

Bülent DOĞAN, Huriye SEVEN

Yıl 2003, Sayı 438, s. 91-116

Kanili (Anime) Alacaklarında Gecikme Zammı ve Faiz

Dr. Çelin ARSLAN

Yıl 2003, Sayı 440, s. 65-88

Kamu Görevlilerinin Etik Kuralları

Hasan DURSUN

Yıl 2003, Sayı 441, s. 247-266

Kamu İhale Kanunu: Yenilikler ve Eksiklikler

Serdar İÇDELER

Yıl 2003, Sayı 439, s. 1-38

Kamu Yönetiminde Postmodern Eğilimler

Meral ATILGAN, Bülent DOĞAN

Yıl 2003, Sayı 439 s. 105-117

Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma

Dr. Osman GÜNAYDIN

Yıl 2003, Sayı 440, s. 127-148

Kent Büyüklüğü ve Hizmetlerde Etkililik İlişkisi

Arif AKGÜL

Yıl 2003, Sayı 438, s. 249-262

Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Problemleri ve Çözüm Önerileri

Yılmaz ARSLAN

Yıl 2003, Sayı 438, s. 209-223

XIX. Y. Y. Başlarında Osmanlı Taşra İdaresinde Yenilik Teşebbüsleri

Ömer TORAMAN

Yıl 2003, Sayı 438, s. 263-278

XIX. Yüzyıldan Günümüze Anadolu'da Sivil Toplum Örgütlenmesinin Tarihsel Gelişimi

Neşet ERSOY

Yıl 2003, Sayı 438, s. 129-156

Osmanlı-Alman Bağlaşması Sürecinde Mustafa Kemal İle Enver Paşa İlişkilerinde İhtiyat Yaratıcı Olaylar (1914-1918)

Ali YÜKSEL

Yıl 2003, Sayı 441, s. 105-120

Osmanlıdan Günümüze Türk Kentinin Değişen Kimliği

Yrd. Doç. Dr. Arife KARADAĞ

Yıl 2003, Sayı 441, s. 147-164

Örgüt Kültürünün Yaratılmasında Liderliğin Rolü

M. İlker HAKTANKAÇMAZ

Yıl 2003, Sayı 439, s. 123-150

Post Modernizme Kurumsal Bir Yaklaşım

Yrd.Doç.Dr.Mustafa SAKAL

Yıl 2003, Sayı 440, s. 159-175

Sivil Toplum, Devlet ve Yerel Yönetimler

Yrd.Doç.Dr.Yakup BULUT

Yıl 2003, Sayı 441, s. 217-231

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakıfları

R. Ali UÇARCI

Yıl 2003, Sayı 438, s. 29-63

Trafik Kültürü ve AB Uygulaması

Serdar İGDELER

Yıl 2003, Sayı 440, s. 27-63

Türk Hukukunda Bakanlar Kurulu Kararlarının Denetimi

Abdullah TEKBAŞ

Yıl 2003, Sayı 441, s. 267-284

Türk İdare Dergisi 75 Yaşında

Mualla ERKUL

Yıl 2003, Sayı 438, s. 5-19

Türkiye 'de Kamu Kuruluşlarında Norm Kadro

Doç.Dr. K. Ufuk BİLGİN, Nihat AYTÜRK

Yıl 2003, Sayı 438, s. 157-179

Türkiye'deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri

Orçun İMGA

Yıl 2003, Sayı 440, s. 231-253

Türkiye'ye Özgü Bir Yüksek Denetim Birimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu

Recep SANAL

Yıl 2003, Sayı 438, s. 65-90

3091 Sayılı Kanuna Göre Fuzulen İşgal Edilen Damlı (Çatılı) Yapılarda İnfaz Usulü

Mehmet SOLGUN

Yıl 2003, Sayı 439, s. 185-193

Vilayat-ı Şarkıye Valilerinin Erzurum Kongresi Karşısında Tavrıları

Ömer TORAMAN

Yıl 2003, Sayı 441, s. 85-103

Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye’de Devletin Kalite ve Etkinlik İle Buluşması

Doç.Dr.N.Kemal ÖZTÜRK, Bayram COŞKUN

Yıl 2003, Sayı 439, s. 71-103

Yeni Kamu Yönetimi Nedir?

Kadir Akın GÖZEL

Yıl 2003, Sayı 438, s. 195-208

Yerel Hizmetleri Özelleştirme Yöntemleri

Doç. Dr. Ahmet ULUSOY, Tarık VURAL

Yıl 2003, Sayı 439, s. 119-138

Yerel Yönetimleri Geliştirme Açısından Devlet, Yerel Yönetim ve Küreselleşme Kavramları Üzerine

Yrd. Doç. Dr. Mehmet ÖZEL

Yıl 2003, Sayı 441, s. 191-215

Yeşil Kart Kanunu ve Uygulaması Ferda İLERİ

Yıl 2003, Sayı 438, s. 225-247

21. Yüzyılda Yönetişim ve Kamu Yönetimi, Yeni Eğilimler ve Yeni Teknikler

Dr. Recep KIZILCIK

Yıl 2003, Sayı 438, s. 181-193

Yolsuzluk Üzerine: Kavram, Sebepler, Sonuçlar ve Kontrol Yolları

Kamuran Mustafa BALLI Yıl 2003, Sayı 441, s. 233-246

YAZAR ADINA GÖRE ALFABETİK DİZİN

AKGUL, Arif

Kent Büyüklüğü ve Hizmetlerde Etkililik

Yıl 2003, Sayı 438, s. 249-262

AKKAYA, Abdullah

İç Güvenlikte Bir Fransız Deneyimi: Adli Polis Merkez Müdürlüğü Örneği

Yıl 2003, Sayı 440, s. 177-214

ARSLAN, Dr. Çetin

Kamu (Amme) Alacaklarında Gecikme Zammı ve Faiz

Yıl 2003, Sayı 440, s. 65-88

.....

Göçmen Kaçakçılığı Suçları (TCK md. 201/a) Yıl

2003, Sayı 439, s. 151-184

ARSLAN, Yılmaz

Başbakanlık Tasarruf Genelgeleri Konusunda Uygulamada Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri

Yıl 2003, Sayı 440, s. 113-126

.....

Köylere Hizmet Götürme Birlikleri, Problemleri ve Çözüm Önerileri

Yıl 2003, Sayı 438, s. 209-223

ASLANER, Abdullah

Hidematı Vataniye

Yıl 2003, Sayı 441, s. 137-145

ATILGAN, Meral

Kamu Yönetiminde Postmodern Eğilimler

Yıl 2003' Sayı 439 s. 105-117

DOĞAN, Bülent

AYIK, Mustafa

Bakanlığımızca Gerçekleştirilen Cumhuriyetimizin 80. Yılı Etkinlikleri

Yıl 2003, Sayı 441, s. 3-15

BALLI, Kamuran Mustafa

Yolsuzluk Üzerine: Kavram, Sebepler, Sonuçlar ve Kontrol Yolları

Yıl 2003, Sayı 441, s. 233-246

BIÇKICI, Mehmet

Düzenleyici Etki Analizinin Türkiye'de Uygulanabilirliği

Yıl 2003, Sayı 441, s. 285-306

BİLGİN, Doç. Dr. K. Ufuk

Türkiye 'de Kamu Kuruluşlarında Norm Kadro

Yıl 2003, Sayı 438, s. 157-179

AYTÜRK, Nihat

BULUT, Yrd. Doç. Dr. Yakup

Sivil Toplum, Devlet ve Yerel Yönetimler Yıl 2003, Sayı 441, s. 217-232

ÇELİK, Yrd. Doç. Dr. Kemal

E-Devlet ve Yeniden Yapılanma

Yıl 2003, Sayı 440, s. 149-158

ÇOKER, Ziya

Atatürk'ün Düşünce ve Eylemleri ve Kamu Yönetimi

Yıl 2003, Sayı 441. s. 17-45

DOĞAN, Bülent

İnsan Hakları Sorunu Olarak İşkence "Tanım, Tarihçe, Ulusal-Uluslararası Sistematik"

Yıl 2003, Sayı 438, s. 91-116

SEVEN, Huriye

DURSUN, Hasan

Kamu Görevlilerinin Etik Kuralları

Yıl 2003, Sayı 441, s. 247-266

- ERDOĞAN, Mehmet**
Bölgesel Kalkınma ve Kızılırmak Orta Anadolu Proje Önerisi
Yıl 2003, Sayı 440, s. 215-230
- ERKUL, Mualla**
Türk İdare Dergisi 75 Yaşında
Yıl 2003, Sayı 438, s. 5-19
- ERSOY, Neşet**
XII. Yüzyıldan Günümüze Anadolu'da Sivil Toplum Örgütlenmesinin Tarihsel Gelişimi
Yıl 2003, Sayı 438, s. 129-156
- FIRINCIOĞLU, Asuman**
Belediyelerde İşçi İstihdamı
Yıl 2003, Sayı 439, s. 211-220
- TEMİR, Arif**
Çevreciliğe Farklı Yaklaşımlar ve Derin Ekoloji Yaklaşımına Bookchin'in Eleştirisi
Yıl 2003, Sayı 439, s. 221-241
- GÖKDAYI, İsmail**
Yeni Kamu Yönetimi Nedir? Yıl 2003, Sayı 438, s. 195-208
- GÖZEL, Kadir Akın**
Kamu Yönetiminde Yeniden Yapılanma
Yıl 2003, Sayı 440, s. 127-148
- GÜNAYDIN, Dr. Osman**
Örgüt Kültürünün Yaratılmasında Liderliğin Rolü
Yıl 2003, Sayı 439, s. 123-150
- HAKTANKAÇMAZ, M. İlker**
21. Yüzyılda Yönetişim ve Kamu Yönetimi, Yeni Eğilimler ve Yeni Teknikler Yıl 2003, Sayı 438, s. 181-193
- KIZILCIK, Dr. Recep**
Kamu İhale Kanunu: Yenilikler ve Eksiklikler
Yıl 2003, Sayı 439, s. 1-38
- İÇDELER, Serdar**
Trafik Kültürü ve AB Uygulaması
Yıl 2003, Sayı 440, s. 27-63
- İLERİ, Ferda**
Yeşil Kart Kanunu ve Uygulaması
Yıl 2003, Sayı 438, s. 225-247
- İMGA, Orçun**
Türkiye'deki Bölge Kalkınma Projesi Deneyimleri
Yıl 2003, Sayı 440, s. 231-253
- KARADAĞ, Yrd. Doç. Dr. Arife**
Osmanlıdan Günümüze Türk Kentinin Değişen Kimliği
Yıl 2003, Sayı 441, s. 147-163
- KESİN, Erdal**
Cumhuriyetin 80. Yıl Dönümü
Yıl 2003, Sayı 441, s. 127-136
- MÜEZZİNOĞLU, Prof. Dr. Aysen**
Bilim ve Etik
Yıl 2003, Sayı 438, s. 117-128

ÖZEL, Yrd. Doç. Dr. Mehmet

Yerel Yönetimleri Geliştirme Açısından Devlet, Yerel Yönetim ve Küreselleşme Kavramları Üzerine
Yıl 2003, Sayı 441, s. 191-215

ÖZER, Ahmet

Avrupa Birliği'ne Doğru
Yıl 2003, Sayı 438, s. 21-27
Cumhuriyetimizin 80. Yılında Atatürk İlkeleri, Avrupa Birliği ve Temel Sorunlar
Yıl 2003, Sayı 441, s. 47-73

**ÖZTÜRK, Doç. Dr. N. Kemal
COŞKUN, Bayram**

Yeni Devlet Anlayışı ve Türkiye'de Devletin Kalite ve Etkinlik İle Buluşması
Yıl 2003, Sayı 439, s. 71-103

SAKAL, Yrd. Doç. Dr. Mustafa

Post Modernizme Kurumsal Bir Yaklaşım
Yıl 2003, Sayı 440, s. 159-175

SANAL, Recep

Türkiye'ye Özgü Bir Yüksek Denetim Birimi: Cumhurbaşkanlığı Devlet Denetleme Kurulu
Yıl 2003, Sayı 438, s. 65-90

**SAYIN, Cengiz AKKOYUNLU,
Necip**

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin Kamu Görevlileri İçin Model Davranış Kuralları Hakkında (2000) 10 Sayılı Tavsiye Kararı Yıl 2003, Sayı 440, s. 1-13

SOLGUN, Mehmet

3091 Sayılı Kanuna Göre Fuzulen İşgal Edilen Damlı (Çatılı) Yapılarda İnfaz Usulü
Yıl 2003, Sayı 439, s. 185-193

ŞAHİN, Faruk

4483 Sayılı Yasaya Göre İşleme Konulmayacak İhbar ve Şikâyetler ve Haksız İsnatta Bulunanlara Karşı Açılacak Olan Ceza ve Tazminat Davaları
Yıl 2003, Sayı 440, s. 89-111

TANIŞIR, Dr. Mehmet

Avrupa Birliği'ne Uyum Yasası İle Polis Vazife ve Selahiyet Kanununun 9. Maddesinde Yapılan Değişiklikler
Yıl 2003, Sayı 440, s. 15-25

TEKBAŞ, Abdullah

Türk Hukukunda Bakanlar Kurulu Kararlarının Denetimi
Yıl 2003, Sayı 441, s. 271-288

- TEKMEN, Mustafa** **Atatürk Döneminde Devletin Yapılanması ve Bugünkü Durum**
Yıl 2003, Sayı 441, s. 121-125
- TOPRAK, Prof. Dr. Zerrin** **Belediyeler Arası Yurtiçi ve Sınırötesi İşbirliği**
Yıl 2003, Sayı 441, s. 167-189
- TORAMAN, Ömer** **XIX. Y. Y. Başlarında Osmanlı Taşra İdaresinde Yenilik Teşebbüsleri**
Yıl 2003, Sayı 438, s. 263-278
- UÇARCI, R. Ali** **Vilayat-ı Şarkiyye Valilerinin Erzurum Kongresi Karşısında Tavrıları**
Yıl 2003, Sayı 441, s. 85-103
- ULUSOY, Doç. Dr. Ahmet;** **Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu ve Vakıfları**
Yıl 2003, Sayı 438, s. 29-63
- VURAL, Tarık** **Yerel Hizmetleri Özelleştirme Yöntemleri**
Yıl 2003, Sayı 439, s. 119-138
- YILDIRIM, Mesut** **Acil Durum Planlaması ve Yönetimi**
Yıl 2003, Sayı 439, s. 195-210
- YILDIZ, Hasan** **Avrupa Birliği'nin Kamu İhaleleri Konusundaki Düzenlemeleri ve Bu Konuda Ülkemizde Yaşanan Gelişmeler**
Yıl 2003, Sayı 439, s. 39-70
- YÜKSEL, Ali** **Osmanlı-Alman Bağlaşması Sürecinde Mustafa Kemal İle Enver Paşa İlişkilerinde İhtiyat Yaratıcı Olaylar (1914-1918)**
Yıl 2003, Sayı 441, s. 105-120